

UC SOUTHERN REGIONAL LIBRARY FACILITY

A
A
0
0
0
4
0
4
9
0
0
3

REESE LIBRARY

UNIVERSITY OF CALIFORNIA.

Received Mar. 27 1893.

Accession No. 50797 Class No. 767
V312

7123

PA

6105

V24

v.125

Volume

Southern Branch
of the
University of California
Los Angeles

Form L 1

PA

6105

V24

v.125

This book is DUE on the last date stamped below

Form L-9-15m-8,'26

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

LIBRARY

1000

1000

1000

1000

1000

1000

1000

1000

1000

1000

1000

1000

1000

1000

M. ACCII PLAUTI

COMŒDIÆ

EX EDITIONE J. F. GRONOVII

CUM NOTIS ET INTERPRETATIONE

IN USUM DELPHINI

VARIIS LECTIONIBUS

NOTIS VARIORUM

RECENSU EDITIONUM ET CODICUM

ET

INDICE LOCUPLETISSIMO

ACCURATE RECENSITÆ.

75946

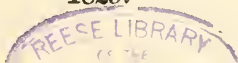
VOLUMEN PRIMUM.

T

LONDINI:

CURANTE ET IMPRIMENTE A. J. VALPY, A. M.

1829.

50797

Digitized by the Internet Archive
in 2008 with funding from
Microsoft Corporation

CONSPECTUS

EORUM QUÆ HAC EDITIONE

CONTINENTUR.

	Pag.
Jac. De L'Œuvre Epistola Serenissimo Delphino .	1
Dissertatio de Vita et Scriptis M. Accii Plauti:	
e Jo. Ph. Paræo	8
De Plauto et ejus Scriptis veterum Auctorum Tes-	
timonia	25
De Plauto et ejus Scriptis Auctorum recentiorum	
Testimonia	32
Explicatio Signorum, quibus Varr. Lectt. tam Mss.	
quam Edd. indicantur	38
M. ACCII PLAUTI Amphitruo	43
Asinaria	153
Aulularia	239
Fam. Stradæ Excursus in Aululariam	323
M. Accii Plauti Capteivei	331
Curculio	419
Casina	481
Cistellaria	561
Epidicus	605
Bacchides	675
Mostellaria	781
Menæchmei	873

	Pag.
M. Accii Plauti Miles Gloriosus . . .	963
Mercator . . .	1075
Pseudolus . . .	1157
Poenulus . . .	1253
Persa . . .	1355
Rudens . . .	1423
Stichus . . .	1531
Trinummus . . .	1587
Truculentus . . .	1671
Fabularum Fragmenta . . .	1741
NOTÆ VARIORUM in Amphitruonem . . .	1767
Asinariam . . .	1791
Aululariam . . .	1810
Capteivos . . .	1827
Curculionem . . .	1853
Casinam . . .	1875
Cistellariam . . .	1899
Epidicum . . .	1911
Bacchides . . .	1933
Mostellariam . . .	1954
Menæchmos . . .	1980
Militem Gloriosum . . .	2005
Mercatorem . . .	2036
Pseudolum . . .	2052
Poenulum . . .	2077
Persam . . .	2103
Rudentem . . .	2118
Stichum . . .	2138
Trinummmum . . .	2155
Truculentum . . .	2176
Fragmenta . . .	2196
RECENSUS EDITIONUM M. Accii Plauti . . .	2203
CODICUM MSS. qui in Bibliothecis	
Britannicis asservantur . . .	2240
INDEX	i

SERENISSIMO DELPHINO.

ADEST Marcus Accius Plautus Latinus comicus vetustissimus, SERENISSIME DELPHINE, auctoritate Patris tui Christianissimi Regis, in tuæ partem institutionis invitatus. Si ratio generis apud te et sanguinis haberetur, est rusticus Plautus : si dignitatis et ordinis, est Plautus molitor ; immo molitoris servus : et hoc utroque nomine nonne exclusissimum esse oportet a contubernio tuo regio conspectuque Plautum ? Sed bonorum est principum, unum genus nobilitatis agnoscere, quod non successionum et generis gradibus censetur, sed quæ se probat, et industria, et doctrina, et insigni aliqua laude cœlestem ; non solas dignitates admittere, quæ hominum suffragio arbitrioque deferuntur, sed eas inprimis, quæ constant divino quodam animorum principatu. Quin et Plauti discipulus Publius Terentius, a te jam benigne exceptus, comicus et ipse, et olim servus, spem facit magistro, suam operam, ab optimo principe, non esse rejiciendam.

Quominus sit hic fastidio principi molitor, et quotquot sunt, genere quidem obscuri, sed industria sua clari, animadvertet SERENISSIMUS DELPHINUS, Deum, apud Ethnicos, perinde atque in Ecclesia utraque, et Veteris Testamenti et Novi, selegisse obscuros per sese viros, in quibus miracula sapientiæ suæ demonstraret, inventa humano ge-

neri traderet utilissima, efficeretque industria, quam aut opibus quibusvis aut dignitatibus illustriores; a Sarcinatibus Arpinatibusque, apud Ethnicos, ut ab opilionibus piscatoribusque, apud populum suum, præcipuam pendere voluisse humani generis institutionem.

Sine dubio mirum videbitur, SERENISSIME DELPHINE, in homine uno, eoque rustico, eoque molitore, tot linguarum esse notitiam; Græcæ, cujus flores omnes in Romanam transtulit; Punicæ, cujus opes superatis Carthaginensibus fecit suas; ipsa Persica, quæ toto ferme orbe a Romanis divisa est, minime ignota fuit; Latinæ vero et patriæ, nonne amœnitates omnes aut comparavit aut fecit? Admiraberis omnium monumenta historiarum huic esse perspecta, urbium nationumque mores, conditionum omnium fortunarumque characteres adeo esse cognitos, uno verbo, in disciplinis et artibus omnibus nihil esse impervium, statuesque in eo divini cujusdam luminis aliquid esse coelitus illapsum, et divino quodam magisterio Plautum non humano esse instructum.

Non pigeat igitur purpuratum tyronem audire molitorem, SERENISSIME DELPHINE: Plauti molitoris pistrinum, sæculis omnibus, schola fuit elegantiae eruditionisque Romanæ; in eo Principes Civitatis, Consules, Imperatoresque sederunt auditores. In aula ipsa Gallica, non nunc primum conspicitur Plautus; ejus præceptis et institutis informatus Ludovicus Duodecimus, populi pater est appellatus; Pro-præceptor Delphinianus Jacobus Corbinellus Florentinus Henrico Secundo regnante, et ipsi Delphino, et reliquæ proli regiae, etiam foemineæ Plautum proposuit; Uno verbo, quicquid habuit hactenus Theatrum Regium eruditi et festivi, id Plauto debet acceptum. Quin et Comici, etiam celeberrimi, mutato tantum titulo et lingua, fabulas integras puras putasque exhibuerunt: quid est Avarus Comici hoc nostro sæculo celeberrimi, cujus fatum etiamnum luget scena regia, nisi Aulularia Plauti?

Auctor hic tantus, SERENISSIME DELPHINE, tamque egregius, plus sibi ex tua institutione pollicetur, quam ex

institutione victoris ac Principis nationum populi, Cæsarum et Augustorum. Nimirum sanguis ille tuus, SERENISSIME DELPHINE, qui per tot regum venas, annis octingentis ferme totis, in te confluit, usu regnandi diuturno a communi generis humani conditione, quasi vindicatus, heroicus factus est totus. Ex illo eximia illa species corporis, adolescensque majestas, et imperio forma digna efflorescit; animus vero ille regię naturę fortunęque par, omnibus verbis, factis, nutibus vires suas exurit, et cœlestem originem longe lateque demonstrat. Heros ille Homericus inter puellas diu latere potuit incognitus; sed spoliatum ornamentis omnibus dignitatis tuę, tuoque illo comitatu, qui regio hærede dignus est, destitutum, et quavis veste tectum, tua te prodeat natura eximia, et regem te, aut prolem regiam, aut certe utroque titulo dignissimum suadebit.

Ad regiam illam naturam, SERENISSIME DELPHINE, etiam is cumulus felicitatis accedit, ut, quoniam Pater tuus Rex Christianissimus, Filium te sibi simillimum genuisse intelligit, et imperio te parem, et imperium tibi par, efficere omni ratione contendat. Eo uno consilio, et intus regnum pulcherrimis legibus informat, et foris castrenses nullos labores recusat, in recuperandis imperii limitibus, quos aut fraus aut vis externa confudit, Gallicique nominis honore vindicando: sed nihil tam antiquum fuit Patri Sapientissimo, quam ut institutio se teque digna, id est Regia, id est heroica contingeret. Ostendit Rex Christianissimus in tua informatione, quanta esse debeat in quovis subdito instituendorum cura liberorum. Nullus unquam fuit in toto Regno quocum minore sit actum indulgentia, quam cum tenero Principe, cum unico Filio Regis, cum Hærede regni. De Principe fecit te discipulum quibusvis magistris morigerum; nihil cum iis retinere voluit Principis, nisi antecellendorum quorumvis doctrina et industria discipulorum necessitatem, quantum sanguine et dignitate antecellis. Illis ipsis temporibus, diebus, et horis, quibus alia juvenus regni, etiam severiori subjecta disci-

plinæ, relaxare mentem solet, labori incumbis; nullæ tibi sunt horæ succisivæ, sed succisivi labores; est unus, pro laboris levamento, labor; est una a labore recreatio, laboris mutatio.

Ad opus informationis tuæ regiæ urgendum, SERENIS-SIME DELPHINE, adiutorem sibi et Vicarium Pater tuus Ducem et Parem Franciæ MONTAUSERIUM adjunxit, morum tuorum et studiorum Moderatorem, virum omni prædicatione dignissimum, omnium in toto regno prædicatione celeberrimum, virum moris antiqui et antiquæ in omnibus fidei, quem ex æquo semper commendaverant et fortitudo in armis et meliorum literarum amor; pietas vero et ipsa antiqua, sine fuco, et quæ constat reverentia vera Numinis, et morum integritate summa; sed, quod inprimis optandum visum est patri, severitas ejusmodi liberalis, qualem oportet afferre ad institutionem principis, cui metus est, ne generis sui regii conscientia et futuræ potentiae, molestiorem reddat institutionem, et ad otium deliciasque per sese traducat. Videlicet existimavit Rex Sapientissimus, in eo quodammodo esse oportere ornamenta regia, cui committeret regium adolescentem instituendum, et omni genere laudis eminere debere supra ceteros eum, cui incumberet illum informare, qui aliquando, prærogativa sanguinis sui, supra ceterorum mortalium sortem emeretur. Hic patrio animo affectuque erga te assumpto, tum, cum te sicut hæredem coronæ apud te veneratur, ad excolendam præclarissimam indolem tuam sic tecum agit, ut cum gregario discipulo, nisi quod metitur peccata omnia dignitate tua, neque nævum ullum tam egregiæ indoli adhærescere patitur. Virtutes tibi nullas proponit nisi heroicas, et tantum non vitio vertit quod non est summum, quod est tibi cum aliquo commune. Denique ea est ejus gloria moderatori Christiano Regiæ prolis præstantissima, quod nullus hoc toto regno hac ætate sit candidior, innocentior, et magis Christianus.

Præceptorem vero qualem et ipse pater Christianissimus præfecit, SEREN. DELPHINE? nimirum eum, cujus esset

lenitas tanta et humanitas, ut humanitates ipsas tibi redderet, ut ita dicam, humaniores: adeo studiorum molestias tenero principi levaret; cujus esset et eloquentia tanta ut quidvis principe dignum posset insinuare.

Ingenio tanto Princeps, tam felici indole, moribus tam commodis, sub oculis patris tanti, tanti diligentia moderatoris et præceptoris, ratione studiorum tam bene instituta, labore tam assiduo, quantos progressus in literis et omni virtute fecisse existimandus est? Reminiscentiæ Platoniciæ propemodum fecisti fidem, adeo antevertisti velocitate ingenii diligentiam præceptorum omnium; nullum est ullius curriculum disciplinæ quod non celeritate animi tam facile percurreris, quam radius solis immensitates aëris et quasvis tenebras sine opera pervadit. Est et ejusdem Philosophi opinio, esse animabus nobilioribus alas quasdam, a Deo datas, quibus supra ceterarum nisum conatumque longissime evolent; instar illius avium reginæ, infra te tantum ceteros ingenii laude et eruditionis, quantum nativitate, vides.

Olim indignatus est Princeps Adolēscens, SERENISSIME DELPHINE, quod magister in lucem edidisset ac fecisset publica, quæ privatim tradidisset; veritus, videlicet, ne quis in regno patrio regium hæredem doctrina adæquaret: sed te tui præstantia ingenii ab hoc metu præstat immunem; etiam in iis, quæ tibi sunt cum aliis communia, adeo vis emicat ingenii, ut aliis lucem tribuere, a te accipere videantur Musæ ipsæ, quia de montium incolis aulicas, de sordidulis purpuratas facis, quando regio tuo contubernio excipis, quasi vicem reddituræ, tota te sua cumulant divinitate. Uno verbo, Carolo Septimo decessori Patris tui et tuo laudem præripis et nomen RECTE INSTITUTI, prærepturus propediem et titulos illos eximios, PII, JUSTI, SAPIENTIS, et, qui omnes continet, MAGNI, Philippis, Carolis, Henricis, Ludovicis, uno Patre excepto, quem æquasse, heroicum est, superasse, divinum.

Verum hæc sunt mentis exercitamenta, quæ non expectant ætatem, SERENISS. DELPHINE; sed statim atque

vires corpori cum ætate accesserunt, quanta diligentia, quanta item felicitate eas exercuisti, in iis omnibus, quæ, aut ad statum corporis informandum, institutione digna Principe, digna regnatura, aut ad militiæ rudimenta prima condiscenda?

De Rege Macedone narrant, SERENISSIME DELPHINE, quod præclara de filio fuerit auguratus, quia in equo vidisset cum nonnulla dignitate sedentem. Quod est exercitiorum tuorum liberalium, quo non liceat de te augurari præclariora? Quando et ipse sedes in equo; quando lanceam tenes et vibras, in oculis, in ore, in vultu denique toto, Martius ardor quidam emicat, alacritasque illa generosa, quæ satis innuit, quantus in armis futurus sis, et quam hostibus Gallici nominis invidisque formidolosus; jam jam ad illorum videris incitari fatum; victoria jam jam tibi manus tendere gestit triumphosque commonstrare.

Dici non potest, SERENISSIME DELPHINE, quanta inde lætitia patri, spes Galliæ, orbi admiratio, oriatur. Legati regum diversissimarumque gentium finitimarum et longinquarum, sparsam de te apud suos famam, maximam quidem esse, sed veritate longe minorem, reversi ad dominos suos, non laudibus, sed admirationibus prædicant. Etiam invidi gloriæ Gallicæ gratulantur patri tanto tantum filium, tanto filio patrem tantum, Gallico nomini tantam felicitatis successionem, juvenis adhuc patris et adulti jam filii, quasi soli sol, sicut sub polo utroque, nulla interposita nocte, succedat, et perennis jam orbi lux orta sit universo.

Sic pater tuus imperio te parem effecit, SERENISSIME DELPHINE, ut jampridem capessendæ auctoritati summæ par sis; hoc patri similis, qui vix quinquennis ad regni gubernacula accessit, et felicitate præstitit puer ac prope modum infans, quod jam virtute et sapientia præstat, adultam assecutus majestatem, ut non tu regno, sed tibi regnum deesse videatur. Immo citra coronam, sceptrum, solium, et purpuram, jam exeres principatum, quem tibi defert orbis universus, et ingenii et doctrinæ, regiarumque virtutum et regiorum omnium ornamentorum.

Uno verbo, pater tuus Rex Christianissimus, SERENIS-
SIME DELPHINE, æquitatem armorum suorum comitem
esse perpetuam voluit; ratus id esse, aut barbarorum, im-
perium sola libidine dominandi viribusque metiri, aut
ambitionis Romanæ, adversus finitimos populos causas
belli, si veræ absint, fictas comminisci: sed conferat limi-
tes imperii sui, quo, et potentia ejus, et virtus, et felicitas
pervenire potuerint; consequetur id quidem quod vix
veteres ulli optare ausi sunt, sed nunquam imperium tibi
par comparabit; orbis tibi terrarum, quantus quantus est,
institutioni tam regiæ, tam heroicæ, minime respondeat.

Itaque satis non poterit sibi gratulari Plautus, SERENIS-
SIME DELPHINE, si comœdias ejus legeris, et in tuarum
partem oblectationum eruditæ venire non dedigneris;
plusque sibi accedere inde gloriæ arbitrabitur, quam cum
triumphator Carthaginis, atque adeo Africæ universæ victor
populus, earum de Theatro Romano editarum sederet
spectator applauderetque. Obliviscetur, enimvero, obli-
viscetur generis sui originisque Plautus, factus, contubernio
tuo et gratia, de rustico urbanus, de molitore aulicus.
Ejus præceptis et institutis id quidem assequeris, quod in
libero populo præclarissimum est, ut, quod imperare possis,
suadeas; ut sit nemo, qui magis resistere possit orationi,
quam legionibus apud hostes, quam auctoritati apud tuos.
Sed quantum accedet a Plauto lucis orationi tuæ et splen-
doris, tantum ex te in Plautum refundetur.

Quod si, Principe Latinitatis oblato, memet meo cum
munere benigne exceperis, SEREN. DELPHINE, et jam
inde hoc, quasi quodam vectigali literario, subditum me
tuum, si non rex, at certe et Naturæ et Salicis legibus reg-
naturus agnoveris, fructum studiorum meorum uberrimum,
suavissimum, amplissimum fuero consecutus.

JAC. DE L'ŒUVRE.

DISSERTATIO
DE
VITA ET SCRIPTIS
M. ACCI PLAUTI,
E JOANNE PHILIPPO PARÆO.

POSTQUAM Comœdia Græca ad Latinos derivata est, in ea Livius Andronicus primum inclarescere cœpit, deinde Nævius Campanus. Huic in agendi facultate successisse fertur M. Accius Plautus, in cujus vitam et scripta paulo accuratius nunc inquirere animus est.

Dictus initio fuit Umbrica, hoc est, sua lingua, non Plautus, sed Plotus, στεγανόπους: propterea quod planis foret pedibus, teste Grammaticorum optimo Pompeio Festo.

Oriundus ex oppido Sarsina (Parrhasius aliique Farsinam nominare malunt) Umbriæ regionis clarissimo, cujus Geographorum aquila Strabo meminit lib. v. in hæc verba: ‘Tusciæ applicatur ex parte Orientis Umbria, quæ ab Apenninis incipit, et ultra etiam ad sinum Adriaticum. Hi enim a Ravenna inchoantes propiora deinceps tenent Sarsinam, Ariminum, Senam, Camarinum.’ Et Plautus ipse in joco patriam suam prodidit Mostell. III. 2. 83.

TR. Quid? Sarsinatis ecqua est? si Umbram non habes.

Nobile scilicet municipium fuit Sarsina, in fide olim splendidæ et nobilissimæ familiæ Cæsiorum, in quo natus

quoque Plauti popularis Cæsius Sabinus: et, si credendum est viris in omni historia exercitatis, eadem patria fuit D. Francisco, quem alii Assisio e Spolletana valle, Umbriæ oppido, prognatum commemorant. Secessum præterea Romanorum amoenissimum fuisse doctissimus Poëta ad Nympham scripsit in hæc verba,

Sic montana tuos semper colit Umbria fontes,

Nec tua Baianas Sarsina malit aquas.

Idemque ut mellis lactisque copiosissimum promptuarium prædicavit alibi de villa Faustini cujusdam,

Fert ille ceris cana cum suis mella

Metamque lactis Sarsinate de Sylva.

Cui consonat gravissimus Poëtarum Silius, l. viii. versu 461.

His populi fortes, Amerinus, et armis

Vel rastris laudande Camers, his Sarsina dives

Lactis.

De tempore eo, quo Umber hic Vates primam vitæ usuram accepit, aut deseruit, magna inter doctos est dissensio: ita ut quid hic statuere tuto possim, vix inveniam. Constans tamen plerorumque est sententia, in scena eum floruisse quintodecimo anno postquam bellum secundum Punicum, in quo quindecies centena millia hominum peremti, inceptum esset; quando nimirum Rom. Imp. Pœnos vincere cœpissent.

Nunc si ad calculum referas orbis, vixisse et floruisse dixeris anno mundi creati termillesimo septingentesimo sexagesimo nono; ante Christum natum ducentesimo primo; Urbis conditæ quingentesimo quinquagesimo; Olympiadis vero Græcorum centesimæ quadragesimæ quartæ anno tertio.

Romæ vero mortuum, calculo eodem, quem de vita modo posuimus, servato, constabit anno conditi orbis terrarum termillesimo septingentesimo octuagesimo secundo; Olympiadis centesimæ quadragesimæ nonæ anno tertio; non multis annis post Ennium, nobilem illum Poëtam Rudium: anno U. C. quingentesimo sexagesimo nono; Coss. Rom. P. Claudio, et C. Portio, Censore Catone: iis ipsis temporibus, quibus in Republ. P. Scipio, M. Cato, et Fulvius

Nobilior excellabant, post Cethegi et Tuditani Consulatum anno vicesimo, quingentesimo vero trigesimo secundo postquam Romulus Urbis Romæ fundator morte defunctus esset. Denique si quis hæc etiam non nescire flagitat, millesimo anno post Ilii Trojani direptionem. Ex quo, calculis ita inter se collatis, intelligitur summum illud ingenium, adhuc dum florente ætate, vix cum quadragesimum attigisset annum, morte esse extinctum.

Ceterum qualis de facie fuerit Plautus noster, quamquam sui imaginem graphice admodum nobis in Fabulis suis depinxit, tamen curiose anquisivi hactenus, nec vero certi quid compertum habere potui. Probabilis videtur eorum sententia, qui in persona Pseudoli ipsum Plautum describi conjiciunt his versibus:

Rufus quidam, ventriosus, crassis suris, subniger,
Magno capite, acutis oculis, ore rubicundo, admodum
Magnis pedibus.

In Glossis antiquis nescio quid legitur: Plautus; βαρύν-
τος. Si quid sit, Surdastrum Plautum fuisse oportet. Quod non crediderim in tanta libertate jocandi. Alii leg. βαρύ-
προς, quod esset hebetiori visu. Altera tamen Physiogno-
monia nihil repugnat generi aut conditioni Poëtæ nostri. Nam cum de ortu majorum ejus monumenta vetustatis inquiri studiosius, invenio e servili prosapia oriundum et humili admodum genere prognatum. Quod e vulgatissimo illo verbo, quod apud Minutium scriptorem sacrum occurrit, perspicuum fit, quo Plautinæ prosapiæ hominem abjectum et vulgarem innuere voluerunt. Hic vero liceat mihi cum Poëta exclamare: ‘ut ingenium ingens ignoto latet hoc sub corpore!’ Ingenio namque fuit perurbano et faceto, quemadmodum omnes, quotquot de eo scripserunt, testantur, adeoque ex ejusmet scriptis haud obscure, qua fuerit indole et natura, conspicitur.

Fabularum studio vehementer flagravat, in quo doctissimos quosque Græcorum, Diphilum, Philemonem, Demophilum, Menandrum, Eubulum, Siculum Epicharmum, Aristophanem, aliosque sibi ad imitandum proposuit: hac

spe fretus, fore, ut eorum fieret quam simillimus, quos sibi ipse delegerat ad imitandum. Neque profecto eum fefellit opinio. Admodum enim adolescens omnes eos, qui in Fabulis scribendis florerent, non adæquavit solum, sed factum etiam, ut ‘equis illis,’ ut Poëta canit, ‘præcurreret albis.’ Atque hisce non pauci magnorum virorum, quorum deinceps testimonia proferam, suffragantur.

Ceterum in hac sua Comœdias scribendi ubertate quæstui dicitur habuisse suas Fabulas, ita ut mercaturam exercere non dubitarit, quæ cum votis suis et commodis non per omnia respondisset, omnisque pecuniæ, quam e Fabulis suis acquisivisset, jacturam fecisset non exiguam, Romam, omnibus rebus exhaustis, venit, ubi ob quærendum victum quotidianum, sive, ut alii maluat, ob annonæ caritatem, ad molas manuiarias, seu trusatiles, quâs vocabant, exemplo forte commotus Menedemi, Asclepiadis, Cleanthisque, trium prudentissimorum Philosophorum, pistori suam operam locare coactus fuit. Interim tamen in iisdem pistrinis tres Fabulas, quas commentatus fuerat, Satyrionem, Addictum, et tertiam quandam, sicut Poëta Nævius duas in carcere, spe lucri, vendidit. Atque hinc ortum esse existimo, quod aliqui cognomentum Asinii Plauto attribuerunt, ut ex variis Mss. aliisque antiquitus cussis est observare.

De definito Fabularum numero auctores mirum quantum variant. Alius enim dicit, scripsisse Plautum Fabulas viginti unam, alius quadraginta, alius centum. Quin immo Varronianis temporibus centum et triginta quinque Comœdiæ sub Plauti nomine in vulgus passim fuerunt sparsæ. Homo tamen eruditissimus L. Ælius Stilo quinque et viginti Plauti foetus germanos esse existimavit: e quibus Varro unam et viginti, quæ ideo etiam Varronianæ usurpatæ, selegisse fertur, propterea quod dubiosæ non essent, sed omnium consensu Plautinæ esse censerentur. Verum ‘quot capitum vivunt, totidem millia sententiarum;’ idcirco flamma et aqua in gratiam coibunt facilius, quam ut ambigua Criticorum factio in unum hac de re conveniat. Quare et nos nodum in scirpo quærere nolumus, sed viginti

illas Fabulas, Grammaticorum decretis acquiescentes, quas temporum injuria nobis reliquas fecit, tamquam genuinam Plautini ingenii imaginem suspiciemus, atque admirabimur. Et quid id ni faciamus merito? Quis enim Plautinas Fabulas, 'vitæ imitationem, speculum consuetudinis' (id quod Cicero de unaquaque Comœdia asseveravit) 'veritatisque imaginem vocitare dubitet?' sermo illis inest Latinus, verba non abjecta, res compositæ ad retrioris Antiquitatis Genium et mores quam diligentissime. Quid? an tu ullum locum in tota Philosophia reperiri existimas, quem Plautus non uno ad minimum exemplo illustraverit? Quod si dubitare velis, adi Electa nostra Plautina, quæ seorsum collegimus. Præterea quam facete omnia salseque quæcumque scripsit commentatusve est a Plauto in lucem sint producta, quanta urbanitate dictio ejus efflorescat, ipsum Plautum testem habemus locupletissimum. Hæc enim Cycnea morientis fuit cantio, apud Agellium lib. i. cap. 24.

Postquam est mortem aptus Plautus, Comœdia luget:

Scena est deserta: hinc ludus, risusque, jocusque,

Et numeri innumeri simul omnes collacrumarunt.

Idem sensit Oratorum maximus Tullius Cicero. 'Duplex omnino,' inquit, 'est jocandi genus; unum illiberale, petulans, flagitiosum, obscœnum: alterum elegans, urbanum, ingeniosum, facetum; quo genere non modo Plautus et Atticorum antiqua Comœdia, sed etiam Philosophorum Socraticorum libri referti sunt.' Neque aliter judicavit divus Hieronymus: 'Post noctium,' inquit ille, 'crebras vigiliis, post lacrymas, quas mihi præteritorum recordatio peccatorum ex meis visceribus eruebat, Plautus sumebatur in manus.' Atque eo nomine a Rufino Plautinæ eloquentiæ sectator appellatus fuit.

Quod si igitur hic nulla delectatio ostenderetur, sique ex Plautinis facetiis voluptas nulla peteretur, nunquam tot ac tanti viri animum suum amœnitatibus hujusmodi reficiendum Plauto tradidissent. Hoc eos dicendi genus delectabat, illud afficiebat. Perelegans nimirum, et cum gravitate salsum; non forensium solum actionum, sed omnium ser-

monum condimentum judicaverunt. Ad summam, ne agam de singulis, Plautum ipsam Suadæ medullam verissime dixeris. Dictio namque Plautina, tota quanta quanta est, est ipsa Latinitas. Non hic obscuritas verborum dominatur, non barbaries pugnat, non voces absonæ, et inconditæ; sed puritas vincit sermonis, verba mira suavitate veluti in cratere Philotesio concordant, Atticismi gloriose triumphant. Quod si auctoritatibus singula firmanda et asserenda mihi fuerint, testem adducam virum maximarum rerum peritissimum Agellium, qui Plautum non dubitavit nominare ‘ipsum linguæ atque elegantiae Latinæ principem, verborumque Latinorum elegantissimum artificem:’ et Macrobius summum in omni genere auctorem: ‘Animadverto,’ inquit, ‘duos, quos elegantissimos antiqua ætas tulit, Comicum Plautum, et Oratorem Tullium, eos ambos etiam ad jocorum venustatem ceteris præstitisse. Plautus quidem ea re clarus fuit, ut post mortem ejus, Comœdiæ, quæ incertæ ferebantur, Plautinæ tamen esse, de jocorum copia, noscerentur.’ Est et M. Varro Togatorum doctissimus, qui vel solus Plauti osoribus asininam possit pellem detrabere. Hic enim e sententia Ælii Stilonis, tanquam ab ipso Apolline admonitus, palam edixit. ‘Ipsæ,’ inquit, ‘Musæ si Latine loqui voluissent, ipso Plantino genere usæ fuissent.’ Quod Varronis Oraculum in numeros sic redactum est:

Si Musæ vellent uti sermone Latino,

Eligerent numeros, Plaute, salesque tuos.

Istis et hæc Doctorum præconia consonant: quod Plautus sit ipsa Musa decima: Romanæ linguæ lex quædam: Musarum et gratiarum hortus: optimus loquendi Magister: omnium Poëtarum ingeniosissimus, politissimus, festivissimus: Latina Siren: Auctor elegantiae: pater jocorum, risuum, facetiæ: quodque inter omnes Latinæ elegantiae scriptores familiam jure ducat meritissimo.

Facessant proinde longe ab hinc, et ad Morboniam migrent, quicumque Accianam lectionem aliis supercilioso admodum ausu dissuadere satagunt. Moveat illos potius

gravissimorum virorum exemplum, qui tantum Poëtam in magno semper honore habuerunt. Quid enim censemus judicasse olim M. Varronem, L. Ælium Stilonem, Aurelium, Q. Fabium, Macrobius, Agellium, Servium, Papirii Boëthi fratrem L. Sisennam, Asperum, Aruntium, Celsum, Scaurum, Flavium, Caprum, aliosque quos passim commentariis suis illustrasse Comicum nostrum, magnisque in deliciis semper habere solitos, legimus? Nec vero hoc gravissimorum hominum de Plauto iudicium obscurari ullo modo potest: quin potius consentiente doctissimorum virorum calculo magis ac magis confirmatur. Inprimis omni laude dignissima est vox illa Hermolai barbari, qui literas humaniores ab opica barbarie primitus liberavit. ‘Plautus,’ ait ille, ‘eminentissimus Poëta, et qui tot sæculis in supremo stetit, nec in comparationem venit; nec in ordinem se cogi patitur.’ Et tamen in ordinem redigere conatus est Volcatius Sedigitus, qui de Latinis Poëtis hanc tribuniciam tulit sententiam:

Multos incertos certare hanc rem vidimus,

Palnam Poëtæ Comico quoi deferant.

Eum meo iudicio errorem dissolvam tibi:

Ut contra si quis sentiat, nil sentiat.

Cæcilio palmam Statio do Comico:

Plautus secundus facile exsuperat ceteros.

Hic quamvis non primas, secundas tamen Plauto inter fabularum scriptores honorifice tribuere non dubitavit.

Jam minime admittendos puto illos, qui contentione instituta (id quod Afranium, itemque Asulanum quendam, aliosque factitasse legimus) Comicum Afrum Sarsinati nostro, iudicio nescio quo, longe prætulerunt. Qui si justa prius trutina omnia examinassent, tubam cum tibia se comparasse ipsimet facile animadvertissent. Nam quidem certe Terentium Afrum huic nostro longe esse inferiorem, inde manifestum est, quod elegantias suas, si non omnes, plerasque saltem non sibi ipsi peperit, sed ita mutuatus est, ut alterius quasi plumis sese cohonestarit. Atque hinc est quod Lavinius, Poëta non ignobilis, Terentium ‘furem

Plautum' non dubitavit appellare: teste adeo ipso Terentio Prologo Eunuchi. Recte; nam ut rursum, alius quidam non insulse iudicet, 'Plautus, ex potissima parte tantum, quantus est, fecit Terentium.' Placuit omnino iudicium doctissimi Hieronymi Gebuvileri, qui fabulas aliquot Plautinas cum Commentariis Pyladis Brixiani in lucem edidit Argentinae, anno MDXIV. Ita enim scribit: 'Terentii Comœdias non rejicio, verum quam Phœbus ceteris astris lumine, tam Plautus Terentium longe præcellit Latinitate. Quicquid enim scommatum et salium illic reperias, id totum ex Plautina depromptum est officina. Quocirca non temere cognomentum Plautinae Simiæ Terentius meruit:' idem sane Cæsar de Terentio sensit his verbis:

Lenibus atque utinam scriptis adjuncta foret vis

Comica! ut æquato virtus polleret honore

Cum Græcis, neque in hac despectus parte jaceres:

Unum hoc maceror et doleo tibi deesse, Terenti.

Quid hic desideratur? non hac destituitur varietate Plautus; sed abundat, sed prægnans quasi est. Modo namque assurgit, modo submittit: nunc protrita, nunc grandiora dicit: proponit vitia et castigat: locos communes virtutum et vitiorum admisceet, tanquam aliud agens, quando hoc ipsum unice agit: omnia denique tanquam sale venustissimis jocis aspergit. Ad summam, veteris Comœdiæ acerbitatem cum novæ suavitate temperat.

Accedit eodem testis locuples M. Varro, cujus hoc circumfertur iudicium: 'Cæcilius in Argumentis palmam poscit; in Ethesi Terentius; in Sermonibus Plautus.' Ecce Terentianæ lectioni antefertur dictio Plautina! suffragatur item J. Lipsius, vir in omni literatura longe potissimus. 'Terentium,' inquit, 'ipsum amo; admiror sed Plautum magis: uterque adolescentibus in sinu, in manu, in oculis sit. Conferantur etiam, si placet, inter se: tantum Plauto Terentius ne præferatur.'

E quibus liquido perspicitur, quæ excellentia, quæ Plauti sit dignitas. Profecto, ut nemo pictor est inventus, qui Apellem vinceret, Veneris imaginem ita eleganter depin-

gentem, ut oris pulchritudo formæ inchoatæ reliqui corporis superandi spem reliquis auferret; sic neminem esse arbitror, qui scribendi genus Plautinum, quod omne tulit punctum, quantumvis doctus, adæquare, nedum superare possit.

Facere hic non possum, quin in gratiam eloquentiæ studiosorum certis argumentis demonstrem, lectionem Plautinam nihil omnino, quod nonnulli arbitrati sunt, officere facundiae Tullianæ; sed eam potius multis modis adjuvare. Audi igitur ipsum eloquentiæ Romanæ Patrem Tullium. ‘Finitimus est quidem,’ inquit Cicero, ‘Oratori Poëta, cuius virtutes omnes persequitur, cum numeris sit astrictior, ornandique generibus socius, ac pæne par.’ Magnifica vero vox, et magno viro ac sapiente vel maxime digna! quæ, si suo æstimetur honore, et gravitate, excellentem Poëticæ facultatis speciem atque formam nobis adumbrat. Nam cum nihil tam cognatum sit mentibus nostris, quam numeri atque voces, quibus modo excitamur, et languescimus, modo incendimur, et lenimur, mox ad hilaritatem, mox iterum ad tristitiam deducimur; summa illa vis carminibus, atque adeo comœdiis aptior, non neglecta (ut mihi videtur) est a Plauto nostro. Nam ut monumenta ejus ad nostram prolata ætatem satis superque testantur, ea fuit in agendis comœdiis dulcedine, ea suavitate, qua perfunderet animos, ut recordationem concinnitatis suæ cum delectatione conjunctam, aculeos etiam quandoque relinqueret in animis eorum, a quibus esset auditus. Atqui cum in tota eloquentia nihil præstabilius sit, quam posse dicendo tenere hominum cœtus, mentes allicere, voluntates impellere, quo velis, unde rursus velis, deducere; an tu Comœdiæ hanc laudem præripies? an eam plane obteres? nihil minus. Tantum abest, ut laudibus Comœdiarum, hac in parte obscuritas aliqua adferatur, ut etiam plurimarum palmarum facile nobilissima sit: quis enim vel Lysippus corporis imaginem melius cœlo effinxit, vel quis Apelles corporum lineamenta ac formas contemplatus est exquisitius suoque penicillo expressit felicius, quam ingenia et mores ho-

minum effllexerunt Comœdiæ? quis animorum motus? in quibus ad fidem faciendam plus etiam quam in argumentorum pendere, positum est momenti; quippe iis, qui bene tractati (teste Cicerone) admirabilem faciunt eloquentiam. Quis, inquam, affectus cum lenes illos sive mites, tum vehementiores seu concitatiores, in quibus potissimum regnat oratio, illis ipsis Comœdiis tractavit commodius, atque ad naturam cujusque, et fortunam, et ætatem, observata in singulis decori ratione, accommodavit rectius? Introducuntur a Comico ab ægritudine contabescentes, ferventes avaritia, luxu perditī, insani amore, ambitione tumidi, expectatione suspensi. Quid? annon licet ora ipsa cernere iratorum? an non eorum, qui aut libidine constricti, aut metu commoti, aut voluptate nimia gestiunt, quorum omnium vultus, voces, motusque quam potest evidentissime permutantur, atque ita permutantur, ut ab iis Oratori vis maxima existat in hominum mentibus, vel ad iram, vel ad odium, aut dolorem incitandis, vel ab his iisdem permotionibus ad lenitatem misericordiamque commovendis? Verum quid in re non incerta longiore utor oratione? quove argumento dissuadere aggredior diutius? Ut eloquentiam Ciceronis nullo modo impediri, sed juvari vel maxime Plautino sermone deinceps credant adolescentes, certe quidem ipse Cicero, ne longius discedamus, 'Flexanimam' semper suam existimavit orationem, si collustrata esset exemplo aliquo comico: propterea, quod hac ratione ficti hominum mores in alienis personis, expressaque imago vitæ quotidianæ, accenso quodam quasi lumine, videri conspicique plane paulo ante posset. Hinc nota illa fabella Cæciliiana, in oratione qua bona S. Roscii contra L. Syllæ dominantis potentiam defendit: hinc illa in oratione Cæliana, alia in Miloniana: quibus fabulis ad animos hominum impellendos usus est. Nec vero minorem vim atque utilitatem ad impellendas mentes salis atque urbanitatis esse omnino arbitror. Sæpe enim numero lepore res graviores magis elevantur venusto, quam contentione, licet gravissima, confringuntur. Jam vero Plautum nostrum fa-

cetiis reliquis longe excelluisse, quis ignorat? Vicerunt ergo joci facetiæque eloquentiam verbosam. Immo vero facultas dicendi secuta est: ceterum cum orator omnem suam operam, curam, et diligentiam in nulla fere alia re collocare soleat, quam ut in dictione sua sermonis elegantia eniteat, haud scio melius, an ullibi, præterquam apud Comicum, verborum illa mundities atque elegantia, quam orator studiose observat, eminentior sit, magisque conspicua: pereleganter enim Poëta ait:

Mortales immortales flere si foret fas;

Flerent Divæ Camœnæ Nævium Poëtam.

Ita qui postquam est Orcino traditus thesauro

Obliti sunt Romæ loqui lingua Latina.

Etenim si musæ ipsæ, quod antea dixi, Plautino voluerunt loqui sermone, si Romanæ linguae lex quædam est Plautus, si Romana loquendi figura in Plauto efflorescit, si denique nulla elocutionis figura a Grammaticis tradi potest, cujus apud Plautum non exemplum petatur; ecquam ejus dictionem putabimus? an hac festivitate Plautina ac lepore ullam scriptionem conditiorem reperiemus?

Sunt tamen qui aures mihi scalpuriunt, et nescio qua freti audacia Plauti laudes non modo verbis, sed reapse extenuare mollireque suis conantur dicteriis. Et hi vel antiquiores sunt, vel recentiores. Inter veteres Plauti contemptores familiam ducit Horatius Flaccus, qui tale, seu serio seu joco, in Plautum effutivit cavillum:

At nostri proavi (inquit) Plautinos et numeros et

Laudavere sales; nimium patienter utrumque,

Ne dicam stulte, mirati; si modo ego et vos

Scimus inurbanum lepido seponere dicto,

Legitimunque sonum digitis callemus et aure.

Ecce exortus est antesignanus omnium obtrectatorum Plauti Horatius; cujus e ludo tanquam ex equo Trojano innumeri sanniones egressi sunt. Hinc clamosus alius corax, Terentianus ille Aristarchus, cui in Plautum audacter, ne quid gravius dicam, hæc talia pronuntiare non erubuit: 'Hæc Plautina sunt,' inquit, 'cum in iisdem longa

sit disputatio, sed mire a Terentio proferuntur ad ejus exemplum, et, quod est plus, carent Plautinis nugis.' Quibus e recentioribus consonat nescio quis Minturnus, qui insulse 'non pauca insulsa in Plauto nostro reperiri' vehementer admodum disceptavit. Sed quid tandem? an ista patienter adeo in Plautum quotidie dici patiemur? nihil minus. Sublinendum est os eruditulis istis audaculisque Zoilis, ut cum se cicadam ala corripuisse animadverterent, palinodiam canere incipiant. Sed ne longior sim, quam necesse est, justoque magis excandescam, sententiam illam Horatianam, in qua multi sese ad insaniam usque jactitarunt hucusque, probabilibus, uti spero, argumentationibus refellam. Laudent ergo, quicumque velint, Horatium dictionis Plautinæ arbitrum, laudent judicium ejus gravissimum, admirentur etiam, modo et ipse tuto assentiri queam iis viris, qui mihi videntur, quasi quædam platanus satis spatiosa, ad opacandum hunc locum, patulis undiquaque diffusa veritatis ramis: Varroni puta, Ælio Stiloni, Macrobio, Agellio, sexcentis aliis, quorum supra mentio facta, neque id, ut opinor, injuria: quandoquidem enim constat Horatium fuisse hominem iracundum, judicium hoc ejus tanti non videtur faciendum, quod scilicet ex præcipitato affectu sic temere effudit. Sed sic agam. Aut Horatius veritatem hac in parte dissimulavit, aut Poëta non fuit. At Poëtam fuisse Horatium præconio domestico edicit ipse Horatius:

Spiritum Phœbus mihi, Phœbus artem

Carminis, nomenque dedit Poëtæ.

Atqui Poëta,' ut Plautus noster monet, 'cum fabulas cepit sibi, quærit quod nusquam est gentium.' Et Lucillius, antiquus et nobilis ille Satirarum scriptor, dixit: 'Pergula pictorum; veri nihil, omnia ficta.' Ex quo illud intelligitur, Horatium Flaccum, cum hanc tulisset sententiam, subventanea velut anicularum deliramenta peperisse. Et quid mirum est? Nam idem prorsus judicium præposterum valde tulit de Laberio et Chœrilo, Poëtis præstantissimis ante Horatium. Archelaum quippe legimus, numisma aureum pro singulis versibus Chœrilo numerasse. Scilicet id verum est, quod dici solet!

Tres mihi convivæ prope dissentire videntur,
Poscentes vario nimum diversa palato.

Itaque ut rex Atheas religiosissimo sanctissimoque se obstringebat juramento (jurabat enim per Aquilonem et Acinacem) se equi hinnitum potius, quam Ismeniaë tibicinis Græcorum præstantissimi modulos malle audire; (quo quid absurdius?) sic Romulus, cum ceteri alerentur Ambrosia et Nectare, rapis vesci maluit. Nec invenuste proverbio dici solet. 'Præterit asparagos, ut edat carduos asellus.' Simili mihi ratione iudicium illud Grammaticelli mangonisque, nescio cujus Minturni, coërceri reprimique videtur posse.

Sed missis istis Plauti contemtoribus, de iis aliquid dicam quoque, qui dictare non erubescunt, juventutem Christianam lectione Plauti Comœdiarum plurimum corrumpi; redolere item antiquitatem obsoletam; et denique dictionem Plautinam esse corruptam, in pravumque planitus conversam: negligendam igitur, et ab omni lectione arcendos humaniorum literarum studiosos. De prioribus ut primo dicam, non sum nescius D. Augustinum omnem suam ætatem gravissime detestari, quam in lectione profanorum auctorum desumsit. Neque hoc etiam diffiteri possum, in Comœdiis Plautinis introduci sæpe meretrices procaces, avaros lenones, parasitos edaces, adolescentes dissolutos, senes stultos, veteratores, et fallaces servos, mores mollissimos, Massilia dignos vel Tarento, jocos denique non facetos, sed obscenos, tanquam e Suburra, aut Velabro, Tuscoque Vico oriundos. Sed quid tum? an propterea e manibus adolescentum humaniorum excutiendus est is, qui tot annis, tot sæculis in doctissimorum virorum oculis, qui in manu sinuque fuit perpetuo? minime gentium. Si enim in his inest aliquid probri, quod capiat incautos, nemo tamen tam inconsideratus erit iudex, quin id non Plauto, sed Comœdiæ imputandum et dicat et sentiat. Atqui ne huic quidem jure tribui posse fatebitur is, qui consideraverit, esse illam imitationem vitæ, speculum consuetudinis, imaginem veritatis. Nimirum in hac bona ratio cum perditâ, mens sana cum amentia, optima denique spes cum omnium

rerum desperatione ut plurimum confligit: adeoque a tot ac tantis turpissimis sceleribus præclarissimæ virtutes quasi superantur. Quæ cum ita sint, mihi id hominum genus Comœdiæ ideo irasci solitum, quod vitia et mores depravati ibi continentur, simile videtur illis mulierculis, quæ ipsæ turpes et deformi præditæ vultu cum sint, speculo suo irascuntur, quod formosam sui non referat imaginem. Quapropter qui petulantiam, fraudationem, scelus, turpitudinem, libidinem, avaritiamque sibi in Comœdia, tanquam in speculo, proposita non ægre modo ferunt, sed et ira stomachoque idcirco ardent; his hoc do consilii, ut ne peccent, certo persuasi, ab omni Comœdiæ immitiore morsu tum demum se fore immunes. Et si hanc ob causam Plautus legendus non esset, quod vitia perstringit; quis quæso Homeri Iliada, quis ejusdem Odysseam, hinc inde variorum hominum vitiis sceleribusque conspersam, in unum collegisset? quis unquam legisset? Non minus enim quam Plautus noster vitia sæpius taxat, adulterium videlicet Paridis, Circes, Calypsus, Veneris; intemperantiam procorum; scelera alia. An Augustus Virgilium, Didonis et Æneæ amores lascivos pertractantem, tanto unquam habuisset in honore? nec Aristophanis Comœdiæ, satis non nullibi flagitiosæ, a Chrysostomo fuissent absque flagitio tanta lectitatæ diligentia et accuratatione. D. Hieronymus signandus nigro calculo, quod Plautina lectione tantopere delectatus fuit? Ciceronem denique, non semper Vestæ pedissequos imitatum, quis sequeretur? Quis Juvenalem? Horatium? et quid multis? abjiciendæ epistolæ D. Pauli, Gentium illius doctoris; quibus præsertim introducit flagitium horrendum incestus; Ethnicorum nefanda scelera, cane pejus et angue fugienda! quin immo tota Scriptura sacra perpetua foret obliteranda oblivione, omnique ætati, ad Catonum severiorum normam de vitiis fugiendis, conticescendum. Sed et illi ipsi liberiorum morum Aristarchi hisce facile assentiunt, qui, ut Poëta canit, ut plurimum,

Curios simulant, et Bacchanalia vivunt.

Quemadmodum igitur sacrarum Literarum monumenta non

idcirco videntur vitia recensere, ut ea imitemur, sed (quod optimum est) ut aliena insania ad nostram utilitatem fruamur, ita Poëtarum scena, Comicorum scelera (quorum messem undiquaque maximam licet metere) tanquam in speculo eminentiore depingit, ut peccatorum turpitudine propalam conspecta, hominibus terrorem incutiat; contra ad pietatem sedulo colendam excitet. Nam quid causæ fuisse putamus, cur Demodocus ille Phæacensis Martis et Veneris amplexus decantavit? an quod adulterio adularetur? non, non: sed quod cauterium libidini adhibere cupe-
ret. Et si (ut lex vult Julia) ‘non verba mœchantia, sed ipsa facta puniuntur,’ quis Plauto jure succenseat? facit enim id suo quodam jure, si puerilia quædam et indecora adducit in Theatrum, hanc, ut opinor, ob causam, ut hac ratione homines vel solo recogitatu mores improbos amitterent. Quare ut vina opposita vinosum facilius proritant ad bibendum, quam abstemium; ita libertas illa in Comœdia animum nequam et improbum incitare facile potest: castum virum et integrum non potest. Non immerito ideo etiam Poëtarum lectio immenso alicui mari comparatur; in quo licet scopuli sint acuti, vada etiam difficillima, non tamen cautus idemque diligens nauta ad ea navem suam impellit: pari ratione in Poëtarum libris sunt scopuli quidam, ad quos cum impelli non expedit, vir bonus strenue prætervehitur: non secus atque socii Ulyssis, qui, ut Sirenum dulcissima modulamina devitarent, aures sibi cera liquefacta obturarunt; atque ne blandimentis illis ad libidines allekti naufragium facerent, scopulos prætervolarent. Recte igitur etiam Livia viros nudos nihil differre castis fœminis a statu is dixit. Cumque in studiis nostris nihil aliud præter delectationes quæramus, quid impediatur, quominus jocos ejusmodi facetasque urbanas severioribus nostris studiis admisceamus, ut ita animus ex forensi strepitu reficiatur, et aures convicio defessæ nonnunquam conquiescant? Nec vero propterea Plantinas fabulas abjiciendas censeo, licet maculæ quædam iis, vel sui vel sæculi vitio, inspersæ inveniantur. Ut enim vinum generosum, vinum

esse nullomodo desinit, etiamsi guttis aliquot aquæ sit commistum; ita nec splendorem suum et gratiam Plautum nostrum aliosque Poëtas apud doctos, etsi humani quid intervenit, amisisse arbitror. Sed de his hactenus: apud bonos enim satis tela objecta retorta videntur esse; malis autem nihil satis, quamvis Achilleis pugnes argumentis, potest disputari.

Antiquitatem vero Plautinæ dictionis quod attinet, utitur Plautus iis verbis in scena, quæ conveniente loco singulis rebus et personis sunt attribuenda. Cum res describit serias, heroicis utitur verbis: cum ridiculas, facietis: cum antiquas, antiquis verbis utitur: et sic porro alia. Apposite igitur Tullius, qui quædam Plautina in deliciis habuisse perhibetur, inquit: 'cum audio socrum meam Læliam, eam sic audio, ut Plautum mihi, aut Nævium, videar audire.' Ecquis novem illas Musas, ecquis Apollinem præsidem Musarum culpabit, quod verbis obsoletis locutus interdum fuit? nemo profecto; nisi et me juxta atque illum fallit omnis ratio. Quod si itaque Musæ cum Plauto (uti jam sæpius commonefeci) loqui voluerunt, facessat hinc novitas illa delicata, seseque quam citissime reprimat: contra nisi cum Musis loqui inhonestum aut indecorum quis iudicet, antiquitatem illam nobilem et vere Latinam, quotquot rectoribus studiis imbui satagunt, unice admirentur imitenturque.

Postremo minime quoque ferendum esse arbitror eorum accusationem, qui Plautum ita esse corruptum, ita depravatum affirmant, ut neque legi neque intelligi (ita clamitant) a quoquam amplius possit. Id etsi forsitan negari plane non potest, non tamen Plauto nævi isti ascribendi sunt; sed iis potius, qui elegantissimam ejus purissimamque imaginem tantopere deformarunt. Ad hæc, licet ante sæcula aliquot adeo deturpatus fuerit Comicus hic; opera tamen atque industria nostra, uti confidimus, tam nitidæ ejus factæ sunt Comœdiæ, tam illustris lucubrationibus nostris redditus est is, qui etiamnum in tenebris jaceret, nisi veteris Musarum alumni commiserti, omnem maculam

ita ab divino corpore abstersissemus, ut cum porro jam quivis, quamvis mediocriter doctus, nullis aliis adminiculis adjutus, sed (quod aiunt) proprio Marte, et legere possit et intelligere. Ut igitur tandem Dissertationi huic meæ Plautinæ finem imponam, facere non possum, quin in gratiam humaniorum adolescentum, eorum, inquam, qui non indiligenter, immo vero quandoque nimis superstitiose, ne quid gravius dicam, in Plauti lectione esse solent, coronidis loco subjiciam admonitionem perquam salutarem et prudentem magni illius Plautopoli, Joannis Passeratii.

‘Quadruplicem,’ inquit regius interpres, ‘cautionem adhibeant ingenui adolescentes in evolvendo Plauto. Primum, si quæ verba ridiculi causa confingit, ut multa procludere solet, vel si qua jungit audacius Aristophanis more, ea Comicæ putent esse licentiæ, neque sibi permittant. Deinde si qua occurrent obscœniora, ut lasciva fuit scena illorum temporum, nullam inde concipiant turpitudinis maculam, sed per ea sic incedant, quasi per mediam Suburram properent ad sobrium Vicum, aut ad aliquod Pudicitiae sacellum. Præterea, nimis prisca verba, et fere desita, sibi tantum supponant, ad cognitionis oblectationem: ut elegantes consueverunt homunculi antiqua vasa, sigilla, et numismata, quæ recondita delectant, neque deprompta inter quotidianam suppellectilem deteruntur. Scirpos denique vitent et Plantinarum quæstionum cruces, in quibus videmus frustra se torsisse viros doctissimos M. Varronem, Ælios, Gallum, et Stilonem, Ateios, Capitonem et philologum.’ (Adderem ego decumanam cohortem Criticorum nostri sæculi, si crambem illam, quam ærumnabili meo labore in castigando Plauto devorare coactus fui, jam nunc recoquere allubesceret.) ‘Cetera omnia meo bono periculo studiose consecuntur; quæ si fuerint assecuti, non erit quod alium Latini sermonis fontem ad hortulos suos irrigandos desiderent.’

Atque tantum de vita et scriptis Plauti nostri e monumentis veterum aliorumque hoc tempore commentari libuit.

DE PLAUTO ET EJUS SCRIPTIS

VETERUM AUCTORUM

TESTIMONIA.

Varro Parmenone, apud Nonium, in *Poscere*, i. e. accipere.

In Argumentis Cæcilius poscit palmam, in *Ethesin* Terentius, in *Sermonibus* Plautus.

Cicero lib. i. de *Officiis*.

Duplex omnino est jocandi genus: unum illiberale, petulans, flagitiosum, obscœnum: alterum elegans, urbanum, ingeniosum, facetum; quo genere non modo Plautus noster et Atticorum antiqua Comoedia, sed etiam Philosophorum Socraticorum libri sunt referti.

Idem *Tuscul. Quæst.* lib. i.

Serius Poëticam nos accepimus: annis enim fere ccccx. post Romam conditam Livius Fabulam dedit, C. Claudio Cœci filio, M. Tuditano Coss. anno ante natum Ennium, qui fuit major natu, quam Plautus et Nævius.

Idem lib. iii. De Oratore, ex persona L. Crassi.

Equidem cum audio socrum meam Læliam, (facilius enim mulieres incorruptam antiquitatem servant, quod multorum sermonis expertes ea tenent semper, quæ prima didicerunt,)

eam sic audio, ut Plautum mihi aut Nævium videar audire.

Idem lib. De Republ. apud Augustinum
De Civ. lib. II. cap. 9.

Sed Periclem, cum jam suæ civitati maxima auctoritate plurimos annos domi et belli præfuisset, violari versibus, et eos agi in Scena, non plus decuit, quam si Plautus noster voluisset aut Nævius P. et Cn. Scipioni, Cæcilius M. Catoni maledicere.

Idem Catone majore, ex ejusdem persona.

Quam gaudebat Bello suo Punico Nævius! quam Truculento Plautus! quam Pseudolo!

Idem Epistol. Famil. lib. IX. Epist. ad Papirium Pætum.

Sed tamen ipse Cæsar habet peracre judicium: et ut Servius, frater tuus, quem literatissimum fuisse judico, facile diceret: Hic versus Plauti non est, hic est: quod tritas haberet aures notandis generibus Poëtarum, et consuetudine legendi: sic audio Cæsarem, &c.

Volcatius Sedigitus de Poëtis Comicis, apud Agellium
lib. XV. cap. 23.

Multos incertos certare hanc rem vidimus,
Palnam Poëtæ Comico quoi deferant.
Eum meo judicio errorem dissolvam tibi;
Ut, contra si quis sentiat, nil sentiat.
Cæcilio palnam Statio do Comico.
Plautus secundus facile exsuperat ceteros.
Dein Nævius, qui servet, pretio in tertio est.
At si quid quarto detur, dabitur Licinio:
Attilium post Licinium facio insequi.
In sexto consequetur hos Terentius.
Turpilius septimum, Trabea octavum obtinet.
Nono loco esse facile facio Luscium.
Antiquitatis causa decimum addo Ennium.

Plinius Nepos lib. i. Epist. 16.

Legit mihi nuper epistolas, quas uxoris esse dicebat: Plautum vel Terentium metro solutum legi credidi.

Quintil. Inst. Orat. lib. x. cap. 1.

In Comœdia maxime claudicamus: licet Varro dicat, ‘Musas (L. Ælii Stilonis sententia) Plautino sermone locuturas fuisse, si Latine loqui vellent.’

Agellius Noct. Att. lib. i. cap. 7.

Plautus verborum Latinorum elegantissimus, in Amphitruone dixit: ‘Numero mihi in mentem fuit.’

Idem lib. iii. cap. 3.

Verum esse comperior, quod quosdam bene literatos homines dicere audiui, qui plerasque Plauti Comœdias curiose atque contente lectitaverunt, non indicibus Ælii, nec Sedigiti, nec Claudii, nec Aurelii, nec Accii, nec Manilii, super his Fabulis, quæ dicuntur ambiguae, credituros, sed ipsi Plauto moribusque ingenii atque linguæ ejus; hac enim judicii norma Varronem quoque esse usum videmus: nam præter illas unam et viginti, quæ Varronianæ vocantur; quas idcirco ceteris segregavit, quoniam dubiosæ non erant, sed consensu omnium Plauti esse censebantur; quasdam item alias probavit, adductus stylo atque facetia sermonis Plauto congruentis: easque jam nominibus aliorum occupatas Plauto vindicavit: sicuti istam, quam nuperrime legebamus, cui est nomen, ‘Bœotia:’ nam cum in illis una et viginti non sit, et esse Aquilii dicatur, nihil tamen Varro dubitavit, quin Plauti foret; neque alius quisquam non infrequens Plauti lector dubitaverit, si vel hos solos versus ex ea Fabula cognoverit: qui quoniam sunt, ut de illius more dicam, Plautinissimi, propterea et meminimus eos et adscripsimus. Parasitus ibi esuriens hæc dicit:

Ut illum Di perdant, primus qui horas reperit, &c.

Favorinus quoque noster, cum 'Nervolariam' Plauti legerem, quæ inter incertas est habita, et audisset ex ea Comœdia versum hunc,

Stratææ, scrupedæ, strativolæ, sordidæ;
delectatus faceta verborum antiquitate meretricum vitia
atque deformitates significantium: Vel unus herele, inquit,
hic versus Plauti esse hanc Fabulam satis potest fidei
fecisse. Nos quoque ipsi nuperrime cum legeremus 'Fretum'
(nomen est id Comœdiæ, quam Plauti esse quidam
non putant) haud quicquam dubitavimus quin Plauti foret,
et omnium maxime genuina, ex qua duos hos versus ex-
scripsimus; ut historiam quæreremus oraculi arietini:

Nunc illud est,

Quod arietinum responsum magnis ludis dicitur:

Peribo, si non fecero; si faxo, vapulabo.

Marcus autem Varro in libro 'De Comœdiis Plautinis' primo verba hæc ponit: 'Nam nec 'Gemini,' nec 'Lenones,' nec 'Condalium,' nec 'Anus' Plauti, nec 'Bis compressa,' nec 'Bœotia' unquam fuit, neque adeo *Ἀγγεῖκος*, neque 'Commorientes;' sed M. Acutici.' In eodem libro Varronis id quoque scriptum est, Plautium fuisse quempiam Poëtam Comœdiarum: ejus quoniam Fabulæ Plauti inscriptæ forent, acceptas esse quasi Plautinas: cum essent non a Plauto Plautinæ, sed a Plautio Plautianæ. Feruntur autem sub Plauti nomine circiter centum atque triginta. Sed homo eruditissimus L. Ælius quinque et viginti esse ejus solas existimavit: non tamen dubium est, quin istæ, et quæ scriptæ a Plauto non videntur, et nomini ejus adducuntur, veterum Poëtarum fuerint, et ab eo retractatæ et expolitæ sint: ac propterea resipiant dictum Plautinum. Sed enim 'Saturionem' et 'Addictum,' et tertiam quandam, cujus nunc mihi nomen non suppetit, in pistrino cum scripsisse Varro et plerique alii memoriæ tradiderunt, cum pecunia omni, quam in operis artificum Scenicorum pepererat, in mercationibus perditâ, inops Romam rediisset; et ob quærendum victum ad circumagendas molas, quæ trusatiles appellantur, operam pistori locasset. Sicut

de Nævio quoque accepimus, Fabulas eum in carcere duas scripsisse, ' Hariolum ' et ' Leontem,' &c.

Idem lib. VII. cap. 18.

Plautus homo linguæ atque elegantiae in verbis Latinæ princeps.

Idem lib. XVII. cap. 21.

Ac deinde annis fere post quindecim, bellum adversus Pœnos sumtum est: atque non nimium longe M. Cato Orator in civitate, et Plautus Poëta in scena floruerunt.

Idem lib. XIX. cap. 22.

Quando Plautus, linguæ Latinæ decus, ' delitiam ' quoque ἐνιχῶς dixerit, pro ' delitiis: ' ' Mea,' inquit, ' voluptas, mea delitia.'

Macrobius Saturn. lib. II. cap. 1.

Et jam primum animadverto duos, quos eloquentissimos antiqua ætas tulit, Comicum Plautum et Oratorem Tullium, eos ambos etiam ad jocorum venustatem ceteris præstitisse. Plautus quidem ea re clarus fuit, ut post mortem ejus Comoediæ, quæ incertæ ferebantur, Plautinæ tamen esse de jocorum copia noscerentur.

D. Hieronymus in Epist. ad Pammachium.

Hæc est Plautina elegantia, hic lepos Atticus, et Musarum, ut dicunt, eloquio comparandus.

Idem Epist. ad Pammach. De opt. genere interpretandi.

Terentius Menandrum, Plautus et Cæcilius veteres Comicos interpretati sunt. Numquid hærent in verbis, ac non decorem magis et elegantiam in translatione conservant, quam veritatem interpretationis?

Idem ad Eustochium, De custodia Virginitatis.

Itaque miser ego lecturus Tullium jejunabam. Post

noctium crebras vigiliis, post lacrymas, quas mihi præteritorum recordatio peccatorum ex inis visceribus eruebat, Plautus sumebatur in manus.

Idem adversus Ruffinum.

Audio præterea te quædam de epistola mea philosophice carpere, et hominem rugosæ frontis adductique supercilii Plautino in me sale ludere, eo quod Barrabam Judæum dixerim præceptorem meum.

Idem in Eusebii Chronico.

Olymp. CXLV. Plautus ex Umbria Sarsinas Romæ moritur, qui propter annonæ difficultatem ad molas manuaris pistori se locaverat ibi, quoties ab opere vacasset, scribere Fabulas solitus et vendere.

Ruffinus in D. Hieronymum.

Cum ad hæc omnia quæ supra diximus, etiam illud addatur, ubi cessat omne commentum, quod in monasterio positus in Bethlehem ante non multo tempore partes Grammaticas executus sit, et Maronem suum, Comicosque ac Lyricos et Historicos auctores traditis sibi ad discendum Dei timorem pueris exponebat:

paulo post:

Quæro, si vel Flaccus tuus, aut Maro, si Plautus Comicus aut Terentius certe, si aut Satiricus quis, &c.

Idem ibidem.

Sic, dum totus Plautinæ et Tullianæ cupis eloquentiæ sectator videri, oblitus es, quomodo Apostolus omnem Ecclesiam, &c.

Idem ad Domnionem.

Puto quod puer legeris Aspri in Virgilium et Sallustium Commentarios, Vulcatii in Orationes Ciceronis, Victorini in Dialogos ejus, et in Terentii Comœdias Præceptoris mei Donati, æque in Virgilium, et aliorum in alios, Plau-

tum, Lucretium, Flaccum, Persium, atque Lucanum. Argue Interpretes eorum, quare non unam interpretationem secuti sint, et in eadem re quid vel sibi vel aliis videatur, enumerent.

D. Aurel. August. lib. II. cap. 12. De Civitate Dei.

Indignum videlicet fuit, ut Plautus aut Nævius Publio et Cneo Scipioni, aut Cæcilius M. Catoni malediceret: et dignum fuit ut Terentius vester flagitio Jovis opt. adolescentium nequitiam concitaret.

C. Sollius Sidon. Apollinaris Panegyrico ad Anthemium Augustum.

Qua Crispus brevitatem placet, quo pondere Varro,
Quo genio Plautus, quo flumine Quintilianus!

Idem Carmine XXIII.

Et te, tempore qui satus severo
Graios, Plaute, sales lepore transis.

Servius Honoratus ad I. Æneid.

De numero librorum nulla hic quæstio est, licet in aliis inveniatur auctoribus; nam Plantum alii dicunt scripsisse Fabulas viginti unam, alii quadraginta, alii centum.

DE PLAUTO ET EJUS SCRIPTIS

AUCTORUM RECENTIORUM TESTIMONIA.

Josephus Scaliger.

PLAUTUM emendatum dare, non cujusvis est: et cujus est, ejus et magna laus est.

Lelius Patavinus.

Mihi decretum est, dum literæ et artes bonæ floreant, floridam semper eorum famam futuram, qui in Plautinis Fabulis, Musarum, ut Veteres et minime suspecti judices volebant, eloquio comparandis, studium et industriam suam posuerunt.

Cælius Rhodiginus.

Plautus Poëta doctissimus juxta et festivissimus. Certe non superficialia est ejus eruditio, sed intercutanea prorsus, et quæ vulgaria specie sæpissime fallat.

Jul. Cæsar Scaliger.

Plautinæ dictionis genus non est nostrum emendare, qui illi sane barbari sumus: aut si Latini, Latini certe illius beneficio. Numeros non desideramus. Antiquas dicendi figuras non nisi inepti carpere ausint. Erant enim Romæ tum Atticismi, quos curiosius sæculum postea est aspernatum.

Joach. Camerarius.

Præclare et utiliter opera sumitur ab iis; quorum pro-

vincia est literarum doctrina, in explicatione Plautinorum scriptorum, præcipue si Latina lingua discenda sit. Plautina enim scripta quo minus cura quasi concinnata, et arte elaborata sunt, eo manifestius et certius in his, proprietâs et natura Linguae Latinæ conspicitur, &c.

Hadr. Turnebus.

Plautus valde elegans Latinusque Comicus.

P. Victorius.

Plautus eruditus Auctor; ac mirum in modum sermoni Latino utilis.

Jacobus Sadoletus.

Plautus fortasse licentior; sed tamen, quid eo ad locupletandam Latinam orationem, et facilitatem sermonis, copiamque verborum potest esse utilius?

Ci. Chifletius.

Meliore Antiquitatis Auctore non utimur, quam Plautus est, ille Musarum sermone locutus.

J. Lipsius.

Plautus ille scriptor est, qui puritatem, qui proprietatem sermonis suppeditet: ille qui urbanitatem, jocos, sales, et eam Atticorum Venerem sufficiat, quam frustra in reliquo Latino quæras.

Idem.

Plautus illud delictum, ille, ut sic dicam, pullus Romanæ Musæ, in literarum quasi penetrati est, quo nonnisi initiati accedant; et qui a se spernat profanum vulgus et arceat.

Idem.

Plautus decima Musa.

Idem.

Nemo Plautum amat, quem non melior Musa et Phœbus.

Delph. et Var. Clas.

Plant.

C

Idem.

Plautus Musarum et Gratiarum hortus.

Obert. Gifanius.

Optimus loquendi Magister, Plautus.

Isaac Casaubonus.

Ingeniosissimus et facetissimus Poëtarum Plautus.

Joh. Meursius.

Qui Plantum Comœdiæ Latinæ parentem despectui habent, de Apulei mihi prosapia videntur: id est, inter Asinos præcipui; nam aureus ille fuit.

Gerh. Voss. Instit. Orat. lib. iv. cap. 19.

Atque etiam in deliciis tum fuerit is, quem dixi, Plautus, cujus dictionem tantopere celebrat antiquitas. Sed huic Varronis judicio (vide supra testimonium Quintiliani) non uno modo occurri solet. Nicolaus Loënsis vir doctissimus in Epiphyllidon libris arbitratur eum hoc loco per *sermonem* intelligere facetias, idque propterea, quia Plautinos sales a proavis laudari solere etiam Horatius dicat. Eo autem modo *sermonem* pro facetiis dicere autumat, quo Græci et eorum imitatione Plautus identidem appellant *logos*. Sed ut libere dicam, inficetum hoc vereque *logos* arbitror; ac adeo ridiculus, ut si ἀγέλαστος ille Crassus audisset, haud aliud fuerit factururus, quam quod egit, cum asinum vidit comedentem carduos. Facilius eidem assensero, cum sermones ita interpretatur in altero Varronis loco, qui adducitur e Parmenone, ubi sic scripserat, ‘in argumentis Cæcilius palmam poscit: in ἡγεσιν Terentius: in sermonibus Plautus.’ Quo loco etiam doctissimus Andreas Schottus per *sermones* intelligi sales putavit. Interim nec hujus loci sententiam penitus assequuntur: quod ut pareat, scito opus, tria in comœdia spectari: primum argumenti inventionem ac οἰκονομίαν sive *ordinem*: deinde τὸ ἥθηον, sive *hominum mores*, qui pro persona cujusque, si uspiam sane

in comoedia, apte exprimi debent: tertio autem loco φράσιν seu *elocutionem*, quæ non verba modo, sed etiam διάνοιαν respicit. In primo horum ait Varro Cæcilium vincere, in altero Terentium, in tertio Plautum. Ex quo eadem cognoscimus, causam non esse, cur, cum eodem Loënsi, pro *argumentis* rescribamus πάθεισιν. Quanquam id aliquando non displicuerit mihi: nimirum propter illa ejusdem Varronis quæ ex quinto de L. L. Charisius adducit: ‘ἤθῃ nulli alii servare convenit, quam Titinnio et Terentio: πάθῃ vero Trabea et Attilius et Cæcilius facile moverant.’ Nunc non tanti illud videtur, ut idcirco assensum accommodem Loënsi. Nam nihil prohibet, quo minus idem Cæcilius et *argumentis* et *ciendis affectibus* vicerit. Nec ea est affinitas inter duo hæc vocabula *argumenta* et *pathe*, ut verisimile fiat, errore librarii alterum alterius locum occupasse.

Vidimus de iis, qui, ne Varro præclare adeo de Plauti stylo sensisse videatur, verba ejus in longe aliam sententiam deflectunt. Venio nunc ad istos, qui illud quidem agnoscunt in sermone ab eo Plautum omnibus præferri: sed hac parte togatorum doctissimum esse audiendum negant; quippe hominem antiquarium, qui passim pæne desitis usus sit; ut imprimis cognoscimus ex fragmentis ejus quæ apud veteres Grammaticos leguntur. Atque addunt, ideo eum ab auctore dialogi de causis corruptæ eloquentiæ, una cum Sisenna annumerari illis, qui cum antiquo, quam cum ævo suo loqui maluissent. Nempe eodem illum morbo laborasse volunt, ac principem Historicorum Crispum Sallustium: qui et ipse veteri epigrammate incessitur, quod verba sua sublegerit Porcio Catoni: cujus dictio dura ac horrida, Ciceronis etiam judicio, fuit. Atque hunc in modum disserunt illi: qui si non aliud volunt, quam aurea ætate, quam dixi, Oratori magis convenisse dictionem Ciceronis vel Cæsaris, quam Plauti et æqualium: equidem lubens iis suffragor. Nam Tullii temporibus sermo vetus multum erat mutatus: Oratori autem, cui sæpe in populo orandum erat, non alia utendum oratione fuit, quam populari atque usitata. Eoque sic ei Plautus erat lex linguæ Romanæ, ut lima eidem esset

Terentius, vel si quid Terentio tum cultius foret. Quare ut Plauti ætate, Musæ (sic more veterum loqui liceat) sermone non alio usuræ erant, quam Plauti: ita dicere liceat, Terentii temporibus Terentiano more locuturas fuisse: ac ætate Ciceronis et Cæsaris, si sermonem cum Romanis serere vellent, Tullii, Cæsaris, et æqualium more, id fuisse facturas. Nec enim Dearum (ut sic dicam) fuisset incultius loqui, quam hominum elegantiorum. At quis nescit aurea horum ætate, magis excultam fuisse linguam Romanam, quam secundo bello Punico, cum Musæ in rudi illa et effera Romuli gente, pedem primum posuissent? Sed ista licet fateamur non inviti, non tamen consequi ex iis putamus, quod colligere hinc conantur. Quod ut liqueat magis, tria hæc tempora distinguemus: illud, quo Plautus fuit; alterum, quo Cicero florebat; et præterea tertium, quo nos sumus. Plauti ætate ne Oratorem quidem dedecbant archaismi et voces illæ antiquæ, quas apud Comicum hunc legimus. Sic enim tum loquebantur. Ciceronis vero ætate ea locum amplius in Oratore non habebant: attamen non usque adeo consuetudini astringebantur hi, qui non dicerent, sed scriberent; atque eruditis magis scriberent, quam vulgo. Nempe uti necesse non est, ut vasa, quibus utimur, formam semper habeant usitatam; sed etiam vetera delectant, dummodo mundities adsit, ita, qui scriberent hominibus doctissimis, non semper aversabantur antiqua, modo rem pure ac proprie exprimerent. Nostro vero ævo, ni fallor, etiam plus aliquanto licet Latine dicturo: quia non amplius in populo (postquam ne in Latio quidem Latine loquuntur) sed in consessu fere doctorum dicendum est. Quamobrem minime eos audimus, qui Varronem, Crispum, atque alios optimi ævi scriptores, eo nomine culpant, quia non plane sequantur consuetudinem sui temporis: multoque minus eos audimus, qui ad Tullianam phrasin omnia exigunt, quæ hodie scribuntur. Nec enim tam inops est lingua Latina, ut uno solum modo aliquid Latine dicatur. Multa bona apud Tullium, sed et apud Plautum: in quo Romanorum doctissimi summam agnovere sermonis castimoniam.

Eoque persuasissimum habemus, juventuti, postquam nativum illum vultum, veraque Latini sermonis lineamenta, imbiberit e fonte Tulliano, non modo Terentium, Cæsarem, alios, qui propius ad Tullium accedunt, sed Plautum etiam multum diuque esse versandum. Tantum iudicium in delectu desidero. Primum in archaismis, et pæne desitis; quæ nec ubique nec semper locum habent, ut superius satis diximus. Deinde in iis, quæ Comicus ille finxit ad risum captandum. Multa enim apud eum decore dicuntur a servo aut lenone, quæ, si orationi nostræ inserantur, reddamus eam protritam ac plebeiam. Quale est cum servus ait, ‘exspuere lacrymam.’ Suntque apud eum compluria hujus generis, quæ extra scenam non habeant locum: nisi forte cum familiari amico sermone vel epistola visum erat paulum nugari.

EXPLICATIO SIGNORUM

QUIBUS VARR. LECTT. TAM MSS. QUAM EDD. INDICANTUR.

CODICES MSS.

- A. Codex Ambrosianus palimpsestus. Inde fragmenta hactenus inedita eruit Angelus Maius, Mediol. 1815. In eo Codice desunt Amphitruo, Asinaria, Aulularia, et Curculio. Super Plantinis hodie extat scripta Veteris Testamenti particula. Fuit Ambrosianus, vel alter similis, Codex ille archetypus, unde ceteri Mss. omnes sunt descripti, uti Maius est subodoratus. Etenim in Casin. v. 4. post vers. 3. Editiones et Mss. nonnulli hoc scriptum exhibent, 'desunt octo versus.' Atqui in Codice Ambrosiano non desunt versus octo, verum septem extant, ita divisi, ut spatium octo versuum implere videantur. Ex eodem Ms. eruit Maius fragmenta Vidulariæ, ejus titulum ad Truculenti calcem exhibet Ms. quidam Palatinus, uti testantur VV. DD. apud Fabricium in Biblioth. Lat. i. p. 13. ed. Harles.
- Angl. Codex Anglicanus, quem contulit Pontanus in edit. Amstel. 1620. 24mo.
- B. 1. 2. Codices duo quondam penes Burneium, hodie in Museo Britannico asservati. Prior signatur in Catalog. 228. B. f. Posterior 227. C. d. Uterque est Membranaceus.
- C. Codex quem primus contulit Camerarius, dein Pareus. Ab Heidelbergæ ad Romam migravit, inde dictus Palatinus; postea ad sedes proprias rediit. Lectiones ejus Taubmannus indicat signo *Cam.* at Pareus, 'V. C.' Est Membranaceus. Hodie quidem integer, primitus non nisi fabulas octo priores continebat, donec a scriba alio duodecim posteriores fuerint adjectæ.
- C. 2. Codex alter, quo Camerarius est usus. A Pareo designatur '*Decnrt.*;' quia duodecim solummodo posteriores fabulas continet.
- D. Codex penes Georgium Dyerum, cui dono legavit Askewius. Est Membranaceus.
- Fris. Codex Frisingerianus, a Rittershusio collatus, teste Pareo,
- Frut. ——— Fruterianus.

- G. Codex Guelpherbytanus in Membranis. Desinit in Epidic. v. 2. 28.
- Gu. ——— Gudianus in Membr. Incipit in Amphitr. desinit in Epidic. v. 2. 28. Hujus Codicis mentionem fecit Gronovius, sed lectiones ejus nusquam commemorat.
- H. ——— Helmstadiensis. Est Chartaceus.
- Her. ——— olim penes Desiderium Heraldum.
- Hur. ——— Huraltensis apud Lambinum.
- Hl. 1. 2. Codices Harleiani duo in Membr. Prior signatur 2634, posterior 4704. In utroque insunt Supplementa, quæ primus edidit Sambucus e Ms. suo et Langianis. Cum B. 2. plerumque consentit Hl. 1. Ceteri Harleiani signati 2454, 2476, 2776, 3439, 5285, sive Membranacei sive Chartacei, sunt vilioris notæ.
- J. Codex, olim penes Hadrianum Junium, Chartaceus. Hujus lectiones edidit Boscha signo 'Leid. C.'
- L. 1. ——— Leidensis in Membr. Incipit in Asin. 1. 3. 7. desinit in Trucul. 1. 3. 102. Hic signatur a Boscha, 'Leid. B.'
- Lg. 1. 2. 3. Codices tres olim penes Carolum Langium.
- Lgg. Langiam omnes.
- Lm. 1. 2. Codices duo apud Lambinum, quorum alteruter fuit, ut videtur, Hur., alter vero Clericanus.
- Lips. Codex Lipsiensis in Membr.
- M. ——— Monacensis in Membr.
- Ml. 1. 2. 3. 4. Mss. quatuor apud Just. Lips. in Antiq. Lect.
- Mm. Ms. apud Meursium in Exercitatt. Critt. 1. Cui tamen parum tribuit Botheus, utpote nusquam a Meursio satis accurate descripto, neque ita quicquam ostentanti, quod non repertum fuerit in Juntina editione, cujus apographum sese modo non fateri visus est.
- Pl. 1. 2. 3. 4. 5. 6. Codices sex Palatini. Omnes sunt accurate a Pareo collati, et Grntero, cui Lectiones varias, mutuo acceptas, refert Tanbmannus, ediditque signo 'Excerpta Palatina.'
- Pll. Palatini omnes.
- Ps. Codex penes olim Paulum Stephanum, a Goldasto collatus cum prioribus aliquot tabulis, teste Pareo.
- S. Codex penes Sambucum, qui primus inde supplevit versus plus ducentos. Eodem codice usus est Jovianus Pontanus, teste Sambuco.
- V. 1. 2. 3. Vossiani tres, in Membr. Prior orditur ab Aulul. 11. 2. 12. desinit in Epidic. 11. 2. 69. posterior incipit ab Amph. 1. 3. 43. et finitur in Aululavia. Apud Boscham V. 2. notatur 'Leid. A.'

Ex his omnibus longe major pars Codicum nonnisi octo tantum priores fabulas continent, nempe B. 2. D. G. Gu. H. Hl. 1. 2. J. Lg. 1. 2. 3. M. V. 2. Sex vero exhibet V. 1.; duodecim C. 2. D.; unodeviginti 4.; viginti

C. B. 1. Lips.; at A. fragmenta septemdecim fabularum exhibet. Lectiones Varias e C. C. 2. Pll. Fris. Frnt. et Mm. edidit Pareus, et, e Gruteri schedis, Taubmannus; e Lg. 1. 2. 3. et S. Plantinus in edit. Antv. 1566.; e G. H. M. Botheus; e J. L. V. 1. 2. 3. Boscæ in Captivis solummodo; e Lips. Hermannus in Libro de Metr. Ipsi denique lectiones insigniores edidimus e B. 1. 2. Hl. 1. 2. et D.

LIBRI IMPRESSI.

- Ven. 1. Fol. 1472. In Præfatione testatur Georgius Merula Alexandrianus octo priores fabulas diu e tenebris esse in lucem vindicatas, duodecim vero reliquas non nisi quadraginta demum ab illo tempore annis; et perquam scite conjicit omnes Codices de uno veluti archetypo esse descriptos; et testatur se in recognoscendis Bacch. Mustell. Menæch. Milit. et Mereat. libros contulisse de corruptis exemplaribus factos; at septem ultimas simplices et intactas a censoribus fuisse.
- Daventr. Fol. 1482. Hanc editionem citat Fruter. in Verisimil. Videtur eadem esse atque Tarv. fol. 1482. quæ mera principis est repetitio.
- Med. 1. Fol. 1490. In hac editione interpolatas esse Plantinas fabulas Taubmannus statuit.
- Ven. 2. 4to. 1495. Hujus editionis, quæ repetitio est, uti videtur, præcedentis Med., Botheus varias lectiones excerpfit.
- Ven. 3. Fol. 1499. Hanc editionem aliquoties commemorat Taubm.
- Med. 2. Fol. 1500. Hæc editio, quam Taubm. et Both. allegant, prima exhibuit supplementum illud ad finem Aululariæ.
- Bon. Fol. 1503. Ad hunc annum nonnulli referunt editionem, quæ, neque anno neque loco commemoratis, prodiit cum correctione Hermolai Merulæ, Politiani, et Beroaldi, et cum multis additionibus.
- Brix. Fol. 1506. Hanc editionem citat Taubmannus et vilipendit.
- Arg. 1. 12mo. 1508. H. ed. Taubm. et Pareus citant.
- Parm. 1. Fol. 1510. H. ed. citat Taubm.
- Arg. 2. 4to. 1511. In hac editione, quæ nonnisi Aululariam continet, Codreus Urcæus suum supplementum edidit.
- Charp. 8vo. 1513. Hæc editio sibi vindicat Aululariæ Supplementum, quod reapse debetur Med. 2.
- Junt. 8vo. 1514. 1522. Una et eadem editio, non ejusdem anni: prima exhibuit Bacchidis Supplementum.
- Arg. 3. 4to. 1514. H. ed. quæ non nisi quinque priores fabulas continet, Botheus contulit.
- en. 5. Fol. 1516. H. ed. usurpavit Pareus.

Ven. 6.	4to. 1522. H. ed., quæ Aldina est, citat Both.
Bas. 1.	8vo. 1523. 'Malæ Brixiensis pejor soboles,' teste Taubmanno.
Par.	Fol. 1530. H. ed. allegat Both. Est R. Stephani secunda.
Parm. 2.	8vo. 1533. H. ed. citat Pareus.
Bas. 2.	8vo. 1551. 1552. Editio Camerarii, qui primus Mss. Palatinos contulit.
Antv.	18mo. 1566. Hæc Plantiniana exhibuit prima e Mss. Sambuci et Langii Supplementa, necnon notulas Turnebi et Hadriani Junii.
Bas. 3.	8vo. 1568. Hanc Cælii Secundi Curionis esse dicit Pareus, quam, Necurionis utpote, deridet Taubm.
Lamb.	Fol. 1576. 1587. Hæc editio est sæpe repetita.
Donz.	12mo. 1589.
Taubm. 1.	4to. 1605. } Has editiones ipse recensuit Taubm.
Taubm. 2.	4to. 1612. }
Parei 1.	8vo. 1610.
Parei 2.	4to. 1619. H. ed. est repetitio præcedentis.
Amst. 1.	24mo. 1620. In hac editione Jo. Is. Pontanus Ms. Anglicanum contulit.
Gruter.	4to. 1621. Hæc est repetitio Taubmannianæ; quam post mortem Taubmanni edidit Gruter. cum Præfatione et Notarum Supplemento, in quibus vehementer in Pareum invehitur; ejus ἀντιλογία et ἀπολογία extat in Analect. Plantin. editis in Gruteri Lampade sive Face Artium Liberalium T. vii.
Parei 3.	8vo. 1611.
Amst. 2.	12mo. 1635. 1661. Recensio Heinsiana sine notis.
Boxh.	8vo. 1645. 1662. Huic editioni insunt notulæ Jos. Scaligeri.
Gronov.	8vo. 1664. 1669. 1684. Harum editionum primam duæ sequentes repetiverunt, forma typorum ex Italica in Romanam, uti dicitur, mutata.
Ernest.	8vo. 1760. Hæc editio est Gronovianæ repetitio, adjectis tamen notulis e Gronovii Lect. Plantin. asterisco notatis.
Brunck.	8vo. 1788.
Both.	8vo. 1809. 1816.

COMMENTATORES.

Acidalius.	Libri viginti divinationum et interpretationum Plantinarum, Francof. 1607. 8vo.—Gruter. Lamp. Art. Liberal. T. vi.
Alciatus.	Eruditorum aliquot virorum de Comædia et Comicis versibus commentationes, itemque in Plantum annotationes, et alia, quibus totus fere Plantus explicatur. Basil. 1568. 8vo.

- Brantius. Notæ breves in Plantum in Gruter. Lamp. Art. Lib. T. vii.
- Buschius. Decimationum Plautinarum Pentades. Paris. 1521. 4to.
- Castalio. Observationum Decad.
- Corbinellus. Notæ ineditæ sunt ascriptæ ad oras edit. Antverp. Iis usus est Jacobus Operarius in edit. Paris. 1679. 4to.
- Dissaldaeus. Animadversiones ad Plantum. Salamn. 1611. 8vo.
- Douza. Centurionatus sive Plautinarum explicationum Libb. 4. 12mo. Lugd. Bat. 1587. et Francof. 1602.
- Fruternus. Verisimilium Libb. ii. Antverp. 1584. 8vo.
- Gulielmus. Quæstiones Plautinæ. Paris. 1583. 8vo.—Gruteri Lamp. Art. Lib. T. iii.
- Gruterus. Suspicionum Libb. ix. Witteberg. 1591. 8vo.
- Latinus Latinus. Bibliotheca Sacra et Profana, Sive Observationes in Sacros et Profanos Scriptores. Rom. 1677. Fol.
- Lipsius. Antiquarum Lectionum Libb. v.
- Meursius. Curæ Plautinæ. Lugd. Bat. 1598. 8vo.
- Palmerius. Spicilegia in Gruter. Lamp. Art. Lib. T. v.
- Pistor. Animadversiones ineditæ apud Taubmannum.
- Popma. De Differentiis Verborum, Libri quatuor; et de usu antiquæ locutionis Libri duo. Giess. 1618. 8vo.
- Reiterus. Censura in aliquot loca Plauti in Gruter. Lamp. Art. Lib. T. vii.
- Rhodiginus. Lectionum Antiquarum Libri. Bas. 1542. Fol.
- Scioppius. Suspectarum Lectionum Libb. v. Norimberg. 1597. 8vo.

M. ACCII PLAUTI

A M P H I T R U O. *

DRAMATIS PERSONÆ.

SOSIA, *Servus.*

JUPPITER, *Deus.*

AMPHITRUO, *Dux militaris.*

BLEPHARO, *Arbiter.*

MERCURIUS, *Prologus.*

ALCUMENA, *Uxor Amphitruonis.*

THESSALA, }
BROMIA, } *Ancillæ.*

ARGUMENTUM.

IN faciem versus Amphitruonis Juppiter,
Dum bellum gereret cum Telebois hostibus,

Cum Amphitruo bellum gereret adversus Teleboas suos hostes, Jupiter mutatus

~~~~~

* *Plauti Ašinii Poëta Clarissimi Amphitrio* Pl. 1. Lgg. Alii Mss. *Asini*; B. 1. *Pl. Poëta Cl. Amph.* Hl. 1. *Pl. Po. Comici Cl.* Ven. 1. *Pl. Comici Cl.*

1 *Amphitruonis versus* Fris. *versus Amphitruonis* C. Pl. 1. 2. 4. *Amphitruonis Juppiter versus* Hl. 1. *versus Am.* Pl. 3. 5. a 2da man. Pl. 6. a pr. m. Lgg. Ven. 3. *Juppiter* C. Pl. 4. Ven. 1. *Jupiter* Pl. quinque, H. Ven. 3. *Joppiter*

NOTÆ

1 *Amphitruonis*] Codd. alii habent *Amphitruonis*, alii *Amphitruonis*. Utrique vetustissimi. Ratio prioris scripturæ est, quia Amphitruo Græce est Ἀμφιτρώων. Moris autem fuit priorum Latini sermonis scriptorum ut v Græcum u Latino verterent; posteriores

in scriptione Romana literam Græcam y retinuerunt. Ratio posterioris scripturæ est, quia y Græcum primis Latinæ linguæ sæculis, ut u Latium elatum, deinceps ut i pronuntiatum est; inde et in scriptione literarum permutatio.

Alcmenam uxorem cepit usurariam.

Mercurius formam Sosiae servi gerit

Absentis: his Alcmena decipitur dolis.

5

Postquam redire veri Amphitruo et Sosia,

Uterque ludantur dolis mirum in modum.

Hinc iurgium, tumultus, uxori et viro.

Donec cum tonitru voce missa ex æthere,

Adulterum se Juppiter confessus est.

10

in ejus speciem, abusus est Alcmena ejus uxore. Mercurius induit cultum Sosiae servi Amphitryonii absentis. Alcmena circumvenitur his artibus. Postquam Amphitryo et Sosia reversi sunt ab exercitu, uterque luditur fraudibus Jovis et Mercarii miris modis. Hinc oriuntur altercationes et turbæ inter virum Amphitryonem et Alcmenam uxorem; donec Jupiter confessus est se esse adulterum, missa voce e cælo cum tonitru.

~~~~~

Lgg.—2 gerit G. Thebois C. Pll. quatuor; Thebois Lgg. Thebois Pl. 1. 2. Telobois Ven. 1. Telebois Ven. 3.—3 Hic, ut alibi, Mss. variant inter *Alcmenam* et *Alchumenam* et *Alcmenam*. cepit C. Pl. 3. 5. capit Pll. quatuor, Ven. 1. usurariam cepit uxorem Hl. 2.—6 veri C. Pl. 3. Ven. 1. veri Pll. quinque. —7 deluduntur C. Pll. quinque, Ven. 1. luduntur Pl. 6. deluditur G. dolis abest a Pl. 1. 2. et Hl. 1. a pr. m. in mirum modum C. Pl. 3. 4. mirum in modum Pl. 1. 2. 5. deluduntur in mirum modum mavult Both.—9 emissa 1. 4. emissa ab Hl. 1. superscripto ex.

NOTÆ

Juppiter] Codd. antiquis est *Jupiter*, modo per unum *p*, modo per duo *pp*; nimirum quia duæ priores sunt breves in *Jupiter*, necessitate numerorum plerumque a poetis geminatum *pp*, in prosa item oratione a librariis inruditis geminatum est.

2 *Telebois*] *Teleboa* Acarnaniæ regio. Aristot. 'In Acarnanum politia quandam Acarnaniæ partem Curetes habent. Spectantem vero in occasum plagam Leleges tenent, reliquam inde *Teleboæ*.' A Thebanis non longe distabant *Teleboæ*, si terra iter esset, si mari longissime: circum-eunda enim erat tota Peloponnesus et Achaia. Ratio autem, cur expeditionem non suscipit terra *Amphitryo*, est quia et superandus erat *Cæta* mons intermedius, et *Teleboæ* insulas obtinebant, ad quas non erat accessus nisi navibus. *Teleboides* et *Taphiæ* dictæ sunt insulæ, et incolæ earum *Teleboæ* et *Taphii*, a *Teleboa* et *Taphio* filiis Neptuni et *Hippo-hoës*, ut supra in Argumento hujus insulæ diximus. *Teleboides* autem,

seu *Taphiæ* insulæ, erant tres ab *Amphitryone* expugnatae, *Taphias*, *Arnobia*, et *Prionessa*.

3 *Uxorem usurariam*] Uxor usuraria est, quæ usu accipitur. Tribus enim modis uxor habebatur, 'usu,' 'confarreatione,' 'coëmitione.' Con-junctio quæ 'usu' fiebat, erat omnium minima, utpote quæ ad tempus erat, aut ad libitum conjunctorum. 'Confarreatio' erat propria Sacerdotum, dicta quod in eorum nuptiis 'libum' præferretur 'farrenum.' 'Coëmition' individuum tori honorumque omnium societatem continebat. Jupiter dicitur *Alcmenam* 'uxorem' habuisse 'usurariam,' quia ex ea genuit *Herculem*. Porro honesto 'uxoris' nomine tegit Poëta adulterium Jovis: neque enim uxor conjugata poterat legibus Romanis esse alterius 'usuraria.'

Cepit] A 'capio' dicitur et 'cepi' sine diphthongo, et 'cæpi' cum diphthongo.

8 *Tumultus*] Cic. 'Quid est enim aliud tumultus, nisi perturbatio tanta, ut major timor oriatur? Unde etiam nomen dictum est tumultus.'

ARGUMENTUM, UT QUIBUSDAM VIDETUR,
PRISCIANI.

AMORE captus Alcmenas Juppiter,
Mutavit sese in ejus formam conjugis,
Pro patria Amphitruo dum cernit cum hostibus;
Habitum Mercurius ei subservit Sosia:
Is advenienteis, servum ac dominum, frustra habet. 5
Turbas uxori ciet Amphitruo: atque invicem
Raptant pro mœchis. Blepharo captus arbiter,
Uter sit, non quit, Amphitruo, decernere.
Omniem rem noscunt: geminos Almena enititur.

Jupiter incensus amore Almenæ sese convertit in speciem Amphitryonis ejus mariti, interea dum Amphitryo gerit bellum adversus Teleboas pro patria; Mercurius sub forma Sosia servi Amphitryonii ei ministrat. Is illud it hero Amphitryoni et serco Sosia reversis. Amphitryo morat rixas suæ uxori Almenæ. Sese accusant invicem adulterii. Blepharo navarchus Amphitryonis delectus arbiter jurgii non potest statuere, uter sit Amphitryo. Amphitryo, Almena, et Blepharo demum detegant omnem veritatem rvi. Almena parturit geminos pueros, videlicet Herculem conceptum ex Jove, et Iphiclum ex Amphitryone.

1 Alcmenas C. B. 1. alii omnes Almenæ vel Alchumenæ; at M. utramque lectionem conjungit, Almenæ as.—2 in formam ejus C. Pll. et reliqui Mss. et Edd. princ. præter B. 1. in formam illius.—3 cernit C. Pl. 3. 6. et in marg. Pl. 1. 5. Ven. 1. certat H. M. Pl. 1. 2. 5. in textu, et Hl. 1. e pr. m.—5 advenientis Mss. et Edd. princ. exceptis Lgg. advenientem. ac Mss. et Ven. 1. flocco Med. 2. probante Gulielm. vice frustra.—7 mœchis C. Pll. mæchis B. 1. Ven. 1. Variant Mss. inter Blepharo, Blefaro, Bleffaro, et Blefario.—8 decernere C. Pll. quinq. Ven. 1. discernere Pl. 3. Meursius vult Uter sit Amphitruo, non quit decernere.

NOTÆ

1 Amore Alcmenas] Pro amore Alcmenas, u inserto necessitate numerorum et versus. 'Alcmenas' pro, Alcmenes, Genitivus antiquus Doricus. Dores enim pro Ἀλκμήνη, ης, dicebant Ἀλκμήνηα, as. Nævius, 'Bicorporis gigantes filii terras.' Virg. 'Nihil ipsa nec auras, Nec sonitus memor.' 'Terras' pro, terræ; 'auras' pro auræ, et etiamnum 'paterfamilias' Dorismi sunt. Ut Almena dicta est ἀπὸ τῆς ἀλκῆς, a robore, ab ea dictus est Alcides ejus filius Hercules.

3 Cernit cum hostibus] 'Cernit' pro, 'decernit.' A 'cerno' fit 'cernito,' et a 'cernito' 'certo,' frequentativum de frequentativo.

5 Frustra habet] Frustratur. 'Frustra habere aliquem' est, fallere; et

'frustra esse' est, falli. Sunt duæ phrases Plautinæ. 'Frustra esse' est etiam Sallustii.

6 Incicem raptant] 'Rapere' et derivatum ab eo 'raptare,' est ejus, qui alium obtorto collo trahit in judicium.

8 Decernere] Nonnullus legit discernere; quod idem est.

9 Omniem rem] Camerarius, ut stet versus, putat ex duabus vocibus unam esse conflandam, truncata prima omn...rem. Malim voces inverti rem omnem: quam conjecturam adjuvat Lambinus, qui vorem hanc omnem a margine in contextum descendisse putat.

Enititur] Donatus: 'Eniti' est, laborare, quasi conatu sit opus.'

ALIUD ARGUMENTUM CAMERARII.

Hujus Comœdiæ argumentum est in granditate quadam admodum ridiculum. Traduxit enim Poëta Tragicum argumentum in Scenam Comicam. Atque est fabula illa nota, Jovem adamasse Alcumenam, quæ esset nupta cum fratre patruele Amphitruone. Fuit enim, secundum poëtas, Jovis et Danaës filius Perseus, et cum hoc nupta Andromeda Cephei filia; horumque filii Alcæus, Sthenelus, Mestor, Electryon, et filia Gorgophone; Alcæi autem filius Amphitruo; et Electryonis Alcumena ex filia Pelopis, quam fuisse aiunt appellatam Lysidicen. Cum autem interfecisset Electryonem clava in bovem missa invitus Amphitruo, contulit se cum uxore Thebas, desponsa quidem sibi; sed cui promississet juratus, se prius velle ulcisci cædem fratrum ipsius, quam nuptiis ejus potiretur. Ii fuerant a Taphiis, qui et Teleboæ, interemti. Adversus hos profectus, qua nocte, bello confecto, rediit, ea concubuerat cum Alcumena Jupiter; de quo Hercules; concubitu autem viri, Iphicles conceptus fuit. Sed Plautus tempora et rem commiscuit, et fabulis involvit. Nam apud hunc decimo mense post nuptias revertitur Amphitruo, relicta gravida domi uxore. Jupiter autem tribus noctibus in unam congestis, qua nocte Thebanum solum attigit Amphitruo, eadem ex Alcumena voluptatem capit, quam prægnantem fecisset mense ante septimo: atque ea uno postea partu et humanum et Joviale fœtum enisa fuit. Hæc autem habent insertas varias ac multiplices ludificationes et frustrationes et errores, quibus cum singulari festivitate dilatatur argumentum. Et est fabula hæc in primis referta facetis dictis atque jocis. Res agitur Thebis.

PROLOGUS.

MERCURIUS.

UT vos in vestris voltis mercimoniis
Emundis vendundisque me lætum lucris

MER. *Sicut optatis ut ego vobis sim propitius, et ut vos cumulem quæstu, quando*

1 *vultis* C. Pl. quatuor; *voltis* Pl. 3. 5. B. 1. *mercemoniis* Ven. 1.—2 VV. DD. teste Gulielmo malunt *lætos*; Klockius, teste Taubm. *fætum lucris*.—3

NOTÆ

1 *Vostreis*] Pro 'vestris:' et etiamnum retinemus 'nostris' a 'nos,' ut est 'vestris' a 'vos.'

Voltis] Pro 'vultis;' lingua Umbro-
rum vertit *u* in *o*; hoc patet ex tumulis et monumentis illius regionis vetustissimis. Porro Plautus erat UMBER.

2 *Lætum lucris*] 'Lætus Mercurius,' est 'propitius Mercurius,' ut e contrario apud Propertium, 'tristes Dii,' irati, iniqui, infensi, dicuntur.

Emundis vendundis] Pro 'emendis, vendendis.' Retinuere hanc scripturam et elementa 'repetundæ,' 'gerundia,' alia.

Afficere, atque adjuvare in rebus omnibus:
 Et ut res, rationesque vestrorum omnium
 Bene expedire voltis, peregreque et domi, 5
 Bonoque atque amplo auctare perpetuo lucro,
 Quasque incepistis res, quasque incepabitis:
 Et uti bonis vos vestrosque omnis nuntiiis
 Me afficere voltis: ea afferam, ea ut nuntiem,
 Quæ maxime in rem vostram communem sient: 10
 (Nam vos quidem id jam scitis concessum et datum
 Mihi esse ab Diis aliis, nuntiiis præsim et lucro:)
 Hæc ut me voltis approbare, annitier
 Lucrum ut perenne vobis semper suppetat:

emitis et venditis vestras merces; et ut vobis feram opem in quibusvis negotiis: sient vultis me extricare plane foris et domi negotia, et codices accepti et expensi, vestrum omnium, et ut vos locupletem semper in rebus quas inchoavistis, et quas inchoabitis, quæstu et justo et copioso; sicut vultis uti ego vos oblectem et omnes vestros jucundis nuntiis; et ut ego ad vos deferam et annuntiem illa quæ spectant potissimum ad vestrum commune emolumentum: (neque enim ignoratis ceteros Deos mihi tribuisse et detulisse, ut præsim lucro et nuntiis:) sicut vultis ut ego rata faciam illa, et allaborem ut quæstus jugis ac-

adficere C. et Mss. omnes; Pl. 3. affrice superscripto re.—4 vostrorum C. Pll. quinque, Lgg. vestrorum B. 2. Ven. 1. vestrum Pl. 5. Both. uti vice ut.—5 peregreque C. B. 1. uterque e pr. m. Lgg. Pl. 4. 5. a 2da m. Ven. 1. peregre Pll. quatuor, Bon. que omittit Pl. 5.—6 bonoque C. Pl. 4. que deest in Pll. quinque, B. 1. Ven. 1.—9 me delere vult Frnter. mox legit ea uti, ubi Parens eaque ut cum Junt. Arg. 3. Ven. 6. Par. ut G. omittit. Mox variatur hic ut alibi in nuntiem et nunciem.—10 communem extat in C. B. 1. Pl. 3. in marg. Ven. 1. deest in Pll. reliquis: mox nostram Lgg.—12 ab C. e pr. m. Pl. 3. a Pl. 1. 2. 6.—13 adprobare C. Pll. approbare B. 1. Gruter. conjicit adprosperare, Moursius appropare, i. e. appropriare; Merula ad Eunii Annal. 1. adnucere; Goldastus adjurare. annitier C. Pl. 3. 4. 6. ad nitier Pl. 5. ac nitier Pl. 1. 2. probante Grutero; annitier G. quod fuit et nitier iudice Botheo.—

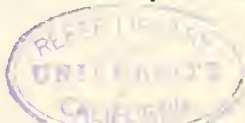
NOTE

4 *Ut res, rationesque bene expedire*] 'Res' sunt 'negotia domestica,' et 'rationes' sunt ea quæ in commentariis et codices accepti et expensi a mercatoribus referuntur. Itaque 'expedire rationes,' est aut 'definire,' quid tibi debeat, quid debeas; aut 'accipere,' quod tibi debeat, quod debeas dare. Conturbatæ igitur rationes sunt, quando hinc debeas, illic debeat, aut non vel quid debeat, vel quid debeas liquet.

5 *Peregre* [Peregri] Pro 'peregri.'

Charisius: 'Peregri, in loco; peregre, ad locum significat.'

12 *Nuntiis præsim et lucro*] Hæc sunt duo Mercenrii officia. 'Deorum nuntium' appellat Horatius; unde Ἐρμῆς ab ἐρῶ dico; alæque esse in pedibus finguntur, quod in nuntiis laudetur celeritas. A Mercenrio ἔρμαιον veteres lucrum a mercatoribus in commune positum appellabant. Et Persius, 'Salivam Mercurialcm,' libidinem lucri vocat; et κοινὸς Ἐρμῆς erat lucrum inter plures dividendum.

Ita huic facietis Fabulæ silentium, 15
 Itaque æqui et justi hic eritis omnes arbitri.
 Nunc cujus jussu venio, et quamobrem venerim,
 Dicam: simulque ipse eloquar nomen meum.
 Jovis jussu venio: nomen Mercurii est mihi.
 Pater huc me misit ad vos oratum meus, 20
 Tametsi pro imperio vobis quod dictum foret,
 Scibat facturos: quippe qui intellexerat
 Vereri vos se et metuere, ita ut æquum est, Jovem:
 Verum profecto hoc petere me precario
 A vobis jussit leniter dictis bonis. 25
 Etenim ille, cujus huc jussu venio, Juppiter,
 Non minus quam vostrum quivis formidat malum:
 Humana matre natus, humano patre,

ereseat semper: sic præstabitis attentionem huic fabulæ, ut sitis cuncti judices æqui et justi. Nunc aperiam mandato cujus venio, et quare venerim: et una proferam ipse meum nomen. Venio imperio Jovis: mihi est nomen Mercurii. Meus pater me misit huc ad vos rogandos, quanquam non eum latebat vos esse acturos quæ vobis dicerentur, si mandaret; utpote qui noverat vos se revereeri et metuere Jovem, sicut est par: sed mihi mandavit me a vobis contendere precibus hoc urbaniter et verbis blandis. Nam ille Jupiter, cujus imperio venio huc, non metuit minus adversa, quam quilibet vestrum. Neque est par admirari, si sibi

//////////

14 *suppetat* C. teste Grutero, at *subpetat* teste Pareo; *suppetat* G. H. Bon. *superet* Pll. quinque, Fris. B. 1. Ven. 1. *superet* Pl. 1.—16 *ita* Fruter. mavult.—17 *quojus* H. Lgg. vid. ad 26.—19 *Mercurii* B. 1. Ven. 1. *Mercuri* C. Pll. quinque; *Mercurio* Pl. 5. citatis Virgil. 'cui nunc cognomen Iulo' et 'cui nomen asylo Romanum est.'—23 *se delere* vult Fruter. *sese* B. 1.—26 *quojus* C. et Mss. vetustiores, *cujus* recentiores. Hoc semel monuisse sufficiat. *hic jussu* C. e pr. m. *huc jussu* e 2da, uti Lgg. Ven. 1. *jussu huc* Pll. quatuor, B. 1. *huc* deest

NOTE

13 *Approbare*] Alii *adprosperare*: *metuit servns.*
 alii *appropare*, pro 'approperare,' i.
 e. 'accelerare.' Nam Veteres 'propo'
 et 'propero': 'lambō' et 'lambēro':
 'blato' et 'blatero.'

15 *Fabulæ*] Fabula est appellatio
 communis cujusvis dramatis, sive
 tragædiæ, sive comædiæ, sive tragi-
 comædiæ: hic pro comædia.

16 *Itaque*] Alii *ita*, sine conjunc-
 tione. Catullus: 'Cui dono lepidum,
 novum libellum?' Pro 'et lepidum,
 et novum.'

23 *Vereri*] Donatus, 'Veretur liber,

24 *Precario*] Est precibus et pre-
 cando obtinere, non suadendo aut
 imperando. Donatus: 'Petimus, pre-
 cario; poscimus, pro imperio; postu-
 lamus, jure.' Seneca: 'homo est pre-
 carii spiritus.'

25 *Dictis bonis*] Alludit ad hanc
 proverbialem formulam in sacrificiis
 solitam usurpari, 'bona verba.'

26 *Etenim ille Juppiter*] De scenico
 loquitur, non de cœlesti; alioquin
 impium fuerit.

Mirari non est æquum, sibi si prætimet.

Atque ego quoque etiam, qui Jovis sum filius, 30

Contagione mei patris metuo malum.

Propterea pace advenio, et pacem ad vos affero,

Justam rem et facilem esse oratum a vobis volo:

Nam juste ab justis justus sum orator datus.

Nam injusta ab justis impetrare non decet: 35

Justa autem ab injustis petere, insipientia 'st.

Quippe illi iniqui jus ignorant, neque tenent.

Nunc jam huc animum omnes ea quæ loquar advortite.

Debetis velle quæ velimus: meruimus

Et ego et pater de vobis et republica. 40

Nam quid ego memorem, ut alios in tragædiis

Vidi, Neptunum, Virtutem, Victoriam,

metuit, ntpote procreatus genitrice humana et genitore humano; et ego qui sum filius Jovis, formido quoque incommoda contagione mei patris. Idcirco advenio huc cum pace, et ad vos affero pacem. Volo a vobis rogare rem æquam et expeditam. Nam ego qui sum justus, sum missus ad rogandum res justas ab justis. Nam dedecet obtineri injusta ab justis. Est autem insipientia rogare justa ab injustis. Nam illi injusti non noscunt æquitatem, neque observant. Nunc convertite universi huc mentem. Debetis velle ea quæ volumus. Sumus bene meriti de vobis, et ego et pater. Nam quid referam me vidisse alios Deos in Tragædiis, Neptunum,

//////////

in Pl. 3. 4. Hl. 1.—29 *permetet* B. 2. *pre timet* Pl. 5.—30 *at ego* Pl. 2. B. 1. Hl. 2. et, post rasuram, B. 2. et Hl. 1. e pr. m. *etiam* deest in Pl. 1. Ven. 1.—31 Ita C. Pll. quinque, Fris. *meæ matris* Pl. 6. M. Ven. 1. Inde Gruter. eruit *Maie matris*.—32 Ita C. *pacem advenio* B. 1. Ven. 1. *pacem ad vos venio* Pl. 5. *pace advenio ad vos, pacem adfero* Both. *fero vult* Aeidal.—33 *oratum* C. Pl. 4. Exc. B. 2. superscripto *a*; Ven. 1. *oratum* Pll. quinque, B. 1. Bon.—34 Ita C. Pll. *ab injustis* B. 1. *ad justos* legit Aeidal.—35 *justa ab injustis* Fris. *injustam ab injustis* Hl. 1. *injusta ab injustis* Hl. 2. *jam injusta* vult Gruter. cum Pl. 3. *impetrari* C. Pl. 6. Fris. Frut. B. 1. G. H. Ven. 1. *impetrare* Pll. quinque.—37 *nulli* C. et Mss. *omnes illi*; Ven. 1. *illa*.—38 *animum ad ea, omisso omnes*, Pll. B. 1. Ven. 1. at C. *animum omne quæ, omissis ad ea loquar* C. *dicam* B. 2. M.—39 *et supra meruimus* C.—40 *republica* Lgg.—41 Nonnulli, teste Lambino, *alias*. Id sumit Both.—42 *et victoriam* Lgg.—41

NOTÆ

29 *Prætimet*] 'At mens sibi conscia facti Præmetuens adhibet stimulos.' Lucret.

31 *Mei patris*] Vulgatæ editiones Planti habent, aut *meæ matris*, aut *Maie matris*; sed Mss. Codd. habent, *mei patris*: quam lectionem fulsit vs. 27. in quo et ipse Jupiter formidat

malum.

Metuo malum] Verbera, pistrinum, pœnas quales dant dominiis servi contumaces.

32 *Pace*] Quasi pacate, adverbium, per pacem, amice, benevole.

34 *Orator*] Rogator, precator.

Mortem, Bellonam, commemorare quæ bona
 Vobis fecissent? quis benefactis meus pater,
 Deorum regnator, architectus omnibus. 45
 Sed mos nunquam illic fuit patri meo,
 Ut exprobraret quod bonis faceret boni.
 Gratum arbitratur esse id a vobis sibi,
 Meritoque vobis bona se facere quæ facit.
 Nunc quam rem oratum huc veni, primum proloquar; 50
 Post Argumentum hujus eloquar Tragœdiæ.
 Quid contraxistis frontem? quia Tragœdiam
 Dixi futuram hanc? Deus sum: commutavero
 Eandem hanc, si vultis: faciam, ex Tragœdia
 Comœdia ut sit, omnibus iisdem versibus. 55
 Utrum sit, an non, vultis? sed ego stultior,

Virtutem, Victoriam, Martem, Bellonam, jaclare beneficia, quæ vobis exhibuissent? omnium quorum beneficiorum meus pater Deorum princeps extitit auctor. Sed meo patri fuit nunquam ejusmodi consuetudo, ut exprobraret ea beneficia, quæ exhiberet bonis: arbitratur se accipere a vobis beneficium quando grati estis, et se vobis exhibere merito beneficia, quæ vobis exhibet. Nunc dicam primum rem quam veni huc rogatum. Postea exponam argumentum hujus Tragœdiæ. Quid adduxistis vultum, quia dixi hanc Fabulam fore Tragœdiam. Sum Deus: commutavero hanc eandem, si vultis: faciam ut evadat Comœdia e Tragœdiâ servatis omnibus iisdem versibus. Vultisne ut sit Comœdia an non sit? Verum

~~~~~

beneficiis G.—45 *Parcus deum* e Bas. 2. et Lamb. *architectus* C. Pl. quinque, B. 2. Hl. 2. *architector* Pl. 2. Frut. B. 1. Hl. 1. *Inde architecton* eruit Lambin. collat. Mostell. et Pœnül.—46 *nunquam illi* C. Pl. Lgg. *unquam fuit illi* B. 1. *Mox fuit meo patri* Pl. 6. Lgg. emendat Fruter. *Sed ille mos nunquam fuit patri meo.*—47 *quot bonis* Fris. *quæ bonis* G. H. uti Pontanus, fortasse ex Angl.—48 *datum vult* Acidalius, *ratum* Colerus, *gnatum* Lambinus.—49 *fecit* C. *facit* Pl.—50 C. inter lineas, et G. *quam ob rem: mox oratam* Pl. 2. dein G. *veni, loquar.*—51 *proloquar* Pl. 5. B. 1. Ven. 1.—54 *eandem* G. H. *mox in* Lgg. *ex deest.*—55. *comædiam* Pl. 1. 2. Hl. 1. M. *mox siet* Pl. 5. *et iisdem* Pl. 1. 2. G. M. Lgg. at C. *supr. lin. hisdem*, uti Pl. 5. et, e 2da m., Hl. 1. c pr. *et jam isdem*; B. 2. *etiam hisdem: mox versibus* C. Pl. 1. 3. B. 1.—56 *at non*

NOTÆ

51 *Tragœdiâ*] Tragœdia est, in qua ludunt Dii, reges, principes. Est Poëma dramaticum illustrem fortunam, sed infelicem, gravi et severa oratione repræsentans. Itaque adduxerunt frontem spectatores Amphitryonis, quando non ad jocos, sed ad seria se vocatos a Plauto animadverterunt eo

nomine tragœdiæ.

55 *Comœdia*] Jubet spectatoribus Mercurius ut ne frontem adducant, et comœdiam se afferre in scenam. Comœdia autem est Poëma dramaticum civium ac vulgi actiones stylo populari repræsentans, aspersis salibus ac jocis.

Quasi nesciam vos velle, qui Divus siem.
 Teneo quid animi vestri super hac re siet.
 Faciam ut commista sit Tragicocomœdia :
 Nam me perpetuo facere ut sit Comœdia, 60
 Reges quo veniant et Di, non par arbitror.
 Quid igitur? quoniam hic servos quoque parteis habet,
 Faciam, sit, proinde ut dixi, Tragicocomœdia.
 Nunc hoc me orare a vobis jussit Jupiter,
 Ut conquisitores singuli in subsellia 65
 Eant per totam caveam, spectatoribus,
 Si cui fautores delegatos viderint,
 Ut his in cavea pignus capiantur togæ.

ego sum amentior, quasi ignorem vos velle, ego qui sum Deus. Novi quæ sit vestra mens de ea re; faciam, ut sit Fabula, commixta ex Tragœdia et Comœdia. Etenim non arbitror esse æquum me facere, ut Fabula, in quam veniant Reges et Dii, sit tantum Comœdia. Quid ergo? Quia servus habet etiam partes, faciam ut sit Tragicocomœdia, ut dixi. Nunc Jupiter mihi mandavit, ut a vobis rogarem id; nempe ut conquisitores spectatorum eant singuli in singula subsellia per universam caveam, ut si deprehenderint aliquos qui summissi fuerint, ut cuicumq; faciant, uti iis detrahant togas pro sua mercede in ipsa cavea.

//////////

Pl. 1. 2. *an ne G.*—62 *pares Ven.* 3. *mox habet C. B.* 1. H. M. deest vox in Pll. Gruter. vult *servus quoque paret.* In Pl. 1. extat var. lect. *servis.*—63 *faciam hanc proinde Lgg. mox tragicomœdia C. Hl.* 2.—65 *Fruter. ut delere voluit, cui obsequitur Both.*—67 *fautores C. Pl. 2. 5. favitores Pll. quatuor, G.*—68 *is C. e 2da m. iis e pr. m. his Pll. B. 1. Ven. 1. Fruter. vult uti iis, Douza ut ab his.*

NOTÆ

59 *Tragicocomœdiæ*] Patet ex definitione, tum tragœdiæ, tum comœdiæ, quid sit tragicomœdia; mixta enim est ex utraque. Tamen tragicomœdia tantum dicitur, quod illustres personæ in ea ludant, Dii, reges, principes, non quod tristes exitus habeat, ut tragœdia: habet enim lætos, ut comœdia.

65 *Conquisitores*] Erant ii, quibus id unum incumbabat, ut observarent utrum essent conducti mercede laudatores histrionum, qui suo applausu præirent applausui multitudinis imperitæ, et sic in immeritos palmam et victoriam derivarent. Volebant enimvero plausum illum ortum habere

ab iis qui essent et peritiores, et ætate graviores, et ampliores dignitate.

Singuli] Aut dicendum 'singli' pro singuli, ut dicitur 'vinculum' pro vinculum, aut 'conquæstores' pro conquisitores: versus id exigit.

66 *Caveam*] Tria erant spectaculorum loca, Circus, Cavea sive Amphitheatrum, et Scena sive Theatrum: pro Theatro et Amphitheatro Cavea accipiat; et Cavea dicebatur, quod essent cava loca et fornices sub Amphitheatro.

67 *Fautores* [*Favitores*] Fautores: cavitores, cautores: cavito, cautio.

Sive qui ambissent palmam histrionibus ;
 Seu cuiquam artifice, seu per scriptas literas, 70
 Sive qui ipsi ambissent, seu per internuntium,
 Sive adeo ædiles perfidiose quoi duint,
 Sirempse legem jussit esse Juppiter ;
 Quasi magistratum sibi alterive ambiverit.
 Virtute, dixit, vos victores vivere, 75
 Non ambitione, neque perfidia : qui minus
 Eadem histrioni sit lex, quæ summo viro ?
 Virtute ambire oportet, non favoribus.
 Sat habet favorum semper, qui recte facit :
 Si illis fides est, quibus est ea res in manu. 80

Jupiter voluit esse eandem legem iis, qui aut ambiverint palmam pro histrionibus, aut pro quoris artifice, vel per literas scriptas, vel per sese, vel per internuntium ; sive adeo Ædiles tribuerint cuiquam fraudulentè, atque iis qui ambiverint, magistratum, aut sibi, aut alteri. Dixit ros esse victores virtute, non ambitione aut fraude. Quare eadem lex non erit posita histrioni, quæ summo viro ? Oportet ambire virtute, non fautoribus. Qui facit recte, habet semper satis fautorum : si habeatur fides illis in potestate quorum ea res est. Jupiter mihi imperavit quoque,

Capiatur Pl. M. accipiat H. capiatur pignus B. 1.—69 ambiissent Arg. 3. si vero qui ambisset vult Fruter.—70 Sive quoquam vel cuiquam Mss. et Edd. princ.—71 Totus versus deest in Ven. 1. ipse ambisset C. Pl. quatuor, B. 1. ambiissent Pl. 3. 6. e pr. m. Fruter. vult sive ipse ambiisset : Lgg. sive qui ambiissent.—72 ædiles C.—73 si similem rem ipse in legem C. Pl. quinque ; si similem in rem ipse in l. Pl. 1. 2. Hl. 1. Lipsius vult sirempse in lege esse, Donza et Gruter. sirempse in legem, collat. Asin. 1. 3. 81. Sirempse Plauto primus restituit Fruter, advocatis Festo et Sosipatro.—75 duxit pro var. lect. Pl. 4. in marg. vivere C. Bon. innuere Pl. 1. 5. 6. sine ros ; innuere, omisso ros, B. 1. Ven. 1. innuere Pl. 3. et ros e 2da m. Ven. 3.—79-82 Hi versus leguntur post 87 in G.—79 habet C. ex emend. primitus habere.—80 in illis, omisso si,

NOTÆ

70 *Seu cuiquam artifice*] Scenici Artifices erant Chorus, Cantica, Saltationes, Tibiæ pares imparesque, apud Ciceronem.

Seu per literas] Tres modi ambicendæ palmæ notantur, per literas, per internuntium, per prævaricationem ; nimirum qui poterant palmam consequi, quia omnium optime ludebant, pacta mercede de industria minus bene ludebant, ut locum facerent ei quocum convenerant.

72 *Ædiles*] Erant Magistratus quorum erat ædes publicas, tum sacras tum profanas, curare, annonam, ludos publicos : et fide interposita, publice pollicebantur se palmam scenicam immerenti histrioni non esse daturus.

Duint] Id est, dederint.

73 *Sirempse legem*] Similem reipsa legem ; solenne verbum veteribus legislatoribus, a siremps.

Hoc quoque etiam mihi in mandatis dedit,
 Ut conquisitores fierent histrionibus,
 Qui sibi mandassent, delegati ut plauderent;
 Quive, quo placeret alter, fecissent, minus,
 Eis ornamenta et corium uti conciderent. 85
 Mirari nolim vos, quapropter Juppiter
 Nunc histriones curet: ne miremini.
 Ipse hanc acturu' st Juppiter Comoediam.
 Quid admirati estis? quasi vero novum
 Nunc proferatur, Jovem facere histrioniam. 90
 Etiam histriones anno cum in proscenio hic
 Jovem invocarunt, venit: auxilio eis fuit.
 Præterea certo prodit in Tragœdia.
 Hanc Fabulam, inquam, hic Juppiter hodie ipse ager,
 Et ego una cum illo. Nunc animum advortite, 95
 Dum hujus argumentum eloquar Comoediæ.
 Hæc urbs est Thebæ: in illisce habitat ædibus
 Amphitruo, natus Argis ex Argo patre,
 Qui cum Alcumena est nupta, Electri filia.

ut crearentur conquisitores histrionum, qui præceperint ut delegati sibi plauderent, et qui fecerint ut alter placeret minus, jussit Jupiter ut iis proscindatur et vestis et pellis. Ne vobis videatur mirum quamobrem Jupiter curam gerat nunc histrionum: ne miremini hoc. Jupiter ipse est acturus hanc Comoediam. Quid miramini? quasi vero sit inauditum hactenus Jovem exercere scenicam: quando histriones invocarant Jovem in hoc proscenio, ab anno, venit: præbuit opem. Præterea Jupiter sine dubio habet locum in Tragœdia. Jupiter ipse, inquam, exhibebit hic hodie hanc Comoediam, et ego simul cum illo. Nunc advertite mentem interea dum afferam Argumentum hujus Fabulæ. Hæc urbs est Thebæ. Amphitruo procreatus Argis ex patre Argo habitat in illisce tectis. Alcmena filia Electryonis,

Pl. 3. Ven. 1. si in illis Valla et Lamb.—81 mihi ille Arg. 3. mox dederat Ven. 6. Par. Bas. 4. Inde Both. Hoc quoque etiam dederat mi in mandatis, uti Conquisitores.—84 placerent C. Pl. 2. 4. M. fecisset C. Pl. 4. fecisse Pll. quinque.—85 ejus C. Pll. eis Lamb. voluit, non Taubm. Mox ora, menta Lælius Patavinus, teste Pareo.—87 hunc ystrionibus curet G.—90 jovem et facere B. 1. mox histrionam Pl. 1.—91 Pl. 1. anno cum postorio, ex emend. posterno; Meursius voluit Nannio in proscenio hic—Etenim Navlov sive Navlov meretrix fuit, quæ προσκήνιον cognominabatur, teste Antiphane apud Athen. XIII. unde sua hausit Harpocrat. et Suid. Et sane G. exhibet annio, necnon Ven. 3. inter emendationes Saraceni, nannio.—92 is C. Ven. 1. his B. 1.—93 certe G.—95 vos nunc Ven. 6. Both.—97 Thebæ C. Pl. 3. e 2da m. Thebe Pll. quinque.—98 Ita C.

NOTE

91 Anno] Ante annum.

Is nunc Amphitruo præfectu'st legionibus : 100
 Nam cum Telebois bellum est Thebano poplo.
 Is priusquam hinc abiit ipsemet in exercitum,
 Gravida Alcumenam uxorem fecit suam.
 Nam ego vos novisse credo jam, ut sit pater meus,
 Quam liber harum rerum multarum siet; 105
 Quantusque amator siet, quod complacitum est semel.
 Is amare occœpit Alcumenam clam virum,
 Usuramque ejus corporis cepit sibi,
 Et gravidam fecit is eam compressu suo.
 Nunc, de Alcumena ut rem teneatis rectius, 110
 Utrique est gravida, et ex viro, et ex summo Jove.
 Et meus pater nunc intus hic cum illa cubat :
 Et hæc ob eam rem nox est facta longior,
 Dum ille, quacum volt, voluptatem capit :
 Sed ita assimilavit se, quasi Amphitruo siet. 115
 Nunc ne hunc ornatum vos meum admiremini,

est nupta cum illo. Ille Amphitryo est nunc præpositus exercitui. (Nam populo Thebano est bellum cum Telebois.) Ille ipsemet Amphitryo, antequam est profectus hinc ad exercitum, fecit gravidam suam uxorem Alcumenam. (Porro ego arbitror vos non ignorare qualis est Jupiter meus pater; quam indulgeat libenter rebus amatoris; et quanto amore prosequatur id quod placuit semel.) Is cœpit amare Alcumenam inscio viro Amphitryone, et cepit usuram ejus corporis, et eam fecit gravidam suo concubitu. Nunc, ut intelligatis clarius ea quæ ad Alcumenam spectant, illa est prægnans ex duobus patribus, et ex Amphitryone marito, et ex summo Jove. Meus pater cubat nunc in ædibus cum illa, et idcirco hæc nox est facta productior. Interea dum ille capit voluptatem cum ea cum qua vult capere; sed ille sese composuit sic, quasi esset Amphitryo. Nunc ne vos admiremini meum hunc ornatum,

~~~~~  
 Pl. B. 1. Argus Bon. et sic Nonius V. Argus.—101 est bellum C. Pl. quinque, B. 1. Ven. 1. bellum est Pl. 2. populo B. 1. Hl. 1. Ven. 1. poplo Bas. 2.—103 gravidam uxorem fecit Lgg. ipse fecit Hl. 1. M. fecit uxorem vult Fruter.—104 Ita C. Pl. quinque; credo, siue jam, Pl. 2.—105 libenter Pl. 1. liberarum rerum voluit Fruter. collat. Mercat. iv. 5. 31. et Mil. iv. 2. 25.—106 siet ejus, quod placitum G. Q. a. quom vel quum quid compl. est semel Arg. 3. Ven. 6. Par. Bas. 3. Inde Both. effecit, Q. a. sit, quod c. e. s.—107 occœpit C. cœpit Pl. 5. clam virum C. clam viro B. 1. Ven. 1. namque viro Pl.—109 is abest a Pl. 6. eam is fecit G. is fecit H. eampse vult Fruter.—114 illa C. Pl. 4. 5. B. 1. Ven. 1. ille Pl. quatuor, Hl. 2. quantum H. illam quam volt G. ille illa Arg. 3.—116 ornatum

## NOTE

- |  |   |
|--|---|
| 101 Poplo] Pro populo: unde vernaculum nostrum <i>people</i> . Corbincl. | rum] Quam libenter Jupiter indulgeat rebus venereis et uxoriis: idque dicit, quia mox de muliere gravida. |
| 104 Ut sit] Id est, qualis sit.  |   |
| 105 Quam liber harum rerum multa-  |   |

Quod ego huc processi sic cum servili schema,  
 Veterem atque antiquam rem novam ad vos proferam :  
 Propterea ornatus in novum incessi modum.  
 Nam meus pater intus nunc est, eccum, Juppiter : 120  
 In Amphitruonis vortit sese imaginem,  
 Omnesque eum esse censent servi, qui vident :  
 Ita versipellem se facit, quando lubet.  
 Ego servi sumpsi Sosiae mihi imaginem,  
 Qui cum Amphitruone abiit hinc in exercitum : 125  
 Ut præservire amanti meo possem patri :  
 Atque ut ne, qui essem, familiares quærerent,  
 Versari crebro hic cum viderent me domi.  
 Nunc cum esse credent servum, et conservum suum,  
 Haud quisquam quæret qui siem, aut quid venerim. 130  
 Pater nunc intus suo animo morem gerit :  
 Cubat complexus, cujus cupiens maxume est.  
 Quæ illi ad legionem facta sunt, memorat pater  
 Meus Alcumenæ : at illa illum censet virum

*quoniam ego veni huc sic cum veste servili, vobis proferam res vetustas sub nova veste. Idcirco prodeò indutus ratione nova; nam ecce Jupiter meus pater est nunc in ædibus, sese convertit in similitudinem Amphitryonis, et omnes famuli Amphitryonis, qui eum conspiciunt, censent esse Amphitryonem: adeo Jupiter mutat facile speciem quando placet. Ego mihi induxi formam Sosiae servi, qui profectus est ad bellum cum Amphitryone, ut possem servire meo patri amanti: et ne famuli Amphitryonis quærerent qui essem, quando me cernerent crebro versari hic domi. Nunc quando arbitrabuntur me esse servum, et suum conservum, nullus quæret quis sim, aut quare venerim huc. Pater obsequitur nunc suæ libidini in ædibus; cubat complexus eam quam deperibat. Meus pater narrat Alcmenæ ea quæ sunt gesta illic in exercitu: illa existimat adulterum, cum quo versatur, esse suum maritum.*

~~~~~

hunc Pl. 6.—117 *servili* C. ex emend. primitus *servuli*, quod pro var. lect. habet Pl. 5. *schema servoli* vult Melissus, teste Taubm. Citat Charis. p. 117. *Huc ego processi cum servili schema*; Priscian. quoque p. 679. et Nonnius V. ipsa, *servili schema*.—120 *ē eccum* C. unde Gruter. *en eccum*.—134 *at deest* in

NOTÆ

117 *Schema*] Pro schemate: nomen primæ pro nomine tertiæ. Schema est ornatus scenicus.

123 *Versipellem*] Nata vox ex Apologis, in quibus belluæ subinde mutant pellem ad alias decipiendas. Tertull. de pallio vocat pallium 'versiforme.' Martian. Cap. 'versifor-

mem' appellat Jovem: quas autem formas asciverit, habet hoc disticho: Ζεύς κύκνος, ταῦρος, σάτυρος, χρυσός, δι' ἔρωτα Λήδης, Εὐρώπης, Ἀντιόπης, Δανάης. Taurus, olor, satyrus fit et aurum Jupiter, ardens Europen, Leden, Antiopen, Danaën.

Suum esse, quæ cum mœcho est : ibi nunc meus pater 135
 Memorat, legiones hostium ut fugaverit :
 Quo pacto sit donis donatus plurimis.
 Ea dona, quæ illic Amphitruoni sunt data,
 Abstulimus : facile meus pater, quod volt, facit.
 Nunc hodie Amphitruo veniet huc ab exercitu, 140
 Et servus, cujus ego hanc fero imaginem.
 Nunc internosse ut nos possitis facilius ;
 Ego has habebō hic usque in petaso pinnulas ;
 Tum meo patri autem torulus inerit aureus
 Sub petaso : id signum Amphitruoni non erit. 145
 Ea signa nemo horum familiarium
 Videre poterit : verum vos videbitis.
 Sed Amphitruonis illic est servus Sosia,
 A portu illic nunc cum laterna advenit.
 Abigam jam ego illum advenientem ab ædibus. 150
 Adest : ferit. Operæ pretium hic spectantibus
 Jovem atque Mercurium facere histrioniam.

Nunc meus pater refert, ut fuderit copias hostium, quo pacto sit affectus plurimis præmiis. (Abstulimus ea præmia quæ fuerunt delata ibi Amphitryoni. Meus pater agit facile quod vult.) Nunc Amphitryo revertetur hodie huc a castris, et Sosia ejus servus, cujus ego præfero speciem ; sed ut possitis facilius nos discernere ab invicem, ego feram semper has pennas in pileo, et meus pater geret funiculum aureum sub pileo. Amphitryo non præferet hanc notam. Nullus horum famulorum poterit animadvertere illas notas, sed vos dignoscetis. Sed adest Sosia servus Amphitryonis : ille advenit nunc a portu Persico cum laterna ; ego illum arcebo nunc ab ædibus advenientem : præsto est, pulsat. Oportet Jovem et Mercurium obire nunc histrioniam hic coram spectatoribus.

~~~~~

C. Pl. Lgg.—137 *donis sit* nonnulli teste Pareo, et sic Both.—141 *hanc ego* Arg. 3. Both. *ego* omittit H.—142 *hunc et ros* voluit Frnter.—143 *habeo* Hl. 1. Lgg. *mox hic* deest in C. Pl. B. 1. Ven. 1. *dein pinnulas* C. e pr. m. at e 2da *pinnulus*, uti V. 1. *pennulas* Pl. 6. B. 1.—144 *torulus* C. Fris. Hl. 1. *torulas* Pl. 3. 6. B. 1. *torulus* Pl. 5. *tortulus* voluit Meursius, quasi a torquendo : quocum facit nota in marg. B. 1. *Torulus quoque ornamentum est, quod pedibus supponitur, tanquam torquis et circulus quidam, qui suram circumdant.*—146 *horunce* Bas. 2. Both.—149 *nunc illuc* Med. 2. *mox* Pl. 1. *addedit* ; Pl. 2. *adedit* ; Hl. 1. *venit* ; Bas. 3. *huc advenit* ; Both. *laternad*, ubi multa de illo d finali.—150 *venientem* Pl. 1. 2.—151 *adeste ; erit* Palmer.

NOTÆ

144 *Torulus aureus*] Id est, funiculus aureus : torus est dictus lectus, quod toris, id est funibus, suspendetur : ‘ torulus,’ quasi tortulus.
 149 *Cum laterna*] Quia nox erat, immo trinoctium.

ACTUS PRIMI SCENA PRIMA.

SOSIA, MERCURIUS.

QUI me alter est audacior homo? aut qui me confidentior?
 Juventutis mores qui sciam; qui hoc noctis solus ambulem.
 Quid faciam nunc, si Tresviri me in carcerem compegerint?
 Inde cras e promptuaria cella depromar ad flagrum;
 Nec caussam liceat dicere mihi, neque in hero quicquam
     auxilii siet; 5
 Nec quisquam sit, quin me omnes esse dignum deputent: ita

So. *Quis est magis impavidus, aut magis intrepidus me? qui cognitis moribus juventutis Thebanæ incedo incomitatus hac noctis hora? Quid agerem nunc si Tresviri me conjecerint in vincula? Educari illinc cras quasi incus e promptuaria cella, ut verberibus subjiciar: neque mihi dabitur copia perorandæ causæ, neque erit aliquid præsidii in domino Amphitryone, neque existet ullus ex omnibus, qui*

//////////

1 *Me alterum deest in C. Pll. B. 1. Hl. 1. Ven. 1. et Priscian. p. 1323.—2 obambulem Lgg.—3 si nunc Prisc. 1. c. probante Meursio.—4 Cras quasi C. interpolatoris manu quasi superscripto. e promptuaria C. Pll. Bon. e promptuaria B. 1. Ven. 1. de promptuaria Hl. 1. de promptuaria M.—5 mihi deest in Arg. 3. mox H. auxilium. Hermann. de Metr. p. 103. legit—auxili siet—deputent.*

NOTE

2 *Juventutis mores.*] Juventutis Thebanæ videlicet, quæ grassabatur noctu, et infestos latrociniiis vicos sic reddebat, nullus ut nisi audacissimus per eos itare secure posset.

3 *Tresviri*] Metum sibi esse oportere dixit a grassatoribus nocturnis superiori versu, hoc sequenti ne et ipse grassator habeatur, et hoc nomine Tresviris penas det, sibi esse timendum innuit. Apud Athenienses erant Undecimviri pari auctoritate cum Tresviris Romanis. Munus autem Triumvirorum erat præesse carceri, punire damnatos, cognoscere defurtis. Tresviri autem Romani habebant singuli octo lictores, quorum erat animadvertere in reos judicio Tresvirorum condemnatos. Qui Magistratus apud Thebanos, vel Undecimvirorum

apud Athenienses, vel Tresvirorum apud Romanos, ordinem et auctoritatem obtinerent, incertum est. Porro Plantus consulto hunc errorém admittit contra rationem administrandæ publicæ rei Thebanorum, tum quia servi rudes sunt rerum; tum vel maxime quia volebat carpere juventutis Romanæ licentiam.

4 *Promptuaria cella*] Est locus in quo conduntur et e quo promuntur res quæ ad usum familiarem pertinent. Qui præest promptuariæ cellæ 'promuscondus' appellatur. In eo positus est locus, quod quemadmodum incus depromitur e promptuaria cella, ut subjiciatur malleis, ita subjiciendus sit Sosia verberibus.

Quasi incudem me miserum homines octo validi cædant: ita
Peregre adveniens hospitio publicitus accipiar.

Hæc heri immodestia coëgit, me qui hoc

Noctis a portu ingratis excitavit.

10

Nonne idem hoc luci me mittere potuit?

Opulento homini hoc servitus dura est?

Hoc magis miser est divitis servos:

Noctesque diesque assiduo satis superque est,

Quo facto, aut dicto adest opus, quietus ne sis.

15

Ipse dominus dives operis, et laboris expers,

non existimet me esse meritum. Quare octo lictores robusti me verberabunt infelicem, quasi incudem. Sic excipiar illo hospitio publico reversus a longe. Violentia domini me compulit eo. Hic me eiecit invitum a portu hac hora noctis. An non potuit ipse me mittere interdium? Servitus quæ exhibetur domino diviti est propterea molestior, et mancipium locupletis est idcirco miserius, quod dominus dives habet semper in promptu aliquid quod mandet servo aut facere aut dicere, ne quiescat servus. Ipse herus ditatus a servis, immunis a labore, arbitratur se posse agere

~~~~~

—6 qui non Pl. 6. B. 1. Hl. 1.—7 homines et validi desunt in Pl. 1. 2. mox itaque B. 1. Hl. 2. Post h. v. inculcant v. 19. *Nec æquum*, &c. C. Pl. 1. 2. B. 1. —8 *puplicitus* Lgg. Versus 6. 7. 8. in Anapæstos dispescuit Hermann. de Metr. p. 393.—9 Ita C. Pl. 5. at *cogit* Pl. quinque, B. 1. G. M. de vss. 9—20. vid. Hermann. de Metris p. 459.—11 *hoc* deest in Pl. 1. 2. 3. mox *luci* C. et Charis. p. 182. *lucis* Pl. B. 1. Ven. 1. Meursius vult *lucu*, collat. Mercat. 2. 1. 31. Cistell. 2. 1. 53. et Terent. Adelph. 5. 3.—12 *hæc* B. 1. Pl. 2. 3. 4. 5. Ven. 1.—13 H. v. *delere* vult Gnelmus.—15 *dictod* Parens, probante Both. mox *sies* B. 1. Pl. 1. 2. *siet* Hl. 1. unde firmatur Scaligeri *sit*.—17 *Vice*

NOTÆ

7 *Homines octo*] Id est, ‘octo Lictores.’ Appellat uno verbo ‘homines octo,’ ut appellantur supra Tresviri. Pergit errare consulto Plantus, et Thebanis tribuere quod Romanorum erat.

8 *Hospitio publicitus accipiar*] Moris erat apud veteres, tum Græcos, tum Romanos, ut qui peregre reverterentur, præsertim publica re gesta prospere, publico et hospitio et convivio exciperentur. Jocus est in hospitio: sic enim appellat carcerem.

9 *Heri immodestia*] Vernaculo suo vertit indiscretione Corbinellus.

12 *Opulento homini*] Hic, et octo versus consequentes obscuri quidem sunt, si scrupulosius verbum verbo reddere volueris; sed sensui, qui

clare patet, verba accommodanda sunt. Quod facile præstiteris, si amputes pleonasmos hoc ferme modo: ‘Servus domini divitis est hoc magis miser, quod dominus habet semper opera quæ mandet servo facienda, ne servus sit quietus. Ipse dominus dives citra laborem arbitratur se posse, quicquid homo potest, optare.’

14 *Assiduo*] Non est adverbium, sed nomen, significatque opulentum. Cicero: ‘Cum Lex Ælia Sentia assiduo vindicem assiduum esse jubeat, locupletem jubet locupleti: locuples enim est assiduus: appellatus ab ære dando,’ quasi dicas ‘ab asse dando.’

16 *Dives operis*] Virg. ‘dives opum variarum.’

Quodcunque homini accidit libere, posse retur:
 Æquom esse putat: non reputat laboris quid sit:
 Nec, æquom anne iniquom imperet, cogitabit.
 Ergo, in servitute expetunt multa iniqua: 20
 Habendum et ferendum hoc onus est cum labore.
 ME. Satius est me queri illo modo servitutem, hodie,
 Qui fuerim liber, cum nunc potivit pater
 Servitutis: hic, qui verna natus est, queritur.
 Sum vero verna verbero. So. numero mihi in mentem fuit,
 Dis advenientem gratias pro meritis agere, atque alloqui. 26
 Næ illi, edepol, si merito meo referre studeant gratias,

quicquid libeat. Existimat id esse justum: non curat quid operæ sit in eo, nec attendit utrum mandet justa vel injusta. Igitur plura injusta accidunt in servitute. Est sustinendum et gerendum hoc onus cum molestia. MER. Esset æquius me deplorare hoc pacto servitutem, ego qui fuerim hodie liber, et quem pater subjecit modo servituti: hic lamentatur qui est procreatus verna. Ego vero sum verna ministerio quod exhibeo patri. So. Profecto mihi venit in animum, ut reversus ego referam gratiam Diis pro meritis, atque salutem. Sane per ædem Pollucis, si illi velint pendere gratias meo merito, mittant quempiam hominem ut mihi contundat strenue

posse retur Pl. 2. posceretur.—20 expectant B. 1. superscripto 'al. expetunt;'
HI. 1. expetunt, et var. lect. expectant.—21 onus C. et pro var. lect. opus,
quam in textu exhibent B. 1. Pl. 6. et Edd. princ.—22 in illo Pl. 2. nullo
Pl. quinque, B. 1.—23 Ita C. at pro var. lect. potuit, quam habet Pl. 2.
potius Pl. quinque, B. 1. Ven. 1.—25 verbero C. B. 1. Ven. 3. verbo Pl. Ven.
1. nunc vero mihi C. Pl. 3. 4. 5. 6. B. 1. Ven. 1. Nonius numero, quocum
facit G. num eri: mox Ven. 1. mente; Pl. 1. 2. et nunc mihi ut in mentem; HI. 1.

NOTÆ

23 *Potivit Servitutis*] A 'potio' veteri activo. Nunc 'potior' deponens tantum est in usu: 'potior' autem fere de bonis, non de malis et servitute.

24 *Verna*] Est qui e servo natus. Viliores autem sunt servi qui sunt nati, quam facti: in his enim manere potest mens libera, in illis a natura inolita servitus.

25 *Sum verna verbero*] In servis etiam natis esse potest interdum mens liberalis, atque adeo libero homine digna: tales fuerunt Tyrones Ciceronis, et Phædri Angusti. Sed sæpius sunt nequam, et quasi ad verbera facti. Qui autem nonnisi flagris imminentibus accedunt ad opus, aut

abstinent a nequitia, et ne flagris quidem temperare possunt a scelere, illi turpitudini servitutis novam turpitudinem addunt. 'Sum verna, quia videor ministerio quod exhibeo patri, et verna, et verbero.'

In mentem fuit] Id est, 'venit.' Non hæc modo in Plauto phrasis familiaris, sed et Ciceroni, pro Lege Manil. 'Quum vestros portus in prædonum potestatem fuisse sciatis.' Ratio hujus syntaxeos inde petenda est, quod 'sum' pro 'eo' et 'venio' ferme ponatur, et nos Gallico vernaculo dicimus, *J'ai été à Rome*, pro 'ivi.'

27 *Edepol*] Seu 'Ædepol,' per Ædem seu per Templum Pollucis, muli-

Aliquem hominem allegent, qui mi advenienti os occillet
probe: [irrita.

Quoniam bene quæ in me fecerunt, ingrata ea habui atque
ME. Facit ille, quod volgo haud solent, ut quid se sit dig-
num sciat. [vium

So. Quod nunquam opinatus fui, neque alius quisquam ci-
Sibi eventurum, id contigit, ut salvi potiremur domum.

Victores victis hostibus legiones reveniunt domum,

Duello extincto maxumo, atque internecatis hostibus;

Qui multa Thebano populo acerba objecit funera, 35

Id vi et virtute militum victum atque expugnatum oppidum
est,

Imperio atque auspicio heri mei Amphitruonis maxume.

dentes advenienti, quia non accepi animo grato eorum beneficia. MER. Hic agit id quod alii non consueverunt vulgo, ut agnoscat quid sit dignum se. So. Nobis evenit id quod nunquam arbitratus sum, nec quivis alius civium nobis eventurum, ut reverteremur domum incolumes. Copiæ repetunt victrices domum, debellatis hostibus, confecto maximo bello, et trucidatis hostibus. Illa urbs, quæ attulit exitium tristissimum, est subacta atque capta impetu et fortitudine militum, potissimum imperio et auspicio mei heri Amphitruonis. Ornavit suos cives spoliis, et prædiis,

////////

et nunc mihi vero in m. punctis notato et: dein venit Pl. 6.—28 occillet Pl. 1. 2. teste Grutero, ocillet, teste Pareo; B. 1. oscillet.—29 bona quæ Pl. 3. uti B. 1. pro var. lect. bene quæ Pl. quinque; bene qui C.—30 solet G. M. mox sciant Pl. 2. Her.—32 Ita C. Fris. Pl. quinque, Pl. 4. e 2da m. B. 1. Ven. 1. domi Bon. et B. 1. pro var. lect. Hoc voluit Douza.—34 quod internectis Pl. 3. 4. 5. 6. G. H. M. et B. 1. nbi quod abest; interentis Pl. 5.—35 quod Pl. 3. 5. B. 1. uti voluit Meursius, edidit Both. adjecit Pl. 5.—36 victum C. e 2da m. vinctum e pr. m. at neutra vox adest in Pl. 1. 2. mox Pl. 2. 3. est oppidum.—38 qui

NOTÆ

eribus virisque commune iusjurandum: 'Æcastor' fœminis tantum, 'Hercle' viris familiare.

28 *Os occillet*] 'Occillo' ab 'occo,' quod est ab agricultura sumtum verbum, et significat glebas occa comminuere, ne trudentis sese e terra segetis mucronem obtundant.

34 *Duello*] Quasi 'duorum bellum,' unde etiamnum 'perduelles' appellantur hostes. 'Perduellionis rei,' hostes, aut principis, aut patriæ; et 'Duellona' olim Bellona.

35 *Qui multa Thebano populo*] Vide-

tur hoc loco innuere Sosia bellum fuisse Thebanis cum Telebois; tamen bellum erat Argivorum in ultionem injuriæ Electryoni Argivorum Regi illatæ, in quo bello Thebani erant tantum inter auxiliares copias. Eundem errorem admittit, seu prudens, seu imprudens Sosia in Creonte: neque enim agebatur de stabiliendo regno Thebanorum, sed de recuperanda præda ab Electryone et Argivis ablata.

Funera acerba] Virg. 'Et funere mersit acerbo.'

Præda atque agro adoreaue affecit populares suos,
 Regique Thebano Creonti regnum stabilivit suum.
 Me a portu præmisit domum, ut hæc nuntiem uxori suæ : 40
 Ut gesserit rempublicam ductu, imperio, auspicio suo.
 Ea nunc meditabor, quo modo illi dicam, quum illo advenero.
 Si dixerò mendacium, solens meo more fecero.
 Nam quom pugnabant maxume, ego fugiebam maxume.
 Verumtamen quasi affuerim simulabo atque audita eloquar.
 Sed quo modo et verbis quibus me deceat fabularier, 46
 Prius ipse mecum etiam volo hic meditari: sic hoc prolo-
 quar :

Principio ut illo advenimus, ubi primum terram tetigimus,
 Continuo Amphitruo delegit viros primorum principes :
 Eos legat : Telebois jubet sententiam ut dicant suam. 50
 Si sine vi et sine bello velint rapta et raptores tradere,
 Si quæ asportassent, redderent; se exercitum extemplo
 domum

et frumento honorario, confirmavitque Creonti regi Thebano suum imperium. Amphitruo me præmisit a portu ad aedes, ut referam hæc suæ conjugī, quemadmodum administravit negotium publicum suo regimine, suis imperiis, auspiciis: nunc repetam animo quo pacto illi commemorabo ea quando advenero illuc. Si protulero mendacium, faciam ita ut soleo mea consuetudine. Nam quando illi decertabant acerrime, tum ego fugiebam velocissime. Attamen fingam quasi affuerim, et edicam ea quæ audiri. Sed volo meditari antea mecum quo pacto aut qua ratione oporteat me verba facere. Referam hæc hoc modo : Initio, statim atque advenimus illuc, statim atque terram attingimus, Amphitruo delegit et vestigio viros præcipuos: eos mittit legatos: mandat aperiant suam ipsius mentem Telebois: si velint dedere bona Electryonis rapta, sine vi et sine bello, si restituant quæ abstulerunt, se e

præda Ven. 6.—39 Creonti C. Pl. 1. 2. Creonti Pl. quatuor, B. 1.—41 tum super ego extat in C. e 2da m.—45 Ita Pl. B. 1. at C. verum quasi adfuerim tamen.—46 decet Pl. 1. 2. 3.—47 Ipse prius B. 1.—52 reddere C. post rasuram.

NOTÆ

38 *Adorea*] Veteres Romani omnem agrorum proventum ‘adoream’ appellabant, quam quoniam victoribus militibus duces tribuere soliti essent, hinc laus bellica cepit appellari ‘adorea.’ ‘Adoris’ penultimam nunc corripit, nunc producit, et ‘adorea’ antepenultimam, quia olim ‘adus, aderis’ dicebatur, cujus penultima *e*, mutata in *o*, retinet quantitatem.

50 *Telebois*] Qui et Taphii erant

incolæ, seu Acarnaniæ, seu Bæotiæ, finitimarumque insularum, dicti a Teleboa et Taphio Hippothoës et Neptuni filiis.

51 *Rapta et raptores*] Spolia, ab Electryone et Argivis ablata, et Teleboas, qui rapuerant. In hoc et fides historiæ laborat: nam spolia apud Philoxenum deposita jam recuperata fuerant et restituta Electryoni ab Amphitruone.

Reducturum, abituros agro Argivos, pacem atque ocium
Dare illis: sin aliter sient animati, neque dent quæ petat,
Sese igitur summa vi virisque eorum oppidum expugnas-
sere. 55

Hæc ubi Telebois ordine iterarunt, quos præfecerat
Amphitruo: magnanimi viri freti virtute, et viribus
Superbi, nimis ferociter legatos nostros increpant.
Respondent, bello se et suos tutari posse: proinde uti
Propere de finibus suis exercitus deducerent. 60

Hæc ubi legati pertulere, Amphitruo castris illico
Producit omnem exercitum: contra Teleboæ ex oppido
Legiones educunt suas, nimis pulchris armis præditas.
Postquam utrinque exitum est maxuma copia,
Dispertiti viri, dispartiti ordines: 65

Nos nostras more nostro et modo instruximus legiones.
Item hostes contra legiones suas instruunt.
Deinde utrique imperatores in medium exeunt
Extra turbam ordinum; colloquuntur: simul
Convenit, victi utri sint eo prælio, 70

vestigio reducturum domum copias, Argivos excessuros agro, illis concessuros pacem atque otium; si vero sint aliter affecti, neque exhibeant quæ petat, sese expugnaturum esse statim eorum urbem summa vi, inmissisque viris. Quando illi, quos Amphitruo delegarat, renuntiarent hæc sigillatim Telebois, fortissimi viri confisi fortitudine, et elati viribus, respondent nimis arroganter nostris legatis: reponunt se posse sese defendere et suos armis; et idcirco ut educant velociter copias de suis finibus. Statim atque legati nuntiaverunt hæc, Amphitruo profert repente omnes copias: ex adverso Teleboæ preferunt ex urbe suas copias instructus armis valde elegantibus. Postquam proditum est hinc inde maximo numero, distributi milites, distributi ordines; nos instruximus nostras copias, pro nostra consuetudine et arbitrio: eodem pacto hostes dirigunt suas copias ex adverso. Postea utrique duces procedunt in medium extra ordines confertos, colloquuntur una, convenit ut ii, qui fuerint

~~~~~
—53 *habituros agros* Pl. 1. 2. 3. 4. 5. B. 1.—55 *expugnasse* Pl. et C. e pr. m. e 2da *expugnassere*; B. 1. *expugnaturum esse*, at in marg. ‘al. *expugnasse*.’—58 *superbe* C. Lgg. *superbi* Pl. B. 1. *mox ferocitus* Lgg.—59 *se suosque* Lgg. *et se et* Pl. 4. B. 1. *et deest* in C. Pl. quinque.—60 *de suis finibus* C. Pl. 6. B. 1. H. M.—61 *e castris* B. 1.—63 *educunt* C. e pr. m. *seducunt* e 2da.—65 *Palmer* e vet. cod. *Distributi viri, diribiti ordines*; Herald. e Ms. suo *dispositi ordines*.—66 *nostros* Both.—68 *utrinque*, et *mox colloquuntur*, Lgg. et Serv. Fuldensis teste Goldasto: *utroque* Pl. 2. *utrique exeunt imperatores in medium* B.

NOTE

53 *Ocium Dare*] Virg. ‘otia fecit.’ alibi, ‘reconciliasso,’ ‘amasso.’

55 *Expugnassere*] Ab ‘expugnasso,’ 66 *More nostro et modo*] Horat. pro ‘expugnavero:’ ‘impetrasso’ ‘more modoque.’

Urbem, agrum, aras, focos, seque uti dederent.
 Postquam id actu' est, tubæ utrinque canunt: contra
 Consonat terra: clamorem utrinque efferunt.
 Imperator utrinque hinc et illinc Jovi
 Vota suscipere, hortari exercitum: 75
 Pro se quisque, id quod quisque potest et valet,
 Edit; ferro ferit: tela frangunt: boat
 Cælum fremitu virum: ex spiritu atque anhelitu
 Nebula constat: cadunt volneris vi et virium.
 Denique, ut volumus, nostra superat manus: 80
 Hostes crebri cadunt: nostri contra ingruunt.
 Vicinus vi feroces.
 Sed fugam in se tamen nemo convortitur,
 Nec recedit loco, quin statim rem gerat.
 Animam omittunt priusquam loco demigrent: 85
 Quisque uti steterat, jacet, obtinetque ordinem.

superati hoc certamine, traderent civitatem, regionem, altaria, penates, et se. Postquam id est factum, tubæ clangunt hinc inde; terra consonat; attollunt vocem ex utraque parte; uterque dux cœpit nuncupare vota Jovi; utrimque hinc et illinc incitare copias; quisque præstat pro se id quod valet et potest; ferit ferro; tela edunt fragorem; cælum resonat fremitu hominum; nubes surgit ex spiritu et anhelitu; corrunt vi vulnerum et impressione nostrarum virium: demum noster exercitus vincit, quemadmodum optabamus; hostes funduntur passim; nostri ex adverso irrumpunt; superavimus clati viribus. Attamen nullus capessit fugam, neque relinquit locum ut stans decertet; antequam cedant de statione, appetunt mortem; quilibet sternitur in eodem loco in quo depugnaverat, retinetque suum ordi-

1.—70 *utrique* B. 1.—73 *Consonant ferra* Scriver. *mox clamoremque* C. *at que abest a Pl.*—76 *Voces id—valet* pro spuriis habet Palmer, et *mox legit Fœdit ferit—fragunt.*—78 *spiratu* Lgg. *spiritus* B. 1. Pl. 2. 3. 5. 6. et Pl. 1. e pr. m. *mox atque deest* in Pl. B. 1. et Ven. 3. Med. 2. Arg. 3.—80 *volumus* Pl. B. 1. et C. e pr. m.—80, 81 *Versus disponunt β', δ, Junt. Ven. 6. Par. probante Bottheo.*—82 *vicinius voluit Gruter. vi ferro vicinus unus Codd. Leid. teste Hermanno de Metr. p. 209.*—83 *fuga* Pl. 2. *mox Lamb. et Palmer in ce.*—85 *abmittunt* Pl. 4. *obmittunt* G. H. *amittunt* Pl. 1. et M. e 2da m. *uti voluit Donza.*—86 *ut* C. Pl. B. 1. Lips. *probat Douza.*—88 *inducere se* Pl.

NOTÆ

71 *Dederent*] Tit. Livius qua forma fieret deditio notat: 'Rex interrogavit, Estisne vos Legati Oratoresque missi a Populo Collatino, ut vos Populumque Collatinum dederetis? Sumus. Estne Populus Collatinus in

sua potestate? Est. Deditisne vos Populumque Collatinum, urbem, agros, aquam, terminos, delubra, utensilia, divina humanaque omnia, in meam Populique Romani deditiorem? Dedimus. Et ego recipio.'

Hoc ubi Amphitruo herus conspicatus est,

Illico equites jubet dextera inducere.

Equites parent citi: ab dextera maxumo

Cum clamore involant, impetu alacri :

90

Fœdant et proterunt hostium copias jure injustas.

ME. Nunquam etiam quicquam adhuc verborum est prolo-
cutus perperam :

[est, pater.

Namque ego fui illic in re præsenti, et meus, quom pugnatum

So. Perduelles penetrant se in fugam: ibi nostris animus
additus est :

Vortentibus Telebois, telis complebantur corpora ;

95

Ipsusque Amphitruo regem Pterelam sua obruncavit manu.

Hæc illic est pugnata pugna usque a mane ad vesperum :

Hoc adeo hoc commemini magis, quia illo die impransus

Sed prælium id tandem diremit nox interventu suo. [fui.

Postridie in castra ex urbe ad nos veniunt flentes principes :

Velatis manibus orant, ignoscamus peccatum suum :

101

nem. Quando Amphitryo ridit hoc, illico mandot equitibus ut a dextro cornu invadant. Equites obsequuntur veloces. Irrumpunt a dextra cum maxima vociferatione, obruncant et pessundant jure exercitum injustum hostium, impetu alacri. MER. Nullum adhuc protulit verbum fulsum: nam ego fui illic in hac pugna: et meus pater, quando est certatum. So. Hostes se convertunt in fugam. Tunc animus accessit nostris, Telebois cedentibus. Corpora complebantur jaculis, et Amphitryo ipse interfecit regem Pterelam sua manu. Hoc certamen incruduit a mane ad vesperam. Recordor hujus rei hoc magis, quia fui incænatus illo die. Verum nox diremit denique illud certamen suo adventu. Die sequenti primates lacrymantes veniunt ex urbe in castra, precantur manibus obvelatis, ut condonemus

////////

6. Lamb. conjicit *invadere* vel *irruere*, Mernla probante, Palmer vero *inundere*.—90 *volucris* Ms. Pirckheimeri, teste Picarto, et G. M. *impetuque* Bas. 2. et Lamb.—91 *invisus* voluit Menrsius.—93 *Nam ego* Pl. 3. 4. 5. 6. B. 1. Hl. 2. *mox pugnatus* Ven. 1. ut videtur.—94 *meus animus* Ven. 1.—95 *complentur* Pl. 1. 2. Hl. 1.—96 *obtruncat* Hl. 2. et Hl. 1. e pr. m.—97 *a manu usque ad* Pl. 1. 2. Hl. 1. Alii, teste Pareo, *ab usque mane ad*; deest *usque* in Hl. 2.—98 *Hæc adeo* Pl. 5. *mox hoc* alterum deest in Pl. 3. B. 1. Hl. 2.—99 *interruptu* Hl. 2.

NOTE

101 *Velatis manibus*] Qui pacem rogabant, præferebant ramm olivæ, de quo pendebant complures flocci lanæ, ita ut his tegetetur manus. Virgilius: 'Cui me fortuna precari, Et vitta comtos voluit prætendere

ramos.' Unde Neotericus aliquis existimavit legendum esse *vittatis manibus*, non *velatis*. Ideo autem et olea et floccus lanæ sunt insignia pacis, quia nihil his mollius.

Deduntque se divina humanaque omnia, urbem et liberos,
 In ditionem atque in arbitratum, cuncti, Thebano populo.
 Post ob virtutem hero Amphitruoni patera donata aurea est,
 Qui Pterela potitare rex solitus est. Hæc sic dicam heræ.
 Nunc pergam heri imperium exequi, et me domum capes-
 sere. 106

ME. Atat! illic huc iturus est: ibo ego illi obviam.
 Neque ego hunc hominem hodie ad ædis has sinam un-
 quam accedere:

Quando imago est hujus in me, certum est hominem eludere.
 Et enimvero, quoniam formam cepi hujus in me, et statum,
 Decet et facta moresque hujus habere me similes item. 111
 Itaque me malum esse oportet, callidum, astutum admodum,
 Atque hunc, telo suo sibi, malitia a foribus pellere. [agat.
 Sed quid illuc est? Cælum aspectat: observabo quam rem
 So. Certe adepol scio, si aliud quicquam est quod credam,
 aut certo sciam, 115

*suam culpam: et se dedunt, cuncta sacra et profana, civitatem et liberos in potesta-
 tem atque in arbitrium populo Thebano. Postea est oblata patera aurea meo hero
 Amphitryoni ob virtutem: narrabo hæc ita heræ. Nunc pergam implere manda-
 tum heri, et me conferre in ædes. MER. At vero ille ingressurus est huc, ego me
 conferam obviam illi, neque ego patiar ullatenus hunc hominem accedere ad has ædes;
 quoniam hujus species est in me, stat ludificare hominem. Etenim quia indui me
 ejus imagine et statura, oportet me repræsentare etiam actiones et mores hujus si-
 miles. Quapropter est necesse me esse insigniter nequam, versutum, dolosum, et
 eum arcere a janua per nequitiam, quæ est telum quo solet armari. Sed quid est
 hoc? Speculatur cælum. Attendam quid faciat. So. Sane per ædem Pollucis
 scio, et credo pro certo, si est aliud quicquam quod credam et sciam, Deum noctis*

*****

at *interventu* pro var. lect.—103 in prius abest a Pl. 5. 6. mox *deditionem*
 Pl. 4. G. *dictionem* Hl. 2. dein *arbitrium* Pl. 1. 2. 3. Hl. 1. 2. Lgg. in alterum
 omittunt.—104 est aurea Mss. omnes et edd. princ.—105 *potare* C. e pr.
 m. t superscripto; *potitare* B. 1. Exc. mox abest *rex* a Pl. 1. 2. in C. su-
 perscriptum; *potare* B. 1. Hl. 1. 2. Lgg. Ven. 1. 3. Bon.—107 *hoc* Pl. 2. e
 pr. m. *hunc* e 2da; Pl. quatuor *hunc*; *illic illuc* Ven. 1. 3. Bon. Hl. 1. ex
 emend. mox *ego* abest a Pl. 1. 2.—108 deest *ego* in Hl. 1. mox *nunquam* Ven.
 1. 3.—109 est *hodie eludere* Lgg.—110 *qui formam* Hl. 1.—113 *suo sua* Pl. 1.
 2. 3. 5. B. 1. Hl. 2.—114 *illud* Hl. 2.—115 *si quicquam est aliud* Hl. 1. 2. Lgg.
 Ven. 1. 3. Bon. mox *quid* C. dein *certe* Pl. 1. 2. 3. 5. denique *scio* Pl. 2.—116

NOTÆ

113 *Telo suo*] *Suo ipsius telo, ut sua culpa: Il se coupe la gorge de son
 vs. 171. 'suo ipsius jumento,' id est, propre couteau.*

Delph. et Var. Clas.

Plaut.

E

Credo ego hac noctu Nocturnum obdormivisse ebrium.
 Nam neque se Septentriones quoquam in cœlo commovent,
 Neque se Luna quoquam mutat atque uti exorta est semel.
 Nec Jugulæ, neque Vesperugo, neque Vergiliæ occidunt.
 Ita statim stant signa: neque nox quoquam concedit die. 120
 MER. Perge, nox, ut occepisti! gere patri morem meo:
 Optumo optume optumam operam das: datam pulchre locas.
 So. Neque ego hac nocte longiorem me vidisse censeo:

obrutum somno et vino hac nocte. Nam neque Septentriones commovent se quoquam in cœlo, neque Luna se mutat a loco in quo est ortu semel, nec Orion, nec Lucifer, nec Pleiades, occidunt; adeo signa stant in stationibus, neque tenebræ concedunt in ulla parte lumini. MER. Procede, nox, ut instituisti; obsequere meo patri, navas optime optimam operam Deo optimo, collocas egregie munus. So. Neque ego existimo me vidisse noctem productiorem hac nocte, præter unam similem,

//////////

obdormisse C. Pl. 3. 4. B. 1. obdormuisse Pl. 6. dormivisse Hl. 1.—117 se deest in Hl. 1. 2.—118 motat statque vult Passerat, atque ubi Hl. 2.—119 neque jugulæ Hl. 1. 2. jugula Junt. et edd. recentiores, probante Bottheo, qui, post alios, citat Varron. L. L. vi. 3. p. 81. 'Apud Plautum, Neque jugula neque vesperugo neque vergiliæ occidunt, jugula signum est, quod Accius appellat Oriona, cum ait 'citius Orion patefit,' hujus signi caput dicitur e stellis quatuor, quas infra duæ claræ, quas appellant humeros, inter quas, quod videtur jugulum, unde Jugulæ dicta.' Hunc Varronis locum citat margo B. 1. et legit quod Quintus Accius...cicius...patefent, ex tribus stellis...inter quia videtur...omisso unde.—122 optime optumo Ven. 1. 3. Bon. Junt. Both. mox des

NOTÆ

116 *Nocturnum*] Stella Veneris.

119 *Jugulæ*] Festus: '*Jugula*, stella est Orion dicta, quod amplior sit ceteris, quasi nux juglans.'

120 *Statim*] Stando fixe.

Die] Pro diei. Virgilius: '*Libra* die somnique pares ubi fecerit horas.'

123 *Huc nocte longiorem*] Divus Hieronymus notat fuisse tantum '*geminam noctem*,' adversus Vigilant. '*Libere proclamabis te esse aut Mercurium, propter nummorum cupiditatem, aut Nocturnum, juxta Plauti Amphitryonem, quo dormiente in Alcmenæ adulterio duas noctes Jupiter copulavit, ut magnæ fortitudinis Hercules nasceretur.*' Ovidius idem canit: '*Ipse Deum genitor, ne te tam*

sæpe videret, Commisit noctes in sua vota duas.' Seneca in Agamemnone dicit Herculem non una nocte fuisse procreatum, sed quota non notat: '*Violentus ille nocte non una potuit creari.*' Propertius etiam et ipse Poëta diligens: '*Jupiter Alcmenæ geminas requieverat Arctos; Et cœlum noctu bis sine Rege fuit.*' Lycophroni Hercules, τρισέληνος et τριόσπερος λέων, leo trinox: Justino Martyri, τριόσπερος Ἀλκείδης: et Statius appellat '*ternoctem Herculeam*:' vulgo dicitur '*trinoctium Herculeum*:' apud Arnobium '*novem noctes sunt*:' apud Clementem Alexandrinum item: '*Jupiter pater noctibus vix novem unam potuit prolem extundere, concinnare, compingere.*'

Nisi item unam, verberatus quam dependi perpetem.
 Eam quoque edepol etiam multo hæc vicit longitudine. 125
 Credo edepol equidem dormire Solem; atque appotum
 Mira sunt, nisi invitavit sese in cœna plusculum. [probe.
 ME. Ain' vero, verbero? Deos esse tui similes putas?
 Ego pol te istis tuis pro dictis et malefactis, furcifer,
 Accipiam; modo sis veni huc; invenies infortunium. 130
 So. Ubi sunt isti scortatores, qui soli invitati cubant?
 Hæc nox scita 'st exercendo scorto conducto male.
 ME. Meus pater nunc pro hujus verbis recte et sapienter
 facit, [sequens.
 Qui complexus cum Alcumena cubat amans, animo ob-
 So. Ibo, ut, herus quod imperavit, Alcumenæ nuntiem. 135
 Sed quis hic est homo? quem ante ædeis video hoc noctis?
 non placet. [tem venit,
 ME. Nullus est hoc meticulosus æque. So. quem? in men-
 Illic homo hoc denuo volt pallium detexere. [pruriunt.
 ME. Timet homo: deludam ego illum. So. perii! dentes

in qua tota dedi pœnas subjectus flagris. Per ædem Pollucis hæc superat multo quoque etiam illam longitudine. Profecto puto Solem obdormire, atque mero madi- dum egregie. Fallor nisi sese proluvit largius. MER. Aisne vero, mastigia? Arbi- traris Deos tibi esse similes? Per Pollucem te excipiam, furcifer, pro istis tuis verbis et factis. Adesdum huc, si vis, reperies malum. So. Ubi sunt isti qui dormiunt soli iniquo animo? hæc nox est commoda exercendo scorto male conducto. MER. Mens pa- ter qui cubat nunc complexus Alcumenam, obsequens animo, facit recte et sapienter, ex dictis hujus. So. Pergam ut referam Alcumenæ id quod meus herus mihi mandavit. At quis est homo ille quem conspicio ante ædes hac hora noctis? non placet. MER. Est nemo perinde timidus utque hic. So. Quem video, venit in animum, illum homi- nem velle iterum texere meum pallium. MER. Homo trepidat: ego illum deludam.

C.—124 *pendi* Mss. omnes et edd. princip. *dependi* venit e typorum erra- to, ut videtur.—125 *vicit* Pl. 5. 6. B. 1. H. Hl. 1. 2. Ven. 3. Bon. quod voluit Donza.—126 *equidem edepol* Hl. 1.—127 *mirum* Bon.—128 *similes tui* Hl. 1.—129 *te abest* ab Hl. 1.—131 *soliti* Pl. 3. 4. B. 1. Hl. 1. et Hl. 2. e pr. m. Ven. 1. 3. Bon. *solite* Parei ed. 1. probante Botheo; mox *inviti* B. 1. Hl. 1. Ven. 1. 3. Bon. et Pl. 4. ex emend. Klockius vult *solitimidi*.—132 *sita* Hl. 2. —133 *pater meus* Hl. 2.—135 *nuptiem* Hl. 2.—137 *metuculosus* C. Pl. 5. mox *quom* C. Pl. 3. 4. 5. 6. *quid* M. dein *mihi in mentem* Pl. 1. 2. H.—138 *hoc* deest in B. 1. mox Pl. 1. 2. *denique*; Hl. 1. *deique vult* in textu, in marg. e m. 2da *dein voluit*: mox *detexere* C. post *rasuram, dexteræ* Pl. 3. 4. 5. B. 1. H. 1. 2. Ven. 1. 3. Bon. *dextræ* Pl. 6. Bernardus Saracen. Venet. primus

NOTÆ

125 *Vicit longitudine*] Sophocle, *υικῆ*.

Certe advenientem me hic hospitio pugnae accepturus est. 140
 Credo misericors est: nunc propterea quod me meus herus
 Fecit ut vigilarem, hic pugnis faciet hodie ut dormiam.
 Oppido interii. obsecro hercle quantus et quam validus est!
 ME. Clare advorsum fabulabor: hic auscultet quæ loquar.
 Igitur magis modum in majorem in sese concipiet metum.
 Agite, pugni: jam diu 'st quod ventri victum non datis: 146
 Jampridem videtur factum, heri quod homines quatuor
 In soporem collocastis nudos. So. formido male, [Sosia.
 Ne ego hic nomen meum commutem, et Quintus fiam e
 Quatuor viros sopori se dedisse hic autumat: 150

So. Perii: dentes pruriunt. Sane ille me excipiet advenientem hospitio sub signo pugnae. Credo est humanus, et quoniam meus herus voluit ut ego vigilarem nunc, hic efficiet hodie pugnis ut dormiam. Plane perii. Quæso per Herculem quam procerus est et quam robustus! MER. Loquar clare ex adverso. Hic audiet quæ dicam, et ita concipiet timorem in sese in majorem modum. Agite, o pugni! est jam diu quod non suppeditis cibum ventri; videtur esse factum a longo tempore quod die hesternâ coniecistis in soporem quatuor homines spoliatos. So. Pertimesco magnopere ne mutem hic meum nomen, et evadam Quintus e Sosia. Hic dicit se

texere legendum statuit ex antiquo Cod.—139 *tibimet* Pl. 2. et e pr. m. Pl. 1. *mox perii* C. e 2da m. *proh* Hl. 1. 2. 5. 6. et ex emend. Pl. 1. 3. Bon. *pro dentes* B. 1. *plidentis* Pl. 2. *proh plidentes* Pl. 4. *pol dentes* Ven. 1. 3. *mox pruriunt* Hl. 1. 2.—140 *pugni vult* Douza, *pugneo* Acidal. Both.—142 *obdormium* B. 1. G. Junt. Ven. 6. Par.—144 *clara* B. 1. H. 2. Lgg. Ven. 1. 3. *clare* Hl. 1. a superscripto; *mox avorsum* C. at Pll. *vorsum* aut *versum* uti B. 1. Hl. 1. et edd. princ.—145 *modum morem* C. Pl. 4. et e pr. m. Pl. 1. ubi e 2da *modum majorem*, ut Pll. *quatuor*, Ven. 1. 3. Bon. *majorem modum* B. 1. *majorem in modum*, Hl. 1. Lgg. *modum3 morem3*; Acidal. *vult Igitur demum magis majorem in sese*.—149 *ex* Hl. 1.—150 *duros* C.—151 *si colo* C. B. 1. Pll. *quinque*, Ven. 3. *si colo* Pl. 3. Hl. 1. *sic colo* H. *his nunc jam sic colo*

NOTE

140 *Me hospitio pugnae accepturus est*] Moris semper fuit ut insigniantur ædes aliquibus picturis, quæ incurrant in prætereuntium oculos, et quæ domicilia civium quærentibus indicio sint. Ad hunc morem alludit jocus Sosia, quo innuit se esse sub signo pugnae, vel potius, pugnis excipiendum, id est, a Mercurio pugnis sugillandum.

149 *Quintus fiam*] Erat apud Romanos non infrequens usus numero-

rum in imponendis nominibus, ut ferme quintus diceretur puer, et deinceps vir factus, quod natus fuisset quintus, interdum et Quintius, Sextus, Sextius, Septimus, Septimius. Hic jocatur Sosia, et vereri se testatur, ne in posterum, non Sosia, sed Quintus appelletur, quando cæsus a Mercurio dormiet cum quatuor, quos a se sopori datos seu interfectos gloriatur Mercurius.

Metuo ne numerum augeam illum. ME. hem! nunc jam ergo: sic colo.

So. Cingitur, certe expedit se. ME. non feret quin vapulet.

So. Quis homo? ME. quisquis homo huc profecto venerit, pugnoscit.

So. Apage, non placet me hoc noctis esse: cœnavi modo: Proin tu istam cœnam largire, si sapis, esurientibus. 155

ME. Haud malum huic est pondus pugno. So. perii! pugnoscit ponderat. [servaveris.]

ME. Quid si ego illum tractim tangam ut dormiat? So.

Nam continuas has tris noctes pervigilavi. ME. pessimum

Facinus; nequiter ferire malam male discit manus. [est

Alia forma oportet esse quem tu pugno legeris. 160

dedisse sopori quatuor homines. Metuo ne augeam illum numerum. MER. Igitur illum excipiam sic modo. So. Accingitur, profecto se comparat. MER. Non feret quin pulsetur. So. Quis homo? MER. Certe quisquis homo venerit huc, edet pugnoscit. So. Apage, non libet edere hac hora noctis: modo cœnavi: itaque appone, si vis, istam cœnam esurientibus. MER. Huic pugno non est tum malum pondus. So. Perii: ponderat pugnoscit. MER. Quid si ego illum tangam leniter ut dormiat. So. Non est opus: nam duxi has tres noctes continuas insonnes. MER. Est nequissimum facinus: manus novit percutere male malam. Oportet esse mutato vultu quem

HI. 2. *go si colo* HI. 1. at in marg. *sic do: si tolo* G. sic rolo Bon. Junt. Ven. 6. Par. Bas. 3. Lamb.—152 *Ita C. Ven. 3. Bon. foret* Pl. B. 1. HI. 1. 2. Ven. 1.—153 *homo es* B. 1. et HI. 1. ubi es punctis deletur; mox *profectus* vult Douza; dein *pugno sedet* C. at B. 1. HI. 1. 2. Pl. quinque Lgg. edat; Pl. 6. edet; Bon. edat.—156 *est pugno pondus* B. 1. *est pondus huic pugno* HI. 2.—158 *continuo* Lgg. mox *astris* Ven. 1. dein *pessum* C. Pl. 4. e 2da m. Lgg. *pessimum* Pl. 1. 5. 6. *fessum* Pl. 2.—159 *nequit* C. et HI. 1. e pr. m. *nequiter* B. 1. Pl. 1. 5. 6. et 3. e 2da m. *nequiter* e pr. *neque* Pl. 4. mox *gliscit* Pl. 4. ex emend. olim *discit*. Gruter voluit *pessimum est Facinus nequiter*, *ferire maledicis manus*, Botheo comprobante; Douza *mala discis, manus*; Douzæ fil. *mala discit manus*, Palmer *pessum ii*; *Facinus est nequiter ferire malam*; *mala discis, manus*.—160 *esse oportet* HI. 1. Lgg. Ven. i. 3. Bon. mox *pugne*

NOTÆ

152 *Cingitur*] David, 'Indutus est Dominus fortitudinem, et præcinxit se.' Et Lucas: 'Sint lumbi vestri præcincti.'

157 *Tractim tangam*] Tractim tangere, est mulcere molli et explicata manu, ut nos ferme demulcemus ca-

nes felesque, tracta leniter a capite ad caudam manu secundis pilis. Iro-
nia, 'tractim tangere,' pro ictu gravi affligere.

160 *Quem tu pugno legeris*] Id est, assecutus fueris, et percusseris.

So. Illic homo me interpolabit, meumque os finget denuo.

ME. Exossatum os esse oportet, quem probe percusseris.

So. Mirum ni hic me quasi murænam exossare cogitat.

Ultro istunc, qui exossat homines: perii! si me aspexerit.

ME. Olet homo quidam malo suo. So. hei! numnam ego obolui? 165

ME. Atque haud longe abesse oportet; verum longe hinc abfuit.

So. Illic homo superstitiosus est. ME. gestiunt pugni mihi.

So. Si in me exerciturus, quæso in parietem ut primum domes. [fui,

ME. Vox mihi ad aures advolavit. So. næ ego homo infelix Qui non alas intervelli: volucrem vocem gestito. 170

tu ferieris pugno. So. Ille homo me interpolabit, et finget de novo meum os. MER. Oportet os ejus, quem tu bene percusseris pugno, esse sine dentibus. So. Mirum si hic non meditatur mihi eximere ossa quasi murænam. Apage istum qui ossa committit hominibus. Interii, si me conspicatus fuerit. MER. Profecto homo mittit odorem suo damno. So. Hei! num ego mitto odorem! MER. Atque oportet eum non abesse longe, sed abfuit longe hinc. So. Ille homo vaticinatur. MER. Pugni mihi gestiunt. So. Te obsecro ut eos exerceas primum in parietem, si eos es adhibiturus in me. MER. Vox mihi advolavit ad aures. So. Certe ego fui homo infortunatus, qui non eripui pennas: habeo vocem pennatam. MER. Ille homo sibi

~~~~~

Douza, Palm. et Lamb. qui vult et læseris.—161 *me homo* Hl. 1.—162 *Ita C. Pl. 3. Ven. 1. esse os Pl. 1. 2. os omittunt Pl. tres, B. 1. Hl. 1. 2. Bon. exossuatum vult Colvins ad Apollinar. iii. 13.—163 ne C. B. 1. Pl. quatuor, Ven. 1. ni Pl. 5. 6. In Pl. fuit ni e pr. m. teste Grutero.—164 istuc C. B. 1. Hl. 2. Pl. quinque; istuc Pl. 6. Hl. 1. ex emend., Ven. 1. 3. Bon. probante Meursio.—165 quidam homo Hl. 1. mox nunquam C. heus nunquam obolui Pl. 1. 2. nunquam obolui absque hei Pl. 6. nunquam obolui sine ego B. 1. Hl. 2. Ven. 1. 3. Bon. nunquam obolui Hl. 1. nunquam abluī Pl. 4. nunquam obolui ego Lgg. Camer. vult heu mihi quianam; Both. hei, nunquidnam obolui.—166 hic longe B. 1. longe hic Hl. 1.—167 Pl. 1. e pr. m. suspiciosus, uti Pl. 2. Hl. 1.—169 advolabit C. mox ut ego Pl. 1. 2. 3. B. 1. Hl. 1.—170 voce gestio Lgg.—173*

NOTE

161 *Me interpolabit*] Nonius: 'Interpolare est immittere et interponere, et novam formam e vetere fingere: tractum ab arte fullonica.'

163 *Quasi murænam*] Murænæ sic spinæ eximebantur; primum baculo diu multumque cædebantur, deinde premebantur manu a capite ad cau-

dam, ut eximerentur spinæ.

167 *Superstitiosus*] Moris erat apud Veteres ut superstitioni tribuerent quicquid ad auspicia, auguria, vaticinia, astrologiam, et omnem, quæque versum patet, divinandi artem pertineret.

ME. Illic homo a me sibi malam rem arcessit jumento suo.

So. Non equidem ullum habeo jumentum. ME. onerandus est pugnis probe. [nunc nauseo.

So. Lassus sum hercle e navi, ut vectus huc sum: etiam Vix incedo inanis; ne ire posse cum onere existumes.

ME. Certe enim hic nescio quis loquitur. So. salvos sum, non me videt. 175

Nescio quem loqui autumat: mihi certo nomen Sosia est.

ME. Hinc enim mihi dextera vox auris, ut videtur, verberat.

So. Metuo vocis ne vice hodie hic vapulem, quæ hunc verberat: [torpeo.

ME. Optume eccum incedit ad me. So. timeo: totus Non edepol nunc ubi terrarum sim scio, si quis roget: 180

Neque miser me commovere possum præ formidine;

Illicet, mandata heri perierunt, una et Sosia.

Verum certu'st confidenter hominem contra colloqui,

Igitur qui possim videri huic fortis, a me ut abstineat manum.

ME. Quo ambulas tu, qui Vulcanum in cornu conclusum geris? 185

accesit malam rem suo jumento. So. Profecto nullum habeo jumentum. MER. Est onerandus naviter pugnis. So. Per Herculem sum fessus e navi, ex quo sum delatus huc. Nauseo etiamnum; vix gradior vacuus onere, ne arbitreris me posse ambulare cum pondere. MER. Enimvero nescio-quis fabulatur hic. So. Sum salvus, non me conspicit. Dicit Nescio-quem fabulari. Profecto mihi est nomen Sosia, non Nescio-quis. MER. Enimvero vox mihi pulsatur aures a dextris, ut videtur. So. Vereor hodie loco vocis quæ pulsatur hunc hominem, ego pulser. MER. Optime; ecce accedit ad me. So. Paveo; totus obtorpesco. Per ædem Pollucis, si quis a me postulet nunc ubinum gentium verser, ignoro, et nequeo me commovere præ pavore. Jam jussa Domini evanuerunt, et simul Sosia. Sed stat conferre sermonem audacter cum homine, ut quam huberi ab illo animosus, ut coërceat pugnosa me. MER. Quo vadis, tu qui fers ignem inclusum in laterna cornea? So. Quare

~~~~~

lapsus Pl. 1. mox sum deest in G. dein hercle, navi Lamb. probante Both.—175 certe equidem Pl. 5.—177 enim delet Both. dextera vox mihi B. 1. mox vos Hl. 2.—180 Ita C. Pl. 6. scio ubi roget B. 1. Hl. 1. Pl. 3. 4. Ven. 1. 3. Bon. scio ubi sim roget Hl. 2. scio ubi roget Pl. 1. 2. 5.—181 commonere vult Coler.—182 Ita C. illic enim B. 1. Hl. 1. 2. Pl. quinque, Ven. 1. 3. illic sine enim Pl. 5.—183 certo est Ven. 3. Bon. mox alloqui vel colloqui C. Pl. utrumque Hl. 1.—184 Alii omittunt igitur, alii cum Grutero a me.—186

NOTÆ

185 Qui Vulcanum in cornu geris] Qui ignem in laterna clausum geris.

So. Quid id exquiris tu, qui pugnīs os exossas hominibus?

ME. Servos esne, an liber? So. utcunque animo collibitum est meo.

ME. Ain' vero? So. aio enim vero. ME. verbero. So. mentiris nunc [jam].

ME. At jam faciam ut verum dicas dicere. So. quid eo est opus?

ME. Possum scire quo profectus, quoque sis, aut quid veneris? 190

So. Huc eo: heri mei sum servos. nunquid nunc es certior?

ME. Ego tibi istam hodie scelestam comprimam linguam. So. haud potes:

Bene pudiceque asservatur. ME. pergin' argutarier?

Quid apud hasce ædis negotiū est tibi? So. immo quid tibi'st?

ME. Rex Creō vigiles nocturnos singulos semper locat. 195

So. Bene facit: quia nos eramus peregre, tutatū est domum:

percontaris ul, tu qui excutis dentes hominibus pugno? MER. Esne servus an liber? So. Utut placet meo animo. MER. Dicisne vero? So. Dico enimvero. MER. Verbero. So. Mentiris nunc jam, non verbero. MER. Sed efficiam modo ut confitearis me loqui vera. So. Quid tibi opus est eo? MER. Possum cognoscere unde venis, ad quem pertineas, aut cur veneris? So. Venio huc, sum servus mei heri, esne jam doctior? MER. Ego tibi comprimam hodie istam flagitiosam linguam. So. Nequis, nam custoditur recte et caste. MER. Prosequeris nugari? Quod negotium est tibi apud hæc tecta? So. Immo quid est tibi? MER. Rex Creō collocat semper singulis noctibus excubias. So. Facit bene: quoniam nos aberamus

//////////

Ita B. 1. in marg. pro var. lect. in textu *pugnīs exossas homines* uti Pl. 6. Hl. 1. 2. Ven. 1.—187 *es* abest a C. B. 1. Lgg. Hl. 2. Pl. 3. 4. et Pl. 1. e pr. m. et Hl. 2. e 2da. Ven. 3. Bon. mox *utrunque* B. 1. unde firmatur conjectura Lambini *utrumcunque*.—188 Hl. in textu, *men queris*; in marg. *mentiris*: mox *jam* abest a Mss.—189 *fatiam* Pl. 1. B. 1. mox *discas* Pl. 1. 2. 3. 6. B. 1. Hl. 2. Ven. 1. 3. Ben. In Hl. 1. s punctis deletur.—191 *mei* abest a C. Pl. B. 1. Hl. 1. 2. Ven. 1. 3. Bon. mox *es nunc* Hl. 1.—192 *scelestam* C. teste Grutero; *sceleste* teste Pareo, uti Pl. B. 1. Lgg. Hl. 1. 2. At *scelestam* Ven. 1. 3. Bon.—193 Ita C. Ven. 1. 3. Bon. *argumentarier* Pl. B. 1. Hl. 1. 2.—194 *quod* Hl. 2. et ex emend. B. 1. mox *negotium* G. H. Lips. B. 1. Hl. 2.

^{um}
Ven. 1. *negotiū* (sic) Hl. 1.—196 *erramus* Ven. 1. 3. mox *domi* C. Pl. 3. ad

NOTÆ

188 ME. Verbero. So. Mentiris nunc] Sosia fingit se vocabulum hoc, *verbero*, sic accipit Mercurius; sed pro verbo 'verbero, verberas' accipere.

At nunc abi sane, advenisse familiares dicito.

ME. Nescio quam tu familiaris sis: nisi actutum hinc abis, Familiaris accipere faxo haud familiariter.

So. Hic, inquam, habito ego, atque horunc servos sum.

ME. at scin' quomodo? 200

Faciam ego hodie te superbum, nisi hinc abis. So. quonam modo?

ME. Auferere, non abibis, si ego fustem sumpsero.

So. Quin me esse hujus familiæ familiarem prædico.

ME. Videsis, quam mox vapulare vis, nisi actutum hinc abis!

So. Tum' domo prohibere peregre me advenientem postulas? 205

ME. Hæccine tua domu'st? So. ita, inquam. ME. quis herus est igitur tibi?

So. Amphitruo, qui nunc præfectu'st Thebanis legionibus; Qui cum nupta est Alcunena. ME. quid ais? quod nomen tibi est?

longe, custodivit domi; sed nunc abi profecto, nuntia domesticos adventasse. MER. Miror quantum tu sis familiaris; nisi abcesseris statim, dabo operam ut familiaris excipiaris minime familiariter. So. Ego maneo hic, inquam, et sum servus Amphitryonis et Alcenæ. MER. Sed scisne quo pacto ego dabo operam ut sis elatus hodie, nisi absistas hinc? So. Quonam modo? MER. Auferere, non abibis; si ego arripuero baculum. So. Quin affirmo me esse domesticum harum adium. MER. Cogita, si vis, quantum cupias modo verberari, nisi velociter excedis hinc. So. Contendisne tu me arcere tectis revertentem a longe? MER. Estne hæc tua domus? So. Etiam, inquam. MER. Quis est ergo tuus herus? So. Amphitryo, qui est nunc præpositus copiis Thebanis, cum quo Alcmena est conjugata. MER.

~~~~~

marg. et Lgg.—197 aut C. e pr. m. post rasuram at: mox familiarem G. Her. M. Pl. 1. 2. 3. B. 1. et Hl. 1. superscripto s.—198 tu abest ab Hl. 2. Pl. 5. quantum Pl. quinque, B. 1. Ven. 1. 3. et Hl. in textu, in marg. quam tu.—199 Ita C. Pl. 3. Ven. 1. accipieris Pl. 1. 2. Hl. 1. in textu; accipiere Pl. 4. 5. B. 1. Hl. 2. et Hl. 1. ex emend. Ven. 3.—200 Ita Lgg. horum Pl. quinque, B. 1. Hl. 1. 2. mox sum servus Pl. 5. dein at at B. 1. postremo quo sine modo Mss. fere omnes et edd. princ.—201 nisi actutum hinc C. Pl. quinque; ni hinc Pl. 1.—203 quin med hujus esse vult Camer.—204 quem Hl. 1. in text. quam in marg.—205 Ita Pl. tum C. mox dono B. 1.—210 istuc vult Douza.—212

NOTÆ

201 *Faciam ego te superbum*] Superbus est et habetur vulgo qui pedes ire dedignatur; sed aut equo, aut curru, aut humeris hominum ferri

sublimis gloriatur. Mercurius tot minatur Sosiæ plagas, ut sit domum referendus inter manus hominum.

So. Sosiam vocant Thebani, Davo prognatum patre.

ME. Næ tu istic hodie malo tuo compositis mendaciis 210
Advenisti, audaciæ columen, consutis dolis.

So. Immo equidem tunicis consutis huc advenio, non dolis.

ME. At mentiris etiam : certo pedibus, non tunicis venis.

So. Ita profecto. ME. nunc profecto vapula ob mendacium.

So. Non edepol volo profecto. ME. at pol profecto in-
gratiis. 215

Hoc quidem profecto certu'st, non est arbitrarium.

So. Tuam fidem obsecro ! ME. tun' te audes Sosiam esse
dicere,

Qui ego sum ? So. perii ! ME. parum etiam, præut futu-
rum est, prædicas.

Quojus nunc es ? So. tuus ; nam pugnīs usu fecisti tuum.

Pro fidi Thebani cives ! ME. etiam clamas, carnufex ? 220

Eloquere, quid venisti ? So. ut esset quem tu pugnīs
cæderes.

ME. Cujus es ? So. Amphitruonis, inquam, Sosia. ME.
ergo istoc magis,

Quia vaniloquus, vapulabis : ego sum, non tu, Sosia.

Quid dicis ? Quod nomen est tibi ? So. Thebani nuncupant Sosiam procreatum Davo patre. MER. Certe tu venisti huc hodie tuo damno, columen audaciæ, concinnatis mendaciis, consutis fallaciis. So. Immo sane venio huc vestibis consutis, non fallaciis. MER. Mentiris etiam : profecto venis pedibus, non vestibis. So. Etiam sane. MER. Nunc sane da pœnas propter mendacium. So. Certe per ædem Pollucis nolo. MER. Sed per Pollucem vapulabis sane invitus. Hoc quidem sane est certum, non tibi est arbitrarium. So. Obtestor tuam fidem. MER. Audesne tu affirmare te esse Sosiam, quandoquidem sum ego ? So. Interii. MER. Dicis adhuc minus quam est futurum. Ad quem pertines jam ? So. Ad te ; nam me fecisti tuum usu, pugnīs. Heus ! fidi cives Thebani. MER. Vociferaris adhuc, scelestē ? Effare cur accessisti ? So. Ut esset quem tu ferires pugnīs. MER. Ad quem pertines ? So. Ego sum Sosia servus Amphitryonis, inquam. MER. Igitur dubis pœnas propterea quod es mendax : ego sum Sosia, non tu. So. Dii præsent

consuntis Hl. 1.—215 *ingratis* C. Pl. B. 1. Hl. 1. 2. Ven. 1. 3. Bon.—219
quid quoius num pugnus usum B. 1. e pr. m. *quid quojus* Hl. 1.—220 *fidem* malunt
Palmer et Meursius : quibuscum facit G. *fide*, i. e. *fidē*, uti edidit Both. mox
clamat Ven. 3.—221 *loquere* Ven. 6. probante Both. *ibid. essem* B. 1.—224 *ut*

NOTÆ

219 *Usu fecisti tuum* [*Usu* facere, capere, usucapio. Usucapio rerum
est nomenclaturæ juridicæ, ut usu- mobilium, præscriptio immobilium.

So. Ita dii faciant, ut tu potius sis, atque ego te ut verberem.

ME. Etiam muttis? So. jam tacebo. ME. quis tibi heru'st? So. quem tu voles. 225

ME. Quid igitur? qui nunc vocare? So. nemo; nisi quem jusseris.

ME. Amphitruonis te esse ajebas Sosiam. So. peccaveram: Nam Amphitruonis socium nã me esse volui dicere.

ME. Sciebam equidem nullum esse nobis, nisi me, servom Sosiam.

Fugit te ratio. So. o utinam istuc pugni fecissent tui! 230

ME. Ego sum Sosia ille, quem tu dudum esse ajebas mihi.

So. Obsecro per pacem liceat te alloqui, ut ne vapulem.

ME. Immo induciã parumper fiant, si quid vis loqui.

So. Non loquar nisi pace facta, quando pugnīs plus vales.

ME. Dicito, si quid vis, non nocebo. So. tuã fidei credo?

ME. meã. 235

So. Quid, si falles? ME. tum Mercurius Sosiã iratus siet.

So. Animum advorte: nunc licet mihi libere quidvis loqui.

sic, ut tu sis potius Sosia quam ego, ut te verberem. MER. Etiam obmurmuras? So. *Mox silebo.* MER. Quis est tuus herus? So. *Is quem tu cupies.* MER. Quid igitur? quomodo appellaris nunc? So. *Nemo, nisi quem mandaris.* MER. Dicebas te esse servum Amphitryonis. So. *Erraveram; nam certe volui dicere me esse socium Amphitryonis.* MER. *Profecto ego sciebam nobis esse neminem ministrum nomine Sosiam, nisi me; animus te fugit.* So. *Utinam tui pugni me fugissent quoque!* MER. Ego sum ille Sosia, quem tu mihi dicebas te esse modo. So. *Obtestor per pacem, liceat te alloqui ita ut non cãdar.* MER. *Immo induciã fiant tantillum, si cupis dicere aliquid.* So. *Non addam verbum, nisi sancita pace, quoniam plus potes pugnīs.* MER. *Dic si vis quid, non feriam.* So. *Me committo tuã fidei.* MER. *Meã?* So. *Quid si decipies?* MER. *Tum Mercurius sit infestus Sosiã.* So. *Adhibe mentem; mihi licet nunc dicere libere quidlibet.* Ego

te HI. 1.—225 *muctis* Pl. 4. *mutis* B. 1.—226 *quem tu* B. 1.—228 *socium ne* C. Pl. 2. 3. 4. *ne abest a* Pl. 1. 5. 6. *socium certe* B. 1. et Lips. probante Herm. de Metr. p. 88. *sociennum* Camer. voluit; *socium met* vel *med* e vet. Cod. legisse videtur Scriver.—229 *sciebam* Pl. 2.—230 *o abest a* B. 1. HI. 1.—231 *quem te* Arg. 3. Junt. Ven. 6. Par. Lamb.—232 *obsecro ut* per B. 1. HI. 1. Ven. 1. 3. Bon. ita quoque Both.—235 *si omittunt* Arg. 3. Junt. Both.—

NOTÆ

233 *Induciã*] Varro: 'Sunt belli paucorum dierum.' feriã.' Agellius: 'Pax castrensis

Amphitruonis ego sum servos Sosia. ME. etiam denuo?

So. Pacem feci, foedus feci, vera dico. ME. vapula.

So. Ut lubet, quod tibi lubet fac, quoniam pugnis plus
vales. 240

Verum, ut ut es facturus, hoc quidem hercle haud reticebo
tamen.

ME. Tu me vivus hodie nunquam facies, quin sim Sosia.

So. Certe edepol, tu me alienabis nunquam, quin noster siem:

Nec nobis præter met alius quisquam est servos Sosia,

Qui cum Amphitruone hinc una ieram in exercitum. 245

ME. Hic homo sanus non est. So. quod mihi prædicas
vitium, id tibi est.

Quid, malum! non sum ego servos Amphitruonis Sosia?

Nonne hac noctu nostra navis huc ex portu Persico

Venit, quæ me advexit? nonne me huc herus misit meus?

Nonne ego nunc hic sto ante ædis nostras? non mihi est
laterna in manu? 250

Non loquor? non vigilo? non hic homo modo me pugnis
contudit?

sum Sosia servus Amphitryonis. MER. Etiam iterum. SO. Feci pacem, ferii foedus. Facio verba. MER. Da panas. SO. Ut placet, age quod vis, quandoquidem præstas viribus. Sed quicquid es acturus, tamen profecto per Herculem non silebo id. MER. Dum tu rives, nunquam assequeris ut non sim hodie Sosia. SO. Sane per ædem Pollucis tu non me facies alium, ita ut non sim noster. Neque est alius quisquam servus Sosia præter me, qui profectus eram hinc ad bellum una cum Amphitryone. MER. Hic homo non est sanus. SO. Mihi affingis illud vitium quod est in te. Quid! malum! Ego non sum Sosia servus Amphitryonis? Nonne nostra navis, quæ me retulit, huc reversa est hac nocte ex portu Persico? Meus herus nonne me misit huc? Nonne sto ego nunc hic ante nostras ades? Mihi non est laterna in manu? Non loquor? Non vigilo? Hic homo non me percussit modo pugnis? Fecit

240 *libet* utrobique Pl. Ven. 1. Bon. *quod tibi* Lgg. Bon.—241 *ut semel* B. 1.—242 *vivos* C. Pl. 3. Hl. 1. e pr. m. e 2da *viro* ut Hl. 1. Bon. Pl. 5. *uti* Pl. 6. *es* delet Both. ita Hl. 1. *hodie viro*.—243 *deest tu* in Hl. 1.—244 *nec noster* Gulielm. e Mss. Lgg. ut videtur.—245 *iri hero meo in exercitu Camer. voluit; exercitus* Pl. 4.—246 *non est sanus* G. H. M. B. 1.—247 *sum abest* a Pl. 1. 2. Hl. 1. *nonne ego servus* Pl. 3. 4. 6. *nonne sum servus* Pl. 5. *nonne ego servus Am. B. 1. nonne ego s. s.* Both.—248 *Ita C. at nostra e p. P. navis* Pl. 1. 2. 3. Hl. 1. *nocte omisso huc* Pl. 4. 6. *huc abest* a B. 1. Ven. 1.—249 *adduxit* B. 1.—250

NOTÆ

248 *Portu Persico*] Portus in Mari Euboico, non longe a Thebis, dictus a Persarum classe, quæ inibi in anchoris fuit; in quo et est anachronismus

Poëtæ: nam Persæ longo post Amphitryonem tempore in Græciam irruerunt.

Fecit hercle : nam etiam misero nunc malæ dolent.

Quid igitur ego dubito ? aut cur non introëo in nostram domum ?

ME. Quid, domum vostram ? So. ita enimvero. ME. quin quæ dixisti modo,

Omnia ementitus. Equidem Sosia Amphitruonis sum. 255

Nam noctu hac soluta est navis nostra e portu Persico :

Et ubi Pterela rex regnavit, oppidum expugnativimus :

Et legiones Teleboarum vi pugnando cepimus.

Et ipse Amphitruo obtruncavit regem Pterelam in prælio.

So. Egomet mihi non credo, quum illæc autumare illum audio. 260

Hic quidem certe, quæ illic sunt res gestæ, memorat memoriter.

Sed quid ais, quid Amphitruoni a Telebois datum est ?

ME. Pterela rex qui potitare solitus est, patera aurea.

So. Elocutus est. Ubi patera nunc est ? ME. in cistula

Amphitruonis obsignata signo est. So. signi dic quid est ? 265

per Herculem : nam malæ mihi dolent infelici etiamnum. Quare ergo ego hesito, et quare non ingredior in nostras ades ? MER. Quid ? vestras ades ? So. Ita enimvero. MER. Quin ementitus es universa quæ locutus es modo. Profecto ego sum Sosia servus Amphitryonis. Nam nostra navis est soluta e portu hac nocte ; et cepimus urbem in qua rex Pterelas regnavit, et expugnativimus copias Teleboarum pugnando vi, et ipse Amphitryo confecit regem Pterelam in certamine. So. Non mihi credo egomet, quando illum audio dicere illa : hic quidem profecto narrat ad unguem ea quæ sunt facta ibi. Sed quid dicis, quid est datum Amphitryoni a Telebois ? MER. Crater aureus quo Pterela rex consuevit bibere. So. Dixit : ubi est jam patera ? MER. Est in cistula communita sigillo Amphitryonis. So. Dic

~~~~~

nunc isto C. ex emend.—251 nonne hic Hl. 1. mox modo abest a G. Ven. 2. Med. 2. Bas. 3. Both.—252 misere G. Inde Both. misero misere ; at dolent male Arg. 3. Junt. Ven. 6. Par.—254 nostram Pl. 1. 2. 3. 6. B. 1. Ven. 1. 3. Bon. Hl. 1. at in marg. vostrum : ibid. quinque dixisti C. e pr. m. quæque Pl. B. 1. Lgg. G. H. Hl. 1. quæque edixti vult Gulielm. quæcunque Ven. 1. Bon.—255 mentitus es H.—258 vi punctis circumdatur in C. expugnando Pl. G. H. pro vi Pl. 1. 3. in e pr. m. in expugnando B. 1. Hl. 1.—260 hæc B. 1. illæc illum autumare Ven. 1. Bon.—262 Telebois hostibus H. a Telebois datum hostibus Both.—264 Ita C. Pl. 4. 6. eloquere ubi Pl. 1. 2. 3. 5. Her. B. 1. et Hl. in text. alterum in marg. ibid. est alterum deest in Lgg. patera aurea H.

NOTE

252 *Hercle*] Est et alius histrionis anachronismus consultus inconsultus-ve : nam, Hercule nondum nato, per

Herculem juratur.

258 *Vi pugnando*] Non pactione.

ME. Cum quadrigis Sol exoriens. Quid me captas, car-nufex?

So. Argumentis vincit: aliud nomen quærendu' est mihi. Nescio unde hæc hic spectavit. Jam ego hunc decipiam probe:

Nam quod egomet solus feci, nec quisquam alius affuit In tabernaculo, id quidem hodie nunquam poterit dicere. 270 Si tu Sosia es, legiones quom pugnabant maxume, Quid in tabernaculo fecisti? victus sum, si dixeris.

ME. Cadus erat vini; inde implevi hirneam. So. ingressu'st viam.

ME. Eam ego, ut matre fuerat natum, vini eduxi meri.

So. Mira sunt, nisi latuit intus illic in illac hirnea. 275 Factum est illud, ut ego illic vini hirneam ebiberim meri.

ME. Quid nunc? vincon' argumentis te non esse Sosiam?

So. Tu negas med esse? ME. quid ego ni negem, qui egomet siem?

quod est signum? MER. Sol oriens cum quadrigis: quare me tentas, sceleste? So. Me superat indiciv, emendicandum est aliud nomen: non video unde hic speculatus est illa: ego hunc capiam bene jamjam: nam nullo modo poterit referre quod quidem egi egomet solus in tentorio, nec affuit quisquam alius. Si tu es Sosia, quando copiae decertabant acerrime, quid fecisti in tentorio? Sum victus si elocutus fueris. MER. Erat cadus vini, ex eo implevi hirneam. So. Inii't viam. MER. Ego eam depromsi vini puri, ut fuerat ortum a vite. So. Miror nisi ille sese abscondit in illa hirnea. Illud est factum ut ego siccaverim ibi hirneam vini meri. MER. Quid nunc? Superone te rationibus te non esse Sosiam? So. Tu negas me esse Sosiam? MER. Quare non negem, quandoquidem sum ego? So. Juro per

~~~~~  
mox cistella Pl. 5. G. H. M. B. 1. Inde Both. eruit cistellula.—267 *vicit C. me vincit B. 1. Hl. 1.*—273 *hirneam Pl. 3. et ex emend. Pl. 1. et 4. Hl. 1.* Ita quoque Nonius; *cyrenam H. cyrneam B. 1. et mox similiter: ibid. ingressus tu viam C. ingressus jam Pl. Hl. 1. Ven. 1. 3. Bon. est abest a B. 1.*—274 Ita C. Pl. 3. 4. 6. *ut in remfuerat Pl. 2. ut matri Pl. 6. cam matre ego ut Pl. 1. ubi matre est e manu recensoris post rasuram. ibid. eduxeram meri Lgg. et libri Gulielmi: unde malit vini eduxi eram meri; Acidal. eduxi<sup>cl</sup>clam meri.*—275. 6 Ita C. Hl. 1. Pl. B'. α'. versibus transpositis.—276 *est abest a B. 1. Ven. 1. Bon. Junt. probante Both. mox abiberam Lgg.*—277 *vicero Hl. 1.*—278 *me de esse C. me*

#### NOTÆ

273 *Hirneam*] Genus vasis vinarii: ram ferret. Sic *κδνθαπος*, quod scarabeo similis; *cymbium*, quod cymbæ. 'Hirnea,' seu 'Irnea,' olim, 'Erneum,' παρὰ τὸ ἔρνεον, quod avis figu- Scalig.

So. Per Jovem juro me esse, neque me falsum dicere.

ME. At ego per Mercurium juro, tibi Jovem non credere: 280  
Nam injurato scio plus credet mihi, quam jurato tibi.

So. Quis ego sum saltem, si non sum Sosia? te interrogo.

ME. Ubi ego Sosia nolim esse, tu esto sane Sosia.

Nunc quando ego sum, vapulabis ni hinc abis, ignobilis.

So. Certe edepol, quom illum contemplo, et formam cog-  
nosco meam, 285

Quemadmodum ego sum (sæpe in speculum inspexi) nimis  
simil' est mei.

Itidem habet petasum, ac vestitum: tam consimil' est  
atque ego.

Sura, pes, statura, tonsus, oculi, nasum, vel labra,

Malæ, mentum, barba, collum: totus! quid verbis opu'st?

Si tergum cicatricosum, nihil hoc simili est similius. 290

Sed quom cogito, equidem certo idem sum qui semper fui.

Novi herum: novi ædis nostras: sane sapio et sentio.

Non ego illi obtempero quod loquitur; pultabo foris.

*Jovem me esse Sosiam, neque me dicere mendacium. MER. At ego juro per Mercurium, Jovem non tibi fidem habere; nam scio eum mihi crediturum magis injurato, quam tibi jurato. So. Quis sum ego tandem, si ego non sum Sosia? a te peto. MER. Quando ego nolim esse Sosia, tu esto sane Sosia: nunc quoniam ego sum Sosia, dabis penas, fureifer, nisi absistis hinc. So. Per ædem Pollucis quando illum considero, et intueor in eo meam speciem, sicut ego vidi sæpe in speculo, est valde similis mei. Habet eundem pileum et eandem vestem; adeo est similis mihi sura, pes, statura, tonsus, oculi, nasus, dens, labra, mala, mentum, barba, collum; totus. Quid est opus verbis? Si ejus dorsum est plenum vibicibus, est nihil similius hac similitudine. At quando ego reputo, profecto ego sum pro certo idem qui semper fui. Novi herum, novi nostras ædes, profecto sum sanus et præditus sensu. Ego non illi credo, quicquid dicat, feriam fores. MER. Quo*

////////

*esse Pll.—279 me esse Pll. Ven. 1. mox me deest in Pl. 1. 2. 3. 4.—281 credere Pl. 1. 2. 3. crederet Pl. 4.—283 esse nolim vult Taubm. probat Both.—284 ni abibis Pl. 1. 2. Hl. 1. mox ignominis, i. e. sine nomine, Both.—285 quomodo illum C. mox et abest a Pl. 5.—286 sum deest in Ven. 1. 3. Bon. mox simile est in C. similis est Pll.—287 tam simile est mihi Pl. 1. Hl. 1. tum similis est; ita Pl. 4.—288 nasu labra Pl. 5. 6. Lgg. Palmer vult nasum bella labra; nasum dens labra Her. nasu vel l. B. 1. Ven. 1. 3. Bon. nasa ut Hl. 1.—289 collus Nonius et B. 1. collum Bon.—290 cicatricosus Pl. 2. ibid. loc simile B. 1. Hl. 1. Ven. 1.—291 sed quomodo C. sed cum ego Pl. 6. ibid. sum idem G.—295*

#### NOTE

294 *Quadrigas Jovis*] Velocissimas lucrem currum Jovis' appellat. Catull. 'Non si Pegaseo ferar volatu.'

ME. Quo agis te? So. domum. ME. quadrigas si nunc  
inscendas Jovis,

Atque hinc fugias, ita vix poteris effugere infortunium. 295

So. Nonne heræ meæ nunciare, quod herus meus jussit, licet?

ME. Tuæ si quid vis nunciare: hanc nostram adire non  
sinam.

Nam si me irritassis, hodie lumbifragium hinc auferes.

So. Abeo potius. Di immortales, obsecro vostram fidem!

Ubi ego perii? ubi immutatus sum? ubi ego formam  
perdidi? 300

An egomet me illic reliqui, si forte oblitus fui?

Nam hic quidem omnem imaginem meam, quæ antehac  
fuerat, possidet.

Vivo fit, quod nunquam quisquam mortuo faciet mihi.

Ibo ad portum, atque hæc uti sunt facta, hero dicam meo.

Nisi etiam is quoque me ignorabit; quod ille faciat Jup-  
piter. 305

Ut ego hodie raso capite calvus capiam pileum.

*vadis? So. In meas ædes. MER. Si conscendas nunc currum Jovis, atque aufu-  
gias hinc, ne sic quidem valueris effugere malum. So. Nonne licet referre meæ  
heræ quod meus herus imperavit? MER. Si cupis referre tuæ heræ quippiam,  
refer; sed non patiar te accedere ad hanc nostram heram; nam si mihi morcris  
bilem, abscedes hodie hinc fractis lumbis. So. Abeo potius. Dii immortales!  
obsecro vostram fidem! Ubi ego perii? ubi sum immutatus? ubi ego perdidi for-  
mam? An egomet reliqui illic, nisi forte fui oblitus? Nam hic quidem possidet  
omnem meam imaginem. Mihi evenit, adhuc vivo, id quod nunquam quisquam mihi  
faciet mortuo, quando præfertur imago. Revertar ad portum, atque nuntiabo  
meo hero quemadmodum hæc sunt gesta; nisi is non nosset etiam quoque; quod Ju-  
piter annuat, ut ego suscipiam hodie hic pileum, capite raso.*

//////////

*poteris e pr. m. e 2da potis Hl. 1.—298 lumbifrangium C. et Pll. fere omnes.  
Hl. 1. Ven. 1.—301 me abest a Pl. 1. 2.—302 meam C. ex emend. olim tuam.  
—303 ut C. Pll.—304 dicam hero B. 1.*

## NOTÆ

303 *Vivo fit quod nunquam quisquam  
faciet mortuo*] Mihi vivo præfertur  
imago mea in Mercurio, videlicet  
quod nunquam quisquam faciet mor-  
tuo, utpote ignobili et vili mancipio:  
nam nobilibus tantum, qui effereban-  
tur, præferebantur imagines.

306 *Raso capite calvus capiam pileum*]  
Servi qui manumittebantur, capite  
raso, pileum accipiebant in Templo  
Feroniæ, quæ Libertorum, et Varro-  
ni Libertatum Dea Fidoniaque nun-  
cupata est. *Sculig.*

## ACTUS PRIMI SCENA SECUNDA.

MERCURIUS.

BENE prospereque hoc hodie operis processit mihi.  
 Amovi a foribus maxumam molestiam,  
 Patri ut liceret tuto illam amplexarier.  
 Jam ille illuc ad herum quom Amphitruonem advenerit,  
 Narrabit servom hinc sese a foribus Sosiam 5  
 Amovisse. Ille adeo illum mentiri sibi  
 Credet; neque credet huc profectum, ut jusserat.  
 Erroris ambo ego illos et dementiæ  
 Complebo, atque omnem Amphitruonis familiam.  
 Adeo usque satietatem dum capiet pater 10  
 Illius, quam amat; igitur demum omnes scient,  
 Quæ facta. Denique Alcumenam Juppiter  
 Rediget antiquam in concordiam conjugis.  
 Nam Amphitruo actutum uxori turbas conciet,  
 Atque insimulabit eam probri: tum meus pater 15  
 Eam seditionem in tranquillum conferet.  
 Nunc de Alcumena, dudum quod dixi minus,  
 Hodie illa pariet filios geminos duos;  
 Alter decumo post mense nascetur puer

MER. Hæc res mihi vertit hodie recte feliciterque. Depuli ingentem molestiam a limine, ut liceret meo patri umplexari secure Alcumenam. Quando Sosia advenerit illuc ad herum Amphitryonem, illi referet sese repulsum a foribus ab altero Sosia servo; Amphitryo autem putabit illum sibi mentiri, neque credet Sosiam venisse huc, sicut mandaverat. Ego injiciam in mentem utriusque, et in universam domum Amphitryonis, errorem et amentiam, usque eo dum pater fruatur ad satietatem ea, quam deperit. Postea omnes intelligent quæ sint facta a Jove. Et Jupiter revocabit Alcumenam in pristinam pacem cum Amphitryone. Nam Amphitryo concitabit modo seditionem adversus conjugem, atque eam accusabit stupri. Meus pater rediget eus turbas in concordiam. Nunc Alcmena, quod nondum dixi de ea, pariet hodie duos filios geminos; alter puer Iphiclus nascetur decimo mense postquam conceptus

~~~~~

1 prospere hoc Acidal. operis delet Both.—4 nam ille B. 1. Bon. mox jam cum Hl. 1.—5 narravit C. superscripto b.—6 amovisse illis Lgg.—12 Alcmena B. 1.—15 insimulavit C. mox probri Pl. 5. 6. proprium C. e pr. m. e 2da probrium, uti B. 1. Lgg. Pl. 2. 3. et 1. 4. e pr. m.—16 eam C. jam Pl. quinque, Hl. 1. Ven. 1. 3. Bon. ipsam Pl. 6. illi in B. 1. Bon.—17 diximus Pl. 1. 2. 3. 5. Ven. 1. B. 1. et Hl. 1. in textu, in marg. dixi minus.—23 jam

Delph. et Vur. Clus.

Plaut.

F

Quam seminatus, alter mense septumo. 20
 Eorum Amphitruonis alter est, alter Jovis.
 Verum minori puero major est pater,
 Minor majori: jamne hoc scitis quid siet?
 Sed Alcumenæ hujus honoris gratia,
 Pater curavit uno ut foetu fieret; 25
 Uno ut labore absolvat ærumnas duas,
 Et ne in suspicione ponatur stupri,
 Et clandestina ut celetur suspicio.
 Quanquam, ut jam dudum dixi, rescisset tamen
 Amphitruo rem omnem. Quid igitur? nemo id probro 30
 Profecto ducet Alcumenæ. Nam Deum
 Non par videtur facere, delictum suum
 Suamque culpam expetere in mortalem ut sinat.
 Orationem comprimam: crepuit foris.
 Amphitruo subditivus, eccum, exit foras, 35
 Cum Alcumena uxore usuraria.

est: alter Hercules septimo mense. Ille est filius Amphitryonis, hic Jovis. Verum minori natu puero est major pater, et majori natu minor. Tenetisne jam quid sit hoc? Sed pater providit ad tuendum honorem Alcmenæ, ut ambo pueri ederentur uno partu; ut liberetur duobus doloribus uno labore, ut suspicio stupri non cadat in eam, et ut tollatur suspicio occulta concubitus furtivi. Tametsi Amphitryo, ut dixi jam pridem, cognosceret omnem rem. Quid ergo? Nullus sane veret id dedecori Alcmenæ: nam non videtur æquum Deum committere id, ut patiat suum peccatum et suam culpam recidere in hominem. Coërcebo linguam. Janua strepit. Ecce Amphitryo suppositivus prodit foras cum Alcmena conjuge usuraria.

//////////

nescitis hoc B. 1. quid sciet Bon.—24 hujusce vult Gruter. mox oneris Hl. in marg. e 2da m.—25 creavit H.—26 absolveret Jant. Ven. 6. Both.—27 H. v. delet Both.—28 sed cland. H. susceptio Lamb. huc itio Pistor; citat Donat. ad Ter. Adelph. 4. 5. 32. Et clandestina ut celetur consuetudo; unde eruit Scioppius consuetio, allegatis Festi verbis: 'Consuetionem Plautus pro consuetudine dixit.'—30 agitur C. mox sciant Bon.—33 suamque ut . . . mortalem sinat C. Ven. 1. Bon. Arg. 3. probante Bothio.—35 subditivus Ven. 1. 3. Bon.—46 lucet Lgg.

NOTE

19 *Alter decimo*] Ad hunc versum et sequentem non videtur satis attendisse Gerardus Joannes Vossius, scriptor alioquin diligentissimus, in libro Institutionum suarum poetiarum 2. cap. 3. quando reprehendit

hunc Poëtam, quod fingat eodem die Alcmenam et concepisse et peperisse.

25 *Fieret*] Prima longa, quasi *fieret*.

27 *Suspicio*] Secunda longa.

36 *Usuraria*] Prolog. vs. 108.

ACTUS PRIMI SCENA TERTIA.

JUPPITER, ALCUMENA, MERCURIUS.

BENE vale, Alcumena ; cura rem communem, quod facis.

Atque imperce, quæso ; menses jam tibi esse actos vides,

Mihi necesse est ire hinc ; verum, quod erit natum, tollito.

AL. Quid istud est, mi vir, negotii, quod tu tam subito
domoAbeas ? JUP. edepol, haud quod tui me, neque domi,
distædeat : 5

Sed ubi summus imperator non adest ad exercitum,

Citius, quod non facto 'st usus, fit, quam quod facto 'st
opus.ME. Nimis hic scitus est sycophanta, qui quidem meus
sit pater.

Observatote, quam blande mulieri palpabitur.

AL. Ecastor, re experior, quanti facias uxorem tuam. 10

JUP. Vale bene, Alcmena, cura fortunas communes, sicut facis, et tibi parce, obsecro. Animadvertis nunc menses tui partus esse expletos. Oportet me proficisci hinc ; sed enutri id quod nascetur. ALC. Quid rei est illud, mi marite, quod tu excedas e tectis tam velociter ? JUP. Per ædem Pollucis, non excedo quasi me tædeat tui, neque familiæ. Verum quando maximus Dux non est in copiis, accidit sæpius id quod non oportet fieri, quam id quod decet. MER. Profecto meus pater est sycophanta nimium facetus : videte quam blande demulceat mulierem. ALC. Per ædem Castoris animalverto revera quo loco habeas tuam conjugem. JUP.

*****

2 at quin perge C. Pl. B. 1. Hl. 1. Ven. 1. 3. Bon. esse exactos Pl. 5. exactos esse Hl. 1.—3 natum quod erit B. 1. Hl. 1.—4 istuc C. Pl. B. Ven. 3. —5 discedat Pl. 2. B. 1. mox domatis, i. e. δώματος, vult Gulielm.—7 fit Hl. 1. Ven. 1. 3. Bon.—8 hic abest a B. 1. sit meus Pl. G. B. 1. Ven. 1. 3. Bon. probat Both.—9 observatote eum Both. ob metrum ; quum blandiri usus heram Hl. 1. in marg. palpabitur mulieri Pl. 1.—10 te experior C. Pl. B.

NOTÆ

2 Imperce] 'Parce labori,' et iis, quæ vicino partui nocere possunt.

3 Quod erit natum, tollito] Infantes olim simul ac erant nati, humi deponebantur : pater vero aut mater, aut si quis alius esse vellet loco patris et matris nascenti infanti, ab humo tollebat, et in sinum conferebat. Quo

indicio sese parentes ejus esse profitebantur et officia patris veluti pollicebantur. Statius : 'Meus ille meus ; tellure cadentem Excepi, et vinctum genitali carmine fovi.' Qui non tollebatur, pro abdicato et projectio erat. Taubm.

JUP. Satin' habes, si foeminarum nulla 'st quam æque diligam?

ME. Edepol, næ illa si istis rebus te sciat operam dare, Ego faxim te Amphitruonem esse malis, quam Jovem.

AL. Experiri istuc mavellem me, quam mi memorarier. Prius abis quam lectus, ubi cubuisti, concaluit locus. 15 Here venisti media nocte, nunc abis: hoccine placet?

ME. Accedam, atque hanc appellabo, et supparasitabor patri.

Nunquam edepol quemquam mortalem credo ego uxorem suam

Sic efflictim amare, proinde ut hic te efflictim deperit.

JUP. Carnufex, non ego te novi? abin' e conspectu meo? 20

Quid tibi hanc curatio est rem, verbero, aut muttitio?

Quoi ego jam hoc scipione. AL. ah! noli. JUP. muttito modo.

ME. Nequiter pene expeditivit prima parasitatio.

Estne satis, si est nulla mulierum quam unem perinde atque te? MER. Per ædem Pollucis, si Juno cognoscat te navare operam istis rebus amatoriis, ego pepigerim certo, futurum ut malis esse Amphitryo quam Jupiter. AL. Mallem mihi exhiberi illud, quam mihi dici. Repetis exercitum antequam locus lecti, in quo jacuisti, incubuerit: heri reversus es media nocte, jam proficisceris: idne te delectat? MER. Accedam, atque hanc alloquar, et agam partes parasiti poterui. Per ædem Pollucis ego puto neminem unquam fuisse mortalem qui prosequatur tam ardentem suam uxorem, quam hic te prosequitur. JUP. Furcifer, an ego non te nosco? Abisne a meo conspectu? Quid tu curas hanc rem, flagrio, aut hiscis? Per Pollucem ego tibi hoc baculo jam ... comminuam caput. AL. Ah! noli. JUP. Fac jam vel verbum. MER. Prima parasitatio ferme mule successit. JUP. Sed quod tu loque-

~~~~~

1. Ven. 1. 3. Bon. *te abest a G. re debetur Douzæ.*—12 Ita C. at Pl. 1. 2. *ed. nã in ista furtis rebus; Pl. 3. ed. nulla furtis r. e pr. m. uti B. 1. at e 2da illa, uti Pl. 4. 5. 6. H. M. furtiris G. Ven. 1. 3. Bon. si fictis Lamb. ne si illa furtiris rebus Meursius; frutis rebus Scriver.*—13 *paxim* Meurs. *mox malis esse* Hl.—15 *lecti ubi concubuisti* Pl. 1. 2. *lectus ubi concub.* Pl. 6. *lectus ubi accub.* Pl. 5. *concaluerit* B. 1.—16 *heri* C. Pll. *eri* B. 1.—17 *superasitabor* B. 1.—18 *Versus deest in Bon.*—19 *efflictim* C. e 2da m. e pr. *afflictim*, uti Pl. 1. Hl. 1. *eflictim* Pl. 2.—21 *muttito* Pll. *mutito* B. 1. Hl. 1. Ven. 1. 3. Bon.—22 *quo lego* B. 1. Pll. *quinque*, H. M. Ven. 1. C. e 2da m. *erasa literula inter o et l; colligam hoc* Pl. 6. *quo legam pro var. lect.* Pl. 1. *quem pol ego voluit Camer. aut led o* Hl. 1. in textu, in marg. *quo lego*. Ven. 3. Bon. *quoi ego.*—23 *expetivit* Lamb. *mox prima hæc par.* H. M. et Hl. 1. ex

NOTÆ

13 *Ego faxim*] Alii *Paxim* pro 'pepigerim,' *je gage, je mets en fait.*

JUP. Verum quod tu dicis, mea uxor, non te mihi irasci decet.

Clanculum abii a legione: operam hanc surripui tibi: 25

Ex me primo prima scires, rem ut gessissem publicam.

Ea tibi omnia enarravi. Nisi te amarem plurimum,

Non facerem. ME. facitne ut dixi? timidam palpo percutit.

JUP. Nunc, ne legio persentiscat, clam illuc redeundum est mihi;

Ne me uxorem prævortisse dicant præ republica. 30

AL. Lacrumantem ex abitu concinnas tu tuam uxorem.

JUP. tace.

Ne corrumpe oculos; redibo actutum. AL. id actutum diu 'st.

JUP. Non ego te hic lubens relinquo, neque abeo abs te.

AL. sentio,

Nam qua nocte ad me venisti, eadem abis. JUP. cur me tenes?

Tempu'st: exire ex urbe, priusquam luciscat, volo. 35

Nunc tibi hanc pateram, quæ dono mi illic ob virtutem data 'st,

Pterela rex qui potitavit, quem ego mea occidi manu,

Alcmena, tibi condono. AL. facis ut alias res soles.

ris, mea conjux, non debet te reddere iratam mihi. Veni huc ab exercitu occulte; surripui hanc noctem in tuam gratiam, ut acciperes prima ex me primo, quomodo administrassem rem communem; tibi ea retuli universa: nisi te diligerem multum, non facerem. MER. Agitne sicut monui? Adulator denulcet agram animi. JUP. Nunc, ne copiae resciant, mihi revertendum illuc occulte, ne dicant me anteposuisse conjugem patriæ. ALC. Tu conceitas lacrymas tuæ conjugi ex discessu. JUP. Sile, ne fada oculos lacrymis: revertar modo. ALC. Id modo est diu. JUP. Ego non te desero hic, neque abeo abs te ultro. ALC. Intelligo. Nam proficisceris eadem nocte qua reversus es ad me. JUP. Quare me retines? Est tempus. Volo excedere de civitate antequam illucescat. Tibi do, Alcmena, hunc craterem, quo bibit rex Pterela, quem ego interfeci mea manu; hic mihi oblatus est in præmium ob fortitudinem. ALC. Facis hoc, ut soles facere alias res. Per ædem Castoris,

~~~~~

emend.—24 tu abest a Junt. Arg. 3. Ven. 6. Par. mox *mecum* Hl. in textu, in marg. *mihi*; Voss. 2. *mecum*, probante Gron.—25 *subripui* C.—28 *palm*o Pll. B. 1. Hl. 1. in textu, in marg. *palpo*.—29 *præsentiscat* B. 1.—30 *mi Douzæ* Fil. *pro re* B. 1.—31 Mercurio tribuit, non Alcmenæ, Both.—32 *id actum* B. 1.—35 *tempus exire* C. Ven. 1. 3. Bon. mox *luciscat* C. e pr. m. e 2da *lucescat* uti Pll. Bon.—36 *nunc ibi* Both.—38 *do* Hl. 1. in textu, in marg. *condono*.—

Ecator condignum donum, quali'st qui donum dedit.

ME. Immo sic condignum donum, quali' est cui dono datu'st. 40

JUP. Pergin' autem? nonne ego possum, furcifer, te perdere?

AL. Noli amabo, Amphitruo, irasci Sosiae caussa mea.

JUP. Faciam ita ut vis. ME. ex amore hic admodum quam saevus est!

JUP. Nunquid vis? AL. ut quom absim, me ames, me tuam absentem tamen.

ME. Eamus, Amphitruo: luciscit hoc jam. JUP. abi prae, Sosia: 45

Jam ego sequar. nunquid vis? AL. etiam: ut actutum advenias. JUP. licet.

Prius tua opinione hic adero: bonum animum habe.

Nunc te, nox, quæ me mansisti, mitto, ut cedas die.

Ut mortalis inluciscas luce clara et candida.

Atque quanto nox fuisti longior hac proxuma, 50

est munus dignum eo, qui id dat. MER. Imo est munus dignum ea, cui datur. JUP. Pergisne vero? Nonne possum ego, furcifer, te perdere? ALC. Noli, obsecro, Amphitryo, irasci Sosiae causa mea. JUP. Faciam ita ut vis. MER. Quam amor reddit hunc iracundum! JUP. Visne mandare aliquid? ALC. Ut tumetsi absim, nihilominus me diligas absentem. MER. Proficiscamur, Amphitryo, dies illucescit jam. JUP. Præi, Sosia; ego jam sequor. Visne mandare aliquid? ALC. Ita ut revertaris celeriter. JUP. Faciam ita ut optus; ero hic prius tua expectatione: esto bono animo. Jam te dimitto, nox, quæ me expectasti, ut facias locum luci, ut illustres homines lumine splendido et limpido; et quanto extitisti productior,

//////////

39 *quale est C. qualis est Pll. quinque, Ven. 1. 3. Bon. qualis sine est Pl. 3. cul' est Nonius.*—44 *me tuam te absente Hl. 1. Ven. 1. 3.*—45 *luciscit Lgg. et C. e pr. m. e 2da lucescit uti Pll. G. H. M. hoc abest a Pl. 1. 2. hic Pl. 6.*—46 *actum B. 1.*—47 *Lgg. omittunt tua, mox supplent habe nunc.*—48 *me abest a B. 1. Hl. 1. Ven. 1. 3. Bon. mox uti Taubm. probante Both. dein concedas Hl. 1.*—49 *mortalibus Pll. Lgg. B. 1. G. Hl. 1. Ven. 1. 3. Bon. mox illucescat*

NOTÆ

44 *Nunquid vis]* Discedentium et valedicentium formula, quasi sit ellipsis horum verborum, Num quid vis mandare? Num quid vis amplius? Ellipses etiam in salutationibus nostris et discessu urbano crebræ occurrunt. *Bon jour*, au lieu de dire, *Je*

vous donne le bon jour. Adieu, au lieu de dire, *Je vous recommande à Dieu; Allez à Dieu.*

50 *Atque quanto nox]* Ut planius fiat locus hic, comparandum herculeum trinoctium cum nocte quæ id antecessit, et die quæ inter noctem illam

Tanto brevior dies ut fiat faciam, ut æque disparet,
Et dies e nocte accedat. Ibo, et Mercurium subsequar.

o nox, nocte quæ præcessit, efficiam ut dies quæ præcessit hanc diem, sit tanto contractior hac die quæ jam illucescit, ut pares sitis, et lux accrescat æqualiter e tenebris: ibo, et subsequar Mercurium.

////////

Acidal. uti Hl. 1. superscripto tamen *t.*—51 H. v. abest a Pl. 3. *dispar* Pl. 6. H. M. Ven. 1. 3. et Hl. 1. post rasuram. *face jam, ut æque dispuret* Gruter; *dispare* Meurs. *ut æque dispares* Et dies et nox accedant Pistor. —52 *Et dies et nox* Ven. 1. 3. Bon. *sequar* Acidal.

NOTÆ

et hoc trinoctium intercessit. Mandat autem Jupiter diei, quæ illucescit post trinoctium, ut tantum distet longitudine a die quæ antecessit trinoctium, quantum abfuit trinoctium a nocte suprema quæ antecessit trinoctium, ut æque sint disparia et trinoctium quod præcessit, et trihemerum quod illucescit. Uno verbo, ut fiat unus dies ex duobus diebus et una nocte media, sicut fuerat una nox ex duabus noctibus et uno die medio.

=====

ACTUS SECUNDI SCENA PRIMA.

AMPHITRUO, SOSIA.

AGE i tu secundum. So. sequor, subsequor te.

AM. Scelestissimum te arbitror. So. nam quamobrem?

AM. Quia id quod neque est, neque fuit, neque futurum est,

Mihi prædicas. So. eccere, jam tuatim

Facis, ut tuis nulla apud te sit fides.

5

AMP. *Age tu, veni post me.* So. *Sequor, te subsequor.* AMP. *Existino te esse nequissimum omnium mortalium.* So. *Quare?* AMP. *Quoniam mihi narras id quod nec est, nec fuit, nec est futurum.* So. *Per Cererem, agis nunc tuo more,*

~~~~~

1 *secundus* B. 1. Pl. 1. 5. 6. Hl. 1. ex emend. Ven. 1. Bon. *i tu Sosia sequor* Pl. 2. e pr. m. e 2da *secundus. secundus subsequor* Pl. 4. *secundo* Lgg. *secundu* vult Palmer. mox Bon. *non sed subsequar te.*—2 *ah quamobrem* Arg. 3. Ven. 6.—4 *ecce rei am C. ecce rem jam* B. 1. Hl. 1. Ven. 1. 3. Pl. quinque; *ecce autem* Pl. 5. *tuatim* Nonius; *tu autem* C. Pl. B. 1. Ven. 1. 3. Bon. —5 *facis tuis uti fides sit* Both.—7 *absidam* C. Pl. 2. 3. 5. *absidam* Pl. 1.—

NOTÆ

2 *Nam quamobrem*] Ob quamnam rem?

4 *Tuatim*] *Tuo more ipsius.* Adverbium a 'tu'; 'Ipsatim' ab 'ipse.'

AM. Quid est? quo modo? jam quidem hercle ego tibi istam

Scelestam, scelus, linguam abscindam. So. tuus sum:

Proinde ut commodum est et lubet, quidque facias:

Tamen, quin loquar hæc uti facta sunt hic,

Nunquam ullo modo me potes deterrere. 10

AM. Scelestissime, audes mihi prædicare id,

Domi te esse nunc, qui hic ades? So. vera dico.

AM. Malum! quod tibi Dii dabunt, atque ego hodie dabo.

So. Istuc tibi est in manu: nam tuus sum.

AM. Tun' me, verbero, audes herum ludificari? 15

Tun' id dicere audes, quod nemo unquam homo antehac

Vidit, nec potest fieri, tempore uno,

Homo idem duobus locis ut simul sit?

So. Profecto, ut loquor, ita res est, AM. Juppiter te perdat.

So. Quid mali sum, here, tua ex re promeritus? 20

AM. Rogasne, improbe, etiam, qui ludos facis me?

ut nullam habeas fidem tuis servis. AMP. Quid? quo pacto? Per Herculem, o nequam! ego tibi amputabo modo istam nefariam linguam. So. Sum tuus: idcirco age quid vis, sicut est opportunum, et placet. Nihilominus nunquam potes me impedire quominus referam hæc, quemadmodum sunt gesta illic. AMP. Impurissime, audes mihi affirmare id, nempe te esse nunc domi, te, qui ades hic? So. Loquor vere. AMP. Malum! quod Diitibi infligent, et ego infligam hodie. So. Istud est in tua potestate: etenim sum tuus. AMP. Audesne tu, flagrio, illudere mihi, qui sum tuus herus? Audesne tu affirmare id quod nullus unquam homo conspexit hactenus, neque potest esse, ut idem existat uno tempore una in duobus locis. So. Profecto res se habet sicut dico. AMP. Jupiter te perdat. So. Quam pœnam promerui, o here, quam adhibeas jam in me. AMP. A mene postulas adhuc id, sceles-

//////////

8 commodum sicut lubet C. Exc. Pll. B. 1. Lgg. Ven. 1. 3. quidquid Pll. H. M. B. 1. quicquam Ven. 1. 3. Bon.—12 prædico B. 1.—13 di tibi B. 1.—14 nam ego tuus H. M.—15 ludificariet Hl. 1. Pl. 1. 2. Ven. 1. 3. Bon. ludificare Brunck.—16 tum id Pl. 2. mox audes dicere B. 1.—18 simitu Lipsius e Ms.—19 res ita est C. Pll. B. 1. Lgg. G. H. M. Ven. 1. 3. Bon.—21 ludificas

NOTÆ

20 *Tua ex re*] Hoc loco loquitur mat quod quisque servorum promeruerit: et hoc est quod appellat Sosia thesaurus pœnarum, de quo depro- 'e tua re,' id est, 'e thesauro tuo.'

So. Merito maledicas mihi, si id ita factum est.

Verum haud mentior, resque uti facta, dico.

AM. Homo hic ebrius est, ut opinor. So. utinam ita essem!

AM. Optas quæ facta. So. egone? AM. tu istic, ubi bibisti? 25

So. Nusquam equidem bibi. AM. quid hoc sit hominis!

So. Equidem decies dixi:

Domi ego sum, inquam;

Ecquid audis? et apud te assum Sosia idem.

Satin' hoc plane, 30

Satin' diserte, here, nunc videor tibi locutus

Esse? AM. vah! apage te a me. So. quid est negotii?

AM. Pestis te tenet. So. nam cur istuc dicis?

Equidem valeo, et salvos sum recte, Amphitruo.

AM. At te ego faciam hodie, proinde ac meritus es, 35

Ut minus valeas, et miser sis,

Salvos domum si rediero. jam

Sequere sis, herum qui ludificas dictis delirantibus:

te, qui illudis mihi? So. Compreceris male mihi, si id est gestum sic: sed minime mentior, et aperio quemadmodum res, o here, est acta. AMP. Hic homo est temulentus sicut arbitrator. So. Utinam essem ejusmodi. AMP. Optas ea quæ sunt actu. So. Egone? AMP. Tu ipse. Ubi potasti? So. Profecto ego nullibi potavi. AMP. Qualis homo est hic? So. Profecto ego tibi repetivi decies. Ego sum in tuis ædibus, inquam: audisne? et assum apud te idem Sosia ego ipse. Tibine videor nunc, here, dixisse id satis aperte, satis manifeste? AMP. Vah! abi a me. So. Quare? AMP. Intemperiæ te agitant. So. Quamobrem dicis id? Profecto ego valeo, et sum salvus bene, Amphitruo. AMP. At ego dabo operam hodie, ut tu valeas minus, et ut sis infelix, si repetivero domum incolumis. Sequere me nunc, si vis, tu qui illudis hero tuis deliramentis, qui venis

B. 1. Hl. 1. Ven. 1. 3. Bon.—22 dicas male merito Hl. 1. C. ita inter lin. e m. 2da; si res non ita facta est Hl. 1. Pl. 1. 2. H. M. si non id factum est ita Pl. 3. si non ita f. Pl. 5. si non ita id f. G. B. 1. si non id ita f. Lgg. nisi id ita f. Acidal. si ita id Ven. 1. 3. Bon.—25 optas C. et Pl. 3. e 2da m. opta Pl. quinque, B. 1.—29 et quid C. Pl. 1. 2. ecquid Pl. 3. 5. et quicquid Pl. 4. supr. lin. equidem Pl. 6.—31 nunc bis Ven. 1. 3.—33 quid istuc est Pl. 5. quid est istud quod dicis G. quid istuc dicis Ven. 1. 3. Bon.—35 ego abest a Pl. 1.—37 si domum B. 1.—38 sequere sic B. 1. Hl. 1. Ven. 1.—42 in tergum vult

NOTÆ

27 Decies] Numerus certus pro incertis: quod nos reddimus vernacule, mille fois.

Qui quoniam herus quod imperavit, neglexisti persequi,
Nunc venis etiam ultro irrisum dominum: quæ neque
fieri 40

Possunt, neque fando unquam accepit quisquam, profers
carnufex.

Quojus ego hodie in tergo faxo ista expetant mendacia.

So. Amphitruo, miserrima istæc miseria est servo bono,

Apud herum qui vera loquitur, si id vi verum vincitur.

AM. Quo id, malum, pacto potest, nam mecum argumentis
puta, 45

Fieri? nunc uti tu hic sis et domi: id dici volo.

So. Sum profecto et hic et illic. Hoc cuivis mirari licet.

Neque tibi istuc mirum magis videtur, quam mihi.

AM. Quo modo? So. nihilo, inquam, mirum magis tibi
istuc quam mihi.

Neque, ita me Dii ament, credebam primo mihimet So-
siæ, 50

Donec Sosia, ille egomet, fecit sibi uti crederem.

nunc etiam ultro ludificatum herum; quia neglexisti implere id quod dominus mandavit. Dicis, furcifer, ea quæ neque possunt fieri, neque ullus unquam audivit fando. Ego curabo hodie ut hæc mendacia reculant in tergum tuum. So. Amphitruo, est hæc calamitas summa boni servi, qui vera loquitur apud dominum, quando veritas opprimitur vi auctoritatis herilis. AMP. Quo pacto id potest fieri? malum! nam disputa mecum rationibus. Volo a te mihi aperiri id, quemadmodum tu sis hic in via et in meis adibus. So. Sane sum et hic et illic. Licet cuivis mirari id; et illud non tibi apparet magis stupendum, quam mihi, Amphitruo. AMP. Quo pacto? So. Istud, inquam, nihilo tibi videtur magis admirabile quam mihi. Et initio non habebam fidem mihimet Sosia, ita me Dii ament, usque eodum egomet

~~~~~

Lamb. et sic G. *espectant* Pl. 4. 6. *ista spectant* Pl. quatuor. *ista espectent* Pl. 1. supr. lin. *expectant* B. 1. *spectent* in text., in marg. *expetant* Hl. 1.—44 *verba* C. Pl. Hl. 1. Ven. 1. 3. Bon. *vi* C. at B. 1. Pl. 4. 6. et e pr. m. 1. 2. 3. *si is in verum; si is in vero* Pl. 5. *is vi verus* Lgg. *si is in* superscripto id vi Hl. 1.—45 *potes* Pl. Hl. 1. Ven. 1. 3. Bon. et C. ubi ex eadem m. *putes*; *mox putas* B. 1. Pl. 1. 5. Ven. 3. at *puta* C. Ven. 1. Bon. uti Nonius.—48

NOTÆ

41 *Fando*] Passive accipitur, id est, quod nunquam audiui quemquam fari: Virgilius, 'Cantando rumpitur anguis:' non quod cantet anguis, sed

quod incantetur: 'uritque videndo Fœmina,' non quod videat, sed quod videatur: active apud eundem: 'Quis talia fando temperet a lacrymis?'

Ordine omne uti quidque actum est, dum apud hostes
sedimus,

Edissertavit: tum formam una abstulit cum nomine;

Neque lac lacti magis est simile; quam ille ego similis
est mei.

Nam ut dudum ante lucem a portu me præmisisti
domum. 55

AM. Quid igitur? So. prius multo ante ædis stabam
quam illo adveneram.

AM. Quas, malum, nugas! satin' tu sanus es? So. sic
sum, ut vides.

AM. Huic homini nescio quid est mali mala objectum
manu,

Postquam a me abiit. So. fateor: nam sum obtusus
pugnis pessume.

AM. Quis te verberavit? So. egomet memet, qui nunc
sum domi. 60

AM. Cave quicquam, nisi quod rogabo te, mihi responderis.
Omnium primum iste qui sit Sosia, hoc dici volo.

Sosia me cōgit ut sibi fidem haberem. Exposuit sigillatim universa quæ sunt gesta interea dum commorati sumus apud hostes: tum abstulit speciem simul cum nomine, et lac non est similis lacti, quam ego, qui est ille, est similis mihi. Nam statim atque me dimisisti a portu ad tuas ædes multum ante lucem. AMP. Quid igitur? So. Stabam ante tuas ædes diu antequam adveneram illuc. AMP. Malum! quæ nugæ! esne tu satis sapiens? So. Sum ita ut vides. AMP. Nescio quid veneni est injectum huic homini mala manu, ex quo discessit a me. So. Fateor; nam sum pessime exceptus pugnis. AMP. Quis te pulsavit? So. Egomet memet qui sum nunc in tuis ædibus. AMP. Vide ne mihi respondeas quicquam, nisi id quod a te petam. Primum omnium volo dici id, quis sit iste Sosia? So.

magis mirum Legg.—52 quidquid Pll. B. 1. H. et Benti. ad Ter. Eun. v. 4. 48. quicque C. ut quidque Lgg. quicquam Ven. 1. 3. Bon. Utrumque Hl. 1.—53 attulit Legg.—54 lactis Pll. Pirkheim. M. lacte lacte Lgg. lacte lactis B. 1. simile est C.—56 stabat Her. uti Hl. 1. ex emend.—57 utul Ven. 1.—61 rogo

NOTÆ

55 *Præmisisti domum*] Interea dum Sosia loquitur, et hæc verba connectit continuo spiritu cum his, 'prius multo,' et Amphitryo iratus loquitur dicitque: 'Quid igitur!'

58 *Mala objectum manu*] Venena

sagæ objiciunt sæpius manu quam cantu et verbis, licet plerumque in spargendis venenis verba adhibeant ad decipiendos incantos. Virgilius utrumque notat: 'Spargere qui somnos cantuque manuque solebat.'

So. Tuus est servus. AM. mihi quidem uno te plus etiam est quam volo :

Neque postquam sum natus, habui nisi te servum Sosiam.

So. At ego nunc, Amphitruo, dico, Sosiam servum tuum 65

Præter me alterum, inquam, adveniens faciam ut offendas domi,

Davo prognatum ; patre eodem, quo ego sum : forma, ætate item,

Qua ego sum : quid opu'st verbis ? geminus Sosia hic factu'st tibi.

AM. Nimia memoras mira. Sed vidistin' uxorem meam ?

So. Quin introire in ædis nunquam licitum est. AM. quis te prohibuit ? 70

So. Sosia ille, quem jamdudum dico, is qui me contudit.

AM. Quis istic Sosia est ? So. ego, inquam. Quoties dicendum est tibi ?

AM. Sed quid ais ? num obdormivisti dudum ? So. nusquam gentium.

AM. Ibi forte istum si vidisses quendam in somnis Sosiam.

So. Non soleo ego somniculose heri imperia persequi. 75
Vigilans vidi, vigilans nunc te video, vigilans fabulor.

Est tuus servus. AMP. Profecto mihi est plus servorum quam velim, quamvis te haberem unum ; et ex quo sum natus, non habui servum Sosiam nisi te. So. Sed ego dico nunc, Amphitruo, quando venies, dabo operam ut reperias Sosiam tuum servum alium a me, inquam, procreatum Davo patre, eodem patre quo ego sum natus, specie, ætate qua ego sum. Quid opus est verbis ? Tuus Sosia hic evasit geminus. AMP. Narras nimis admirabilia. Sed vidistine meam uxorem ? So. Quin nunquam fuit concessum ingredi domum. AMP. Quis te impedivit ? So. Ille Sosia quem dico jampridem, ille qui me contudit pugnīs. AMP. Quis est ille Sosia ? So. Ego, inquam ; quoties tibi dicendum est ? AMP. Sed quid ais ? Nonne mox obdormivisti ? So. Nullo modo. AMP. Hoc a te peto, ut videam utrum forsā vidisses in somniis illum nescio-quem Sosiam. So. Ego non assuevi obire somniando mandata domini ; consexi vigilans, sicut te conspicio

~~~~~

Lgg.—62 hoc deest in Lgg.—67 dabo prægnatum Lgg.—72 tibi deest in Hl. 1.—73 dic dum vult Dissaldæus. gentium Sosia Ven. 1. 3. Bon.—74 si istum vides B. 1. Pl. quinque ; si istum vidisti Pl. 6.—76 fabulabor Ven. 1.

NOTE

75 Somniculose heri imperia persequi] David. ' Neque dormitet qui custodit te.'

Vigilantem ille me jamdudum vigilans pugnīs contudit.

AM. Quis homo? So. Sosia, inquam, ego ille. Quæso, nonne intelligis?

AM. Qui, malum, intelligere quisquam potis est? ita nugas blatis.

So. Verum actutum nosces. AM. quem? So. illum nosces servum Sosiam. 80

AM. Sequere hac igitur me: nam mi istuc primum exquisto est opus.

Sed vide ex navi efferantur quæ jam imperavi omnia.

So. Et memor sum, et diligens, ut quæ imperes compareant.

Non ego cum vino simitu ebibi imperium tuum.

AM. Utinam Di faxint, infecta dicta re eveniant tua! 85

nunc vigilans, fabulor vigilans, ille me pulsavit jampridem pugnīs vigilantem.

AMP. Quis homo? So. Ego, inquam, ille Sosia. Obsecro, nonne capis? AMP. Estne aliquis, malum! qui possit capere? Adeo effutis nugas. So. Verum capies modo. AMP. Quem! So. Nosces illum servum Sosiam. AMP. Sequere me igitur hac; nam primum mihi est opus ut instituum quæstionem de hac re. Sed cura ut exportentur e navi universa quæ mandavi modo. So. Et sum memor et sollicitus ne pereant quæ mandas. Ego minime hausi cum vino tuum mandatū. AMP. Utinam Dii faciant ut tua verba sint infecta in tuum commodum.

//////////

fabulabar Ven. 3. Bon.—78 xum me H. non me Hl. 1. Ms. Scriverii, Ven. 6. Par. Bas. 3. Both.—79 quisq. intell. Lgg. blactis Pl. quinque, B. 1. Hl. 1. Ven. 1. 3. Bon.—80 nosces inquam illum B. 1. Hl. 1. Pl. H. M. Ven. 1. 3. Bon.—84 simul Pl. 1. 2. 4. 5. 6.—85 rete veniant C. recte veniant B. 1. Lgg. Pl. quinque, Ven. 3. Bon. recta veniant Pl. 2. et Hl. 1. e pr. m. recte eveniant Ven. 1.

=====

ACTUS SECUNDI SCENA SECUNDA.

ALCUMENA, AMPHITRUO, SOSIA, THESSALA.

SATIN' parva res est voluptatum in vita,

Atque in ætate agunda,

ALC. Nonne voluptates sunt res admodum exiguae in vita, si comparentur cum

//////////

1—21 Hos versus Bacchiacos aliter disposuit Bothius, aliter Hermannus de Metr. p. 297. Mutationes propter metrum factas longum esset enarrare.

Præquam quod molestum est: ita cuique comparatum

Est in ætate hominum;

Ita Dis placitum, voluptatem ut mœror comes consequatur: 5

Quin incommodi plus malique illico assit, boni si obtigit quid.

Nam ego id nunc videor, quia ille hinc abest, quem ego amo præter omnes.

Parumper data 'st: num viri mei mihi potestas videndi fuit Noctem unam modo: atque is repente abiit a me hinc ante lucem.

Sola hic mihi nunc videor, quia ille hinc abest, quem ego amo præter omnes. 10

Plus ægri ex habitu viri, quam ex adventu voluptatis cepi.

Sed hoc me beat saltem, quod perduelles vicit, et domum

Laudis compos revenit: id solatio est. Absit; dummodo

Laude parta domum recipiat se: feram et perferam usque

his quæ sunt acerba? In ea nimirum Dii sic statuerunt, ut dolor comitetur voluptatem. Quod si contigit nonnihil jucunditati, statim succedit plus molestiæ et acerbitatis. Facio periculum hujus rei domi, et ipsa intelligo ex me ipsa. Nam quam brevis est voluptas quæ mihi contigit! Mihi licuit modo videre meum maritum per unum noctem, et is discessit hinc repente a me ante lucem. Mihi videor nunc esse sola hic; quia ille, quem ego amo supra omnes mortales, abest hinc. Hæusi animo plus doloris ex ejus discessu, quam senseram voluptatis ex ejus adventu. Sed saltem id me reddit felicem, quod debellavit hostes, et repetivit domum cumulatæ gloria, id me consolatur. Absit; dummodo se recipiat domum quæsita gloria, patiar et

De Plantinis numeris est ampliandam.—5 diis est placitum B. 1. Lgg. Hl. 1. voluptati Gruter ex edd. vett.—6 Hl. 1. domi—quod; uti Bl. 1. e pr. m. ex emend. boni—quid: Lgg. quod.—7 nunc abest a B. 1. mox de me.—9 repentino Botli. advocato Charis. p. 193.—10 quam C. qm Pll. quinque, Hl. 1. quoniam Pl. 6.—12 sed deest in Ven. 3. hoc modo beat 4gg.—13 in solatio Pll. 6. Ven. 1. 3. Bon. revenit solatii est Lgg.—14 belli clueat C. ad oram, intus belli redeat, uti Pl. 5. 6. Bon. belli reducat Pll. quatuor, et Hl. 1. et B. 1. su-

NOTE

1 *Res voluptatum*] Id est, voluptates; Phrasis Græca, *χρήμα τῶν ἡδονῶν*. Aristophanes, τὸ *χρήμα τῶν νυκτῶν*, 'noctes.' David. 'verba fraudum,' i. e. fraudes.

5 *Voluptatem*] Lucret. 'Medio de fonte leporum Surgit amari aliquid.'

Manilius: 'Et subtexta malis bona sunt; lacrymæque sequuntur Vota, nec in cunctis servat fortuna tenorem.'

7 *Exterior domo*] Id est, domi, hujus rei exemplum; 'domo,' *οἶκος* enim, ut dicitur *οἶκος* *ὁ μάρτυς*, 'domesticus testis,' id est, vocatus domi.

Abitum ejus animo forti atque obfirmato : id modo si mer-
cedis 15

Datur mihi, ut meus victor vir belli clueat, satis

Mihi esse ducam. Virtus præmium est optimum :

Virtus omnibus rebus anteit profecto.

Libertas, salus, vita, res, parentes,

Patria et prognati tutantur, servantur : 20

Virtus omnia in se habet : omnia assunt bona, quem penes
est virtus.

AM. Edepol me uxori exoptatum credo adventurum do-
mum,

(Quæ me amat, quam contra amo,) præsertim re gesta bene,

Victis hostibus, quos nemo posse superari ratu'st :

Eos auspicio meo atque ductu primo cœtu vicimus : 25

Certe enim me illi expectatum optato venturum scio.

perpetiar semper mente constanti atque infracta ejus discessum. Dummodo mihi contingat id præmii, ut meus conjux prædicetur superior in bello, arbitror esse satis mihi. Virtus est optima merces, virtus antecellit omnibus rebus. Libertas, salus, vita, divitiæ, parentes, civitas, filii defenduntur, propugnantur. Virtus continet universa in se. Universa bona adsunt ei in quo est virtus. AMP. Per eadem Pollucis, confido me adventurum domum expectatum conjugi ; (nam et illa me amat, et ego illam amo vicissim ;) potissimum præclare gesta re, triumphatis hostibus, quos nullus existimavit posse profligari : eos superavimus primo congressu meis auspiciis atque imperiis. Equidem habeo pro certo, me venturum expectatum cupide ab illa.

perscripto redeat, Ven. 1. 3. belli se reducat Lgg.—15 modo si mercedis desunt in Bl. 1. si merces Hl. 1. in textu, in marg. sat mercedis.—16 detur B. 1.—17 dicam B. 1. Hl. 1. Ven. 1. opimum vult Lamb.; delet Both. virtus optimum.—19 res et parentes C. Pl. H. M. B. 1. Lgg. Hl. 1.—20 et patria H. M. et Hl. 1.—21 sese Lgg. Lips. et Hl. 1. ex emend. Ven. 1.—25 inductu C. Pl. 1. 2. Hl. 1. ductu Pl. quatuor, B. 1. inducto Lgg.—26 optatum Ven. 1. 3. Bon.

NOTÆ

16 Clueat] Cluo a κλώω, audio, habeor.

18 Virtus omnibus rebus anteit] Cicero : ' Ea enim hominem jungit Deo, et ejus tanta vis est, ut omnia si ex altera parte ponantur, ne appareant quidem.'

20 Tutantur] Passive.

21 Virtus omnia in se habet] Sallustius : ' Quæ homines arant, navigant,

ædificant, virtuti omnia parent.'

25 Auspicio meo] Ethnici olim nihil nisi auspicio suscipiebant, ac præsertim in bellis. Idcirco in eorum castris erat semper ' augurale,' seu locus in quo sumebantur auguria.

Primo cœtu] Id est, primo coitu, prima coitione, primo congressu utriusque exercitus ; ' cœtus' et ' coitus' ab eadem origine.

So. Quid me non rere expectatum amicæ venturum meæ?

AL. Meus vir hic quidem est. AM. sequere hac tu me.

AL. nam quid ille revortitur,

Qui dudum properare sese ajebat! an ille me tentat sciens?

Atque si id volt experiri, suum abitum ut desiderem, 30

Ecaster med haud invita se domum recipit suam.

So. Amphitruo, redire ad navem meliust nos. AM. qua gratia?

So. Quia domi daturus nemo est prandium advenientibus.

AM. Qui tibi istuc in mentem venit? So. quia enim sero advenimus.

AM. Qui? So. quia Alcumenam ante ædis stare saturam intellego. 35

AM. Gravidam ego illanc hic reliqui quom abeo. So. hei perii miser!

AM. Quid tibi est? So. ad aquam præbendam commodum adveni domum,

Decumo post mense, ut rationem te dictare intellego.

So. Quid! non arbitraris me venturum exoptatum meæ amicæ? AL. Profecto hic est meus vir. AMP. Tu sequere me hac. AL. Quare revenit ille? Ille dicebat modo sese accelerare. Mene tentat ille ultro; aut vult experiri quemadmodum exoptem ejus discessum? Per Castorem sese recipit in suas ædes, me minime repugnante. So. Est satius nos repetere naves. AMP. Qua de causa? So. Quia nemo appositurus est cibum in ædibus, nobis advenientibus. AMP. Quare id tibi venit in animum? So. Quoniam advenimus sero. AMP. Quare? So. Quoniam video Alcumenam pransam stare ante ædes. AMP. Ego illam reliqui hic gravidam, quando profectus sum. So. Hei! interii infelix! AMP. Quid est tibi? So. Adveni tempestive domum ad ministrandam aquam decimo mense exacto, sicut au-

//////////

—27 qui me non expectatum rere Ven. 1. 3. Bon.—30 si id absunt a B. 1. id si Ven. 1. 3. Bon.—32 redire Amph. Hl. 1.—33 est nemo B. 1.—34 nunc istuc C. Pll. B. 1. Hl. 1. Lgg. Ven. 1. 3. Bon.—36 quam habeo Pll. 1. 3. 5. 6. Lgg.—37 commodum abest a B. 1. Hl. 1. Ven. 1. 3. Bon.—38 ductare vult Lamb.

NOTÆ

37 *Ad aquam præbendam*] Suæ partes erant servis singulis. Sosia ministrabat aquam familiæ Amphitryonis.

38 *Decumo post mense*] Lunaris mensis est octo et viginti dierum; partus

est decimo mense quidem, non profecto, sed incepto. Tertullianus: 'Legitima nativitas ferme decimi mensis ingressus est.'

Ut rationem te dictare intellego] *A vostre compte.*

AM. Bono animo es. So. scin' quam bono animo sim? si situlam cepero,

Nunquam edepol tu mihi divini quicquam creduis post hunc diem, 40

Ni ego illi puteo, si ocepso, animam omnem intertraxero.

AM. Sequere hac me modo, alium ego isti rei allegabo, ne time.

AL. Magis nunc meum officium facere, si huic eam advorsum, arbitror.

AM. Amphitruo uxorem salutat lætus speratam suam, Quam omnium Thebis vir unam esse optimam dijudicat, 45 Quamque adeo cives Thebani vero rumificant probam.

Valuistin' usque? expectatusne advenio? So. haud vidi magis

Expectatum: cum salutat magis haud quisquam, quam canem.

dio ex te. AMP. Esto æquo animo. So. Scisne quam sim æquo animo? Si sumsero situlam, per ædem Pollucis, nunquam mihi tu committas quicquam sacri ex hac die, nisi ego eduxero omnem aquam ex illo puteo, si incepero semel. AMP. Sequere hac modo, ego demandabo istam provinciam alii servo, ne formida. AL. Existimo me facturam esse nunc melius meum officium, si eam obriam huic. AMP. Amphitryo lætus salutat suam conjugem exoptatam, quam maritus arbitratur esse unam optimam omnium mulierum quæ sunt Thebis, et quam cives Thebani prædicant esse vere bonam. Semperne valuisti? Revertorne exoptatus? So. Non animadverti expectationem; nemo enim salutat magis quam canem. AMP. Gaudeo quando

probante Both.—39 jam cepero C. Pll. Lgg. B. 1. Ven. 1. 3. Bon. illam G.—40 divino B. 1.—41 ocepso Nonius et Pll. quatuor e 2da m. ocepso C. Pll. animo animam B. 1.—42 alligabo C. Pl. 1. 2. 4. 6. Ven. 1. 3. Bon. et Hl. 1. e pr. in.—43 magis nunquam Lgg. nunq. jam M. mox faceres C. facerem Pll. quinque, B. 1. Hl. 1. Ven. 1. 3. Bon. facere Pl. 2. dein si abest a C.—45 Thebes viri unam...dijudicant G. dij. opt. Lgg.—46 rumiferant Nonius et Pl. 1. e 2da m. rumificant Pl. 4. B. 1. Lamb. 1. 2. rerorum mificant C. Pl. 3. modo viro Pl. 1. e pr. m. vero viro Pl. 2. vero mirorum Pl. 6. vero rum mirificant Lgg. vero viro rumiferant probum Hl. 1.—47 expectatum C. B. 1. Pl. 1. e 2da m. Pll. 3. 4. e pr. expectatum, ut Ven. 1. at Ven. 3. Bon. expectatus advenio.—48 magis deest in Ven. 1. 3. Bon.—49 te pulcre Lgg. Ven. 1. 3. Bon. ascipio

NOTÆ

40 Divini] Alibi: 'Neque divini, neque mihi humani posthac accreduas.' Alibi: 'Neque Bellona mihi unquam neque Mars crednat.' Alibi: 'Nunquam edepol quidquam homo mortalas posthac duarum rerum cre-

duit.' Duarum rerum est idem quod divini et humani, ut supra.

Creduis] Credideris; phrasis Plautina: quasi dicat, 'ne in divinis quidem mihi fidem habueris.'

41 Ocepso] Ocepsero.

Delph. et Var. Clas.

Plaut.

G

AM. Et cum te gravidam, et cum pulchre plenam aspicio,
gaudeo.

AL. Obsecro ecastor, quid tu me deridiculi gratia 50

Sic salutas? atque appellas quasi dudum non videris,

Quasique nunc primum recipias te domum huc ex hostibus,

Atque me nunc proinde appellas, quasi multo post videris?

AM. Immo equidem te, nisi nunc hodie, nusquam vidi
gentium.

AL. Cur negas? AM. quia vera didici dicere. AL. hand
æquum facit, 55

Qui quod didicit, id dediscit. An periclitamini

Quid animi habeam? sed quid huc vos revortimini tam
cito?

An te auspiciū commoratum est? an tempestas continet?

Qui non abiisti ad legiones, ita uti dudum dixeras?

AM. Dudum! quam dudum istuc factum est? AL. tentas;
jam dudum, pridem, modo. 60

AM. Qui istuc potis est fieri, quæso, ut dicis, jamdudum,
modo?

AL. Quid enim censes? te ut deludam contra lusorem
meum,

Qui nunc primum te advenisse dicas, modo qui hinc abieris?

te conspicio et gravidam et fætam pulchre. ALC. Quæso per ædem Castoris, quare me salutas tu ita ad ludificandum me; et me compellas, quasi non conspexeris a longo tempore, et quasi advenias huc domum nunc primum ab hostibus? AMP. Immo profecto ego non te conspexi usquam terrarum, nisi nunc hodie. ALC. Quare negas? AMP. Quoniam scio loqui vera. ALC. Qui obliviscitur eorum quæ novit, non facit recte. Facit isne periculum meæ mentis? Quare vos repetitis huc tam celeriter? Nonne auspicia te retardarunt, aut tempestas retinet? Quare non profectus es ad legiones, sicut dixeras pridem? AMP. Dicis me dixisse pridem! ex quo tempore dixeram illud? Dicis, Illud est gestum! ALC. Me tentas; jampridem. AMP. Quomodo id potest fieri, obsecro, sicut affirmas quod te viderim jamdudum et mox? ALC. Quidnam existimas? Putasne te a me ludificari vicissim, qui me ludificas, quando affirmas te advenisse nunc primum, qui profectus es hinc mox? AMP. Hæc profecto narrat deliramenta. So. Quiesce

*****

C.—52 quasi qui B. 1. Lgg. Hl. 1. Ven. 1. 3. Bon. huc abest a G.—53 Hoc distichon rejicit Muretus (V. L. x. 13.) neque reperiri ait in suo vet. cod.—57 res omittit Ven. 1.—58 anne (ausp. Lgg. mox Commonitum B. 1. ante te Ven. 1.—59 ita vi Ven. 1.—60 tentas quasi dudum modo H.—63 nunc hinc (sic) B. 1. somniat C. et Pl. 5. e 2da m. somniat Pl. quinqe, B. 1. ....

AM. Hæc quidem deliramenta loquitur. So. paulisper
mane,

Dum edormiscat unum somnum. AM. quæ ne vigilans
somnia. 65

AL. Equidem ecastor vigilo, et vigilans id quod factum est
fabulor.

Nam dudum ante lucem et istunc et te vidi. AM. quo in
loco?

AL. Hic, in ædibus, ubi tu habitas. AM. nunquam factum
est. So. non taces?

Quid si e portu navis huc nos dormientis detulit?

AM. Etiam tu quoque assentaris huic. So. quid vis fieri?

Non tu scis, Bacchæ bacchanti si velis advorsarier, 71

Ex insana insaniorem facies, feriet sæpius?

Si obsequare, una resolves plaga. AM. at pol quin certa
res

Hanc est objurgare, quæ me hodie advenientem domum

Noluerit salutare. So. irritabis crabrones. AM. tace. 75

parumper usque eodum edormiscat unum somnum. AMP. Nonne ea somniat vigilans? ALC. Per ædem Castoris vigilo, et loquor vigilans id quod est actum, nam te vidi et istum mulio ante lucem. AMP. In quo loco? ALC. Hic in ædibus in quibus tu manes. AMP. Nunquam est actum. So. Non siles? quid si navis nos detulit huc a portu dormientes? AMP. Tu quoque huic assentiris? So. Quid vis fieri? Ignorasne tu id adagii; Quod si contendas oblectari Bacchæ Bacchanti, ex amente facies amentiore, nos pulsabit acrius; si cedas, eam vinces, uno ictu accepto? AMP. Verum per Pollucem est constitutum hanc increpure quæ noluit me salutare advenientem domum. So. Exasperabis crabrones.

nusquam Pll. B. 1. Lgg. Hl. 1. probat Palmer.—64 paulisper mane Amphitryoni continuat B. 1.—65 quæ utique ne B. 1.—66 est abest a B. 1.—68 tu abest a B. 1.—69 e deest in Lgg.—71 sis Ven. 3.—72 feriet abest a B. 1. fieret Hl. 1.—73 obsequar funare C. Unde conjicit Pareus codicem illum esse descriptum ex archetypo majusculis literis picto; obsequaris Pll. B. 1. Hl. 1. Ven. 1. 3. Bon. Mox una te absolvas pl. Muretus; una rem solvas pl. Pistor. Dein qui C. Lgg. quin Pll. B. 1.—74 adjurgare B. 1. Ven. 1. 3. odjurgare Bon.—75 scubrones B. 1. crabrones Hl. 1.—76 rogare abest a Ven. 6. Par.

NOTÆ

65 *Quæ ne vigilans somniat*] Relativum pro demonstrativo pronomine, 'quæne vigilans somniat,' pro 'hæcne vigilans somniat?' Lucret. 'Et vigilans stertis.'

75 *Irritabis crabrones*] *Alcmenam ex*

amente reddes amentiore, ex irata furiosam. Nimirum crabrones irritati sæviunt magis. Plinius: 'Crabrones sylvestres in arborum cavernis degunt, hyeme conduntur; vita bimantum non transit. Ictus eorum haud

Alcumena, unum rogare te volo. AL. quid vis rogare?
roga.

AM. Num tibi aut stultitia accessit, aut superat superbia?

AL. Qui istuc in mente est tibi, mi vir, percontarier?

AM. Quia salutare advenientem me solebas antidhac.

Appellare itidem ut pudicæ suos viros, quæ sunt, solent. 80
Eo more expertem te factam adveniens offendi domi.

AL. Ecaster equidem te certo heri advenientem illico

Et salutavi, et valuissesne usque, exquisivi simul,

Mi vir: et manum prehendi et osculum fetuli tibi.

So. 'Tun' heri hunc salutavisti? AL. et te quoque etiam,
Sosia. 85

So. Amphitruo, speravi ego istam tibi parituram filium:

Verum non est puero grvida. AM. quid igitur? So. insania.

AL. Equidem sana sum, et deos quæso, ut salva pariam
filium.

AMP. Sile. Alcmena, volo a te percontari unum. ALC. Quid vis percontari? percontare. AMP. Nonne aut amentia te invasit, aut superbia effert? ALC. Quid tibi versatur in animo, ut roges illud, mi marite? AMP. Quia consueveras antea me salutare advenientem, meque compellare quoque, ut consueverunt compellare suos maritos uxores quæ sunt pudicæ. In meo adventu te reperiri alienam ab isto more. ALC. Per ædem Castoris ego et te salutari heri hic illico statim atque advenisti, et una percontata sum utrum semper recte valuisses, mi marite, et comprehendi manum, et tibi tuli osculum. So. Tunc salutavisti hunc heri? ALC. Et te quoque etiam, Sosia. So. Amphitruo, ego speravi istam tibi parituram filium, verum non est pragnans puero. AMP. Quare est grvida? So. Amentia. ALC. Sine dubio ego sum sana, et rogo deos ut pariam filium salva; sed tu dabis magnas pœnas, si hîc

////////

Bas. 3. roga, reroga vult Meursius.—77 nunc tibi Lgg. Hl. 1.—78 mentem Pl. 5. Lgg. Hl. 1. mente C. B. 1. Pll. quinque; mox mi rir ex me H.—79 quin sal. C. quin si sal. Pll. quia si sal. 3 Hl. 1. Ven. 1. mox ante d hac C. e 2da m. ante hac e pr. uti Pll.—82 equidem C. e 2da m. e pr. quidem uti Pll.—84 adprehendi H. probante Both. mox retuli Pl. 4. detuli Pll. quinque, B. 1. Lgg. Ven. 1. detuli (sic) Hl. 1.—85 et abest a B. 1.—89 malum magnum Pl. 1. C.

NOTÆ

temere sine febris est. Auctores sunt ter novem punctis interfici hominem.

76 *Quid vis rogare? roga*] Alii, *quid vis roga reroga*: id est, 'quid vis interroga, et redinterroga.' Meursius Sabinismum esse dicit, et Sa-

binorum fuisse attentionem in interrogando sic exprimere, ut est in Propheta, 'manda, remanda, expecta, reexpecta.'

84 *Tetuli*] A 'tulo' antiquo 'tetuli' et 'tuli,' quod 'fero' quasi nutum accipit in præterito.

Verum tu magnum malum habebis, si hic suum officium facit :

Ob istuc omen, ominator, capies quod te condecet. 90

So. Enimvero prœgnanti oportet et malum et malum dari, Ut quod obrodat, sit, animo si male esse occœperit.

AM. Tu me heri hic vidisti ? AL. ego, inquam, si vis decies dicere.

AM. In somnis fortasse. AL. immo vigilans vigilantem.

AM. vœ misero mihi !

So. Quid tibi est ? AM. delirat uxor. So. atra bili per-cita est. 95

Nulla res tam delirantis homines concinnat cito.

AM. Ubi primum tibi sensisti, mulier, impliciscier ?

AL. Equidem ecaster sana et salva sum. AM. cur igitur prœdicas

Te heri me vidisse, qui hac noctu in portum advecti sumus ?

Ibi cœnavi, atque ibi quievi in navi noctem perpetem. 100

fungatur suo officio ; accipies quod tu commereris, ob istud omen, o ominator ! So. Proculdubio oportet dari prœgnanti et dolorem et malum, ut ei sit quod obrodat, si incœperit deficere animo. AMP. Tu me vidisti heri ? ALC. Ego, inquam, si vis me repetere decies. AMP. In somnis forsitan. ALC. Immo ego vigilans vidi vigilantem. AMP. Vœ mihi infelici ! So. Quid est tibi ? AMP. Uxor desipit. So. Incitata est atra bile, nulla res efficit tam celeriter homines deliros. AMP. Quando animadvertisti primum bilem atram te implicare, mulier ? ALC. Per Castorem ego sum sana et salva. AMP. Quare igitur dicis te me vidisse heri, qui sumus advecti hac nocte in portum ? Cœnavi ibi, et quievi ibi in navi tota nocte,

//////////

malum annum Pl. 2. et Hl. 1. e pr. m. mox officium suum B. 1.—90 ob istuc a me nominator C. B. 1. Ven. 1. Pl. at amens Pl. 1. Hl. 1. e pr. m. nominabor. Hl. in text. in marg. omen ominator, uti Ven. 3. Bon.—91 prœgnati C. Pl. Lgg. prœgnanti B. 1. Pl. 2. e 2da m. Hl. 1. Ven. 1. 3. mox oportuit B. 1. alterum et abest a Pl. semel et malum B. 1. Hl. 1. op. mal. da Ven. 1. 3. Bon.—93 tun B. 1.—97 tibi omittit Ven. 1. 3. mox implicarier H.—

NOTÆ

90 Ominator] Qui dicis me esse fœ-tam insania.

91 Prœgnanti] Alii prœgnati. O-lim prœgnans, infas, animas, damnas, pro prœgnans, infans, animans, dam-nans.

Malum et malum] Unum malum

de doloribus partus, alterum de malo punico accipiendum. Malum enim punicum abigendis prœgnan-tium fastidiis bonum.

96 Homines delirantes concinnat] Lu-cret. ' Consuetudo concinnat amo-rem.'

Neque meum pedem huc intuli etiam in ædis, ut cum exercitu

Hinc profectus sum ad Teleboas hostis, eosque ut vicimus.

AL. Immo mecum cœnavisti, et mecum cubuisti. AM. quid id est?

AL. Vera dico. AM. non quidem hercle de hac re, de aliis nescio.

AL. Primulo diluculo abivisti ad legiones. AM. quomodo?

So. Recte dicit: ut commeminit, somnium narrat tibi. 106

Sed, mulier, postquam experrecta es, prodigiali Jovi

Aut mola salsa hodie, aut thure comprecatam oportuit.

AL. Væ capiti tuo! So. tua istuc refert, si curaveris.

AL. Iterum jam hic in me inclementer dicit, atque id sine malo? 110

AM. Tace tu. Tu dic, egone abs te abii hinc hodie cum diluculo?

neque intuli adhuc huc pedem in ædes, ex quo discessi hinc cum exercitu ad Teleboas hostes, et ex quo eos debellavimus. ALC. Immo cœnavisti mecum et cubuisti mecum. AMP. Quid est id? ALC. Dico vera. AMP. Per Herculem non dicis vera de hac re; nescio de aliis. ALC. Profectus es ad exercitum primo diluculo. AMP. Quo modo? So. Dicit recte; sicut commeminit. Sed, mulier, quia excitata es, oportebat a te placatum hodie Jovem prodigiale aut mola salsa aut thure. ALC. Væ tuo capiti. So. Tua interest curare istud. ALC. Hic mihi obloquitur iterum, atque id impune. AMP. Sile tu. Tu dic. Nonne excessi hinc a te hodie cum

//////////

102 *prosecutus* Lgg. *mox cosque ut volumus, vicinus* B. 1. Hl. 1.—103. 4 *Inter hos duo inseritur apud Nonium, V. Ingredi, alter versus Nihil te pudet, scelesti, populi in conspectum ingredi.*—104 *non de hac quidem hercle re* B. 1. Hl. 1. Ven. 1. 3. Bon. *hercle re aliis* Lgg.—106 *commeminit* C. e 2da m. e pr. *communit*, uti Pl. 1. 3. 4. Ven. 1. *coninit* Lgg. *Communit* Pl. 2. *communit* Hl. in text. *commeminit* in marg. *convivet*, vult Palmer, et Pontanus.—108 *tuo*

NOTE

107 *Prodigiali Jovi*] Prodigiorum depulsori: Græci ἀποτρόπαιον, τερᾶσ-τιον appellant.

108 *Mola salsa*] Id est, *molitura salsa*. Nomen mola, qua franguntur fruges, pro *molitis frugibus*. Mola autem salsa dicitur quod frugibus molitis sal admisceretur: frugibus molitis, sale admixtis, aspergebantur victimæ. Græci frugibus integris et mi-

nime molitis sale admixtis, ut memoriam tuerentur rudium illorum temporum quibus homines vescebantur frugibus integris, arte nondum exco- gitata et frangendarum earum, et in panem compingendarum. Græci fruges illas integras οὐλὰς et οὐλοχύτας appellabant. Porro a mola est immolare, i. sacrificare.

AL. Quis igitur nisi vos narravit mihi, illi ut fuerit praelium?

AM. An etiam id tu scis? AL. quippe quæ ex te audivi: ut urbem maxumam

Expugnavisses; regemque Pterelam tute occideris.

AM. Egone istuc dixi? AL. tute istic, etiam astante hoc Sosia. 115

AM. Audivistin' tu me narrare hoc hodie? So. ubi ego audiverim?

AM. Hanc roga. So. me quidem præsentem nunquam factum est, quod sciam.

AL. Mirum quin te advorsus dicat. AM. Sosia, age; me huc aspice.

So. Specto. AM. vera volo loqui te: nolo assentari mihi. Audivistin' tu hodie me illi dicere ea, quæ illa autumat?

So. Quæso, edepol, num tu quoque etiam insanis, cum id me interrogas, 121

Qui ipsus equidem nunc primum istanc tecum conspicio simul?

AM. Quin nunc, mulier, audin' illum? AL. ego vero; ac falsum dicere.

AM. Neque tu illi, neque mi viro ipsi credis? AL. eo fit, quia mihi

diluculo? ALC. Quis igitur mihi retulit nisi vos, ut certamen fuerit illic? AMP. Scisne tu quoque id? ALC. Utpote quæ accepi a te sicut expugnavisti maximam urbem, et tu interfeceris regem Pterclan. AMP. An ego dixi istud? ALC. Tu dixisti, hic astante quoque hoc Sosia. AMP. An tu audivisti hodie me illi dixisse ea quæ illa affirmat? So. Ubi ego audiverim? AMP. Pete ab Alcmena. So. Ego non recorder a te unquam narratum esse bellum Teleboicum, me præsentem. ALC. Non miror si Sosia nihil dicat contra te suum herum. AMP. Age, Sosia! aspice me huc. So. Specto. AMP. Volo te loqui vera: nolo te mihi adulari. Tunc audivisti hodie me illi dicere quæ illa arbitratur? So. Obsecro, per adem Pollucis, num tu insanis etiam quando me interrogas de hac re, qui quidem ipse conspicio istam nunc primum una tecum? AMP. Illumne audis tu, mulier? ALC. Ego vero audio, et loqui fulsum. AMP. Tu non illi fidem habes, neque ipsi mihi

istuc Acidal. mox nisi curav. Lamb. aliis tribuit.—112 ibi ut Lgg. illud ut Pl. quinque, Hl. 1. illud absque ut fuerit Pl. 2.—113 etiam abest a B. 1. Hl. 1. G. an et id Arg. 3. Ven. 6. Par. Bas. 3. probante Both. mox quippe qui C. probante Palmero.—115 tute istuc Meursius vult; istac B. 1.—116 hæc Lgg.—118 huc me Lgg.—120 illi deest in Ven. 1. at ille in Lgg.—121 quando id Pl. 1. 2. quoniam Pl. quatuor, B. 1. quom me id rogus Lgg.—122 ipsos primum tecum Lgg.—123 quid nunc Pl. 3. G. H. qui nunc C. Lgg. Voces ego . . . .

Plurimum credo, et scio ista hæc facta proinde ut proloquor. 125

AM. Tun' me heri advenisse dicis? AL. tun' te abisse hodie hinc negas?

AM. Nego enimvero, et me advenire nunc primum aio ad te domum.

AL. Obsecro, etiamne hoc negabis? te auream pateram mihi

Dedisse dono hodie, qua te illic donatum esse dixeras?

AM. Neque edepol dedi, neque dixi: verum ita animatus fui, 130

Itaque nunc sum, ut ea te patera donem: sed quis istuc tibi Dixit? AL. ego quidem ex te audiui, et ex tua accepi manu

Pateram. AM. mane, mane obsecro te: nimis demiror, Sosia.

Qui illæc illic me donatum esse aurea patera sciat,

Nisi tu dudum hanc convenisti, et narravisti hæc omnia.

So. Neque edepol ego dixi, neque istam vidi, nisi tecum simul. 136

AM. Quid hoc sit hominis! AL. vin' proferri pateram?

AM. proferri volo.

marito? ALC. Non illi credo, neque tibi, quia mihi fidem habeo plurimum, et scio ista esse gesta perinde atque ego refero. AMP. An tu dicis me reversum esse heri? ALC. An tu negas te excessisse hodie hinc? AMP. Nego enimvero, et dico me accedere domum ad te nunc primum. ALC. Quæso, negabisne quoque hoc, te mihi dono dedisse hodie pateram auream, qua dixisti te donatum esse illic? AMP. Per ædem Pollucis, neque dedi neque dixi, sed fui sic paratus, et sum ita nunc, ut te donem ea patera. Sed quis tibi dixit id? ALC. Equidem audiui ex te, et accepi pateram ex tua manu. AMP. Mane, mane, te rogo, Sosia. Valde demiror quomodo hæc sciat me esse donatum patera aurea, nisi tu non adivisti hanc, et retulisti universa hæc. So. Per ædem Pollucis, neque dixi, neque hanc vidi, nisi una tecum. AMP. Quæ mulier est hæc? ALC. Visne proferri pateram?

////////

credis sunt in marg. C. absunt a Pll. Lgg. B. 1. Hl. 1. Ven. 1. 3. Bon. —125 hæc deest in Lgg. Ven. 1.—126 hodie deest in Hl. 1. Ven. 1. 3. —127 ego enimvero Ven. 1. Bon. mox ut me Hl. 1. dein a te B. 1.—133 demiror C. admiror Pll. Hl. 1.—134 illi me M.—138 tute Pareus, pro-

NOTÆ

137 Quid hoc sit hominis] 'Homo' pro 'muliere.'

AL. Fiat. Tu, Thessala, intus pateram proferto foras,
 Qua hodie meus vir donavit me. AM. secede huc tu, Sosia.
 Enimvero illud præter alia mira miror maxume, 140
 Si hæc habet pateram illam. So. an etiam id credis, quæ
 in hac cistellula
 Tuo signo obsignata fertur? AM. salvum signum est?
 So. inspice.
 AM. Recte, ita est ut obsignavi. So. quæso, quin tu istanc
 jubes
 Pro cerrita circumferri? AM. edepol quin facto est opus.
 Nam hæc quidem edepol larvarum plena est. AL. quid
 verbis opu' est? 145
 THESS. Hem tibi pateram: eccam. AM. cedo mihi. AL.
 age, aspice huc sis nunc jam,

AMP. Volo proferri. ALC. Fiat; tu, Thessala, ingredi, affer huc pateram qua
 meus maritus me affecit hodie. AMP. Secede huc tu, Sosia; enimvero miror valde
 illud inter cetera admirabilia, si hæc habet illam pateram. So. An credis adhuc
 hoc? Hanc porto in hac cistella obsignata tuo sigillo. AMP. Signum estne inte-
 grum? So. Aspice. AMP. Est recte sicut obsignavi. So. Obsecro, quare tu
 non mandas istam lustrari, utpote jactatam Cerere irata? AMP. Per ædem Pollu-
 cis est faciendum illud. Nam per ædem Pollucis est plena intemperiarum. ALC.
 Quid est opus verbis? Hem tibi pateram: ecce. AMP. Da mihi. ALC. Age, in-

////////

bante Both. credis id Hl. 1. Ven. 1. 3. Bon.—141 illam credis id quæ in
 hac cistula Lgg. abest id a C. Pl. et in ab H. quam in hac Ven. 3. Bon.
 —142 ferunt Ven. 1. 3. Bon.—144 cerritam B. 1. mox quid B. 1. et Hl. 1. e
 pr. m. quin e 2da, qui Ven. 1. 3. qui facto C. Lgg. qm Pl. 1. 2. mox ferto
 J. B. Pins.—145 plena sunt Lgg. Hl. 1. Ven. 1. 3. Bon.—146 Thess. personam
 delet Gruter. mox credo Pl. 1. 2. 6. et Hl. 1. e pr. m. Ven. 1. 3. Bon. re-

NOTÆ

138 *Intus pateram*] Quæ intus est,
 τὸ ἐντὸς πατήριον.

144 *Pro cerrita*] *Cerrita* pro *Cere-
 rita*, extrito *e* medio: Δημητριάκη
 appellantur a Græcis. Nonius: 'Cer-
 riti et Larvati, male sani, aut Cere-
 ris ira et larvarum incursione animo
 vexati'; Cicero sumit pro 'insano'
 ad Atticum: 'Nunquam autem cer-
 ritior fuit quam in hoc negotio,' id
 est, insanior.

Circumferri] Est verbum pontifi-
 cale pro, lustrare. Lustratio au-

tem fiebat, circumlatis et tæda et
 sulphure.

Quin facto est opus] Baptista Pins
 habet *farto*. 'Fartum' autem erat
 genus sacrificii in lustrationibus ad-
 hiberi soliti: unde 'Strufartarii'
 dicti, qui illud ferebant.

145 *Larvarum plena*] A Laribus lar-
 væ dicuntur: sed duo ferre genera
 putabant esse Larium; aliud benignum
 ac beneficium; aliud noxium et
 pestiferum: quod alio nomine Lemu-
 res appellabant. Lemures autem e-

Tu, qui, quæ facta, inficiare : quem ego jam hic convincam palam.

Estne hæc patera qua donatus illi? AM. summe Jupiter Quid ego video! hæc ea est profecto patera : perii! Sosia.

So. Aut pol hæc præstigiatrix mulier multo maxuma est, Aut pateram hic inesse oportet. AM. agedum, eam solve cistulam. 151

So. Quid ego istam exsolvam? obsignata 'st recte : res gesta est bene.

Tu peperisti Amphitruonem, ego alium peperii Sosiam :

Nunc si pateram patera peperit, omnes congeminauimus.

AM. Certum est aperire, atque inspicere. So. vide sis signi quid siet : 155

Ne posterius in me culpam conferas. AM. aperi modo :

Nam hæc quidem nos delirantes facere dictis postulat.

AL. Unde hæc igitur est, nisi abs te, quæ mihi dono data est?

AM. Opus mi est istuc exquisito. So. Jupiter, pro Jupiter!

AM. Quid tibi est? So. hic patera nulla in cistula 'st.

AM. quid ego audio? 160

tuere tu qui negas a te gesta; ego te convincam jam hic aperte: estne hæc patera qua fuisti affectus in bello? AMP. Summe Jupiter! quid ego aspicio? Sine dubio est eadem patera. Occidi, Sosia! So. Aut certe hæc fœmina est multo maxima venefica, aut oportet hanc pateram inesse hic. AMP. Agedum aperi istam cistellam. So. Quid istam resignabo ego? Est recte obsignata; bene est. Tu peperisti Amphitruonem, ego peperii alium Sosiam: nunc si patera peperit pateram, sumus cuncti congeminati. AMP. Stat aperire et inspicere. So. Vide si ris, quale est sigillum, ne postea refundas crimen in me. AMP. Resigna modo; nam hæc conatur nos reddere deliros suis verbis? ALC. Unde est igitur hæc patera quæ mihi data est, nisi a te? AMP. Est mihi opus exquisito hoc. So. Jupiter! pro Jupiter! AMP. Quid est tibi? So. Nulla est patera in cistella. AMP. Quid ego

~~~~~

liqui crede, uti Lgg. nox inspice Hl. 1. *dein scis* Hl. 1. e pr. m.—147 *hic abest* a B. 1. Hl. 1.—148 *illic* B. 1. Hl. 1. *Ven. 1.*—150 *multo mulier* C.—156 *trans-feras* Ven. 1. 3. Bon.—158 *quoi*, i. e. a quo, Meursius vult.—159 *mihi est* id Lgg. *pro abest* a B. 1. Hl. 1.—160 *tibi deest* in B. 1. Hl. 1.—161 *actum nisi*

NOTÆ

rant Manes et Umbræ eorum qui excessissent e vita, quodam crimine contaminatæ, quæ etiam post mortem genus hominum vexarent, noctu sese efferrent, et ex sana mente obuios dejicerent.

So. Id quod verum est. AM. ac cum cruciatu jam, ni apparet, tuo.

AL. Hæc quidem apparet. AM. quis igitur tibi dedit?

AL. qui me rogat.

So. Me captas, quia tute ab navi clanculum huc alia via Præcurristi, atque hinc pateram tute exemisti, atque eam Huic dedisti, posthac rursus obsignasti clanculum. 165

AM. Hei mihi! jam tu quoque hujus adjuvas insaniam: Ain' heri nos advenisse huc? AL. aio, adveniensque illico Me salutavisti, et ego te, et osculum tetuli tibi.

AM. Jam illud non placet principium de osculo: pergam exequi.

AL. Lavisti. AM. quid postquam lavi? AL. accubuisti.

So. euge! optime. 170

Nunc exquire. AM. ne interpella; perge porro dicere.

AL. Coena apposita est: cœnavisti mecum: ego accubui simul.

AM. In eodem lecto? AL. in eodem. So. hei! non placet convivium.

AM. Sine modo argumenta dicat: quid, postquam cœnavimus?

audio? So. Id quod est verum. AMP. Sed cum tuo cruciatu, nisi adsit jam. ALC. Sane hæc patera apparet. AMP. Quis igitur tibi dedit? ALC. Ille qui me rogat. So. Tentas me capere verbo, quia tu præcurristi huc occulte ab navi alia via, et depromisti pateram ex ista cistula, et eam dedisti huic, postea obsignasti rursus occulte. AMP. Hei mihi! tu opitularis nunc quoque hujus amentiae. Dicisne vero nos advenisse heri huc? ALC. Dico, et me salutasti adveniens statim, et ego te, et tibi tuli osculum. AMP. Illud principium de osculo non placet jam. Pergam te prosequi narrantem. ALC. Lavisti. AMP. Quid feci postquam lavi? ALC. Accubuisti. So. Euge, optime: exquire jam plura. AMP. Ne inturbas; prosequere præterea narrare. ALC. Apposita est cœna: cœnavisti mecum: ego accubui simul. AMP. In eodem lecto? ALC. In eodem. So. Hei! hoc convivium non placet. AMP. Patere jam ut afferat signa eorum quæ affirmat. Quid

////////

B. 1. Ven. 1. 3. Bon. nisi C. Pl. B. 1.—163 interrogat B. 1.—164 præcucurristi Hl. 1. Ven. 1. 3. Bon. Lamb. mox tute abest a Lgg.—167 venisse Ven. 1. 3. Bon.—168 detuli B. 1. tulit ibi Pl. 3. me salutasti et osculum dedisti mihi et et ego te tuli Hl. 1.—169 Sosia tribuit Both. dein Amphitruoni, perge exsequi: ubi perge debetur Mureto V. L. x. 13.—172 concenasti G. cocenavisti Hl. 1. M. concœnavisti Both.—173 ei Ven. 1. 3.—174 dicat C. e 2da m. e pr.

AL. Te dormire aiebas : mensa ablata est, cubitum hinc abiimus. 175

AM. Ubi tu cubuisti? AL. in eodem lecto tecum una in cubiculo.

AM. Perdidisti! So. quid tibi est? AM. hæc me modo ad mortem dedit.

AL. Quid jam amabo? AM. ne me appella. So. quid tibi est? AM. perii miser!

Quia pudicitiae hujus vitium me hic absente est additum.

AL. Obsecro, ecaster, cur istuc, mi vir, ex te audio? 180

AM. Vir ego tuus sim? ne me appella falso falso nomine.

So. Hæret hæc res: siquidem hæc jam mulier facta 'st ex viro.

AL. Quid ego feci, qua istæc propter dicta dicantur mihi?

AM. Tute edictas facta tua, ex me quæris quid deliquis?

AL. Quid ego tibi deliqui, si, cui nupta sum, tecum fui? 185

AM. Tun' mecum fueris? quid illac impudente audacius?

Saltem tute, si pudoris egeas, sumas mutuuum.

postquam cenavimus? ALC. Dicebas te dormire. Remota est mensa, abivimus hinc cubitum. AMP. Ubi cubuisti? ALC. In eodem lecto tecum una in cubiculo. AMP. Perdidisti. So. Quid tibi est? AMP. Hæc me tradidit jam morti. ALC. Quid jam, quæso? AMP. Ne me alloquare. So. Quid est tibi? AMP. Interii infelix! quoniam est illatum vitium ejus castitati, me absente. ALC. Quæso per Castorem, marite, quare audio illud ex te? AMP. Ego sum tuus maritus? Ne me appella falso falso nomine. So. Hæc res non sibi constat, siquidem fœmina evasit fœmina ex viro. ALC. Quid ego commisi quocirca hæc mihi dicantur? AMP. Tu ipsa aperis tua facta. Quæris a me quid peccaveris? ALC. Quid ego peccavi in te? Fui tecum, cui sum nupta. AMP. Tunc fuisti mecum? Quid audacius illa impudente? Si carcas pudore, saltem sume mutuuum ab aliquo. ALC. Illud scelus

~~~~~

dicat.—175 cubitum Pl. 3. 4. B. 1.—176 tu abest a G. mox lecto deest in Ven. 1. 3.—178 miser deest in Lgg.—179 hinc G. H.—181 sum e pr. m. Hl. 1. mox falso bis C. semel Pl. B. 1. Hl. 1. Ven. 1. 3. Bon. falsa falso Junt. Ven. 6. Par. Bas. 3. probantibus Meursio et Donza.—185 H. vs. deesse videtur in Lgg.—186 tu mecum Pl. 5. mox fueras G. H. et Hl. 1. e pr. m.—189 capere

NOTE

182 *Hæc jam mulier*] Quia Amphitryonem esse mulierem, si non
troyo negat esse virum Alcmenæ, cap- est vir.
tat inde jocum Sosia, et concludit

AL. Istuc facinus, quod tu insimulas, nostro generi non decet.

Tu si me impuditiæ captas, non potes capere.

AM. Proh Di immortales! cognoscin' tu me saltem, Sosia?

So. Propemodum. AM. cœnavin' ego heri in navi in portu Persico? 191

AL. Mihi quoque assunt testes, qui illud, quod ego dicam, assentiant.

AM. Qui? testes? AL. testes. AM. quid testiculare? AL. enim uno sat est,

Nec nobis præsentē aliquis nisi servos Sosia affuit.

So. Nescio quid istuc negotii dicam, nisi quispiam est 195

Amphitruo alius, qui forte te hic absente tamen

Tuam rem curet, teque absente, hic munus fungatur tuum.

Namque de illo subditivo Sosia mirum nimis est.

Certe de istoc Amphitruone jam alterum mirum est magis.

quo tu arguis nostrum genus, non convenit nostro sexui; si tu mihi insidiaris ut deprehendas ream impuditiæ, non poteris me invenire ream. AMP. Proh! Dii immortales! cognoscisne tu me saltem, o Sosia! So. Propemodum. AMP. Cœnavine ego heri in portu Persico? ALC. Adsunt quoque mihi testes qui confirmant illud quod ego dicam. AMP. Qui sunt illi testes? ALC. Adsunt, inquam, testes. AMP. Quid testes prædicas? ALC. Revera unus sufficit. Neque ullus adfuit, nisi Sosia, nobis præsentibus. So. Nescio quid rei istud dicam, nisi est aliquis alius Amphitryo, qui forsitan curet tuas res te absente, et obeat tuum munus; nam est nimis suspiciendum quod pertinet ad illum Sosiam subdititium; nunc sane est alterum magis suspiciendum id quod pertinet ad istum Amphitryonem. Nescio

~~~~~

non potes vult Muretus.—190 cognostin B. 1. mox tu me Sosia saltem B. 1. Hl. 1. Ven. 1. 3. Bon.—193. 4 Hoc distichon abest a Mss. omnibus, servatur a Nonio v. Absente.—195 nisi si C. Pl. 3. 5. 6. Lgg. G. H. B. 1.—195. 6 est e fine vs. prioris ad initium posterioris movit Both.—196 alter G. mox hinc M. hic deest in Lgg. et Hl. 1. a pr. m.—198 qui nimis mirum est Pl. 1. 2. 5. mirum est minus vult Muret. V. L. 10. 3. mirum nimis Acidal. uti C. Pl. tres: nimis est mirum B. 1. nimis mirum est Hl. 1. in text. at in marg. minus.—199 H. vs. omittunt Lgg. de hoc Ven. 1. 3. Bon.—199. 200 Distichon

NOTÆ

194 Nobis præsentē] Præsentē et absente sunt præpositiones duæ, ad mentem Douati, et significant idem ac coram et sine; vel adverbia, ad mentem aliorum. Fiunt autem duo illa adverbia a sexto casu, sicut hæc,

'raro' a 'rarus,' 'modo' a 'modus,' 'assiduo' ab 'assiduus:' sic 'præsentē' a 'præsens,' 'absente' ab 'absens;' et in Catullo, 'inspiranti nobis,' pro 'inspirantibus nobis.'

Nescio quis præstigiator hanc frustratur mulierem. 200

AL. Per supremi regis regnum juro, et matrem familias,
Junonem, quam me vereri et metuere est par maxume,
Ut mi, extra unum te, mortalis nemo corpus corpore
Contigit, quo me impudicam faceret. AM. vera isthæc
velim.

AL. Vera dico, sed nequicquam, quoniam non vis cre-
dere. 205

AM. Mulier es, audacter juras. AL. quæ non deliquit, decet
Audacem esse, confidenter pro se et proterve loqui.

AM. Satis audacter. AL. ut pudicam decet. AM. tu verbis
probas.

AL. Non ego illam mihi dotem duco esse, quæ dos dicitur :
Sed pudicitiam, et pudorem, et sedatum cupidinem, 210
Deum metum, parentum amorem, et cognatum concordiam :
Tibi morigera, atque ut munifica sim bonis, prosim probis.
So. Næ ista edepol, si hæc vera loquitur, ex amussim est
optuma.

quis veneficus ludificatur hanc mulierem. ALC. Juro per regnum regis supremi et Junonem matrem familias, quam est æquum me vereri et timere, ut nemo mortalis extra te solum contigit corpus corpore, quo me redderet impudicam. AMP. Optarem isthæc vera. ALC. Dico vera, sed incassum, quia non vis credere. AMP. Es mulier, juras audacter. ALC. Decet eam, quæ non peccavit, esse audacem, et loqui pro se confidenter et constanter. AMP. Satis audacter. ALC. Ut decet castam. AMP. Tu probas te esse castam verbis. ALC. Ego non existimo illam esse mihi dotem quæ dicitur dos ; sed pudicitiam, et pudorem, et moderationem cupiditatis, metum Deorum, amorem parentum, et concordiam cognatorum, ut tibi sim obsequens, et larga in probos, prosim probis. So. Profecto ista per ædem Pollucis est recta

~~~~~

hoc tribuitur Amphitryoni in B. 1.—200 H. vs. Amphitryoni tribuitur in Junt. Ven. 6.—202 pars maxima Lgg.—205 nequicquam C. Lgg.—206 quæ nec Lgg.—207 esse, et Junt. Ven. 6. Par. Bas. 3.—208 concedet Both. mox tu abest a B. 1. G. H. in verbis proba's C. Pl. 1. 2. 3. in verbis probas B. 1. Hl. 1. Ven. 1. 3. Bon. Pl. tres ; Gruter vult ain ; verbis proba es ; Acidal. ut te verbis probas.—209 dico Hl. 1. e pr. m.—210 et sedatum et H. Both. sedatum et.—211 et concordiam H.—212 ut abest a Pl. 1. 5. 6. ut munificas in C.—213 vera hæc

NOTÆ

206 *Mulier es*] Tibullus : ' Ne jurare time : Veneris perjuria venti Irrita per terras et freta summa ferunt.'

Quæ non deliquit] Phædrus : ' Ex-

cedit animus quem proposuit terminum ; Sed difficulter continetur spiritus, Integritatis qui sincere conscius, A noxiorum premitur insolentis.'

AM. Delenitus sum profecto ita, ut me qui sim nesciam.

So. Amphitruo es profecto : cave sis ne tu te usu per-
duis : 215

Ita nunc homines immutantur, postquam peregre adve-
nimus.

AM. Mulier, istam rem inquisitam certum est non amittere.

AL. Edepol me libente facies. AM. quid ais ? responde
mihi.

Quid si adduco tuum cognatum huc a navi Naucratem,
Qui mecum una vectus est una navi : atque is si denegat
Facta, quæ tu facta dicis, quid tibi æquum est fieri ? 221
Nunquid causam dicis, quin te hoc multem matrimonio ?

AL. Si deliqui, nulla causa est. AM. convenit. Tu, Sosia,
Duc hos intro : ego huc ab navi mecum adducam Nau-
cratem.

So. Nunc quidem præter nos nemo est ; dic mihi verum
serio, 225

ad unguem, si hæc loquitur vera. AMP. Profecto ita sum mente abalienatus, ut ignorem qui sim. So. Profecto es Amphitryo. Vide si vis, ne tu te amiseris usu ; sic homines immutantur jam ex quo advenimus peregre. AMP. Mulier, constitutum est animo non prætermittere hanc rem inquisitam. AL. Per ædem Pollucis facies me libente. AMP. Quid dicis ? Responde mihi. Quid, si adducam huc e navi Naucratem tuum cognatum, qui vectus est una navi simul mecum, atque si ille negat ea accidisse quæ tu loqueris accidisse, quid est par tibi fieri ? Numquid habebis causam quæ impediatur quominus te repudiem ? AL. Si deliqui, nulla est causa. AMP. Convenit inter nos : tu, Sosia, duc hos intro, ego adducam mecum Naucratem e navi. So. Nunc profecto est hic nemo præter nos, dic mihi verum serio. Ec-

////////

Arg. 3.—214 *delinitus* C. ex emend. olim *deliratus* ; Pl. 1. et e pr. m. Pl. 2. et e 2da m. Pl. 4. et Pl. reliqui *delinitus*, uti B. 1.—216 *omnes immutamus* Schiopp. probante Both.—217 *istanc* C. ex emend. olim *istam*, uti Pl. B. 1. mox *amittier* Lgg. *admittere* Hl. 1.—220 *est navi* Hl. 1. e pr. m.—224 *du-*

NOTE

214 *Delinitus sum*] Deceptus sum carminibus magicis. Videlicet veneficorum est offerre exitium in poculo melle condito, et cantu aures tenere dum vita petitur.

215 *Cave sis*] Donatus : ' Quia imperativa verba sunt contumeliosa, addebant Veteres ' sis,' quod signi-

ficat, ' si vis.' et id urbanitatis gratia.'

Usu perdius [*Usuperduis*] *Usuperdas* : ' usuperdere' autem respondet ' usucapere' et ' usufacere suum.'

224 *Duc hos*] Forte captivos quos de Telebois ceperat Amphitryo.

Ecquis alius Sosia intu'st, qui mei similis siet?

AL. Abin' hinc a me dignus domino servus. So. abeo, si jubes.

AL. Nimis ecastor facinus mirum est, qui illi collibitum siet

Meo viro, sic me insimulare falsum facinus tam malum.

Quicquid est, jam ex Naucrate cognato id cognoscam meo. 230

quis est alius Sosia in ædibus, qui est similis mihi? ALC. Abisne hinc a me servus dignus domino. So. Abeo, si mundas. ALC. Per ædem Castoris est res valde mira, quomodo veniret in mentem meo viro sic me accusare falso crimine tam malo; quicquid est jam, accipiam a Naucrate meo cognato.

cam Hl. 1.—226 *alter* G. *mox me is similis* C.—228 *conlitum* C. Pl. 1. 2. et Hl. 1. e pr. m. *collatum* Lgg.—230 *quicquid id est* Hl. 1. Ven. 1. 3. Bon.

ACTUS TERTII SCENA PRIMA.

JUPPITER.

Ego sum ille Amphitruo, cui est servus Sosia,
Idem Mercurius qui sit, quando commodum 'st.

In superiore qui habito cœnaculo:

Quin interdum fio Juppiter, quando lubet.

JUP. *Ego sum ille Amphitryo, cujus servus est Sosia, qui est ipse Mercurius, quando mihi conducit: habito in cœnaculo supremo, et evado nonnunquam Jupiter*

1 *cujus est* Pl. G. M. B. 1. et e pr. m. Hl. 1. Ven. 1. 3. Bon.—2 *quum* Hl. 1.—3 *cœnaculo* vult Meursius; *centunculo* Lipsius ad Senec. Epist. 80.—

NOTE

3 *In superiore qui habito cœnaculo]* 'Cœnaculum' erat locus tegulis proximus, in quo tenuiores personæ habitare solent, quæ appellabantur olim 'cœnacularii,' a *cœnaculo*. Festus dicit in cœnacula non gradibus, ut in inferiores contignationes, sed sca-

lis esse ascensum. Græcis *ὑπερφῶν*, et Evangelistæ Marco cap. ult. *ἀνώγειον*. Porro lusus est in hoc vocabulo: nam si Plautus intelligit de vero Jove, significat *cælum*, quod est, ut ita dicam, 'cœnaculum Dei;' si de histione, est suprema domus pars.

Huc autem quom extemplo adventum apporto, illico 5
 Amphitruo fio, et vestitum immuto meum.
 Nunc huc honoris vestri venio gratia,
 Ne hanc inchoatam transigam Comoediam ;
 Simul Alcumenæ, quam vir insontem probri
 Amphitruo accusat, veni, ut auxilium feram : 10
 Nam mea sit culpa, quod egomet contraxerim,
 Si id Alcumenæ innocenti expetat.
 Nunc Amphitruonem memet, ut occœpi semel,
 Esse assimulabo, atque in horum familiam
 Frustrationem hodie injiciam maxumam. 15
 Post igitur demum faciam res fiat palam,
 Atque Alcumenæ in tempore auxilium feram,
 Faciamque ut uno foetu, et quod gravida est viro,
 Et me quod gravida 'st, pariat sine doloribus.
 Mercurium jussi me continuo consequi, 20
 Si quid vellem imperare ; nunc hanc alloquar.

quando placet ; ubi primum me confero huc, evado statim Amphitryo, et commuto meam vestem. Nunc prodeo huc ad vos honore prosequendos, ne relinquam hanc Comoediam imperfectam. Uno tempore veni ut feram opem Alcumenæ, quam Amphitryo ejus maritus accusat stupri innocentem. Nam si crimen quod ego commisi recidat in Alcumenam innocentem, id mihi vertatur vitio : nunc capiam similitudinem Amphitryonis, ut feci una vice, et immittam huc hodie maximos errores in horum familiam ; sed deinceps curabo ut res pateat, et opitulabor Alcumenæ tempestive, et providebo ut pariat sine dolore, uno partu, et Iphicium quo est gravida ex Amphitryone, et Herculem quo est gravida ex me. Mandavi Mercurio ut me consequatur e vestigio, ut ei præcipiam si quid velim. Nunc hanc alloquar.

5 *nunc autem* Lgg. Ven. 3. Bon. *mox quo* C. Pl. 4. 5. 6. B. 1. Bon. *quo exemplo* Pl. 1. 2. 3. et Hl. 1. e pr. m. Ven. 1. 3. *advento, e porta vult* Acidal. *adventum apparo* Both.—7 *nostri* Hl. 1. e pr. m.—10 *veni* Both. *mox darem* H.—11 *fit* Hl. 1.—12 *si ad* C. Pl.—14 *familia* Lgg.—15 *hodie* abest a B. 1. totus versus deesse videtur in Lgg. *initium* C. *initium* Pl. 1. *iniciam* Pl. reliqui ; *injiciam* B. 1.—20 *sequi* Lgg. *continuo me sequi* Hl. 1.

NOTÆ

8 *Ne hanc inchoatam transigam*] Id est, relinquam imperfectam.

ACTUS TERTII SCENA SECUNDA.

ALCUMENA, JUPPITER.

DURARE nequeo in ædibus; ita, me probri,
 Stupri, dedecoris a viro argutam meo!
 Ea quæ sunt facta, infecta refert, ac clamitat:
 Quæ neque sunt facta, neque ego in me admisi, arguit:
 Atque id me susque deque esse habituram putat. 5
 Non edepol faciam: neque me perpetiar probri
 Falso insimulatam: quin ego illum aut deseram,
 Aut satisfaciat mihi ille, atque adjuret insuper,
 Nolle esse dicta, quæ in me insontem protulit.
 JUP. Faciundum est mihi illud, fieri quod illæc postulat,
 Si me illam amantem ad sese studeam recipere: 11
 Quando ego quod feci, factum id Amphitruoni obsuit,
 Atque ille dudum meus amor negotium

ALC. Non possum manere in ædibus: oportetne me sic insimulari a meo viro, flagitii, impuditiæ, infamiæ? Narrat ea non esse acta quæ sunt acta, et vociferatur; reprehendit in me quæ neque sunt perpetrata, neque commissa a me; et arbitrat me esse laturam id non ita graviter. Per ædem Pollucis non committam neque feram me accusari falso stupri. Sane aut ego eum relinquam, aut se purgabit apud me; et adjurabit præterea se nolle dixisse ea quæ protulit in me innocentem. JUP. Oportet me implere id quod illa optat fieri, si ego velim recipi ab illa amans, quoniam id, quod ego commisi, nocuit Amphitryoni; et ille meus amor movit jam-

//////////

3 Ita e conject. Camer. *facta infecta re est cl. C. f. infectave acclamat* Pl. 1. 2. 5. H. et Hl. 1. e 2da m. *f. infectave accl.* Pl. 3. *f. infecta re accl.* Pl. 4. G. B. 1. Ven. 1. Bon. *f. infectave accl.* Pl. 6. *f. infecta restat, cl.* Lgg. prob. Gulielm. *f. infecta esse accl.* Ven. 3. *f. infecta esse occlamat* vult Gronov. collat. Curcul. II. 3. *facta infectad esse occl.* Both. *infecta M. 5. adque susque C. me si isque Hl. 1. mox habiturum G.—6 neque edepol H. M.—8 satisfaciet Hl. 1. ex emend. ille abest a Junt.—10 illæ B. 1.—13 illi Arg. 3. Junt. Ven.*

NOTÆ

1 *Probri*] Id est, adulterii. Genus pro specie. Neque enim gravius in mulierem probrium cadere potest, quam adulterium.

2 *A viro argutam meo*] Supple, patiar, feram. Omissa vox ad exprimendum affectum animi graviorem.

5 *Susque deque*] Idem quod Græcis ἀδιαφορεῖν, ne faire pus grand estat de

quelque chose.

8 *Satisfaciat mihi*] Duplex erat purgandi modus, aut jusjurandum, aut palinodia. Jurisjurandi exemplum est paucis post versibus. Palinodia erat, quando coram testibus qui læserat injuria, dictitabat se nolle dictum aut factum.

Insonti exhibuit; nunc autem insonti mihi

Illius ira in hanc et maledicta expetent.

15

AL. Et, eccum, video, qui me miseram arguit

Stupri, dedecoris. JUP. te volo, uxor, colloqui.

Quo te avortisti? AL. ita ingenium meum est:

Inimicos semper osa sum obtuerier.

JUP. Heia autem inimicos! AL. sic est, vera prædico: 20

Nisi etiam hoc falso dici insimulaturus es.

JUP. Nimis verecunda es. AL. potin' es ut abstineas manum?

Nam certo si sis sanus, aut sapias satis,

Quam tu impudicam esse arbitrare et prædices,

Cum ea tu sermonem nec joco, nec serio

25

Tibi habeas, nisi sis stultior stultissimo.

JUP. Si dixi, nihilo magis es, neque esse arbitror;

Et id huc revorti, uti me purgarem tibi.

Nam nunquam quicquam meo animo fuit ægrius,

Quam postquam audiui, te esse iratam mihi.

30

pridem lites huic innocent. Nunc vero ejus iracundia et convitia conjecta in illum, recident in me minime reum illorum. ALC. Sed ecce conspicio illum qui me accusat infelicem probri et dedecoris. JUP. Volo te alloqui, o conjux! quare te avortisti a me? ALC. Meus animus est perinde aversus: odi semper contueri meos inimicos. JUP. Etia vero dicis inimicos! ALC. Est sic; pronuntio quod res est, nisi es dicturus etiam hoc esse falsum. JUP. Es nimium pudica. ALC. Abstinebisne manum? etenim proculdubio si sis sanus, et satis sapias, tu non institues sermonem, neque serio, neque joco, cum ea quam tu putas et clamas esse corruptam, nisi sis amentior amentissimo. JUP. Si dixi, nihilo es magis, neque puto esse, et idcirco reversus sum huc, ut me excusarem apud te. Nam nihil unquam tui animo iniquiori quam postquam intellexi te esse iratam mihi. Quare dixisti? inquires: ego

6. probant Dissald. Gronov. Both.—15 *expectent* Hl. 1.—18 *quo ted* C. Pl. quonam te Cam. mox *avertisti* nunc Arg. 3. Junt. Ven. 6. *advortisti* Lgg.—19 *semper meos osa* Hl. 1. *osa sum semper* Ven. 1. 3. Bon.—21 *hæc* M. mox *diti* C.—22 *iracunda*, quod voluit Lamb. exhibet G.—24 *arbitreris* C. Pl. quatuor, Hl. 1. *arbitrare* Pl. 1. 2. mox *perdicus* Hl. 1.—25 *cum fatu* C. B. 1. Pl. 4. *confatu* Pl. 1. 2. *cum fatus* Pl. 3. Ven. 1. 3. Bon. *confatus* Hl. 1. *conficto* Pl. 5. *cum fatua* Pl. 6. *nec loco* C. Pl.—26 *nisi si sis* C. absque si Pl.—27 *neque ego esse* C. Lgg.—29 *fugit* Bon.—30 *audivit te* C.—31 *didix-*

NOTÆ

20 *Heia autem inimicos*] Viros, a 'Ferat jacentes in terram oculos; quibus divortio discessissent uxores, adversus officiosum salutorem inhumana potius quam inverecunda

22 *Nimis verecunda es*] Seneca: sit.'

Cur dixisti? inquires; ego expediam tibi.

Non edepol quo te esse impudicam crederem:

Verum periclitatus animum sum tuum,

Quid faceres, et quo pacto id ferre induceres.

Equidem joco illa dixeram dudum tibi,

35

Ridiculi causa: vel hunc rogato Sosiam.

AL. Quin huc adducis meum cognatum Naucratem,

Testem quem dudum te adducturum dixeras

Te huc non venisse? JUP. Si quid dictum est per jocum,

Non æquum est id te serio prævortier.

40

AL. Ego illud scio quam doluerit cordi meo.

JUP. Per dexteram tuam te, Alcmena, oro, obsecro,

Da mihi hanc veniam: ignosce; irata ne sies.

AL. Ego istæc feci verba virtute irrita:

Nunc quando factis me impudicis abstines,

45

Ab impudicis dictis avorti volo.

Valeas, tibi habeas res tuas, reddas meas.

Juben' mi ire comites? JUP. sanan' es? AL. si non jubes,

tibi aperiã. Per ædem Pollucis non dixi id quo crederem te esse impudicam, sed feci periculum tui animi; quid ageres et qua ratione induceres in animum id peripeti; porro ego tibi dixeram dudum joco ad ridendum, vel roga id ab hoc Sosia.

ALC. Quare tu non adducis huc meum cognatum Naucratem, quem dixeras dudum te adducturum testem, te non venisse huc? JUP. Si dictum est aliquid per jocum, non est par te accipere serio. ALC. Ego sensi quantum mihi fuerit grate. JUP. Te obtestor per tuam dexteram, Alcmena, da mihi hanc veniam; parce, ne sis irata. ALC. Ego feci hæc, confutavi hæc verba virtute; nunc quoniam confiteris me non esse ream factorum impudicorum, volo me præstare immunem a verbis impudicis. Vale, habe tibi tuas res, redde meas. Visne mihi adjungere comites? JUP. Esne

//////////

isti C. unde Pareus ernere vult id dixisti; at di lineola subduxit 2da manus. —33 sum animum Hl. 1. Ven. 1. 3. Bon.—35 etquidem B. 1. Hl. 1.—39 si quidem B. 1.—41 illum C. et Pl. 3. 4. e pr. m., e 2da illud, uti Pl. reliqui.—45 abstineo vult Acidal. abstinens H.—48 ire abest a Lgg. mox in iisdem sin ibo.—

NOTÆ

47 Valeas, tibi habeas res tuas] Formula solvendi matrimonii ex XII. Tabb. 'Si vir ab uxore divertit, uxori suas res sibi habere jubeto, eique claves adimito.' Cic. Philip. II. 'Mimam illam suam suas res sibi habere jussit:' ex XII. Tabb. 'claves ademit,' 'exegit.'

48 Juben' ire comites] Moris semper fuit, ut summo genere Matronæ nunquam incommittatæ processerint in publicum, non solum quia id facit ad earum amplitudinem, verum etiam quia non desunt testes vitæ et morum.

Ibo egomet, comitem Pudicitiam duxero.

JUP. Mane, arbitrato tuo jusjurandum dabo, 50

Me meam pudicam esse uxorem arbitrarier.

Id ego si fallo, tum te, summe Juppiter,

Quæso, Amphitruoni ut semper iratus sies.

AL. Ah! propitius sit potius. JUP. confide fore.

Nam jusjurandum verum te advorsum dedi. 55

Jam nunc irata non es? AL. non sum. JUP. bene facis.

Nam in hominum ætate multa eveniunt hujusmodi:

Capiunt voluptates; capiunt rursum miserias;

Iræ interveniunt; redeunt rursum in gratiam.

Verum iræ si quæ forte eveniunt hujusmodi, 60

Inter eos rursum si reventum in gratiam est,

Bis tanto amici sunt inter se, quam prius.

AL. Primum cavisse oportuit ne diceres,

Verum eadem si isdem purgas, mihi patiunda sunt.

JUP. Jube vero vasa pura adornari mihi, 65

Ut, quæ apud legionem vota vovi, si domum

Redissem salvus, ea ego exsolvam omnia.

AL. Ego istuc curabo. JUP. evocate huc Sosiam:

sana? ALC. Si non adjungis, proficiscar, ibo egomet sola, ducam Pudicitiam comitem. JUP. Ne abi, interponam jusjurandum tuo arbitrato, me censere meam conjugem esse castam. Nisi id dicam vere, tum te obsecro, summe Jupiter, ut sis semper iratus Amphitruoni. ALC. Ah! sit potius propitius. JUP. Crede fore; num nisi verum jusjurandum pro te; non es jam irata? ALC. Non sum. JUP. Agis recte; nam complura accidunt ejusmodi in vita hominum; capiunt voluptates, capiunt rursus dolorem; iræ ingruunt, redeunt rursus in gratiam: sed si aliquæ iræ ejusmodi contingunt fortasse inter eos, si redeunt in gratiam, sunt iterum amici inter se altero tanto quanto antea. ALC. Primum oportuit videre ne diceres; sed si idem eadem excuses, mihi ferenda sunt. JUP. Manda vero mihi comparari vasa pura, ut ego persolvam omnia illa vota quæ nuncupavi in bello, si repeterem domum incolumis. ALC. Ego curabo illud. JUP. Evocate huc Sosiam, accersat Blepha-

////////

49 comitem mihi Pud. Lgg. G. H. M. Hl. 1. Ven. 1. 3. Bon. duxero P. mihi Both.—52 falso Lgg.—54 confido G. B. 1.—64 isdem C. Pl. 1. 6. Pll. reliqui iisdem; in Lgg. deest iisdem.—65 adornari B. 1.—69 mea manu Hl. 1. in text.

NOTÆ

62 Bis tanto] Idem quod 'altero tanto.' Hinc Terent. in Andr. 'Amantium iræ, amoris redintegratio est.'

65 Vasa pura] Quæ in alios quam

sacrificiorum usus non adhibentur. Purum interdum 'simplex' accipitur, ut argentum 'purum' est oppositum 'cælato.'

Gubernatorem qui in mea navi fuit
 Blepharonem arcessat, qui nobiscum prandeat. 70
 Is adeo impransus ludificabitur :
 Quom ego Amphitruonem collo hinc obstricto traham.
 AL. Mirum quid solus secum secreto ille agat !
 Atque aperiuntur ædes : exit Sosia.

ronem gubernatorem qui fuit in mea navi, qui prandeat nobiscum. Huic adeo illudetur incænato, quando ego abducam hinc Amphitryonem obtorto collo. ALC. Mirum quid ille dicat solus seorsum. Sed aperiuntur ædes: Sosia prodit.

//////////

—70 accerscat Hl. 1. in text.—71 dolis addit J. Gulielm.

ACTUS TERTII SCENA TERTIA.

SOSIA, JUPPITER, ALCUMENA.

AMPHITRUO, assum : si quid opus est, impera : imperium exequar.

JUP. Optume advenis. So. jam pax est inter vos duos ?
 Nam quia vos tranquillos video, gaudeo et volupe est mihi,
 Atque ita servom par videtur frugi sese instituere :
 Proinde heri ut sint, ipse item sit : vultum e vultu com-
 paret : 5

Tristis sit, si heri sint tristes : hilarus sit, si gaudeant.
 Sed age, responde : jam vos redistis in concordiam ?

So. Praesto sum, Amphitryo : si tibi est opus quopiam, manda, implebo mandatum. JUP. Advenis opportune. So. Pax interceditne inter vos duos, obsecro ? Nam vos cerno quietos ; idcirco lator, et id mihi est jucundissimum ; et videtur æquum ut bonus servus sese sic componat, ut sit ipse perinde atque est herus ; componat suum vultum ex ejus vultu ; sit mæstus, si heri sint mæsti ; si sint læti, lætetur. Sed age, responde, vosne rediistis in concordiam ? JUP. Derides me, qui seis

//////////

2 *opportuned* Both. quo teste in Terent. Heaut. (127.) Mss. Berol. et Helmstad. legunt *optime* vice *opportune*. *Optimo optime* vult Taubm. at *quæso* duos Camer. Cum Botheo facit Hl. 1. *oportune* in text. at *optime* in marg.—5 *item ipse* C.—6 Ita C. *tristes si fuerint* Pl. 1. Hl. 1. *fuerint si tristes* Pl. 4. 5. 6. in omnibus *heri* omisso ; *testis sit fuerint* si B. 1. mox *hilaris* B. 1. *heri*

JUP. Derides, qui scis hæc jam dudum me dixisse per jocum.

So. An id joco dixisti? equidem serio ac vero ratus.

JUP. Habui expurgationem; facta pax est. So. optume est. 10

JUP. Ego rem divinam intus faciam, vota quæ sunt. So. censeo.

JUP. Tu gubernatorem a navi huc evoca verbis meis Blepharonem, ut re divina facta mecum prandeat.

So. Jam hic ero, quum illic censebis esse me. JUP. actutum huc redi.

AL. Nunquid vis quin abeam jam intro, ut apparentur quibus opus? 15

JUP. I sane, et quantum potest parata fac sint omnia.

AL. Quin venis, quando vis, intro: faxo haud quicquam sit moræ.

JUP. Recte loquere, et proinde diligentem ut uxorem decet.

Jam hi ambo et servos et hera frustra sunt duo,

me dixisse hoc per jocum. So. An dixisti hæc joco? Equidem arbitrabar te dicere serio ac vere. JUP. Me excusari, pax integrata est. So. Bene est. JUP. Ego faciam intro rem divinam, sicut vovi. So. Ita sentio. JUP. Tu voca huc meis verbis Blepharonem gubernatorem navis, ut epuletur mecum, peracta re divina. So. Jam ero hic quando putabis me esse illic. JUP. Revertere huc statim. AL. Estne aliquid quod impediat quominus ingrediar, ut instruantur quæ sunt necessaria. JUP. I certe, et quantum in te erit, fac universa sint comparata. AL. Quin venis intro quando voles, dabo operam ut nihil sit moræ. JUP. Dicis recte, et perinde atque decet uxorem diligentem quæ diligit virum. Jam hi ambo et servus et hera

~~~~~
si Ven. 1. 3. Bon.—8 deridesne, qui scis jamdudum hæc me dixisse Both. me a Pl. 1. dudum a Pl. 2. et hæc a Lgg. absunt.—10 Alcmenæ tribuunt Lgg. hab. exp.—12 Lgg. e navi huc avocabis meum; G. ex navi.—14 jam abest a B. 1.—15 jubeam H. apparetur Ven. 1. 3. Bon. opus est Pl.—16 potes Hl. 1. Pl. B. 1. et, post rasuram, C. mox fac ut sint B. 1. Hl. 1. potes parata facta Ven. 1. potis fac parata Ven. 3. Bon.—17 veni Pl. G. M. B. 1. Hl. 1. Post h. v. alter e Nonio in voce Exjurare inseritur, 'Quando isthæc omnia exjurasti te mihi dixisse per jocum.' Deest in Mss. et edd. princ. Extat primum in Brix.

NOTÆ

11 *Vota quæ sunt*] Votus, vota, votum, adject. 'res quæ sunt votæ.'

13 *Ut re divina facta mecum prandeat*] Moris erat religiosi apud Vesteres, ut ex ipsis victimis quas Diis

immolassent, partes quasdam secum domum asportarent, vocatisque propinquis et amicis, quasi in signum communionis et amicitiae ex iis convescerentur.

Qui me Amphitruonem rentur esse : errant probe. 20
 Nunc tu divine fac huc assis Sosia.
 Audis quæ dico, tametsi præsens non ades :
 Fac Amphitruonem advenientem ab ædibus
 Ut abigas quovis pacto, fac commentus sies.
 Volo deludi illum, dum cum hac usuraria 25
 Uxore nunc mihi morigero, hæc curata sint,
 Fac sis : proinde adeo, ut me velle intellegis :
 Atque ut ministres mihi, cum mihi sacrificem.

sunt delusi, qui arbitrantur me esse Amphitryonem : errant insigniter. Nunc tu, cælestis Sosia, assis huc, audis quæ dico, quamvis non ades præsens : fac quavis arte ut arceas ab ædibus Amphitryonem jamjam adventantem : fac ut comminiscaris fallaciam. Volo te illum ludificari. Da operam ut hæc fiant interea dum mihi morem gero cum hac uxore usuraria ; præsta id sicut intelligis me velle, et ut mihi ministres, quando mihi sacrificabo.

—19 *amabo* Hl. 1.—22 *huc fac* C. Pl. B. 1. *præses* C.—23 *huc ulv.* Arg. 3. Junt. Ald. Both.—24 *pacto facto fac* Hl. 1. *fac* omittit G. *cum mentus* C.—25 Lgg. *deludi illum hædum* ; at vice *dum cum* C. *edum*.—26 *nunc* C. et Pl. 3. e pr. m., a 2da *nunc* deest, ut in Pl. reliquis, et B. 1. *uxorem* Pl. 3. *mox sicut* Lgg.

NOTÆ

21 *Divine Sosia*] Id est, Mer- 26 *Morem gero mihi*] Genio meo
 curi : ad differentiam terrestris So- obsequor.
 siæ, id est veri.

ACTUS TERTII SCENA QUARTA.

MERCURIUS.

CONCEDITE atque abscedite, omnes de via decedite ;
 Nec quisquam tam audax fuat homo, qui obviam obsistat
 mihi.

MER. *Secedite universi una, et absistite ; desistite de via, neque ullus homo sit jam adeo temerarius, ut obstet obviam mihi. Etenim per Herculem quare non*

1 *discedite* Hl. 1.—2 *non quisquam* Lgg. *fuit* Pl. 4. e pr. m., e 2da *fuat*, superscripto *sit* ; *fuat* Pl. 6. Palmer e cod. *Nec quisquam tanto ausu fuat* : Gruter

NOTÆ

2 *Fuat*] *Fuam, fuas, fuat, sit* quæ ab eo enascuntur tempora, vel *fiat* ; unde ' *fui*,' præterit. et

Nam mihi quidem, hercle, qui minus liceat Deo minitarius
Populo, ni decedat mihi, quam servulo in Comoediis?

Ille navem salvam nunciat, aut irati adventum senis: 5

Ego sum Jovi dicto audiens, ejus jussu nunc huc me affero.

Quamobrem mi magis par est via decedere, et concedere.

Pater vocat me, eum sequor, ejus dicto imperio sum audiens:

Ut filium bonum patri esse oportet, itidem ego sum patri.

Amanti supparasitor, hortor, asto, admoneo, gaudeo. 10

Si quid patri volupe'st, voluptas ea mihi multo maxuma'st.

Amat? sapit: recte facit, animo quando obsequitur suo:

Quod omnes homines facere oportet, dum id modo fiat bono.

Nunc Amphitruonem volt deludi meus pater; faxo probe,

Jam hic deludetur, spectatores, vobis spectantibus. 15

mihi perinde concedatur numini minari plebi, nisi mihi faciat viam, quam mancipulo in Comoediis? Hic refert aut ratem incolumem, aut adventum senis irati. Ego obtempero Jovi; me confero nunc huc illius imperio; quapropter est æquius absistere de via, et una cedere. Pater me accersit, eum comitor, obtempero illius mandato, sicut decet natum esse obsequentem patri; ego sum ejusmodi erga patrem. Ob eo vices parasiti pro patre amante, impello, assum, commonefacio, lætor: si quid offert voluptatem patri, ea voluptas mihi est jucundissima, dat operam amori, sapit. Facit bene, quando morem gerit suæ libidini: necesse est eum facere id quod universi mortales faciunt, dummodo id fiat recta ratione. Nunc meus pater optat ludificari Amphitryonem: præstabo id naviter; ille ludificabitur mox, spectatores, vobis

Susp. III. 11. voluit n. q. tanti ausus.—4 ut decedat Ven. 1. 3. Bon. decebat B. 1.—5 aut abest a C. Pll. mox ingrati vult Acidal.—6 Joris B. 1.—7 mihi C. Pll. H.—9 ego ago C.—10 subparasitor C.—13 fiat C.—15 deludetur

NOTÆ

3 *Hercle*] Risum captat Comicus usurpato jurejurando in eum qui nondum natus est. Neque enim est histronis tantam adhibere diligentiam in ratione temporum et judicio.

4 *Servulo in Comoediis*] Patet ex hoc versu et sequenti, Amphitryonem, Comoediam non esse primam exhibitam a Plauto, sed ad minimum quartam. Nam et Mercatorem, et Stichum, et Mostellariam hoc loco notat esse exhibitas. Nam Acanthio

currit in *Mercatore* ad herum Charinum, ut nuntiet Pasicompsam Charini amicam a patre Demiphone esse visam in navi. Dinacium servus nuntiat Panegyri heræ suæ in *Sticho* Epignomum Panegyris maritum ex Asia reversum, in anchoris esse in portu. Et *Tranio* in *Mostellaria* nuntiat Theuropidis senis adventum inexpectatum.

13 *Dum id modo fiat bono*] Dum in eo nihil committatur contra leges.

Capiam coronam mihi in caput, assimilabo me esse ebrium,

Atque illuc sursum ascendero : inde optume cispellam virum.

De supero, quum huc accesserit, faciam ut sit madidus sobrius.

Deinde illi actutum sufferet suus servos pœnas Sosia.

Eum fecisse ille hodie arguet, quæ ego fecero hic : quid id mea ? 20

Meo me æquum est morigerum patri, ejus studio servire addeceat.

Sed eccum Amphitruonem ; advenit : jam ille hic deludetur probe,

Siquidem vos vultis auscultando operam dare.

Ibo intro, ornatum capiam, qui potis decet. 24

Dein sursum ascendam in tectum, ut illum hinc prohibeam.

cernentibus. Mihi imponam coronam in caput, simulabo me esse temulentum, et ascendam in illa tecta sursum. Ita dispellam illinc egregie hominem. Quando advenerit huc, efficiam ut siccus sit mudidus ab alto. Postea ille Sosia ejus mancipium dabit modo pœnas. Ille cum reprehendat hodie cum perpetrasset quæ ego perpetravero hic. Est pur me esse obsequentem meo patri, oportet me obtemperare ejus voluntati. Sed adest Amphitryo, advenit, illum ludificabor mox egregie, si desideratis navare operam audiendo. Ingrediar, induam vestem quæ est convenientior, deinde ascendam sursum, ut illum arceam hinc.

*****

spectatoribus Hl. 1. e pr. m. *adspectantibus* G. *inspectantibus* Hermann. de Metr. p. 161.—16 *capud* B. 1.—17 *escendero* C. *scis pellam* C. Pl. 4. et 5. e pr. m., e 2da *cispellam* ; *expellam* Pl. reliqui, et Hl. e pr. m. G. *uspellam* H. M. uti voluit Benth. ad Terent. Heaut. II. 3. 20.—18 *huc abest* a B. 1. Post h. vs. inserere alterum apud Nonium in *Matella* vult Pistor, *Ne tu postules urnam tibi aquæ infundi in Caput.*—19 *Ille* B. 1.—20 *quom eum* B. 1. *mox id abest* a Mss. et edd vet. *quid est mea* Pl. 1. 2. et, pro gl., Pl. 4.—24 *potis* Steph. et Lips. *potes* Lgg. *potius* Mss. ceteri et edd. vet.—25 *deinde* C. Lgg. Hl. 1. Ven. 1. 3. Bon. *susum* C.

NOTÆ

16 *Capiam coronam*] Coronam floræ gestabant potantes et Græci et Romani ; rati videlicet odoribus repleti ebrietatem. Athenæus pluribus in locis de illis coronis.

17 *Cispellam*] *Dispellam* ; quasi citra pellam, et *dispellam*.

18 *Madidus sobrius*] *Lusus* in verbo ‘madidus.’ ‘Madidus’ enim aqua extus aspersum, et vino intus plenum significat. Hic extus tantum futurus est Amphitryo, aspersa ab alto per Mercurium aqua, intus siccus et jejunos futurus.

ACTUS QUARTI SCENA PRIMA.

AMPHITRUO.

NAUCRATEM quem convenire volui, in navi non erat :
Neque domi, neque in urbe invenio quemquam, qui illum
viderit.

Nam omnis plateas perreptavi, gymnasia et myropolia :
Apud emporium, atque in macello, in palæstra atque in
foro,

In medicinis, in tonstrinis, apud omnis ædis sacras : 5
Sum defessus quæritando ; nusquam invenio Naucratem.

Nunc domum ibo, atque ex uxore hanc rem pergā ex-
quirere,

Quis fuerit, quem propter corpus suum stupri compleverit.
Nam me, quam illam quæstionem inquisitam hodie amit-
tere,

Mortuum satius est. Sed ædis occluserunt. Eugepæ! 10

AMP. *Naucrates, quem volebam adire, non erat in navi ; invenio neminem neque in ædibus neque in civitate, qui eum conspexerit. Etenim vagatus sum per cuncta compita, gymnasia, tabernæ unguentarias ; apud mercatum. et in macello, in palæstra atque in foro, in medicinis, in tonstrinis, apud omnes ædes sacras. Sum defatigatus pervestigando, mihi occurrit nullibi Naucrates. Nunc pergo ad ædes, et persequar percontari a conjuge hanc rem, quis extiterit juxta quem sese contaminaverit stupro. Etenim præstat mortem oppetere, quam prætermittere hodie illam quæstionem sine examine. Verum occluserunt domum. Eugepæ ! hoc fit perinde atque*

//////////

4 atque in pal. vult Acidal.—8 fuit Arg. 3. Ald.—10 euge Hl. 1.—12 alte-

NOTÆ

1 *Naucratem*] Pro *Naucrates*. Hellenismus. Virgilius : ‘ Urbem quam statuo, vestra est,’ pro, urbs quam statuo, aut quam urbem statuo.

3 *Gymnasia*] Palæstræ in quibus nudi exercebantur.

Myropolia] Α μυρον ‘ unguentum,’ et πωλέω ‘ vendo ;’ id est, tabernæ unguentariæ, *Parfumeurs et Apoticaïres*.

4 *Macello*] Sic dictus Romæ lo-

cus in quem edulia omnis generis conferebantur, et venalia proponebantur.

Palæstra] Locus, in quo cursu, lucta, et aliis ludis adolescentes exercebantur.

Foro] Hic de Curia et locis in quibus judicia ferebantur.

10 *Eugepæ*] Id est, optime, interjectio adhortantis, hic ironice dicta.

Pariter hoc fit, atque ut alia facta sunt: feriam foris.
Aperite hoc: heus, ecquis hic est? ecquis hoc aperit ostium?

cetera jam facta sunt. Pulsabo januam. Patefacite hoc, heus! ecquis est hic? ecquis patefacit hanc januam?

////////

rum hoc abest a B. 1. et Hl. 1. e pr. m.

ACTUS QUARTI SCENA SECUNDA.

MERCURIUS, AMPHITRUO.

QUIS ad foris est? AM. ego sum. ME. quid ego sum?

AM. ita loquor. ME. tibi Juppiter

Dique omnes irati certo sunt, qui sic frangas fores.

AM. Quo modo? ME. eo modo, ut profecto vivas ætatem miser.

AM. Sosia. ME. ita sum Sosia, nisi me esse oblitum existimas.

Quid nunc vis? AM. sceleste, at etiam quid velim, id tu me rogas? 5

ME. Ita rogo. Pene effregisti, fatue, foribus cardines.

An foris censebas nobis publicitus præberier?

Quid me aspectas, stolide? quid nunc vis tibi? aut quis tu es, homo?

MER. Quis stat ad ostium? AMP. Ego sum. MER. Quid? ego sum. AMP. Ita dico. MER. Jupiter et cuncti Dii sunt sine dubio infensi tibi, qui frangis sic januam. AMP. Quo modo? MER. Eo modo, ut proculdubio degas vitam infelicem. AMP. Sosia. MER. Ita sum Sosia, nisi arbitraris me mei esse oblitum. Quid vis jam? AMP. Improbe, tu a me postulas quoque quid petam? MER. Etiam peto. Propemodum comminuisti cardines ostii, amens. Nonne existimabas nobis esse suppediundas de publico? Quid me aspicias, stulte? Quid tibi vis nunc?

////////

1 quis ego B. 1. G. H. Both. mox ita deest in Lgg.—2 frangis B. 1.—4 oblitum censeas Lgg.—5 quod velim B. 1.—6 effregistis C.—8 aut tu qui B. 1.—

AM. Verbero, etiam quis ego sim me rogitas? ulmorum acheruns,

Quem pol ego hodie ob isthæc dicta faciam ferventem flagris. 10

ME. Prodigum te fuisse oportet olim in adolescentia.

AM. Quidum? ME. quia senecta ætate a me mendicas malum.

AM. Cum cruciatu tuo isthæc hodie, verna, verba funditas.

ME. Sacrufico ego tibi. AM. qui? ME. quia enim te macto infortunio.

aut quis es tu homo? AMP. Flagrio, a me sciscitaris etiam quis ego sim? Mors virgarum, quem per Pollucem ego reddam hodie excarescentem verberibus, propter ista verba. MER. Est necesse te exstitisse quondam profusum in juventute. AMP. Quare? MER. Quia a me rogas infortunium in senili ætate. AMP. Verna, profers hodie ista dicta. MER. Ego tibi lito. AMP. Quo pacto? MER. Quia te macto infortunio.

////////

9 sum M.—11 pro dignum Lgg. mox adolescentiam C.—12 quidam C. mox senectæ Lgg.—14 infortunio abest ab Hl. 1.

NOTÆ

9 *Ulmorum acheruns*] Id est, vago ulmearum virgarum, servus qui adeo nequam est, ut in eo cædendo condendæ sint ulmi integræ in ejus tergo. ‘Acheruns’ et ‘Acheron’ est mortis mortuorumque domicilium, ab α privativo, et χαίρω ‘gaudeo,’ quia infernus est ubi ‘habitat luctus,’ ut ait Virgil.

13 *Verna*] Servus domi, a domesticis servis natus.

14 *Sacrufico ego tibi*] Offensus Am-

phitryo quod inurbanus loquatur servus ejus Sosia, sicut existimabat, hic quasi inurbanitatis deprecatus invdiam, se sacrificare ait Amphitryoni: qui honos ceteros omnes antecellit: sed verbum interpretatus, ad risum concitandum se sacrificare ait infortunium pro victima.

Macto] ‘Macto Deos,’ pro macto Diis, dicebant Antiqui. Unde Plautinus jocus, ‘te macto infortunio,’ pro, tibi macto.

SUPPOSITA.

AM. Tun' me mactes, carnufex? nisi formam Dii hodie meam perduint,

Faxo ut bubulis coriis onustus sis, Saturni hostia.

Ita ego te certo cruce et cruciatu mactabo: exi foras,

Mastigia. ME. larva umbratilis, tu me minis territas?

Nisi hinc actutum fugias, si denuo pultaveris,

5

Si minusculo digito increpuerint fores, hac tegula

AMP. *Mihine sacrificas sic, furcifer? nisi Dii mihi adimant hanc formam quam præfero, curabo ut obruaris scuticis bubulis, o hostia Saturni. Sic sine dubio ego te conficiam cruce et cruciatu. Egredere foras, verbo. MER. Larva nocturna, tu mihi vis timorem injicere tuis minis? Nisi absistas hinc velociter: si pulsaveris fores iterum: si impuleris fores vel extremo digito; tibi com-*

Hæc Supposita desunt in Mss. et edd. vet. Ea Bon. nescio unde, exhibet longe aliter, quam in aliis editionibus recentioris ævi disposita. Linea transversa indicat finem versiculorum in Bon. quoties hæc ab aliis discrepat. Ea omnia Botliius in metra redigit aliter in textu, in notis aliter. Quoniam vero nondum liquet, utrum ea sint revera, necne, Plautina, de metris curiose anquirere est supervacaneum.

1 In margine B. 1. rubrica scriptum exhibet, 'Hic fortassis deficiunt septem versus, qui in exemplari antiquo videbantur deficere.' Ex iis septem manus recentior hos quinque adlevit margini Hl. 2. AM. *Tu me mactes carnufex, nisi formam di hodie meam* | *Perduint faxo ut bubulis coriis onustus* | *Saturni hostia.* ME. *Larva umbratilis me minis tentus* | *Ni hinc fugias.* AM. *Si denuo pultaveris* | *Si minusculo digito fores increpuerint* | omissis verbis *At ego certe cruce et cruciatu mactabo* | *Exi foras mastigia* | quæ sic scripta exhibet Bon. quinque iis præfixa, quibus subjicit *Hac tegula . . . expuas* | . *perdiunt* Bon.—2 *coris*

NOTÆ

1 *Formam Dii perduint*] Alludit ad fabulas, in quibus homines in ipso æstu aut iracundiæ aut doloris aut amoris formam exuunt humanam, alienam induunt. Innuitque Amphitryo daturum sibi pœnas Sosiam, nisi repente Dcorum potentia mutetur.

2 *Saturni hostia*] Carthaginenses iratum sibi Saturnum placabant humanis hostiis et suis liberis; sed tandem victi vi naturæ furtivos pueros educabant suorum loco, et gladiis impiæ religionis pro suis subiciebant.

Interminatur exitum Amphitryo Sosia; quasi domi ad id educato; idque in convitium Carthaginensium dicitur, utpote cum quibus bellum erat Romanis, quando exhibita est Amphitryo.

4 *Larva umbratilis*] Apuleius: 'Larvalis forma,' id est, larva et umbra, vel umbra larvæ, quæ per sese 'umbra est,' quasi dicas 'umbram umbræ,' aut 'larvam larvæ.' Ad contemtum Amphitryonis jam senis, et noctu occurrentis, ut vulgo occurrant et 'umbræ' et 'larvæ.'

Tuum deminuam caput, ut cum dentibus linguam excrees.

AM. Tun', furcifer, meis me procul prohibessis ædibus?

Tun' meas pulsare foreis? hasce illico toto demoliar cardine.

ME. Pergin? AM. pergo. ME. accipe. AM. sceleste, in herum?
si te hodie apprehendero, 10

Ad id redigam iniseriarum, ut semper sis miser.

ME. Bacchanal te exercuisse oportuit, senex. AM. qui dum?

ME. Quando tu me tuum servom censes. AM. quid? censeo?

ME. Malum tibi: præter Amphitruonem, herum novi neminem.

AM. Num formam perdiidi? mirum quin me norit Sosia. 15

Scrutabor: eho dic mihi, quis videor? num satis Amphitruo?

ME. Amphitruo! sanusne es? Nonne tibi prædictum, senex,
Bacchanal te exercuisse, quom qui sis, alium rogites?

Abscede, moneo: molestus ne sies, dum Amphitruo

Cum uxore, modo ex hostibus adveniens, voluptatem capit. 20

AM. Qua uxore? ME. Alcumena. AM. quis homo? ME. quotiens vis dictum? Amphitruo,

minuam caput hac tegula quam teneo, ut exspuas linguam cum dentibus. AM. Furcifer! tu me summoves a meis tectis? Tu me vetas pulsare fores? Ego statim eorum contellam omnes cardines. ME. Pergisne pulsare fores? AM. Pergo. ME. Accipe aquam qua te aspergo. AM. Nequam, conjicis aquam in herum; si te tenuero hodie, te redigam eo miseriarum, ut sis futurus perpetuo miser. ME. Oportet Bucchum te agitasse hodie, o senex! AM. Quare? ME. Quia tu putas me esse tuum servum. AM. Quid? censeo te esse meum servum? ME. Infortunium tibi accidat: ego non novi alium herum quam Amphitruonem. AM. An amisi formam? Mirum est Sosiam non me noscere. ME. scrutabor. Heus tu, Sosia. Dic mihi si non sum Amphitruo? Quis tibi videor esse? Nonne sum satis Amphitruo? ME. Es Amphitruo? Esne sanus? Nonne tibi dixi, o senex, te esse jactatum a Baccho, quando petis ab alio qui sis? Abscede, crede mihi: ne sis molestus, interea dum Amphitruo reversus a Telebois capit voluptatem cum uxore. AM. Cum qua uxore? ME. Cum Alcmena. AM. Quis? ME. Amphitruo. Quo-

~~~~~

Bon.—6 *inreperuis vult Acidal.*—8 *prohibes* Bon.—9 *pultare* Bon. mox AM. *hasce* Bon.—10 *in hac* | Si Bon.—11 *ad id te* Arg. 3. mox miser | Bon.—12 *exercuisse* Bon. mox *quidam* | Bon.—14 *nam mihi herum præter Amphitruonem n. n.* | Bon.—15 *perdiidi? quum me minus* Bon.—18 *Bacchus bacchanal exccravisti* Bon.—19 *abscede* Bon.—21 *quis illic homo* | Bon. mox *dictum vis* Bon.—22 *sies* |

NOTÆ

10 *Accipe*] Vs. 17. A. III. Sc. 4. non tegula appetitum, sed aqua aspersum conjicere est, ubi sic ait Mercurius: 'faciam ut sit madidus sobrius:' 'Accipe,' id est, accipe aquam qua te aspergo.

12 *Bacchanal*] 'Bacchanal' erat locus in quo vulgo commorabantur

Bacchantes, id est, furoribus a Baccho immixtis incitaturæ fœminæ. Nam Veteres existimabant immitti furorem in homines a 'Baccho, Cerere, et Luna: a Baccho incitati, Bacchi; a Cerere, Cereriti, Cereriti, Ceriti: a Luna, Lunatici dicebantur.

Herus meus ; molestus ne sies. AM. quicum cubat ?

ME. Vide ne infortunium quæras, qui me sic ludifices.

AM. Dic quæso, mi Sosia. ME. blandius ; cum Alcumena. AM.
in eodemne

Cubiculo ? ME. imo, ut arbitror, corpore corpus incubat. AM.
væ misero mihi ! 25

ME. Lucri 'st, quod miseriam deputat. Nam uxorem usurariam
Perinde est præbere, ac si agrum sterilem fodiendum loces.

AM. Sosia. ME. quid, malum, Sosia ? AM. non me novisti,
verbero ?

ME. Novi te hominem molestum, qui ne emas litigium. AM. adhuc
Amplius : Nonne ego herus sum tuus Amphitruo ? ME. tu Bac-
chus es, 30

Haud Amphitruo : quoties tibi dictum vis ? num denuo ?

Meus Amphitruo uno cubiculo Alcmenam complexu tenet.

Si pergas, eum hic sistam, neque sine tuo magno malo.

AM. Cupio accersi. Utinam ne pro benefactis hodie patriam,
Ædeis, uxorem, familiam cum forma una perduam ! 35

ME. Accersam equidem : sed de foribus tu interea sis vide.

ties vis dici ? Amphitryo, meus herus ; ne sis molestus. AM. Cum qua cubat ? ME. Vide ne tibi accersas infortunium, tu qui illudis mihi sic. AM. Dic amabo, mi Sosia. ME. Tu loqueris jam blandius ? Cubat cum Alcmena. AM. Cubatne in eodem cubiculo ? ME. Immo, ut existimo, contingit corpus corpore. AM. Væ mihi infortunato ! ME. Est res fructuosa, quam arbitratur esse damnosam. Num commolure uxorem usurariam est perinde ac si loces fodiendum agrum sterilem. AM. Sosia. ME. Quid vis, malum, interpellato tam sæpe Sosia ? AM. Tu non me nosti, carnifex ? ME. Te novi hominem molestum qui moves litem ultro. AM. Pergis porro maledicere : nonne sum Amphitryo tuus herus ? ME. Tu es Bacchus, non Amphitryo. Quoties vis tibi id repeti ? Num vis iterum idem repeti ? ME. Amphitryo tenet Alcmenam in suo cubiculo. Si pergas esse molestus, sistam eum hic, neque faciam citra tuum magnum damnum. AM. Velim vocari illum Amphitryonem. Utinam perdam hodie patriam, penates, uxorem, familiam, et formam, in præmium recte factorum. ME. Accersam equidem Amphitryonem. Sed vide ut discedas quamprimum a foribus, interea dum accerso

////////

Bon.—23 sic abest a Bon.—24 blandiris Bon. uti vult Gruter ; mox eodem cubiculo | Bon.—26 lucrum est Bon. miserie Bon.—27 præberier Bon.—28 malum abest a Bon. nosti Bon.—29 quire...litigium | Bon.—30 non ego ... Amphitryo | Bon.—31 vis abest a Bon.—32 Amphitryo intus uno complexu Alc. te | sine meus Bon. complexus vult Douzæ fil.—33 huc eum Bon.—34 ut veniat pro bene factis hodie dii faciant | Bon.—36 videbis | Bon.—37 jamque volabat Bon. mox id con-

NOTE

30 Tu Bacchus es] Id est, non so- chus. Et ipse furor Bacchicus.
lum Bacchans es, verum etiam Bac-

* Credo jam quæ volebat sacrificia ad epulum conduxit.*
Si molestus sis, evades nunquam, quin te sacrificem.

Amphitryonem. Credo Jovem jam perduxisse usque ad epulum sacrificia, quæ dixerat velle sibi fieri. Si pergis esse molestus, nunquam evades quin te mactem.

////////

dacier | Bon. Totum verum rejicit Acidal.—38 *faeris* Bon.

NOTÆ

51 *Credo jam*] Sosia secum hunc verum profert, cujus sensus pendet a vs. 13. A. III. Sc. 3. 'Ut re divina facta' (Blepharo) 'mecum prandeat.' quasi dicat: Jam puto patrem Jovem sibi sacrificasse, et jam epulatum esse cum Blepharone. Quod dicit jocando Mercurius, quia Act. III. Scen. 3. Jupiter, sumta forma Amphitryonis, mandaverat Sosiæ ut accerseret Blepharonem, sacrificia et epulas pararet; interim cum Alcme-

na in ædes ingreditur, ut indulgeat amoribus, quos sibi unos proponebat Jnpiter, quibus quando satis Mercurio indulsisse videtur, dicit ipse Mercurius: 'Credo jam Jovem sacrificia obtulisse quæ habebat offerenda, et esse epulatum, sicut epulari sibi proposuerat, potitus videlicet amoribus Alcmænæ, quæ sacrificia sola, quas unas epulas sibi in hac fraude proposuit.'

=====

AMPHITRUO, BLEPHARO, SOSIA.

DI vostram fidem! quæ intemperiæ nostram agunt familiam!
quæ mira
Video, postquam advenio peregre! nam veru' est, quod olim est
auditum
Fabularier, mutatos Atticos in Arcadia homines,

AM. O Dii, testor vestram fidem! quæ furia vexant nostram familiam? Quæ portenta conspicio, reversus peregre? Profecto id quod quondam dictum est in *Fabulis*, est verum, homines Atticos fuisse mutatos in Arcadia, et exinde fuisse bel-

////////

1 *pitomperie* Bon. *familiam* | Bon.—2 *peregre* | Bon. Num verum quod Bon. jam verum vult Acidal.—3 *fabularier* | Bon. *atticos* vult nescio quis in marg.

NOTÆ

3 *Mutatos Atticos in Arcadia*] Græcia et Græciæ regio non ignobilis Arcadia, fuit veluti theatrum quoddam amplissimum a Poëtis constitutum metamorphoseon, seu mutationum fabulosarum: tamen Auctor Plau-

tini Supplemēti non de mutationibus fabulosis, sed de veris loquitur; quas frequentes in Arcadia contigisse Auctor est Evanthes apud Plinium lib. VIII. cap. 22. de Lycanthropis, qui induunt lupinam pellem, deposita for-

Delph. et *Var. Clas.*

Plant.

I

Et sævas belluas mansitasse, nec unquam denuo parentibus 4
Cognitos. BL. quid illuc Sosia? magna sunt, quæ mira prædicas.
Ain' tu alterum te reperisse domi consimilem Sosiam.

So. Aio. Sed heus tu, quom ego Sosiam, Amphitruonem Amphi-
truo, quid scis an

Tu forte alium Blepharonem parias? o Di faciant, ut tu quoque
Conciscus pugnis, et illis dentibus, id impransus creduas. 9

Nam ego, ille alter Sosia, qui illic sum, me malis mulcavit modis.

BL. Mira profecto: sed gradus condecet grandire: nam ut video,
Expectat Amphitruo, et vacuus mihi venter crepitat. AM. et quid
aliena

Fabulor? in nostro olim Thebano genere plusquam mira memo-
rant,

Martigenam ille aggressus belluam magnus Europæ quæstor, an-
guineo

luas crudeles, neque postea unquam fuisse cognitos suis parentibus. BL. Quid est id, o Sosia! prodigia quæ tu prædicas sunt stupenda. Dicisne te invenisse ante januam Amphitryonis alterum Sosiam tibi similem. So. Aio: sed heus tu quandoquidem ego Sosia peperit alterum Sosiam, et Amphitryo peperit alterum Amphitryonem: quis scit an tu Blepharonem parias alium Blepharonem? O Di faciant ut credas id incænatus perinde ac ego, contusus pugnis alterius Blepharonis, et illis dentibus: nam alter Sosia, ille qui est idem ac ego, me affixit pessime. BL. Prædicas admirabilia sine dubio. Sed oportet accelerare gradum: nam Amphitryo expectat, sicut video, præterea venter vacuus mihi crepat. AM. Sed quid commemoro externa? Referant contigisse plusquam stupendu in nostris Thebis. Cadmus ille magnus investigator suæ sororis Europæ adortus serpentem genitorem hominum Martio-

////////

ed. Ald. in Mus. Brit.—4 *belluas* | Mansisse Bon.—5 *cognitos* | Bon. *prædicas* | Bon. *magna mira sunt quæ pr.* Acidal. vult.—6 *alium reperisse* Bon.—7 *Ain ais immo et ego et Amphytrionem Amphytrio* | Puto peperimus forte tu alium Blepharonem paries. o di faciant | *Ut Conciscus* | Bon.—9 *elisis vel elisus* vult Acidal.—11 *grandire eo condecet, ut video* Bon.—12 *crepitat* | Bon.—13 *genere* | Bon.—14 *belluam* | Bon. *exquisitor* Bon.—15 *perit* | *Et illac pugnata*

NOTÆ

ma humana, ad certum tempus. In-
nuit hoc loco illis Lycanthropis se
esse similem Amphitryo, utpote igno-
tum suis familiaribus ab ædibus ex-
torem.

12 *Quid aliena Fabulor*] Hic Auctor
Supplementi non satis attendisse vi-
detur Amphitryonem non esse The-
banum, sed Arcadem et Arcadici ge-
neris.

14 *Martigenam*] Serpens Thebanus,
cujus e dentibus a Cadmo seminati

nati sunt milites, dicitur Martigena,
non quod procreatus sit a Marte, sed
quod ab eo procreati sint milites;
quasi dicas, Martiorum hominum ge-
nitorem. Porro quo pertineat hæc
Fabula hoc loco ab Auctore Supple-
menti allata, non video. Nimirum
conqueritur Amphitryo quod ignotus
sit suis. Non male igitur Sosiam cum
Lycanthropis confert; at male cum
dentibus serpentinis, qui evadunt ho-
mines.

Repite hosteis peperit seminio : et pugnata illac pugna 15
 Frater trudebat fratrem hasta et galea : et nostræ auctorem gentis
 Cum Veneris filia angueis repsisse tellus Epirotica
 Vidit : de summo summus Juppiter sic statuit, sic fatum habet.
 Optumi omnes nostrates, pro claris factis, diris aguntur malis.
 Fata istæc me premunt, pertolerarem vim tantam, cladesque 20
 Exanclarem impatibiles. So. Blepharo. BL. quid est? So. nescio
 quid mali suspicor.
 BL. Quid? So. videsis, herus salutator oppessulatas ante foreis
 graditur.

rum semine illius dentium procreavit hostes, et frater incurrebat in fratrem hastatus et galeatus in certamine repente commisso. Et Epirus vidit eundem Cadmum conditorem gentis nostræ Thebanæ serpere humi cum Hermiona sua conjuge, filia Veneris mutatum in serpentem cum uxore. Summus Juppiter sic decrevit in cælo; sic fata voluerunt. Omnes Thebani etiam optimi afficiuntur crudelibus suppliciis pro recte factis. Illa fata communia me urgent. Perferrem tantam vim malorum, et exantlarem clades intolerandis, si pudor conjugis esset salvus. So. Hens tu, Blepharo. BL. Quid vis? So. Auguror nescio quid incommodi. BL. Quid anguraris? So. Vide si placet: ecce herus Amphitryo obambulat ante suas fores oclusas, sicut salutator potentiorum. BL. Nihil est, obambulat

pugna Bon.—16 galea | Bon.—17 cum pulchra Veneris filia | Repsisse anguem tellus vidit epyrothica. | Sic de summo summus Juppiter statuit. sic factum habet Bon.—19 Homines martis optimis...duris anguntur Bon.—20. 21 De Fata usque ad impatibiles omnia absunt a Bon.—22 ut salutator ob pessulas fores

NOTÆ

16 *Nostræ auctorem gentis*] Cadmus, missus ab Agenore ut Europam sororem quæreret, condidit Thebas: tandem mutatus est cum Hermiona conjuge in serpentem.

18 *Juppiter sic statuit*] Agnoscit Amphitryo nutum voluntatis divinæ, a quo pendent universa, et cui decet hominem et hominum principem, qualis erat Amphitryo, ultro subjici, etiam cum adversa et gravia immittit immerentibus.

Sic fatum habet] Veteres vim Fatorum esse tantam existimabant, ut Deos etiam, Deorumque principem Jovem, eorum esse legibus astrictos crederent.

19 *Optimi omnes*] Revera apud

Thebanos finguntur a Poëtis una et calamitosi Heroës extitisse et innocentes: quia virtus attrita malis magis magisque splendescit.

21 *Exanclarem*] Pro 'exantlarem.' Nonius in verbo *Exanclare* sen *Exantlare* laudat hunc versum ut Plautinum: sed enim aut Nonius a quodam Grammatico accepit ut Plautinum, aut Auctor Supplementi ante tempora Nonii illum supposuit.

22 *Herus salutator*] Salutatores erant, qui fores potentiorum obsidebant, et ut diligentiam significarent, multo ante lucem ad limina veniebant, expectabantque usque eodum paterent, et interea obambulant.

BL. Nihil est, famem expectat obambulans. So. curiose quidem : foreis enim

Clausit, ne prævorteretur foras. BL. oggannis. So. nec gannio, nec latro.

Si me audias, observes ; nescio quid secum solus, puto, 25

Rationes colligit : quid memoret, hinc excipiam, ne propera.

AM. Ut metuo, ne victis hostibus Di partam expungant gloriam.

Totam miris modis nostram video turbatam familiam.

Tum vero uxor vitio, stupro, dedecore me plena enicat.

Sed de patera miru'st : erat tamen signum obsignatum probe. 30

Quid enim ? pugnas pugnatas prolocuta, et Pterelam oppugnatum,

Nostris occisum manibus fortiter : atat ! novi jam ludum :

Id Sosiæ factu'st opera, qui me hodie quoque præsensem ausit

Indigne prævortier. So. de me locutus, et quæ velim minus.

Hominem ne congregiamur, quæso, priusquam stomachum detexerit. 35

BL. Ut lubet. AM. si illum datur hodie mastigiam apprehendere ; ostendam quid sit

expectando famem. So. Diligenter quidem facit: nam fores junxit, ne fumes anteverteret egressa foras. BL. Oggannis. So. Nec ogganio, nec oblatro. Observe Amphitryonem, si mihi credis: meditatur secum nescio quid solus: puto eum subducere aliquas rationes: auscultabo hinc quid dicat, mane. AMP. Quam metuo, ne Dii præcipiant gloriam quam mihi peperit, debellatis hostibus. Video universam nostram familiam turbatam mirum in modum, tum vel maxime uxorem quæ me enecat, plena vitio, stupro, dedecore. Sed satis mirari non possum quomodo patera in ejus manus venerit. Nam erat optime obsignata: quid enim adeo stupendum est, quam quando recensuit pugnas a nobis commissas, et Pterelam oppugnatum et interfectum nostris manibus fortiter? Sed novi jam fraudem. Id gestum est fraude Sosiæ, qui ausus est hodie me antevertere, et ingressus domum, juncto ostio, me arcere ab ædibus indignissime. So. Verba facit de me: sed dicit quæ nolim dici ab eo. Obsecro ne congregiamur cum homine illo antequam detexerit quid habeat in animo. BL. Faciam ut lubet. AMP. Si hodie invenero illum furcife-

Bon.—23. 24 Nihil mea et famem spectat obambulare, dum obambulabat | So. Curiose quidem fores nostras clausit ne pr. fo. | Bon.—25 audias | Bon.—26 colligit | Bon. quid dicat de loco excipiamus Bon.—27 expugnent Bon.—29 tum vero absunt a Bon.—30 mirum signum tamen erat designatum probe | Bon.—31 Quis etenim pugnas pugnatas et Pterelam | Nostris expugnatum occisum fortiter manibus | At at novi jam id Sosiæ factum opera | Qui ...prævortier | Bon.—34 So. De me loquitur et quæ minus velim | Quæsonem congregiamur priusquam...Bon.—35 decoxerit Douza, dejecerit Acidal. conciniunt.—36 Vice Ut lubet Bon. Consistam. mox apprehendere | Bon.—

NOTE

23 *Famem expectat*] Cicero: 'Socratem ferunt, cum usque ad vesperam contentius ambularet, quæsitumque esset ex eo, quare id faceret, respondisse, se, quo melius cœnaret, opsonare ambulando famem.'

Herum fallere, minis et dolis incessero. So. audin' tu illum?

BL. audio.

So. Illæc machina meas onerat scapulas: compellemus sis hominem.

Scin' quid vulgo dici solet? BL. quid dicturus sis, nescio:

Quid tibi patiundum, fere hariolor. So. vetu'st adagium, Fames et mora 40

Bilem in nasum conciant. BL. verum quidem e loco compellemus Alacre. Amphitruo. AM. Blepharonem audio: mirum quid ad me veniat.

Opportune tamen se offert, ut uxoris facta convincam turpia.

Quid huc ad me Blepharo? BL. oblitus tam cito, quam diluculo Misisti ad navim Sosiam, ut hodie tecum conviverem? 45

AM. Nusquam factum gentium: sed ubi illic scelestus? BL. quis? AM. Sosia.

BL. Eccum illum. AM. ubi? BL. ante oculos: non vides? AM. vix video præ ira, adeo me istic

rum, ostendam illi quid sit decipere herum, dolis et minis prosequi. So. Audisne tu Amphitryonem? BL. Audio. So. Illa tempestas impendet meis cervicibus: conveniamus, si placet, hominem. Scisne quod vulgo solet dici? BL. Nescio quid dicturus sis: auguror ferme quid tibi ferendum est. So. Fames et mora bilem in naso concitant. BL. Compellamus eum alacriter ac læti ex hoc loco. Heus tu, Amphitryo. AMP. Audio Blepharonem. Quare venit ad me? Profecto advenit opportune, ut deprehendam turpitudinem uxoris Alcmenæ. Quare venis huc ad me, Blepharo? BL. Oblitusne es tam cito te misisse Sosiam ad navem primo diluculo, ut tecum hodie epularer? AMP. Non nisi Sosiam usquam gentium. Sed ubi est ille nefarius? BL. Quis? AMP. Sosia. BL. Ecce hominem. AMP. Ubi est? BL. Non eum vides ante oculos? AMP. Non video præ iracundia;

//////////

—37 *incessere* | Bon. vult Douza fallere dolis et minis.—38 *machina* | Bon. sed eum compellemus. | Sic inde quod vulgo...solet | Bon.—39 *sis abest* a Bon. 40 *Faciendum ariolor* | Bon.—41 *conciunt* | Verum: ideo hominem compellabo: *amphytrio* | Bon.—43 *Factu uxoris* Bon.—44 *ad abest* a Bon. mox cito | Qui Bon.—45 *ad navim absunt* a Bon. mox *convenirem* | Bon.—46 *Nusquam id factum sed illic scelestus ubi* Bon.—47 *vix præ ira video* | Adeo Bon.—48 *sacri-*

NOTÆ

40 *Fames et mora Bilem in nasum conciant*] Bilis motus est iracundia: unde 'bilem movere.' Iracundia autem ideo in naribus deprehenditur, quia quando 'difficili bile tumet jecur,' ut optimus Poëta loquitur, calore intimo fervet pectus, ad quem ventilandum et refrigerandum ducitur spiri-

tus copiosior, diductis naribus et ore. Igitur hoc adagio Auctor Supplementi dicit famem et moram allatam cænæ, bilem Amphitryoni movere. Seneca: 'Vetus dictum est, 'A lasso rixam quæri': æque autem et ab esuriente et a sitiente, et ab omni homine quem aliqua res urit.'

Hodie delirum fecit : ne te sacrificem, nunquam evades.

Sine me, Blepharo. BL. ausculta, precor. AM. dic, ausculto :
tu vapula.

So. Qua de re ? num satis tempori ? non ocius quivi, si me 50

Dædaleis tulissem remigiis. BL. abstine, quæso ; non potuimus

Nostros grandius grandire gradus. AM. sive grallatorius, sive

Testudineus fuerit, certum 'st mihi hunc scelestum perdere :

En tectum ! en tegulas ! en obductas fores ! en ludificatum herum !

En verborum scelus ! BL. quid mali fecit tibi ? AM. rogas ? ex
illo 55

Tecto exclusum foribus, me deturbavit ædibus. So. egone ?

AM. Tu. Quid minitabas te facturum, si istas pepulissem fores ?

Negas, sceleste ? So. quin negem ? en testis ampliter, quicum
venio :

audio ille me dejecit a sana mente. Nunquam effugies quin te mactem infortunio. Sine me jugulare hominem, Blepharo. BL. Ausculta, obsecro. AMP. Dic, ausculto. Tu da penas. So. De quo peccato ? Nonne sum reversus satis velociter. Non potuissim iter conficere celerius, si habuissem alas Dædali. BL. Abstine manum a Sosia, Amphityro, obtestor : nequivimus accelerare magis gradum. AMP. Sive ejus gradus fuerint tam grandes quam grallatorum, sive testudinei, decrevi perdere hunc nefarium. En tectum ! en tegulas ! en fores occlusas ! en herum irrisum ! en verba scelestas ! BL. Quid mali tibi fecit ? AMP. Rogas ? Summovit ab illis ædibus, ab illo tecto. So. Egone ? AMP. Tu ipse quid minitatus es te facturum, si attigisses illas fores ? Negas, sceleste, te mihi esse minitatum ? So. Quare non negarem ? En testis locuples eorum quæ dico, quocum revertor,

~~~~~

ficem | Bon.—49 me abest a Bon. mox præcor | Bon.—50 non facis in tempore | Bon. mox quasi dædaleis me Bon.—51 remigiis | Bon.—52 gradus | ..gradatorius Bon.—53 mihi | Bon.—54 tegulas | Bon.—55 rogas | Bon.—56 ædibus. | So. Egone. AM. negas sceleste. So. nego. en testis ampliter | Quocum, intermediis omissis, Bon.—58 quid ni negem vult Douza.—59 ducerem | Bon.—60 gen-

NOTÆ

51 *Dædaleis tulissem remigiis*] Id est, *alis*. Virgilius : ' Volat ille per aëra magnum Remigio alarum.' Vera historia esse creditur, quod velis, non alis fugerit Minois Cretensium Regis iracundiam Dædalus. ' Remigium' dicitur ' alarum' a principe Poëta ; quia sicut remis mare nautæ, sic aves aërem alis verberant et pergunt.

52 *Grallatorius*] Festus : ' Grallatores appellantur Pantomimi, qui ut in saltatione imitarentur Ægipanas, adjectis perticis, furculas habentibus, atque in his superstantes, ad

similitudinem crurum ejus generis gradiebantur utique, propter difficultatem consistendi.' Audio in quibusdam Galliæ urbibus, ac præsertim Campaniæ, quæ non sunt stratae lapidibus, usum esse grallarum ad itandum per vicos, propter lutum dilatius et altius. ' Grallatorius gradus' est grandis ; ' testudineus' tardus et brevis, a ' testudinibus,' quarum tarditas cuivis cognita transit in adagium.

Missus sedulo, ut ad te vocatum ducerem. AM. quis te misit,
Furcifer? So. qui me rogat. AM. quando gentium? So. dudum,
jam pridem, modo, 60

Ubi cum uxore domi redisti in gratiam. AM. Bacchus te irritassit.
So. Nec Bacchum salutem hodie, nec Cererem. Tu purgari
jusseras

Vasa, ut rem divinam faceres: et hunc me accersitum mittis,
Ut tecum prandeat. AM. Blepharo, dispeream, si aut intus adhuc
fui,

Aut si hunc miserim. Dic, ubi me liquisti? So. domi cum Al-
cumena conjuge. 65

Ego a te abiens portum versus volito, hunc tuis verbis voco.
Venimus, nec te nisi nunc video postea. AM. scelestum caput;
cum uxore?

Nunquam abis, quin vapules. So. Blepharo. BL. Amphitruo,
mitte hunc mea gratia,

missus modo ut vocarem, et ad te illum adducerem. AMP. Quis te misit, scelestus?
So. Idem qui a me petit a quo missus sim. AMP. Quando te misi? *Dudum,*
jampridem, modo, quando rediisti in concordiam cum uxore in adibus. AMP.
Bacchicus furor te incitat. So. Non salutari hodie Bacchum nec Cererem. Tu
mandaveras purgari vasa ut sacrificares: tu me misisti ut hunc accerserem ad cæ-
nandum tecum. AMP. Blepharo, Dii me perdant, si aut adhuc ingressus sum do-
num, aut si hunc ad te miserim. Dic, ubi me liquisti? So. Te reliqui domi cum
Alcumena conjuge. Ego dimissus a te, con volo ad portum. Invito Blepharonem
tuis verbis. Venimus, neque te vidi ex illo tempore nisi nunc. AMP. Scelestum
caput, cum uxore reliquisti? Non effugies quin des pœnas. So. Blepharo.
BL. Amphitryo, dimitte hominem mea gratia, et me audi. AMP. Ecce dimitto.

~~~~~

tium | Bon.—61 redisti ignotam | Bacchus Bon.—62 cerorem. | Tu purgan Bon.
ubi purgari vult Gruter, n̄ purgari Sciopp.—63 divinam rem ut faceres | Bon.—63
miserus vice mittis Bon. prandeat | Bon.—64 dispersam Bon.—65 miscram | Bon.
—66 ego abest a Bon. abiens | Bon.—67 caput | Bon.—68 vapules | Blepharo

NOTÆ

60 *Dudum, jampridem, modo*] Id est,
est modo, dudum, jampridem: in
quo 'modo' est particula expletiva,
et nihil ferme significat. Itaque est
dudum, jampridem, quasi dicat id
quod nos vernaculo nostro, *il y a*
déjà long-temps, qu'il y a long-temps.
Quod ad diuturnitatem temporis sig-
nificandam ab Auctore Supplemēti
affertur, quam vere vel ex hoc appa-

ret quod de eadem die loquatur.

62 *Nec Bacchum salutem*] Quia Am-
phitryo dixit Sosiam furore Bacchico
esse incitatum, respondet Sosia, id-
que a parte: Si Bacchus aut Ceres
sic furorem immittunt hominibus,
nolim eos salutare, adorare, colere,
invocare, utpote Deos noxios et ma-
leficos.

Et me audias. AM. en mitto, quid vis loquere. BL. istic jam dudum mihi

Maxuma memoravit mira : præstigiator forte aut veneficus 70

Hanc excantat tibi familiam : inquire aliunde, vide quid siet.

Nec ante hunc excruciatum miserum facias, quam rem intellegas.

AM. Recte mones : eamus, te advorsum uxori etiam advocatum volo.

Loquere quicquid volueris. BL. Iste mihi dixit stupendu quæ contigerunt apud te. Credo aliquis veneficus et præstigiator incantat tuam familiam. Inquire aliunde. Vide quid sit : neque excrucia hunc miserum Sosiam antequam deprehenderis rem. AMP. Mones sapienter. Volo etiam te esse in his advocatum adversus uxorem Alcenam.

////////

Amphytruo desunt a Bon. mox hunc modo mea Bon.—69 audias | mox jam et mihi desunt in Bon.—70 maxima | Bon. forte præstigiator Bon.—71 tibi deest in Bon.—72 excruciatum hunc Bon.

=====

JUPPITER, AMPHITRUO, SOSIA, BLEPHARO.

QUIS tam vasto impete has forcis toto convolsit cardine ?

Quis ante ædeis, tantas tamdiu turbas concitat ? quem si comperero, Telebois sacrificabo manibus. Nihil est, ut dici solet,

Quod hodie bene succedat mihi. Deserui Blepharonem et Sosiam,

Ut cognatum Naucratem convenirem : hunc non reperi, et illos perdidit. 5

JUP. Quis convulsit nostras fores totis cardinibus tanto impetu ? Quis movet jamdudum tantas turbas ante ædes ? Si hunc deprehendero, eum mactabo Manibus Teleboarum. Nihil est quod mihi succedat feliciter hodie. Deserui Blepharonem et Sosiam, ut adirem meum cognatum Naucratem : non inveni hunc : illos perdidit :

////////

1 ipse tu Bon.—2 concitat | Bon. mox comperio Bon.—3 manibus | Bon.—4 mihi | Bon. mox desenu Bon.—5 Naucratem | Bon.—6 habene | Bon. mox deest

NOTÆ

3 *Telebois sacrificabo manibus*] Hinc apparet, si Supplemento huic nonnulla auctoritas et fides, victorum morem fuisse, placare hostiis Manes hos-

tium qui in bello ceciderant : quod erat quasi quoddam communis humanitatis officium.

Sed eos video: ibo advorsum, ut si quid habent, scisciter. So.

Blepharo, illic qui

Ex ædibus, herus est, hic vero veneficus. BL. proh Jupiter.

Quid intueor? hic non est, sed ille Amphitruo. Istic si fuat,

Illum sane non esse oportuit, nisi quidem sit geminus.

JUP. Eccum cum Blepharone Sosiam; compellabo hos prius.

Sosia,

10

Tandem ad nos? esurio. So. dixin' tibi hunc veneficum?

AM. Immo ego hunc, Thebani cives, qui domi uxorem meam

Impudicitia impetivit, per quem teneo thesaurum stupri.

So. Here, si tu nunc esuris, ego satur pugnīs ad te volito.

AM. Pergin', mastigia? So. abi ad Acheruntem, venefice. AM.

men' veneficum?

15

Vapula. JUP. quæ, hospes, intemperiæ, ut tu meum verberes?

AM. tuum? JUP. meum.

AM. Mentiris. JUP. Sosia, i intro: dum hunc sacrufico, fac pare-
tur prandium.

So. Ibo. Amphitruonem, arbitror, ita comiter Amphitruo

sed eos cerno: ibo obviam, ut petam ab eis si habent aliquid quod dicant. So. Heus tu, Blepharo, ille qui prodit ex ædibus est meus herus Amphitryo, hic vero est veneficus. BL. Proh Jupiter, quid video? Hic homo, quem invenimus ante ædes, non est Amphitryo, sed ille qui procedit ex ædibus. Si hic est Amphitryo, profecto non est ille qui prodit ex ædibus, nisi sit geminus. JUP. Ecce Sosiam cum Blepharone: compellabo hos prius. Sosia, tandem reversus es? Esurio. So. Tibine dixi hunc, quem ante ædes invenimus, esse veneficum? AMP. Immo ego dico hunc esse veneficum, o Thebani cives, qui implevit meam uxorem impudicitia, teneo auctorem stupri. So. Here, si tu esuris nunc, ego venio ad te satur pugnīs. AMP. Pergisne, mastigia? So. Abi, venefice, ad Acheruntem. AM. Vocasne me veneficum? Vapula. JUP. Quæ furie te incitant, ut tu verberes meum servum? AMP. Tuum? JUP. Meum. AMP. Mentiris. JUP. Sosia, ingredere: dum macto hunc, cura ut apponatur cæna. So. Ibo: arbitror Amphitryonem, qui erat ante ædes, esse excipiendum tam urbaniter ab illo Amphitryone

//////////

scisciter in Bon.—7 veneficus | Bon.—8 quid ego video Bon. mox Amphytrio | Bon.—9 nisi sit geminus | Bon.—10 prius | Bon.—13 impedit, quasi a pædere, vult Douza. Post h. v. alium inseri vult Gulielm. e Nonio v. Vulgare, 'Cuique med absente corpus (uxor) vulgavit suum.'—14 Here tu esuris Bon.—15 venefice | Bon.—16 intemperie | Bon. mox verberes Bon.—17 mentiris | Bon.—20

NOTÆ

13 *Impudicitia impetivit*] Alii *impedit*: quam scripturam fulciunt auctoritate Nonii, quo et id efficiunt, ut hanc Scenam esse Plautinam con-

tendant; sed revera stylus est Plan-
tinius, non Plauti.

Thesaurum stupri] Nonius: 'Pessi-
mæ rei copia thesaurus dici potest.'

Accipiet, ut dudum memet ego ille alter Sosia Sosiam.

Interea dum isti certant, in popinam devortundum 'st mihi: 20

Lances detergam omneis, omneisque trullas hauriam. JUP. tun'
me

Mentiri ais? AM. mentiris, inquam, meæ corruptor familiæ.

JUP. Ob istuc indignum dictum, te obstricto collo hac arripiam.

AM. Væ misero mihi! JUP. at id præcavisse oportuit. AM.

Blepharo, suppetias mihi.

BL. Consimiles sunt adeo, ut utri assim, nesciam: rixam tamen, 25

Ut potest, dirimam. Amphitruo, noli Amphitruonem duello perdere;

Linque collum, precor. JUP. hunc tu Amphitruonem dictitas?

BL. Quid ni? unus olim; nunc vero partus est geminus.

Dum tu vis esse, alter quoque esse forma non desinit.

Interea quæso collum linque. JUP. linquo: sed dic mihi, videturne tibi 30

Istic Amphitruo? BL. uterque quidem. AM. proh summe Jupiter! ubi hodie

qui prodit ex ædibus, ut ego Sosia, qui eram ante ædes, excepi alterum Sosiam redeuntem e navibus. Interea dum illi rixantur, est mihi comedendum aliquod in popinam: detergam omnes lances, et exhauriam omnes puteras. JUP. Dicisne me mentiri? AMP. Mentiris, inquam, contaminator meæ familiæ. JUP. Ego te hac rapiam, obtorto collo, ob istud verbum contumeliosum. AMP. Væ mihi infelici. JUP. At oportebat te cavere ab iis antea. AMP. Blepharo, auxiliare mihi. BL. Sunt adeo similes, ut non possim statuere utri adsim: tamen dirimam certamen ut potero. Amphitryo, noli perdere Amphitryonem pugna. Dimitte collum, precor. JUP. Dicis hunc esse Amphitryonem? So. Quidni dicam? Antea erat unus Amphitryo, nunc alter procreatus est. Interea dum contendis te esse Amphitryonem, alter ille Amphitryo nihilominus præfert formam. Interea, quæso, dimitte Amphitryonem. JUP. Dimitto: sed dic mihi, Hicne tibi videtur esse Amphitryo? BL. Uterque mihi videtur esse Amphitryo. AMP. Proh summe Jupiter! ubi

//////////

interea deest in Bon.—21 tegulas auriam | Bon.—22 falsis | pro familiæ Bon.—
23 diripiam | Bon.—24 antea id...oportuit | Bon.—25 adeo | Bon.—26 dirimam |
Bon.—27 hunc Amphitryonem dictas | Bon.—30 mihi | Bon.—31 quidem | Bon.—

NOTÆ

21 *Omneisque trullas hauriam*] 'Trulla' varie a variis accipitur; sed in eo consentiunt omnes, esse vas capientis liquidis idoneum. Pro poculi genere Horatius: 'Qui Veientanum solitis potare diebus Campana solitus

trulla,' pro vase levando ventri aptum. Juvenalis: 'Si trulla inverso crepitum dedit aurea fundo.' Nonius: 'Pollubrum quod Græci, nos trullam vocamus.'

Mihi formam adimis! pergo quærere: tune Amphitruo? JUP. tu negas?

AM. Pernego, quando Thebis, præter me, nemo 'st alter Amphitruo.

JUP. Immo, præter me, nemo; atque adeo, tu Blepharo, judex sis.

BL. Faciam id, si queo, signis palam: tu responde prius. AM. lubens. 35

BL. Antequam cum Taphiis a te pugna sit inita, quid mandasti mihi?

AM. Parata navi, clavo hæreris sedulo.

JUP. Ut si nostri fugam facerent, illuc me tuto reciperem.

AM. Item aliud, ut bene nummatum servaretur marsupium.

JUP. Quæ pecuniæ? BL. tace sis tu; meu'st quærere: scisti numerum? 40

JUP. Talenta quinquaginta Attica. BL. hic examussim rem enarrat; et tu.

mihi ademisti hâc pristinam formam? Pergo interrogare. Esne tu Amphitryo?

JUP. *Negasne?* AMP. *Pernego, quandoquidem est nullus Amphitryo Thebis, præter me.* JUP. *Immo est nullus Amphitryo Thebis, præter me: atque adeo tu, Blepharo, esto noster amborum arbiter.* BL. *Aperiam id, si possum, indicis. Tu qui eras ante jannam, responde prior.* AMP. *Faciam libenter.* BL. *Quid mihi imperasti antequam certamen commisisti cum Taphiis?* AMP. *Ut teneres sedulo gubernaculum navis.* JUP. *Ut si nostri capesserent fugam, me reciperem illuc tuto.* AMP. *Mandavit etiam alterum, nempe ut servaretur marsupium nummis plenum.* JUP. *Quæ pecuniæ inerant in marsupio?* BL. *Tace, si vis, tu; meum est interrogare: Scisne numerum?* JUP. *Erant quinquaginta talenta Attica.* BL. *Hic narret rem adamussim: tu vero dic quot erant Philippei?* AMP.

//////////

32 adimis | Bon. mox JUP. perge quærere. AM. tun' vult Acidal.—33 pernego | Bon. mox alter deest in Bon.—34 adeo tu desunt in Bon.—35 respondet tu prius | Bon.—36 innita | Bon. mox deest mihi | in Bon.—38 ut abest Bon.—39 aliud me Bon.—40 peraniæ Bon. mox deest tu in Bon. quærere | Bon.—41 quadrinta Attica |

NOTÆ

32 *Mihi formam adimis*] Non ademit formam Amphitryoni Jupiter, quia nihilominus habet formam Amphitryonis Amphitryo, etsi similem sumserit Jupiter. Sed ideo id dicit Amphitryo, quia sic a suis excluditur, quasi metamorphosi aliqua et mutatione pristinae formæ factus esset aut bellua aut quidvis aliud.

41 *Talenta quinquaginta Attica*]

'Talentum' dicitur 'Atticum,' ab Attica regione in qua in usu erat, ad differentiam talenti Euboici, cujus erat usus in Eubœa potissimus, ac præsertim Thebis. Porro duplex erat talentum Atticum, unum magnum, alterum parvum: de ejus pondere multi multa: quando enim majores nostri plurimum desudarunt, ut, cui pecuniæ nostræ responderet,

JUP. Quot Philippei? AM. duo milia. JUP. oboli vero bis totidem. So. uterque

Rem tenet probe, intus in crumena clausum alterum esse oportuit.

JUP. Attende sis: hac dextera, ut nosti, regem mactavi Pterelam; Spolia ademi; et pateram qua ille potare solitus est, in cistella 45 Pertuli: dono uxori meæ dedi, qui cum hodie domi lavi, Sacrificavi, cubui. AM. hei mihi! quid audio? vix apud me sum: Vigilans quippe dormio: vigilans somnio, vivus et sanus intereo. Ego idem ille sum Amphitruo, Gorgophones nepos, imperator Thebanorum:

Et Creontis unicus, Teleboarum perduellis: qui Acarnanes 50

Et Taphios vi vici, et summa regem virtute bellica.

Illisce præfeci Cephalum, magni Deionei filium.

JUP. Ego idem latrones hostes bello et virtute contudi.

Electryonem perdiderant, nostræ et germanos conjugis,

Achaiam, Ætoliam, Phocidem, per freta Ionium et Ægeum et Creticum 55

Erant duo millia Philippeorum. JUP. Totidem oboli erant bis totidem. So. Uterque tenet probe rem. Oportet alterum fuisse inclusum in crumena. JUP. Expecta, si vis: interfeci regem Pterelam hac dextera, ut novisti, ademi spolia, et attuli in cistella pateram qua ille solitus est bibere: dono dedi meæ uxori, cum qua lavi hodie, sacrificari, cubui. AMP. Hei mihi! quid audio? Vix sum apud me: nam dormio vigilans: somnio vigilans; pereo viris et sanus. Ego sum idem Amphitruo ille, nepos Gorgophones, dux Thebanorum, amicissimus Creontis Regis Thebanorum, hostis Teleboarum, qui superari Acarnanes et Taphios mea virtute, et Regem eximia fortitudine militari. Præfeci Cephalum Deionei filium Telebois a me victis. JUP. Ego idem cœrcui latrocinia hostium virtute bellica. Perdiderant Electryonem et fratres nostræ uxoris. Vastabant Achaiam, Ætoliam, Phocidem vagati per mare Ionium, Ægeum, et Creticum, crudelitate piratica. AMP. Dii

~~~~~

Bon.—42 milia | Bon.—43 probe | Bon. mox alterum clausum Bon.—45 est | Bon.—46 dedi | Bon.—47 cubui | Bon. mox rix apprime sum vigilans | Bon.—48 somnio et sanus intereo | Bon.—49 Gorgophones nepos | Theb. imp...inimicus | Teleboarum perduellis: qui | Bon. ubi desunt Acarnanes Et Taphios.—52 Illi isti pretuli cephalum magni acionis Bon.—53 idem deest in Bon.—54 Electionides perdiderat nostræ germanus Bon.—55 phocida aoniam per freta Bon.—56 vagans

NOTÆ

demonstrarent, vix eorum ætate elapsa, pretium pecuniæ nostræ mutatum retento nomine novæ pecuniæ, semper quæstioni locus fuit. Hic Auctor Supplementi de magnone an de parvo talento loquatur, non notat.

49 Gorgophones nepos] ‘Nepos’ hoc loco non ita proprie: Gorgophone enim erat amita Amphitruonis, Persei et Andromedæ filia. Porro ‘nepos’ dicitur de prole, quæ recta linea ab alio descendit.

Vagati, vi vortebant piratica. AM. Di immortales! mihimet
Non credo, ita omnia, quæ facta illic, examussim loquitur: vide,
Blepharo. BL. unum superest: id si fuit, Amphitruones fitote
gemini.

JUP. Quid dicas, novi: cicatricem in dextro musculo ex illoc vol-
nere

Quod mihi impigit Pterela. BL. eam quidem. AM. apposite.

JUP. Viden? en aspice. 60

BL. Detegite, aspiciam. JUP. deteximus, vide. BL. supreme
Juppiter,

Quid intueor! utrique in musculo dextero, eodem in loco,
Signo eodem apparet probe, ut primum coivit cicatrix rufula,
Sublurida. Rationes jacent, judicium silet, quid agam nescio.

*immortales! non confido mihi ipsi: adeo commemorat accurate omnia quæ sunt
gesta illic: vide, Blepharo. BL. Unum restat ut id sit, Estote duo Amphitryones.
JUP. Novi quid dicas: nimirum loqueris de illa cicatrice quam habeo in musculo
brachii dextri, ex illo vulnere quod Pterela mihi inflixit. BL. Loquor de ea.
AMP. Loqueris commode. JUP. Eamne vides? Ecce illam, aspice. BL. Detegite
eam, ut eam aspiciam. JUP. Deteximus, conspice. BL. Supreme Jupiter,
quid intueor! Cicatrix apparet clare in musculo brachii dextri utriusque, eodem
in loco, eodem signo, quemadmodum incipit obduci subrufa et sublurida. Rationes
hærent, judicium est anceps, nescio quid statuum.*

//////////

*vertebat pyratice | Bon. mox immortales jam mihi non credo, ita hic omnia Quæ
factasunt ex Bon.—58 deest Blepharo in Bon.—59 novi | Bon. mox absunt cica-
tricem in dextro musculo a Bon.—60 Pterela | BL. Hoc equidem Bon.—61 En as-
pice vice detegite Bon. mox deteximus, vide desunt in Bon.—62 utrique minus-
culo | Dextro...probe | Bon.—63 tonuit cicatrix...sublurida | Bon.—64 Jacent
rationes, silet judicium, quid dicam nescio Bon.*

ACTUS QUARTI SCENA TERTIA.

BLEPHARO, AMPHITRUO, JUPPITER.

Vos inter vos partite : ego abeo, mihi negotium est.

Neque ego unquam usquam tanta mira me vidisse censeo.

AM. Blepharo, quæso, ut advocatus mihi assis, neve abeas.

BL. vale.

Quid opu'st me advocato ? qui utri sim advocatus nescio.

JUP. Intro hinc eo. Alcumena parturit. AM. perii miser.

Quid ego ? quem advocati jam atque amici deserunt. 6

Nunquam edepol me inultus istic ludificabit, quisquis est.

Nam jam ad regem recta me ducam, resque ut facta est
eloquar.

Ego pol illum ulciscar hodie Thessalum veneficum,

Qui perverse perturbavit familiæ mentem meæ. 10

Sed ubi ille 'st ? intro edepol abiit, credo ad uxorem meam.

BLE. Vos disceptate rem inter vos ; ego abeo, mihi est negotium. Neque ego puto me vidisse unquam ullibi tam stupendam. AMP. Blepharo, obsecro ut mihi sis patronus, et ne abeas. BLE. Vale. Quid opus est me patrono ? Non video utri sim patronus. JUP. Vado hinc in ædes : Alcmena parturit. AMP. Interii infelix ! quid ago, quem patroni atque necessarii relinquunt. Per ædem Pollucis, iste quicumque tandem est, nullo modo illudet mihi impune. E'enim me conferam recta ad Regem Creontem, et edicam sicut res est gesta. Per ædem Pollucis, ego repetam ultionem de illo præstigiatore Thessulo, qui evertit funditus mentem meæ familiæ. Sed ubi est ille ? Per ædem Pollucis, ingressus est in ædes, puto, ad con-

//////////

1 vos istæ partite G. Hl. 1. Ven. 6. parcite C.—2 usquam bis B. 1.—3 quæso te ut Lgg.—4 est abest a C. mox quin utri Hl. 1. Lgg. Ven. 1. 3. Bon. uti vult Gulielm. Post h. v. Gulielm. inserit Qui nequeo vestrorum uter sit Amphitruo discernere e Nonio v. Discernere.—5 intro ego hinc B. 1. G. H. Hl. 1. Ven. 1. 3. Bon.—6 quid ago C. Pl. 1. 2. 3. 4. (teste Botheo, nam de iis silent Gruter et Parens) necnon Ven. 1. 2. 3. Med. 2. Bon. conjicit Gruter quid ego ago quemque, Bothins quid ego quid ago.—7 ludificavit C. Ven. 1. 3. Bon.—8 nam abijcit Gruter, alii est uti Both. mox loquar B. 1. G.—11 illie B.

NOTÆ

1 Partite] 'Componite.' De controversia quam in postremo inter utrumque Amphitryonem fingit motam, id dicit.

5 Intro hinc eo] Jupiter sic, quasi probasset se esse verum Amphitryo-

nem, officiis mariti occupatis, ad Alcmenam parturientem ingreditur.

8 Regem] Creontem Thebanorum Regem.

9 Thessalum] Thessali veneficii dediti, nisi sit hic nomen proprium.

Qui me Thebis alter vivit miserior? quid nunc agam?
 Quem omnes mortales ignorant, et ludificant, ut lubet.
 Certum 'st, introrumpam in ædibus, ubi quemque hominem
 aspexero, 14

Sive ancillam, sive servom, sive uxorem, sive adulterum,
 Seu patrem, sive avom videbo, obtruncabo in ædibus.]
 Neque me Juppiter, neque Di omnes id prohibebunt, si
 volent.

Quin sic faciam uti constitui: pergam in ædibus nunc
 jam.

jugem. Quis est alius Thebis infortunatior me? Quid moliar nunc, quem cuncti homines ignorant et irrident, ut placet? Est certum irrumpere in ædes, in quibus quemcumque animadvertero, sive servum, sive fanulum, sive conjugem, sive mæchum, sive patrem, sive avum deprehendam, obtruncabo; neque Jupiter, neque universi Dii impedient, si volent, quominus id perpetrem sicut proposui. Vado nunc in ædes.

//////////

1.—12 *quis me* B. 1. *mox quidnam agam* Ven. 1. 3. Bon.—14 *quemquam* B. 1.
 —16 *videbo sive avom* B. 1. *uti vult* Acidal.

=====

ACTUS QUINTI SCENA PRIMA.

BROMIA, AMPHITRUO.

SPES atque opes vitæ meæ jacent sepultæ in pectore,
 Neque ulla 'st confidentia jam meo in corde, quin amiserim;

Ita mihi videntur omnia, mare, terra, cælum, consequi,
 Jam ut opprimar, ut enicer; me miseram! quid agam
 nescio.

Ita tanta mira in ædibus sunt facta; vae miseræ mihi! 5

BRO. Spes et præsidia meæ vitæ jacent extinctæ in animo, neque est ulla fiducia jam in mea mente quam non perdiderim. Universa, mare, terra, cælum videntur me oppugnare, ut me obruant, ut me extinguant infelicem! Nescio quid moliar, adeo multa sunt gesta stupenda in ædibus. Vae mihi miseræ! animus deficit. Ve-

//////////

1 *dapes atque* B. 1. Pl. Hl. 1. Ven. 1. 3. *spes* C. Bon.—2 *meo deest* in B. 1. G. Hl. 1. Lgg. Ven. 1. 3. Bon.—4 *jam ut enicer* G. *et ut en.* H. Arg. 3.

Animo male 'st; aquam velim! corrupta sum, atque absumpta sum.

Caput dolet, neque audio, neque oculis prospicio satis.

Nec me miserior foemina 'st, neque ulla videatur magis.

Ita heræ meæ hodie contigit. Nam ubi parturit, Deos sibi invocat,

Strepitus, crepitus, sonitus, tonitrus: ut subito, ut propere, ut valide tonuit! 10

Ubi quisque institerat, concidit crepitu. Ibi nescio quis maxuma

Voce exclamat: Alcmena, adest auxilium, ne time:

Et tibi, et tuis propitius cœli cultor advenit.

Exurgite, inquit, qui terrore meo occidistis præ metu.

Ut jacui, exurgo. Ardere censui ædis, ita tum confulgebant. 15

Ibi me inclamat Alcmena. Jam ea res me horrore afficit.

lin aquam. Sum perditâ atque confecta. Caput dolet, neque audio, neque video satis oculis, nec est mulier calamitosior me, neque ulla est magis infelix. Hoc contigit hodie meæ heræ. Num quando parit, implorat Deos sibi; auditur strepitus, crepitus, tumultus; tonitru quam repente, quam celeriter, quam vehementer detonuit! Ubi quisque steterat, corruit strepitu afflicta. Tum nescio-quis inclamat ita alta voce: Alcmena, adest auxilium, ne formida; Rex Olympi descendit et pro te et pro tuis. Exergiscite, ait, qui corruistis a me perterrefacti. Exurgo de loco in quo afflicta eram. Putari tecta confligrare; adeo splendida erant tunc temporis. Ibi Alcmena me vocat, tum id me perculit terrore, metus herilis prævalet, accurro velociter ut resciam quid velit. At video illam cecidisse in

////////

Ven. 6.—6 *atque abest* a G. Lgg.—7 *capud* B. 1. *mox doleo* G.—8 *nec miserior me* Lgg.—9 *contingit* Ven. 3. *mox sibi abest* ab Arg. 3. Ven. 6.—10 *tonitrus* C. *mox propere detonuit* Lgg. *tonit vult* Camerar.—11 *steterat* Lgg.—14 *meo abest* in M. *me cecidisti* G. M. *cecidistis* Hl. 1. *concidistis* H. *corruistis* Lgg.—15 *fulgebant* Ven. 1. 3. Bon. *confulserant* vult Camerar.—16 *me prior deest* in B. 1. et e pr. m. Hl. 1. Ven. 1. 3. Bon. *mox percutit* Hl. 1. e pr. m.

NOTÆ

6 *Animo male 'st*] Id est, deliquimus animi sentio, animus deficit. Donatus: 'Animo male fieri dicitur, cum ictu alicujus mœroris percussus animus non sustinet corpus, sequiturque ruina membrorum.' Addere potuisset Donatus, ad ictum mœroris

graviorem, quemvis animi affectum; immo et cor male affectum, ex motu aliquo noxii humoris.

Aquam velim] Aspersa aqua recreatur animus deliquio laborans.

9 *Deos sibi invocat*] In puerperio Jnno Lucina invocari solita.

Herilis prævortit metus: ocyus accurro, ut sciscam quid velit:

Atque illam geminos filios pueros peperisse conspicio;
Neque nostrum quisquam sensimus, cum peperit, neque prævīdimus.

Sed quid hoc? quis hic est senex, 20

Qui ante ædis nostras sic jacet? numnam hunc percussit
Juppiter?

Credo edepol: nam, proh Juppiter! sepultus est, quasi sit mortuus.

Ibo et cognoscam quisquis est. Amphitruo hic quidem est herus meus.

Amphitruo! AM. perii! BR. surge. AM. interii! BR. cedo manum. AM. quis me tenet?

BR. Tua Bromia ancilla. AM. totus timeo, ita me increpuit Juppiter. 25

Nec secus est, quam si ab Acherunte veniam: sed quid tu foras

Egressa es? BR. eadem nos formido timidas terrore impulit:

In ædibus, ubi tu habitas, nimia mira vidi. Væ mihi

lucem duos geminos pueros filios, neque quisquam nostrum sensit quando edit, neque prævīdimus. Sed quid hoc? quis est hic senex qui sic sternitur ante nostras ædes? An Jupiter hunc perculit? Credo per ædem Pollucis; nam proh Jupiter! est fusus quasi sit mortuus. Accedam, et videbo quis sit. Profecto ille est meus herus Amphitryo. AMP. Perii. BRO. Expergisce. AMP. Occidi. BRO. Cedo manum. AMP. Quis me comprehendit? BRO. Tua ancilla Bromia. AMP. Totus perhorresco, adeo Jupiter me perterrefecit. Non est secus quam si revertar ab inferis. Sed quare existi foras? BRO. Idem terror nos labefuctavit trepidas terrore. Vidi prodigia stupenda in ædibus in quibus tu habitas. Væ mihi Amphitruo.

~~~~~

—17 *Exilis* Lgg. mox deest *ocyus* in Ven. 1. 2. 3. Med. 2. Bon. *p̄vertit* in *eotus* accurro C. *præv. me ocus* Pl. 1. *præv. motus ocus* acc. Pl. 2. Pl. 6. e m. 2da *melus*; e pr. *me ocus* uti Pl. 3. 4. 5. B. 1. dein *sciam* Nonius in 'Prævertere.'—19 *providimus* C. Lgg. Pl. quinque; *prævīdimus* Pl. 5. *pervīdimus* Hl. 1.—20 *Sed hoc quid* Ven. 1. 3. Bon.—22 *sit* abest a Lgg.—23 *cognosco* C. mox desunt *hic et est* in Lgg. *necnon est herus meus* in Ven. 1. 3. Bon. at *nonnisi est* in C. Pl. Hl. 1. at Pl. 3. 4. *Amph...* *quid herus meus*.—25 *tremo* Pl. 6. Hl. 1.—26 *est* omittunt Lgg. *quasi si* C. mox *foras te* B. 1.—27 *Egressa es* C. mox *formido male tim.* Pl. 5.—28 *tu ubi* Lgg. Ven. 1. 3. Bon.

Delph. et Var. Clas.

Plaut.

K

Amphitruo, ita mihi animus etiam nunc abest. AM. agendum expedi.

Scin' me tuum esse herum Amphitruonem? BR. scio. AM. viden' etiam nunc? BR. scio. 30

AM. Hæc sola sanam mentem gestat meorum familiarium.

BR. Immo omnes sani sunt profecto. AM. at me uxor insanum facit

Suis fœdis factis. BR. at ego faciam, tu idem ut aliter prædices

Amphitruo, piam et pudicam esse tuam uxorem ut scias.

De ea re signa atque argumenta paucis verbis eloquar. 35

Omnium primum Alcumena geminos peperit filios.

AM. Ain' tu geminos? BR. geminos. AM. Di me servant.

BR. sine me dicere,

Ut scias tibi tuæque uxori Deos esse omnes propitios.

AM. Loquere. BR. postquam parturire hodie uxor occœpit tua,

Ibi utero exorti dolores, ut solent puerperæ : 40

Invocat Deos immortales, ut sibi auxilium ferant,

tryo! mens deficit etiamnum. AMP. Agedum explica rem. Cognoscis me esse Amphitryonem tuum herum? BRO. Cognosco. AMP. Videsne etiamnum? BRO. Video. AMP. Hæc sola meorum domesticorum habet mentem sanam. BRO. Immo cuncti sapiunt proculdubio. AMP. Sed conjux me adigit ad insaniam suis obscænis facinoribus. BRO. At ego assequar ut ipse dicas aliter Amphitryo, ut cognoscus tuam conjugem esse sanctum, castam: edicam indicia atque testimonia de ea re breviter. Primum omnium Alcmena protulit geminos filios. AMP. Dicisne tu geminos? BRO. Geminos. AMP. Dii mihi favent. BRO. Sine me dicere, ut intelligas omnes Deos tibi esse amicos, et tuæ conjugi. AMP. Loquere. BRO. Postquam tua conjux capit hodie parturire, ibi dolores egressi utero, ut consueverunt puerperæ, implorat Deos immortales manibus lotis, capite involuto, ut sibi præbeant opem.

*****

—29 nunc deest in B. 1.—30 unde B. 1. vide Ven. 1. 3. Bon.—31 saccam C. sarcam Pll. B. 1. Hl. 1. Ven. 1. 3. Bon. sacream G. H. M. sartam Lgg. uti Lamb. voluit; sagam Turneb. siccām Camerar. mox mentem C. Bon. at abest a Pll. Hl. 1. dein mearum C. Pll. 1. 2. 3. 5. meam Pl. 4. B. 1. mea Pl. 6. Hl. 1. Ven. 1. 3. Bon.—32 insanum sanum B. 1.—33 tu idem desunt in Lgg.—34 tuam esse Lgg. Hl. 1.—39 Eloquere B. 1. Hl. 1. Lgg.—40 Ubi Pll. G. Hl. 1.

NOTÆ

36 *Geminos*] Tacitus: 'Nulli Ro- Drusum gemina stirps simul edita.' manorum summi fastigii viro ante

Manibus puris, capite operto: ibi continuo contonat
Sonitu maxumo, ædis primo ruere rebamur tuas.

Ædes totæ confulgebant tuæ, quasi essent aureæ.

AM. Quæso absolvito hinc me, exemplo quando satis de-
luseris. 45

Quid fit deinde? BR. dum hæc aguntur, interea uxorem
tuam

Neque gementem, neque plorantem nostrum quisquam au-
divimus:

Ita profecto sine dolore peperit. AM. jam istuc gaudeo,
Ut ut erga me merita est. BR. mitte isthæc, atque hæc
quæ dicam accipe.

Postquam peperit pueros, lavere jussit nos: occœpimus.
Sed puer ille quem ego lavi, ut magnus est, et multum
valet! 51

Neque eum quisquam colligare quivit incunabulis.

Ibi statim tonat ingenti strepitu. Primo arbitrabamur tuam domum concidere, universæ tuæ ædes collucebant quasi essent auræ. AMP. Obsecro, dimitte me hinc celeriter, quando satis deriseris. Quid actum est postea? BRO. Interim dum hæc aguntur, nemo nostrum audivit tuam conjugem aut ejulantem aut lacrymantem: sic profecto edidit partum sine dolore. AMP. Jam lator de illo, quicquid sit de me commerita. BRO. Prætermitte ista, atque audi hæc quæ loquar. Postquam edidit pueros, nos imperavit lavare; sumus obsecuti. Sed quam infans ille quem abluī est magnus! quam vavidus! nullus potuit illum colligare incunabulis. AMP. Comme-

Ven. 1. 3. Bon.—42 tonat Lgg.—45 absolvo ergo B. 1. me hinc Lgg. quum satis
Hl. 1.—46 Quid sit C.—49 est deest in Ven. 1. 3. mox atque quæ dico, sine ac-
cipe, Lgg.—50 lavare Pl. 3. et Nonius in voce ipsa; lavare C. Pl. quinque,

NOTE

42 *Manibus puris*] Illotis et pedibus et manibus, ad aras et sacra accedere nefas erat. 'Puræ' antem manus dicebantur, quæ flumine vivo abluebantur. Virgilius: 'Donec me flumine vivo Abluero.' 'Puras' a scelere manus in oratione Christiana Paulus appellat, 'levantes puras manus.'

Capite operto] Hic adorantium erat ritus. Accedebant ad signa Deorum capite operto, mox a dextris convertebant sese in gyrum, deinde pro-

cumbabant seu in genua, seu toto corpore, seu in genna et vultum, postea manum dextram ori admovebant, tum osculum inprimebant ori numinis; denique considebant. Ab osculo manus et signi dicta est præsertim adoratio. Aperto vero capite Diis tribus, Saturno, Herculi, Honori, supplicabant.

52 *Incunabulis*] Hoc differunt 'cunæ' ab 'incunabulis,' quod 'cunæ' lectus sit puerilis; 'incunabula' strata, involucria, fasciæ, operimenta;

AM. Nimia mira memoras: si isthæc vera sunt, divinitus
Non metuo quin meæ uxori latæ suppetiæ sient.

BR. Magis jam faxo mira dices. Postquam in cunas con-
ditu'st, 55

Devolant angues jubati deorsum in impluvium duo
Maximi: continuo extollunt ambo capita. AM. hei mihi!

BR. Ne pave: sed angues oculis omnis circumvisere.

Postquam pueros conspicati, pergunt ad cunas citi.

Ego cunas recessim rursus vrsus trahere et ducere, 60

Metuens pueris, mihi formidans: tantoque angues acrius

Persequi: postquam conspexit angues ille alter puer,

Citus e cunis exsilit, facit recta in anguis impetum:

Alterum altera apprehendit eos manu perniciter.

AM. Mira memoras: nimis formidolosum facinus prædicas;
Nam mihi horror membra misero percipit dictis tuis. 66

Quid fit deinde? porro loquere. BR. puer ambo angues
enicat.

*moras nimis stupenda. Si hæc sunt vera, non timeo ne non latum sit auxilium con-
jugi. BRO. Efficiam mox ut fatearis esse magis suspicienda. Postquam positus est
in cunis, duo serpentes immanes descendunt ab alto per impluvium; continuo eri-
gunt ambo caput. AMP. Hei mihi! BRO. Postquam sunt intuiti pueros, con-
tendunt cito ad incunabula. Ego amovere et abducere cunas retro ultro citroque
metuens pueris: formidans mihi, serpentes incurrere tanto ardentius. Postquam ille
alter puer vidit serpentes, exsilit statim e cunis, facit impetum recta in serpentes,
invasit velociter eos alterum altera manu. AMP. Refers stupenda! dicis factum
nimis metuendum; nam horror mihi percillit artus ad tua verba. Quid fit deinde?
Dic præterea. BRO. Puer elidit duos serpentes. Dum hæc geruntur, inclamat*

//////////

Ven. 1. 3. nos, ut hos accedimus, occæpimus Bon.—55 cunis Hl. 1.—56, 57 in
compluvium duæ Maxinæ B. 1.—59 cunas crecti G.—60 rursus deest in Ven.
1. 3. sursum pro rursus Pl. 3. in marg. vicissim rursus prorsus Arg. 3. Ven.
6. Par. Bas. 3. nti voluit Meurs. in Critic. Arnob. c. 4.—62 angues ille alter
puer conspexit Pl. 2. Hl. 1. angues ille alter puer vidit timuit Pl. 1.—63, 64 Ver-
sus transponunt (sic β, δ) C. Pl. B. 1. Hl. 1. Ven. 1. 3. Bon.—63 rectum G.
—64 Alterum alter Pl. 3. 4. 6. Hl. 1. Ven. 1. Bon. Alterum alterum Pl. 5. Alter
alter Pl. 1. vox utraque deest in Pl. 2. moxprehendit C. dein manu abest a
Pl. B. 1. perniciter manu Hl. 1.—65 Mira prodicas... memoras facinus Hl. 1.

NOTÆ

promiscue tamen nonnunquam acci-
piuntur. Idem Plautus in Trucu-
lento: 'Fasciis opus est, pulvinis,
cunis, incunabulis;' ubi 'cunæ' et

'incunabula' seorsim.

56 Impluvium] Qua deorsum area
domustumen admittebat, atque adeo
pluviam, 'impluvium' dicebatur.

Dum hæc aguntur, voce clara exclamat uxorem tuam.

AM. Quis homo? BR. summus imperator Divum atque hominum Juppiter.

Is se dixit cum Alcumena clam consuetum cubilibus, 70
Eumque filium suum esse qui illos angues vicerit:

Alterum tuum esse dixit puerum. AM. pol me haud pœnitet,

Scilicet boni dimidium mihi dividere cum Jove.

Abi domum, jube vasa pura actutum adornari mihi,

Ut Jovis supremi multis hostiis pacem expetam. 75

Ego Tiresiam conjectorem advocabo, et consulam

Quid faciendum censeat; simul hanc rem ut facta est eloquar.

Sed quid hoc? quam valide tonuit! Di obsecro vostram fidem!

tuam conjugem voce clara. AMP. Quis homo? BRO. Jupiter summus princeps Deorum atque hominum. Is aperuit se habuisse consuetudinem furtivam cum Alcumena, eumque puerum esse suam prolem qui jugulavit illos serpentes. Dixit alterum puerum esse tuum. AMP. Per Pollucem haud me pœnitet nimirum partiri cum Jove bona ex æquo. Proficiscere domum. Impera mihi adornari statim vasa pura, ut placem supremum Jovem cum pluribus victimis. Ego accersam Tiresiam vatem, et percontabor quid existimet esse agendum. Uno tempore prædicabo hanc rem, ut est facta. Sed quid hoc? o quam tonuit valide! Dii obtestor vestram fidem.

////////

prædicas facinus B. 1. Ven. 1. 3. Bon. formidosum Ven. 1.—68 unus voce H. mox inclamat vult Douza.—70 vice clam, B. 1. Hl. 1. clara; mox Scaliger vult cubilibus.—71 argues vicerit illos Hl. 1.—72 dixit esse tuum Pl. B. 1. Lgg. esse tuum dixit Hl. 1. Ven. 1. 3. Bon.—73 Si licet C. et Pl. 6. Scilicet Pl. quinque.—77 censet G. pro loquar B. 1.

NOTÆ

76 *Ego Tiresiam c. advocabo*] Species pro genere, quasi dicat, 'Tiresiam aliquem advocabo, divinandi arte apprime instructum.' In quo et id notandum, quod Thebanus quidem Tiresias vates fuit, sed longe post tempora nati Herculis, videlicet bello Trojano floruit. Itaque et hic anachronismus est.

ACTUS QUINTI SCENA SECUNDA.

JUPPITER.

BONO animo es, assum auxilio, Amphitruo, tibi et tuis.

Nihil est quod timeas : hariolos, haruspices

Mitte omnis : quæ futura et quæ facta, eloquar,

Multo adeo melius, quam illi, cum sim Juppiter.

Primum omnium Alcumenæ usuram corporis 5

Cepi, et concubitu gravidam feci filio.

Tu gravidam item fecisti, quom in exercitum

Profectus. Uno partu duos peperit simul.

Eorum alter, nostro qui est susceptus semine,

Suis factis te immortalis afficiet gloria. 10

Tu cum Alcmena uxore antiquam in gratiam

Redi. Haud promeruit, quamobrem vitio vorteres.

Mea vi subacta est facere. Ego in cœlum migro.

JUP. Esto æquo animo. Præsto sum auxilio, Amphitryo, tibi et tuis. Est nihil quod pertimescas. Noli vocare ullos hariolos aut haruspices : aperiam quæ sunt futura et quæ facta ; multo adeo disertius quam illi ; quandoquidem sum Jupiter. Primum omnium habui consuetudinem cum Alcmena, et consuetudine est facta prægnans puero ; est facta etiam grvida ex te, quando ivisti ad bellum : edidit geminos una uno partu : alter eorum, qui procreatus est nostro sanguine, te cumulabit sempiterna gloria suis factis. Tu revertere in pristinam concordiam cum Alcmena conjuge. Haud digna fuit, quamobrem tribueres crimini quod fecit : est coactus facere mea vi : ego repeto cælum.

*****

1 B. 1. adsum, Amphitruo, auxilio ; Lgg. auxilio tuo. Both. 2. delet et tuis. —2 Tanbm. 1. 2. ariolos, haruspices ; C. hariolos haruspices.—3. B. 1. atque facta.—4 C. quomsum ; Pl. 1. 2. 5. 6. Hl. 1. qui sum ; Pl. 3. 4. qm sum ; Ven. 1. Bon. cum sum ; Ald. Junt. quom sum.—5 Hl. 1. usurariam.—6 Cepi : ex Ald. Junt. Cepi, et Lamb.—7 Tu g. ita B. 1. Hl. 1. a m. pr. Ven. 1. Bon. quom hinc in Ald. Junt.—8 Uno parto C. a m. pr. duo peperit Ald. et in marg. duos edidit.—9 Lgg. qui conceptus.—13 Mea subactast Lgg. M. vi subactast Ald. Junt.

NOTÆ

2 *Hariolos*] Dictus ‘hariolus,’ quasi fariolus a fando, sen aperiendo res occultas.

Haruspices] Donatus : ‘*Haruspex* ab haruga derivatur, quæ est hostia, ab hara, in qua concluditur et servatur.’

3 *Mitte omnis*] Id est, omitte vocare, sen ne voca : neque enim vocaverat ut dimittere posset.

13 *Mea vi*] Mentitur hic Jupiter in gratiam Alcmenæ ; neque enim coacta est, sed delusa imagine Amphitryonis, quam Jupiter assumsit.

ACTUS QUINTI SCENA TERTIA.

AMPHITRUO.

FACIAM ita ut jubes, et te oro promissa ut serves tua.
Ibo ad uxorem intro; missum facio Tiresiam senem.
Nunc, spectatores, Jovis summi causa clare plaudite.

AMP. *Faciam sicut præcipis, et te obsecro ut stes tuis pollicitationibus. Ingrediar ad conjugem, non vocabo senem Tiresiam. Tandem, spectatores, edite magnum plausum summi Jovis gratia.*

//////////

1 *Facio* Lgg.—2 C. Pl. 1. 2. 3. 4. 6. *fatio*; Pl. 5. Ald. Jun. Lamb. Taub. 1. *faciam*; B. 1. 2. Hl. 1. 2. Ven. Bon. Taub. 2. 3. Both. et recentt. *facio*. —3 C. *clara*; unde Taubman. conj. *clare applaudite*; Lgg. *caussa plaudite*, omisso *clare*.

NOTÆ

- 2 *Missum facio Tiresiam senem*] Id   cujus erat scenam claudere, dici so-
est omitto vocare, non vocabo.   litum.
3 *Plaudite*] Solenne verbum ab eo,

M. ACCII PLAUTI
A S I N A R I A.

DRAMATIS PERSONÆ.

LIBANUS, *Servus.*
DEMÆNETUS, *Senex.*
ARGYRIPPUS, *Adolescens.*
CLEÆRETA, *Lena.*
LEONIDA, *Servus.*
PHILENIUM, *Meretrix.*
DIABOLUS, *Adolescens.*
PARASITUS.
ARTEMONA, *Uxor.*
MERCATOR.
GREX.

ARGUMENTUM,* UT QUIBUSDAM VIDETUR,
PRISCIANI.

Amanti argento filio auxiliarier
Sub imperio vivens volt senex uxorio.
Itaque ob asinos relatum pretium Saureæ
Numerarier jussit servolo Leonidæ.

*Senex Demænetus vivens sub legibus uxoris Artemonæ, optat favere amoribus
Argyrippi filii data pecunia. Itaque Demænetus mandat servo Pellæo, qui
afferebat pretium asinorum Saureæ, a quo illos emerat, numerari illam pecuniam*

////////

* Hoc Argumentum in C. Hl. 1. B. 1. 2. Pl. positum est post Prologum.
3 Itaque ab usinis B. 2. 1. relatum p̄t C. Saurea deest in Ven. 1.—4 Nume-

NOTÆ

2 Sub imperio uxorio] Γυναικεκρατούμενος.

Ad amicam id fertur : cedit noctem filius.
 Rivinus amens ob præreptam mulierem ;
 Is rem omnem uxori per Parasitum nuntiat.
 Accurrit uxor, ac virum e lustris rapit.

5

Leonidæ suo servo. Illa pecunia defertur ad Philenium amicam Argyrippi. Consentit Argyrippus Philenium esse una nocte cum Demæneto patre. Diabolus rivalis et patris et filii, iratus ob præreptam amicam Philenium, detegit omnem rem Artemonæ uxori Demæneti per suum parasitum. Artemona advolat, ac trahit Demænetum maritum e lustro.

*****

rari jussit C. Pll. B. 1. 2. Hl. 1. 2. Ven. 1. 3. Lamb. Both. servo Hl. 1. B. 1. 2. Ven. 1. 3. Lamb.—6 Rivinus B. 2. Rivalis Pl. 3. a m. sec. et vulgg. ante Taub. Ruimus C. Pll. 1. 2. Rivinus Hl. 1. 2. B. 1. Pl. 4. 5. 6. ob raptam Pl. 6. B. 1. 2. Hl. 1. 2. Bon. Ven. 1. ob re reptam C. Pll. 1. 2. 3. 4. 5. Rivinus a. est ob raptam conj. Barth. in Advers. v. 8.—7 It, rem omnem, &c. J. Gul. contra omnes codd.—8 C. ac v. ejus trisriæ ; Hl. ac v. ejus triste ; Hl. 2. B. 1. 2. Ven. 1. Bon. Pll. 1. 2. 3. 4. 5. ac v. ejus triste agit ; Pl. 6. tristem ; Both. ex lustris rapit. Pro rapit al. ap. Pareum trahit.

NOTE

5 *Cedit noctem*] Sic honeste res turpis obvelatur.

6 *Rivinus*] *Rivalis*, ἀντίζηλος. Proprie dicuntur 'rivales,' agricolæ quorum agros aquæ intermediæ rivus dividit et rigat ; et ut ferme rixa est

illis uter derivet in suas segetes aquam, inde nata metaphora. Cicero : 'O Dii ! quam ineptus ! quam seipsum amans sine rivali !'

7 *Is rem omnem*] Alii, *It, rem omnem*.

ALIUD ARGUMENTUM CAMERARII.

Hujus Comædiæ et nomen et argumentum leve atque jocosum, et tota, quemadmodum in Prologo dicitur, ridicula res est. Sed ingens turpitudine et nefarium flagitium hac fabula exponitur, societatis scelestæ, et eorum, quæ animadversione acerrima digna, non solum impunita essent legibus, sed jocis etiam verborum vulgo celebrarentur. Atque hæc est horribilis ira Dei, quæ impietatem ita ulciscitur, ut in omnia pessima illam facinora ruere, et delicias facere in gravissimis delictis patiat. Id quod debemus in his ludis diligenter cognoscere : ita in seria etiam illi ducent cum aliqua utilitate nostra, &c. Ad rem : In hac fabula, volente et jubente patre, argentum a se aufertur, quod detur filio amanti ; ea lege, ut filius patri apud amicam locum esse patiat. Mirifice autem ludunt adolescentem servi, parta præda. Et finis continet pudendam criminationem uxoris, educantis e lustro virum suum.

PROLOGUS.

Hoc agite sultis spectatores, nunc jam,
 Quæ quidem mihi atque vobis res vortat bene,
 Gregique huic, et dominis, atque conductoribus.
 Face jam nunc, tu præco, omnem auritum populum.
 Age nunc reside: cave modo ne gratiis. 5

Attendite hæc modo, spectatores, si placet, quod quidem mihi cedat feliciter, et vobis, et huic catui scenicorum, et dominis et conductoribus histrionum. Tu, præco, fac modo universam plebem attentam. Age jam, factis spectatoribus attentis: consede, vide nunc ne taceas et resideas sine mercede. Jam aperiam quamobrem

*****

1 *Hoc a. si vultis* C. Pll. 3. 4. 5. 6. B. 2. *Hoc a. si vultis* B. 1. *spectatores si vultis* Hl. 1. *spectatores si vultis* Pll. 1. 2. *nunc iam* Cam. Lamb. Both.—2 *Vulg. vortat bene; Lgg. vortat bene.*—3 *Gregi atque huic* Hl. 1. *Gregique huic et d. et cond. conj.* Both. *Gregique et dominis et cond.* Both. in ed. 1. *Gregique et dominis atque cond.* Both. in ed. 2. *et cond.* B. 1. B. 2. a m. sec. nonnulli *Lgg. ac cond.* B. 2. a m. pr. *domino* vulgg. ante Grut.—4 *Ecce jam* B. 1. Pll. sex, *Lgg. Ven. 1. Bon. Eace jam C. Exci jam J. Gul. Face jam nunc tu, præco, &c. restituendum monet Both. et sic legit Grut. in ed. ult. populum* B. 1. Ven. 1. Bon.—5 *Rivin. legit, cave meis ne ingratiis; Passerat. cave modo ne γρῦψς C. negrutiis; Pll. sex B. 1. 2. Hl. 1. Ven. ne gratis; Bon. ne graxis;*

NOTÆ

1 *Hoc agite*] Id est, ad hanc comædiam animos attentos præbete: loquendi formula qua uti solebant qui sese ad sacrificandum accingebant apud ethnicos, ad imperandam attentionem: hinc a sacris ad seria et attentione digna translatum dictum, 'Hoc age,' 'hoc agite,' id est, ad ea quæ aguntur nunc animos advertite. 'Aliud agere' est contrarium.

Sultis] 'Si vultis' est forma loquendi qua lenitur imperandi modus, 'agite,' in quo est nonnihil auctoritatis, quod repugnat urbanitati.

Jam] *Jam* dissolutione poetica pronuntiaudum ut sit i vocalis et pes iambus; nam versus est senarius.

3 *Gregique*] Scil. histrico, id est, comædis.

Dominis, atque conductoribus] *Ædi-*

libus, quorum erat cura scenicorum spectaculorum, et iis qui ludos e sua re exhibent; qui donnoient la Comédie au peuple.

4 *Face*] Alii *Exci*, id est, excita. Alii, *Ecce*; sed *Ecce* propagatum a veterum codicum et manuscriptorum errore, in quibus *Eace* pro *Face*, mutato F majusculo in E; quod *Eace* est perperam emendatum *Ecce*.

5 *Reside: cave modo ne gratiis*] Id est, gratis. Jubet modo silere præconem, et uno tempore hominis notat cupiditatem, quasi dicat: Vos, præcones, nec gratis clamatis, nec gratis tacetis. Quo alludit Cic. 'Nec mirum si is qui vocem venalem habuerat, ea quæ voce quæsierat, magno sibi quæstui fore putabat.' Hic vero admonet Comicus, ne præco mercedem expectet ut taceat. Martialis:

Nunc, quid processerim huc, et quid mihi volucrim,
 Dicam; ut sciretis nomen hujus Fabulæ.
 Nam quod ad argumentum attinet, sane breve 'st.
 Nunc quod me dixi velle vobis dicere,
 Dicam: Huic nomen Græce est Onagos Fabulæ. 10
 Demophilus scripsit, Marcus vortit barbare.
 Asinariam volt esse, si per vos licet.
 Inest lepos ludusque in hac Comœdia.
 Ridicula res est, date benigne operam mihi,
 Ut vos item alias, pariter nunc, Mars adjuvet. 15

proderim huc, et quid mihi proposuerim. Huc processi, ut teneretis nomen hujus Comœdiæ. Etenim quod spectat ad argumentum, sane est contractum. Jam patefaciam id quod dixi me velle vobis patefacere: nomen hujus Comœdiæ est 'Ductor asinorum.' Demophilus composuit, Plautus interpretatus est lingua Romana. Vult appellari 'Asinarium,' si per vos illi concedatur. Est in hac Fabula festivitas et ludus, est res risu digna. Attendite hanc benigne. Oro Martem ut vobis sit præsidio nunc, sicut fuit alias.

////////

Pl. 1. a m. sec. *ne cratis*; al. *ne gravis*.—8 *Nam quod arg.* B. 2. *breve est B.* 1. 2.—9 Hl. 1. *dicere dicam Huic, &c.*—10 *Græce onagrost fabulæ* Lgg. C. Bon. *Onagro est* Pl. 2. 6. B. 2. *onago* Pll. 1. 3. 4. B. 1. H. *Onogo G. Onagost Ven.* 1. Both.—11 *Diphilus* Pl. 2. 4. *Diphilos s. M. Attius J. Gul. Macrus B. 1.* Hl. 1. Ven. 1. Pll. 1. 3. 5. *Maccus C. Macus Pl. 6. M. Accius Lgg. Grut. Pareus. vortit B. 2.*—13 *Idem lepos* B. 1. 2. Hl. 1. Ven. 1. Bon.—14 *Ridicula* edd. quædam vett. *Ridicula C. B. 1. 2. Hl. 1. 2. Pll. sex, Ven. 1. Bon.* al.—15 *Ut vos, ut alias* Both. 1. *Ut vos, item ut alias* Both. 2. *pariter nunc me ars adjuvet conj. Gul. Canter. Nov. Lectt. 11. 20. invitis Lamb. et Grutero.*

NOTÆ

'Vis, garrule, quantum Accipis ut clames, accipere ut taceas?' Alii legunt *graxis a graxo*, quod a κράζω, *clamo*. Lucret. 'Aut morbo delirantes prograxe feruntur.'

10 *Est Onagos* [*Onagost*] Ὀναγος et ὄννηγος, asinorum ductor. *Onagost*, id est, *Onagos est*.

11 *Barbare*] Latine. Græcis, apud

quos esse scena fingitur, erant 'barbari' Romani, et Romanis Græci. 'Barbarus' autem hoc loco significat *un étranger*.

15 *Ut vos . . . Mars adjuvet*] Est adjuratio religiosa, quasi dicat: Sicut vos dabitis operam, sen attente audietis, precor ut vos etiam Mars adjuvet. *Ut pro sic.*

ACTUS PRIMI SCENA PRIMA.

LIBANUS, DEMÆNETUS.

LI. SICUT tuum vis unicum gnatum tuæ
 Superesse vitæ, sospitem et superstitem :
 Ita te obtestor, per senectutem tuam,
 Perque illam, quam tu metuis, uxorem tuam :
 Si quid med erga tu hodie falsum dixeris, 5
 Ut tibi superstes uxor ætatem siet :
 Atque illa viva vivus ut pestem oppetas.
 DE. Per Deum Fidium quæris : jurato mihi

LIB. *Sicut exoptas tuum filium unicum tibi esse superstitem, solum et incolu-
 mem, sic te obsecro per Deum Fidium, per tuam senectutem, et per illum conjugem
 quam tu formidas adeo, ut mihi verum dicas; si mihi protuleris hodie quippiam falsi,
 precor ut uxor tibi sit superstes diu, et ut vivus dispereas illa viva.* DEM. Rogus

~~~~~

1 B. 2. *gnatum tuum*; sed in marg. *tuæ*.—2 *Super est* B. 2.—3 Hic versus
 deest in Pll. 1. 2. 3. 4. 5. G. B. 2. Ven. 1. *Ita te obtestor* Hl. *Ita te o. tum*
 Parei 2. Lamb. *illud tum* ejecit Grnt.—5 Pll. sex, *med erga*; B. 1. 2. H. 1.
 Ven. 1. Bon. *me erga hodie*.—6 B. 1. 2. Hl. 1. *ætate siet*.—7 B. 1. *vixu nimis*;
 et sic B. 2. inter lineas. *opperas* Ven. 1.—8 *Per Deum fidem* G. *Per Dium Fi-
 dium* Parei 2. *Per Deum fidem, ut tu quæris* Both. in notis; *Per Deum fidem,
 qua quæris* Both. in textu; *quæ quæris* Lamb. *fidium quæris* video jurato Lgg.

NOTÆ

1 *Sicut tuum*] Fingit Poëta inchoa-
 tam orationem in postscenio, et venire
 in scenam herum et servum collo-
 quentes. Hoc patet ex verbis De-
 mæneti, qui testatur se adjuratum a
 Libano per Deum Fidium, versu 8.

2 *Superstitem*] Cicero: 'Qui totos
 dies precabantur et immolabant, ut
 sui liberi sibi superstitēs essent, su-
 perstitiosi sunt appellati: quod no-
 men postea latins patuit.'

3 *Ita te obtestor*] Ellipsis phraseos
 integræ, ut mihi verum dicas. El-
 lipsis vero hæc est accommodata
 servili timori exprimendo Libani sibi
 a pistrino metuentis.

5 *Med erga*] *Ergu me*, id est, me-
 cum. In *med erga* est expletiva

ad fugiendam elisionem vocalis, ut
 nos dicimus, *a-t-il dit*, est expletiva
 pronuntiationis ergo posita, ad fugi-
 endum hiatus, *a-il dit*.

6 *Ut tibi*] Ellipsis, pro precor ut
 tibi.

Ætatem] Nonius, *atatem*; id est,
 diutissime, æternum, adverbialiter
 positum. Donatus: 'tamdiu quam
 longa est ætas.'

7 *Pestem*] Mortem crudelem.

8 *Per Deum Fidium*] Hac præ-
 missa adjuratione nefas erat fallere
 cuivis tanquam jurato. *Fidius* autem
 erat Jovis filius. Διὸς υἱὸς Ἡρακλῆς,
 quia interdum apud Græcos υ sona-
 bat ut digamma Æolicum, et ut v
 consonum apud Latinos: hinc υἱδὸς

Video necesse esse eloqui, quicquid roges,
 Ita me obstinate aggressus, ut non audeam 10
 Profecto, percunctanti quin promam omnia.
 Proinde actutum istud quid sit, quod scire expetis,
 Eloquere : ut ipse scibo, te faciam ut scias.
 LI. Dic obsecro hercle serio, quod te rogem.
 Cave mihi mendacii quicquam. DE. quin tu ergo rogas ?
 LI. Num me illuc ducis ubi lapis lapidem terit ? 16
 DE. Quid istuc est ? aut ubi est istuc terrarum loci ?
 LI. Ubi flent nequam homines, qui polentam pransitant.
 DE. Quid istuc sit, aut ubi istuc sit, nequeo noscere,
 Ubi flent nequam homines, qui polentam pransitant. 20
 LI. Apud fustitudinas ferri crepinas insulas,

per Deum Fidium : animadverto mihi, tanquam interposito sacramento, aperiendum esse quicquid postulaveris. Tu me aggressus es adeo pertinaciter, ut non audeam non tibi efferre universa quæ flagitas. Atque adeo dicito statim quid sit id quod nosse exoptas : euitur ut tu teneas, sicut ipse teneo. LIB. Eloquere serio, quæso, per Herculem, id quod te rogo. Vide ne mihi admisceas aliquod mendacium. DEM. Cur non postulas tu igitur ? LIB. Nonne me deducis illuc ubi lapis premit lapidem ? DEM. Quid est illud, aut ubinam gentium est illud ? LIB. Ubi nequam homines qui edunt polentam, lugent. DEM. Non possum concipere quid sit id, aut in quo loco sit illud, ubi lugent homines improbi qui edunt polentam. LIB. In insulis fustium icibus et crepitatione ferri sonantes, ubi lora bouum mortuorum concidunt

////////

—9 B. 1. 2. loqui ; Bon. aeloqui. H. rogas.—10 Ita me o. aggressus es B. 1.—12 B. 1. 2. HI. Both. istuc quid sit ; Ven. 1. Bon. istuc quid est ?—14 Dic o. hercle C.—15 B. 2. tu go. rogas ; B. 1. igitur rogas.—17 B. 1. HI. Ven. 1. Both. aut ubi istuc est.—18 Hunc vs. omittit, et quatuor seqq. ita transponit Both. 21. 22. 19. 20. pransitant, aut B. 2. τδ aut est a m. sec. pinsitant C. Pl. 5. pro v. l. et Lamb.—19. 20 Hi versus desunt hic in B. 1. 2. Inseruntur in G. H. Pll. Ven. 1. Bon. Parei 2. post vs. 33. Pro pransitant, C. Med. 2. Lamb. pinsitant.—21 Fustidinas f. crepidinas Pll. 1. 4. 5. 6. B. 1. Ven. 1. Bon.

NOTÆ

ut *φιδίος* hinc ‘Fides.’ Simulacrum Fidii Dei erat ejusmodi : erat Amor puerili vultu, qui habebat ad dextram Honorem, a læva Veritatem, Romana veste. Aspiciebant se invicem Honor et Veritas, et junctas habebant dextras.

10 *Aggressus*] Ellipsis, ‘es.’

15 *Mendacii*] Ellipsis, ‘dicas.’

16 *Lapis lapidem terit*] Pistrinum significat, in quo mola molæ subjecta

est ; ut in pistrinis nostris, quorum immobilis est quæ subjicitur ; sed ea quæ imponitur, movetur. Plauti temporibus nonnisi lacertorum viribus vertebantur molæ ; nunc aut vento aut aqua.

18 *Polentam*] Servile edulium factum ex farina hordacea, aqua subacta, et igne concocta et indurata.

Pransitant] Alii *pinsitant*.

21 *Fustitudinas*] Verbum a Plauto

Ubi vivos homines mortui incursant boves.

DE. Modo pol percepi, Libane, quid istuc sit loci,

Ubi fit polenta, te fortasse dicere. LI. ah !

Neque hercle ego istuc dico, nec dictum volo. 25

Teque obsecro hercle, ut, quæ locutus, despuas.

DE. Fiat, geratur mos tibi. LI. age age usque exscrea.

DE. Etiamne ? LI. quæso hercle usque ex penitis faucibus.

DE. Etiam ? LI. amplius. DE. nam quousque ? LI. usque ad mortem volo.

DE. Cavesis malam rem. LI. uxoris dico, non tuam. 30

homines viventes. DEM. Per Pollucem novi jam, Libane, quis sit ille locus, et te intelligere forsitan locum in quo fit polenta. LIB. Ah ! per Herculem neque ego dico id, neque volo dictum : et te obtestor per Herculem ut perspuas ea quæ dixisti. DEM. Perspuo ; tibi obtempero. LIB. Age perspue continuo. DEM. Adhuc ? LIB. Obsecro per Herculem continuo ex imis faucibus. DEM. Adhuc ? LIB. Amplius. DEM. Sed quousque despuam ? LIB. Volo usque ad interitum. DEM. Cave, si placet, ne tibi contingat infortunium. LIB. Intelligo interitum conjugis,

//////////

fustidineas f. crepidinas Pll. 2. 3. fustidinias f. crepidenas G. fustidineas f. crepidinas H. M. fuscidinas f. crepidinas Hl.—23 Modo percipi B. 1. 2. istuc fit loci B. 1.—24 Ubi sit Pll. 2. 3. 4. 5. 6. C. B. 1. Parei 2. Li. Athth B. 2. Li. ahe C. Pl. 4. H. Li. at at Pl. 2. et cod. Barth. Li. ha Pll. 3. 5. Li. ath ath Hl. 1. Li. hat Lgg. Li. at Both.—25 C. ergo istuc a m. pr. M. Hl. 1. B. 1. Parei 2. Both. neque d. volo.—26 Teque o herclæ C. Idem codex inter lineas, qui locutus ; Pll. que locutus.—27 C. Pll. excrea ; B. 1. Parei 2. excrea. Etiam amplius. DE. Namque, &c. vs. 28. omisso. Vs. 28. deest etiam in B. 2.—28 Hl. Pll. Lgg. G. H. Ven. 1. Med. 2. Bon. age quæso . . . faucibus. Etiam amplius ; M. Lamb. Taub. an. 1620. Etiam amplius. Both. legit et distinguit : Li. Age, quæso hercle, usque ! DE. Ex penitis faucibus ? Li. Etiam amplius.—

NOTÆ

factum ex ‘fustis,’ idque ad risum movendum.

Ferrirepinas] A ‘ferro’ et ‘crepo,’ quia ferreæ servorum compedes et catenæ crepant, et sonitum edunt. Verbum item in Plantina officina cnsum.

Insulas] Molas intelligit quæ in medio pistrino positæ, speciem quandam præbent insularum. Præterea alludit ad deportationem reorum, quæ ferme in insulas fiebat. *Fustitudinas insulas* appellari putavero, quod fuste graviori seu vecte mola superior

illigata converteretur ab iis qui ad pistrinum damnati essent.

22 *Mortui boves*] Ænigma. Ubi loris corio bubulo accisis cæduntur terga servorum.

26 *Despuas*] In signum odii ac contentus etiamnum despuimus.

28 *Penitis*] Id est, imis. Vocabant veteres penitum quod intimum esset. Unde et ‘pennum’ et ‘penates’ dicebant. Catullus: ‘Flamina penita.’

30 *Malam rem*] Id est, pistrinum vel lora arcessere.

DE. Dono te ob istuc dictum, ut expers sis metu.

LI. Di tibi dent, quaecumque optes. DE. redde operam mihi :

Cur hoc ego ex te quæram ? aut cur miniter tibi,

Propterea quod me non scientem feceris ?

Aut cur postremo filio succenseam, 35

Patres ut faciunt ceteri ? LI. quid istuc novi est ?

DE. Equidem scio, jam filius quod amet meus

Isthanc meretricem e proxumo Philenium.

Estne hoc, ut dico, Libane ? LI. rectam instas viam.

Ea res est : sed eum morbus invasit gravis. 40

DE. Quid morbi est ? LI. quia non suppetunt dictis data.

DE. Tune es adiutor nunc amanti filio ?

LI. Sum vero, et alter noster est Leonida.

DE. Bene hercle facitis, et a me initis gratiam.

Verum meam uxorem, Libane, nescis qualis siet ? 45

non tuum. DEM. Propter id verbum, tibi concedo ut sis immunis a timore pistrini. LIB. Dii tibi præbeant quicquid exoptes. DEM. Audi me vicissim. Quid est quod a te petam ? utrum meus filius amet, quandoquidem scio ? aut quare tibi iratus sim, propterea quod non mi detexisti ejus amores ? Demum quid increpabo meum natum, sicut increpant alii patres ? LIB. Quid est illud novi ? DEM. Profecto ego scio meum filium amare nunc Philenium, illam meretricem vicinam : idne est sicut loquor, Libane ? LIB. Ingredieris rectam viam, id est ita, sed gravis morbus eum invasit. DEM. Quis morbus est ? LIB. Quia munera non respondent promissis. DEM. Esne tu nunc opitulator filio amanti ? LIB. Sum vero et alter socius noster Leonida. DEM. Agitis recte per Herculem, et bene meremini de me :

*****

30 Cave scis HI.—32 G. quodcumque optas.—33 Cur hoc ex te Lgg. Cur ergo ex te B. 2. sed hoc est in marg. Cur ego ex te HI. 1. Vss. 19. 20. hic inseruntur in B. 2. HI. 1.—34 Ms. Both. G. HI. 1. Ven. 1. Med. 1. 2. Bon. Arg. 3. me nescientem ; B. 1. me nesciente.—36 Post hunc vs. G. et Both. inserunt versum 69. Demiror, &c.—37 Pl. 4. filius quidem amet meus ; Lamb. malit, filium quod amet meum ; Both. filius quoad amet meus.—39 Estne ut dico hoc B. 2. rectam ut instas viam Pareus ; rectam instas viam Pll. B. 1. 2. HI. 1. 2. Ven. 1. Bon.—40 B. 2. sed morbus eum. Post hunc versum inseritur vs. 28. in B. 1. HI. 1. et al.—41 Voc. data est in litura in B. 2.—42 HI. amanti nunc.—45 Cam.

NOTÆ

32 Di tibi] Horat. II. Sat. 8. 75. 'Tibi Di quaecumque preceris, Com-
moda dent.'

Redde operam] Vicem postulat De-
mænetus a Libano in auscultando et

respondendo rogatis.

33 Cur hoc ... quæram] Paralipsis,
utrum filius meus amet.

41 Non suppetunt dictis data] Non
respondent.

LI. Tu primus sentis, nos tamen prænoscimus.

DE. Fateor eam esse importunam atque incommodam.

LI. Posterius istuc dicis, quam credo tibi.

DE. Omnes parentes, Libane, liberis suis,

Qui mihi auscultabunt, facient obsequelam : 50

Quippe qui mage amico utantur gnato et benevolo :

Atque ego me id facere studeo : volo amari a meis,

Volo me patris mei similem, qui causa mea

Nauclerio ipse ornatu per fallaciam,

Quam amabam, abduxit ab lenone mulierem. 55

Neque puduit eum id ætatis sycophantias

Struere, et beneficiis me emere gnatum suum sibi.

sed ignorus qualis sit mea uxor. LIB. Tu sentis primus, tamen nos conijcimus. DEM. Confiteor eam esse molestam atque intolerandam. LIB. Loqueris id serius quam credidi. DEM. Universi parentes, Libane, qui me audient, morem gerent nunc suis liberis. Nam hac ratione habebunt filios magis amicos et benevolos : atque ego studeo facere id. Volo diligere a meis : volo esse similis meo patri, qui ipse mei gratia vestimentis amatoris abduxit a lenone per dolum sceminam quam deperibam. Neque eum puduit ea ætate qua erat proventus, adornare sycophantias in meam

////////

qualis sit ; Lgg. Pl. C. et edd. vett. qualis siet.—46 Cam. nos tamen inde noscimus ; C. Lgg. nos tamen in pretio sumus ; Taub. conj. nos tamen in primo sumus ; Pl. 6. nos tamen pronoscimus ; Pl. 1. 2. 3. 4. 5. Hl. 1. 2. B. 1. 2. Ven. 1. Bon. edd. vett. nos tamen prænoscimus.—50 Qui m. auscultant Hl. B. 2. facient obsequelam Scal. Grut. Both. facient obsequellam C. Pl. 2. Parei 2. f. obsequelam jam Taub. f. obsequelam Hl. 1. B. 1. 2. Pl. 1. 3. 4. 5. 6. et edd. vett.—51 Hl. 1. utantur amico ; Lgg. B. 2. benivolo.—53 Volo mei patris me B. 1. 2. Hl. 1. Volo me patris similem Lgg.—54 Nauclero Taub. Nauclerio omnes codd.—55 B. 1. 2. Hl. 2. a lenone ; Bon. a leone.—56 B. 2. id ætatis eum.—57 B. 2.

NOTÆ

45 *Meam uxorem*] Pro ‘mea uxor.’ Hellenismus Comicis familiaris.

46 *Prænoscimus*] Alius legit in veteribus exemplaribus, *ponoscimus*, pro ‘postnoscimus,’ ut est ‘pomeridianum,’ ‘pomœrium’ id est, tu primus sentis, nos postea sentimus. Alii codices habent, *nos tamen in pretio scimus* ; quasi dicat : Tu in primo pretio sentis qualis sit uxor tua ; nos tamen ipsi aliquo in pretio, sive loco et tempore, id sentimus. Nam cum dicitur ‘primo,’ ‘secundo,’ ‘tertio,’ intelligitur pretio, loco, numero, ordine. In Pœnnlo : ‘Primum pri-

ma salva sis, et secunda tu secundo salve in pretio, tertia salve extra pretium.’

54 *Nauclerio ornatu*] Mil. Glor. iv. 4. Palæstrio dicit Plensippo : ‘Facito ut venias lin ornatu nauclerico, Cansiam habeas ferrugineam, culcitam ob oculos laneam, Palliolum habeas ferrugineum : (nam is colos thalassien’s t:) Id connexum in humero lævo, exaffilato brachio, Præcinctus aliqui, assimulato quasi gubernator fies.’ ‘Exaffilato brachio,’ id est, exerto et explicato pallio.

Eos me decretum est persequi mores patris.
 Nam me hodie oravit Argyrippus filius,
 Uti sibi amanti facerem argenti copiam: 60
 Et id ego percupio obsequi gnato meo:
 Volo amorī obsecutum illius, volo amet me patrem.
 Quāquam illum mater arcte contenteque habet,
 Patres ut consueverunt: ego mitto omnia hæc.
 Præsertim cum is me dignum, quoi concrederet, 65
 Habuit, me habere honorem ejus ingenio decet:
 Cum me adiit, ut pudentem gnatum æquum est, patrem;
 Cupio esse amicæ quod det argentum suæ.
 LI. Demiror quid sit, et quo evadat, sum in metu.
 DE. Equidem scio jam, filius quod amet meus. 70

gratiam, et me emere sibi suum filium beneficiis. Statui insistere iis moribus mei patris. Nam Argyrippus me rogavit hodie ut sibi darem pecuniam amanti: et ego exopto in hoc morem gerere meo filio. Volo obtemperare illius amorī, volo ut me amet patrem, tametsi mater tenet illum stricte contenteque, sicut patres soliti sunt. Ego prætereo universa hæc, quoniam præsertim ille me judicavit dignum cui confideret, non possum non laudare ejus ingenium: quando me convenit patrem, sicut est par facere filium ingenium; opto illi esse pecuniam quam deferat suæ amicæ. LIB. Nescio quid sit hoc, et pertimesco ne id vertat male. DEM. Profecto ego novi

~~~~~

emere et me beneficiis; H. benefactis.—58 Eos me decretu'st Lgg. Bon.—59 Argyrippus Lgg. Argyrippus B. 2. Argyrippus C. Pl. B. 1. Hl. 1. al.—60 Ut sibi B. 1. 2. Hl. 1. Ven. 1. Bon.—62 Volo a. ejus obsecutum Both. 1. 2.—63 Lgg. C. G. H. Parei 2. arte c. habet.—64 P. ut consueverunt B. 2. C. Pl. 1. 2. 3. 4. 6. P. ut consueverunt B. 1. Hl. 1. Pl. 5. P. et consueverunt Bon.—65 P. quo minus me Lgg. quoi concrederet habuit B. 1. quoi crederet Ven. 1. Bon. quoi concrederet habuit me Hl. cui cum crederet: habuit me B. 2.—66 Habere hominem e. i. decet B. 1. Habere honorem, &c. B. 2. Hl. decet ingenio Lgg.—67 Quoniam me, &c. B. 1. 2. Hl. ut prudentem B. 2. æquom'st Lgg.—69 Hunc versum omnes codd. Parei huc collocant: malint vero nonnulli transferre supra post vs. 36.—70 Hunc vs. dispungendum censet Gruterus, cum supra vs. 37. locum suum habeat, hincque tantum turbet. Schöp. Epist. v. 15. vs. 67. ad 71. ita ordinat: Cum me . . . patrem. LIB. Demiror . . . metu. DE. Equidem . . . meus. Cupio esse . . . suæ. LIB. Cupis id, &c. B. 1. 2. Hl. Ven. 1. Bon. jam scio.

NOTÆ

62 *Obsecutum*] Sub. 'esse.' Passive pro 'obsecundatum esse.'

63 *Arcte contenteque habet*] 'Contenta vita,' id est, attentā, minime remissa; parce et duriter agere cum filio, tractare, educare, alere filium.

64 *Patres ut consueverunt*] Seneca: 'Non vides quanto aliter patres, ali-

ter matres indulgeant? illi exercitari jubent liberos ob studia obeunda mature; feriatīs quoque diebus non patiuntur esse otiosos, et sudorem illis, interdum lacrymas excutunt, et matres fovere in sinu, continere in umbra volunt.'

70 *Equidem*] Idem versus est 37.

LI. Cupis id, quod cupere te nequicquam intellego.

Dotalem servum Sauream uxor tua

Adduxit, cui plus in manu sit quam tibi.

DE. Argentum accepi, dote imperium vendidi.

Nunc verba in pauca conferam, quid te velim.

75

Viginti jam usu'st filio argenti minis.

Face id ut paratum jam sit. LI. unde gentium?

DE. Me defraudato. LI. maxumas nugas agis.

Nudo detrachere vestimenta me jubes.

Defrudem te ego? age sis, tu sine pennis vola.

80

Tene ego defrudem, cui ipsi nihil est in manu?

Nisi quid tu porro uxorem defraudaveris.

DE. Qua me, qua uxorem, qua tu servum Sauream

jam meum filium amare. LIB. Optas id quod intelligo te optare incassum. *Tua uxor adduxit Sauream servum administrum suæ dotis.* DEM. Accepi pecuniam ab uxore, vendidi auctoritatem maritalem dote. *Nunc contraham paucis quid velim te.* Meo filio est opus nunc viginti minis argenti. *Fac ut id sit jam numeratum.* LIB. Unde gentium? DEM. Decipe me. LIB. Dicis magnas nugas. *Mandas me adimere vestes nudo.* Tene defrudem ego? age, si placet; vola sine ulis. *Cui nihil est, nihil ipsi in potestate, nisi tu ademaris prius aliquam pecuniam uxori.* DEM. Tu circumveni me quacumque ratione potueris, quacumque uxorem, quacumque Sauream

////////

—71 Lgg. cupere necquicquam. Ven. 1. intelligo.—73 Obduxit in quibusdam edd. vett. Adduxit C. Pll. Hl. 1. 2. B. 1. 2. Ven. 1. 2. 3. Bon. et recentt. in manu est Bon.—76 B. 1. 2. usus est.—77 Face ut id B. 1.—78 Me defrudeto H. Pll. 1. 4. B. 2. M. S. Me defraudato Pll. 2. 3. 5. 6. C. B. 1. Hl. Ven. 1. Bon.—80 Defrudem ego te Lgg. Defraudem te ego B. 1. Hl. 1. al. ap. Pareum; Defrudente ego B. 2. Defrudem te ego C. et Pll. fere omnes.—81 Tene ego defraudem B. 1. Hl. cui nihil ipse est B. 2. in manu Bon.—82 Nisi quod B. 1. Hl. 1. defraudaveris B. 2. Lgg. Pll. 1. 2. 3. et Pl. 4. in margine; defraudaveris Hl. B. 1. C. Pll. 4. 5. 6. Ven. 1. Bon.—83 Qua me arte C. de glossa. qua tu

NOTÆ

Grnterus idcirco censet expungendum. Quidni repetere pater potuit?

72 *Dotalem servum*] Erat servus qui in mariti potestate non erat, sed uxoris tantum, et tractandæ doti peculiari præpositus. Aulo Gellio 'receptitius.' Dotalis servus dabatur uxori ad administrandam dotem: in eum maritus nullum exercebat imperium, neque in pecuniam uxoris dotalem. Servus ille dotalis vocabatur 'exceptus,' quia cum in ceteros servos uxo-

ris imperium haberet maritus, in dotalem minime habebat.

76 *Minis*] Mina erat librarum Turonensium septemdecim cum semisse. Petebat ab Argyripo lena viginti minas: nolebat polliceri Argyrippus: demum victus amore Philenii, Argyrippus in tertia scena pollicetur.

80 *Defrudem*] Nonnis: 'Defrudare est fructum minuere, vel per fraudem aliquid eximere.'

83 *Qua me*] Qua, id est, partim:

Potes, circumduce, aufer; promitto tibi
 Non offuturum, si id hodie effeceris. 85
 LI. Jubeas una opera me piscari in aëre,
 Venari autem rete jaculo in medio mari.
 DE. Tibi optionem sumito Leonidam.
 Fabricare quidvis, quidvis comminiscere.
 Perficito argentum hodie ut habeat filius, 90
 Amicæ quod det. LI. quid ais tu, Demænete?
 Quid si forte in insidias devenero?
 Tu redimes me, si me hostes interceperint?
 DE. Redimam. LI. tum tu igitur aliud cura quid lubet.
 DE. Ego eo ad forum, nisi quid vis. LI. i; etiamne am-
 bulas? 95

serrum. Aufer, tibi polliceor me non tibi obfuturum, si perfeceris id hodie. LI. Mandes eodem pacto me piscari in aëre, venari vero reti jaculo in alto mari. DEM. Sumito tibi Leonidam adiutorem; architectare quidlibet, excogita. Perfice hodie ut filius habeat pecuniam quam det amicæ. LI. Quid dicis tu, Demænete? Quid, si incidero forte in laqueum? Si hostes me deprehenderint, tu me redimes? DEM. Redimam. LI. Tum tu ergo cura aliud quid vis. DEM. Ego proficiscor ad forum, nisi vis aliquid præterea. LI. Perge, quin pergis? DEM. Audisne adhuc?

////////

atriensem serrum Sauream.—84. 85 Lgg. promitto Non offuturum, si hodie; G. obfirmaturum; unde Both. in edd. 1. 2. emend. Nunc obfirmaturum . . . effeceris; C. etiam effeceris, a m. pr. tibi deest in omnibus codd. ap. Parenm.—86 G. aërem.—87 Voc. rete deest in Pl. 1. 2. 3. 4. 5. B. 1. 2. Hl. 1. 2. G. H. M. Ven. 1. Ald. Junt. Arg. 3. retiaculo Bon. Med. 2. unde Both. conj. reticulo; edidit tamen, V. autem jaculod in, &c.—88 Leonida B. 1. Ven. 1. Bon.—89 F. quidvis com. B. 1.—90 Perficitote conj. Cam. et sic edidit Both. Perficito Pl. sex, C. B. 1. 2. Hl. 1. 2. Ven. 1. Bon. al.—91 B. 1. quid tu; Hl. quid agis tu.—92 Hic vs. deest in B. 2. G. M. Pl. 1. 2. 4. 5. 6. extat tamen in C. Pl. 3. a m. sec. B. 1. Hl. 1. Ven. 1. Bon. Hæc tantum habet H. Quid si insidias devenero.—93 Tum B. 1. Hl. C. Pl. 1. 2. 3. 4. 6. Bon. Tum B. 2.—94 B. 1. 2. Hl. cura aliud; G. et Both. 1. 2. aliquid cura. G. M. Ald. Junt. Arg. 3. Both. quod lubet.—95. 96 Eo ego B. 1. 2. Hl. 1. 2. Ven. 1. Bon. Verba, LI.

NOTÆ

ut 'qua mares,' 'qua foeminae;' 'partim mares,' 'partim foeminae.'

87 *Venari autem*] Dan. Heinsius, *Venari avem*, expuncto *t*.

Rele jaculo] *Une fonde, sorte de filet de pêcheur*.

88 *Optionem*] Festus: 'Optio qui nunc dicitur, antea appellabatur accensus. Is adiutor dabatur centuri-

oni a tribuno militum.' Vegetius: 'Optiones ab 'optando' appellati, quod antecedentibus ægritudine præpeditis, hi tanquam adoptati eorum atque vicarii solent universa curare.' Livius 'adjutorem,' item 'subcenturionem' vocat, *un substitut*.

95 *Etiamne ambulas*] Quin ambulas. In Cur. 'Etiam tu taces, quin tu ta-

DE. Atque audin' etiam? LI. ecce. DE. si quid te volam, ubi eris?

LI. Ubicumque libitum fuerit animo meo.

Profecto nemo est, quem jam dehinc metuam, mihi

Ne quid nocere possit: cum mihi tua

Oratione omnem animum ostendisti tuum. 100

Quin te quoque ipsum facio haud magni, si hoc patro.

Pergam quo occepi, atque ibi consilia exordiar.

DE. Audin' tu? apud Archibulum ego ero argentarium.

LI. Nempe in foro? DE. ibi: si quid opus fuerit. LI. meminero.

LIB. Ecce audio. DEM. Si cupiam te facere aliquid, ubi eris? LIB. Ubicumque placebit meo animo: certe est nemo quem timeam nunc dehinc ne possit mihi nocere in ulla re: quando mihi ostendisti omnem tuam mentem tuo sermone: si perperavero id, non faciam quoque magni te. Pergam quo institui, atque inibo ibi concilia. DEM. Audisne tu? Ego ero apud Archibulum argentarium. LIB. Nempe in foro? DEM. Ibi, si quid opus fuerit. LIB. Meminero. DEM. Nequit

////////

i; etiamne ambulas? DE. Atque audin etiam? LI. ecce, desunt in Lgg. Bothins edidit: LI. Etiamne ambulas? DE. Atque audi etiam! LI. Ecce! DE. Ubi eris, si quid te volam? B. 1. 2. DE. fiet ne ambula Atque audin etiam; HL. 1. fiet ne? ambula Atque audin etiam; Ven. 1. Bon. Arg. 3. fiet: ne ambula. Atque audi etiam; G. Atque audi etiam. B. 2. si quidem te.—97 B. 1. libitum erit; HL. C. Pl. libitum erit; B. 2. libitum animo tuo profecto nemo est. Alii metri causa, libitum fuerit; et sic edidit Both.—98 Quem jam B. 2. C.—99 B. 2. HL. Pl. mihi possit cum tua oratione.—100 Omnem a. o. tuum B. 1. 2. HL. Ven. 1. Bon. al.—101 B. 1. HL. 1. Ven. Bon. faciam. B. 1. si hoc potero.—102 B. 2. quo capi, u. i. exordiar consilia.—103 Archibulum B. 2.—104 DE. N. i. f. LI.

NOTE

ces.' Gruterus, Ei, ei, ne ambula, id est, I, i, ne ambula. Increpat senilem tarditatem; 'ambulare' enim est ferre remisse euntis, 'ire' est contento cursu pergentis.

103 *Argentarium*] Coniunctus officium argentariorum sic describit: 'Fuit olim in civitatibus certum corpus, sive σύστημα argentariorum, quorum erat publicum officium: tabernas et mensas enim ære in foro positas habebant. Apud mensas pecuniæ deponebantur, permittantur, emebantur, vendebantur. Quod est Latine *cambire*, Græce ἀνταμείβεσθαι. Per eos plerique pecuniam credebant, et

fœnori occupabant, emebant, vendebant, auctorem et omnia negotia exercebant, deque his omnibus rationes conficiebant. Ex eorum scriptura nascebatur obligatio omnium sine stipulatione. Usura eis debentur ex sola præscriptione; et quidem beses eorum munia, quæ varia sunt, variis quoque appellationibus designantur; nam et mensarii dicuntur, et mensularii; et nummularii, et argentarii, et argentariæ mensæ exercitores, et ἀργυροπάρται, sive argenti distractores, collyhistæ, cermatistæ, coactores, sive collectarii.'

104 *Si quid opus*] Est formula of-

DE. Non esse servus pejor hoc quisquam potest, 105
 Nec magis versutus, nec quo ab caveas ægrius.
 Eidem homini, si quid recte curatum velis,
 Mandes : moriri sese misere mavolet,
 Quam non perfectum reddat quod promiserit.
 Nam ego illud argentum tam paratum filio 110
 Scio esse, quam me hunc scipionem contui.
 Sed quid ego cesso ire ad forum, quod inceperam ?
 (Ibo,) atque ibi manebo apud argentarium.

esse servus ullus nequior hoc, nec versutior, nec a quo difficilius caveas. Si optes aliquid procurari, manda id illi. Mallet sese perire misere, quam non reddat absolutum quod pollicitus sit. Nam ego certo scio illud argentum tam paratum filio, quam me conspiciere hunc baculum quem teneo in manu. Sed quid ego cesso pergere ad forum quod institueram ? Ibo, et manebo ibi apud trapezitam.

////////

ibi: s. q. o. f. DE. memento Non esse B. 2. DE. N. i. f. LI. ibi: s. q. o. f. DE. meminero Non esse B. 1. B. 2. a m. sec. Hl. 1. Ven. 1. Bon. N. i. forum G. et Both. ibi deest in G.—105 Non e. servos B. 1. hoc pejor B. 2. Lgg.—106 Non m. versutus B. 2. egius C.—111 LI. Scio esse B. 1. scipionem hunc Hl. coniti C. a m. pr.—112 LI. Sed quid Ven. 1. Si ego quid Hl. 1. B. 1. quo inceperam G. et Both. 1. 2. quod inceperam C. quod inceperam Pl. B. 1. 2. Hl. 1. 2. Ven. 1. Bon.—113 Ibo deest B. 1. 2. Hl. 1. Ven. 1. Bon. Pl. sex, C. G. M. H. Lgg.

NOTÆ

ferendæ ac spondendæ operæ. Cicero : 'Erat enim, si meministi, in consulatns petitione per te mihi pollicitus si quid opus esset.' Quo et alludit Martialis : 'Si quis opus fuerit, scis me non esse rogandum.'

=====

ACTUS PRIMI SCENA SECUNDA.

ARGYRIPPUS.

SICCINE hoc fit ? foras ædibus me ejici ?
 Promerenti optume hoccine pretii redditur ?
 Bene merenti mala es, male merenti bona es.

ARG. Itane vero mecum agitur ? Itane ego ejiciar ex ædibus ? Hæcne gratia refertur bene merito ? Es mala bene merito ; es bona male merito. At es mala

////////

1 Siccine hoc fit foris Lgg. S. h. fit foris B. 1. Hiccine k. fit foras Bon.—

At malo cum tuo: nam jam ex hoc loco
 Ibo ego ad tresviros, vestraque ibi nomina 5
 Faxo erunt: capitis te perdam ego et filiam,
 Perlecebræ, pernicies, adolescentum exitium.
 Nam mare haud est mare, vos mare acerrimum.
 Nam in mari repperi, hic elavi bonis.
 Ingrata atque irrita esse omnia intellego, 10
 Quæ dedi, et quod benefeci: at posthac tibi,
 Male quod potero facere, faciam, meritoque id faciam tuo.

cum tuo damno. Etenim nunc ex hoc loco ego pergam ad tresviros, et faciam ut vestra nomina sint ibi scripta inter nomina reorum: ego te accusabo crimine capitali, et perdam et te et natam Philenium, pellices, labes, exitium jurentutis. Nam pelagus non est tam pelagus, quam vos estis pelagus profundum. Nam inveni in pelago divitias, hic feci naufragium. Animadverto universa munera quæ dedi, et beneficia quæ contuli, collata ingratis, et perditâ: sed deinceps tibi faciam id quod potero facere male, et præstabo id tuo merito. Ego per Pollucem te redigam co

*****

4 At malo tuo Lgg. Pl. 5. et Pl. 3. a m. pr.—5 B. 1. *vostra*; Hl. *nostraq*;
 —6 Faxo erunt capitis: te, &c. Bon.—7 Perlecebris, perniciis al. ap. Pareum
 contra codd. Pellecebræ B. 1. Hl. 1. *pnitties*, sive *pernutics*, ant *permities* C.
 et Pll. obscura enim scriptura est. *adolescentium* B. 1. 2. Hl. 1. G. H. M.
 ‘quo recepto in ordinem, delectoque verbo exitium, habemus Creticnm ver-
 sum, quales sunt vicini.’ Both.—8 B. 1. Hl. 1. *haud mare est*. Lgg. *acerru-*
rum.—9 B. 1. *hic cælavi*; B. 2. *hic celavi*.—10 Both. *inrata esse*.—11 Ven. 1.

NOTÆ

4 At malo cum tuo] Phrasis obvia
 iis qui denuntiarent alicui non latu-
 ros impune quæ perpetrarent: quasi
 dicat, sed non impune feres.

Ex hoc loco] E vestigio.

5 Ibo ego ad tresviros] Erant pœnæ
 constitutæ in meretricis et lenas ali-
 quæ, ut patet ex hoc loco, quarum
 arbitri erant tresviri, de quibus su-
 pra: quod et hoc patet Truc. iv. 2.
 ‘Adversum legem accepisti a pluri-
 mis pecuniam.’

Vestraque ibi nomina] Moris erat,
 ut qui alium deferret ad judicem,
 antea rei nomen apud ipsum judicem
 scriberet.

7 Perlecebræ] ‘Pellices;’ unde in
 quibusdam exemplaribus est *pellece-*
bræ, a ‘per’ et ‘illecebræ;’ pellices,
 a ‘per’ et ‘illices.’ Festus: ‘Pelli-

cere est in fraudem sensim perduce-
 re.’ ‘Pellicere’ est a ‘lacio,’ et ‘la-
 cio’ a ‘lax,’ id est, frans.

8 Vos mare] Horatius: ‘fretis acri-
 or Adriæ.’ Idem: ‘Ah miser, Quan-
 ta laboras in Charybdi!’ Cicero:
 ‘Syrtis’ patrimonii, et ‘Charbydis’
 bonorum.

9 In mari] In mercatura facienda.
 Elavi bonis] Ellipsis, me, id est,
 ‘Nihil mihi reliqui factum est.’ ‘E-
 lnere’ est decoquere substantiam.
 In Stichio: ‘Elnamus hodie peregrina
 omnia:’ id est, absnmamus, lignria-
 mus. ‘Elnere’ dicebantur qui in
 balneis in quibus erant stabula ne-
 quitie et voluptatum, divitias pro-
 fundebant. Hic de tempestate in-
 telligi vult.

Ego pol te redigam eodem unde orta es, ad egestatis terminos.

Ego edepol te faciam, ut quæ sis nunc, et quæ fueris, scias. Quæ priusquam istam adii, atque amans ego animum meum isti dedi, 15

Sordido vitam oblectabas pane, in pannis, inopia.

Atque ea si erant, magnas habebas omnibus Dis gratias.

Eadem nunc, quom est melius, me, cujus opera est, ignoras, mala.

Reddam ego te ex fera, fame mansuetem, me specta modo !

Nam isti quod succenseam ipsi, nihil est : nihil quicquam meret. 20

Tuo facit jussu, tuo imperio paret : mater tu, eadem hera es

Te ego uliscar, te ego ut digna es, perdam, atque ut de me meres.

At scelesti viden' ut ne id quidem me dignum esse existumat,

unde es orta, nempe ad ultimos terminos inopiæ. Ego per Pollucem dabo operam ut scias quæ sis nunc, et quæ fueris: antequam ego adii istam, atque adjeci meum mentem isti, tolerabas vitam pane atro, pannis laceris induta præ egestate, et si erant illa, habebas magnas gratias omnibus Diis. Nunc ex quo es facta fortunatior, ipsa mei obliteris, beneficio ejus tibi sunt omnia. O nequam, ego efficiam ut sis ex feroci lenis fame. Aspice me modo; nam non est cur irascar isti ipsi Philenio. Nihil meretur, fecit tuo mandato, obsequitur tuo imperio. Tu es mater et eadem domina. Ego uliscar te, ego perdam te ut es digna, et ut mereris de me. Sed ridesne ut nefaria ne putat quidem me esse dignum quem conveniat, cum quo

////////

Bon. benefici. C. ac p. tibi; Pl. Lgg. B. 1. 2. Hl. 1. 2. at p. tibi.—13 Lgg. Edepol ego te in egestatis termino.—14 Hl. 1. edepol faciam. B. 1. nunc quæ fueris; Lgg. nunc et fueris.—15 Cod. Barth. G. et Hl. 1. atque amens ego; voc. amans deest M.—16 B. 1. Hl. 1. in panis; sic etiam Pl. 1. 2. 3. 4. 6. et in panis B. 2. Sordide Both. 1. operarum vitio; ita tamen est in G. inpanis M. et Both. et sic legendum monet J. Lips. Antiq. Lecti. v. 15.—18 B. 1. quovis opera est.—19 B. 2. ego te, spatio relicto. Pl. 2. 5. C. Pl. 4. a m. pr. Venet. 1. mansuetam; codd. Barth. Pl. 1. 3. 6. Lgg. M. H. G. mansuetem; Bon. mansuem.—20 Nam i, quid B. 1. 2. Hl. C. Pl. Ven. 1. Bon. Lacuna est ante succenseam in B. 2. ipsi n. est B. 1.—21 B. 1. 2. tui imperio. Lgg.

NOTÆ

16 *Sordido ... pane*] Panem illum caninum appellat Juvenalis: 'Et faris sordes mordere canini.' Terentius appellat 'panem atrum.'

In pannis] Nonnulli legunt *inpannis*, uno verbo: vocat autem 'inpannem,'

veste carentem.

18 *Ignoras*] Simulas me tibi esse ignotum.

19 *Mansuetem*] Virgil. 'mansu patientem' quasi dicat, assuetum manui.

Quem adeat, quem colloquatur, cuique irato supplicet :
 Atque eccam illecebra exit tandem ; opinor hic ante ostium
 Meo modo loquar quæ volam, quoniam intus non licitum
 est mihi. 26

sermonem instituat, et cui se præbeat supplicem irato. Atque ecce illa insidiosa prodit tandem : arbitror fore ut verbo faciam hic ante januam arbitrato meo quæ optem, quoniam mihi non licet facere in ædibus.

*****

era cs.—22 Te ego pol ulciscar B. 1.—23 At s. videm B. 2.—24 C. conlocatur. —25 B. 1. 2. operiar hic ante hostium ; Ven. 1. exiit ; Hl. 1. exit : tandem opinor, &c. Ven. 1. Bon. hostium ; Both. huc ante ostium.—26 Voc. quæ volam desunt in Pl. 1. quæ volim quædam vett.

NOTÆ

26 *Meo modo*] Meo arbitrato.

=====

ACTUS PRIMI SCENA TERTIA.

CLEÆRETA, ARGYRIPPUS.

UNUMQUODQUE istorum verbum nummis Philippeis aureis
 Non potest auferre hinc a me, si quis emtor venerit.
 Nec recte quæ tu in nos dicis, aurum atque argentum me-
 rum 'st,
 Fixus hic apud nos est animus tuus clavo Cupidinis.

CL. Si quis mercator venerit et voluerit emere a me, totidem numeratis aureis Philippeis singula ista verba quæ a te dicta sunt, o Argyrippe ! non auferat. Ea verba, quæ tu profers adversum nos, sunt purum aurum et argentum. Tua mens

*****

3 B. 2. *tu inos dicis.* B. 1. 2. *merum est.*—4 Lgg. *nos animus ;* Both. *ani-*

NOTÆ

1 *Nummis Philippeis*] Philippeorum nummorum cujusvis metalli magnus usus fuit apud veteres, etiam Romanos, ad Plauti tempora. Dicti sunt Philippei a Philippo, quod in altera parte esset imago Philippi Macedonum regis impressa, ut nos jam Ludovicos habemus, quia imago Ludovici regis, aut Carolos, quia Caroli item

regis est inscripta, et nomen.

3 *Nec recte quæ tu in nos dicis*] Id est, quæ in nos maledicis.

4 *Clavo Cupidinis*] Necessitatem peccandi notat consuetudine inolitam. Horatius 'jugum æneum' appellat : 'Sic visum Veneri, cui placet impares Formas atque animos sub juga ænea Sævo mittere cum joco.'

Remigio veloce quantum poteris, festina et fuge. 5
 Quam magis te in altum capessis, tam æstus te in portum refert.

AR. Ego pol istum portitorem privabo portorio.
 Ego te dehinc, ut merita es de me et mea re, tractare exequar :

Quom tu me, ut meritus sum, non tractas, quæ ejicis domo.

CL. Magis istuc percipimus lingua dici, quam factis fore.

AR. Solus solitudine ego ted atque ab egestate abstuli : 11
 Solus si ductem, referre gratiam nunquam potes.

CL. Solus ductato, si semper solus quæ poscam dabis.

Semper tibi promissum habeto hac lege, dum superes datis.

est hic defixa apud nos clavo amoris. Propera et fuge quantum valebis remis velisque, quo magis proveheris in altum, eo magis æstus te refert in portum. ARG. Ego per Pollucem non dabo portorium isti portitori. Ego pergam tecum agere deinceps, ut mereris de me et meis rebus. Quandoquidem tu non agis mecum sicut sum meritus, quæ ejicis ex aedibus. CL. Scimus te proferre illud magis ore quam pectore. ARG. Ego unus te vindicari ab solitudine et inopia. Si te hubeam unus nequis unquam rependere grates. CL. Habebis unus, si prabeas unus semper quæ a te petum. Habe semper id quod tibi polliceor ea conditione, ut vincas alios muneribus.

////////

mus tuos clavo est.—5 Hl. poteris, sed corr. potes. B. 1. festina fuge.—6 Nonnulli codd. capsis; C. Pll. capessis. Lgg. te portum; Pl. 1. te in portum ferat; et a m. sec. refert.—7 Both. in ed. sec. conj. Edepol. . . . prie. ego portorio.—8 B. 1. de me: et mea re.—9 Quoniam tu me B. 2. Hl. Quoniam tu me meritus ut sum B. 1. quæ ejicis C. G. H. quæ ejicias Both.—11 B. 1. 2. Hl. Pll. te atque.—13 Ms. Barth. poscat, ipso probante Advss. viii. 9.—14 B. 1. ha-

NOTÆ

5 *Remigio veloce*] Synonymum proverbium, ‘remis velisque.’ Et apud Ciceronem, ‘ventis remisque,’ id est, summa velocitate. Horatius: ‘navibus atque Quadrigis petimus bene vivere.’ Cicero: ‘velis equisque decertare.’

6 *Quam magis*] Particula cui respondere debet ‘tam magis.’ Igitur est ellipsis ‘magis’ inter ‘tam’ et ‘æstus;’ ‘tam magis æstus.’

In altum] Id est, in altum mare, en haute mer, en pleine mer.

Capessis] Nonius, ‘immittis, provehis.’

Æstus] Motus crescentis decrescentisque maris, quia est instar fermentis.

7 *Portitorem*] Ciceroni, ‘publicanus,’ un traitant.

Portorio] Cic. ‘Vectigal quod exigit publicanus;’ la taille. Hic est pretium vecturæ in aquis, et dicitur Græce φόρετρον, ναύλον.

8 *Tractare exequar*] Pergam tecum agere, Je te traiterai à l'avenir.

12 *Ductem*] Amatorium vocabulum. Sallustius tamen ait, ‘ductare exercitum.’

AR. Qui modus dandi? nam nunquam tu quidem expleri potes. 15

Modo quod accepisti, haud multo post aliquid quod poscas, paras.

CL. Quid modi 'st? ductando, amando, nunquamne expleri potes?

Modo remisisti, continuo jam ut remittam ad te rogas.

AR. Dedi equidem quod mecum egisti. CL. et tibi ego misi mulierem.

Par pari datum hostimentu'st, opera pro pecunia. 20

AR. Male agis mecum. CL. quid me accusas, si facio officium meum?

Nam neque usquam fictum, neque pictum, neque scriptum in poëmaticis,

ARG. *Quis est finis præbendi? Nunquam enim tu potes satiari. Si aliquid accepisti, statim queris quod petas. CL. Quis est modus? Ductando, amando, nunquam potes satiari? Misisti modo, statim flagitas ut ad te remittam. ARG. Præbui sane id quod a me petivisti. CL. Et ego tibi misi Philenum; remensa sum beneficium beneficio, par pari, opera pro pecunia. ARG. Agis male mecum. CL. Quid me accusas, si fungor meo officio? Nam neque ullo in loco fictum neque adumbratum, neque literis mandatum in carminibus, ubi lena, quæ cupit esse bona,*

//////////

beto: hac, &c.—15 Quis modus M. Qui modust Junt. Argent. 3. Both. 1. dando Acidal. et Both. 1.—16 Modo quidem Bon. et al. ap. Pareum; Modo quom Junt. Arg. 3. Both. Modo quid Pl. 5. Modo quod C. M. Pl. 1. 2. 3. 4. 6. Lgg. B. 1. 2. Hl. Ven. 1. aliquid post cdd. quædam vett.—17 Q. modi est B. 1. 2. Qui modest G. H. Quid modi est ductando Both. 1. 2. Pro ductando, nonnulli conj. ductandi; al. dando.—19 B. 2. mecum quod e. Cl. et ego tibi. Ven. 1. nisi mulierem.—20 Nonnulli codd. hostimentum est; et sic Both.—21. 22 CL. quid me accusat... nec pictum Ven. 1. accusas?... meum Namque neque u... pictum neque scriptum B. 1. Namque nec fictum usquam neque dictum neque scriptum Hl. Namque usquam neque dictum, neque scriptum Pl. 1. Namque usquam neque pictum neque scriptum Pl. 2. Nam usquam neque p. neque s. Pl. 3. Namque usquam neque p. n. scr. Pl. 4. officium meum Neque pictum neque fictum neque sc. usquam in p. est Pl. 5. 6. at Pl. 1. in marg. nec fictum; Pl. 3. 4. in margine, neque

NOTÆ

20 *Par pari*] Proverbialis formula, 'Tu dedisti pecuniam, ego Philenum.'

Hostimentu'st] Festus: 'Est beneficii pensatio; red'hostire est, gratiam referre; nam et hostire pro æquare posuerunt.' Nonius: 'Hostimentum est æquamentum; unde hostes dicti, qui ex æqua causa pugnam

ineunt; et hostia victima est, quia ea Dii hostiantur, id est, æqui et propitii sunt.'

Opera pro pecunia] Labor pro magnitudine mercedis. *On vous en donne pour votre argent.* 'Da operam' significat, audi, ausculta; quasi dicat, 'collabora mecum,' in dicendo, 'ne turba.'

Ubi lena bene agat cum quiquam amante, quæ frugi esse volt.

AR. Mihi quidem te parcere æquum est tandem, ut tibi duren diu.

CL. Non tu scis, quæ amanti parceret, eadem sibi parceret parum. 25

Quasi piscis, itidem est amator lenæ, nequam est, nisi recens.

Is habet succum, is suavitatem: cum quovis pacto condias;

Vel patinarium vel assum; verses quo pacto lubet.

Is dare volt, is se aliquid posci: nam ubi de pleno promitur, Neque ille scit quid det, quid damni faciat: illi rei studet:

Volt placere sese amicæ, volt mihi, volt pedissequæ, 31

Volt famulis, volt etiam ancillis: et quoque catulo meo

Subblanditur novus amator, se ut quom videat, gaudeat.

Vera dico: ad suum quemque hominem quæstum esse æquum est callidum.

AR. Perdidici isthæc esse vera, damno cum magno meo. 35

agat bene cum quoquam amatore. ARG. Demum est profecto par te mecum agere indulgentius, ut tibi duren diu. CL. Ignoras cum lenam quæ indulget amanti eandem parum sibi indulgere? Amator lenæ est similis pisci, est nequam, nisi sit recens eductus aqua. Is habet succum, is suavitatem: quovis pacto cum condias; sive in patina coctum, sive tostum, amatorem verses quomodo voles. Ille vult dare munera, ille vult ut a se petatur aliquid. Nam quando depromitur de dirite, nescit neque quid det, neque quam jacturam faciat, incumbit in eam rem unam: optat placere amicæ, vult mihi placere, vult placere pedissequæ, vult placere servis, vult placere etiam ancillis. Novus amator blanditur etiam meo catulo, ut quando catulus amatorem videat, gestiat. Dico vera: par est quemque hominem esse astutum ad suas utilitates. ARG. Didici hæc esse vera cum meo magno damno. CL. Per

*****

ficum. Both. edidit, Nam neque fictum usquam, neque pictum, nec scriptum.—24 Lgg. æquomst tandem.—26 Lgg. itidemst.—27 Is habet succum Lgg. Mox, Acidal. distinguit, condias Vel patinarium, vel assum verses.—28 B. 1. verses.—29 B. 1. Hl. 1. ipse aliquid. H. nam tibi; Ms. Barth. quem citat Advers. vii. 9. nam ibi; et sic Both. 1. 2.—30 B. 1. et Hl. 1. qui id det.—31 C. amica. Tertium volt forte omissum est in ed. Ernest. Lgg. pedisseque.—32 Grnt. legit, etiam ancillis et coquo, et catulo meo; Lgg. volt uncillis, et quoque; C. Pl. 1.

NOTÆ

- 23 Quæ frugi esse volt] Quæ suis tur ne nimis petat ab amatore suo.
utilitatibus consulit. 34 Ad suum quæstum esse callidum]
24 Duren diu] Inter trita adagia. Item paræmia quam nos vernaculo
25 Quæ amanti parceret] Quæ vere- nostro reddimus, il ne s'oublie pas.

CL. Si ecastor nunc habeas quod des, alia verba perhibeas:
Nunc quia nihil habes, maledictis te eam ductare postulas.

AR. Non meum est. CL. nec meum quidem edepol, ad te
ut mittam gratiis.

Verum ætatis atque honoris gratia hoc fiet tui:

Quia nobis lucro fuisti potius, quam decori tibi. 40

Si mihi dantur duo talenta argenti numerata in manum,

Hanc tibi noctem honoris causa gratiis dono dabo.

AR. Quid, si non est? CL. tibi non esse credam; illa alio
ibit tamen.

AR. Ubi illæc quæ dedi ante? CL. abusa: nam si ea du-
rarent mihi,

Mulier mitteretur ad te: nunquam quicquam poscerem. 45

Diem, aquam, solem, lunam, noctem, hæc argento non
emo:

Cætera quæque volumus uti, Græca mercamur fide.

Quom a pistore panem petimus, vinum ex ænopolio,

ædem Castoris, si habeas jam quod des, dicas alia verba; nunc quia nihil habes, vis ductare amicum pro maledictis. ARG. Non est meus mos. CL. Nec meus mos, per ædem Pollucis, ut ad te mittam Philenium sine mercede. Sed hoc fiet causa tuæ ætatis et honoris, quoniam nobis fuisti lucro potius quam honori tibi. Tibi dono sine mercede hanc noctem honoris gratiis, si mihi numerentur in manum duo talenta argenti, præsentem pecuniam. ARG. Quid si non est pecunia? CL. Credam tibi non esse, tamen illa alio ibit. ARG. Ubi sunt illa quæ dedi antea? CL. Usu consumpta sunt: nam si illa durarent, mulier mitteretur ad te, a te postularem nihil. Non emo hæc pecunia, diem, aquam, solem, lunam, noctem. Emimus, præsentem pecuniam, cetera quibus volumus uti: quando petimus panem a pistore, vinum

-----

2. 3. 4. 6. *quoque*.—34 Lgg. *æquomst*.—36 *Sic ecastor* B. 1. Ven. 1. *quod dies* B. 1. *prohibeas* B. 1. 2. Hl. 1. G. H. M. Ms. Barth. Pl. Ven. 1. unde Barth. conj. *præhibeas*.—37 Hl. Pl. 1. 2. 6. Ven. 1. *tu eam*; Lgg. *meam*. J. Gul. *ductare meam postulas*.—38 C. Pl. Ven. 1. Bon. *gratis*. Voc. *edepol* deest in Lgg.—41 *Si mihi dederis* G. *dantur* deest in Pl. sex, et B. 1.—42 Hl. 1. et Lgg. *gratis* dono.—43 B. 1. *credam illa: alio*; Lgg. et Bon. *credam illam alio*.—44 Ven. 1. *nam si durarent*.—45 Hl. 1. in marg. et Junt. *nec te quicquam*.—47 *Cætera quæ vol.* Lgg. C. Pl. B. 1. H. 1. Ven. 1. Bon.—48 C. a m. pr. *ex*

NOTÆ

47 *Græca fide*] Fluxæ fuerunt olim admodum fidei Græci: idcirco Græcus Græco non fidebat, nisi præsentem et numeratam pecuniam: tamen id dicitur a Plauto in laudem fidei Græcæ,

quia fingitur scena hujus Comædiæ esse apud Græcos. Unde Ansonius: ‘Nobiscum invenias κατενόπια, si libet uti non Πάνα, sed Græca fide.’

Si æs habent, dant mercem : eadem nos disciplina utimur,
Semper oculatæ nostræ sunt manus, credunt quod vident.
Vetus est, Nihili cocio est : scis cujus ? non dico amplius. 51

AR. Aliam nunc mihi orationem despoliato prædicas :
Longe aliam, inquam, præbes nunc atque olim, cum da-
bam :

Aliam atque olim cum illiciebas me ad te blande ac bene-
dice :

Tum mihi ædes quoque arridebant, cum ad te veniebam,
tuæ. 55

Me unice unum ex omnibus te, atque illam amare, aiebas
mihi.

ex ænopolio, dant mercem, si argentum illis datur : nos utimur eadem ratione agendi. Nostræ manus sunt semper oculatæ, credunt quod vident. Est vetus dictum, Tardus dator est nihili faciendus : scis cujus rei datorem intelligo, non dico amplius. ARG. Apud me habes nunc alium sermonem postquam sum despoliatus ; habes, inquam, longe alium nunc quam quondam quando dabam, alium quam alias quando me pelliciebas ad te blandis ac bonis verbis : tum tuæ ædes mihi arridebant quoque. Quando veniebam ad te, mihi dicebas, te me amare unice unum ex cunctis, et illam

æpolio ; quædam edd. vett. ex hermopolio.—49 B. 1. dant mercedem.—50 Semper oculatæ sunt manus nostræ Hl. 1. S. occultatæ sunt m. n. B. 1. S. oculatæ manus sunt nostræ C. Semper oculatæ sunt m. n. G. et Pl. manus sunt nostræ Lgg. et Both. 1. 2.—51. 52 V. e. mihi nihili coactio est. scis quovis ? Non dico amplius. AR. Aliam . . . prædicas B. 1. sic Hl. 1. nisi quod habet cujus et despoliato ; C. nihil coactio est. scis cuju ? non, &c. Pl. 1. V. e. mihi nichili coactio scius coius non, &c. Pl. 2. 4. V. e. mihi. nihili coactio est scis cujus ? non, &c. Al. Cotio, cautio, cocio. Lgg. Aliam mihi nunc.—54 Lgg. me blande, omissis

NOTÆ

51 *Nihili cocio*] Pendet hujus adagii vis ab iis quæ antecedunt et subsequuntur. Sic autem Muretus : ‘quasi dicat lena : Vetus dictum esse, Nihili cautionem sive syngrapham aut chirographum, multoque tutius ac cantius agere eos, qui numeratam pecuniam sibi in manum dari volunt.’ *Cocio* pro ‘cantio :’ ut ‘aula’ pro ‘olla.’ Glossaria, μεταβολή est *cocio* ; μετάβολος et μετάπολος, *Dardanarius, cociator, arillator*. Festus : ‘Coctiones dicuntur a cunctatione, quod in emendis vendendisque mercibus tarde veniant ad justii pretii finem.’ *Bargui-*

gneurs. ‘Arilator’ sive ‘arillator’ est qui arra data emturit, et præsentem caret pecunia. A ‘cunctando,’ ‘cunctio,’ hoc a ‘cuctio’ veteri, unde per alias aliasque mutationes fit ‘cocio cocionis.’ Alii legunt *Nihili coactio*, id est, Nihili facio pecuniam, ad quam solvendam aliquis cogendus est. Alii *cocio*, a ‘coquo :’ quasi dicat : Si nihil habemus quo vescamur, non indigemus ad coquendum et condiendum.

51 *Scis cujus*] Lambinus : Si cæcus est : ‘Cocio cæcus,’ ‘Cantor cæcus,’ frustra enim cavet.

54 *Benedice*] Adulationibus.

Ubi quid dederam, quasi columbæ pulli in ore ambæ meo
 Usque eratis: meo de studio studia erant vostra omnia.
 Usque adhærebatis, quod ego jusseram, quod volueram,
 Faciebatis; quod nolebam ac vetueram, de industria 60
 Fugiebatis, neque conari id facere audebatis prius.
 Nunc neque quid velim, neque nolim, facitis magni, pes-
 sumæ.

CL. Non tu scis? hic noster quæstus aucupii simillimu'st.
 Auceps quando concinnavit aream, offundit cibum.

Aves assuescunt. Necesse est facere sumtum, qui quæ-
 rit lucrum. 65

Sæpe edunt: semel si captæ sunt, rem solvunt aucupi:
 Itidem hic apud nos: ædis nobis area est, auceps sum ego,
 Esca est meretrix, lectus illix est, amatores aves:

Philenium. Ubi dederam nonnihil, utraque pendebatis semper a meo ore, quasi pulli columbæ. Universa vestra studia pendebant a meo studio. Semper adhærebatis, præstabatis id, quod ego mandaveram, quod volueram; declinabatis, data opera, ea quæ nolebam ac vetabam. Neque audebatis conari id facere antea: nunc neque facitis magni, pessimæ, aut quid velim, aut quid nolim. CL. Tu nescis. Nostrum lucrum est simillimum aucupii: quando auceps comparavit aream, obicit escam: aves assuescunt. Est necesse eum qui quærit quæstum, facere sumtum. Aves sæpe edunt: si semel sunt captæ, resarciunt sumtum aucupis. Idem evenit apud nos. Nostræ ades sunt area, ego sum auceps, meretrix est esca, lectus est illicium, ama-

////////

ad te. B. 1. atque benedice.—56 Me unicum B. 1. Me unice unicum Hl. 1.—58 B. 1. vestra.—59 B. 1. Hl. 1. quod volueram faciebatis.—60 Quod n. ac v. de i. fugiebatis B. 1. Hl. 1. nolebam quod vetueram Lgg. nolucram ac vetucram H. nolebam aut vetueram M. et Hl. 1. unde Both. 1. 2. nolueram aut vetueram.—61 Hl. 1. audiebatis.—62 B. 1. nec nolim. Ven. 1. magni pessime.—63 B. 1. simillimus est.—64 Auceps B. 1. Bon. concinuit aream Lgg. concinavit C. Pll. 1. 2. 3. 6. effundit B. 1. Hl. 1. Ven. 1. Bon.—66 B. 1. Hl. 1. Ven. 1. Bon.

NOTÆ

57 *Columbæ pulli*] Columbæ non rostro ad pullos suos escam deferunt, sed voratam in os suorum pullorum regerunt.

65 *Necesse est facere sumtum, qui quærit lucrum*] Ludovicus XII. rex Gallorum hoc semper in ore habebat, et quibusvis inculcabat, auctore Arnaldo Ferrono Burdigal. de Rebus Gestis Gallorum lib. III. Ceterum, nullus unquam rex tam magnificus

fuit, ne dicam profusus, tam benignus adversus subditos, ut Pater Populi mereretur appellari. Habuit et illud Curculionis: 'Qui homo mature quæsit pecuniam, Nisi eam mature parsit, mature esurit.'

68 *Illix est*] Nonius: 'Illix et illex sic discernuntur: ab illiciendo fit illix; illex vero est a quo lex non servatur.'

Bene salutando consuescunt, compellando blanditer,
Osculando, oratione vinnula, venustula. 70

Si papillam pertractavit, haud est ab re aucupis.

Savium si sumsit, sumere eum licet sine retibus.

Hæccine te esse oblitum, in ludo qui fuisti tamdiu?

AR. Tua ista culpa est, quæ discipulum semidoctum abs te amoves.

CL. Remeato audacter; mercedem si eris nactus: nunc abi. 75

AR. Mane, mane, audi: dic quid me æquum censes pro illa tibi dare,

Annum hunc ne cum quiquam alio sit. CL. tene? viginti minas.

Atque ea lege, si alius ad me prius attulerit, tu vale.

AR. At ego: est etiam, priusquam abis, quod volo loqui.

CL. dic quod lubet.

tores sunt aves: consuescunt salutando bene, compellando blande, osculando, oratione illecebrosa, jucunda: si contrectavit papillum, id non est longe ab officio aucupis: si libarit osculum, licet cum sumere sine retibus. Hæccine te esse oblitum, qui fuisti tamdiu in ludo? ARG. Est ista tua culpa, quæ amandas a te discipulum semiinstitutum. CL. Revertare audacter, si eris nactus mercedem: jam abi. ARG. Mane, mane, ausculta: loquere quid putas æquum me tibi dare pro illa, ne sit cum quoquam alio per annum. CL. Nonne vis esse tecum? viginti minas compara, et ea conditione, ut si alius ad me attulerit prius, tu vale. ARG. At est adhuc aliquod quod ego volo tibi dicere, priusquam abis. CL. Loquere quod placet.

//////////

si sunt captæ.—67 Ititidem C. ego sum B. 1.—68 C. inlex est.—70 Osculando Pl. 3. ut corr. Acidal. Auscullando Both. 1. 2. venula H. vinula Hl. 1. Pl. 4. G. M. Bon. Med. 2. Junt. Arg. 3. vinnula atque venustula B. 1. et Ms. Sambuci; venuscula Pl. 2. 4. 6. vinnulæ venustulæ edd. quædam vet. —71 S. p. pertractabit Lgg. C. Pll. B. 1. Hl. 1. Ven. 1. Bon. al. red aucupis conj. Both. id forte excidit in ed. Ernest.—72 Savium Hl. 1. B. 1. Pll. plerique, Ven. 1. Bon. Savium C. Lgg.—74 Ven. 1. Bon. abs te semores.—75 B. 1. mercedis si eris; alii codd. ap. Pareum, mercedem ubi eris; Hl. 1. C. Pll. Lgg. Ven. 1. Bon. mercedem si eris.—76 B. 1. audi dic: quid, &c.—77 Ven. 1. Animum hunc. B. 1. alio siet. C. Pll. sex, B. 1. Hl. 1. Lgg. Ven. 1. Bon. tune?—78 Lgg.

NOTÆ

69 Bene salutando] Passive, bene salutati.

70 Vinnula] A 'vinno,' id est, cin-
cinno, molliter flexo. Isidorns: 'Vin-
nulata vox est lenis et mollis, atque
flexibilis: et vinnulata dicta a vinno,

id est, cincinno, molliter flexo.' Por-
ro vinnula a 'vicio,' cingo, unde ri-
men, de l'osier.

71 Haud est ab re aucupis] Utile est
aucupi.

AR. Non omnino jam perii: est reliquum quo peream magis. 80

Habeo, unde istuc tibi quod poscis dem: sed in leges meas Dabo, ut scire possis, perpetuum annum hunc mihi uti serviat,

Nec quenquam interea alium admittat prorsus, quam me, ad se virum.

CL. Quin si tu voles, domi servi qui sunt castrabo viros: Postremo ut voles nos esse, syngropham facito afferas. 85 Ut voles, ut tibi lubebit, nobis legem imposito:

Modo tecum una argentum afferto, facile patiar cetera.

Portitorum simillimæ sunt januæ lenoniæ

Si affers, tum patent: si non est quod des, ædes non patent.

AR. Interii, si non invenio ego illas viginti minas. 90

Et profecto, nisi illud perdo argentum, pereundum est mihi.

Nunc pergam ad forum, atque experiar opibus, omni copia:

Supplicabo, exobsecrabo, ut quemque amicum videro:

Dignos, indignos adire, atque experiri certum est mihi.

ARG. Non perii plane; superest aliquid quo peream magis: habeo unde dem quod poscis; sed dabo in meas condiciones, ut possis scire ut mihi serviat totum hunc annum, nec interea admittat prorsus quenquam alium virum ad sese quam me.

CL. Quin, si tu voles, castrabo viros qui sunt servi domi. Denique sicut cupies nos agere, refer in syngropham. Præscribe nobis leges quas voles, ut tibi placebit. Afferto modo tecum pecuniam, sinam facile reliqua. Januæ lenoniæ sunt simillimæ portitorum: si affers, tum ædes patent; si non est quod des, ædes non patent.

ARG. Perii, nisi ego invenio illas viginti minas; et sune nisi amitto illam pecuniam, est mihi pereundum. Pergam nunc ad forum, et conabor quærere pecuniam omni ope et industria. Obtestabor, precabor ut videro quemque amicum. Mihi propo-

////////

alius ea ad me.—79 Atque est etiam B. 1.—80 Both. 1. 2. reliquum, ut sit Pæon quartus. Hl. 1. Pl. sex, et Ven. 1. quod peream.—81 B. 1. istuc quod poscis. Lgg. leges cas.—82 Dabo ut s. poscis Ven. 1. perpetuum B. 1.—83 Neque quenquam B. 1. Ne quenquam Lgg.—84 Hl. 1. qui servi.—87 C. a m. pr. adferito.—88 AR. Portitorum, &c. B. 1. Hl. 1. Bon. simillimæ C. Portuum simillimæ Both. 1. 2.—89 Hl. 1. B. 1. quod des non patent.—91 Lgg. nisi ego illud. Both. delet τδ illud.—92 Palm. experiar opibus omnibus copiam.—94 Hl. 1. atque ex-

NOTÆ

81 In leges meas Dabo] Meis conditionibus et pactis, ad meum arbitrium.

integræ.

85 Syngropham] Tabulas utriusque manu consignatas.

82 Perpetuum annum] Id est, anno

94 Experiri] Id est, adire cum pe-

Delph. et Var. Clus.

Plant.

M

Nam si mutuas non potero, certum est sumam fœnore. 95

situm est adire dignos indignosque, atque experiri. Nam nisi potero invenire mutuas, est certum sumere fœnore.

////////

peririer; Ven. 1. et Bon. atque experire.—95 Nam si mutuo Nonius; Nam si mutuas C. Pl. sex. certumst Lgg.

NOTÆ

riculo repulsæ. Virgilius: ‘rursus-que procos irrita priores Experiar.’ τóκος, unde Cicero: ‘Non habebam te in tocullionibus,’ a τοκυλλίων, id est, fœneratorculus, a τόκος.
95 *Mutuas*] Mutuum est quod sine fœnore datur. Fœnus dicitur Græce

=====

ACTUS SECUNDI SCENA PRIMA.

LIBANUS.

HERCLE vero, Libane, nunc te meliust expergiscier,
Atque argento comparando fingere fallaciam.
Jam diu est factum quam discesti ab hero, atque abiisti ad
forum,
Igitur inveniundo argento ut fingeres fallaciam.
Ibi tu ad hoc diei tempus dormitasti in otio. 5

LIB. Per Herculem, Libane, est satius te excitari jam, et comminisci dolum ad comparandam pecuniam. Jampridem abiisti ab hero, atque venisti ad forum, ut comminisceris fraudem ad reperiendam pecuniam. Tu dormitasti ibi ad hanc

////////

1 Pl. 1. 2. 3. 4. 6. B. 1. Hl. 1. *non te melius vel*; Ven. 1. *non te meliust*; Pl. 5. Pl. 3. a m. sec. *nunc te melius vel.—2 C. fingere te*; Bon. *fingere non*. Hunc versum delet Both.—3 Ven. 1. Bon. *factum est*. Hl. 1. Bon. *quom*. B. 1. Hl. *abisti forum*; Ven. 1. Bon. *abisti ad forum.—5 B. 1. ad otium.—*

NOTÆ

4 *Igitur*] Id est, idcirco, ea gratia.

Quin tu abs te socordiam omnem reice, et segnitiam amove,

Atque ad ingenium vetus versutum te recipis tuum.

Serva herum: cave tu idem faxis, alii quod servi solent,

Qui ad heri fraudationem callidum ingenium gerunt.

Unde sumam? quem intervortam? quo hanc celocem conferam? 10

Impetritum, inauguratum 'st: quovis admittunt aves.

Picus et cornix est ab læva; corvus porro ab dextera.

Consuadent: certum hercle est, vestram consequi sententiam.

Sed quid hoc, quod picus ulmum tundit? non temerarium 'st:

horam diei otiosus. Quin tu amove a te et repelle socordiam, atque repete tuam veterem mentem. Conserva herum: tu facias id, quod alii servi consueverunt, qui habent animum versipellem ad decipiendum herum. Unde accipiam? Quem circumveniam? Quo conferam hanc navim? Est ratum et consultum. Aves mittunt quovis garritum. Picus et cornix est a sinistra, corvus præterea a dextra: consuadent: per Herculem est constitutum sequi vestram sententiam. Sed quid est hoc? Quare picus tundit rostro ulmum? Non est fortuitum: per Herculem,

~~~~~

6 Edd. vett. et Both. 1. 2. *reicis*; Lgg. *recipe*; C. Pll. *reice*; B. 1. Hl. 1. *rejice*. Both. delet copulam *et*.—7 Nonnulli omittunt pronomen *te*, quod tamen habent C. Pll. sex, B. 1. 2. Hl. 1. Ven. 1. Bon. al.—8 Lgg. *cave tu item*.—10 Pll. *celo esse conferam*.—11 *Impetritum* C. Pll. *amittunt* C. *considunt* Lgg.—12 *Picus, corrix est ab læva* Lgg. *parra* pro *porro* C. a m. sec. quod recepit Pareus.—14 Ven. 1. *ulmum tondit*; Nonius, *haut temerarium 'st*; et sic

NOTÆ

6 *Socordiam . . . segnitiam*] Donatus: 'Segnitia ad agendum, socordia ad considerandum.'

10 *Celocem*] Naviginum velocius, quod a celeritate 'celox' dicitur, quodque annectitur navibus grandioribus. *Celocem conferam*, id est, rem ad optatum exitum perducere conabor. *Celox*, Græce κέλῃς, κέλῃτος.

11 *Impetritum*] Id est, impetratum. Firmum ac securum; verbum est auspiciorum. Val. Max. 'Prisco etiam instituto rebus divinis opera datur, cum aliquid commendandum est, precatione; cum exposcendum, voto; cum solvendum, gratulatione; cum

inquirendum, vel extis vel sortibus, impetrito; cum solenni ritu peragendum, sacrificio. Quo etiam ostentorum ac fulgurum denuntiationes procurantur.' Sic 'artitum' pro 'artatum,' 'dolitum' pro 'dolatum.'

Inauguratum] Id est, augurium actum est et consultum, res consultata est.

Admittunt aves] Id est, consilium approbant, et ratum faciunt suo garritu. 'Admittere,' 'addicere,' 'impetrare,' auguralia verba. Festus: 'Aves admissivæ dicebantur, quæ consulentem juverent.'

Certe, hercle, ego, quantum ex augurio auspicii intel-
lego, 15

Aut mihi in mundo sunt virgæ, aut atriensi Saureæ.
Sed quid illuc, quod exanimatus currit hic Leonida?
Metuo, quod illic obscævavit meæ falsæ fallaciæ.

quantum ego intelligo ex auspicio, aut mihi erunt virgæ, aut Saureæ atriensi. Sed quare hic Leonida contendit illuc exhausto spiritu? Timeo ne ille afferat malum omen meis dolis.

////////

B. 1.—15 *Certe h. quantum*, omisso pronomine, B. 1. *ex augurio auspicioque* Merula; unde Both. 1. *ex auguriō auspicioque*; Both. 2. *ex augurio auspiciō*. Ven. 1. *intelligo*.—16 *Sureæ* B. 1.—17 *Sed deest in* Lgg. *exanimatus* Ven. 1. *currit hic* B. 1. Hl. 1. Ven. 1. Bon. 1.—18 Pl. 1. *obscævavit*; Pl. 2. 3. 4. 5. 6. C. inter lineas, et Lgg. *observavit*; B. 1. *oscævavit*; Hl. 1. *obsenavit*; Ven. 1. et Bon. *obsævavit*; Both. *obsævavit*; al. ap. Lang. *obsævum*. Nonnulli ap. Pareum, *false fallaciæ*.

NOTÆ

15 *Ex augurio auspicii*] ‘Augurium’ ab avium garritu, ‘auspiciū’ ab avium aspectu dictum, inde rei deserendæ vel inveniendæ consilium captabant.

16 *Atriensi*] ‘Æditimus’ etiam dictus ‘atriensis,’ ab ‘atrio’ in quo cœnabant veteres, libabant Diis, et

censum reponebant. Primus erat servorum. ‘Atriarius’ fermentimus.

18 *Obscævavit*] A ‘scæva,’ id est, omen. ‘Scæva’ autem est bona vel mala. Nonius: ‘Scæva autem et bona et mala dicitur: bona scæva, bonum omen; mala scæva, malum omen.’ ‘Obscævare’ est, malo esse omni.

=====

ACTUS SECUNDI SCENA SECUNDA.

LEONIDA, LIBANUS.

LE. UBI ego nunc Libanum requiram, aut familiarem filium,
Uti ego illos lubentiores faciam, quam lubentia’s t?
Maximam prædam et triumphum eis affero adventu meo,

LE. *Ubi ego inveniam Libanum aut filiumfamilias, ut ego illos reddam lætiores lætitiâ ipsa? eis apportabo meo adventu maximam prædam et triumphum, quan-*

////////

1 *Ubi nunc*, omisso pronomine, Lgg. *Libanum nunc* C. *Ubi nunc ego* L. Pl. 1. 2. 3. 4. 6.—2 *Ut ego* C. Pl. sex, Hl. 1. B. 1. Ven. 1. Bon. *Ubi ego* nonnulli

Quando mecum pariter potant, pariter scortari solent.
Hanc quidem quam nactus prædam, pariter cum illis
partiam. 5

LI. Illic homo ædis compilavit, more si fecit suo.

Væ illi, qui tam indiligenter observavit januam.

LE. Ætatem velim servire, Libanum ut conveniam modo.

LI. Mea quidem hercle opera liber nunquam fies ocyus.

LE. Etiam de tergo ducentas plagas prægnantis dabo. 10

LI. Largitur peculium, omnem in tergo thesaurum gerit.

LE. Nam si huic occasionei tempus sese subterduxerit,

Nunquam edepol quadrigis albis indipiscet postea :

Herum in obsidione linquet, inimicum animos auxerit.

Sed si mecum occasionem opprimere hanc, quæ obvenit,
studet, 15

doquidem potant mecum una, solent scortari una. Dividam profecto una cum illis hanc prædam quam reperi. LI. Ille homo compilavit ædes, si fecit suo more. Væ illi qui observavit tam negligenter ostium. LE. Velim servire longam servitutem, ut alloquar modo Libanum. LI. Per Herculem, nunquam eris liber celerius meo adjumento. LE. Numerabo etiam ducentas plagas tumidas de tergo summas. LI. Prodigit peculium, fert omnem thesaurum in tergo. LE. Num si occasio elapsa sit e manibus, per ædem Pollucis nunquam assequetur postea quadrigis albis. Deseret herum in obsidione, eriget animos hostium. Sed si velit occupare hanc occasionem quæ oblata est, ille afferet mecum maximas diritius conjunctas cum summo

//////////

ap. Pareum.—4 B. 1. *pariterque scortari*.—5 *Hanc idem* nonnulli ap. Pareum.
—7 Cam. *observavit*; Pl. *obversavit*.—8 *Ætate* B. 1. Hl. 1. C. *qui conveniam* B. 1.—11 *L. peculium omne* C. Pl. Hl. 1. B. 1. Ven. 1. Bon. *L. peculium, omnem in tergo thesaurum* Lgg. *thensaurum* C.—12 Pl. 2. *sese subter dederit*; Pl. 3. *sese subter duxerit*; et ab al. m. *subterduxerit*; Pl. 5. *sese subduxerit*.—13 *Ex albis*, nonnulli fecerunt *Argis*. Lgg. *indepiscet*.—14 Ms. Barth. *linquet postea inimi-*

NOTÆ

7 *Observavit*] Ad januam civium lautiorum collocabantur custodes servi, quemadmodum etiamnum Helvetii.

8 *Ætatem*] Ellipsis. præpositionis 'per;' aut Hellenismus. Donatus: '*Ætatem*, pro tamdiu quam longa est ætas.'

10 *Plagas prægnantis*] Plagæ prægnantes sunt plagæ tumentes, seu vîbices: porro optat Leonida Libanum convenire, paratius redimere hanc

voluptatem et servitutem, et servitutis quasi quodam vectigali, plagis nimirum de tergo numeratis. Servilis jocus.

13 *Quadrigis albis*] Jovis et Solis quadrigæ, albæ et citæ. Hyperbole.

14 *In obsidione linquet*] Allegoria a re militari, id est, in discrimine linquet Argyrippum perdendæ, videlicet, Phileuii. Auxerit inimicorum Cleæretæ et Diaboli animos.

Maximas opimitates gaudio effertissimas

Suis heris ille una mecum pariet, gnatoque et patri:

Adeo ut ætatem ambo ambobus nobis sint obnoxii,

Nostro devincti beneficio. LI. vinctos nescio quos ait.

Non placet: metuo in commune, ne quam fraudem fraus
siet. 20

LE. Perii ego oppido, nisi Libanum invenio jam, ubi ubi
est gentium.

LI. Illic homo socium ad malam rem quærit, quem adjun-
gat sibi.

Non placet: pro monstro extemplo est, quando qui sudat
tremat.

LE. Sed quid ego hic properans concessio pedibus, lingua
largior?

Quin ego hanc jubeo tacere, quæ loquens lacerat diem. 25

LI. Edepol hominem infelicem, qui patronam comprimat!

Nam si quid sceleste fecit, lingua pro illo pejerat.

LE. Approperabo, ne post tempus prædæ præsidium
parem.

gaudio et filio et patri, suis heris: adeo ut ambo nobis sint futuri obstricti ambobus in æternum, quanto affecerimus hoc beneficio. LI. Commemorat nescio quos ligatos: non placet: metuo ne commiserit aliquam fallaciam quæ nos involvat ambos pœna communi. LE. Ego occidi plane, nisi invenio jam Libanum, ubi ubi sit terrarum. LI. Ille homo quærit sodalem quem sibi adjungat ad pœnam. Non placet: est stupendum, quando ille qui sudat, tremat. LE. At quid ego hic tardus sum pedibus, velox verbis? Quin ego præcipio linguam tacere, et minime consumere diem garriendo. LI. Heu, per ædem Pollucis, infelicem hominem qui opprimat patronam! Nam si fecit aliquid male, lingua pejerat pro illo. LE. Ac-

~~~~~

cos.—15 Nonnullæ edd. vett. qua.—16 B. 1. Hl. 1. offertissimas; quidam codd. Pl. affertissimas.—17 Lgg. et gnato, et patri.—18 B. 1. ut ætate.—20 Edd. quædam vett. et Both. 1. 2. sit; Hl. 1. B. 1. 2. C. Pl. Ven. 1. Bon. Lgg. siet.—21 Pl. 5. et sciam ubi est; B. 1. jam ubi est.—22 Illic h. sotium C.—23 Bon. pro monstra. Pl. 1. 2. 4. 5. C. omittunt τὸ quando; quod tamen C. habet supra lineam; al. habent quando qui persudat tremat; vel, pro monstro exemplo est, quando qui, &c. sive, pro monstro est, quando persuadeat tremat; Lgg. exemplumst.—24 Pl. 4. B. 1. cum cesso.—26 Heu, edepol edd. quædam vett. Heu deest in Lgg. B. 1. Hl. 1. 2. C. Pl. Ven. 1. Bon.—28 At properabo Lgg.—29 Quæ i.

NOTÆ

20 *Fraudem fraus*] Festus, 'frandem commiserit.'

28 *Post tempus prædæ*] Id est, post bellum suppetias.

LI. Quæ illæc præda est? ibo advorsum, atque electabo quicquid est.

Jubeo te salvere voce summa, quoad vires valent. 30

LE. Gymnasium flagri, salveto. LI. quid agis, custos carceris?

LE. O catenarum colone! LI. O virgarum lascivia!

LE. Quot pendo ted esse censes nudum? LI. non edepol scio.

LE. Scibam ego te nescire: at pol ego qui te expendi scio.

Nudus vinctus centum pondo es, quando pendes per pedes. 35

LI. Quo argumento istuc? LE. ego dicam, quo argumento et quo modo.

Ad pedes quando alligatus es æquum centupondium,

Ubi manus manicæ complexæ sunt, atque adductæ ad trabem,

Nec dependis, nec propendis, quin malus nequamque sis.

LI. Væ tibi! LE. hoc testamento servitus legat tibi. 40

celerabo ne post tempus prædæ comparem præsidium. LIB. Quæ est illa præda? Ibo obviam atque eliciam ab eo quicquid est. Jubeo te salvere, Leonida, magna voce, quoad vires possunt. LE. Salve, gymnasium flagri! LIB. Quid facis, custos carceris? LE. O civis coloniæ catenarum! LIB. O cujus feriendo tergo verbero delectantur adeo! LE. Quo pondere putas tu te esse, quando es nudus? LIB. Per adem Pollucis, nescio. LE. Ego sciebam te ignorare: sed per Pollucem ego scio, qui te expendi. Es centum librarum, quando nudus et vinctus pendes per pedes. LIB. Quo signo arguis id? LE. Ego dicam quo signo et quo pacto: quando es alligatus pedibus, es centum librarum justarum, ubi manicæ complectuntur manus, et astrictæ sunt ad trabem, nullum habes momentum nisi mali viri et improbi. LIB. Dii te perdant. LE. Servitus tibi legat testamento perditionem

pro edest Lgg.—31 Gymnasium C. quid ais C. in marg. quid au Lgg.—32 O virgarum Ven. 1.—33 Quot virgarum pondo edd. quædam vet. te esse Hl. 1. C. Lgg. nudum censes Hl.—34 Sciebam ego te nescire, verum ego qui Lgg. Sciebam etiam Hl. 1.—36 C. Pl. 3. 4. 5. et quomodo.—37 Pl. 5. quando alligatus es, æquum centum pondo es; ceteri Pl. et Lgg. adligatus es; C. adligatus est; B. 1. Hl. 1. C. Ven. 1. Bon. centum pondium.—38 Hl. 1. aducte.—39 Neque d. neque p. Ven. 1. Bon. quin m. n. sis Ven. 1.—40 Ve tibi C. hocce testamento edd.

NOTÆ

29 *Electubo*] Eliciam.

39 *Nec dependis, nec propendis*] Id

38 *Manicæ*] Nonius: 'Manicæ sunt vincula quibus manus vinciuntur.'

est, nullam unciam habes viri probi.

40 *Væ*] Id est, illud væ.

Manicles, menottes.

LI. Verbis velitationem fieri compendi volo.

Quid istuc negotii est? LE. certum est, credere. LI. audacter licet.

LE. Sis amanti subvenire familiari filio,

Tantum adest boni improvise, verum commistum malo.

Omnes de nobis carnificum concelebrabuntur dies. 45

Libane, nunc audacia usus est nobis inventa et dolis.

Tantum facinus modo inveni ego, ut nos dicamur duo

Omnium dignissimi esse, quo cruciatus confluant.

LI. Ergo mirabar, quod dudum scapulæ gestibant mihi,

Hariolari quæ occeperunt sibi esse in mundo malum. 50

Quicquid est eloquere. LE. magna est præda cum magno malo.

LI. Siquidem omnes conjurati cruciamenta conferant,

Habeo opinor familiarem tergum, ne quæram foris.

LE. Si istam firmitudinem animi obtines, salvi sumus.

quam mihi optas. LIB. Volo contrahi paucis verbis velitationem. Quid est id? LE. Decevi committere tuæ fidei. LIB. Potes credere secure. LE. Si vis succurrere filiofamiliis amanti, summum bonum sese offert nobis ex improvise: sed bonum illud delutum est malo. Carnifices erunt semper celebres supplicio sumto de nobis. Libane, nunc nobis opus est comparata audacia et dolis. Ego commentus sum modo tantum facinus, ut sinus dicendi ambo dignissimi omnium in quos cruciatus omnes ingruant. LIB. Profecto admirabar quod jampridem scapulæ mihi pruriebant. Nimirum illæ divinabant esse malum sibi paratum. Narra quicquid est. LE. Est ingens præda cum ingenti malo. LIB. Si universi conjurati conferant cruciamenta, habeo, ut ego arbitror, tergum domi proprium, ne quæram foris mutuum. LE. Si habes illam constantiam animi, sumus salvi. LIB.

////////

quædam vett.—41 *Verbivelitationem* Meurs. Exerce. Crit. cap. 1. ut respondeat Græco λογομαχία et sic edidit Both. compendio B. 1. Hl. 1. Pl. Ven. 1. Bon.—42 *Quid istud C. certust* Lgg. audacter licet sis B. 1. 2. Hl. 1. Ven. 1. Bon.—43 *Amanti* B. 1. 2. Hl. 1. Ven. 1. Bon.—44 B. 1. Hl. 1. *de improvise v. commixtum*.—46 LE. Libane B. 1. Hl. 1.—47 B. 1. Hl. 2. Pl. sex, Ven. 1. Bon. modo invenio ego; G. nunc inveni ego; Both. 1. 2. modo ego inveni.—48 Lgg. dignissimi.—50 *Hariolarique* C. *Ariolarique* B. 1. Hl. 1. Ven. 1.—51 *Quicquid id est* Parei 2.—52 Nonnullæ edd. ante Pareum 2. *conjuratim*, contra omnes codd.—53 *H. o. familiare* Hl. 1. B. 1. C. Pl. sex, G. H. Ven. 1. Bon. *familiarem* M. et sic citat Nonius.—54 *Si i. fortitudinem* Ven. 1. *Si i. firmitudo* Bon. optines Hl. 1. et in marg. *afferes*; C. *fortitudinem animum offe-*

NOTÆ

41 *Velitationem*] Græce λογομαχία, a 'velitibus,' id est, armaturæ levis militibus, quasi 'velites' a levitate. Festus: 'Advelitatio, jactatio quædam verborum, figurata ab hastis ve-

litaribus.' Nonnulli verbis *velitationem* unam vocem faciunt.

43 *Sis*] Si vis.

53 *Familiarem tergum*] Tergus, tergi, olim masculinum.

LI. Quin si tergo res solvenda est, rapere cupio publicum : 55

Pernegabo atque obdurabo, perjurabo denique.

LE. Hem ! ista virtus est, quando usu'st qui malum fert fortiter.

Fortiter malum qui patitur, idem post patitur bonum.

LI. Quin rem actutum edisseris ? cupio malum nanciscier.

LE. Placide ergo unumquidque derogita, ut acquiescam : non vides 60

Me ex cursura anhelitum etiam ducere ? LI. age age, mansero

Tuo arbitrato, vel adeo usque dum peris. LE. ubi nam est herus ?

LI. Major apud forum 'st, minor hic est intus. LE. jam satis est mihi.

LI. Tum igitur tu dives es factus ? LE. mitte ridicularia.

Quin si res est pendenda tergo, cupio habere publicum tergum. Pernegabo atque obdurabo, perjurabo denique. LE. Hem ! est illa virtus quæ, quando opus est, fert constanter malum : qui fert constanter malum, idem postea fert bonum. LI. B. Quin enarras rem continuo ? volo invenire malum. LE. Itaque pete sigillatim omnia ut obsequar : nonne animadvertis me ægre trahere animam ex cursu ? LI. B. Dic, dic, expectavero ut volueris, etiam usque eo dum animum effles. LE. Ubi nam est herus ? LI. B. Major natu est in foro, minor est hic domi. LE. Est satis nunc mihi. LI. B. Jam tu es ergo factus locuples ? LE. Omitte jocos. LI. B. Omit-

~~~~~

ras.—55 Q. s. t. resolvenda est B. 1. Ven. 1. Bon. Q. s. ergo resolvenda est C. —56 Pernegabo ac perdurabo G. et Both. 1. 2. perjurabo denique Hl. 1. a m. sec. pejerabo denique Lgg.—57 B. 1. quando usu'i est.—58 Fortiter qui malum H. 1. Mox B. 1. 2. Lgg. Pl. tres, potitur bonum.—59 Q. r. a. edisseras Lgg. Q. r. a. edisseris B. 1. C. Pl. 1. 2. 3. 5. 6. Hl. 1. Ven. 1. Bon. al. Quin actutum rem edisseras J. Gul. et Both. 1. 2.—60 Placide igitur Hl. 1. in marg. unumquodque Hl. 1. 2. B. 1. 2. Ven. Bon. unumquidquid Both. 1. 2. derogitatu Pl. 2. 5. derogita H. G. M. C. Hl. 1. B. 1. 2. Vatt. Lgg. Pl. 1. 3. 4. 6. Ven. 1. Bon. erogitu edd. quædam vett. et Both. 1. 2.—61 Hl. 1. etiam trahere ; Lgg. anhelitum trahere.—63 Pl. et al. satist.—64 Tum igitur B. 1. Tum tu igitur es

NOTÆ

57 Hem ! ista virtus est] Cicero : 'Sapientis est quicquid homini accidere possit, id præmeditari ; ferendum modice esse si advenerit. Majoris omnino est consilii providere, ne quid tale accidat ; sed animi non minoris fortiter ferre, si venerit.' Sic Pitta-

cus : Συνητὼν ἀνδρῶν ἐστὶ, πρὶν γενέσθαι τὰ δυσχερῆ, προνοῆσαι μὴ γένηται, ἀνδρῶν δὲ γινόμενα εἰ φέρεσθαι. Intelligitur virorum est, priusquam adveniunt incommoda, providere ne eveniant ; fortium, si evenierint, composite et moderate ferre.

LI. Mitto : istud quod affers aures expectant meæ. 65

LE. Animum adverte, ut æque mecum hæc scias. LI. taceo. LE. beas.

Meministiñ' asinos Arcadicos mercatori Pellæo

Nostrum vendere atriensem ? LI. meminì : quid tum postea ?

LE. Hem ! ergo is argentum huc remisit, quod daretur Saureæ

Pro asinis : adolescens venit modo, qui id argentum attulit.

LI. Ubi is homo 'st ? LE. jam devorandum censes, si conspexeris. 71

LI. Ita enimvero : sed tamen tu nempe eos asinos prædicas

Vetulos, claudos, quibus subtritæ ad femina jam erant ungulæ.

LE. Ipsos, qui tibi subvectabant rure huc virgas ulmeas.

LI. Teneo : atque iidem te hinc vexerunt vinctum rus.

LE. memor es probe. 75

Verum in tonstrina ut sedebam, me infit percontarier,

to. Mæ aures auscultant id quod renuntias. LE. Adhibe mentem, ut intelligas hæc pariter mecum. LIB. Silco. LE. Gratissimum mihi facis. Recordarisne nostrum atriensem vendidisse asinos Arcadicos mercatori Pellæo ? LIB. Recordor : quid deinceps ? LE. Hem ! itaque idem remisit huc pecuniam, ut numeraretur Saureæ pro asinis. Mox adolescens venit, qui attulit eam pecuniam. LIB. Ubi est is homo ? LE. Jam existimas devorandum, si in conspectum venerit. LIB. Ita sane : attamen scilicet tu loqueris de his asinis vetustis, claudis, quorum ungues sunt jam subtritæ ad femora. LE. Eisdem qui pro te afferebant huc rure flagella ulmea. LIB. Recordor : et ipsi te tulerunt constrictum hinc rus. LE. Recordaris bene : sed cum sederem in tonstrina, incipit me percontari, numnam cognoscum

////////

dives factus edd. quædam vett. tu deest in Pl. 2. dives est factus Lgg.—65 Hl. 1. B. 1. Ven. 1. Bon. istuc quod.—66 A. adverte B. 1. Hl. 1. beas me Hl. 1.—67 Meministi Hl. 1. archadicos m. pelleo B. 1. Alii sic ordinant : Mercatori vendere pel. nostr. Atr. Both. 1. 2. asinos Ar. merc. vend. Pell. atr. nostrum ?—68 Ven. 1. tunc postea.—69 Em pro Hem, est a m. sec. in C.—70 Lgg. Hl. 1. 2. B. 1. 2. Ven. 1. Bon. qui argentum.—71 Voc. jam deest Langianus. Hl. 1. B. 1. censes.—72 Both. 1. 2. sed temetum. Nempe eos asinos prædicas.—73 Pl. 2. substructa ad femina ; Pl. 1. subtritæ eram ad fæminina erant, et corr. inerant ; Pl. 6. non agnoscit τὸ jam. Al. pro femina, habent flemina ; Ven. 1. fæmina.—75 Ven. 1. Bon. idem. Lgg. H. Both. 1. 2. memoras probe.—76 B. 1. H.

NOTÆ

67 Pellæo] A Pella urbe Macedo- ni, a quo 'Pellæus juvenis' dicitur a niæ, celebri natalibus Alexandri Mag- Juvenali.

Ecquem filium Stratonis noverim Demænetum?

Dico me novisse extemplo, et me ejus servom prædico

Esse, et ædis demonstravi nostras. LI. quid tum postea?

LE. Ait se ob asinos ferre argentum atriensi Saureæ 80

Viginti minas; sed cum sese non novisse hominem qui siet:

Ipsum vero se novisse callide Demænetum:

Quoniam ille elocutus hæc sic. LI. quid tum? LE. aus-
culta ergo; scies.

Extemplo facio facetum me, atque magnificum virum,

Dico me esse atriensem: sic hoc respondit mihi: 85

Ego pol Sauream non novi, neque qua facie sit scio:

Te non æquum est succensere: si herum vis Demænetum,

Quem ego novi, adduce: argentum non morabor quin feras.

Ego me dixeram adducturum, et me domi præsto fore.

Ille in balineas iturus est, inde huc veniet postea. 90

Quid nunc consilii captandum censes? dic. LI. hem istuc
ago

Quomodo argentum intervortam, et adventorem, et Sauream.

filium Stratonis Demænetum? Statim affirmo me novisse, et præ me fero me esse ejus summun, et ostendi nostram domum. LIB. Quid deinceps? LE. Dicit se afferre atriensi Saureæ pecuniam viginti minas pro asinis; at sese minime novisse qualis sit homo, ipsum autem se novisse optime Demænetum: cum ille elocutus esset id . . . . LIB. Quid tum? LE. Audi igitur, intelliges. Illico memet compono ut hominem scitum et lautum: aio me esse atriensem. Ita mihi reposuit: Equidem minime novi Sauream, et nescio quo vultu sit. Non par est te irasci mihi, si pecuniam minime numerem: si placet, voca dominum Demænetum quem ego novi: non per me stabit quominus accipias pecuniam. Ego pollicitus eram me adducturum et me affuturum domi. Ille profectus est in balneas, postea revertetur illinc huc. Quid consilii existimas capiendum jam? Eloquere. LIB. Hem id meditor, qua ratione intervortam pecuniam, et advenientem, et Sauream: id ne-

////////

1. Pll. 1. 3. 4. 6. Ven. 1. Bon. *meme infio percunctaris*; C. *memed*; Pl. 3. in marg. *meme infit percontarier*, quod et Pl. 5. habet in textu. Pl. 2. *meme infit percontari*.—79 *Esse de ædis* Bon.—80 Bon. *ferre pecun.*—81 *Viginti minas* Arv. 3. Both. 1. 2.—82. 83 Transpositi sunt in C. Pll. B. 1. Hl. 1. Cum ille elocutus hæc sit Hl. 1. Quoniam tamen ille elocutus hæc sit B. 1. Qm Pl. 2. C. Quoniam Pll. 4. 5. 6. Quom Pll. 1. 3. Quid tu Lgg.—85 Dico med Both. 1. 2. esse deest Hl. 1. B. 1. atriensem Sauream B. 1.—87 Te non æquom mi est edd. quædam vett. mi deest in B. 1. 2. Hl. 1. 2. C. Pll. Lgg. Ven. 1. Bon. Sis h. Demænetum Both. 1. 2.—88 Edd. quædam vett. adducere; omnes codd. adduce.—89 Ego me dixi herum adducturum Acidal.—90 B. 1. 2. Hl. 1. Pl. Ven. 1. Bon. balneas; Lgg. C. balineas. Both. 1. 2. iturust.—92 Q. argento C. Pl. 4. Both.

NOTÆ

91 *Istuc ago*] Proverbialis formula, id est, in eo sum totus, &c.

Jam hoc opus est exasciatum: nam si ille argentum prius
Hospes huc affert, continuo nos ambo exclusi sumus.

Nam me hodie senex seduxit solum, seorsum ab ædibus:
Mihi, tibi que interminatu'st, nos futuros ulmeos, 96

Ni hodie Argyrippi viginti essent argenti minæ.

Jussit vel nos atriensem, vel nos uxorem suam
Defraudare: dixit sese operam promissam dare.

Nunc tu abi ad forum ad herum, et narra hæc ut nos acturi
sumus. 100

Te ex Leonida futurum esse atriensem Sauream,
Dum argentum afferat Mercator pro asinis. LE. faciam
uti jubes.

LI. Ego illum interea hic oblectabo, prius si forte adve-
nerit.

LE. Quid ais? LI. quid vis? LE. pugno malam si tibi
percussero,

Mox cum Sauream imitabor, caveto ne succenseas. 105

gotii est jam inchoatum. Nam si ille hospes apportat huc primo pecuniam, statim ejiciemur uterque. Nam hodie senex me seorsum ab aliis duxit ab ædibus, mihi interminatus est tibi que nos futuros ulmeos, nisi Argyrippi essent hodie viginti minæ argenti. Imperavit nos defraudare vel atriensem, vel suam conjugem: dixit sese daturum suam operam promissam. Jam tu proficiscere ad forum et ad herum, et refer quomodo acturi sumus illud. Te e Leonida futurum esse atriensem Sauream, dum Mercator afferat pecuniam pro asinis. LE. Præstabo ut jubes. LI. Ego interim illum detinebo, si forte advenerit prius. LE. Quid ais? LI. Quid vis? LE. Si te percussero mala pugno, quando simulabo me mox Sauream, vide

1. 2. *advectorem* ut B. 1. *advectorem* Hl. 1. Pl. *advectorem saureamque* Lgg. et *advectorem* et *Sauream* Ms. Barth. et Both. 1. 2.—93 Pl. 4. B. 1. Ven. 1. Bon. *exasceat*; Lgg. Pl. 2. *exasceat*; Pl. 5. *exancleat*; al. *exasciandum*; Both. 1. 2. *exasciato*, ut conj. Acidalius.—95 Bon. *senex seduxit*; al. vett. *senex abduxit*; omnes vero codd. *seduxit*. C. *sorsum*; Lgg. *me senex sorsum*.—96 B. 1. *intinninatus est*; sed in marg. *interminatus est*. Verbum est delet Both.—97 *Nisi hodie quædam vett. essent viginti* Lgg. C. Pl. al. *essent argenti minæ viginti* B. 1. *Ni Argyr. essent viginti argenti minæ hodie*.—99 Both. 1. 2. *sese dixit o. promiscam*; quædam vett. *dixit operam sese*. Palmer. Spicil. p. 690. *promiscam*; G. C. Pl. B. 1. 2. Hl. Ven. Bon. *promissam*.—100 Edd. quædam vett. *adque forum*. Mox nos deest in Ven. 1. Bon. et al. vett. *herum, narra ut hæc nos* Lgg. —102 C. Pl. B. 1. 2. Lgg. Hl. 1. Ven. 1. Bon. *ut jubes*; et sic edidit Both. —104 *Sed quid ais* edd. quædam vett. *Sed* abest ab omnibus codd.—105 *Mox*

NOTÆ

93 *Exasciatum*] Id est, rudiore 96 *Ulmeos*] Flagris ulmicis concidenda.
opera inceptum, *ébauché*.

LI. Hercle vero tu cavebis, ne me attigas: si me tagis,
Næ hodie malo cum auspicio nomen commutaveris.

LE. Quæso æquo animo patitor. LI. patitor tu item cum
ego te referiam.

LE. Dico ut usus fieri. LI. dico hercle ego quoque ut fac-
turus sum.

LE. Ne nega. LI. quin promitto inquam hostire contra,
ut merueris. 110

LE. Ego abeo: tu jam scio patiere: sed quis hic est? is est.
Ille est ipse: jam ego recurro huc: tu hunc interea hic
tene.

Volo seni narrare. LI. quin tu officium facis ergo, ac fu-
gis.

ne ægre feras. LIB. Per Herculem tu rideris, ne me tangas. Si me tetigeris, næ commutaveris hodie nomen cum sinistro augurio, et ne fias Saurea pro Leonida. LE. Rogo, patere ultro. LIB. Patere tu, quando ego rursus te vicissim percutiam. LE. Doceo ut opus est fieri. LIB. Dico per Herculem etiam quemadmodum facturus sum. LE. Ne recusa. LIB. Quin polliceor, inquam, par pari referre ut merueris. LE. Ego proficiscor: tu jam ut scio feres. Sed quis est hic? Est is, est ille ipse. Jam ego revertor huc interim. Detine hominem hic: cupio recensere seni. LIB. Quin facis tu igitur officium, et abis.

//////////

*quom Sauream Both. 1. 2. suscenseas C.—106 B. 1. 2. Hl. 1. G. H. M. Bon. ne me attingas, si me sapis; Pl. 5. Junt. Ald. ne me attingas, si sapis; Ven. 1. si me sapis; Al. si me taxis, vel si me faxis, vel time faxis.—107 Ne hodie C. Ven. 1. Bon.—108 Pl. 1. 6. B. 1. tu idem.—109 Dico ut ut Ven. 1. ut est usus Pl. 5. ut uti usus Pl. 2. usut C.—110 LE. Nega B. 1. Hl. 1. Vet. 1. commemine-
ris Hl. 1. in marg.—111 B. 1. Ven. 1. tu jam patiere. B. 1. Hl. 1. is est ille jam
ipsus.—113 Hl. 1. Ven. 1. al. vett. quin tuum officium; Lgg. B. 1. C. Pl. Bon.
tu officium. C. B. 1. Pl. Ven. Bon. huc fugis.*

=====

ACTUS SECUNDI SCENA TERTIA.

MERCATOR, LIBANUS.

ME. UT demonstratæ sunt mihi, hasce ædis esse oportet,

MER. Necesse est ea ipsa esse tectu in quibus dicitur Demænetus manere; num

//////////

1 Chlamidatus, Libanus, hasce ædis Lgg. illasce ædis edd. quædam vett.

Demænetus ubi dicitur habitare. I puere, pulta,
Atque atriensem Sauream, si est intus, evocato huc.

LI. Quis nostras sic frangit fores? ohe, inquam, si quid
audis.

ME. Nemo etiam tetigit; sanusne es? LI. at censebam
attigisse, 5

Propterea, huc quia habebas iter: nolo ego fores conservas
meas

A te verberarier: sane ego sum amicus nostris ædibus.

ME. Pol, haud periculum est, cardines ne foribus effrin-
gantur,

Si istoc extemplo tu omnibus, qui quærunt, respondebis.

LI. Ita hæc morata est janua: extemplo janitorem 10
Clamat, procul si quem videt ire ad sese calcitronem.

Sed quid venis? quid quæritas? ME. Demænetum vole-
bam.

LI. Si sit domi, dicam tibi. ME. quid? ejus atriensis?

LI. Nihilo mage intus est. ME. ubi est? LI. ad tonso-
rem ire dixit.

mihî sic indicata sunt. Investiga, o puer, pulsa et accerse huc atriensem Sauream, si est domi. LIB. Quis comminuit sic nostram januam? Ohe! aio, si non es surdus. MER. Nullus certe pulsavit: insanisne? LIB. Existimabam te pulsasse, quoniam hac faciebas viam. Ægre fero a te pulsari nostram januam, meam conservam. Certe ego amo nostras ædes. MER. Sane non est verendum, ne convellantur cardines januarum, si tu reponas sic cunctis, qui quærunt. LIB. Hæc fores sic factæ sunt: accersunt janitorem statim, si quem cernunt a longe calcibus infestis accedere ad sese. At quæ causa viæ? quid quæris? MER. Animus erat alloqui Demænetum. LIB. Non est domi: si esset, tibi dicerem. MER. Quid? estne ejus atriensis? LIB. Nihilo magis domi est. MER. Ubi est? LIB. Dixit se

////////

ædes B. 1.—5 Edd. vett. sanusne es tu? Tò tu abest ab omnibus chirographis Parei et Langii.—6 Ven. 1. Bon. quia huc.—7 Both. delet τὸ ἀδibus; et meas in fine antecedentis versus huic præponit.—8 C. Pl. 1. 3. efringantur; C. a m. pr. efrangantur.—9 Pl. sex, et Hl. 1. exemplo tu omnibus; Lgg. B. 1. Ven. 1. Bon. exemplo omnibus. B. 1. respondebis janitor.—10 Ita hæc est morata Hl. 1.—11 Lgg. B. 1. Hl. 1. C. Pl. Bon. ad se.—12 Demænesta B. 1. Demenesta Hl. 1.—13 B. 1. H. 1. dicam tibi non est. ME. quid ejus, &c.—14 Nihilo magis Ven. 1. mage habent omnes codd. præter Pl. 3. 5. qui ex-

NOTÆ

11 *Calcitronem*] *Calcibus infestum.*

ME. Cum venisset, post non rediit? LI. non edepol: quid volebas? 15

ME. Argenti viginti minas, si adesset, accepisset.

LI. Qui pro istuc? ME. asinos vendidit Pellæo mercatori Mercatu. LI. scio: tu id nunc refers? jam hic credo eum affuturum.

ME. Qua facie vester Saurea est? si is est, jam scire poterō.

LI. Macilentis malis, rufulus, aliquantum ventriosus, 20 Truculentis oculis, commoda statura, tristi fronte.

ME. Non potuit pictor rectius describere ejus formam.

Atque hercle ipsum adeo contuor, quassanti capite incedit.

LI. Quisque obviam huic hic occesserit irato, vapulabit.

Siquidem hercle Æacidinis minis animisque expletus incedit, 25

Si me iratus tetigerit, iratus vapulabit.

ire ad tonsorem. MER. Ex quo tempore ivit? annon reversus est? LI. Minime profecto: quid cupiebas? MER. Si adesset, numerassem viginti minas argenti. LI. Pro quo istud? MER. Vendidit asinos Pellæo mercatori in foro pecuario. LI. Intelligo: tu offers jam pecuniam: spero ipsum adventurum modo huc. MER. Quo vultu est vester Saurea? Cognoscere potero modo, si est is. LI. Genis caris, subrufus, aliquantulum prominente ventre, oculis infestis, fronte adducta, commoda proceritate. MER. Pictor nequit melius depingere ejus formam. Per Herculem, et, ut ita dicam, ipsum spectro: incedit capite nutante. LI. Quicumque huic occurrerit, hic irato dabit pœnas. Siquidem per Herculem incedit elutus Herculeis minis et animis, si iratus me percusserit, iratus percutietur.

////////

hibent magne.—15 Cum venissem post non rediit Pl. 5. Cum venisset, post rediit Pl. 4. additum tamen habet τὸ non supra lineam; et supra venisset, notatum ivisset; et ad oram, Ante venisset in tempore sumtum. Al. ap. Pareum, LI. non edepol. ME. non? LI. quid, &c. Ald. habet etiam, Cum ivisset.—18 Hl. 1. tu nunc id. Bon. credo ad futurum.—19 Q. f. noster Hl. 1. B. 1. Ven. 1. Q. f. roster C. Pl. 4. Q. f. nossunt Pl. 2.—20 B. 1. rufalis. B. 1. Hl. 1. aliquantulum. Hl. 1. ventricosus.—23 LI. Atque Hl. 1. plerique Pl. Ven. 1. Bon. contuor adeo Hl. 1. quassanti C. quassante Pl. casanti correctores.—24 Quisquis Hl. 1. Pl. 5. huic occesserit Lgg. Hl. 1. plerique Pl. huic accesserit B. 1.—25 Æacidinis C. Æacidis Lgg. cachidinis B. 1. nimis animusque C. a m. pr.—26 B. 1. tetigerit. Edd. vett. hic iratus vapulabit; illud hic in nullis extat codd.

NOTÆ

18 Mercatu] Nonius, 'Locus est in quo agitur mercatura.' Ellipsis, in.

21 Commoda statura] Id est, mediocri. Semum erat pedum; vocabatur et 'militaris:' quæ excedebat,

vocata est a Spartiano 'prolixa,' a Suetonio 'eminens,' a Livio 'eximia:' qui minore, 'exiles,' breves, et 'minore statura' dicti.

25 Æacidinis minis] Id est, quam-

ACTUS SECUNDI SCENA QUARTA.

LEONIDA, MERCATOR, LIBANUS.

LE. QUID hoc est negotii? neminem meum dictum magnificere.

Libanum in tonstrinam ut jusseram venire, is nullus venit. Næ ille edepol tergo et cruribus consuluit haud decore.

ME. Nimis imperiosus est. LI. væ mihi hodie! LE. salvere jussi

Libanum libertum! jam manu emissus? LI. obsecro te. 5

LE. Næ tu hercle cum magno malo mihi obviam occessisti.

Cur non venisti, ut jusseram, in tonstrinam? LI. hic me moratu'st.

LE. Siquidem hercle nunc summum Jovem te dicas detinuisse,

LE. *Quid est hoc? Nemo paret meis mandatis. Imperaveram Libanum venire in tonstrinam: is non venit: certe ille non bene consuluit tergo et cruribus.* MER. *Est mirum in modum impotens.* LIB. *Me miserum hodie!* LE. *Plurinam salutem dixi Libano liberto. Jamne manumissus?* LIB. *Obtestor te.* LE. *Tu per Herculem mihi occurristi cum magno infortunio. Quare non venisti in tonstrinam, ut imperaveram?* LIB. *Is me detinuit.* LE. *Siquidem per Herculem jam dices*

~~~~~

1 *Quid hoc sit* Lgg. C. Pl. B. 1. 2. Hl. 1. Ven. 1. Bon. Both. 1. 2. *Quid hoc negotii'st* edd. quædam vett. nemo B. 1. *magnum facere* B. 1. Ven. 1. Bon. —3 *Ne C.*—4 B. 1. *rehe*; C. *re.* Nonnulli codd. *jussim.*—5 Lgg. *manu missus.* Al. ap. Pareum, *a manu ne emissus obs. te.*—6 B. 1. *accessisti.*—7 Ven. 1.

NOTÆ

vis esset Achilles ipse, si me tangat, vapulabit. Horat. 'Pelidæ stomachum cedere nescii.'

1 *Magnificere*] Quia servus atrien-sis quendam in servos ceteros obtinebat principatum, Leonida pseudo-Saurea denegata imperiis suis reverentia conqueritur.

2 *Nullus venit*] Cic. 'Philotimus nullus venit.'

5 *Libanum libertum*] Exprobrantis est heri vox, quod Libanus egerit, absente hero, sic, quasi fuisset libertus, et non servus: est ficta iracundia pseudo-Saureæ.

6 *Occessisti*] Obviam accessisti.

Atque is precator assiet, malam rem effugies nunquam.

Tu, verbero, imperium meum contempsisti? LI. perii!
hospes. 10

ME. Quæso hercle noli, Saurea, mea causa hunc verberare.

LE. Utinam nunc stimulus in manu mihi sit! ME. quiesce
quæso.

LE. Qui latera conteram tua, quæ occalluere plagis.

Abscede, et sine me hunc perdere, qui semper ira incendit.

Cui nunquam unam rem me licet semel præcipere furi, 15

Quin centies eadem imperem, atque ogganniam: itaque jam
hercle

Clamore ac stomacho non queo labori suppeditare.

Jussin', sceleste, ab janua hoc stercus hinc auferri?

Jussin' columnis dejici operas aranearum?

Jussin' in splendorem dari bullas has foribus nostris? 20

sumum Jovem te detinuisse, atque is si deprecator sese offerat, declinabis nunquam pestem. Tu, mastigia, aspernatus es meum imperium. LI. Perii, hospes.

MER. Rogo per Herculem ne verberes hominem mea causa. LE. Utinam mihi esset nunc fustis præ manibus! MER. Quiesce, rogo. LE. Quo contererem tua latera quæ occalluere virgis. Recede, et me patere hunc conficere, qui mihi creat semper iracundiam, cui latroni nunquam contigit me præcepisse vel unum, quin centies jubeam, atque occinam eadem. Itaque nequeo jam per Herculem par esse molestiæ clamoris et stomachi. Imperavi tibi, sceleste, amoveri hinc hoc stercus ab aditu? Imperavi tibi decuti columnis telas aranearum? Imperavi perfricari hos

*****

memoratus est.—12 U. mihi stimulus HI. 1.—13 Qui latere Bon. occalluere C. Pll. 1. 5. 6.—14 Abscede hac sine B. 1. 2. HI. 1. Ven. 1. Bon. me ira B. 1. 2. HI. 1. Ven. 1. Bon. incendit ira edd. quædam vett.—15 Cui unquam Ven. 1. Bon. licet præcipere B. 1.—16 Quin centiens C. Quin cenciens Pll. 1. 2. 5. 6. eandem HI. 1. Ven. 1. Bon. al. ap. Parenm. itaque hercle Pll. sex, Lgg. B. 1. 2. HI. 1.—17 Clamore atque HI. labore Ven. 1.—18 B. 1. HI. 1. Bon. hac janua. Edd. quædam vett. hocce.—19 C. Pll. 1. 2. 3. 4. Ven. 1. deici; Pll. 5. 6.

NOTÆ

13 *Occalluere*] Gruterus scribit *occaluere* per unum *l*, sed majusculum: quod erat apud veteres in usu, ut in media voce literam majusculam pro duplici litera scriberent.

18 *Stercus*] Servi erant scoparii, a 'scopis.'

20 *Bullas*] Capita clavorum, qualia cernuntur etiamnum ordine disposita in valvis potentiorum, in splendorem

dabantur a servis scopariis. *On les écuroit.* Veteres Romani ornabant et fores suas sigillis Deorum vel fictilibus vel æneis. Hæc ornamenta vocabantur 'antefixa,' 'antepegmenta.' In Kalendario suo veteres faustos infastosque dies clavis distinguebant in valvis, etiam annos et intervalla temporum clavis notabant, unde 'dictator clavo pangendo.'

Delph. et Var. Clas.

Plaut.

N

Nihil est: tanquam si claudus sim, cum fusti est ambulandum;

Quia triduum hoc unum modo foro operam assiduam dedi,
Dum reperiam qui quæritet argentum in fœnus: hic vos
Dormitis interea domi, atque herus in hara, haud ædibus,
habitat.

Hem ergo, hoc tibi. LI. hospes, te obsecro, defende.

ME. Saurea, oro 25

Mea causa ut mittas. LE. eho, ecquis pro vectura olivi
Resolvit? LI. resolvit. LE. cui datum est? LI. Sticho
vicario ipsi

Tuo. LE. vah! delenire apparas: scio mihi vicarium esse,
Neque eo esse servom in ædibus heri, qui sit pluris quam
ille sit.

Sed vina quæ heri vendidi vinario Exærambo, 30

Jam pro iis satisfecit Sticho? LI. fecisse satis opinor:

Nam vidi huc ipsum adducere trapezitam Exærambum.

clavos bullatos valvarum nostrarum? Nihil profuit: est mihi incedendum semper cum baculo ad te cogendum ad laborem, quasi essem claudus: quia hoc uno versatus sum in foro, ut invenirem qui quærent pecuniam in fœnus: interim otiamini hic domi, atque herus vester manet in stabulo, et non in ædibus. Hem igitur hoc tibi! LI. Hospes, te obtestor, defende. ME. Saurea, precor ut ponas iram mea causa. LE. Eho aliquis solvit pro vecto olivo? LI. Resolvit. LE. Cui datum est? LI. Sticho ipsi tuo vicario. LE. Vah! incipis placare. Scio mihi esse vicarium, quo nullus est servus in ædibus heri, qui valeat pluris. Sed Exærambus vinarius numeravitne Sticho pecuniam pro vino quod vendidi heri? LI. Existimo fecisse satis: nam vidi ipsum Exærambum adducere huc argentarium.

~~~~~

dejici; al. ap. Pareum, dejicier. B. 1. in marg. araneorum.—21 B. 1. 2. Hl. 1. cum fuste est; Ven. 1. Bon. cum fustist; pro quo Lgg. enju stist.—22 Quadriduum hoc Ven. 1. Bon. dedi absens edd. quædam vett. 7d absens in nullis reperitur codd.—23 B. 1. quæritet par argentum; edd. quædam vett. quæritent. Lgg. in fœdus.—24 Both. 1. 2. haud æde.—25 Lgg. ospes.—26 B. 1. protectura olim; Lgg. vecturam olivi; Ven. 1. vectura olim.—27 Resolvi. LE. cui datus Lgg. Rem solvit. LI. Solvit. LE. Quoi, &c. Both. 1. 2.—28 Lgg. Hl. 1. delinire. Ven. 1. Bon. mihi scio. Hl. 1. vicarium non esse.—29 Neque esse servom B. 1. Neque esse servom Ms. Barth. M. C. Pll. Hl. 1. Ven. 1. Bon. Both. 1. 2. qui pluris sit quando ille est Both. pluri E. 1. ille est edd. vett. ille sit Lgg. C. Pll.—30 Sed vina quæ vendidi C. Lgg. Pll. exarambo Lgg. C. Pll. 1. 2. 4. 6. Exarambo Pll. 3. 5. quomodo et C. paulo post. Sarambo Casaub.—31 Jam pro is C. Jam pro his C. a m. sec. B. 1. 2. Hl. 1.—32 Nam v. hunc G. M. B. 1. 2. Hl. 1. Ven. 1. adducere et rapere Pll. 2. 5. 6. B. 1. 2. Hl. 1.

NOTE

30 *Sed vina quæ heri vendidi vinario* Pro, Sed Exærambus vinarius satisfecitne Sticho pro vino quod ei ven-

LE. Sic dedero: prius quæ credidi, vix anno post exegi.
Nunc satagit: adducit domum etiam ultro, et scribit num-
mos.

Dromo mercedem retulit? LI. dimidio minus opinor. 35

LE. Quid reliquom? LI. aiebat reddere quam extemplo
redditum esset:

Nam retineri, ut quod sit sibi operis, efficeret, locatum.

LE. Scyphos quos utendos dedi Philodamo, retulitne?

LI. Non etiam. LE. hem, non? si velis, da, commoda
homini amico.

ME. Perii hercle! jam hic me abegerit suo odio. LI. heus
jam satis tu, 40

LE. *Utinam sic dedissem semper. Nam eorum quæ dedi antea, vix pretium tuli, anno integro exacto. Nunc satisfacit: adducit etiam ultro domum trapezitam Exærambum, et spondet apud eum tabulis consignatis se pecuniam daturum intra tempus certum. Dromo mercedemne retulit? LI. B. Attulit dimidiam partem, ut puto. LE. Quando afferet alteram partem? LI. B. Dicebat se redditurum illico eam quæ sibi reddita esset: se vero retineri, ut faceret opus quod pro te faciendum suscepit. LE. Scyphos quos commodari Philodamo, reddiditne? LI. B. Nondum. LE. Hem! non retulit? Si velis, da, mutuum præbe amico. ME. Perii per Herculem! iste me modo abiget sua iracundia. LI. B. Heu!*

~~~~~

Ven. 1. Bon. ita Exærambum Pl. 1. 4. Ven. Bon. Pl. 3. ad. et rapere extra ram-
bum; ac deinde ex emend. add. ac rapere ipsum Exærambum. Lgg. Exerambum.
—33 B. 2. Hl. 1. C. Pl. 1. 2. 4. 6. Ven. Bon. priusquam credidi; Pl. 5. quod
credidi; Scal. prius quæ credidum.—34 Hl. 1. et jam ultro. Edd. quædam vett.
et rescribit; Lgg. C. Pl. B. 1. 2. Hl. 1. Ven. 1. Bon. et scribit.—35 Domo
Lgg. et retulit Hl. 1.—36 C. a m. pr. aiebat. Scal. redditum esset. Edd. quæ-
dam vett. sibi redditum esset; sed illud sibi abest ab omnibus codd.—37 Ald.
Junt. operis sibi. C. Pl. B. 1. 2. Hl. 1. Ven. 1. Bon. Ald. Junt. locatum effi-
ceret.—38 Philodomo B. 1. Philodomo Hl. 1.—39 B. 1. Hl. 1. M. G. H. hem
nunc; unde Both. conj. hem, non? Nunc si, &c. Pl. 1. 3. a m. sec. da ac-
commoda; et sic edidit Pareus; da ac commoda Pl. 2. 4. 6. et Pl. 1. 3. a m.
pr. da commoda B. 1. Hl. 1. Pl. 5. C. si velis accommoda Ven. 1. Bon. si velis
dare, accommoda, vel si velis aded commoda al. vett.—40 Lgg. jam satis Audin'.

NOTE

didi heri? Non absimile est hoc ver-
naculi nostri, *Nôtre vin, l'a-t-on païé?*

34 *Scribit nummos*] Trapezita de-
bebat pecuniam Exærambo, Exæ-
rambus Saureæ. Exærambus addu-
cit trapezitam ad Sauream. Trape-
zita pro nomine Exærambi, cui de-
bet, scribit nomen Saureæ, et polli-
cetur sese redditurum Saureæ debi-

tam Exærambo pecuniam. *Exæram-
bus transporte à Saurea ce que le ban-
quier lui doit, pour demeurer quitte à Sau-
rea.*

35 *Mercedem*] *Le loüage de quelque
chose.*

38 *Scyphos*] *Eadem orationis forma
quæ supra.*

Audin' quæ loquitur? LE. audio, et quiesco. ME. tandem opinor

Conticuit: nunc adeam optimum est, priusquam incipit tinnire.

Quam mox mihi operam das? LE. ehem, optume: quamdudum tu advenisti?

Non hercle te provideram, quæso ne vitio vortas,

Ita iracundia obstitit oculis. ME. non mirum factum est. 45

Sed si domi est, Demænetum volebam. LE. negat esse intus.

Verum istuc argentum tamen mihi si vis denumerare,

Repromittam istoc tibi nomine solutam rem futuram.

ME. Sic potius, ut Demæneto tibi hero præsentem reddam.

LI. Herus istunc novit, atque herum hic. ME. hero huic præsentem reddam. 50

capisne tu jam satis quæ dicit? LE. Capiō, et quiesco. MER. Denique, ut opinor, conticuit. Tempus est ut adeam nunc antequam incipit obstrepere. Quam attentionem mihi jam præbes, Saurea? LE. Ehem, bene: quamdudum tu advenisti? Per Herculem minime te animadverteram, ita ira obcæcavit oculos. MER. Non mirum videatur. At Demænetum volebam alloqui, si domi est. LE. Negat esse domi: attamen si vis numerare illam pecuniam, repromittam te solutum fore hac syngrapha. MER. Immo potius rogo ut tibi munerem coram hero Demæneto. LI. Herus cognovit istum, et iste herum. MER. Reddam huic, præsentem hero.

////////

Edd. quædam vett. *heu jam satis tu*.—42 B. 1. *ad cam*. Ald. *optum' st*; Lgg. *optumust priusquam incipiat*.—43 Both. 1. 2. *mi operam*. Ald. Junt. Both. 1. 2. LE. *Hem, optume*.—44 Non ercle C.—45 Lgg. *obstit*. C. Pl. *sex, oculis*. Hl. 1. *factus*; Ald. *factu' st*.—46 *Demenetum* Hl. 1. *negant* Ms. Barth. G. M. B. 1. Pl. *sex*.—47 Hl. 1. Pl. Lgg. *dinumerare*.—48 B. 1. 2. Hl. 1. Lgg. Pl. C. Ven. 1. *istoc nomine*, omisso pronomine *tibi*.—49 Voc. *hero* delet Both.—50 *Erus* quidam codd. et edd. vett. *aut herum hic* B. 1. Hl. 1. ME. *Ego hoc præsentem reddam* Lgg. *ero huic præsentem te reddam* C. a m. sec. et edd. vett.

NOTE

45 *Obstitit oculis*] Alii *obstit*. Verteret enim dicebant 'obstire' pro 'obstare': 'artire' pro 'artare': 'impetrare' pro 'impetrare': 'negare' pro 'negare.' Ovidius: 'quæ pars admonet, abstitit,' pro 'abstat': 'prostitutum' pro 'prostatutum': id est, quæ stat ante lupanar, sen stationem meretriciam. 'Vestibulum' pro 'vestabulum,' id est, grande stabu-

lum, sen locus ad standum. 'Metiri' et 'metari' etiamnum in usu.

48 *Repromittam*] *Jc te donnerai ma quittance*. Pollicitus eras redditurum te pecuniam: reddis tabulas de quibus constet te mihi reddidisse debitam pecuniam. Tabulæ illæ sunt repromissio, nempe qua promittis non repetiturum.

LI. Da modo meo periculo ; rem salvam ego exhibebo :

Nam si sciat noster senex fidem non esse huic habitam,
Succenseat, cui omnium rerum ipse semper credit.

LE. Non magni pendo, ne duit ! si non vult : sic sine astet.

LI. Da, inquam : vah ! formido miser, ne hic me tibi arbitretur

55

Suasisse, sibi ne crederes : da, quæso, ac ne formida.

Salvum hercle erit. ME. credam fore, dum quidem ipse in manu habeo.

Peregrinus ego sum, Sauream non novi. LI. at nosce sane.

ME. Sit, non sit ; non edepol scio : si is est, eum esse oportet.

Ego certe me incerto scio hoc daturum nemini homini. 60

LE. Hercle istum Di omnes perduint : verbo cave supplicassis.

Ferox est, viginti minas meas tractare sese.

Nemo accipit ! aufer te domum : abscede hinc, molestus ne sis.

LIB. *Da modo meo periculo, ego præstabo rem salvam : nam si noster senex resciscat non esse adhibitam fidem illi, cui ipse credidit semper res omnes, irascatur. LE. Non magnifacio si minus vult, linque hominem sic stare. LIB. Cedo, inquam : vah vereor infelix ! ne iste existimet me tibi auctorem fuisse, ne sibi crederes. Cedo, quæso, ac ne time. Per Herculem in tuto erit. MER. Arbitror fore interea dum quidem teneo in manu. Peregrinus ego sum, non novi Sauream. LIB. At nosce profecto. MER. Sit, non sit, per ædem Pollucis nescio. Si est is, oportet esse eum. Profecto ego nunc scio, me non daturum homini ignoto. LE. Per Herculem omnes Dii disperdant istum. Cave, Libane, ei supplicaveris vel verbo. Inolescit quod tractet viginti minas quæ ad me pertinent. Non accipio, abi domum.*

~~~~~

‘Quidam huic pro hoc sumant : absurde.’ Pareus.—51 C. et plurimi Pl. periculo . . . exhibebo.—52 C. a m. pr. finem non esse. Lgg. habitam huic.—53 Suscenseat C. Pl. quoi o. r. i. s. credidit C. qui o. r. i. s. credidit Lgg. Hl. 1. B. 1. 2. Ven. 1. Bon. qui o. summam rerum i. s. credidit Pl. 5. qui o. r. ipsius s. credidit Pl. 1. 2. 3. 4. 6.—55 C. vane ! miserne Ven. 1.—56 Edd. quadam velt. ah ne formida, contra omnes codd.—57 Pl. 1. 6. dum ipse quidem in manu habeo ; Pl. 1. a m. sec. dum id in manu habeo ; Pl. 3. G. et C. a m. sec. habeo ; M. ipse quidem m. habeo.—59 B. 1. cum esse ; Hl. 1. quom esse oportent.—61 C. a m. pr. perdunt ; Ven. 1. Bon. perduint ; Lgg. Hl. 1. 2. B. 1. 2. Pl. C. a m. sec. perduint.—63 N. accipit B. 1. 2. H. 1. C. Pl. Ven. 1. Bon. accipet al. ap. Pareum. B. 1. 2. Hl. 1. ne sies.—

NOTE

51 *Meo periculo*] *A mes risques.*
Rem salvam exhibebo] *J'en suis garant.*

cis ‘summam.’ Suetonius ‘actores’ vocat : alii ‘procuratores,’ ‘dispensatores.’

53 *Cui omnium rerum*] Ellipsis vo-

ME. Nimis iracunde. Non decet superbum esse hominem
servum. 64

LI. Malo hercle jam magno tuo nunc isti nec recte dicis.

Impure, nihili, non vides irasci? LE. perge porro.

LI. Flagitium hominis, da obsecro argentum huic, ne male
loquatur.

ME. Malum hercle vobis quæritis. LE. crura, hercle,
diffringentur,

Ni istum impudicum percies. LI. perii hercle! age im-
pudice,

Sceleste, non audes mihi scelesto subvenire? 70

LE. Pergin' precari pessumo? ME. quæ res? tun' libero
homini

Male servus loquere? LE. vapula. ME. id quidem tibi
hercle fiet,

Ut vapules, Demænetum simulac conspexero hodie.

In jus voco te. LE. non eo. ME. non is? memento. LE.
memini.

Absiste longe, ne sis importunus. MER. Facis nimis iracunde: dedecet hominem qui servus est, superbire. LIB. Per Herculem tuo isti maledicis magno damno. Nequam, vilissime, non animadvertis exandescere? LE. Abi igitur. LIB. Flagitiosissime omnium hominum, rogo, numera pecuniam huic, ne maledicat. MER. Per Herculem vobis accersitis pestem. LE. Per Herculem comminuentur crura, nisi vocaveris istum impudicum. LIB. Actum est de me per Herculem, pessime; non audes mihi auxiliari misero? LE. Pergisne supplicare nequissimo? MER. Quid hoc est? Tunc servus maledicis homini libero? LE. Da pœnas. MER. Per Herculem id tibi accidet ut plectaris, statim atque videro hodie Demænetum. Te voco in jus. LE. Non eo. MER. Non is? Recordare. LE. Recor-

~~~~~

64 Hl. 1. hominem esse.—65 Pl. 1. nunc istic recte; Pl. 2. 6. nunc istinc recte; Pl. 4. nunc istine rected; Pl. 5. Ven. 1. Bon. nunc istuc recte; Pl. 1. a m. sec. nunc istine recte; Ald. Junt. nunc isti ne recte; J. Gul. Lgg. ni isti ne recte; B. 1. isti nœ recte; Both. 1. 2. ni isti nec recte.—66 Impurcn bili Ven. 1. Impure bili Bon. Impure nobili num margo ed. Ald. penes editorem; Impure nobili non B. 1.—67 B. 1. nœ male.—68 C. Pl. B. 1. 2. Hl. 1. Ven. 1. Bon. diffringentur: age impudice.—69 Pl. Ms. Barth. G. M. B. 1. Hl. 1. Ven. 1. Bon. percities; H. pernitics. Verba, age impudice, desunt hic in C. Pl. B. 1. 2. Hl. 1. Ven. 1. Bon.—70 Hl. 1. H. Ven. 1. Bon. Med. 2. Ald. Junt. Arg. 3. sceleste subvenire.—71 Ven. 1. homine.—72 Hl. 1. B. 1. 2. G. H. V. tibi quidem. Lgg. hercle tibi fiet.—74 C. nou iis. B. 1. Hl. 1. LE.

NOTÆ

65 Nec recte] Alii ne recte. Sallustius, 'non jure,' 'ne jure,' male.

ME. Dabitur pol supplicium mihi de tergo vestro. LE.
væ, te! 75

Tibi quidem supplicium, carnufex, de nobis detur? ME.
atque et jam

Pro vestris dictis maledictis pœnæ pendentur mihi hodie.

LE. Quid, verbero? ain' tu, furcifer? herum nosmet fugi-
tare censes?

I nunc jam ad herum, quo vocas jamdudum, quo volebas.

ME. Nunc demum? tamen nunquam hinc feres argenti
nummum, nisi me 80

Dare jusserit Demænetus. LE. ita facito, age ambula ergo.

Tu contumeliam alteri facias, tibi non dicatur?

Tam ego homo sum quam tu. ME. scilicet ita res est.

LE. sequere hac ergo.

Præfiscini hoc nunc dixerim, nemo etiam me accusavit 84

Merito meo; neque me Athenis est alter hodie quisquam,

Cui credi recte æque putent. ME. fortassis! sed me tamen

dor. MER. Per ædem Pollucis mihi dabit pœnas vestra cute. LE. Dii te perdant: tibi luetur quidem supplicium, carnifex, de nobis? MER. Atque etiam pœnæ mihi persolventur hodie pro vestris dictis maledictis. LE. Quid, flagrio? Dicisne tu, scelereste? Existimas nos declinare herum? I nunc ad herum ad quem vocas, jampridem ad quem volebas ire. MER. Nunc tandem? Tamen ne unum quidem efferes hinc nummum argenti, nisi Demænetus me imperarit dare. LE. Fac ita: age perge, tu facias contumeliam alteri, non tibi dicatur? Ego sum tam homo quam tu. MER. Scilicet res ita se habet. LE. Vade hac igitur. Absit verbo invidia: affirmarim id nunc: nemo etiam me accusavit merito meo, neque est Athenis nunc alter quisquam cui existiment dari æque tuto. MER. Forsitan: attamen nunquam assequeris hodie

memento.—75 Lgg. mihi supplicium. LE. væ, væ.—76 B. 1. tibi carnifex. B. 1. 2. Hl. 1. Ven. 1. Bon. atque etiam.—77 Pro dictis vestris maledictis Lgg. Pl. C. B. 1. Hl. 1. Ven. 1. Bon. pœne Bon.—78 Lgg. nos fugitare.—79 Eæ nunc C.—80 Hl. 1. hinc nunquam.—82 Hl. 1. facies.—84 Proficiscin hoc dixerimus Pl. 1. 2. 6. Hl. 1. Ven. 1. Proficisci te dixerimus B. 1. Bon. Perficiscini hoc nunc C. a m. pr. Proficisci hoc dixerim Pl. 3. Proficisci in hoc dixerim Pl. 4. Proficisci ted Pl. 5.—85 B. 1. 2. Hl. 1. Pl. 3. 4. 5. C. Ven. 1. Bon. alter est; Both. 1. 2. me alter est Athenis.—86 Both. 1. 2. fortasse. B. 1. 2.

NOTE

84 *Præfiscini*] Adverbinum deprecantis invidiam propriæ vel alienæ laudis nimix: quod nos vulgo: 'Absit verbo invidia.' Sed cum pudorem unum levamus hoc dicto, veteres ar-

bitrabantur arcere nescio quod fascinum a Diis immissum in eos qui de se superbire sentirent et loquerentur. Fascinum puto non aliud fuisse quam vanitatis et arrogantix.

Nunquam hodie induces, ut tibi credam hoc argentum ignoto. 87

Lupus est homo homini, non homo; quom qualis sit non novit.

LE. Jam nunc secunda mihi facis: scibam huic te capitulo hodie

Facturum satis pro injuria: quanquam ego sum sordidatus, Frugi tamen sum, nec potest peculium enumerari. 91

ME. Fortasse! LE. etiam nunc dico: Periphanes Rhodo mercator

Dives, absente hero solus mihi talentum argenti

Soli annumeravit, et mihi credidit, neque deceptus in eo.

ME. Fortasse! LE. atque etiam tu quoque ipse, si esses percunctatus 95

Me ex aliis, scio pol, crederes nunc quod fers. ME. haud negassim.

ut tibi credam id argentum ignoto. Homo est lupus homini, non homo, quando non intelligit qualis sit. LE. Jam nunc mihi facis nova convitia: putabam te facturum satis hodie mihi pro contumelia. Tametsi ego sum veste illota, nihilominus sum frugi, quod peculium non potest aestimari satis. MER. Forsitan. LE. Etiam hoc addo: Periphanes Rhodius, mercator locuples, solus numeravit soli, et mihi credidit, talentum argenti, absente hero, neque eum fefellit sua opinio. MER. Fortassis. LIB. Atque etiam tu ipse quoque, si esses a me percunctatus ex aliis, scio profecto crederes nunc quod geris. MER. Haud negaverim.

*****

HL. 1. Ven. 1. Bon. tamen me.—89 Lgg. C. facis: cibam huic; B. 1. 2. HL. Pl. 4. Ven. 1. Bon. hoc te; Pl. 2. secunda inde f. scibam hoc; Pl. 6. feram me facis scibam hoc. Al. secunda mihi acis, vel, secundas mihi jucis.—90 C. sordidatus.—92 Both. delet dico.—93 Td dives in C. additur præcedenti versui et vs. 94. incipit *Annueravit*. Ita quoque Lgg. Pll. sex, B. 1. 2. HL. 1. 2. Ven. 1. Bon. et sic edidit Both.—95 B. 1. tu quoque, si, &c. C. percontatus.—96 Pll. 1. 3. 4. 5. 6. B. 1. HL. 1. quod nunc fers; C. nunc quod id fers; Pl. 2. qui nunc fers; Lgg. quod id fers; al. ap. Pareum, nunc quo id fers.

NOTÆ

88 *Lupus est homo homini*] Seneca: sine addito est, significat 'talentum parvum:' quoties 'magnum talentum' dicitur, valet mille trecentas

93 *Talentum argenti*] Mille quinquaginta libras. Quoties *talentum* assibus.

ACTUS TERTII SCENA PRIMA.

CLEÆRETA, PHILENIUM.

CL. NEQUEON' ego te interdictis facere mansuetam meis ?

An ita tu es animata, ut qui expers matris imperii sies ?

PH. Ubi piem Pietatem, si isto more moratam tibi

Postulem placere, mater, mihi quo pacto præcipis ?

CL. An decorum est adversari meis te præceptis ? PH.
quid est ? 5

CL. Hoccine est pietatem colere, matris imperium minuerè ?

PH. Neque quæ recte faciunt culpo ; neque quæ delinquant amo.

CL. Satis dicacula es amatrix. PH. mater, is quæstu'st mihi :

Lingua poscit, corpus quærit, animus orat, res monet.

CL. *An non possum ego te mansuefacere meis vetitis ? An es tu sic affecta, utpote quæ sis immunis a regimine materno ?* PH. *Quomodo propitium habeam Pietatem, si orem eam ut tibi grata sim informata istis moribus, qua ratione mihi imperas ?* CL. *Decetne te repugnare meis mandatis ?* PH. *In quo repugno ?* CL. *Hocne est venerari pietatem, labefactare auctoritatem maternam ?* PH. *Neque condemno ea quæ matres recte faciunt, neque approbo quæ male.* CL. *Es amatrix satis verbosa.* PH. *Mater, in eo positus est meus quæstus, lingua postulat, corpus quærit,*

~~~~~

1 *Nequeon' te interdictis mansuetam facere* Lgg. *ted interdictis* Parei 2. τὸ δ non est in codd.—2 Lgg. C. Pll. B. 1. 2. Ven. 1. Bon. *matris expers.* Jo. Brant. al. ap. Pareum, et Both. 1. 2. *imperii.*—3 Ven. 1. 2. *morata tibi.*—5 Lgg. *adversari* ; et mox edd. quædam vett. pro *quid est*, habent *quidem.*—8 B. 1. *est quæstus mihi* ; Hl. 1. Ven. *questus mihi est* ; Bon. *mater es :*

NOTÆ

1 *Facere mansuetam*] 'Mansuefacere,' 'domare,' 'cicurare,' metaphora ducta a feris animalibus, quæ arte feritatem dediscunt. Est vox Cleæretæ lenæ, Philenium meretricem increpantis, quod tam parum profecerit in meretriciis frandibus condiscendis.

2 *Ut qui expers*] Id est, ut quæ.

3 *Piem Pietatem*] 'Piare Pieta-

tem,' est Deam Pietatem placare : Pietatem vero offensam putat Philenium, si Argyripo amatori suo iniquior fuerit et durior.

7 *Neque quæ delinquant*] Id est, parentes. Philenium non esse obtemperandum parentibus minime recta præcipientibus dicit.

8 *Dicacula*] Donatus : 'Dicaces dicti, qui salibus jocosis maledicunt.'

CL. Ego te volui castigare, tu mi accusatrix ades. 10

PH. Neque edepol te accuso, neque id me facere fas existumo.

Verum ego meas queror fortunas, quom illo quem amo prohibeor.

CL. Ergo una pars orationis de die dabitur mihi.

PH. Et meam partem loquendi, et tuam trado tibi.

Ad loquendum, atque ad tacendum tute habeas portisculum. 15

Quin pol si reposivi remum, sola ego in casteria

Ubi quiesco, omnis familiæ causa consistit tibi.

CL. Quid ais tu, quam ego unam vidi mulierem audacissimam?

Quoties te vetui Argyrippum filium Demæneti

Compellare aut contrectare, colloquive aut contui? 20

Quid dedit? quid deportari jussit ad nos? an tu tibi

mens rogat, occasio invitat. CL. Ego te volebam corrigere, tu me accusas. PH. Per ædem Pollucis neque te accuso, neque puto æquum esse me exequi quod jubes, sed doleo meam vicem, quando prohibeor ejus consuetudine quem depereo. CL. Igitur mihi relinquetur unus locus dicendi in die. PH. Tibi cedo meas partes in loquendo, et tuas. Tu habeas stimulum et principatum ad loquendum et ad sitendum. Sane si deposuero et ego remum, sola in casteriu quierero; omnes rationes domesticæ fluere desinent. CL. Quid ais tu? quam ego semper noti unam fæminam audaciæ singularis? Quoties prohibui ne vocitares, aut apprehenderes, aut confabulareris, aut aspiceres Argyrippum filium Demæneti? Quid donavit? Quid mandavit ad nos

//////////

questus mihi est.—9 Both. e conj. Acidalii, animus hortat.—10 B. 1. velim. C. B. 1. 2. Hl. Pll. sex, Ven. 1. tu mihi.—11 B. 1. Pll. 3. 6. neque me id. Al. ap. Lang. neque fas esse id me facere existimo.—13 Ergora pars C.—15 Lgg. partisculam.—16 B. 1. 2. Hl. 1. Pll. 1. 3. 4. 5. 6. Ven. 1. Bon. Ald. Junt. al. vett. reposui; Pl. 2. C. Lgg. Parei 1. 2. et recentt. reposiri. Quædam edd. vett. in cisteria.—17 Both. 1. 2. familiæ omnis causa; edd. quædam vett. omnis familia cassa c. tibi, ut τὸ tibi sit παρέλκων. Pro tibi, Ald. in marg. habet cibi.—18 Hl. 1. vidi ego unam; Ven. 1. quam unam vidi; B. 1. mulierem audacissimam vidi.—19 Quotiens B. 1. Hl. Ven. 1. Bon. te volui Parei 2. et

NOTÆ

15 *Portisculum*] Nonius: 'Portisculus proprie est hortator remigum, id est, qui eandem pergulam tenet, quæ portisculus dicitur, in qua excursum et exhortamenta moderatur.' 'Portisculus' est et stimulus quo urget remiges magister triremis, et ipse

magister triremis, quem nos vernaculo nostro, *comite*. Philenium Cleæretam portisculo crndeli comparat.

16 *Casteria*] Nonius: 'Casteria, locus ubi cum navigatio conquiescit, remi et gubernacula conquiescunt.'

Verba blanda esse aurum rere? dicta docta pro datis?
 Ultro amas, ultro expetessis, ultro ad te arcessi jubes.
 Illos qui dant, eos derides: qui deludunt, deperis.
 An te id expectare oportet, si quis promittat tibi, 25
 Te facturum divitem, si moriatur mater sua?
 Ecaster nobis periculum magnum et familiæ portenditur,
 Dum ejus expectamus mortem, ne nos moriamur fame.
 Nunc adeo nisi mihi huc argenti affert viginti minas,
 Næ ille ecaster hinc trudetur largus lacrumarum foras. 30
 Hic dies summu'st apud me inopiæ excusatio.
 PH. Patiar, si cibo carere me jubeas, mater mea.
 CL. Non veto ted amare, qui dant, qua amentur gratia.
 PH. Quid si hic animus occupatu'st, mater, quid faciam?
 mone. CL. hem!
 Meum caput contemples, siquidem ex re consultas tua. 35
 PH. Etiam opilio, qui pascit, mater, alienas oves,
 Aliquam habet peculiarem, qui spem soletur suam.

afferri? An tu existimas orationem suavem pro auro mero esse accipiendam, sermonem accuratum pro muneribus? Ultro diligis, ultro prosequeris, imperas ultro ut ad te veniat, illudis illis qui afferunt munera, perditæ amas qui irrident. Si quis tibi polliceatur se facturum te locupletem, si sua mater intereat, an jurat te id operiri? Per ædem Castoris ingens periculum nobis impendit et familiæ, ne nos dispreamus inopia, dum optamus ejus exitium. Itaque nisi Argyrippus mihi numeret viginti minas argenti, per ædem Castoris ille prodigus lacrymis solis excludetur hinc foras. Perinde facio excusationem paupertatis, atque diem supremum. PH. Mea mater, si mandes me privari cibo, fero. CL. Minime prohibeo te amare eos qui porrigunt ea quorum causa diligantur. PH. Quid si meus irretita est, mater? quid moliar? doce. CL. Hem! aspice meum caput: sane agitur de tua re. PH. Custos ovium etiam, ô mater, qui ducit gregem non suum, habet quandam ovem propriam qua

*****

sic C. a m. pr. *Agyrippum* Lgg.—20 B. 1. *contractare*.—22 Hl. *aurum esse*.—23 Pl. 5. *expetiscis*; C. *expetescis*. Hl. 1. C. Pl. sex, Ven. 1. Bon. al. *accersis*.—24 Scal. *Illi qui dant*. C. Pl. B. 1. 2. Hl. Bon. *qui deludunt dederis*.—25 *An ted expectare* Lgg.—26 B. 1. Hl. 1. C. Pl. sex, Ven. 1. Bon. *moritur*. C. Ven. 1. Bon. *mater tua*.—27 *Ecaster periculum magnum familiæ portenditur* Both. 1. 2.—28 *Demeneti si expectamus* Ms. Fris. B. 1. 2. Hl. 1. Ven. 1. Bon.—30 *Ne C. largos C. largus sex* Pl. —31 Pl. sex, B. 1. 2. Hl. 1. Ven. 1. Bon. *summa est*. Voc. *apud me* desunt in aliquot Pl. —32 B. 1. C. Pl. 2. 5. 6. *me jubes*; Hl. 1. *jubes me*; Pl. 1. 3. 4. *me jubcas*.—33 *Non veto ted C. Non veto te* Hl. 1. B. 1. *quaquæ a. gratia* edd. *quædam vett.*—34 Lgg. *occu-*

NOTÆ

37 *Peculiarem*] Varro: 'Pecnlato- milias sunt in peculio.'
 riæ oves sunt quæ servis aut filiis fa-

Sine me amare unum Argyrippum, animi causa, quem volo.

CL. Intro abi: nam te quidem edepol nihil est impudentius.

PH. Audientem dicto, mater, produxisti filiam. 40

pascat suam expectationem. Patere me diligere solum Argyrippum, quem amem animi gratia. CL. Ingredere domum: nam per ædem Pollucis nihil est tam profligati pudoris quam tu. PH. Mater, habes filiam obsequentem.

////////

patust quid, mater.—36 C. a m. sec. o mater. B. 1. alienas ovis.—38 Agryp-pum Lgg.

NOTÆ

40 *Produxisti*] Matris est 'producere,' seu 'procreare;' lenæ est 'producere,' seu 'prostitueret.' Jo-

cus Plautinus, in amphibologia positus.

=====

ACTUS TERTII SCENA SECUNDA.

LEONIDA, LIBANUS.

LE. PERFIDIAE laudes gratiasque habemus merito magnas,
Cum nostris sycophantiis, dolis, astutiisque,
Scapularum confidentia, virtute ulmorum freti,
Qui advorsum stimulos, laminas, crucesque, compedesque,

LE. Euge, debellavimus legiones, copias, et exercitus pædagogorum nostrorum Artemonæ, Saureæ, et lorariorum crudelissimorum, qui norunt tam bene nostrum tergum, ut qui toties onerarentur nostros humeros plagis; nixi nostris fraudibus,

////////

1 Edd. quædam vett. merito Düs.—3 Pl. 6. et Pl. 1. pro v. l. ulnarum; Lamb. humerorum; al. armorum.—4 Advostium, omisso Qui, edd. quædam

NOTÆ

1 *Perfidia laudes*] 'Ἀνακόλουθον de industria factum, ut exprimat affectum servi lætitia exultantis, quod Mercatore luso subduxerit viginti minas Saureæ. Sed ea est natura lætitiæ, et alius cujusvis mentis affectus, ut quamvis in perturbata oratione erumpat, tamen attentius inspicienti appareant nexus orationis

aut latentes, aut expressi; id interpretationis est exequi.

3 *Virtute ulmorum*] Quasi dicat, 'fiducia humerorum ulmis parta,' seu 'ulmorum virtute.' Induratis enim humeris nata erat fiducia ad perferenda verbera, si fraus detegeretur. Alii, *virtute humerorum*; alii, *virtute armorum*, ab 'armus.'

Nervos, catenas, carceres, numellas, pedicas, boias, 5
 Indoctoresque acerrimos, gnarosque nostri tergi,
 Qui sæpe ante in nostras scapulas cicatrices indiderunt :
 Eæ nunc legiones, copiæ, exercitusque eorum,
 Vi, pugnando, perjuriis nostris, euge, potiti.
 Id virtute hujus collegæ, meaque comitate 10
 Factum est. LI. qui me vir fortior est ad sufferendas
 plagas ?
 LE. Edepol virtutes qui tuas nunc possit collaudare,
 Sicut ego possim, quæ domi duellique male fecisti.
 Næ illa edepol pro merito nunc tuo memorari multa pos-
 sunt.
 Ubi fidentem fraudaveris, ubi hero infidelis fueris, 15
 Ubi verbis conceptis sciens libenter perjuraris,
 Ubi parietes perfoderis, in furto ubi sis prehensus,
 Ubi sæpe causam dixeris pendens adversus octo
 Astutos, audacis viros, valentes virgatores.

*versutiis, technis, perjuriis, fiduciaque humerorum induratorum verberibus dimicavi-
 mus fortiter contra virgas, laminas, cruces, compedes, nervos, catenas, carceres, nu-
 mellas, pedicas, boias. Illud autem gestum est fortitudine hujus socii, meaque ur-
 banitate. LI. B. Quis est constantior me ad toleranda verbera? LE. Per ædem Pol-
 lucis, qui valeat jam celebrare tuas virtutes, sicut ego possim, et quæ male fecisti in
 pace et bello. Per ædem Pollucis possunt nunc enumerari illa pro tuo merito, vide-
 licet ubi sefelleris confidentem tibi, ubi violaveris fidem datam hero, ubi pejeraris
 sciens verbis solennibus ultro, ubi perfoderis parietes, ubi sis interceptus in latro-
 cinio, ubi sæpius defenderis causam pendens contra octo viros cullidos, audaces, ro-*

vett. lamminas Lgg. C. cruces compedesque B. 1.—6 Indoctores acerrimos B. 1.
 Hl. 1. Tortoresque Bon. Intortoresque Lgg. Inductoresque, vel In doctoresque,
 vel Incloctores al.—8 Hæ ne nunc Pl. 1. 2. 6. Hæ nunc nunc Pl. 4. Hæ nunc
 cum Pl. 5. Pro eorum, C. Pl. forum; al. furum; al. fuerunt, et mutant, Eas
 nunc. Both. legit: Eas nunc legiones copias exercitusque, forum Vi, &c.—
 11 Factust Lgg.—12 B. 1. Pl. sex, Ven. 1. aliæque quædam edd. possis.—
 13 S. c. possum Lgg. B. 1. quæ doni duelli quæ Ven. 1. Bon.—14 Both. merito
 tuo, deletio nunc.—16 B. 1. libentior perjuraveris; Lgg. l. pejuraris.—17 U. p.
 perforaveris Lgg.—18 B. 1. duxeris.—19 Astutus Lgg. audaces v. valentis B. 1.
 Hl. 1. al. pro audacis, habent artitos, vel artatos, vel limaces. Ven. 1. Bon.

NOTÆ

6 Indoctores] Præceptores moro-
 sos ac plagosos strenuos virgatores
 notat, et sub eorum nomine lorarios,
 quorum erat heri imperio et judicio
 in facinorosos servos et mastigias ani-
 madvertere. Alii indoctores: alii in-

ductores, fietum a Plauto vocabulum
 ἀπὸ τοῦ κλωγμοῦ, a strepitu virgurarum.

9 Potiti] Passive, id est, in potes-
 tatem venerunt: quasi dicat, 'potiti
 sunt a nobis exercitus.'

19 Astutos] Alii artitos. Festus,

LI. Fateor profecto ut prædicas, Leonida, esse vera. 20
 Verum edepol næ etiam tua quoque malefacta iterari multa
 Et vero possunt: ubi sciens fideli infidus fueris:
 Ubi prehensus in furto sies, et manifesto verberatus:
 Ubi perjuraris: ubi sacro manus sis admolitus:
 Ubi heris damno, molestiæ, et dedecori sæpe fueris: 25
 Ubi creditum tibi quod sit, tibi datum esse pernegaris:
 Ubi amicæ, quam amico tuo, fueris magis fidelis:
 Ubi sæpe ad languorem tua duritia dederis octo
 Validos lictores, ulmeis affectos lentis virgis.
 Num male relata est gratia? ut collegam collaudavi! 30
 LE. Ut meque teque maxume atque ingenio nostro decuit.
 LI. Jam omitte ista, atque hoc quod rogo responde. LE.
 rogita quod vis.
 LI. Argenti viginti minas habesne? LE. hariolare.
 Edepol senem Demænetum lepidum fuisse nobis.
 Ut assimilabat Sauream med esse, quam facete! 35

bustos, lorarios. LI. Confiteor sane, Leonida, esse vera quæ narras, verum possunt etiam commemorari, et vere complura tua crimina, ubi sciens fueris infidus fido, ubi sis deprehensus in furto, et publice vergis subjectus, ubi pejeraveris, ubi admo-veris manum sacris, ubi fueris sapius detrimento, molestiæ et pudori dominis, ubi pernegaveris tibi esse commissum quod sit tibi datum, ubi fueris magis fidus amicæ quam tuo amico, ubi reddideris duritia tergi languidos persæpe octo strenuos virgatores armatos virgis ulmeis flexilibus. An male retuli gratiam? quam apposite prædicavi collegam! LE. Sicut decet maxime meque teque, atque nostros mores. LI. Nunc prætermitte hæc, et responde his quæ postulo. LE. Postula quæ volueris. LI. Habesne viginti minas argenti? LE. Divinas. Per ædem Pollucis senem Demænetum nobis fuisse facetur! quomodo fingeat me esse Sauream! quam festive!

//////////

jurgatores.—21 Pl. 1. 2. 3. 4. 6. C. B. 1. 2. Hl. 1. Ven. 1. Bon. *ni etiam.* Lgg. *tua facta.*—23 *Ubi prehensus* Lgg. *Ubi præensus* C. *furto scies* Ven. 1. et *deest* in Both. 1. 2.—24 *Ubi perjuraris* Lgg.—25 *Ubi eris* B. 1. C.—26 *Ubi creditum, quod sit tibi datum* Lgg. *Ubi c. quod sit datum tibi* B. 1. Hl. 1. Pl. 3. 4. *Ubi c. quod tibi sit datum* Pl. 1. 2. 6. *Ubi c. quod sit tibi esse pernegaris* Pl. 5.—27 Lgg. *amico fueris*, omisso pronomine.—28 Hl. 1. *languorem.* C. *duricia.*—29 Bos. *affectus*, i. e. *cæsus*; sed omnes codd. servant *affectos*.—30 Hl. 1. B. 1. Ven. 1. Bon. *omittunt ut.*—32 G. H. B. 1. Both. 1. 2. *quidvis.*—35 Hl.

NOTE

‘artibus instructus.’ ‘Ars’ primum cursu, saltu. ‘Artiti’ igitur ‘virgatores’ sunt robusti, arte cædendi instructissimi.

tendebatur in cestu, pugna, pugilatu,

Nimis ægre risum continui, ubi hospitem inclamavit,
 Quod se absente mihi fidem habere noluisset.
 Ut memoriter me Sauream vocabat atriensem !

LI. Manedum. LE. quid est ? LI. Philenium est ne hæc
 quæ intus exit ?

Atque Argyrippus una. LE. opprime os : is est : etiam
 subauscultemus. 40

Lacrumantem lacinia tenet lacrumans : quidnam esse di-
 cam ?

Tacite auscultemus. LI. attate ! modo hercle in mentem
 venit.

Nimis vellem habere perticam. LE. quoi rei ? LI. qui
 verberarem

Asinos, si forte occeperint clamare hinc ex crumina.

ubi increpavit hospitem quod renuisset mihi credere se absente, nimis ægre tenui risum. Quomodo me appellabat memoriter Sauream atriensem ! LI. Manedum. LE. Quid est ? LI. Estne hæc Philenium quæ domo exit cum Argyrippe ? LE. Contine linguam : is est : subauscultemus. Lugens hæret lugenti lacinia. Quid est quod luget ? Audiamus taciti. LI. Attate ! Per Herculem id venit jam in animum : utinam habere perticam ! LE. Cur ? LI. Ut pulsarem asinos, si forte cæperint rudere in erumena.

*****

1. C. Pl. 3. 4. 5. *me esse* ; Pl. 1. 2. 6. *quam facite me esse* ; Pl. 3. 4. 5. *quem facite* ; Ven. 1. *quam facere*.—36 *Nimis æ. r. contini* Both. ex antiquis edd. *Ægre nimis* edd. quædam ante Lang. *ubi ospitem* Lgg.—37 *Quod sese Reiz. et Both. 1. 2. Q. se habente* Hl. 1. *voluisset* B. 1. *noluisse tamen* Parei 2. et al. vett.—40 Grut. *Suspice. III. 7. et Both. 1. 2. exit, atque Unu Argyrippus ? LE. Opprime os ! est : clam subauscultemus. Lgg. Atque Agyrippus. C. Pl. sex, os opprime. Mox, etiam deest in Pl. sex, C. B. 1. 2. Ven. 1. Bon.*—41 B. 1. in marg. *lacrima terit lacrimas. Edd. quædam vett. quid id nam.*—42 Boxh. *Tace tu. B. 1. 2. Hl. 1. Ven. Bon. at at ; Pl. Lgg. atat modo ; edd. vett. atat enim hercle.*—43 C. *quo cui rei ? Pl. 1. quoi rei ? Pl. 2. 3. 4. 5. 6. cui rei ? Lgg. quo verberarem.*—44 B. 1. 2. Hl. 1. Pl. 6. *ex crumena ; Pl. 2. excru-*
minam.

NOTÆ

38 *Memoriter*] Id est, meditate, et pars insignis togæ.
 non ex tempore et tumultuarie. 44 *Asinos*] Metonymia rei pro pre-
 41 *Lacinia*] Est vestis angulus, et tio.

ACTUS TERTII SCENA TERTIA.

ARGYRIPPUS, PHILENIUM, LIBANUS, LEONIDA.

AR. CUR me retentas? PH. quia tui amans abeuntis egeo.

AR. Vale. PH. aliquanto amplius valerem, si hic maneres.

AR. Salve. PH. salvere me jubes, quoi tu abiens affers morbum.

AR. Mater supremum mihi tua dixit, domum ire jussit.

PH. Acerbum funus filiae faciet, si te carendum est. 5

LI. Homo hercle hinc exclusu'st foras. LE. ita res est.

AR. mitte quæso.

PH. Quo nunc abis? quin tu hic manes? AR. nox si voles manebo.

LI. Audin' hunc? opera ut largus est nocturna? nunc enim est

ARG. *Quare me retines modo?* PH. *Quoniam amans indigeo, te proficiscente.*
 ARG. *Valeas.* PH. *Si non abires hinc, valerem aliquanto melius.* ARG. *Salve.* PH. *Optus me salcam cui tu discessu arcessis ægritudinem.* ARG. *Tua mater mihi renuntiavit ultimum vale.* Imperavit ut irem domum. PH. *Indicet natæ exequias acerbas, si oportet privari te.* LIB. *Per Herculem homo ejectus est foras.* LE. *Ita se res habet.* ARG. *Dimitte rogo.* PH. *Quo proficisceris jam? Quid tu non manes hic?* ARG. *Nocte si cupias, manebo.* LIB. *Intelligisne tu hunc? Videsne quam sit profusus laboris nocturni? nam hic est occupatus nunc de die; nimirum est*

////////

1 *Cur me retentas nunc* edd. vett. τὸ nunc abest ab omnibus codd.—2. 3 *Hi* versus transpositi sunt in Hl. 1. *ah quanto amplius* Grut. *valerem si hic* Lgg. *abies offers* Bon. *abiens offers* Lgg. C. Pl. 3. *offers* Pl. 4. Pal. vero sextus tertium versum omisit.—4 Hl. 1. *tua mihi.*—5 Bon. *facit.*—6 Lamb. *extrusu'st*; Bon. *hic exclusus est.*—7 *Quo oho quin, &c.* Lgg. *Quomodo* B. 1. *mane* B. 1. *mox si* B. 1. C. Pl. Ven. 1. Bon.—8 *Audin' tu hunc* Parei 2. et al. vett. *mox in* iisdem, nunc enim *hic* est. Pronomina *tu* et *hic* desunt in omnibus codd.—9 *Solon*

NOTÆ

4 *Supremum*] Cadavere in cineres redacto in funeribus Romanorum, et ceteris peractis, præfica alta voce inclamabat, 'I, licet.' Virgilius vocat illud 'I, licet,' 'novissima verba:' 'Lustravitque viros, dixitque novissima verba.' Ad vocem illam, 'I, licet,' omnes qui comitati fuerant fu-

nus, respondebant contenta voce, 'Vale:' et vocabatur illud 'vale supremum.' Virgilius: 'Condimus et magna supremum voce ciemus.' *Supremum* igitur significat, 'supremum vale:' unde quadrat quod reponit Philenium, 'faciet filiae funus.'

7 *Nox manebo*] Nocte, aut noctu.

Negotiosus interdus: videlicet Solonem,
 Leges ut conscribat, quibus se populus teneat: gerræ. 10
 Qui sese parere apparent hujus legibus, profecto
 Nunquam bonæ frugi sient, dies noctesque potent.
 LE. Næ iste hercle ab ista non pedem discedat, si licessit,
 Qui nunc festinat, atque ab hac minatur sese abire.
 LI. Sermoni jam finem face tuo: hujus sermonem acci-
 piam. 15
 AR. Vale. PH. quo properas? AR. bene vale: apud
 Orcum te videbo. ♀
 Nam equidem me, jam quantum potest, a vita abjudicabo.
 PH. Cur tu obsecro immerito meo me morti dedere optas?
 AR. Ego te? quam si intellegam deficere vita, jam ipse
 Vitam meam tibi largiar, et de mea ad tuam addam. 20
 PH. Cur ergo minitaris tibi te vitam esse amissurum?
 Nam quid me facturam putas, si istuc quod dicis, faxis?

alter Solon, ut componat leges quibus plebs obtemperet. Nugæ: qui sese accingant ad obsequendum placitis ejus, hi fuerint nunquam bonæ frugis, pergræcentur diebus et noctibus. LE. Certe hic non recedat ab hac vel pedem, si dimittatur, qui properat jam, et minitatur sese discedere ab illa. LI. Fac jam finem tuæ orationi: hujus verba recipiam. ARG. Vale. PH. Quo pergis? ARG. Bene vale: te videbo in inferis: etenim ego me sejungam jam a vitæ studio, quantum in me erit. PH. Quare, amabo, cupis tu me immeritam dedere morti? ARG. Ego te morti dedam? immo si videam carere luce, jam ipse tibi impertiar meam vitam, et adjiciam tuæ de mea. PH. Quare ergo minitaris te tibi erepturum esse vitam? Quidnam arbitraris me acturam, si egeris

////////

est B. 1. 2. Hl. 1. Pl. 1. 4. 5. 6. Ven. 1. Bon.—10 Pro gerræ, nonnulli codd. ap. Pareum, gerere.—13 Ne isle C. Bon.—15 Edd. quædam vett. hujus s. aucupem; codd. vero omnes accipiam.—16 Parei 2. et al. vett. quo nunc properas? contra omnes codd. apud horum Ven. 1. Bon. apud orchum C. Pl. 1. 2. 3. quo properas? orcum Lgg.—17 Nam e. jam me B. 1. potes edd. vett.—19 Hl. 1. intelligo; Bon. intelligam.—22 Nam quid de me Hl. 1. facturum edd.

NOTÆ

9 *Solonem*] Solon legislator Atheniensis et suis legibus et sua ipsius gravitate nobilis. Ironia est, quando cum eo confertur Argyrippus insignis adolescens levitatis.

10 *Gerræ*] Id est, nugæ. Unde, ‘gerrones,’ ‘congerrones.’ Proprie sunt illæ crates quas pedibus suis supponunt qui ædificant domos, et quorum altius e terra surgit opus.

Delph. et Var. Clas.

Quæ crates, quoniam pellicidæ sunt et transmittunt facile aciem oculorum, inde sermones fuitiles, in quibus est nihil ferme solidi ac gravis, gerræ vocantur.

17 *Abjudicabo*] Id est, separabo. Translatio a judicium sententiis, qui reos a vita abjudicant, id est, e vita ejiciendos judicant, et morti adjudicant.

Plaut.

O

Mihi certum est, efficere in me omnia eadem quæ tu in te faxis.

AR. O melle dulci dulcior mihi tu es. PH. certe enim tu vita es

Mihi: complectere. AR. facio lubens. PH. utinam sic efferamur! 25

LE. O Libane, ut miser est homo qui amat! LI. immo hercle vero,

Qui pendet, multo est miserior. LE. scio, qui periculum feci.

Ciscumsistamus: alter hinc, hinc alter appellemus.

LI. Here, salve: sed num fumus est hæc mulier, quam amplexare?

AR. Qui dum? LI. quia oculi sunt tibi lacrymantes, eo rogavi. 30

AR. Patronus qui vobis fuit futurus, perdidistis.

LI. Equidem hercle nullum perdidit: ideo, quia nunquam ullum habui.

LE. Philenium, salve. PH. dabunt Di, quæ velitis, vobis.

LI. Noctem tuam et vini cadum velim, si optata fiant.

id quod commemoras? Statui in animo committere eadem quæ tu commiseris in te. ARG. O tu mihi es suavior melle suarissimo. PHI. Enimvero tu mihi es vita. Amplexare. ARG. Facio lubens. PHI. Utinam ita sepctiamur! LE. O Libane, quam homo, qui amat, est infelix! LIB. Immo vero per Herculem qui pendet, est longe infelicior. LE. Nori; nam expertus sum rem. Ambiamus! Unus hinc et alter il-tinc vocemus. LIB. Here, salve. At numquid ista mulier quam amplecteris, est fumus? ARG. Quarc? LIB. Ideo id rogari, quia tu habes oculos lacrymis plenos. ARG. Amisistis illum patronum quem vos eratis habituri. LIB. Ego per Herculem amisi neminem, quia nunquam habui ullum. LE. Philenium, ave. PHI. Dii vobis donabunt quæ optatis. LIB. Si vota sint rata, cupiam dormire te-

////////

vett.—23 *Mihi certust* Lgg. omnia tandem quæ B. 1. Hl. 1. Ven. 1.—24 *O m. dulce* B. 1. 2. Hl. 1. certe nam tu Bon. vita es mihi B. 1. 2. Hl. 1. Ven. 1. Bon.—25 *Complectere* B. 1. 2. Hl. 1. Ven. 1. Bon.—26 *O Libane, Libane* ed. Grnt. 1612. ‘Hæc dictio in nullo Ms. neque Pll. neque Lgg. gemibatur.’ Pareus.—28 *Circumstemus* B. 1. 2.—29 B. 1. fumus est.—30 B. 1. 2. Hl. 1. tibi sunt. B. 1. 2. Hl. 1. C. a m. pr. sex Pll. Ven. 1. ego rogari.—32 Pll. 2. 3. 4. 5. 6. ullum hui; edd. vett. habui, vel habui; Pl. 1. C. habui.—33 *Lgg. salve, sed.*

NOTÆ

25 *Efferamur*] Pars funerum, pro mur sepulcro.’ ‘Efferre’ autem toto apparatu: quasi dicat, ‘sic comoriamur, sic efferamur, sic conda- ‘mortuum,’ erat, a limine domus; ‘deferre’ ad sepulcrum.

AR. Verbum cave faxis, verbero. LI. tibi equidem, non mihi opto. 35

AR. Tum tu igitur loquere quod lubet. LI. hunc hercle verberare.

LE. Quisnam istuc accredat tibi, cinæde calamistrate?

Tun' verberes, qui pro cibo habeas te verberari?

AR. Ut vestrae fortunæ meis præcedunt, Libane, longe, Qui hodie nunquam ad vesperum vivam! LI. quapropter quæso? 40

AR. Quia ego hanc amo, et hæc me amat: huic quod ego dem, nusquam quicquam est.

Hinc med amantem ex ædibus delegit hujus mater.

Argenti viginti minæ me ad mortem appulerunt,

cum unam noctem, et cadum vini. ARG. Vide ne feceris verbum, flagrio. LIB. Ego profecto non opto mihi, sed tibi. ARG. Tum tu verba fac ergo quæ voles. LIB. Per Herculem libet pulsare Leonidam. LE. Quis patiat id, impudice, calamistrate? Mene excipies, tu cui sunt pro cibo verbera? ARG. Quam vestra sors longe præstat meæ, Libane, qui nullo modo vivam hodie ad vesperam! LIB. Quare, amabo? ARG. Quia ego hanc deperco, et hæc me deperit, et nihil prorsus habeo quod ego huic offeram. Hinc hujus mater me exclusit amantem domo: viginti minæ argenti

////////

—36 C. ercle.—37 C. cinede. Ven. 1. Bon. tibi accredat.—38 Tum verberes Bon.—39 Ut nostræ B. 1. 2. Hl. 1.—40 Hodie qui edd. vett. Qui hodie Lgg. C. Pll. Hl. 1. B. 1. 2. Ven. 1. Bon. usque ad vesperum Ven. 1.—41 B. 1. 2. Hl. Lgg. C. Pll. sex, Bon. huic quod dem. C. et Lgg. nunquam.—42 Hinc me clamantem B. 1. 2. Ven. 1. Pll. Hinc me clamore ed. Grut. Hinc me amantem Hl. 1. exegit Pl. 5. delegit B. 1. 2. Hl. 1. C. Pll. 1. 2. 3. 4. 6. Ven. 1. Bon. deligit, vel abegit, vel dejecit al.—43 Edd. quædam vett. me modo ad mortem;

NOTÆ

34 *Noctem tuam*] Propter affinitatem duarum syllabarum *le* et *li*, quibus incipiunt Leonidæ et Libani nomina, et quibus notantur eorum in hac fabula personæ, permutationem personarum a libris irrepsisse putavero. Itaque hæc verba crediderim esse Leonidæ, non Libani, ut Leonidæ sunt hæc superiora vss. 33. 'Philenium salve,' quorum continuatio esse videtur illud v. 34. 'Noctem tuam.' Nam subirascitur Leonidæ propter hæc verba Argyrippus. Leonida deprecatur a se invidiam teme-

rarii voti: Libanus officii ergo et demerendi domini, minatur Leonidæ verbera, ita ut tamen jocando faciat quod animadvertit Argyrippus, ut patet ex iis quæ subjicit idem Argyrippus. Ut ut sit, parum interest utrum Libano an Leonidæ tribuas hæc verba, nisi ratio operis clamare videatur.

36 *Verberare*] Libet Leonidam propter temerarium ejus votum, quo optat unam Philenii noctem, verberare.

42 *Ex ædibus delegit*] Pro 'delegavit,' id est, ablegavit, ejecit.

Quas hodie adolescens Diabolus ipsi daturus dixit :

Ut hanc ne quoquam mitteret, nisi ad se hunc annum totum. 45

Videtin' viginti minæ quid pollent, quidve possunt ?

Ille, qui illas perdit, salvus est : ego, qui non perdo, pereoo.

LI. Jam dedit argentum ? AR. non dedit. LI. bono animo es, ne formida.

LE. Secede huc : Libane, te volo. LI. si quid vis. AR. obsecro vos,

Eadem istac opera suavius est complexos fabulari. 50

LI. Non omnia eadem æque omnibus, here, suavia esse scito :

Vobis est suave amantibus complexos fabulari :

Ego complexum hujus nihil moror. LE. meum autem hæc aspernatur.

Proinde istud facias ipse, quod faciamus, nobis suades.

AR. Ego vero, et quidem edepol lubens : interea, si videtur, 55

Concedite istuc. LE. vin' herum deludi ? LI. dignu'st sane.

LE. Vin' faciam ut me Philenium præsentem hoc amplexe-
tur ?

me adgerunt jam ad interitum, quas adolescens Diabolus affirmavit ipse se daturum esse hodie, ut non hanc mitteret ad quenquam nisi ad se toto hoc anno. Animadvertitisne quid valent et quid possunt viginti minæ ? Ille qui illas amittit, est incolumis ; ego, qui non amitto, intereo. LIB. Jam numeravit pecuniam ? ARG. Non numeravit. LIB. Esto a quo animo ; noli metuere. LE. Secede huc, Libane, te volo huc. LIB. Dic si aliquid ris dicere. ARG. Profecto malim vos complexos confabulari, quam sic colloqui ut facitis. LIB. Disce, here, omnia eadem non esse omnibus perinde jucunda : vobis est jucundum, utpote amantibus, complexos loqui. Ego non curo complexum hujus. LE. Hæc vero Philenium contemnit meum. Itaque fac ipse id quod nobis suades. ARG. Ego vero facio, et quidem ultro. Interim, si placet, concedite huc. LE. Visne illud hero ? LIB. Meretur sane. LE. Visne ut efficiam ut Phile-

////////

Pll. sex, *med ad mortem* ; C. *me ad mortem*.—44 Ven. 1. Bon. *ipse*. Lgg. Vatt. C. Pll. 2. 6. Pl. 1. a m. pr. et Pl. 3. a m. pr. *ipsi daturus* ; B. 1. Pll. 4. 5. Pl. 1. a m. sec. Pl. 3. a m. sec. *ipsi daturum* ; al. *ipso daturus* ; vel, *daturum ipsi se* ; vel, *ipse se daturum*.—45 C. a m. sec. *nequoquam*.—46 Pll. 1. 2. *pollent q. possint*.—47 *Hic qui edd. quædam vett.*—49 LI. *quid vis* Pl. 1. Hl. 1.—51 Hic versus abest ab omnibus Pll. et hic et sequens desunt in B. 1. *Non eadem omnia* Ven. 1. B. *atque omnibus* C. Ven. 1. Bon.—53 Hl. 1. *spernatur*.—54 *Proinde istuc* B. 1. 2. Hl. 1. *facias, nobis quod faciamus suades* Lgg.—55 *Ego v. equidem* B. 1.—56 Pll. sex, C. et B. 1. *dignum est*.—

LI. Cupio hercle. LE. sequere hac. AR. ecquid est salutis? satis locuti.

LE. Auscultate, atque operam date, et mea dicta devorate. Primum omnium servos tuos nos esse non negamus: 60

Sed si tibi viginti minæ argenti proferentur,

Quo nos vocabis nomine? AR. libertos. LE. non patronos?

AR. Id potius. LE. viginti minæ hic insunt in crumina.

Has ego, si vis, tibi dabo. AR. Di te servassint semper, Custos herilis, decus populi, thesaurus copiarum, 65

Salus interioris hominis, amorisque imperator.

Hic pone, hic istam colloca cruminam in collo plane.

LE. Nolo ego te, qui herus sis mihi, onus istuc sustinere.

AR. Quin tu labore liberas te, atque istam imponis in me.

LE. Ego bajulabo: tu, ut decet dominum, ante me ito inanis. 70

nium me complectatur coram eo? LIB. Volo sane. LE. Sequere me hac. ARG. Quæ spes est salutis? Satis verborum. LE. Audite, et adhibete mentem, accipite aride mea verba. Primo, minime negamus nos esse tuos famulos. Sed si tibi ostendantur viginti minæ argenti, quo titulo nos ornabis? ARG. Libertos salutabo. LE. Non patronos? ARG. Id satius. LE. Viginti minæ insunt hic in ista crumena. Ego tibi has dabo, si cupis. ARG. Dii te servent semper: præsidium heri, ornamentum populi, thesaurus opum, salus humanæ vitæ, et arbiter amoris. Depone hic, colloca hic plane istam crumenam in humeris. LE. Ego nolo te, utpote meum herum, ferre istud onus. ARG. Quare non tu te vendicas a labore, et imponis istam crumenam mihi? LE. Ego feram; tu, ut dignum est domino, i ante me sine onere. ARG.

//////////

58 Pll. 2. 3. 4. 6. *equidem salutis satis elocti*; B. 1. *equidem salutis satis locuti*; Pll. 1. 5. *equid est salutis? satis elocti*; Hl. 1. Lgg. *ecquid salutis satis locuti*; Ven. 1. Bon. *ecquid salutis locuti*; edd. *quædam vett. satis locuti jam? ecquid est salutis?*—59 *Oscultate* Pl. 2. *dato . . . devorato* edd. vett. *Auscultate . . . date . . . devorate* C. Pll. 1. 3. 4. 5. 6. Hl. 1. B. 1. 2. Ven. 1. Bon.—61 *Si tibi Pll. sex, B. 1. 2. Hl. 1. Sed tibi si C. a m. sec. Sed tibi argenti viginti minæ si proferentur* Lgg.—62 B. 1. *libertos num ne patronos.*—63 B. 1. *hic sunt in crumena*; Grnt. *hic insunt in hac crumina.*—65 C. et Parei 2. *thesaurus.*—66 S. i. *corporis* Pll. sex, B. 1. 2. Hl. 1. Ven. 1. Bon. et sic Longol.—67 Edd. *quædam vett. cruminum colloca*, contra omnes codd.—69 Lgg. *libera, atque*

NOTÆ

63 *Crumina*] Nonius: ‘Bulga est folliculus omnis, quam et crumenam Veteres appellarunt; et est sacculus a rachio dependens;’ unde ‘crumena’ videtur dici ἀπὸ τοῦ κρεμᾶν,

pendere.

70 *Ego bajulabo*] ‘Bajulare’ est, ferre humeris: ‘portare,’ quæ jumentum imponuntur.

AR. Quid nunc? quid est? quin tradis huc cruminam
pressatum herum?

LE. Hanc, cui daturus hanc, jube petere atque orare me-
cum.

Nam istuc proclive est, quod jubes, me plane collocare.

PH. Da meus ocellus, mea rosa, mi anime, da mea vo-
luptas,

Leonida, argentum mihi; ne nos dejunges amantis. 75

LE. Dic igitur me tuum passerculum, gallinam, coturnicem,
Agnellum: hœdillum me tuum dic esse, vel vitellum:

Prehende auriculis, compara labella cum labellis.

AR. Ten' osculetur, verbero? LE. quam vero indignum
visum est!

Atqui pol hodie non feres, ni genua confricantur, 80

AR. Quidvis egestas imperat: fricentur, da nunc quod oro.

Quid nunc? Quid est? Quin das crumenam quæ premat huc herum? LE. Manda hunc cui hanc exhibiturus postulare et exorare a me: etenim collum tuum est proclive, in quo mandas me collocare quasi in plano. PH. Da mihi pecuniam, mi ocelle; da, mea rosa; da, mi anime; da, mea voluptas, Leonida: ne nos disjunge amantes. LE. Dic ergo me tuum passerculum, gallinam, coturnicem, agnellum: apprehende auriculis, compone labra cum labris. ARG. Tene osculetur, mastigia? LE. Quam vero videtur indignum! Atqui per Pollucem non accipies hodie, nisi teneris genua. ARG. Inopia cogit facere quid vis: teneantur: da jam quod rogo. PH.

////////

istam pone; ed. Grnt. 1612. istam ponis in me.—70 Ven. 1. ante te.—71 B. 1. quin tradas huc crumena impressatum herum; Hl. 1. quin tradis hac crumena impressatum herum; Lgg. pressatam ære; C. pressatum erum; Pl. 1. crumina impressatum herum; Pll. 4. 5. crumina impressatum senem; Pl. 3. hac crumina impressatum herum; al. cruminam ære prægnantem; vel, ære pressatum.—72 Istanc edd. quædam vett.—73 Ven. 1. quod jubes plane.—74 Da m. o. da mea Parei 2. et al. vett. mi anime, da mea in iisdem; mi anime, mea B. 1. 2. Hl. 1. C. Pll. Lgg. Ven. 1. Bon.—76 B. 1. quoturnicen.—78 Prende auriculas B. 1. auriculas etiam Ven. 1. Bon. Hl. 1. labella labellis Lgg.—79 B. 1. indignum risum est.—80 Atque pol B. 1. At pol non feres, quin genua confringantur Lgg. confringantur C. confricantur Pl. 1. confricentur Pll. 5. 6. et Pl. 3. a m. sec. confricantur Pll. 2. 3. 4.—81 Quid ris? Pll. 2. 5. dant quod C. danc quod

NOTÆ

73 *Proclive*] Ostendit quam parum tutum sit dare pecuniam Argyripo; nam quæ sunt in proclivi posita, vicina sunt ruinæ.

78 *Prehende auriculis*] Solebant veteres eum quem carissimum habebant, auriculis apprehensis, deosculari. Tibull. 'Oscula compressis au-

ribus eripiet.'

80 *Ni genua confricantur*] Moris erat, et est etiamnum, ut quorum animos flectere aggrederentur, genibus provoluti, ipsi genua comprehenderent.

81 *Quidvis egestas imperat*] Horatius: 'Magnum pauperies oppro-

PH. Age, mi Leonida, obsecro fer amanti hero salutem.
Redime istoc beneficio te ab hoc, et tibi eme hunc isto argento.

LE. Nimis bella es atque amabilis : et si hoc esset meum, hodie

Nunquam me orares quin darem : illum te orare meliù'st. 85
Illic hanc mihi servandam dedit : i sane, bella, belle.

Cape hoc sis, Libane. AR. furcifer, etiam me delusisti?

LE. Nunquam hercle facerem, genua ni tam nequiter fricares.

Agesis tu in partem nunc jam hunc delude, atque amplexare hanc.

LI. Taceas, me spectes. AR. quin ad hunc, Philenium, aggredimur, 90

Virum quidem pol optimum, et non similem furis hujus.

LI. Inambulandum est : nunc mihi vicissim supplicabunt.

AR. Quæso hercle, Libane, sis herum tuis factis sospitari, Da mihi istas viginti minas : vides me amantem egere.

Age, mi Leonida, amabo, fer opem domino amanti, redime te ab hoc isto pretio, et eme hunc ista pecunia. LE. Es admodum pulchra, et amore digna : et si hoc ad me pertineret, nunquam me rogares hodie quin concederem. Jam est conducibilis tibi te hunc rogare. Hic mihi hanc dedit custodiendam. Isane, pulchra pulchre. Accipe id, si vis, Libane. ARG. Furcifer, me delusisti etiam? LE. Per Herculem non facerem, nisi confricares adeo male genua. Age si vis tu, jam illude huic nunc tua vice, atque hanc complexere. LI. Sile, me aspice. ARG. Aggrediamur hunc, Philenium, virum sane bonum, et non similem huic furi. LI. Deambulandum est : jam me implorabunt mea vice. ARG. Rogo per Herculem, Libane, si vis saluum esse herum tuis factis, da mihi istas viginti minas : cernis me indigere

*****

al. ap. Parenm.—83 C. *benefitio*. HL. *istoc argento*.—85 *Nunquam morarem* Pl. 4. B. 1. 2. HL. 1. *N. remorarem* Pll. 1. 2. Pl. 3. a m. sec. Ven. 1. Bon. *N. memorarem* Pl. 3. *N. morarer* Pl. 5. *N. remorares* Pl. 6. *N. meo rares* C.—86 C. a m. pr. *dedit, et sane* ; et sic omnes Pll. B. 1. 2. HL. 1. Ven. 1. Bon. *bella bellæ* B. 1.—87 *Cape hoc, hoc sis* Lgg. et jam *ue* Ven. 1. Bon.—89 Edd. *quædam vett. hunc complexare*.—90 Ven. 1. Bon. *quin adhuc* ; B. 1. *quin ad huc*.—93 Pll. 3. 5. *scis erum* ; B. 1. *scis herum* ; Pl. 1. *sic herum* ; Pl. 6. *hospitari sis* ; Pl. 4. *sis erum* ; τδ *sis deest* in Pl. 2.—94 HL. 1. *vides me amica ante mergere* ; Pll. sex, Ven. 1. Bon. *vides meum ante mergere* ; C. *vides meā ante me gere* ; Pl. 1. a m. sec. *vides me meam ante mergere* ; B. 1. *vides me*

NOTÆ

brium, jubet Quidvis et facere et pati : Virtutisque viam deserit arduæ.

94 *Viginti minas*] Mina, seu mna,

valet septemdecim libras cum dimidia : itaque viginti minæ sunt trecentæ quinquaginta libræ.

LI. Videbitur, factum volo, redito huc conticinio. 95

Nunc istanc tantisper jube sis petere atque orare mecum.

PH. Amandone exorari vis te, an osculando?

LI. Enimvero utrumque. PH. ego obsecro te, et tu utrumque nostrum serva.

AR. O Libane, mi patrone, mihi trade istuc. LI. magis decorum'st,

Libertum potius, quam patronum, onus in via portare. 100

PH. Mi Libane, ocellus aureus, donum decusque amoris, Amabo, faciam quod voles, da istuc argentum nobis.

LI. Dic igitur me anaticulam, columbam, vel catellum, Hirundinem, monedulam, passerulum, putillum.

utpote amantem. LIB. Deliberabitur, fiat. Revertere huc cum noctescet. Jam manda si lubet ut ista paulisper a me petat et oret. PH. Placetne te rogari amando, an osculando? LIB. Immo vero utrumque. PH. Ego te rogo, et tu custodi utrumque nostrum. ARG. O Libane, mi patrone, trade mihi istud. LIB. Est æquis libertum bajulare onus in via, quam patronum. PH. O Libane, ocellis pretiose, munus ornamentumque amoris, obsecro, faciam quod lubebit, da nobis istam pecuniam. LIB. Appella me ergo anaticulam, columbam, vel catellum, hirundinem,

////////

ante mergere; edd. quædam vett. rides Mithram ante mergere.—95 B. 1. factum nolo. Pll. 2. 3. 6. continuo; Lgg. conticino; C. conticinno; B. 1. 2. Hl. 1. Pll. 1. 4. 5. conticinio.—96 Nunc istam nunc t. jubes Ven. 1. jubes petere C. Pll. Lgg. B. 1. 2. Ven. 1. Bon. jube petere Hl. 1. atque o. mecum Ven. 1.—97 Pro vis te, C. a m. pr. juste; edd. quædam vett. te vis. Pl. 3. an oscultando.—98 Immo vero Hl. 1. B. 1. 2. Pll. 1. 2. 3. 5. 6. Ven. 1. Bon. Enimvero obsecro et tu Lgg. Imo in numero utrumque Pl. 4. ergo obsecro C. Pll. sex; ego obsecro et tu Hl. 1. B. 2. Ven. 1. Bon.—99 O Libane mihi Hl. 1. B. 1. 2. C. Pll. 1. 2. 3. 4. 6. Ven. 1. Bon.—101 O Libane Ven. 1. Bon. al. vett.—103 Dic i. mihi te B. 1. Ven. 1. Dic ergo mihi tibi Hl. 1. anaticulam Pll. 3. 4. B. 1. aneticulam C. a m. pr. ariticulum Pl. 5. ariculum Pl. 6. me tuam niticulum Lgg. tibi aviculum al.—104 C. Pl. 4. Exc. Lgg. monerulam; C. a m. sec. Pll. 1. 2. 3. 5. 6. monedulam. Lgg. Hl. 1. B. 1. 2. Ven. 1. Bon. putillum passerulum.—105

NOTE

95 *Conticinio*] 'Conticinium,' prima pars noctis, a silentio dictum.

104 *Monedulam*] In Neustria nostra appellamus 'cornicem clitelariam,' une corneille bâlée; quia videlicet supra utramque alam est amplior nota cinericia, similis clitellis. Olim vocabant Gallice *chucas*.

Putillum] A 'putus' aut 'potus' dicitur; unde Gallis *petit*. Est et 'putus' aut 'potus' a πόσθη, et πόσθος, *præputium*, pars illa corporis qua cen-

setur sexus uterque. A 'putus' fit 'putillus' et 'putilla,' Gallis 'meretrix juvenis.' Arbitrati sunt nonnulli 'præputium' dici a 'præputando,' quod præputaretur Judæis. Sed perperam, quia 'præputium' habet 'pu' longum, deinde Latinis fuit nomen 'præputii' antequam notum esset nomen Judæi. Igitur *præputium* est προπόσθιον Græce, et Plautus nihil aliud significat hoc loco quam 'voca me tuum amatorculum.'

Fac proserpentem bestiam me, duplicem ut habeam linguam, 105

Circumdatoque me brachiis: meum collum circumplecto.

AR. Ten' complectatur, carnufex? LI. quam vero indignus videor!

Ne istuc nequicquam dixeris tam indignum dictum in me: Vehes pol hodie me, siquidem hoc argentum ferre speres.

AR. Ten' ego veliam? LI. tun' hoc feras argentum hinc aliter a me? 110

AR. Perii hercle! si verum quidem est decorum, herum vehere servom,

Inscendo. LI. sic isti solent superbi subdomari.

Asta igitur, ut consuetus es puer olim: scin' ut dicam?

Hem sic: abi: laudo: nec te equo magis est equus ullus sapiens.

AR. Inscende actutum. LI. ego fecero: hem! quid istuc est? ut tu incedis! 115

moncdulam, passerculum. Da ut ego sim serpens, ut habeam duplicem linguam, et me cinge lacertis: complectere meum collum. ARG. Tene complectatur, furcifer? LIB. Quam vero videor indignus! Tu ne miseris hoc verbum tam indignum in me impune. Per Pollucem me portabis hodie, si tu speres hanc obtinere pecuniam. ARG. Tene portabo ego? LIB. Tunc obtinebis aliter a me hanc pecuniam? ARG. Nullus sum sane. Si verum quidem est honestum ab hero portari servum, inscende. LIB. Ita superbia horum hominum frangitur: asta ergo, ut solebas quondam cum puer eras. Capisne quæ dico? sic ambula: bene est. Neque est ullus equus sapientior te equo. ARG. Inscende celeriter. LIB. Ego fecero: hem! quid istud

////////

Fac proserpente Hl. 1. *Fac eduplicem* Lgg. *bestiam e duplicem* Pll. *bestiam duplicem* Bon.—106 *Circūdatorque* C. a m. pr. *Circundatoque brachiis* Lgg. *Circundato me* Hl. 1. *circumplectere* Hl. 1. B. 1. 2.—108 C. Lgg. *nequicquam*; Grut. an. 1612. *necquicquam*. Hæc dixeris tam indignum desunt in Lgg. *dictum tu in me* edd. quædam vett.—110 *Ton hoc feras* B. 1. *argentum aliter* Lgg. B. 1. 2. Hl. 1. Ven. 1. Bon.—111 *Peri* Ven. 1. *Perii jam illice homo meos hic lumbos flocco habebit. Hercle, si, &c.* Parei 2. e cod. Angerii Busquebii. *Pro flocco habebit, al. defloccabit.* B. 1. 2. Hl. 1. *est quidem*; Parei codd. *si verum quidem decorum*; al. *verum si quidem est erum.* B. 1. 2. Hl. 1. *servom*.—112 Pll. sex, C. Hl. 1. B. 1. 2. Ven. 1. 2. Bon. *sic istuc.* Lgg. *edomari*.—113 Lgg. *stabin' ut dico*.—114 Pll. sex, *Hem sic age.* Pl. 1. *te est equi magis.* Pl. 3. *magis es equus*.—115 B. 1. *Ascende.* B. 1. Pl. 3. 6. *ut tu idem is*; Pll. 1. 2. 4. 5. *ut tu inde is*; Pll. 3. 6. *ut tu vide, a m. sec. vide is* Ven. 1. *ut tumide, vel tumide*

NOTÆ

105 *Fac proserpentem bestiam*] Est insignis obscœnitas in his et sequentibus verbis: cum enim optat habere duplicem linguam, instar serpentis,

latet in his verbis virus turpissimæ libidinis ipso serpentino veneno juvenuti funestinus. Aristoteles 'duplicem linguam' tribuit serpentibus,

Demam hercle jam de ordeo, tolutim ni badizas !

AR. Amabo, Libane, jam sat est. LI. nunquam hercle hodie exorabis.

Nam jam calcari quadrupedem agitabo advorsum clivum, Postea ad pistorum dabo, ut ibi cruciari currens.

Asta, ut descendam nunc jam in proclivi, quanquam nequam es. 120

AR. Quid nunc ? quoniam ambo, ut est libitum, nos ambo delusistis,

Datisne argentum ? LI. siquidem mihi statuam et aram statuis,

Atque ut Deo mihi hic immolas bovem : nam ego tibi Salus sum.

LE. Etiam tu, here, istunc amoves abs te, atque ipse me aggredire ?

Atque illa sibi quæ hic jusserat, mihi statuis, supplicasque ? 125

est ? Quomodo ambulas ? Sane modo de tuo auferam hordeo, nisi procedas sublati ad numerum pedibus. ARG. Obsecro, Libane, jam satis est. LIB. Per Herculem non id consequeris hodie : etenim jam compellendus est mihi quadrupes admoto calcari adverso clivo, deinde tradam ducendum ad pistrinum, ut vexeris ibi currendo. *Stu ut pedem ponam nunc jam in prono : tametsi es improbus.* ARG. Quid nunc ? Quoniam nobis ambobus illusistis ad libitum, præbetis pecuniam ? LIB. Dabo, si mihi erigitis imaginem et altare, et mihi mactatis bovem, ut numini : nam ego sum tua Salus. LE. Quin arces istum a te, here, atque ipse me aggredieris ? et mihi

*****

is al. vett. ut incedis Lgg.—116 Pl. 1. Hl. 1. tollutim ; Pl. 4. de o. tuo ut hin- nibadizas, et supra lin. tolutim ; Pl. 5. ut tollutim vadizas ; B. 1. etiam vadizas. —118 Pl. 1. 2. 3. 4. 6. C. Hl. 1. Ven. 1. Bon. quadrupedo ; Pl. 5. quadrupedu. —119 Tum postea edd. vett. Tum deest in B. 1. 2. Hl. 1. C. Pl. sex, Ven. 1. Bon. al.—121 C. Pl. 1. 3. 6. quoniam amabo. B. 1. 2. Hl. 1. C. Pl. sex, Ven. 1. Bon. Ald. Junt. nos delusistis, omisso ambo ; quam vocem primus iniecit Gruterus. Lgg. habent, Nunc ? quom delusistis nos, ut est libitum. Amabo datis argentum ?—122 Hl. 1. B. 1. 2. et aras.—123 B. 1. mihi imolus.—124 Etiamne here Lgg. amore B. 1. Hl. 1. me ipse Grut. aggredere B. 1. Hl. 1. Ven. 1. Bon. et sic Acidal.—125 Parei 2. nunc supplicasque ; τὸ nunc deest

NOTE

‘ bisulcam ’ Plinius, ‘ trisulcam ’ Virgilius. ‘ Linguis micat ore trisulcis.’

116 *Tolutim*] Volutim et glomeratim. Virgilius : ‘ Insultare solo et gressus glomerare superbos.’

Badizas] Est proprium tolutarii et

gradarii equi, *haquenée*. Βαδίζω et βαδιστής, a βαδής.

118 *Quadrupedem agitabo*] Virgilius : ‘ Spumantemque agitabat equum.’ Idem, ‘ agitator aselli,’ id est, verberator.

AR. Quem te autem Deum nominem? LE. Fortunam atque Obsequentem.

AR. Jam istoc es melior. LI. an quid est olim homini salute melius?

AR. Licet laudem Fortunam, tamen, ut ne Salutem culpem.

PH. Ecastor ambæ sunt bonæ. AR. sciam ubi boni quid dederint.

LE. Opta id, quod, ut contingat, tibi vis. AR. quid si optaro? LE. eveniet. 130

AR. Opto annum hunc perpetuum mihi hujus operas. LE. impetrasti.

AR. Ain' vero? LE. certe, inquam. LI. ad me adi vicissim, atque experire.

Exopta id quod vis maxume tibi evenire, fiet.

AR. Quid ego aliud exoptem amplius, nisi illud cujus inopia'st,

Viginti argenti commodas minas, hujus quas dem matri? 135

LI. Dabuntur: animo sis bono face: exoptata obtinent.

AR. Ut consuevere, homines Salus frustratur et Fortuna.

LE. Ego caput huic argento fui hodie reperiundo.

concedis illa quæ imperaverat pro se Libanus, et supplicas? ARG. Quem vero Deum te appellabo? LE. Fortunam et Obsequentem. ARG. Jam melior es isto. LIB. An est aliquid quod melius sit homini salute? ARG. Tametsi sic prædico Fortunam, ut non vituperem Salutem. PHI. Sane utraque est bona. ARG. Resciscam quando dederint aliquid boni. LE. Roga id quod cupis ut tibi contingat. ARG. Quid si optavero? LE. Continget. ARG. Mihi cupio operas hujus continuo hoc anno. LE. Obtinuisti. ARG. Aisne vero? LE. Aio enimvero. LIB. Veni ad me vicissim, et periculum fac. Roga id quod voveris maxime tibi contingere. ARG. Quid ego exoptem aliud amplius, nisi id cujus inopia laboro? Præbes viginti minas argenti quas numerem hujus matri, LIB. Dabuntur, fac sis æquo animo, exoptata contingent. ARG. Salus et Fortuna fallit homines, ut mos est. LE. Ego fui hodie auctor reperiendæ hujus pecuniæ. LIB. Ego fui pes ad eam quærendam. ARG. Profecto

*****

in omnibus codd.—126 Q. autem Deum te B. 1. nominem Deum edd, quædam vett. Fortunam. AR. at quam edd. vett. obsequiam in iisdem; Bon. obsequellam.—127 B. 1. Hl. 1. et quædam edd. vett. est homini; τὸ olim extat in C. et Pll. sex.—132 Ad me adis B. 1. Ad me adsis Pl. 3. Ad me advicissim C. A me vicissim Lgg.—134 B. 1. quovis inopia est.—135 B. 1. 2. H. 1. quinque Pll. Ven. 1. Bon. hujus quidem matri; C. hujus quasdam matri, Lgg. commodas.—136 Hl. 1. B. 1. Pll. 3. 4. 5. Ven. 1. Bon. sis bono: facile, &c. Pll. 1. 2. 6. animo sis bono facie; C. face optingere; quidam ap. Pareum, faciem. Ven. 1. Bon. obtigent.—137 Ut consuere B. 1. C. Pll. sex, Ven. 1. Bon.—138 Lgg.

LI. Ego pes fui. AR. quin nec caput, nec pes sermonum apparet.

Nec quid dicatis, nec me cur ludatis scire possum. 140

LI. Satis jam delusum censeo: nunc rem, ut est, eloquamur.

Animum, Argyrippe, advorte sis! pater nos ferre hoc jussit Argentum ad te. AR. ut tempore oportuneque attulistis!

LI. Hic inerunt viginti minæ bonæ, mala opera partæ:

Has tibi nos pactis legibus dare jussit. AR. quid id est quæso? 145

LI. Noctem hujus et cœnam sibi ut dares. AR. jube advenire quæso.

Meritissimo ejus quæ volet faciemus, qui hosce amores

Nostros dispulsos compulit. LE. *patieris, Argyrippe,*

Patrem hanc amplexari tuum? AR. hæc facile faciet ut patiar.

Leonida, curre obsecro; patrem huc orato ut veniat. 150

LI. Jamdudum est intus. AR. hac quidem non venit.

LI. angiporto

non apparet aut caput aut pes in vestra oratione: nec possum capere quid dicatis, nec cur me conveniat. LIB. Existimo jam satis irrisum: aperiamus nunc rem qualis est. Adhibe, si placet, animum, Argyrippe: pater imperavit ut nos ad te deferremus hanc pecuniam. ARG. Et advexistis tempestive opportuneque. LIB. Hic insunt viginti minæ, bonæ quidem, sed partæ malis artibus: jussit ut ad te deferrentur certa lege. ARG. Quid id est, rogo? LIB. Ut sibi des noctem hujus et cœnam. ARG. Manda ut veniat, rogo; agamus quod placebit merito, utpote qui instauravit nostros hosce amores depulsos. LE. Sines, Argyrippe, tuum patrem amplexari hanc? ARG. Hæc efficiet ut sinam æquo animo. Leonida, prope-
ra, obsecro, ora patrem ut veniat huc. LIB. Jampridem est domi. ARG. Non

~~~~~

fui huic argento.—139 C. *quin ne caput.* C. Pll. B. 1. 2. Hl. 1. Ven. 1. Bon. sermonis.—140 *Ne quid Ven. 1. nec cur me deludatis* Hl. 1.—141 Hl. *nunc res ut est*; al. ap. Pareum, *rem ut est nunc.*—142 *Argyrippe* Lgg.—143 *Ad te argentum* Lgg.—145 *Quid id quæso* B. 1.—146 *Jube venire* Lgg.—148. 149 Lgg. *compulit.* AR. *Hæc facile*, &c. Hl. 1. B. 1. 2. Bon. *compulit.* LE. *Hoc faciet facile*, &c. Ven. 1. *discipulos compulit.* LE. *Hoc faciet facile*, &c. Verba, *patieris, Argyrippe*, desunt in omnibus codd. Parei: vs. vero 149 *Putrem hanc a tuam*, &c. extat in C. et Pll. sex; sed C. a m. pr. habuit *hoc facile.*—150 B. 1.

NOTÆ

138 *Ego caput*] Donatus. 'Caput origo et summa ejusque rei est.' Propert. 'Non ego nequitiae dicerer esse caput,' id est, dux, signifer, princeps ad nequitiam.

139 *Ego pes fui*] Basis, fundamentum.

147 *Meritissimo ejus*] 'Meritissimum' est substantivum, ut patet ex genitivo sequenti 'ejus.'

Illac per hortum circuit clam, ne quis se videret
 Huc ire familiarium : ne uxor resciscat, metuit.
 De argento, si mater tua sciat ut sit factum. AR. heia !
 Benedicite : ite intro cito : valete. LE. et vos amate. 155

quidem venit huc. LIB. Circuit clam illac angiporto per hortum, ne a quopiam familiarium videtur quando huc venit : veretur ne uxor cognoscat : si enim tua mater noverit quod sit factum de argento. ARG. Heia ! benedicite. Ite domum velociter : valete. LE. Et vos amate.

////////

orato huc.—151 G. ne venit.—152 B. 1. 2. Hl. 1. C. Pll. sex, circumit clam. B. 1. 2. Hl. 1. C. Pll. 1. 2. 3. 4. 5. viderit.—153 Hl. 1. ne uxor resistat.—154 De argento enim si edd. vett. De argento enim ni al. De argento, si Lgg. Hl. 1. B. 1. 2. C. Pll. Ven. 1. Bon.—155 Guelph. Benedicite. B. 1. 2. Hl. 1. Et nos amate.

NOTE

154 *Heia ! Benedicite*] Εὐφημεῖτε. las comprecationes, ne eas Dii facerent contrarium, βλασφημεῖν, male precari. rent ratas, et inprimis sanguine et Reformidabant veteres inprimis ma- genere conjunctorum.

=====

ACTUS QUARTI SCENA PRIMA.

DIABOLUS, PARASITUS.

DI. AGEDUM, istum ostende quem conscripsisti syngraphum

Inter me et amicam et lenam : leges perlege.

Nam tu poëta es prorsus ad eam rem unicus.

PA. Horrescet faxo lena, leges cum audiet.

DIA. Agedum deprome illum syngraphum quem conscripsisti inter me et amicam et lenam. Perlege leges. Etenim es artifex omnino unicus in iis rebus. PAR. Efficiam ut lena exanimetur quando accipiet leges. DIA. Age obsecro, perlege a

////////

1 Edd. vett. conscripst. — 2 B. 1. et leges pellege ; Hl. 1. leges pellege. — 5 C.

NOTE

1 *Syngraphum*] ‘Syngraphus’ et ‘syngrapha’ est tabula quam plures subscripserunt. ‘Chirographum’ est privata scriptura unius exarata manu et subsignata.

3 *Ad eam rem unicus*] ‘Unicum’ est egregium, præclarum, singulare. Festus : ‘Sardanapalus rex Assyriorum fuit unicæ luxuriæ.’ Cicero, ‘in quem illud elogium unicum.’

DI. Age quæso, mi, hercle, translege. PA. audin' ? DI.
audio. 5

PA. Diabolus Glauci filius Cleæretæ
Lenæ dedit dono argenti viginti minas,
Philenium ut secum esset noctes et dies
Hunc annum totum. DI. neque cum quiquam alio qui-
dem.

PA. Addone ? DI. adde : et scribas, vide, plane et probe. 10

PA. Alienum hominem intromittat neminem.

Quod illa aut amicum aut patronum. DI. neminem.

PA. Aut quod illa amicæ suæ amatorem prædicet.

Fores oclusæ omnibus sient, nisi tibi.

In foribus scribat, ' occupatam esse se.' 15

Aut quod illa dicat peregre allatam epistolam,

Ne epistola quidem ulla sit in ædibus,

Nec cerata adco tabula : et si qua inutilis

capite ad calcem. PAR. Audisne ? DIA. Audio. PAR. Diabolus, filius Glauci, numeravit viginti minas argenti Cleæretæ lenæ, ut Philenium sit secum diebus et noctibus toto hoc anno. DIA. Neque cum quoquam alio. PAR. Adjiciamne ? DIA. Adjice, et da operam ut scribas plane et probe. PAR. Inducat neminem alium hominem, quem hæc ut amicum aut patronum appellet. DIA. Neminem. PAR. Aut quem hæc dicat amatorem suæ amicæ. Fores sint clausæ omnibus, nisi tibi. Scribat in foribus hæc verba, ' Occupata sum.' Ne hæc dicat epistolam redditam a longe, sit nulla epistola apud eam, neque tabula cera obducta. Si sit aliqua pictura

////////

mi hercle ; pro quo nonnulli ap. Pareum, hasce, vel clare.—6 Niclauci filius cleretæ Diabolus Hl. 1. D. niclauci filius cleretæ B. 1. Ven. 1. Bon. Clauçi C. Pll. 2. 6. Niclauci Pll. 1. 3. 4. Nudaci Pl. 5. Cleretæ C. et Pll. sex.—7 Both. delet dono.—9 Hl. 1. quicquam.—10 Lgg. B. 1. 2. Hl. 1. Ven. 1. Bon. ut scribas. B. 1. plane. Etiam probe.—11 Hominem alienumque edd. quædam vett.—12 Lgg. B. 1. 2. Hl. 1. Ven. 1. Bon. aut patronum neminem ; Pl. 5. aut patronum nominet. In quibusdam editis additur, patronum suum ad se.—13 B. 1. 2. Hl. 1. Lgg. C. Pll. sex, Ven. 1. Bon. illa amica. Lgg. non agnoscent τὸ suæ. Al. ap. Pareum, amicam suam, aut sororem prædicet.—14 G. H. M. C. Pll. sex, B. 1. 2. Hl. 1. Ven. 1. Bon. Parei 1. 2. Both. 1. 2. sint.—15 Pl. 2. et Ven. 1. occupatum. Post hunc versum Pll. sex, C. B. 1. 2. Hl. 1. Ven. 1. Bon. inserunt vs. 149. superioris scenæ. Hoc faciet facile Hl. 1. Hæc faciet facile B. 1. Hic faciet facile Ven. 1. Bon.—16 B. 1. illatum.—17 Pll. sex, et B. 1. ulla quidem sit ; edd. quædam vett. ulla uspiam sit ; Both. 1. 2. ulla siet.

NOTE

18 *Nec cerata*] Propertius : ' Me juvenem facies pictæ, me numina lædunt.' Veretur videlicet Deos habere rivales. Ovidius : ' Si potes et ceras

remove : quid imagine muta Carperis ? hoc periit Laodamia modo.' Habebat Sichæi viri sui imaginem Dido, teste Virgilio. Sic eorum quos im-

Pictura sit, eam vendat: ni quadriduo
 Abalienarit, quo abs te argentum acceperit, 20
 Taus arbitratus sit, comburas, si velis.
 Ne illi sit cera, ubi facere possit literas.
 Vocet convivam neminem illa; tu voces.
 Ad eorum ne quem oculos adjiciat suos.
 Si quem alium aspexit, cæca continuo siet. 25
 Tecum una postea æque pocula potitet.
 Abs ted accipiat, tibi propinet, tu bibas.
 Ne illa minus, aut plus quam tu, sapiat. DI. satis placet.
 PA. Suspiciones omnes abs se segreget,
 Neque illæc ulli pede pedem homini premat, 30
 Cum surgat, neque in lectum inscendat proximum,
 Neque cum descendat, inde det cuiquam manum.

inutilis, eam vendat: nisi abalienarit intra dies quatuor a quibus acceperit pecuniam abs te, conjicies in ignem, si volueris. Ne illi sit cera in qua possit scribere epistolas. Eadem invitet neminem convivam: tu invita. Ne conjiciat suos oculos in ullum eorum. Si viderit quempiam alium, sit statim oculis capta. Postea potet tecum pariter: pocula accipiat abs te, propinct tibi, tu bibas. Ne illa minus, aut plus quam tu, sapiat. DIA. Placet satis. PAR. Amoveat omnes suspensiones a se, neque illa terat cuiquam homini pedem suum pede, cum surget; non ascendat in lectum vicinum; neque cum descendet, inde præbeat cuiquam manum, ne det cuiquam

*****

—18 *Ne cerata* Ven. 1. Bon. et si quæ Both. 1. 2. e conj. Reizii.—19 C. Hl. 1. Ven. 1. Bon. *vendat ni quadriduo*; Pl. sex, et B. 1. *vendat in quadriduo*; Pl. 1. a m. sec. *vendat ni quadriduo*; Pl. 5. a m. sec. *vendat in quadriduum*; Lgg. *vendat ni in quadriduo*.—20 Pl. 1. 2. 6. *Abalienarit quod ex te*; Pl. 3. *Abalienant quidem ex te*; Pl. 4. *Abalienaris quo ex te*; B. 1. 2. Hl. Bon. *quod ex te*; M. Ven. 1. 2. Med. 2. Arg. 3. Ald. Junt. *quo ex te*. B. 1. *recepit*.—22 *Ne ulla* Ven. 1. Bon. *possit facere* M. Both. 1. 2.—23 B. 1. 2. Hl. 1. Pl. 1. 2. 4. 5. 6. et Pl. 3. a m. pr. Ven. 1. Bon. *neminem illam*.—24 *Ad forum* Lgg. Pl. sex, C. B. 1. 2. Hl. 1. Ven. 1. Bon. *ne qua* B. 1. *ne cuiquam* G. *ne quemquam* Both. 1. 2. *adiciat* C. Pl. 1.—25 Hl. 1. *aspexerit*.—26 Pl. 1. 2. C. *poda potitet*; C. a m. sec. Pl. 3. 4. 5. 6. *pocla potitet*; Pl. 1. a m. pr. *poca potitet*; edd. quædam vett. *una poscat, æque pocula potitet*.—27 Pl. sex, B. 1. 2. Hl. 1. Ven. 1. Bon. *Adstet*. Both. 1. 2. *tum bibat*.—28 *Nec illa* B. 1. *Næ illa* Bon.—29 *Suspiciones* Both. 2. *abs te* Hl. 1.—30 Edd. quædam vett. *ulli suo pede*. C. *præmat*.—31 *Cum surgat* B. 1. *Consurgat* Ven. 1. Bon. *non in lectum*. al. ap. Pareum B. 1. *inscendat*.—32 B.

NOTÆ

pensius amamus, imagine delectamur.

26 *Potitet*] Alii malunt *poscat*. 'Poscere' autem est vocabulum in conviviis adhibere solitum, et in potationibus. 'Poscere majoribus'

subauditur 'poculis potum.' 'Simul' autem 'poscere potum,' 'simul bibere,' sunt indicia amoris.

30 *Pede pedem*] Ovidius: 'Velle latus digitis, et pede tange pedem.' Indicia sunt amoris.

Spectandum ne cui annulum det, neque roget.
 Talos ne cuiquam homini admoveat, nisi tibi.
 Cum jaciat, Te, ne dicat: nomen nominet. 35
 Deam invocet sibi, quam lubebit, propitiam,
 Deum nullum: si magis religiosa fuerit,
 Tibi dicat, tu pro illa ores, ut sit propitius.
 Neque illa ulli homini nutet, nictet, annuat;
 Post, si lucerna extincta est, nequid sui 40
 Membri commoveat quicquam in tenebris. DI. optimum
 est:
 Ita scilicet facturam: verum in cubiculo
 Deme istuc: equidem illam moveri gestio.
 Nolo habere illam causam, et votitam dicere.

annulum ridendum, neque postulet a quoquam homine neque admoveat cuiquam talos nisi tibi. Quando mittet manu talos, ne dicat, Te invoco, appellet nomen: invocet Deam quam roget sibi propitiam, sed nullum Deum. Si fuerit magis pia, tibi dicat ut tu pro illa roges, ut fateat: neque hæc nutet, sternutet, commoveat ulli homini. Si lucerna extinguatur, ne ullum membrum moveat in tenebris. DIA. Bene est si ita fecerit: sed excipe illud, quando erit in cubiculo, nam volo moveri ibi, et nolo illam habere hunc prætextum, ut sese dicat ream voti. PAR. Capió:

*****

1. 2. Hl. 1. *descendet.*—33 G. *neque cuiquam*; Arg. 3. *ne cuiquam*; Ald. Junt. *ne quoquam*. C. Pl. 1. 2. 4. 5. 6. *anulum*; Pl. 3. *anullum*.—34 B. 1. *neque cuiquam*.—35 *Cum jaceat* B. 1. 2. Hl. 1. Pl. 1. 2. 4. 6. Ven. 1. Bon. *Cum jacet* al. ap. Pareum. *tene dicat* Hl. 1. et sic Menrs.—36 *Deam sibi invocet* Ven. 1. Bon. al. vet. *libebit* Ven. 1. Bon. *propicius* C.—37 Both. 1. 2. *si m. r. fuerit*, e conj. Reizii.—39 B. 1. *ulli hominum nutet*. Lgg. Pl. 5. *innuat*.—40 *Post id si* Pl. 1. 2. 3. 4. 5. B. 1. 2. Hl. 1. Lgg. Ven. 1. Bon. *Post id lucerna* Pl. 6. *extincta sit* Ven. 1. *extinctast* Pl. sex, C.—41 *Membri sui com.* Ven. 1. *Membri com.* C. *optumst* C. Lgg.—43 *De me istuc* Ven. 1. Both. 1. 2. *illanc*.—44 *Nolo illam habere* Both. 1. 2. *et vetitam* G. M. Both. 1. 2. *et vetitam* Pl. 1. 2. 4. 5. 6. *et votitam*,

NOTE

35 *Te, ne dicat*] Quando antiqui talos jaciebant, solebant appellare nomen ejus quem plurimi facerent, ac potissimum amarent. Diabolus non vetetur ne quemvis alium appellet in jaciendis talis: nimium enim fuerit impudens et professi amoris; sed ne jaciendo dicat tantum 'te,' tacito nomine ejus quem invocet, sed dicat, 'te Diabole invoco,' et non 'te invoco' tantum, ne lateat sub illo 'te' nomen alius amatoris.

37 *Deum nullum*] Propitius: 'Ri-

valem possum non ego ferre Jovem.'

39 *Nutet*] 'Nutare' capite, 'nictare' oculis, 'indicare' digitis, 'innuere' naribus, labiis, superciliis dicitur.

44 *Votitam*] Id est, voto quo se obstrinxit, et religione prohibitam; quia pollicita est futurum, ut non se loco moveat, id est, a cubiculo non discedat. Inde per cavillationem negat Diabolus esse oportere Phile-nim sine motu in cubiculo. Sunt sordes vere hoc loco diabolicæ.

PA. Scio: captiones metuis. DI. verum. PA. ergo, ut
jubes, 45

Tollam. DI. quid ni? PA. audi reliqua. DI. loquere,
audio.

PA. Neque ullum verbum faciat perplexabile.

Neque ulla lingua sciat loqui nisi Attica.

Forte si tussire occœpsit, ne sic tussiat,

Ut cuiquam linguam in tussiendo proferat. 50

Quod illa autem simulet, quasi gravedo profluat,

Hoc ne sic faciat: tu labellum abstergeas

Potius, quam cuiquam savium faciat palam.

Nec mater lena ad vinum accedat interim,

Nec ulli verbo male dicat: si dixerit, 55

Hæc multa ei esto, vino viginti dies

Ut careat. DI. pulchre scripsti: scitum syngraphum!

PA. Tum si coronas, sarta, unguenta jusserit

pertimescis fallacias verborum. DIA. Dicis vere. PAR. Ergo erudiam ut mandas. DIA. Cur non? PAR. Accipe cetera. DIA. Dic, intelligo. PAR. Neque mittat ullum dictum anceps, neque noscat loqui lingua, nisi Attica: si forsitan tussire cœperit, ne sic tussiat, ut ostendat cuiquam linguam. Si vero illa fingat se gravedine laborare, hoc ne sic faciat: tu absterge potius labellum, quam præbeant cuiquam osculum: nec mater lena accedat interea ad vinum, nec convicium dicat ulli vel verbo. Si dixerit, esto pœna, ut abstineat vino viginti dies. DIA. Bene scripsisti. Quam elegans syngrapha! PAR. Tunc temporis si mandavit ancille

~~~~~

vel *votutam*, sive *totictam*, C.—46 Hl. 1. *eloquere*.—47 Pl. sex, Ven. 1. Bon. *perplexibile*; B. 1. *audiat perplexibile*; al. ap. Parenm, *faciat perplexibile*.—49 B. 1. *luscire occæpit*. Ven. 1. Bon. *nec sic*. B. 1. *ne sic luscias*.—50 *Ut cuique* Pl. 1. 2. Lgg. *Ut quoiquam* Ald. Junt. Both. 1. 2. *Ut quiquam* al. ap. Pareum. *proserat* C. Pl. 4. Parei 1. 2. *quod placebat* Grutero et Scioppio Susp. Lect. v. 19.—51 Q. i. *haud simulet* Pl. 4. a m. sec. B. 1. Hl. 1. *præfluat* Pl. 6. *profluat* Pl. 4.—52 C. a m. pr. *absterguas*.—53 Pl. 1. 3. 4. 5. B. 1. 2. Hl. 1. Ven. 1. Bon. *salivium*; Pl. 2. *salivura*; Pl. 6. *salivium*.—55 *Nec illi v. vale* Lgg. *malo* Ven. 1.—56 *Hæc multa* Bon. *Hæc multa esto* Lgg.—57 C. H. 1. B. 1. 2. Pl. 1. 2. 3. 4. 5. Ven. 1. Bon. *scriptes*; Pl. 6. *scriptas*; Lgg.

NOTE

45 *Captiones*] Cic. ‘Captiones dialecticæ, captiosum genus interrogandi.’

47 *Verbum perplexabile*] Nonius: ‘Figuratum, quod aliud audiatur, aliud sentiatur.’ Terentius, ‘per-

Delph. et Var. Clas.

plexe loqui.’ Plautus, ‘perplexim lacessum oratione.’ *Perplexus*, *πεπλεγμένος*.

54 *Ad vinum accedat*] Nec interea dum computabimus, si lena accedat ad nos, nec convicietur ulli.

Plaut.

P

Ancillam ferre Veneri aut Cupidini,
 Tuus servus servet, Venerine eas det, an viro. 60
 Si forte pure velle habere dixerit,
 Tot noctes reddat spurcas, quot puras habuerit :
 Hæc sunt non nugæ : non enim mortualia.
 DI. Placent profecto leges : sequere intro. PA. sequor.

sue, ut offerat Veneri aut Cupidini coronas, sarta, unguenta, tuus servus observet eas, ne det Veneri, an viro. Si dixerit forte velle se caste vivere, spurca sit tot noctibus, quot fuerit pura. Hæc non sunt nugæ. Etenim non sunt funeralia.
 DIA. Certe leges mihi probantur. Sequere domum. PAR. Sequor.

////////

scribis. C. singraphum.—58 Lgg. ungenta.—59 Ancillam suam edd. quædam vett.—60 Tuus observet Veneri ne, &c. Ald. Junt. T. s. servet : Veneri : ne, &c. B. 1. eu det Lgg. H.—61 Se forte Camer. puras Ald. Junt.—62 Tot reddat Camer. omisso τῶν noctes, quod tamen servant omnes codd. Al. ap. Pareum, quot p. habuerit.—63 Lgg. mortalia ; al. ap. Pareum, mortuaria, vel mortaria.

NOTE

61 *Si forte pure*] Matronæ et meretrices secubabant olim a viris et amatoribus per decem dies integros, antequam ad sacrificandum aut Cereri aut Isidi accederent. Id Latini *pure habere sese* appellabant, Græci ἀγνέειν, ἀγνῶς ἔχειν. Tibull. 'et puro secubuisse toro.'

62 *Tot noctes reddat spurcas*] Parasitus statuit tot esse dependendas a

meretrice Diabolo noctes, quot fuerunt puræ. Propertius ; 'Votivas noctes et mihi redde decem.'

63 *Nugæ*] 'Nugæ' sunt mortualia seu carmina præficarum in funeribus : 'nugæ' et 'neniæ' idem sunt : et 'nugæ' dicuntur passim de rebus inutilibus, quales sunt lacrymæ in funeribus ; necessitati enim naturæ parendum est, et semel moriendum.

=====

ACTUS QUARTI SCENA SECUNDA.

DIABOLUS, PARASITUS.

DI. SEQUERE hac : egon' hæc patiar ? aut taceam ? emori
 Me malim, quam hæc non ejus uxori indicem.
 Ain' tu ? apud amicam munus adolescentuli

DIA. Veni huc. Egone scram hæc ? aut silebo ? Dispeream potius, quam non aperiam hæc ejus conjugii. Aisne tu ? Obeas pares juvenis cum amica ? Excuses

////////

1 Hl. 1. ego ne hæc ; Vet. 1. ego hæc.—3 Ain tu apud amicam ? Ven. 1.

Fungare? uxori excuses te, et dicas senem?
 Præripias scortum amanti, atque argentum obicias 5
 Lenæ? suppiles clam domi uxorem tuam?
 Suspendas potius me, quam tacita tu hæc auferas.
 Jam quidem, hercle, ad illam hinc ibo, quam tu propediem,
 Nisi quidem illa ante occupasset te, effliges scio,
 Luxuriæ sumtus suppeditare ut possies. 10
 PA. Ego sic faciendum censeo: me honestiust,
 Quam te, palam hanc rem facere, ne illa existumet
 Amoris causa percitum id fecisse te,
 Magis quam sua causa. DI. at pol qui dixisti rectius.
 Tu ergo fac ut illi turbas, lites concias, 15
 Cum suo sibi gnato unam ad amicam de die

te uxori in mutuis officiis conjugalibus, et dicas senem? Eripias scortum filio amanti? Atque offeras lenæ pecuniam? Spolies occulte tuam uxorem domi? Me suspendas potius quam tu feras hæc impune. Modo per Herculem ibo hinc ad illam quam tu ad summam inopiam rediges brevi ut scio, nisi illa te anteverterit, ut possis facere satis sumtibus luxuriæ. PAR. Ego existimo ita agendum, honestius est me pervulgare publice hanc rem quam te, ne illa putet te fecisse id incitatum amore magis quam sua causa. DIA. At per Pollucem cum dixisti melius. Igitur tu perface, ut illi concites tumultum, discordiam, quod potest cum suo ipsius filio juxta unam

//////////

Bon. adolescenti C. et plerique Pll.—4 *Fungare uxori excuses te?* B. 1.—5 Pll. 2. 3. 4. 5. 6. et Hl. 1. *objicias*.—6 B. 1. *suppiles*; C. *suppelles*; Pll. 1. 4. Lgg. *suppelles*; Pll. 2. 5. *supplex*.—7 *Suspendas C. potius tu me* Lgg. *tacita tu* B. 1. 2. Hl. 1. H. M. G. C. Pll. sex, Ven. 1. Bon. al. *tu abest* Ald. Junt. Arg. 3. Both. 1. 2.—8 B. 1. *ad illam ibo*. Hl. 1. *ibo, atque propediem*. C. *propediem*.—9 *Nisi quid illa* Hl. 1. *te deest in G. effliges* Both. 1. 2. *occupas si te effliges* C. *affliges* al. ap. Pareum.—10 *Luxuriæ* B. 1.—11 *Ego sic faciendum* B. 1. 2. H. M. Med. 2. Ald. Junt. Arg. 3. Both. 1. 2.—14 *At pol quin* Pll. sex, G. H. M. B. 1. 2. Hl. 1. Ven. 1. Bon. Med. 1. 2. Arg. 1. 2. 3. Ald. Junt. al. vett. item Both. 1. 2. *dixisti* B. 1. 2. C. Pll. sex, Ven. 1. Bon.—15 *Tu e face* G. codex Menrsii, et Both. 1. 2. *concias* B. 1. *concinnas* Lgg.—16 Ven. 1.

NOTE

7 *Tacita*] Passive, 'quam hæc a me taceantur.' Alias active: Cic. 'tacita corporis figura,' id est, quæ tacet.

16 *De die*] *En plein jour*. Qui de die convivabantur, habebantur intemperantiores, solito cœnæ tempore minime expectato. Nimirum legitima convivii hora apud Romanos erat post solis occasum. Itaque quia cœ-

na fiebat vespere, Plautus noster in Milite dixit, 'vespere suo vivere,' id est, cœna vespertina. Vespertinam illam horam novam notat fuisse Martialis: 'Imperat exstructos frangere nona toros,' id est, cœnare. Saturnalibus diebus cœna incipiebat a multa luce, ut helluandi esset spatium.

Potare, illam expilare jam. PA. ne me mone.
Ego istud curabo. DI. at ego te opperiar domi.

amicam, tota die, illam expilare jam. PAR. Noli me admonere : ego curabo istud.
DIA. *At ego te expectabo domi.*

//////////

Bon. *una ad, &c.* ita Lips.—17 Pl. 6. Pl. 5. a m. pr. *Potitare illam expilare jam emore*; Pl. 5. a m. sec. C. Pl. 1. 2. 3. 4. H. B. 1. 2. Hl. Ven. 1. Bon. *jam emone*; Pl. 1. *Potiare*; Pl. 1. 2. 3. 4. C. *Portare*; *Potitare* etiam Ven. 1. Bon. *Potare expilare clam* al. ap. Pareum; *clam* etiam J. Gul. Both. 1. 2. *Ne me mone* G. M.—18 *Ego istud* Lgg. B. 1. 2. Hl. 1. Bon. Both. 1. 2.

=====

ACTUS QUINTI SCENA PRIMA.

ARGYRIPPUS, DEMÆNETUS.

AR. AGEDUM, decumbamus sis, pater. DE. ut jusseris,
Mi gnate, ita fiet. AR. pueri, mensam apponite.
DE. Numquid nam tibi molestum est, gnate mi, si hæc
nunc mecum accubat?
AR. Pietas, pater, oculis dolorem prohibet, quanquam ego
istanc amo,
Possum equidem inducere animum, ne ægre patiar, quia
tecum accubat. 5

ARG. *Agedum, pater, accumbamus, si placet.* DE. *Sic fiet, mi fili, ut volueris.*
ARG. *Servi, sternite mensam.* DE. *Estne tibi durum, mi fili, si hæc accubat jam mihi?* ARG. *Pietas, pater, vetat lacrymas oculis : tametsi ego istam diligo. Possum certe a me impetrare, ne feram indigne quod decumbat tecum.* DE. *Decet ado-*

//////////

1 *Age d. sis* Lgg. C. *Age cubamus* B. 1. Hl. Ven. 1. Bon. *Agedum accumbamus* Pl. 5. *pater ut jusseris* B. 1.—2 *M. ita fidet*; Lgg. *ita fiat.*—3 C. *molestus est.* Ven. 1. Bon. *mi gnate.* B. 1. 2. Hl. 1. Ven. 1. Bon. *si hæc mecum accubat*; Lgg. M. H. G. *molestumst hæc mecum una accubat*; C. Pl. sex, *si hæc nunc mecum una accubat.*—4 *Pietas patris pater* B. 1. *istanc ego amo* G.—

NOTÆ

1 *Decumbamus*] ‘Discumbere’ est qui videt quod invidet. Terentius : convivarum, ‘decumbere’ ægroto- ‘Vin’ facere quod tuo viro oculi do- rum. leant?’ id est, quod invito animo vi-

4 *Oculis dolorem prohibet*] Dolor deat tuus vir.
ille non oculorum est, sed animi ejus

DE. Decet verecundum esse adolescentem, Argyrippe.

AR. edepol, pater,

Merito tuo facere possum. DE. age ergo, hoc agitemus convivium

Vino et sermone suavi: nolo ego metui, amari mavolo,

Mi gnate, me abs te. AR. pol ego utrumque facio, ut æquum est filium.

DE. Credam istuc, si esse te hilarum videro. AR. an tu esse me tristem putas? 10

DE. Putem ego? quem videam æque esse mœstum, ut quasi dies si dicta sit.

AR. Ne dixis istuc. DE. ne sic fueris, illico ego non dixero.

AR. Hem! aspecta: rideo. DE. utinam, male qui mihi volunt, sic rideant!

AR. Scio equidem quamobrem me, pater, tu tristem credas nunc tibi;

Quia istæc est tecum: atque ego quidem, hercle, ut verum tibi dicam, pater, 15

Ea res male habet: ac non eo, quin tibi non cupiam quæ velis:

Verum istam amo: aliam tecum esse equidem facile pos-
sim perpeti.

lescentem esse verecundum, Argyrippe. ARG. Per ædem Pollucis, pater, possum concedere tuis meritis. DE. Age igitur, celebremus hoc convivium vino et oratione festiva. Ego nolo timeri abs te, mi fili! malo diligi. ARG. Per Pollucem ego præsto utrumque, ut par est natum. DE. Credam id, si conspexero te letum. ARG. Tunc existimas me esse mœstum? DE. Ego arbitror, utpote quem videam esse perinde tristem atque si causu tibi capitalis dicenda sit. ARG. Ne dixeris id. DE. Ne sic egeris, statim ego dicere desinam. ARG. Hem! vide: rideo. DE. Utinam, qui mihi infensi sunt, sic rideant! ARG. Video profecto, pater, quare tu existimes me mœstum esse nunc propter te, quia hæc est tecum; atque ego quidem, per Herculem, ut tibi dicam vere, pater, ea res est indecora, ac non idcirco dico id, quod non tibi exoptem quæ cupias, sed deperco istam. Certe possim ferre a quo

//////////

8 *Vino ut sermone amari volo* Lgg. *Unio et Pll.* 2. 5. 6. *Vino ut sermoni* C. B. 1. Ven. 1. Bon.—10 *Credo edd. quædam vett. hilarem* B. 1. Ven. 1. Bon. *rideo tristem*, omissis intermediis, Lgg. *si ego te esse* M.—11 *Nonnulli ap. Pareum, mæstum, quasi, omisso τῶ ut.*—12 *Ne dixeris* B. 1. 2. Pll. sex, Ven. 1. Bon. *Ne si fueris* Hl. 1. *Nec sic fueris* B. 1. *Ne sic, fueris ilico* C.—13 *Hem specta* Lgg.—14 *B. 1. M. V. et Both. 1. 2. parens. Ven. 1. me pater tristem.*—15 *Quia istust in quibusdam ap. Pareum. ego equidem* H. Hl. 1.—16 *Ea res me male* Lgg. C. Pll. sex, B. 1. 2. Hl. 1. Bon. *at non* B. 1. Hl. 1.

DE. At ego hanc volo. AR. ergo sunt quæ exoptas:
mihî quæ ego exoptem volo.

DE. Unum hunc diem perpetere, quoniam tibi potestatem
dedi,

Cum hac annum ut esses, atque amanti argenti feci co-
piam. 20

AR. Hem istoc me facto tibi devinxisti. DE. quin te ergo
hilarum das mihî?

animo aliam quamvis esse tecum. DE. At ego volo hanc habere. ARG. Igitur tibi sunt quæ exoptas; ego volo quæ mihî exoptem. DE. Concede mihî hunc diem unum, quia per me tibi licet ut sis cum hac totum annum, et suppeditavi pecuniam amanti. ARG. Ah! me obstrinxisti tibi. DE. Cur igitur non te das mihî lætum et ulacrem?

~~~~~

quia tibi M. G. qui tibi H.—17 Lgg. esse facile. H. M. G. B. 1. 2. Hl. 1. Ven. 1. Bon. possum, quod recepit Both.—18 Lgg. quæ optas. Mox ego deest in B. 1. et H.—20 B. 1. 2. Hl. 1. annum esses.—21 B. 1. 2. Hl. 1. C. Pl. sex, Ven. 1. Bon. devinxisti. Mox Quia te in nonnullis ap. Pareum; Quin ergo te B. 1. hilarem Hl. 1. Ven. 1. Bon.

=====

ACTUS QUINTI SCENÆ SECUNDA.

ARTEMONA, PARASITUS, DEMÆNETUS, ARGYRIPPUS,
PHILENIUM.

ART. Ain' tu, meum virum hic potare, obsecro, cum filio?
Et ad amicam detulisse argenti viginti minas?

Meoque filio sciente id facere flagitium patrem?

PA. Neque divini, neque mi humani posthac quicquam
accreduas,

Artemona, si hujus rei me esse mendacem inveneris. 5

ART. At scelestas ego, præter alios meum virum fui rata

ART. An dicis, amabo, meum maritum bibere hic cum nato, et attulisse viginti minas argenti ad amicam, et patrem id perpetrare scelus, conscio meo nato? PAR. Deinceps me audias in re nulla neque divina neque humana, Artemona, si deprehenderis me esse mendacem in hac re. ART. At infelix ego, arbitrabar meum maritum

~~~~~

1 Scin tu B. 1.—2 Etiam ad M. B. 1. Et jam ad conj. Both.—3 C. a m. pr. scienti.—4 C. Pl. sex, B. 1. neque mihî.—5 Arthemona B. 1. Hl. me rei Bon. mendacem me esse Hl. 1. Hic versus deest in quibusdam libris.—6 Ah scelestas B. 1. Hl. 1. 2. 3. 5. A scelestas Pl. 4. Ha scelestas Pl. 6. alias B. 1. Hl. 1.

Siccum, frugi, continentem, amantem uxoris maxime.

PA. At nunc dehinc scito, illum ante omnes minimi mortalem preci :

Madidum, nihili, incontinentem, atque osorem uxoris suæ.

ART. Pol ni vera ista essent, nunquam faceret ea quæ nunc facit. 10

PA. Ego quoque, hercle, illum antehac hominem semper sum frugi ratus.

Verum hoc facto sese ostendit, qui quidem cum filio

Potet una, atque una amicam ductet decrepitis senex.

ART. Hoc ecaster est, quod ille it ad cœnam cotidie.

Ait sese ire ad Archidemum, Chæream, Chærestratum, 15
Cliniam, Chremem, Cratinum, Diniam, Demosthenem.

Is apud scortum corruptelæ, et liberis lustris studet.

PA. Quin tu illum jubes ancillas rapere sublimem domum?

ART. Tace modo: næ illum ecaster miserum habebō.

PA. ego istuc scio

Ita fore illi, dum quidem cum illo nupta eris. ART. ego
censeo 20

Eum etiam hominem aut in senatu dare operam, aut clientibus :

præter ceteros mortales sobrium, temperantem, pudicum. PAR. At jam intellige deinceps cum hominem esse nihili, si quis maxime deditum vino, vilem, impudicum, et inimicum suæ conjugis. ART. Per Pollucem nisi hæc ita se haberent, nunquam committeret ea quæ committit nunc. PAR. Ego etiam per Herculem semper existimavi hucusque eum virum esse moderatum; sed qualis sit, aperit hoc scelere, cum bibit simul cum nato, et ductet simul amicam senex capularis. ART. Idcirco per ædem Castoris est, quod ille it ad cœnam singulis diebus, et ait sese ire ad Archidamum, Chæream, Chærestratum, Cliniam, Chremem, Cratinum, Diniam, Demosthenem, et idem animum adhibet corruptelæ et publicis lupanaribus apud meretrices. PAR. Cur non tu imperas ancillas illum tollere sublimem domum? ART. Sile jam: per ædem Castoris illum reddam infelicem. PAR. Ego nosco ita futurum, quamdiu quidem eris nupta cum illo. ART. Ego existimo eum etiam hominem aut studere rebus forensibus, aut clientibus, et defessum labore forensi dormire

~~~~~

Pll. sex. frugi rata B. 1. 2. Hl. 1. Ven. 1. Bon. frugirata Pll. sex, C. furi rata Both. 1. 2.—7 Siccum continentem Lgg.—8 Pll. 2. 5. 6. Ven. 1. mortales. C. Lgg. Pll. 1. 3. 4. B. 1. 2. Hl. 1. Bon.—10 Pol ni ista vera C. Pol nisi ista vera Pll. 3. 4.—11 Lgg. semper frugi ratus.—12 B. 1. qui quicquid est cum; Lgg. esse ostendit quid est cum.—13 Potat Lgg. Potitet una: una amicam B. 1. P. una unam amicam Hl. 1. unam amicam etiam Ven. 1.—14 Hl. 1. illud it. Pl. 1. quotidie.—15 Chæream, Chærestrum al. ap. Pareum.—16 Cratinum, Cliniam, Dem. Hl. 1. Cliniam Dem. etiam Ven. 1. Cluviam Dem. Pl. 1. Demosthenem Dumiam B. 1. Cliniam Dem. Bon. Dineam Dem. al. ap. Pareum.—17 B. 1. Hl. 1. corruptelæ. Al. ap. Pareum, et liberis.—19 Parci 1. 2. al.

Ibi labore delassatum noctem totam stertere.

Ille opere foris faciundo lassus noctu advenit :

Fundum alienum arat, incultum familiarem deserit.

Is etiam corruptus, porro suum corrumpit filium. 25

PA. Sequere hac me modo, jam faxo ipsum hominem manifesto opprimas.

ART. Nihil ecastor est quod facere mavelim. PA. manedum. ART. quid est ?

PA. Possis, si forte accubantem tuum virum conspexeris,

Cum corona amplexum amicam, si videas, cognoscere ?

ART. Possum ecastor. PA. hem tibi hominem. ART. perii ! PA. paulisper mane. 30

Aucupemus ex insidiis clanculum quam rem gerant.

AR. Quid modi, pater, amplexandi facies ? DE. fateor, gnate mi.

AR. Quid fatere ? DE. me ex amore hujus corruptum oppido.

PA. Audin' quid ait ? ART. audio. DE. egon' ut non domo uxori meæ

Subripiam in deliciis pallam quam habet, atque ad te deferam ? 35

tota nocte. Ille lassus in opere faciundo foris revertitur de nocte, colit agrum alienum, relinquit domesticum inaratum. Is etiam corruptus deinde corrumpit suum natum. PAR. Sequere me hac, jam efficiam modo ut occupes in flagranti delicto ipsum hominem. ART. Nihil est per ædem Castoris quod malim assequi. PAR. Manedum. ART. Quid est ? PAR. Potes cognoscere tuum maritum, si forte videris accubantem cum corona, et amplectentem amicam, si intuearis ? ART. Possum per ædem Castoris. PAR. Hem ecce hominem. ART. Nulla sum. PAR. Sine paululum : obserremus clam ex insidiis quid faciant. ARG. Quousque tandem, pater, amplexabere ? DE. Fateor, fili. ARG. Quid fateris ? DE. Me incensum esse mirum in modum hujus amore. PAR. Audisne quid dicit ? ART. Audio. DE. Egone possim tenere manum, ut non suffuror domo ab uxore togam quam

*****

vett. illum mecastor. B. 1. H. 1. habeo,—21 Lgg. B. 1. 2. Hl. 1. Pll. sex, C. Ven. 1. Bon. hominem in.—24 Pll. 1. 2. 6. aut incultum ; al. ap. Pareum, incultu.—25 Pl. 2. Is met corruptus ; Pl. 6. Is porro corruptus. C. Parei 1. 2. al. vett. corrupit filium. Post hunc versum nonnulli inserunt, Quin etiam me miseram favosum facit flagitiis suis.—26 C. a m. pr. hac modo. Pll. sex, C. manifesto. Hæc vox deest in Lgg.—29 B. 1. 2. Hl. 1. si videris.—30 Possim edd. quædam vett. Em tibi hominem Lgg.—33 Pll. sex, C. amore corruptum

NOTÆ

23 *Opere foris*] Agriculturæ allegoria ad obvelandas res amatorias.

Non edepol conduci possum vita uxoris annua.

PA. Censen' tu illum hodie primum ire assuetum esse in ganeum?

ART. Ille ecaster suppilabat me, quod ancillas meas Suspicebam, atque insontis miseras cruciabam. AR. pater, Jube dare vinum; jamdudum factum est, cum primum bibi. 40

DE. Da puere ab summo; age, tu interibi ab infimo da suavium.

ART. Perii misera! ut osculatur carnufex, capuli decus.

DE. Edepol animam suaviorem aliquanto quam uxoris meæ.

PH. Dic amabo, an foetet anima uxoris tuæ? DE. nau- team

unice amat, et ad te afferam? Per ædem Pollucis malim vitam meæ uxoris produci uno anno, quam non surripere. PAR. Existimas tu illum nunc primum ire ad lupanar? ART. Per ædem Castoris ille mihi surripiebat ea quæ putabam mihi surripî ab ancillis, et animadvertēbam in infelices innocentes. ARG. Pater, manda propinari vinum: jampridem factum, cum primum potavi. DE. Da, serve, ab summo lecto, age interim tu das suavium ab imo triclinio. ART. Nulla sum, infelix! quomodo furcifer capularis amplectitur! DE. Per ædem Pollucis spiritum multo anæniorē quam spiritum meæ conjugis. PH. Dic, obsecro, an spiritus tuæ con-

oppido. Vatt. et Lips. correctum; al. ap. Pareum, amore hujus c. esse oppido. —34 Egon' domo Lgg.—35 Subrupiam C. et Parei l. 2.—36 Edd. quædam vett. possim.—37 Edd. quædam vett. illunc hodie; B. l. hodie illum. Mox esse deest in Ven. l. assuetum ire in ganeum B. l.—39 C. cruciebam.—40 Jubet Hl. l.—41 B. l. tu introabi. C. da savium.—44 B. l. an fatet. Hl. l. uxori.—

NOTÆ

36 *Vita uxoris annua*] Si quis mihi spondeat fore ut mea uxor intra annum moriatur, si non ei suffurer pal- lam quam amat; nolim polliceri id, quamvis nihil mihi sit optatius quam mors uxoris.

37 *Ganeum*] Γάνειον, fornix. Do- natus: 'Veteres ganeum tabernam meritoriam dixerunt, ἀπὸ τῆς γᾶς, τοῦτ' ἔστι τῆς γᾶς, quod ea sint in ter- ra, non ut cœnacula, supra terram.'

41 *Ab summo*] Medius erat inter filium et Philenium Demænetus: mandat libari pocula ab Argrippa, et oscula ab Philenio.

42 *Capuli decus*] Nonius: 'Capu- lus a capiēdo; nam sarcophagum, id est, sepulcrum, veteres capulum dici voluerunt, quod corpora capiat.' Festus: 'Capulum et manubrium gladii vocatur, et id quo mortui effe- runtur, utrumque a capiēdo dictum: sane a capulo fit capularis.' Porro 'capuli decus' dicitur Demænetus, id est, ornamentum implendo capulo aptum.

44 *Nauteam*] Nonius: 'Nantea est aqua de sentina, a nautis dicta.' Fes- tus: 'Nantea herba est grans nigris qua coriarii utuntur, dicta quasi nan-

Bibere malim, si necessum est, quam illam oscularier. 45

ART. Miser ecaster es. PA. mecastor dignus est. AR.
quid ais, pater?

ART. Ain' tandem? edepol næ tu istuc cum malo magno
tuo

Dixisti in me: sine! venias modo domum, faxo ut scias
Quid pericli sit dotatae uxori vitium dicere.

AR. Ecquid matrem amas? DE. egone? illam nunc amo,
quia non adest. 50

AR. Quid, cum adest? DE. periisse cupio. PA. amat
homo hic te, ut prædicat.

ART. Næ ille ecaster foenerato funditat: nam si domum
Redierit hodie, osculando ego ulciscar potissimum.

AR. Jace, pater, talos, ut porro nos jaciamus. DE. maxime.
Te Philenium mihi, atque uxori mortem: hoc Venerium
est. 55

jugis grave olet? DE. Malim potare sentinam, si necesse est, quam illam osculari.
ART. *Per ædem Castoris es infelix. PAR. Per Castorem meretur. ARG. Quid*
dicis, pater? ART. Aisne demum? Per ædem Pollucis certe tu dixisti id adver-
sus me cum tuo magno periculo: sine: revertere mox domum, efficiam ut intelligas
quid periculi sit convicium inferre conjugum amplioris dotis. ARG. Numquid diligis
matrem? DE. Equidem illam amo nunc, quia non adest. ARG. Quid, cum ad-
est? DE. Velim interiisse. PAR. Hic homo te amat sicuti dicit. ART. Per
ædem Castoris dicit hæc magno fœnore: nam si revertatur hodie domum, ego pæ-
nas sumam potissimum fatididis osculis. ARG. Conjice, pater, talos luserios, ut
deinde mittamus. DE. Invoce plurimum te mihi ut javeas, Philenium, et letum

//////////

45 Edd. quædam vett. *quam illanc*. 'Hic versus in omnibus Mss. nostris
ponitur post vs. 49. ita tamen, ut singuli fere libri notent, non suo loco
scriptum: sed per errorem deturbatum de sede hac sua.' Pareus. *si necesse*
sit Hl. 1.—46 *Ecaster dignus est* B. 1. Hic vs. deest in Bon. Decem, vs.
scilicet 46—56 desunt in Ven. 1.—47 B. 1. Hl. 1. *ne tu isthæc*. B. 1. al. ap.
Pareum, *magno malo*.—48 Bon. *domui, f. ut sciam*.—49 Pl. 3. 4. 5. 6. B. 1. 2.
Hl. 1. Bon. *convitium*; Pl. 6. a m. pr. *facere pro dicere*.—50 'Hic vs. in C.
et Pl. sex collocatur post vs. 45. *Bibere malim*, &c. sed cum omnes codd.
scribarum negligentia hoc loco prodant, res ipsa loquitur, rectius huc col-
locari; nam idem hic vs. una cum vs. 45. *Bibere malim*, &c. iterum in om-
nibus Mss. inculcatur post vs. 56. *Pueri, plaudite*, &c. cum obelismo, non
suo loco esse scriptum. In iisdem libris scribitur *ecaster*, non *mecastor*.
Pareus. *Ego næ illam* Bon.—51 Lgg. *te hic*.—52 *Ne* C. Bon. *hæc funditat*
Pareus 1. 2. et al. vett. *illac funditat* al.—54 *Tace . . . jaceamus* Bon.—55 B. 1.

NOTÆ

sea permutatione *t* in *s*.'

49 *Vitium dicere*] Id est, convi-
cium.

55 *Venerium*] Quatuor tali erant,
et quatuor jactus talorum. Primus
jactus erat *Venerius*; secundus, *Ca-*

Pueri, plaudite, et mihi ob jactum cantharo mulsum date.

ART. Non queo durare. PA. si non didicisti fullonicam, Non mirandum est: in oculos invadi *nunc* est optimum.

ART. Ego pol vivam, et tu isthæc hodie cum tuo magno malo

Invocavisti. PA. ecquis currit pollinctorem arcessere? 60

AR. Mater, salve. ART. sat salutis. PA. mortuu'st Demænetus.

Tempus est subducere hinc me: pulchre hoc gliscit prælium.

Ibo ad Diabolum, mandata dicam facta, ut voluerit,

Atque interea ut decumbamus suadebo, hi dum litigant.

Post eum demum huc cras adducam ad lenam, ut viginti minas

65

conjugi: hoc est Venerium. Servi, plausum edite, et mihi fundite mulsum de cantharo ob jactum felicem. ART. Non possum durare. PAR. Si non didicisti artem durandarum vestium fullonicam, non ita miror: est jam opportunum invadere in ejus oculos. ART. Per Pollucem ego vivam, et tu invocasti hodie hanc meretricem cum tuo magno damno. PAR. Ecquis currit ad vocandum unguentarium feralem? ARG. Mater, ave. ART. Sat salutis est. PAR. De Demæneto actum est, nunc me subducam hinc. Hæc pugna inquit pulchre, ibo ad Diabolum, nuntiabo factum satis mandatis sicut voluit, et interim auctor ero ut prandeamus, intereadun hi rixantur. Tandem postea eum adducam ad lenam cras, ut ei numeret viginti minas, ut

*****

Hl. 1. Lgg. C. et plerique Pll. uxoris. B. 1. Venereum.—56 Hl. 1. cantaro.—57 Non queo B. 1. 2. Hl. 1. Ven. 1. Bon. PA. Non didicisti B. 1.—58 Lgg. B. 1. 2. Hl. 1. Bon. invadi optimum est.—59 B. 1. 2. Hl. 1. et tuis hæc; C. Pl. 3. 4. 5. 6. et tu is hæc; Ven. 1. Bon. et tu his hæc; Pl. 1. tuis hodie hinc cum; Pl. 2. et tuis hodie hoc cum. Acidal. et isthanc, scil. Philenium.—60 Invocasti C. Pll. sex, B. 1. 2. Hl. 1. Ven. 1. Bon. et quis currit pol lictorem Pll. pollinctorem Lgg. B. 1. accersere B. 1. 2. Hl. Ven. 1. Bon.—61 B. 1. Pll. sex, Hl. 1. Ven. 1. Bon. sic salutis; C. Parei 1. 2. al. sat salutis.—62 Tempus subducere B. 1. 2. Hl. 1. C. Pll. sex, Ven. 1. Bon. me pulchre: hoc Bon.—64 Hl. 1. et Lamb. decumbamus.—65 Poste demum C. Post domum Lgg. Post demum Ven. 1. Bon.

NOTÆ

nis; tertius, Basilicus, Regius, Hercules; et quartus, Vulturinus. Venerius erat quando tali quatuor erant omnino dissimiles. Canis, quando erant omnes simili facie. Hercules, quando duo tali una erant facie, et duo altera. Vulturinus, quando unus erat unius faciei, et tres alterius.

57 Non queo durare] Parasitus hæc verba Artemonæ rapit in alienum

sensum: se enim impatientem moræ esse fœmina dietitat, hic, quasi dicat non posse densare pannos, reponit eam non didicisse fullonicam; quia fullonica durandorum pannorum est. 60 Pollinctorem] Nonius: 'Pollinctores sunt qui mortuos curant: a veteri verbo pollincere, mortuum curare.' Quasi dicat hoc loco Parasitus, periit, interiit Demænetus.

Ei det, in parte hac amanti ut liceat ei potirier.

Argyrippus exorari spero poterit, ut sinat

Sese alternas cum illo noctes hac frui: nam ni impetro,

Regem perdidit: ex amore tantum est homini incendium.

ART. Quid tibi huc receptio ad te est meum virum? PH.

pol me quidem

70

Miseram odio enicavit. ART. surge, amator; i domum.

DE. Nullus sum. ART. immo es, ne nega, omnium pol nequissimus.

At etiam cubat cuculus: surge, amator; i domum.

DE. Væ mihi! ART. vera hariolare: surge, amator; i domum.

DE. Abscede ergo paululum istuc. ART. surge, amator; i domum. 75

DE. Jam obsecro, uxor. ART. nunc uxorem me esse meministi tuam?

Modo, cum dicta in me ingerebas, odium, non uxor eram.

DE. Totus perii! ART. quid tandem? anima fœtetne uxoris tuæ?

DE. Murrham olet. ART. jam surripuisti pallam, quam scorto dares?

Diabolo concedatur amanti Philenio frui ex parte. Spero fore ut Argyrippus possit exorari ut patiatur Diabolum esse cum Philenio alternis noctibus: nam nisi obtineo, perdam nutricium, tantus est ardor amoris in homine. ART. Quare recipis huc meum virum apud te? PH. Per Pollucem me enecat fastidio. ART. Age surge, amator; i domum. DE. Sum perditus. ART. Immo es omnium scelestissimus, ne nega. At cuculus jacet adhuc: i, surge, amator; i domum. DE. Væ mihi! ART. Vera divinus: expergisce, amator, i domum. DE. Abscede igitur paulisper istinc. ART. Surge, amator; i domum. DE. Jam obsecro, uxor. ART. Nunc recordaris me esse tuam uxorem? quando inferebas dicta injuriosa in me, eram mox odium, non conjux. DE. Totus perii. ART. Quid tandem? anima uxoris tuæ fœtetne? DE. Olet myrrham. ART. Tu surripuisti pallam quum

~~~~~

Postea demum hunc edd. quædam vett.—66 Lamb. in partem, contra omnes codd. hac ut amanti ticeat potirier B. 1. Hl. 1. potirier C.—67 Agyrippus Lgg.—70 Quid tibi hunc C. Q. t. hanc Ven. 1.—71 M. hodie enecavit B. 1. M. hodie enecabit Hl. 1. Pl. 3. 4. Ven. 1. Bon. M. odio enicabit C. M. enecabit Pl. 1. 6. M. hodie necabit Pl. 2. 5. M. o. enicabit Lgg.—72 Parei 2. ne negato. C. ne nega orium.—74 Væ mihi B. 1. arilatur in quibusdam libris.—75 C. paulum.—76 Lgg. esse invenisti tuam.—77 Hl. ingerebas odio.—78 Quid anima

NOTE

73 Cuculus] Ex Aristotele, est avis Demænetus in alieno cubili depre-quæ in nido alieno parit, ova ponit. henditur.

AR. Ecaster quin surrepturum pallam promisit tibi. 80

ART. Non taces? AR. ego dissuadebam, mater. ART.
bellum filium!

Istoscine patrem æquom mores est liberis largirier?

Nihilne te pudet? DE. pol, si aliud nihil sit, tui me, uxor,
pudet.

ART. Cano capite te cuculum uxor ex lustris rapit.

DE. Non licet manere, (cœna coquitur,) dum cœnem
modo? 85

ART. Ecaster cœnabis hodie, ut te dignum est, magnum
malum.

DE. Male cubandum est: judicatum me uxor adducit do-
mum.

AR. Dicebam, pater, tibi, ne matri consuleres male.

PH. De palla memento, amabo. DE. juben' hanc hinc
abscedere?

PH. Immo intus potius: sequere hac me, mi anime. DE.
ego vero sequor. 90

ART. I domum. PH. da savium etiam prius quam abis.

DE. i in crucem.

*dares scorto? ARG. Per ædem Castoris quin minatus est se tibi surrepturum pal-
lam. DE. Non taces? ARG. Ego dissuadebam, mater. ART. Lepidum filium!
Estne æquum patrem communicare istos mores liberis? Nihilne te pudet? DE. Per
Pollucem si nihil est aliud, me pudet tui, uxor. ART. Uxor te rapit ex lustris cu-
culum capite cano. DE. Non potes modo abstinere maledictis dum cœnem? coqui-
tur cœna. ART. Per ædem Castoris cœnabis hodie, magnum malum, ut est æquum.
DE. Est cubandum male; uxor me adducit domum condemnatum. ARG. Tibi di-
cebam, pater, ne afficeret injuria matrem. PH. Recordare de palla, quæso. DE.
Mandasne hanc abscedere hinc? PH. Immo potius intus: sequere me hac, mi
anime. DE. Ego vero sequor. ART. I domum. PH. Da savium adhuc ante-
quam abis. DE. I in crucem.*

////////

*faciet uxoris Lgg.—79 Mirram olet Ven. 1. Bon. Mirram olet Hl. 1. Mirra
olet B. 1.—80 Ecaster qui Lgg. B. 1. Hl. 1. C. Pll. sex, Ven. 1. Bon. pro-
misit sibi B. 1.—83 Nihil nec te B. 1. Nil ne te Lgg. aliud nisi sit Ven. 1.
Bon. me pudet Lgg.—84 Lgg. uxor lustris rapit; Parei 2. u. ex lustris domum
rapit, contra omnes codd.—86 E. cenabit Pl. 4. ut dignum est Pll. sex, C.
Lgg. Hl. 1. B. 1. 2. Ven. Bon. ut dignus est al. ap. Pareum.—87 Bon. indi-
catum me, &c. Pl. 6. uxor ducat; Douza abducit.—88 B. 1. pater, ne, &c.
omisso pronomine.—90 B. 1. potius sequere hanc: meminî anime; Hl. 1. potius
sequere hac: meminî anime; Ven. 1. etiam anime. Hl. 1. sequar; edd. quædam
vett. Ego sequor, omisso τῷ vero.—91 Da savium Hl. 1. Lgg. priusquam ab iis
C. DE. malam crucem edd. quædam vett.*

GREX.

Hic senex, si quid, clam uxorem, suo animo fecit volup',
Neque novum, neque mirum fecit, nec secus quam alii
solent.

Nec quisquam est tam ingenio duro, nec tam firmo pectore,
Quin ubi quicquam occasionis sit, sibi faciat bene.

Nunc si vultis deprecari huic seni ne vapulet, 5
Remur impetrari posse, si plausum sic clarum datis.

GREX. *Si hic senex facit aliquid quod oblectet animum, clam uxorem, neque facit novum, neque mirum, neque secus quam alii solent. Nec est ullus animo tam duro, nec pectore tam firmo, quin sibi beneficiat, quando aliqua occasio sese offert: nunc si vultis jam deprecari verbera ab hoc sene, arbitramur posse impetrare, si datis plausum perinde clarum, atque ego.*

~~~~~

1 Pll. 1. 2. 3. 6. B. 1. et C. a m. sec. uxore; Hl. 1. uxorem suam. C. Pll. sex, Ven. 1. fecit voluptatis.—4 Quin u. quaque B. 1. siet, sibi faciet.—6 Lgg. posse. Sic plausum clarum; al. si plausum, sic clarum; et sic Pll. sex, et C. a m. pr. si plausum si clarum C. a m. sec. hic plausum B. 1. si plausum clarum Parei 2. al. vett.

NOTÆ

6 Sic clarum] Videtur hoc loco Grex Et edideritis plausum tam clarum et plausum edidisse ipse, ut ipse præiret altum, quam nos edimus. plausui spectatorum: quasi dicat:

M. ACCII PLAUTI

A U L U L A R I A.

DRAMATIS PERSONÆ.

LAR, *Prologus.*
EUCLIO, *Senex.*
STAPHYLA, *Anus.*
EUNOMIA, *Mulier.*
MEGADORUS, *Senex.*
STROBILUS, *Geminus servus.*
ANTHRAX, } *Coci.*
CONGRIO, }
PYTHODICUS, *Servus.*
LYCONIDES, *Adolescens.*
PHÆDRA, *Puella.*

ARGUMENTUM.*

SENEX avarus vix sibi credens Euclio,
Domi suæ defossam multis cum opibus
Aulam invenit, rursumque penitus conditam

Euclio senex avarus reperit ollam defossam in suis ædibus plenam multis divitiis, et rursum eam condit penitus exanimatus timore, amens, eam servat, et vix

* Hoc Argumentum in edd. vett. postponitur sequenti.

1 Hl. 1. 2. *credit*; B. 2. *vix s. credentes.* Cod. Vienn. ap. Barth. *Heuclio.*
—2 B. 1. 2. Hl. 1. 2. *cum multis*; Both. *Defossam multis cum opibus domi suæ.*

NOTÆ

3 *Aulam*] Festus: ‘Aulas antiqui dicebant, quas nos dicimus ollas, quia

Exsanguis, amens, servat. Ejus filiam
 Lyconides vitiat: interea senex 5
 Megadornus, a sorore suus ducere
 Uxorem, avari gnatam deposcit sibi.
 Durus senex vix promittit, atque aulae timens,
 Domo sublatam variis abstrudit locis.
 Insidias servos facit hujus Lyconidis, 10
 Qui virginem vitiat; atque ipse obsecrat
 Avunculū Megadorum sibimet cedere
 Uxorem amanti: per dolum mox Euclio
 Cum perdidisset, aulam insperato invenit,
 Lætusque natam collocat Lyconidi. 15

sibi credit. Lyconides adolescens, filius Antimachi et Eunomiæ, per vim oppresserat Phædriam ejus filiam. Interea senex Megadornus, suus ab Eunomia sorore, matre Lyconidis, ducere uxorem, petit filiam Euclionis avari. Senex difficilis vix spondet: et metuens ollæ, eam aufert domo, et abstrudit in variis locis. Strobilus, servus Lyconidis adolescentis qui corruperat virginem Phædriam, struit insidias; atque ipse Lyconides rogat Megadorum avunculū, ut sibi cedat virginem quam amat. Mox Euclio invenit insperato ollam quam amiserat per dolum, et lætus collocat Lyconidi natam.

*****

—5 Hl. 1. a m. sec. *vitiarit*; C. *viciarat*.—7 Ms. Vienn. ap. Barth. Adv. xxxi. 6. *deposcit*.—10 Both. *servus hujus facit*.—11 Cod. Vienn. et Hl. 1. *atque obsecrat*.—13 Cod. Vienn. *Heuclio*; et sic ubique.—15 Idem codex, *colligat*.

NOTÆ

nullam literam geminabant.' *matrimonium.* Sic Græci, ἐκδίωσι,
 15 Collocat] Ellipsis, pro collocat in pro πρὸς γάμον δίδωσι.

=====

ARGUMENTUM, UT QUIBUSDAM VIDETUR, PRISCIANI.

Aulam repertam auri plenam Euclio
 Vi summa servat, miseris affectus modis.
 Lyconides istius vitiat filiam.
 Volt hanc Megadornus indotatam ducere:
 Lubensque ut faciat, dat coquos cum obsonio. 5

Euclio, agitatus incredibili solitudine, servat anxie ollam plenam auri, quam invenit. Lyconides corrumpit ejus filiam: Megadornus vult eam ducere sine dote: et ut Euclio eam det lubenter, dat coquos cum obsoniis. Euclio metuit suo auro: abs-

*****

1 G. *avari plenam*; Parei 2. Ald. Junt. Med. Arg. *auri plenam domi*; sed *domi* abest a C. Pl. sex, M. G. H. Hl. 1. 2. B. 1. 2. Ven. 1. Bon. Hinc Both.

NOTÆ

2 *Miseris affectus modis*] Ægritudine animi, inquietas, amens.

Auro formidat Euclio; abstrudit foris.
 Reque omni inspecta, compressoris servulus
 Id surpit. Illic Euclioni rem refert,
 Ab eo donatur auro, uxore, et filio.

Abstrudit foris. Servulus Lyconidis id surripit, omni re perspecta. Lyconides detegit Euclioni ubi sit aurum. Lyconides donatur ab Euclione auro, uxore, et filio quem pepererat Phædria.

//////////

edidit, avarus plenam auri.—3 *Lyconides* C. vitiatat Hl. 1. a m. sec.—6 Pll. 4. 6. C. abstridit. C. B. 1. fores; G. Lgg. foras.—7 *Re omni* cod. Vienn. Hl. 1. 2. B. 1. 2. Lgg. C. Pll. sex, Ven. 1. Bon. Ald. Junt. Med. Arg.—8 *Id subripit* Hl. 1. 2. B. 1. 2. *Id surripit* cod. Vienn.—9 *Ab eo et donatur* B. 1. et *felix* Hl. 1. a m. pr. sed corr. filio.

NOTÆ

S *Surpit*] Pro *surripit*. Horatius: 'Quæ me surpnerat mihi.'

=====

ALIUD ARGUMENTUM CAMERARII.

NOMEN Fabulæ inditum a re, quæ negotium et variat, et reddit copiosiorrem expositionem. Ea est olla plena auri, reperta ab Euclione in domo paterna. Hujus senis avarissimi et parcissimi filiam, vi noctu adolescens Lyconides compresserat. Itaque instante partu, cum puellam amaret, et avunculo desponsam esse cognovisset, rem omnem matri indicat; et per hanc impetrat, illa sibi ut nubat. Interea senex de auri custodia delitias facere, et illud tamen amittere: hinc illæ turbæ querelarum, et error confessionis, factæ injuriæ. Tandem adolescens de servo suo cognoscit, quid de olla sit factum. Atque hactenus Plautina ad nos pervenerunt. Ex proposito autem argumento intelligi potest, tum et aurum redditum seni, et illum animo mutatum fuisse, et dotatam filiam tradidisse Lyconidi. Hæc Codrum persecutum esse accepimus, expositione sua, et illius versus esse, qui vulgo feruntur. Noster quidem Fabricius indicavit quædam Romæ reperta, quibus supplerentur hæc deficientia: sed ne illa quidem satis Plautina, neque causa, cur adjici vellemus, visa fuit. Proponitur imago sordidæ parsimoniæ et morositatis in Euclione. Nam et hoc vitium senile est. Quo ipso quoque indicatur, una cum ætate intelligentiam animi minui. Perverse enim certe fit, ut tum maxime studeatur rei, cum minime ad usum longi temporis spes relinquitur.

PROLOGUS.

LAR FAMILIARIS.

NE quis miretur qui sim, paucis eloquar.
 Ego Lar sum familiaris, ex hac familia,
 Unde exeuntem me aspexistis: hanc domum
 Jam multos annos est cum possideo, et colo
 Patrique, avoque jam hujus, qui nunc hic habet: 5
 Sed mihi avos hujus obsecrans concredidit
 Thesaurum auri clam omnis: in medio foco
 Defodit, venerans me, ut id servarem sibi.

LAR. *Ne quis ignoret quis sim, dicam breviter. Sum Lar domesticus hujus familiae, ex qua me videtis procedere. Jam multi anni sunt, ex quibus mei juris est, et servatur a me hæc familia pro patre et avo hujus hominis qui habitat nunc in ea. Verum hujus avus, additis precibus, mihi commisit thesaurum auri, nemine conscio; et veneratus me illum condidit in medio loco, in quo est focus mihi con-*

~~~~~

1 Cod. Vienn. *qui sum*.—2 *Ego sum lar* Hl. 1. et sic citat Priscian. vi. p. 692. Putsch.—3 *Unde et euntem* B. 1. *adspeexisti* cod. Vienn.—4 Edd. *quædam vet. multus annus est*, contra omnes codd. *annos quom* Pl. 2. B. 1. *cum colo et possideo* Lgg. et color Acidal. et Gæller in editione sua *Anlulariæ, Coloniae ad Rhenum*, 1825.—5 *Patri avoque* Hl. 1. 2. B. 1. 2. Pl. 1. 4. 6. C. *Patri quoque jam* Pl. 2. *Patrique avoque hujus* Lgg. omisso *jam*. Nonius p. 664. 57. citat, *Patri avove hujus*, &c.—6 *Sed mi avus* Hl. 1. B. 1. 2. et Hl. 2. a m. pr.—7 *Auri thesaurum* H. G. M. Both. 1. 2. *Thesaurum* C. Pl. sex, Parei 2.—

NOTÆ

1 *Miretur*] Donatus: 'Veteres 'miror' cum 'unde' pro 'nescio' ponebant; nam admiratio ab ignorantia descendit.'

2 *Lar sum familiaris*] *Lar*, *Hetrusca* vox, quæ 'principem' significat. *Familiaris* dicitur, quod sua cuique *Lari* familia custodienda crederetur. Græce, *Lares*, *Θεοὶ κατοικίδιοι*, *Dii domestici*.

4 *Jam multos annos est*] *Pro*, jam multi anni sunt. Sic vernaculo nostro dicimus, *Il y a plusieurs années*, pro *Ils sont plusieurs années*. Alii putant archaismum esse *multos annos est*, pro

multus annus est.

7 *In medio foco*] 'Focus' locuserat in mediis ædibus, *Lari* sacer, in quo ignis servabatur jugis. Nec erat id *Euclioni* peculiare; nam in omnibus ferme ædibus erat ejusmodi focus. In hunc injectit *Mutius* manum dexteram apud *Porsenam* *Hetruscorum* regem, qua combusta, coactus uti sinistra, dictus est 'Scævola,' quasi 'Scæva vola.'

8 *Venerans*] Id est, orans. *Horatius*: 'Ac venerata Ceres, ut culmo surgeret alto.' Id est, orata.

Is quoniam moritur, ita avido ingenio fuit,
 Nunquam indicare id filio voluit suo : 10
 Inopemque optavit potius eum relinquere,
 Quam eum Thesaurum commonstraret filio.
 Agri reliquit eii non magnum modum,
 Quo cum labore magno, et misere viveret.
 Ubi is obiit mortem, qui mihi id aurum credidit, 15
 Cœpi observare, ecqui majorem filius
 Mihi honorem haberet, quam ejus habuisset pater.
 Atque ille vero minus minusque impendio
 Curare, minusque me impartire honoribus.
 Item a me contra factum est : nam item obiit diem. 20
 Is ex se hunc reliquit, qui hic nunc habitat, filium
 Pariter moratum, ut pater avusque hujus fuit.
 Huic filia una est : ea mihi cotidie
 Aut thure, aut vino, aut aliqui semper supplicat :

securatus, ut illum sibi custodirem : quanquam ille migrat e vita, tamen est animo tam avaro, ut nunquam voluerit ostendere filio suo, et maluerit eum relinquere egenum, quam illi detegere eum thesaurum. Ei reliquit agrum non magnum quoviam toleraret difficile et moleste. Quando is qui meæ fidei commisit hoc aurum, functus est fato, cœpi videre utrum ejus filius mihi deferret majorem honorem quam ejus pater detulisset. At vero ille cœpit me honorare minus minusque multo, et impendere minus reverentiæ. Contra ego fui talis adversus eum, qualis fuit adversus me : mortuus est etiam, et reliquit ex se hunc filium, qui manet nunc hic, similibus moribus instructum, atque fuit hujus pater et avus. Hic habet unam filiam Phædriam. Ea mihi offert semper singulis diebus aut thus, aut vinum, aut alia

9 *Is quando* Hl. 2. B. 1. 2. Pl. 1. 2. 3. 5. 6. Ven. 1. Bon. Med. Ald. Junt. Arg. 3. Gœller. *Is quom* Lgg. *Is qm* C. Pl. 4.—10 B. 1. *id voluit filio*, τῷ suo omisso.—11 *Inopem optavit* cod. Vienn.—12 *Quam id thes.* cod. Vienn. *commonstrare* Pl. 6. Vienn. Gœller. *commonstraret* Pl. 1.—13 B. 1. 2. Hl. 1. 2. *ei non*.—14 *Qui cum* Lgg. Bothe 1. 2. et Gœller.—16 Hl. 1. 2. B. 1. et edd. vett. *ecquid* ; Pl. 2. 3. *ecqui*, ut correxit J. Gul. Quæst. in Aul. cap. 1. *et qui C. observare qui majorem* Lgg. Nonius p. 666. 13. citat, *et quidem majorem filium Mihi honorem habere*. Guelph. *quam ejus*.—18 Hl. 1. *vero minusque imp.* minus.—19 Nonius p. 556. 53. citat, *minusque impertire* ; et sic Lgg.—20 Hl. 1. a m. sec. et Lgg. *nam idem*. C. Pl. 2. 4. *die*.—21 Cod. Vienn. *filius*.—22 Nonius p. 696. 33. citat, *ut pater atque avus ejus fuit*.—24 Vienn. B. 2.

NOTÆ

13 *Agri . . . modum*] Agri mensuram, agrum. Horatius : ‘Hoc erat in votis : modus agri non ita magnus.’

17 *Honorem*] ‘Honor’ hic de sacrificio, quod est præstantissimum

genus honoris, utpote quod Diis unis defertur. Virgilius, ‘Perfecto lætus honore,’ id est, sacrificio.

24 *Aut thure, aut vino*] Laribus nihil offerebatur, nisi quod vita careret ;

Dat mihi coronas : ejus honoris gratia 25
 Feci, thesaurum ut hic reperiret Euclio,
 Quo eam facilius nuptum, si vellet, daret.
 Nam compressit eam de summo adolescens loco.
 Is scit adolescens quæ sit, quam compresserit :
 Illa illum nescit, neque compressam autem pater. 30
 Eam ego hodie faciam, ut hic senex de proximo
 Sibi uxorem poscat : id ea faciam gratia,
 Quo ille eam facilius ducat, qui compresserat.
 Et hic qui poscet eam sibi uxorem senex,
 Is adolescentis illius est avunculus, 35
 Qui illam stupravit noctu, Cereris vigiliis.
 Sed hic senex jam clamat intus, ut solet.
 Anum foras extrudit, ne sit conscia.
 Credo aurum inspicere volt, ne surreptum siet.

munera : mihi imponit sertu. Effeci ejus famæ causa, ut hic Euclio thesaurum inveniret, ut eam collocaet liberalius, si liberet. Nam juvenis inprimis nobilis eam compressit. Is juvenis novit quam compresserit : illa illum ignorat, et pater nescit eam fuisse compressam. Ego perficiam hodie ut hic senex vicinus eam petat sibi conjugem. Id efficiam idcirco, ut ille qui compressit eam, ducat libentius : et hic senex qui eam petet sibi conjugem, est avunculus illius juvenis qui illi vitium intulit noctu in vigiliis Cereris. Verum hic senex vociferatur jam domi pro more suo. Ejicit foras anum, ne sit conscia thesauri a se inventi. Puto gestit visitare aurum, ne fuerit ablatum furto.

*****

aut aliquid ; B. 1. Hl. 1. 2. aut aliquo.—27 Quo illam C. Pl. 4. Both. 1. 2. Quo ille eam Pl. 1. 2.—30 Vienn. compressum autumat ; Lgg. etiam autumat.—31 Eam deest in Vienn. de proximo B. 1.—31 B. 1. poscit.

NOTÆ

qualia sunt thus, vinum, coronæ, flores, et alia. ‘Supplicare’ autem est verbum rebus sacris consecratum exprimendis.

36 Cereris vigiliis] Vigiliæ Cereris ægitabantur noctu, et amota omni

luce a mulieribus jejunis : quod quidem flagitiis dabat locum. Unde Plantinam prudentiam in fugendo videre licet. Vocabantur hæc sacra Θεσμοφóρια.

ACTUS PRIMI SCENA PRIMA.

EUCLIO, STAPHYLA.

EU. EXI, inquam, age exi : exeundum hercle tibi hinc esto foras,

Circumspectatrix cum oculis emissitiis,

ST. Nam cur me miseram verberas ? EU. ut misera sis,

Atque ut te dignam mala malam ætatem exigas.

ST. Nam qua me nunc causa extrusisti ex ædibus ? 5

EU. Tibi ego rationem reddam, stimulorum seges ?

Illuc regredere ab ostio : illuc sis : vide, ut

Incedit. At scin' quo modo tibi res se habet ?

Si hodie hercle fustem cepero, aut stimulum in manum,

Testudineum istum tibi ego grandibo gradum. 10

ST. Utinam me Divi adaxint ad suspendium

EUCL. Egrederere, inquam, age egredere : per Herculem tibi excedendum est foras hinc, o speculatrix cum oculis curiosis. ST. Quare me cædis infelicem ? EUCL. Ut sis infelix, atque ut trahas ægram senectutem dignam te, scelestâ. ST. Quamobrem me ejecisti nunc domo ? EUCL. Tibi afferam causam jam, seges ulmorum ? Abi illuc ab ostio : illuc si vis : vide ut tergiversatur. At scisne quo pacto res tuæ se habent ? Per Herculem si arripuerô baculum hodie, aut nervum in manum, ego productiores efficiam tuos istos passus tardos. ST. Utinam Dii me compellant ad

//////////

1 Both. et Gæller delent hinc et foras, legentes hercle est tibi ; et sic Lgg. —2 Circumspectatrix misiciis Lgg. emissiciis B. 1. C.—3 Nam me cur C. a m. pr.—5 Nam me qua causa C. Parei 2. nunc deest etiam in Lgg. Nam qua nunc me Pl. 3. Nam qua me causa Pl. 6. Nam qua nunc causa edd. quædam vett. Nam me qua nunc al. ex his ædibus Hl. 1. his ex ædibus Hl. 2. B. 2. extrusisti his ædibus B. 1.—6 Tibi ego B. 1. reddam rationem Hl. 1.—8 Hl. 1. se habet se. Lgg. modo res.—9 Voc. hercle deest in C. a m. pr. et hodie non legitur in Lgg.—10 B. 1. tibi hodie grandibo ; Lgg. et C. tibi ego gradibo ; et sic edidit Pareus ; grandibo Pl. sex, Hl. 1. 2. B. 2. et edd. vett.—11 Vett.

NOTÆ

2 Oculis emissitiis] 'Emissitii' dicuntur oculi, quasi ad explorandum missi. Sic et sagarum veneficarumque oculi dicuntur 'emissitii,' quasi nonnihil emittant quo inficiantur ea in quæ conjiciuntur. In vetulas autem, qualis est Staphyla, vulgo cadit suspicio veneni.

4 Malam ætatem] 'Mala ætas' se-

nectus, 'bona et pulchra' juvenus dicitur.

6 Stimulorum seges] Id est, digna in cuius corpore perpetuo defigantur stimuli, ut segetes defiguntur in agro.

11 Adaxint] Pro 'adegerint,' vetus præteritum, 'ago, axi,' pro 'egi' heteroclitio. Festus : 'Axitiosi facti-

Potius quidem, quam hoc pacto apud te serviam.

Eu. At ut scelesti sola secum murmurat!

Oculos hercle ego istos, improba, effodiam tibi,

Ne me observare possis, quid rerum geram. 15

Abscede: etiam nunc: etiam nunc: etiam: ohe!

Istic astato: si hercle tu ex istoc loco

Digitum transversum aut unguem latum excesseris,

Aut si respexis, donicum ego te jussero,

Continuo hercle ego te dedam discipulam cruci. 20

Scelestiorem me hac anu certe scio

Vidisse nunquam: nimisque ego hanc metuo male,

Ne mihi ex insidiis verba imprudenti duit,

Neu persentiscat, aurum ubi est absconditum:

Quæ in occipitio quoque habet oculos, pessuma. 25

Nunc ibo ut visam, est ne ita aurum ut condidi,

Quod me sollicitat plurimis miserum modis.

funem potius quidem, quam ministrem tibi hoc modo. EUCL. Sed quomodo nefaria secum commurmurat sola! Nequam, per Herculem ego tibi eruiam istos oculos, ne valeas me explorare, quid faciam. Abi: etiam nunc: etiam nunc: etiam. Ohe! consiste istic. Per Herculem si tu processeris ex isto loco, vel transversum digitum, vel latum unguem, aut si retro conjeceris oculos usquedum ego tibi mandaro, per Herculem ego te reddam statim discipulam cruci. Intelligo certe me nunquam vidisse nequiores hac anu: et ego pertimesco magnopere, ne me decipiat insidiosae imprudentem, neu subodoretur quo in loco aurum est occultum: hæc habet oculos in occipitio etiam nequissima. Nunc proficiscar ut visam utrum aurum sit sicut abscondi, quod me sollicito animo esse cogit magnopere miserum. ST. Per Castorem

////////

ap. Gæller, Ald. Junt. adassint.—12 Potiusq̄ quidem B. 1.—16 Verba etiam nunc desunt in C. Pll. 3. 5. et ohe Hl. 1. ohe nunc Donza, Acidal. Gæller. Abscede!-etiam nunc!-etiam nunc! STA. Etianne? Eu. Ohe Both. 1. 2.—17 Istic adesto Hl. 1. 2. B. 1. 2. H. M. Pll. sex, Ven. 1. Bon. Ald. Junt. Med. 2. Arg. 3. al. vett. astato C. Istuc adesto G. etiam nunc Istic ut asta, istoc loco Lgg.—18 Ald. Dignum. Lgg. transversum... excedes; al. ap. Lang. delent excesseris.—19 Aut si respexeris Hl. 1. 2. B. 2.—22 Hl. 1. 2. B. 1. hanc ego. Hl. 1. metuo malum.—26 Edd. quædam vett. Douz. et Gæller, sit ne; Pl. 6. est ne aurum. Hl. 1. B. 2. ut condidit.—27 'Hunc versum inter et sequentem

NOTÆ

osi dicebantur, cum plures una quid agerent, facerentque. 'Axit' autem antiquos dixisse, pro 'egerit,' manifestum est. Unde 'Axites' mulieres, sive Dii, dicebantur una agentes.'

17 Astato] Id est, stato: 'adora-

re' passim pro 'orare.'

18 Digitum transversum] La largeur du doigt.

20 Discipulam cruci] Id est, Pen-debis a cruce, ut discipula a magistra, quæ te doceat literas, et unam maxime, nempe I.

ST. Nec nunc mecastor quid hero ego dicam meo
 Malæ rei evenisse, quamve insaniam,
 Queo comminisci: ita miseram me ad hunc modum 30
 Decies die uno sæpe extrudit ædibus.
 Nescio pol quæ illunc hominem intemperię tenent;
 Pervigilat noctes totas: tum autem interdus
 Quasi claudus sutor domi sedet totos dies.
 Neque jam quo pacto celem herilis filiæ 35
 Probrum, propinqua partitudo cui appetit,
 Queo comminisci: neque quicquam melius est mihi,
 Ut opinor, quam ex me ut unam faciam literam
 Longam, meum laqueo collum quando obstrinxero.

nec ego possum assequi animo nunc quid mali acciderit meo hero, et quæ recordia præcipitem agat: videlicet me ita ejicit ex ædibus miseram persæpe decies intra unum diem. Non capio per Pollucem quæ amentia incitet illum hominem. Agit insomnis totas noctes. Tum autem interdum, quemadmodum claudus sutor, sedet domi totis diebus. Nec possum fingere animo qua ratione occultem dedecus filiæ heri mei, cujus partus jamjam adest. Neque est quicquam mihi satius, ut existimo, quam ut faciam ex me unam literam longam, quando inseruero laqueo meum collum.

~~~~~

Gul. Quæst. in Aul. c. 1. ista inculcabat, quæ tanquam ad hanc fabulam pertinentia laudantur Nonio, et Fragmentis a me inserta sunt: *Nec nocte nec diu quietus unquam eam (1. eram) nunc dormiam.* Hujus ea loci non esse, vel metrum est indicio.' Bothe.—28 *Nec numen ecastor* Pll. 1. 2. 4. B. 2. *me ecastor* Hl. 1. 2. B. 1. *Non enim mecastor* Parei 2. al. vett. *Noe nunc mecastor* C. *Non num mecastor* C. a m. sec. *Non enim ecastor* Lgg. et sic Gul. e membranis; *Ne nunc mecastor* H. a m. pr. et G. *Nec nunc mecastor* Pll. 3. 5. *Nenum mecastor* Gæller.—30 B. 1. Lgg. H. *ita me miseram.*—31 G. M. *extrusit.*—32 B. 1. *quæ illum h. in temperiæ.*—36 Hl. 1. *partitudo*, et in marg. *partitudo.*—38 Palmer. Spicileg. p. 671. conj. *ut uram faciam*, h. e. *pensilem.*—39 *Longum laqueo collum* B. 1. Hl. 1. a m. sec. *Longam laqueo collum* Pll. sex, C. Lgg. Ald. Junt. al. vett.

NOTÆ

38 *Literam Longam*] *I* intelligit, quod suspensio mortua representabit Staphyla.

ACTUS PRIMI SCENA SECUNDA.

EUCLIO, STAPHYLA.

EU. NUNC defæcato demum animo egredior domo,
 Postquam perspexi salva esse intus omnia.

EUCL. *Postquam animadverti cuncta esse bene constitutu domi, nunc exeo foras*

Redi nunc jam intro, atque intus serva. St. quippini
 Ego intus servem? an ne quis ædes auferat?
 Nam hic apud nos nihil est aliud quæsti furibus: 5
 Ita inaniis sunt oppletæ atque araneis.
 Ev. Mirum quin tua nunc me causa faciat Juppiter
 Philippum regem aut Darium, trivenefica.
 Araneas mihi ego illas servari volo.
 Pauper sum, fateor, patior: quod Di dant fero. 10
 Abi intro, occlude januam: jam ego hic ero.
 Cave quenquam alienum in ædis intromiseris.
 Quod quispiam ignem quærat, extingui volo,

mente tandem quietâ. Repete nunc jam domum, atque custodi quæ sunt intus. St. Quid ego custodiam? An ne quis auferat domum? Etenim fures habent nihil aliud quod auferant hinc a nobis, tam ædes sunt plenæ inanitate et araneis. EUCL. Veneficarum exitiosissima, mirum quod Jupiter me non faciat tui gratia Philippum Regem, aut Darium. Ego cupio mihi custodiri illas araneas: sum inops, non diffiteor: patienter fero: quod Dii dant, accipio. Ingredere, junge januam, ego ero jam hic. Vide ne receperis domum quenquam alienum. Quoniam

//////////

1 Nunc defecato C. domum M.—2 Postquam conspexi cod. Vienn. ap. Barth. Adv. xxxviii. 8.—3 Quippe nihil idem codex et Hl. 2. Quippe nil Hl. 1. B. 1. 2. M. H. G. Ven. 1. Bon. Med. 2. Arg. 3. Ald. Junt. Both. 1. 2. Gæller. —5 Voc. aliud deest ap. Non. p. 736, 26. questi C.—6 Ita inanis Hl. 1. Lgg. aragneis Vienn.—7 Lambinus tua me, omisso τῶ nunc; et sic H. ap. Both. causa me faciat B. 1. me deest in Arg. 3. nunc servant Hl. 1. 2. B. 1. 2. Vienn. C. Pl. sex, Ven. 1. Bon. Ald. Junt. Med. 2. Arg. 3.—8 Darcum Lgg.—9 Hl. 1. B. 2. mihi illas.—12 Hl. 1. 2. B. 2. G. in ædes; Vienn. mihi ædes.—13 Quid si quispiam i. quærit? Ev. Extingui Hl. 1. B. 1. 2. Lgg. M. Ven. 1. Bon. Med. 2. Ald. Junt. Arg. 3. Quod si quispiam i. quærit? Ev. E. volo Pl. sex, H. Hl. 2. Quod quispiam i. quærat, e. v. C. et Vienn. Quid si quisquam i. quærit

NOTÆ

1 Defecato] Quemadmodum facibus infuscatur vinum, aut aliud quidvis liquidum; sic mens curis, metu, et quovis cupiditatis metu. Quæ fæces si resederint, liquidum vinum, pellucidum, quietumque fit.

5 Quæsti] Pro 'quæstus.'

6 Inaniis] Inaniæ, inaniarum, pro 'inanitate.'

8 Trivenefica] Mulieres ejusmodi vocabantur sagæ, simulatrices, μορφοῦνται, fictrices, veratrices.

9 Araneas servari] Boni ominis esse arbitrabantur veteres, si aranea ab superioribus filo suo coram descenderet.

10 Patior] Magni animi vox, et supra vires Euclionis. Cic. 'Quis enim non laudet patientia paupertatis ornatos?' Seneca: 'Cui cum paupertate bene convenit, dives est. Non qui parum habet, sed qui plus cupit, pauper est. Modus divitiarum primus est, habere quod necesse est; proximus, quod sat est, id est, commodum.'

Quod Di] Hesiodus: Μηδέ ποτ' οὐλομένην περὶν θυμοφθόρον ἀνδρὶ Τέθλαθ' ὀνειδίζειν μακάρων δόσιν αἰὲν ἔδωντων. Ne cui paupericm savam, pestemque animorum Objicito, ut proprium: namque est donum illa Deorum.

Ne causæ quid sit, quod te quisquam quæritet.
 Nam si ignis vivet, tu extinguere extempulo. 15
 Tum aquam aufugisse dicito, si quis petet.
 Cultrum, securim, pistillum, mortarium,
 Quæ utenda vasa semper vicini rogant,
 Fures venisse, atque abstulisse dicito.
 Profecto in ædes meas me absente neminem 20
 Volo intromitti; atque etiam hoc prædico tibi,
 Si Bona Fortuna veniat, ne intromiseris.
 ST. Pol ea ipsa credo ne intromittatur cavet:
 Nam ad ædis nostras nusquam adiit, quanquam prope est.
 EU. Tace, atque abi intro. ST. taceo, atque abeo. EU.
 occlude sis 25
 Fores ambobus pessulis: jam ego hic ero.
 Discrucior animi, quia ab domo abeundum est mihi.
 Nimis hercle invitus abeo: sed quid agam, scio.

sunt qui quærant ignem, volo extinguere, ne sit quicquam quo quiris te conveniat. Nam si ignis vivat, tu morieris e vestigio. Si quis postulet aquam, dic eam aufugisse. Dic fures venisse, et furatos fuisse cultrum, securim, pistillum, mortarium, vasa quæ vicini petunt ut plurimum commodato. Sane cupio nullum excipi domum meam, me absente. Etiam id tibi mendo, si bona Fortuna scse offerat, ne receperis. ST. Per Pollucem puto quod ea ipsa metuit ingredi: etenim nunquam subit ædes nostras, tametsi vicina est. EUCL. Sile, et ingredere. ST. Sileo, et abeo. EUCL. Junge, si vis, januam utroque pessulo. Mox ego ero hic. Angor animo, quia mihi excedendum est domo: per Herculem magnopere invitus proficiscor, re-

//////////

G.—14 Nec Hl. 1. quo te vet. cod. Meurs.—15 Lgg. et ed. Carpent. *tu extingue extemplo*; C. et Pll. sex etiam, *extemplo*; Hl. 1. *ex templo*.—16 *Tu aquam Lgg. aufugisse.* STA. *Dicito*, &c. B. 1. a m. sec.—17 STA. *Cultrum securum* B. 1. a m. pr. STA. *Cultrum securim* B. 1. a m. sec. et Lgg. *pistillum* C. et Parei 2. *pistillum* sex Pll. Hl. 1. 2. B. 1. 2.—18 Lgg. *rogitant*.—19 *Furem* Vienn.—20 *P. in adibus meis* H. M. G. Hl. 1. 2. B. 1. 2. Vienn. Ven. 1. Bon. Med. Ald. Junt. Arg. 3. al.—21 H. 1. 2. B. 1. 2. *atque hoc etiam*.—22 G. *veniet*; M. *venerit*.—23 *Nam ad ædes* Hl. 1. 2. B. 1. 2. *propesit* Hl. 1. 2. Pl. 6. M. *est deest* Pll. 1. 2. 3. 4. 5. G. H. B. 1. 2. Ven. 1. Bon. Ald. Junt. al. *vett. quoquam* G. *quaquam* Pl. 1. teste Gronovio, Ald. Junt. Arg. 3. *nunquam adit quaquam propet* Lgg. unde Gronov. conj. *nunquam adiit quaquam prope*; Both. *nunquam adit quaquam prope*.—28 C. *si quid*; Barth. Adv. xxviii. 8. legit,

NOTÆ

22 Bona Fortuna] Plures Fortunas adorabant veteres, in quibus erat Bona, quæ nec gravis, nec inconstans, seu æstuarium dicitur: hæc *τύχη εὖπρος*.

24 Quanquam prope est] Fortunæ templum non longe aberat ab Euclione: quod videtur innuere *Staphyla*.

Nam noster nostræ qui est magister curiæ,
 Dividere argenti dixit nummos in viros: 30
 Id si relinquo, ac non peto, omnes illico
 Me suspicientur, credo, habere aurum domi.
 Nam non est verisimile, hominem pauperem
 Pauxillum parvi facere, quin nummum petat.
 Nam nunc quom celo sedulo omnes, ne sciant, 35
 Omnes videntur scire, et me benignius
 Omnes salutant, quam salutabant prius.
 Adeunt, consistunt, copulantur dexteras:
 Rogitant me ut valeam, quid agam, quid rerum geram.
 Nunc quo profectus sum ibo, postidea domum 40
 Me rursum, quantum potero, tantum recipiam.

rum id agendum est: etenim magister nostræ curiæ monuit se divisurum esse pecuniam viritum. Si id negligo, ac non accipio, quilibet statim me suspicabuntur, ut puto, habere aurum in ædibus: nam non est verosimile hominem inopem adeo parvipendere pauxillum, ut non petat nummum. Sane cum nunc video diligenter ne quis sciat, omnes videntur scire, et omnes me salutant humanius quam salutabant antea. Accedunt, consistunt, jungunt dexteras, sciscitantur a me quomodo valeam, quid agam, quid rei faciam. Jam ibo quo profectus sum, deinde revertar ad ædes rursum quam celerrime potero.

~~~~~

'st! quid.—30 Ascon. ad Cic. Verr. 1. 8. argenti nummos dixit.—32 Ne suspicientur Vienn.—34 Acidal. et Gæller, nummum pro genitivo; B. 1. etiam nummum; C. qui num.—40 C. Lgg. Pl. 3. 4. 6. Vienn. Ven. 1. Bon. Med. 2. Ald. Junt. Arg. 3. al. vett. post idem; Pl. 1. 2. 5. Hl. 1. post itidem; al. post item.—41 Vienn. recipio.

NOTE

29 *Nostræ magister curiæ*] Populus Romanus dividebatur in tribus, et quæque tribus in curias, quibus erat suus magister, qui curaret, dirigeret, tribueret. Quanquam Græcum est argumentum, et Græca scena, more

Romano loquitur Plautus. Triginta sex curiæ erant Romanorum. Græcis τριττάρχαι vocabantur *magistri curiæ*, et τριττὸς, *tribus*. Magister curiæ, Ciceroni, 'curio.'

30 *In viros*] Κατ' ἀνδρα, *viritem*.

ACTUS SECUNDI SCENA PRIMA.

EUNOMIA, MEGADORUS.

EU. VELIM te arbitrari me hæc verba, frater,

EUN. Volo te in animum inducere hoc, frater, videlicet me proferre hæc verba

Meæ fidei, tuæque rei hoc causa

Facere, ut æquom est germanam sororem.

Quamquam haud falsa sum, nos odiosas haberi.

Nam multum loquaces merito omnes habemur, 5

Nec mutam profecto repertam ullam esse

Hodie dicunt mulierem ullo in sæculo.

Verum hoc, frater, unum tamen cogitato,

Tibi proxumam me, mibique item esse te.

Ut æquom est, quod in rem esse utrique arbitremur, 10

Et mihi te, et tibi me consulere et monere :

Neque occultum id haberi, neque per metum mussari,

Quin participem pariter ego te, et tu me ut facias.

Eo nunc ego secreto te huc foras seduxi,

Ut tuam rem ego tecum hic loquerer familiarem. 15

ME. Da mihi, optuma fœmina, manum. EU. ubi ea est?
quis ea

meæ fidei gratia et tuæ utilitatis, sicut par est facere sororem germanam: tametsi non me fugit nos esse odio. Nam jure putamur omnes verbosiores esse, et sane dicunt hactenus nullam mulierem esse repertam mutam in ullo sæculo. Attamen, frater, recordare hoc unum, me tibi esse proximam genere, et te sic mihi esse similiter. Est par, et te mihi consulere, et me tibi, et monere eorum quæ existimamus vertere in commodum alterutrius. Neque oportet haberi illud occultum, neque per metum taceri, quo minus te faciam illius participem, et tu me facias pariter. Ego te seduxi foras clam, ut ego dissererem tecum hic de tua re familiari. ME. Cedo mihi manum, optima fœmina. EUN. Ubi est illa? Quænam est quæ est

~~~~~

1 Herman. Doctr. Metr. p. 307. et Gœller, *med hæc*.—2 *Meæ fidei, tuæque* iidem. *hoc deest* in B. 1. 2. Hl. 1. 2. Pl. 5. C. a m. pr. Lgg. et Lips. Ed. Carpent. et al. vett. *rei quicquid hoc est*; Ald. Junt. *hoc vel hoc*. Al. *hæc*, vel *hac*.—3 *Causa f. ut ut æquom'st* Hl. 1. 2. B. 1. 2. Ven. 1. Bon. Ald. Junt. Med. 2. Arg. 3. Gœller.—5 *Passer. multiloquaces*; C. Pll. sex, Hl. 1. 2. B. 1. 2. Ven. 1. Bon. al. vett. *multum loquaces*.—7 *C. in slo.* Post hunc vs. libri mulierem addunt, teste Gœller.—8 *V. hoc tamen unum frater cogitato* Hl. 1.—9 Gœller, *esse item te*.—10 *Ita æquom* edd. quædam vett. contra omnes codd.—11 *C. omittit pronomen me*.—12 *Neque id occultum* M. G. *Neque o. id h. tibi* Herman. et Gœller.—14 Gœller, *foras te huc*.—15 Pll. 4. 6. Hl. 1. a m. sec. Ald. Junt. al. vett. *familiariter*.—16 *Hem da mihi* Herman. et Gœl-

NOTÆ

5 *Multum loquaces*] Alii *multiloquaces*, uno verbo, quod πολυλαλούς Græce. Ammian. lib. xxii. utitur voce 'multilaudus,' i. e. multorum laude dignus.

12 *Mussari*] Nonius: 'Mussare est hominum occulta et depressa voce

loquentium quod celatum velint.' Ennius: 'Namque decet mussare bonos.' Festus: 'Mussare tractum a mutis, qui cum dicere conantur aliquid, 'mu' tantum proferunt.'

16 *Quis ea Est nam*] Pro, quænam ea est.

Est nam optuma? ME. tu. EU. tune ais? ME. si negas,

Nego. EU. decet te equidem vera proloqui.

Nam optuma nulla potest eligi: alia alia

Pejor, frater, est. ME. idem ego arbitror, nec tibi 20

Adversari certum est de istac re unquam, soror.

EU. Da mihi operam, amabo. ME. tua est; utere

Atque impera, si quid vis. EU. id quod in rem tuam

Optimum esse arbitror, te id admonitum advento.

ME. Soror, more tuo facis. EU. facta volo. ME. quid est id, 25

Soror? EU. quod tibi sempiternum salutare

Sit procreandis liberis, ita Di faxint,

Volo te uxorem domum ducere. ME. hei occidi!

optima? ME. Tu. EUN. Tune dicis? ME. Si negas, nego. EUN. Profecto oportet te dicere verum; nam nulla potest eligi optima; alia est alia deterior, frater. ME. Ego arbitror idem, nec volo tecum contendere de ista re unquam, soror. EUN. Da mihi operam, rogo. ME. Mea opera est tua. Utere, atque jube, si vis, aliquid. EUN. Venio te admonitum ejus quod existimo esse optimum in tuum commodum. ME. Agis tuo more, soror. EUN. Volo facta. ME. Quid est id, soror? EUN. Quod sit tibi salutare in perpetuum procreandis liberis, Dū sic faciunt, volo te ducere uxorem domum. ME. Hei occidi! EUN. Quare? ME.

1er. EU. *Ubi cast C.*—17 *Quis ea est* Hl. 1. 2. B. 1. 2. *si negas nego C.* Hl. 1. 2. B. 1. 2. Ald. Junt. al. vett.—18 *Decet equidem* Hl. 1. 2. B. 1. 2. Pll. 5. 6. *Dedecet equidem* Pl. 1. *Decet quidem* Pl. 3. G. M. *Nocet enim* Pl. 4.—19 *Nam nulla* Gæller, omitta voce *optuma*.—20 *Alia alia pejor* Hl. 1. 2. B. 1. 2. Ven. 1. Bon. Ald. Junt. al. vett. *est frater* Lgg. Hl. 1. *Verba nec tibi desunt* in G. Both. 1. 2. *nec me tibi* Gæller.—21 *Adversari* B. 1. Lips. Gæller. *Advorsari* Lgg. *nunquam* G. *nuquam* Lgg. *soror, quid vis?* Hl. 1. 2. B. 1. 2. H. G. M. Pll. sex, Ven. 1. Bon. Med. 2. Ald. Junt. al. vett.—22. 23 Hl. 1. *tuast m. utere atque imperassis si quid vis*; B. 1. *tu ast utere atque imperassis*; Lips. *impera sis*; G. M. *utere, eloquere atque*; Pll. *plerique, tu astute re atque impera sis*; M. *impetrassis*.—24 B. 1. *te monitum*; Hl. 1. a m. *sec. id te admonitum*; Gæller, *ted id admonitum*; Pll. 1. 2. 4. 6. C. G. *te id monitum*; M. H. *te monitum*; Both. 1. 2. *ted admonitum*.—25 Gæller, *tu facis more. C. facto*; Douza et Gæller *factum*.—26 *Voc. salutare deest* in Lips.—27 G. H. C. Pll. sex, Hl. 1. B. 1. *liberis procreandis. Mox, Donza, ME. Ita Di faxint.*

NOTÆ

26 *Salutare*] Antequam dicat quod sequitur, *procreandis liberis. Eunomia* Megadorus dicit, *ita Di faxint*: et continua oratione dicit Eunomia, *Volo te uxorem domum ducere. Quasi sit: quod tibi sempiternum salutare sit.*

ME. *Ita Di faxint.* EUN. *Procreandis liberis volo te uxorem ducere domum.*
27 *Itu Di faxint*] Subjicienda faustæ precatiōis responsio.

28 *Uxorem ducere*] Sine addito idem significat ac 'ducere uxorem

EU. Quid ita? ME. quia mihi misero cerebrum excutiunt
Tua dicta, soror: lapides loqueris. EU. heia, hoc face, 30
Quod te jubet soror. ME. si lubeat, faciam. EU. in
rem

Hoc tuam est. ME. ut quidem emoriar, priusquam ducam.
Sed his legibus, si quam dare vis, ducam: quæ
Cras veniat, perendie foras feratur, soror.

His legibus quam dare vis, cedo, nuptias adorna. 35

EU. Quam maxuma possum tibi, frater, dare dote:

Sed est grandior natu: media est mulieris ætas.

Eam si jubes, frater, tibi me poscere, poscam.

ME. Num non vis me interrogare te? EU. immo si quid
vis, roga.

Quia tua verba, soror, mihi excutiunt cerebrum misero; loqueris saxa. EUN. Eia, fac id quod tibi suadet soror. ME. Si lubeat, faciam. EUN. Id cedit in tuum commodum. ME. Cedit in meum commodum, si peream, antequam ducam. Sed si vis dare aliquam, eam ducam his legibus, nempe quæ veniat cras, perendie feratur foras, soror: da mihi quamlibet ea lege, instrue nuptias. EUN. Possum tibi dare, frater, cum quam maxima dote: sed est grandior natu. Ætas mulieris est media, eam petam, si vis me petere pro te, mi frater. ME. Visne te a me interrogari? EUN. Immo interroga, si vis, aliquid. ME. Qui ducit uxorem domum

~~~~~

EU. Volo te, &c.—28 *Heia occidi C.*—29 Hl. 1. a m. pr. *quia misero.*—31 Lgg. Pl. sex, G. M. Hl. 1. 2. B. 1. *Si jubeat faciam;* et sic Douza.—33 *His legibus sed* si Gæller. Hic vs. deest in Lips. G. H. Med. Ald. Junt. Arg.—34 Hl. 1. B. 1. *perinde.*—36 *Quam maximam* B. 1. 2. Pl. 1. 2. 3. 5. 6. Ven. 1. Bon. al. vett. *Quom maxima* al. ap. Pareum: *tibi dare, frater, dotem* Hl. 1. 2. *dare tibi, frater, dotem* B. 1. *dotem etiam* Pl. 6.—38 Lgg. *tibi posceres.*—39 *Numnam* Gæller, ut conj. Bothe; *Non nam* M. *Num nam* Hl. 1. 2. *te* deest in Hl. 1. a m. pr. *si quid vis rogitare, roga* Pl. 3. *si quid vis rogare, roga*

NOTÆ

domum.' Porro 'ducere uxorem' dicitur a cærimonia qua sub noctem, præviis tædis ardentibus, velata mulier domum mariti deducebatur. A deductione illa 'duci uxor,' a velo 'nubere' dicitur, et a tædis multæ aliæ metaphoræ ad signandum conjugium ducuntur.

29 *Mihi cerebrum excutiunt*] Virgil. 'gravior ne nuntius aures Vulneret.'

30 *Lapides loqueris*] Durus est et asper sermo. Contra Aristophanes, ῥόδα μ' ἔρηκας, *rosas mihi locutus es.*

34 *Perendie*] Dies qui erit crastino proximus, quasi uno perempto die intermedio, *après-demain*; inde perendinare.

Foras feratur] Id est, efferatur, consecratum exequiis significandis verbum. Nimirum non deprecatur conjugium Megadorus, modo interposita una die, 'efferatur uxor.' 'Efferre' autem significat per ellipsim, efferri domo in tumulum. Græce ἐκφέρειν, *efferre*; dicuntur et ἐκφοραί, *exequiæ*.

ME. Post mediam ætatem, qui mediam ducit uxorem do-
mum; 40

Si eam senex anum prægnantem fortuitu fecerit,
Quid dubitas, quin sit paratum nomen puero Postumus?
Nunc ego istum, soror, laborem demam, et diminuam tibi.
Ego virtute Deum et majorum nostrorum, dives sum satis.
Istas magnas factiones, animos, dotes dapsiles, 45
Clamores, imperia, eburata vehicula, pallas, purpuram,
Nihil moror, quæ in servitutem sumtibus redigunt viros.
EU. Dic mihi, quæso, quis ea est, quam vis ducere uxore-
rem? ME. eloquar.

post mediam ætatem, si senex fecerit forte fortuna eam anum gravidam, quid dubitas, quin nomen pueri sit futurum Postumus? Ego tibi demam nunc illum laborem, et diminuam; ego sum satis opulentus virtute Deorum et nostrorum majorum. Non curo illas magnas factiones, animos, dotes amplas, acclamationes, imperia, eburnea vehicula, pallas purpureas, quæ redigunt homines in servitutem sumtibus. EUN. Dic mihi, obsecro, qualis est illa quam vis ducere uxorem! ME. Edi-

~~~~~

Pl. 5.—40 C. Lgg. H. qui media ducit.—41 Hl. 1. 2. B. 1. 2. et edd. vett. fortuito; et sic ap. Festum, p. 148. 4. Lgg. prægnantem fecerit anum fortuitu; Gœller, prægnatem.—42 Festus ibid. his nomen pueris. B. 1. Lgg. et Pl. 5. Posthumus.—43 H. 1. 2. B. 1. Pl. 3. a m. pr. Pl. 1. et Pl. 4. a m. sec. Mon. Ven. 1. Bon. degam; B. 2. Cam. al. ap. Lamb. demam.—44 Gœller, et majorum nostrum.—45 Idem, dapsilis; Pl. unus, dapsilas, quod recepit Bothe; et sic edd. quædam Nonii p. 657. 34. ubi tamen aliæ dapsiles. Voc. animos non legitur ap. Non. ibid.—46 C. a m. pr. vehiculæ; 7d vehicula deest in Pl. 1. 2. 3. 4. 6. palas Hl. 1. a m. pr.—47 C. rediguntur.—48 Dic mihi, si audes, quis ea est, &c. Priscian. xiiii. p. 960. Putsch. et ed. Krell. p. 567. non vero,

NOTÆ

40 *Mediam ætatem*] Cicero: 'Ea jam constans requirit ætas, quæ dicitur media.' Eleganter mediam ætatem descripsit Seneca in *Ædipo*: hoc enim rogante, 'Quæ spatia moriens Laius vitæ fuit? Primone in ævo viridis an fracto occidit?' reponit Jocasta, 'Inter senem juvenemque, sed propior seni.'

42 *Postumus*] Non *Posthumus* cum insita aspiratione, significat 'postremum:' ut a vetusto, 'citer,' 'citi-mus;' ab 'inferus,' 'infimus;' sic a 'posternus' fit 'postimus,' seu 'postumus.' 'Postumam spem' dixit A-

puleius. Virgilius, 'tua postuma proles,' id est, nata post aliam prolem.

44 *Virtute Deum*] Formula modestiæ religiosæ deprecantis a se suisque meritis laudem rei prospere gestæ, nata ex conscientia infirmitatis humanæ.

45 *Factiones*] Sallustius: 'Inter bonos amicitia, inter malos factio.'

Dapsiles] Δαψίλης, largus. Antequam Latina lingua eam copiam paravisset vocum, qua imperante Augusto floruit, commodato plura accepit a Græca.

Novistin' hunc senem Euclionem ex proximo pauperculum?

EU. Novi, hominem haud malum mecastor. ME. ejus cupio filiam 50

Virginem mihi desponderi: verba ne facias, soror.

Scio quid dictura es: hanc esse pauperem: hæc pauper placet.

EU. Di bene vertant. ME. idem ego spero. EU. quid! me nunc quid vis? ME. vale.

EU. Et tu, frater. ME. ego conveniam Euclionem, si domi 54

Est: sed eccum: nescio unde sese homo recipit domum.

cam: novistine hunc pauperem senem Euclionem vicinum? EUN. Novi, hominem minime malum, per ædem Castoris. ME. Cupio mihi desponderi ejus filium virginem. Ne quid dicas, soror: novi quid sis dictura, esse hanc pauperem. Hæc pauper placet. EUN. Dii bene vertant. ME. Ego spero idem. EUN. Quid? quid me vis nunc? ME. Vale. EUN. Vale et tu, frater. ME. Ego conveniam Euclionem, si est domi. Sed ecce nescio unde homo sese recipit domum.

////////

Dic mihi, sodes, ut citatur a Gronovio.—49 Nostin hunc Pl. 6. Gæller. Nosti hunc Pl. 1. 2. e proximo B. 1.—50 Hl. 1. me ccastor ejus. B. 1. ME. Cupio ejus.—51 Lgg. desponsari.—52 Scio quod Lgg. et edd. quædam vett. probante Sciopp. Susp. Lect. p. 198.—53 Lgg. vortant. Parei 1. 2. Bothe 1. 2. Gæller, numquid me vis? Hl. 1. EU. Quid me nunc vis? Hl. 2. quod vis?

NOTÆ

53 *Di bene vertant*] Comprecatio pia et fausta a veteribus usurpari solita.

ACTUS SECUNDI SCENA SECUNDA.

EUCLIO, MEGADORUS.

EU. PRÆSAGIBAT mihi animus, frustra me ire, quom exibam domo.

EUCL. *Animus mihi dictitabat quando prodibam ex adibus, me ire incassum.*

NOTÆ

1 *Præsagibat animus*] Cic. ‘‘Sagire,’ sentire acute est. Ex quo ‘sagæ’ annus, quia multa scire volunt, et ‘sagaces’ dicti canes. Is igitur, quia ante sagit quam oblata res est, dicitur ‘præsagire,’ id est, futura ante sentire. Inest igitur in animo præsagitio extrinsecus injecta, atque inclusa divinitus.’

Itaque abibam invitus : nam neque quisquam curialium
Venit, neque magister, quem dividere argentum oportuit.
Nunc domum properare propero : nam egomet sum hic ;
animus domi est.

ME. Salvus atque fortunatus, Euclio, semper sies. 5

EU. Di te ament, Megadore. ME. quid tu ? recten' atque
ut vis vales ?

EU. Non temerarium est, ubi dives blande appellat pau-
perem.

Jam illic homo aurum me scit habere, eo me salutat blan-
dus.

ME. Ain' tu te valere ? EU. pol ego haud a pecunia per-
bene.

ME. Pol si est animus æquus tibi, satis habes, qui bene
vitam colas. 10

EU. Anus hercle huic indicium fecit de auro : perspicue
palam est :

Cui ego jam linguam præcidam, atque oculos effodiam
domi.

ME. Quid tu solus tecum loquere ? EU. meam pauperiem
conqueror.

Itaque discedebam invitus : nam neque venit quisquam curialium, neque magister quem oportebat partiri argentum. Nunc accelero repetere domum : nam ego sum hic, animus domi est. ME. Sis semper saluus atque felix, Euclio. EUCL. Dii te ament, Megadore. ME. Quid tu ? Valesne recte, atque ut optas ? EUCL. Non est inconsulto quando opulentus compellat blande pauperem. Ille homo scit jam me habere pecuniam : idcirco me salutat blandius. ME. Dicisne te valere ? EUCL. Per Pollucem ego minime perbene valeo a pecunia. ME. Per Pollucem, si tibi est animus æquus, habes satis quo degas bene vitam. EUCL. Profecto anus huic indicavit aurum : patet plane. Ego huic excindam modo linguam, atque effodiam oculos domi. ME. Quid tu loqueris solus tecum ? EUCL. Expostulo de mea pau-

//////////

1 C. a m. pr. quom exigebam.—2 Ita abibam Hl. 1. a m. pr.—9 Ego pol B. 1.—10 Pol si animus Lgg.—11 Hl. 1. 2. B. 1. 2. hoc inditium.—13 Meam p.

NOTÆ

5 *Salvus sies*] Salutantis formula.

6 *Di te ament*] Formula resalutan-
tis et remittentis urbanitate urbani-
tatem.

9 *A pecunia*] Quod ad pecuniam et
crumenam spectat.

10 *Pol si est æquus*] Lucretius :
'Divitiæ grandes homini sunt, vivere
parce Æquo animo.'

Satis habes] Hoc Megadori verbo
arbitratur Euclio Megadorum rescire
aliquid de olla.

Virginem habeo grandem, dote cassam, atque illocabilem,
Neque eam queo locare cuiquam. ME. tace : bonum habeo
animum, Euclio :

15

Dabitur : adjuvabere a me : dic si quid opus est, impera.
Eu. Nunc petit, quom pollicetur : inhiat aurum ut devoret.
Altera manu fert lapidem, panem ostentat altera.
Nemini credo, qui large blandu'st dives pauperi.

Ubi manum injicit benigne, ibi onerat aliquam zamiam. 20
Ego istos novi polypos, qui sibi quicquid tetigerint, tenent.
ME. Da mihi operam parumper : paucis, Euclio, est quod
te volo

De communi re appellare, mea et tua. Eu. hei misero
mihi !

Aurum mihi intus harpagatum est : nunc hic eam rem volt,
scio,

pertute. Habeo virginem adultam, sine dote, quæ non potest collocari matrimonio, neque possum collocare cuiquam. ME. Tace: esto bono animo, Euclio: dabitur: adjuvabere a me: loquere: si quid opus est, impera. EUCL. Rogat nunc quando promittit: inhiat ut absorbeat pecuniam. Altera manu fert lapidem, altera ostendit panem: confido nemini diviti qui est blandior pauperi. Quando injicit leviter manum, tunc imponit aliquam molestiam. Ego novi istos polypos, qui tenent quicquid occuparunt. ME. Audi me tantisper. Est quod te volo alloqui paucis de re communi mea et tua, Euclio. EUCL. Hei mihi infelici! Aurum mihi raptum est in

*****

queror Lgg.—14 *Filiam habeo*, &c. Varro de L. L. iv. p. 5.—15 Hl. 1. *bonum animum habeo*.—16 C. *adjubabere*. Lgg. et Gœller, *quid opus est*.—19 Hl. 1. 2. B. 1. 2. *blandius est*.—20 C. Pl. 4. *inicit*. Lgg. *ibi o. a. ζημία*. Hl. 1. a m. pr. *zamiā*; C. Pl. sex, Hl. 2. et Hl. a m. sec. *zamiā*; Hl. 2. in marg. *ζημία*. B. 1. *zamiā*; B. 2. *ciāmiā*.—21 C. *qui vibi*; Pl. 1. 3. 4. H. M. B. 2. *quin ibi*; Pl. 2. 6. et ed. Camer. *quin ubi*; Pl. 5. *qui quicquid*, omisso *sibi*; Hl. 1. 2. B. 1. *qui ubi*; G. *nunc ibi*; Douza, *qui ubi quid tetigerint, tenent*; H. et Lgg. *tetigerunt*; et sic Hl. 1. a m. sec.—22 Nonius p. 782. 37. legit: *Da mihi operam parum, si opera est, Euclio, id quod te volo*.—21 Voc. *intus* deest in

NOTÆ

14 *Dote cassam*] Græce, ἀπλοκον, *indotatam*.

Illocabilem] Ἀνεκδόσιμον, quæ omnino nuptui tradi non potest propter inopiam.

18 *Altera manu*] Translatum ab iis qui canes, porrecto pane, illiciunt, quibus accedentibus, saxum illidunt.

20 *Manum injicit*] Manum eam manu copulat.

Onerat zamiam] Id est, damnum
Delph. et Var. Clus.

infert. Ζαμία, pro ζημία, Dorica dialecto, *multa, damnum*. Hypallage est, *onerat zamiam*, pro 'onerat zamia pauperem.' Sic in Horatio, 'classes aquilonibus arcet,' pro, arcet a classibus aquilones.

21 *Polypos*] Polypus a pedum numero dictus, quod quid invaditis suis pedibus nunquam dimittit: avaros et rapaces poeta innuit.

24 *Harpagatum*] Natum vocabu-
R

Mecum adire ad pactionem : verum intervisam domum.

ME. Quo abis ? EU. jam ad te revortar : namque est quod visam domum. 26

ME. Credo edepol, ubi mentionem ego fecero de filia, Mihi ut despondeat, sese a me derideri rebitur.

Neque illo quisquam est alter hodie ex paupertate parcior.

EU. Di me servant, salva res est : salvom est, si quid non perit. 30

Nimis male timui : priusquam intro redii, exanimatus fui.

Redeo ad te, Megadore, si quid me vis. ME. habeo gratiam.

Quæso quod te percontabor, ne id te pigeat proloqui.

EU. Dum quidem ne quid perconteris, quod mihi non lubeat proloqui.

ME. Dic mihi, quali me arbitrare genere prognatum ? EU. bono. 35

ME. Quid fide ? EU. bona. ME. quid factis ? EU. neque malis, neque improbis.

ædibus : idcirco hic vult inire mecum pactum de ea. Sed interea pergam domum.
ME. Quonam proficisceris ? EUCL. Jam redibo ad te ; nam est quod videam domi.
ME. Per ædem Pollucis credo quod quando ego feci mentionem de filia, ut mihi collocet, arbitrabitur a me derideri sese, neque est ullus alius hodie parcior illo, propter inopiam. EUCL. Dii me servant : est res salva : est salvum, si quid non perit. Veritus sum nimis male : priusquam reversus sum domum, fui metu exanimatus. Redeo ad te, Megadore, si vis me quid. ME. Ago tibi gratias. Obsecro, ne te pigeat dicere quod a te postularero. EUCL. Dum quidem non a me postules quod mihi non libeat edicere. ME. Dic mihi quali genere putas me procreatum. EUCL. bono.
ME. Quid de fide ? EUCL. Bona. ME. Quid de fuctis ? EUCL. Neque malis,

*****

B. 1. nunc deest in Lgg.—25 Vet. cod. Meurs. et edd. vett. domi ; Hl. 1. 2. B. 1. 2. C. Pll. domum.—26 Quo nunc abis edd. vett. nunc non est in codd. Quonam abis Acidal. et Gæller. nam estque visam domum B. 2. nam quod visam domum est B. 1.—27 Credo hercle Hl. 1. B. 1. 2. ubi ego fecero de filia mentionem B. 2. fecerim Lgg.—29 C. partior.—30 Idem codex, supra re est.—31 Idem codex, redi.—33 Lgg. quod te percontabor proloqui. Pl. 6. hunc vs. plane omisit.—35 B. 1. arbitrare.—36 Hl. 1. a m. pr. neque malum neque improbum.—

NOTÆ

lum ab Harpagone, et hoc ab ἀπάγω, rapio.

Eam rem] Hellenismus, pro 'ob eam rem.'

27 Mentionem] 'Mentio' et 'repro-missio' stipulationis uxoriæ verba sunt. Unde Florentinus Jurisconsultus, 'Sponsalia sunt mentio et repro-

missio nuptiarum futurarum. Qui poscit, 'mentionem facere ;' qui respondet, 'repromittere' dicitur.' Non ablidunt verba Græca *μνηστὴς* et *μνηστῆρα*, maritus, marita.

29 Ex paupertate] Ex omnibus pauperibus, ex pauperum ordine.

ME. Ætatem meam scis? EU. scio esse grandem, itidem ut pecuniam.

ME. Certe edepol equidem te civem sine mala omni malitia

Semper sum arbitratus, et nunc arbitror. EU. aurum huic olet.

Quid nunc me vis? ME. quoniam tu me, et ego te qualis sis, scio: 40

Quæ res recte vortat, mihiq̃ue, tibiq̃ue, tuæq̃ue filiæ, Filiam tuam mihi uxorem posco: promitte hoc fore.

EU. Heia Megadore, haud decorum facinus tuis factis facis,

Ut inopem atque innoxium abs te, atque abs tuis me irrideas.

Nam de te neque re, neque verbis merui, ut faceres quod facis. 45

ME. Neque edepol ego te derisum venio, neque derideo: Neque dignum arbitror. EU. cur igitur poscis meam gnatham tibi?

ME. Ut propter me tibi sit melius, mihiq̃ue propter te et tuos.

EU. Venit hoc mihi, Megadore, in mentem, te esse hominem divitem,

Factiosum; me item hominem pauperum pauperrimum. 50

neque improbis. ME. Nosti meam ætatem? EUCL. Novi esse propectam, quemadmodum pecuniam. ME. Per ædem Pollucis ego ratus sum semper, et reor nunc, te esse civem sine ulla malitia. EUCL. Hic adoratur aurum. Quid me vis nunc? ME. Quandoquidem ego intelligo qualis tu sis, et tu intelligis qualis ego sum, peto tuam filiam uxorem: quæ res vortat bene, et mihi, et tibi, et tuæ filiæ. Pollicere id fore. EUCL. Hei, Megadore, non facis rem convenientem tuis factis, ut ludifices me egenum atque innocentem erga te atque erga tuos: nam non meritis sum de te, neque factis, neque dictis, ut ageres quod agis. ME. Neque per ædem Pollucis ego venio derisum te, neque derideo, neque duco esse æquum. EUCL. Quare ergo tibi poscis meam filiam? ME. Ut tibi sit melius propter me, et mihi propter te et tuos. EUCL. Id mihi venit in animum, Megadore, te esse hominem locuplitem, præpotentem, me vero esse hominem inopem præter ceteros mortales. Nunc si tibi colloca-

////////

37 Hl. 1. grandiore. Lgg. item ut.—38 Lgg. non habent τὸ equidem. B. 1. omni mala.—39 Lgg. hic olet.—41 B. 1. vortant.—42 Lgg. uxorem posco mihi.—43 Eia Lgg. Hei Pll. sex, Hl. 1. 2. B. 1. Si B. 2.—45 Lgg. Hl. 1. 2. B. 1. 2. uti faceres.—48 B. 1. 2. prop te et tuos.—49 Venit hoc M. in mentem H. 1. V. h. mihi in mentem Meg. Pll. sex et B. 2. Venit hoc mihi in Megadoro mentem Lgg.—50 H. M. G. B. 1. Hl. 1. me item esse hominem; B. 2. me in te esse

Nunc si filiam locassim meam tibi, in mentem venit,
Te bovem esse, et me esse asellum: ubi tecum conjunctus
siem,

Ubi onus nequeam ferre pariter, jaceam ego asinus in luto:
Tu me bos magis haud respicias, gnatus quasi nunquam
siem.

Et te utar iniquiore, et meus me ordo irrideat. 55

Neutrubi habeam stabile stabulum, si quid divortii fuit.

Asini me mordicibus scindant, boves incurserint cornibus.

Hoc magnum est periculum, me ab asinis ad boves tran-
scendere.

ME. Quam ad probos propinquitatem proxime te adjunxeris,
Tam optimum est: tu conditionem hanc accipe: ausculta
mihi, 60

Atque eam desponde mihi. EU. at nihil est dotis quod
dem. ME. ne duas.

Dummodo morata recte veniat, dotata est satis.

vero meam filiam, in mentem induxi te esse bovem, et me esse asellum: quando copulatus sum tecum, quando non potero ferre una onus, ego asinus lapsabo in luto: tu bos me despicias non magis quam si nunquam natus sim: et te utar iracundiore, et homines meae sortis subsannabunt me. Nullibi habeo stabulum stabile, si accidat aliquod dissidium: asini me concidant morsibus, boves incurserint cornibus. Hoc est magnum discrimen, me devenire ab asinis ad boves. ME. Quam te propius adjunxeris ad boves, tanto melius est: tu accipe hanc conditionem, atque ausculta mihi, atque eam mihi desponde. EUCL. Sed est nulla dos quam dem. ME. Ne des. Dummodo veniat bonis moribus ornata, est satis dotata. EUCL. Idcirco

~~~~~

paup. pauperrimum. Alii τὸ esse omittunt.—51 B. 1. meam locassim tibi.—52 Lgg. et me asellum, omisso esse.—54 B. 1. Pl. 3. 5. 6. quam si nunquam siem; Lgg. quam nunquam siem; Pl. 2. 4. C. quasi n. siem; Pl. 1. respicias magis quam si nunquam siem.—55 Hl. 1. nequiore, et in marg. iniquiore. Idem codex a m. sec. derideat.—56 Neutrubi B. 1. 2. Neu ut ruri Lgg. divorti B. 1. C. Pl. 2. 4. Pl. 1. 6. a m. pr. divortii fiat Pl. 5.—57 A. m. mordicus Lgg. C. Pl. 2. 3. 5. 6. B. 1. Ven. 1. Bon. et al. ante Aldum; morsibus Pl. 1. 4. Hl. 1. a m. sec. mordicibus, et mordicus, et morsicus, Hl. 1. in marg. mordicibus etiam Nouis p. 563. 11. A. m. mordicitus Grut. et Gæller.—58 Pronomen me deest in quibusdam edd. vett. quod tamen servant omnes codd. periculum me cod. Meurs.—59 B. 1. maxime te.—60 Voss. 1. ausculta mihi proderis atque.—61 B. 1. dotis quædem; B. 2. Hl. 1. 2. Pl. sex dotis quidem. Lgg. ne duas ne.—

NOTÆ

56 *Si quid divortii*] 'Divortium' est conjugum a se invicem, seu voluntaria, seu lege et iudicio, irrogata discessio.

57 *Mordicibus*] A 'mordices,' id

est, dentes, in Plautina officina cusa vox.

58 *Ab asinis ad boves*] A pauperum ordine ad divitum affinitatem prorumpere.

EU. Eo dico, ne me thesauros reperisse censeas.

ME. Novi, ne doceas: desponde. EU. fiat: sed pro Jupiter!

Non ego disperii? ME. quid tibi est? EU. quid crepuit quasi ferrum modo? 65

ME. Hic apud me hortum confodere jussi: sed ubi hic est homo?

Abiit, neque me certiore fecit: fastidit mei.

Quia videt me suam amicitiam velle, more hominum facit.

Nam si opulentus it petitum pauperioris gratiam,

Pauper metuit congredi: per metum male rem gerit. 70

Idem quando illæc occasio periit, post sero cupit.

EU. Si hercle ego te non elingvandam dedero usque ab radicibus,

Impero, auctorque sum, ut tu me cuivis castrandum loces.

ME. Video hercle ego te me arbitrari, Euclio, hominem idoneum,

Quem senecta ætate ludos facias, haud merito meo. 75

EU. Neque edepol, Megadore, facio: neque si cupiam, copia est.

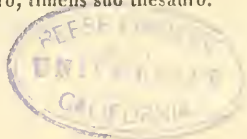
dico id ne putes me invenisse thesauros. ME. Scio, ne doceas, desponde. EUCL. Sed pro Jupiter, non ego perii? ME. Quid est tibi? EUCL. Quid crepuit modo quasi ferrum? ME. Hic mandavi fodere hortum apud me. Sed ubi est hic homo? Abiit, neque me fecit certiore. Spernit me; quia animadvertit me ambire ejus amicitiam, facit more hominum. Nam si dives it rogatum gratiam inopis, pauper formidat colloqui. Non bene consulit suæ fortune per timorem: ipse, quando illa occasio corrui, postea sero optat. EUCL. Per Herculem si ego non dedero te elingvandam usque ab radicibus, demando auctorque sum, ut tu me loces castrandum cuiris. ME. Per Herculem ego te animadverto opinari, Euclio, me hominem idoneum quem ludifeceris proæcta ætate immeritum. EUCL. Per ædem Pollucis neque facio, Megadore, neque si cupiam, possum facere. ME. Quid nunc? Etiam

*****

63 Eo dico, cum lacuna Hl. 1. thesauros C. et Pll. sex; al. thesaurum.—65 Nun ego B. 1. Num ego C. Pl. 3. Hl. 1. a m. sec. Hl. 2. Lgg. disparii B. 2. quod crepuit C.—66 Both. 1. 2. confodiri jussi. Lgg. C. hinc est homo; Grut. conj. hinc est homo, quod recepit Parens.—67 Nonius p. 763. 40. non agnoscit pronomen me.—69 N. si opulento B. 1. 2.—70 P. m. congredi Acidal. Gæller. ppmelum Hl. 1. malam rem Lgg. rem male B. 1. malem B. 2.—71 B. 1. perit.—72 B. 1. elingvandam; B. 2. elingvandu.—73 B. 1. ut me quoi vis; Hl. 1. 2. B. 2. ut me cuiris. Lgg. non agnoscunt particlam ut.—74 Video te hercle

NOTÆ

65 Quid crepuit] Hoc dicto irrumgadoro, timens suo thesauro. pit in ædes suas Euclio, relicto Me.

ME. Quid nunc? etiam mihi despondes filiam? EU. illis legibus,

Cum illa dote, quam tibi dixi. ME. sponden' ergo? EU. spondeo.

ME. Istuc Di bene vortant. EU. ita Di faxint: illud facito ut memineris

Convenisse, ut ne quid dotis mea ad te afferret filia. 80

ME. Memini. EU. at scio, quo vos soleatis pacto perplexarier.

Pactum non pactum est, non pactum pactum est, quod vobis lubet.

ME. Nulla controversia mihi tecum erit: sed nuptias Hodie quin faciamus num quæ causa est? EU. immo edepol optuma.

ME. Ibo igitur, parabo: nunquid me vis? EU. istuc.

ME. fiet: vale. 85

Heus, Strobile, sequere propere me ad macellum strenue.

EU. Illie hinc abiit. Di immortales, obsecro, aurum quid valet!

mihî despondes filiam? EUCL. Illis legibus, cum illa dote quam tibi dixi. ME. Spondesne igitur? EUCL. Spondeo. ME. Dii vortant bene illud. EUCL. Dii faciant ita. Fac ut recorderis te de illo convenisse mecum, ut mea filia non afferret tibi ullam dotem. ME. Recordor. EUCL. Sed novi quomodo vos consueveritis perplexari. Pactum non est pactum, pactum non pactum est, quando vobis lubet. ME. Mihî erit nulla lis tecum: sed num aliqua causa est, quominus celebremus hodie nuptias? EUCL. Immo per ædem Pollucis, optima. ME. Ibo ergo, parabo: num vis me aliquid? EUCL. Istud. ME. Fuit. Vale. Heus, Strobile, sequere me celeriter strenue ad macellum. EUCL. Ille abiit hinc. Dii immortales, rogo, quid

//////////

arbitrari Hl. 1. *ego te arbitrari* B. 1. *te deest* in C. *Video ego te hercle* Pl. 1. 3. 5. *Video hercle ego te arbitrari* Pl. 6.—77 B. 1. Hl. 1. *ctiam despondes mihî.* —79 ME. *Di bene vortant.* EU. *Ita Di faxint; illud facito, &c.* Acidal. et Gæller. ex edd. Florent. et Colon. *Deinde Acidal. tu illud facito; sed tu in nullo nec Ms. legitur, neque edito. Ita Di faxint.* EU. *Illud, &c.* Pl. Lgg. *scito pro facito* C. a m. pr.—80 Lgg. *mea adferat filia; Hl. 1. mea ad te afferat.* —81 Lgg. *quomodo soleatis.* —82 Vet. cod. Meurs. *pectum.* —84 *Hodie ut faciamus Lgg. numqua causa* Hl. 1. a m. sec. Acidal. e cod. Flor. et Col. *quod recepit* Gæller. *Immo pol* Osann. Anal. p. 215. et Gæller. *optume* Pl. 5. B. 1. —85 EU. *Istuc fiet. Vale* Hl. 1. 2. B. 1. 2. C. Pl. sex, Ven. 1. Bon. al. ante

NOTÆ

81 *Perplexarier*] Id est, perplexe, nectere orationem. et ad incautiores circumveniendos

Credo ego illum jam inaudisse, mihi esse thesaurum domi :
Id inhiat, ea affinitatem hanc obstinavit gratia.

valet pecunia? Ego puto illum inaudivisse jam mihi esse thesaurum domi, inhiat huic, idcirco ambit pertinaciter hoc fœdus.

//////////

Acidalium : *fiut* Lgg.—86 C. *strennuc.*—88 Edd. quædam vett. *jam illum, contra omnes codd. inaudivisse* Hl. 1. a m. sec. et Nonius p. 766. 9. *audivisse* Hl. 2. *mihi t. esse domi* Hl. 1.

ACTUS SECUNDI SCENA TERTIA.

EUCLIO, STAPHYLA.

EU. UBI tu es, quæ deblaterasti jam vicinis omnibus,
Meæ me filiaë daturum dotem? heus Staphyla, te voco :
Ecquid audis? vascula intus pure propera atque elue.
Filiam despondi ego : hodie nuptum huic Megadoro dabo.
ST. Di bene vortant : verum ecastor non potest : subitum
est nimis. 5
EU. Tace, atque abi : curata fac sint quom a foro redeam
domum :

EUCL. *Ubi es tu, quæ jam resignasti omnibus vicinis, me daturum dotem meæ filiaë? Heus, Staphyla, te voco : audisne? accelera eluere vasa in adibus. Ego despondi filiam : dabo nuptum hodie huic Megadoro. ST. Dii bene vortant : sed per Castorem non potest fieri : est id nimis repentinum. EUCL. Sile, atque proficiscere. Quando repeto domum a foro, fac sint omnia parata, et occlude ades. Ego*

//////////

1 C. Lgg. *deblattavisti* ; Pl. 4. 6. Pl. 1. a m. sec. *deblatravisti* ; Pl. 2. et Pl. 1. a m. pr. *deblatravisti* ; Pl. 3. a m. pr. *blaterasti* ; a m. vero sec. *deblaterasti* ; Pl. 5. *dilatravisti* ; Hl. 1. *deblacterasti* ; Hl. 2. et Hl. 1. a m. sec. *deblacteravisti* ; B. 1. *deblateravisti* ; B. 2. *deblatravisti*.—2 *Me meæ* B. 1. 2. Hl. 1. 2.—3 Pl. 1. H. *pure para* ; Pl. 2. 5. *pure præpara*.—4 Pl. sex, Hl. 1. 2. B. 1. 2. C. *hodie ego huic nuptum*.—5 Lgg. *verum castor . . . subitum nimis*.—6 Pa-

NOTÆ

3 *Vascula intus pure propera*] Id est, Propera eluere vasa. Sacrificaturi veteres non solum vasa ad sacrificandum necessaria eluebant, verum etiam puri eluebant, id est, ante expiati seu aqua munda, seu sacrificio.

Propera active. Virgilius : ‘pulchram properet per vulnera mortem.’

4 *Despondi*] Communis dictio cuius rei despondendæ ; sed nuptiis quasi sponsioni præstantissimæ accommodata.

Atque occlude ædes : jam ego hic adero. ST. quid ego
nunc agam ?

Nunc nobis prope adest exitium, mihi atque herili filiæ :
Nam probrum atque partitudo prope adest, ut fiat palam.
Quod celatum est, atque occultatum usque adhuc, nunc
non potest. 10

Ibo intro, ut herus quæ imperavit, facta, cum veniat,
sient :

Nam, ecaster, malum mœrorem metuo, ne mistum bibam.

adereo jam hic. St. Quid agam ego nunc? Nobis impendet certus interitus nunc, mihi et filiæ heri: nam stuprum et partus instat, ut sese aperiat. Quod fuit tecum atque opertum hactenus, non potest nunc latere. Ibo in ædes, ut quando herus veniet, hæc, quæ demandavit, sint instructu: nam per ædem Castoris vereor ne bibam malum mœrorem mihi propinatum.

////////

rei 2. et al. vett. *quam a foro*; omnes vero codd. *quam a foro*.—7 *Atque con-*
clude Hl. 1. *hic ero* B. 1. 2. *Quid nunc*, omisso pronomine *ego*, Lgg. *Quid*
ergo nunc C.—9 C. *Nunc*; Pl. sex, *Nam*. Hl. 1. a m. pr. et Hl. 2. *partitudo*.
Hl. 1. *ut palam fiat*.—10 *Quod c. atque occultatum est* Lgg. Hl. 1. 2. B. 2. Pl.
sex, C. et edd. vett.—11 Edd. quædam vett. *ut hæc quæ*; C. Pl. sex, *ut*
crus quæ. G. *cum veniet*; H. *cum venient*.—12 Gronov. conj. *mœrore*, quod
recepit Bothe. Mox, C. *mixtum*; nude Pareus *immixtum*; Pl. 1. 2. 3. 4.
5. *ne mistum*; Pl. 6. *nempe mixtum*; Grut. ap. Sciop. Susp. Lect. p. 199. *ne*
mixtum bibam; Scioppius ipse, *malum meracum metuo ne mistum bibam*; al.
ne amystim bibam.

=====

ACTUS SECUNDI SCENA QUARTA.

STROBILUS, ANTHRAX, CONGRIO.*

ST. POSTQUAM opsonav herus, et conduxit cocos,
Tibicinasque hasce, apud forum, edixit mihi,
Ut dispartirem opsonium hic bifariam.

STRO. *Postquam herus opsonarii ex conduxit coquos et has tibicines apud forum, mihi mandavit ut dividerem hic opsonia in duas partes. Co. Per Herculem non*

////////

* His personis C. addit, PHRUSIUM, EXFLESIUM, *Tibicinæ II.*

NOTÆ

1 *Conduxit cocos*] Moris erat, ut tronius *coquos* appellat *coctores*.
et nunc est, ut quibus non esset satis 2 *Tibicinas*] Moris etiam tum ut
rei ad habendos coquos privatos et symphonia in nuptiis adhiberetur.
familiares, in foro conducerent. Pe-

Co. Me quidem, hercle, dicam palam, non divides.

Si quo tu totum me ire vis, operam dabo.

5

An. Bellum et pudicum vero prostibulum popli.

Post si quis vellet te, haud non velles dividi?

Co. Atqui ego istuc, Anthrax, alioversum dixeram,

Non istuc quod tu insimulas. St. sed herus nuptias

Meus hodie faciet. Co. cujus ducit filiam?

10

St. Vicini hujus Euclionis e proxumo.

Ei adeo opsonii hinc dimidium jussit dari,

Cocum alterum, itidemque alteram tibicinam.

Co. Nempe huic dimidium dicis, dimidium domi?

St. Nempe sicut dicis. Co. quid? hic non poterat de
suo

15

Senex o sonari filiæ in nuptiis?

St. Vah! Co. quid negotii est? St. quid negotii sit rogas?

me divides, loquar aperte: tibi obsequor, si tu vis me ire aliquo integrum. An. O bellum et castum prostibulum plebis! tamen si quis te vellet dividere, nolles dividi? Co. Sed ego dixeram id alio sensu quam tu interpretaris, o Anthrax; non in eam partem quam tu reprehendis. St. Sed meus herus celebrat hodie nuptias. Co. Cujus ducit filiam? St. Euclionis hujus senis vicini proximi: idcirco jussit ei tradi dimidium opsonii, alterum cocum, et itidem alteram tibicinam. Co. Nimirum dicis esse dandum dimidium huic, et dimidium domi? St. Nempe quemadmodum dicis. Co. Quid? Hic senex non poterat opsonari de suo in nuptiis suæ filiæ? St. Vah! Co. Quid rei est? St. Petis quid rei sit? Pumex non est perinde

*****

1 Codd. omnes *obsonarit*.—2 *Tibicinas* hasce C.—4 *Me tu quidem* Parei 2. Gæller, et al. vett. sed *tu* deest in omnibus codd. *hercle, hic tam palam* Hl. 1. 2. B. 1. 2. Lips. *hercle (dicam propalam)* non, &c. Bothe.—5 Pl. 6. *quo tu tectum me*.—6 Pl. sex, Hl. 2. *populi*. Hl. 1. *popli*. Pro vero Lgg. habent *verum*.—7 C. *haud*; Pl. 6. a m. sec. *aut non*; Pl. 5. *haud vero*; B. 1. Pl. 1. 3. 5. 6. *velles dirum*; Pl. 4. et Pl. 1. a m. sec. *clivum*.—8 Huic versui in Monac. persona Strobili præfixa est manu veteris correctoris. *Atque* Hl. 1. C. Pl. sex; *Atque ego atrax* Hl. 2.—9 *Nunc* B. 1. Hl. 2. Hl. 1. a m. pr. *istud* B. 1. 2. Hl. 1. 2. *quo tu* Both. 1. 2. et Gæller.—10 *Cuivis* B. 2. *Quocis* B. 1. *ducet* Hl. 1. a m. sec. Lgg. Gæller.—11 *Euclionis senis* Parei 2. et al. vett. sed *senis* abest ab omnibus codd.—12 B. 1. *obsonnii*. Aul. Gell. III. 14. legit, *hinc jussit dimidium*.—14 *Nempe* deest in edd. quibusdam vett. *ducis* B. 1. 2. Hl. 1. a m. pr. Pl. sex, omnes Lambini, Ven. 1. Bon. al. vett. *domum* Both. 1. 2. Gæller. *domui* Lgg.—15 *Nempe ut dicis* Hl. 1. a m. sec.—16 *Senex suæ*

NOTE

4 *Me non divides*] Jocus est sumtus ex Congrionis coqui nomine, quo nomine est etiam piscis quem nos vernaculo nostro appellamus *un congre*. Dicit igitur se esse opsonium minime dividendum ac secandum, quamvis sit Congrio: nec abs re jo-

cens est: nam Strobilus mandabat dividi opsonia et coquos, ita ut unus eum altera parte opsoniorum sit apud Megadorum, et alter cum altera apud Euclionem. Congrio rapit dictum Strobili in jocus, et ait non esse se dividendum, quasi Strobilus secari

Pumex non æque est aridus, atque hic est senex.

Co. Ain' tandem ita esse ut dicis? St. tute existuma.

Quin Divum atque hominum clamat continuo fidem, 20

Suam rem periisse, seque eradicarier,

De suo tigillo fumus si qua exit foras.

Quin cum it dormitum, follem sibi obstringit ob gulam.

Co. Cur? St. ne quid animæ forte amittat dormiens.

Co. Etiamne obturat inferiorem gutturem, 25

Ne quid animæ forte amittat dormiens?

St. Hæc mihi te, ut tibi me æquom est credere.

Co. Immo equidem credo. St. at scin' etiam quomodo?

Aquam hercle plorat, quom lavat, profundere.

Co. Censen' talentum magnum exorari potesse 30

aridus atque hic senex. Co. *Dicisne tandem ita esse sicut affirmas?* St. *Tu existima per temet: quin rociferaur continuo fidem Deorum atque hominum suam rem periisse, seque everti bonis, si fumus exeat foras de suo titione. Quin quando proficiscitur cubitum, obligat gulam folliis.* Co. *Quare?* St. *Ne forte dormiens amittat aliquem flatum folliis.* Co. *Obturatne etiam follem inferiorem, ne forsitan dormiens amittat aliquid spiritus?* St. *Est par te mihi credere in his sicut me tibi.* Co. *Immo credo.* St. *At scisne præterea quo pacto est sordidus?* Per *Herculem* luget aquam profundere cum lavat manus. Co. *Putasne posse obtineri*

*****

obs. Acidal. sed *suæ* in nullo est neque scripto neque edito libro.—18 C. *non eque.*—19 *Aint ita* Pl. *Ain. tandem?* Str. *Ita est, &c.* Pareus.—20. 21 *Hi* vs. transpositi sunt in Hl. 1. 2. B. 1. 2. C. Pl. H. M. G. Ven. 1. Bon. al. J. Gul. *Qui divum* Hl. 2. B. 2. *Suam rem piisse, atque e. ipsum* Hl. 1. et sic B. 2. sed *ipsum* deest; *Quam rem perisse seque, &c.* Hl. 2.—22 *De suo ligello* Hl. 1. a m. sec. et sic Non. p. 559. 560. quod Turneb. Adv. vi. 21. prætulit. *De suo tigillo* omnes alii codd. et edd. vett. *suo* deest in quibusdam edd.—23 G. M. edd. vett. et Gæller. *follem obstringit*, omisso pronomine. B. 1. *obstrinxit*; B. 2. *obstringat.* Quidam pro *gulam* legunt *tolem.*—24 Nonius p. 606. 35. *neque quid immittat animæ dormiens.* Cf. Priscian. v. p. 649. Putsch. *forte* deest B. 1. 2.—25 *Etiamne obturas* Nonius p. 601. 21.—26 *Tum nequid, &c.* Parei 2. et al. vett. *Tum* deest in omnibus codd. *animæ* Voss. *Hic* vs. non extat in G., et Bothe uncis inclusit ut spurium.—27 C. *Nec mihi.* Lgg. *ut tibi æquom*; Acidal. *sicut tibi me æquom*; Bothe, H. m. ted, *ut tibi med, æquom*; Ald. *me æquomst credere, credo*; Acidal. vero emend. *Hoc mitte: id ut mihi te, tibi me æquom est credere.* Crede; Hl. 1. 2. C. Pl. 3. 4. 5. 6. *credere, credo.*—28 Acidal. Str. *At scin' etiam?* Coc. *Quid modo?*—29 *Aquam plorat hercle* C. Parei 2. al. vett. *Aquam hercle plorat* Pl. sex aliique codd.—30 Pl. 5. *exorari posse*; C. Pl. 1. 2. 3. 4. *exorari potest.* Pl. 1. 2. 3. 4. a m. sec. Pl. 6. a m. pr. duo Lamb. Hl. 1. 2. B. 1. 2. *exorari potesse.* Both. *exorarier*, omisso *potesse*; Benth. ad Te-

NOTE

medium vellet Congrionem.

18 *Pumex non æque est aridus*] Proverbialis formula parsimoniam no-

tat. Cicero: 'in rusticis moribus, in victu arido, in hac horrida inculaque vita.'

Ab istoc sene, ut det, qui fiamus liberi?

ST. Famem hercle utendam, si roges, nunquam dabit.

Quin ipsi pridem tonsor unguēs demserat;

Collegit, omnia abstulit præsegmina.

Co. Edepol mortalem parce parcum prædicas : 35

Censen' vero adeo esse parcum et misere vivere?

ST. Pulmentum pridem ei eripuit miluus :

Homo ad prætorem deplorabundus venit :

Infuit ibi postulare, plorans, ejulans,

Ut sibi liceret miluum vadariet. 40

Sexcenta sunt, quæ memorem, si sit otium.

Sed uter vestrorum est celerior? memora mihi.

magnum talentum ab isto sene, ut det quo fiamus liberi? ST. Per Herculem si postules famem, ut ea utaris, nunquam dabit, quin tonsor ipsi secuerat jampridem unguēs: collegit omnia præsegmina, abstulit. Co. Per ædem Pollucis prædicas hominem parcissimum: censesne vero esse adeo parcum, et esse pauperem? ST. Miluus eidem abstulit olim pulmentum: homo deplorabundus venit ad prætorem: ait lugens, ejulans, postulare ibi ut sibi liceret dicere vadimonium miluo. Sunt sexcenta quæ referam, si liceret per otium. Sed uter vestrum est velocior? narra

////////

rent. Phorm. III. 3. 2. scribit exorari potest.—31 *Ab hoc sene? ut det, &c.* Benth. ibid. *Ab sene istoc* edd. quædam vett.—33 Ed. Paris. Carpent. tonsori.—35 Brix. et Parm. mortalem præparcum prædicas. Al. ap. Parenm, perseparcum.—36 J. Gul. esse parum.—37 Edd. quædam vett. pridem eid eripuit; al. p. ei deripuit; C. a m. pr. p. ei ripuit.—38 Non. p. 770. 58. venit deplorabundus; Hl. 1. 2. B. 1. 2. Pll. sex, Ven. Bon. al. plorabundus devenit; C. plorandus devenit.—39 C. a m. pr. ejulas.—41 *Sexcenta* Lgg. *Sexcenta* C.—

NOTE

30 *Talentum magnum*] Apud Atticos talentum duplex, magnum et parvum. Parvum quarta parte erat magno minus. Hoc octoginta, illud sexaginta constabat minis; sexcentis unum, alterum octingentis coronatis. Coronati autem triginta quinque solidis Thuronesibus sunt æstimati.

31 *Qui fiamus liberi*] Servi, numerata interdum pecunia, dominis suis manumittebantur.

37 *Milvus*] *Per διαίπειν*, ut et paucis post versibus *miluum*. Ovidius eadem utitur dissolutione: 'Ut volucris visis rapidissima miluus extis.' Horatius: 'Adulteretur ut columba

milno.'

39 *Postulare*] Primum qui sese ad litem accingebat, 'scribebat postulationem,' *une requeste*, in qua postulabat ut eum quem in libello postulatorio scripserat, liceret vadari. Prætor subscribebat, *répondoit la requête*. Plinius Junior: 'Sedeo pro tribunali, subnoto libellos, conficio tabulas.' Hoc ultimo significatur judicium.

40 *Vadariet*] Jurisconsultis, *ad-journer*.

41 *Sexcenta sunt*] Numerus certus pro incerto Gallis nostris, *Il y a mille choses*.

Co. Ego, ut multo melior. ST. cocum ego, non furem rogo.

Co. Cocum ego dico. ST. quid tu ais? AN. sic sum, ut vides.

Co. Cocus ille nundinalis est, in nonum diem 45

Solet ire coctum. AN. tun' trium literarum homo

Me vituperas? fur, etiam fur trifurcifer.

mihi. Co. Ego, ut multo melior. ST. Ego peto cocum, non furem. Co. Ego dico cocum. ST. Quid ais tu? AN. Sum sicut cernis. Co. Ille cocus est nundinalis: solet ire coctum in nonum diem. AN. Tu homo trium literarum me vituperas? Fur etiam fur trifurcifer.

*****

42 *Sed u. vestrum* B. 1. *S. u. vestrorum* B. 2. H. 1. a m. pr.—43 *Ego m. melior* Lgg.—44 *Cocum ergo* Acidal. Gæller.—45 Festus p. 132.30. *Cocus nundin ille est.*—46 *Tun trium* C. a m. pr. *Tu trium* Lgg. B. 1. 2. Hl. 1. 2. et Camerar.—47 *Me vituperas? etiam* Hl. 1. *Me v. fur?* STR. *Etiam* B. 1. Scena quinta hinc scenæ subjungitur in B. 1. Hl. 1.

NOTÆ

45 *Cocus ille nundinalis*] Octo diebus in opere nocturno positus, rustici in urbes vicinas nono ibant ad leges de novo latas cognoscendas, ad mercatum et iudicia. 'Nundinalis coctus' per contemptum torquetur in eum qui vilioribus personis, atque adeo palatis minime delicatis, conveniret. Est et 'nundinalis coctus,' qui coquit cibos nono die in parentalibus mortuorum. Nimirum Romanis, non ante diem nonum fiebant parentatio, ludi, epulæ, inscriptio. Donatus: 'In funere nonus dies est quo parentalia concluduntur.' Et Poëta: 'Præterea si nona diem mortalibus

alium Aurora extulerit.' Justinianus ait, in nonum diem fieri *μνήμας*, seu *memorias* mortuorum, quæ vocabantur 'novemdiales,' fiebat hoc die cæna quæ ab Apuleio 'feralis,' 'silicerninum' a Tertulliano. Festus 'cocum nundinalem' appellat 'feralem,' 'novemdialem,' id est, dignum qui coquat cænam mortuis, qui nec mordent nec gustant. Acutissimus est autem jocus defixus in Congrionem: quasi dicat, quod alibi Plautus in Pseudolo, 'Quin ob eam rem Orcus recipere hunc ad se noluit, Ut esset hic qui mortuis cænam coquat.'

46 *Trium literarum homo*] Fur.

ACTUS SECUNDI SCENA QUINTA.

STROBILUS, ANTHRAX, CONGRIO.

ST. TACE nunc jam tu: atque agnum hinc uter est pinguior.

STRO. *Sile tu nunc jam, et dic tantum uter horum agnorum est pinguior.* Co-

*****

1 Hl. 1. 2. Pl. 4. *agnum hunc uter*; Pl. 6. *agnum hunc horum uter*; Lgg.

Co. Licet. St. tu Congrio eum sume, atque abi
Intro illuc, et vos illum sequimini:
Vos ceteri illuc ad nos. AN. hercle injuria
Dispartivisti: pinguiorem agnum isti habent. 5
St. At nunc tibi dabitur pinguior tibicina.
I sane cum illo, Phrygia: tu autem, Eleusium,
Huc intro abi ad nos. Co. o Strobile subdole,
Huccine detrusisti me ad senem parissimum?
Ubi, si quid poscam, usque ad ravim poscam prius 10
Quam quicquam detur. St. stultum et sine gratia est
Ibi recte facere, quando quod facias perit.
Co. Qui vero? St. rogitas? jam principio in ædibus
Turba istic nulla tibi erit: si quod uti voles,
Domo abs te afferto, ne operam perdas poscere. 15
Hic apud nos magna turba, ac magna familia est,

Patet. St. Tu, Congrio, sume eum subito, et introi illuc, et vos sequimini illum Euclyonis domum. Vos alii, venite ad nos apud Megadorum. AN. Profecto injuste divisisti: isti habent agnum obesiorem. St. Sed jam tibi dabitur tibicina obesior. I cum illo, Phrygia: tu vero, Eleusium, ingredi huc in nostras aedes. Co. O Strobile, callide mene detruces sic ad scæm parissimum; apud quem, si postules aliquid, postules usque ad raucedinem antequam detur quicquam? St. Es amens et ingratus: quis te afficiat beneficio, si perdit sic id quod dat? Co. Quomodo igitur? St. Rogas? Primum nulla erit tibi turba in istis aedibus; si fuerit opus aliqua re, affer a tuis ædibus, ne ludas operam, si poscas. Est magna turba hic apud nos et magna familia, supellex, aurum, vestimenta, vasa argentea: si ali-

~~~~~

agnum uter; B. 2. al. ap. Camer. Ald. Junt. agnum horum uter.—2 Parei 2 et al. vett. sume actutum tibi; sed hæc duæ voces, actutum tibi, desunt in codd.—5 Dispartivisti B. 1. H. pinguiorem C.—6 C. et Parei 2. dabitur tibi; Pll. sex, Hl. 1. 2. B. 1. 2. tibi dabitur.—7 Phrygia in litura Hl. 1. frugia B. 1. 2. Elusium Hl. 1. Eleusum C. tum autem Elusium Lgg.—8 Vett. edd. abi tum ad nos; Ald. Junt. abidum ad nos.—9 Huccine detrusti Acidal. et Gøller.—10 Hl. 1. B. 2. Pll. sex, poscamus ad aram poscamus; sed Hl. 1. in marg. habet ravis; Lgg. poscamus quæ ad aram poscamus; alii Lgg. Pll. 1. 4. a m. sec. Non. p. 577. 19. poscamus ad ravim poscamus; C. poscamus quæ ad ravim poscamus; B. 1. poscamus ravim poscamus; Non. p. 696. 11. poscus usque ad ravim poscas.—11 Stultus et sine g. es Pll. 1. 2. 3. 4. B. 1. Hl. 1. a m. pr. Stultum est s. g. est Pll. 5. 6. Stultus est C. G. H. M. Pl. 4. et edd. vett. Stultum est et s. g. Dousa Fil. et Gøller.—12 Tibi recte Pll. 1. 2. 3. 4. B. 1. 2. Hl. 1. 2. al. ap. Taubm. Te ibi Acidal.—13 Quid vero Hl. 1. a m. sec.—14 Turba istuc B. 1. si quid B. 1. Lgg. C. Pll. sex, al. si qui Both. 1. 2.—16 Hic autem

NOTÆ

12 Ibi [tibi] recte facere] Id est, extremæ dementiæ est tibi recte facere. cias recte. Ellipsis gemina, quæ notat affectum animi incitatiorem.
Quod facias perit] Id est, quod fa-

Supellex, aurum, vestes, vasa argentea :

Ibi si perierit quippiam, (quod te scio
Facile abstinere posse, si nihil obviam est,)

Dicant, coci abstulerunt ; comprehendite, 20

Vincite, verberate, in puteum condite.

Horum tibi istic nihil eveniet : quippe qui

Ubi quid surripias, nihil est. Sequere hac me. Co. se-
quor.

quid perierit (a quo credo te posse facile abstinere, si nihil est obviam) dicent, coci abstulerunt, comprehendite, constringite, verberate, præcipitate in puteum. Nihil horum tibi accidet hic : videlicet ubi est nihil quod suffureris. Sequere me hac. Co. Sequor.

////////

apud nos B. 1. 2. Hl. 1. Lgg. Both. 1. 2. alternum magna deest in C. Pl. sex ; atque familia Hl. 1. a m. sec.—18 Ubi si Pl. 4. 5. perierit C. perierit Pl. 1. 3. per vim vierit Pl. 2. pervenerit Pl. 4. 6. si quid perit Pl. 5. quod te scio Facere, &c. B. 1.—23 Ubi nihil est Hl. 2. Ubi quid nihil est sequere Hl. 1. B. 1. 2. surripit C. Voss. 3. Junian. subripit Voss. 1. Hæc vox surripias deest in Pl. sex, Voss. 2. et Gud.

NOTÆ

18 *Quod te scio*] Jocus est in Stro- alibi passim.
bilum contortus, utpote servum fu- 21 *In puteum*] Carcerem intelligit
racem : *quod pro sicut* positum, ut profundum.

ACTUS SECUNDI SCENA SEXTA.

STROBILUS, STAPHYLA, COCI.

ST. HEUS Staphyla prodi, atque ostium aperi. ST. qui
vocat ?

STR. Strobilus. ST. quid vis ? STR. hos ut accipias
cocos,

Tibicinamque : opsoniumque in nuptias.

STRO. *Heus, Staphyla, regredere, et aperi januam.* STA. *Quis me vocat ?*
STR. *Strobilus.* STA. *Quid vis ?* STR. *Ut admittas hos cocos, et tibicinam, et op-*

NOTÆ

3 *Opsonium*] *Opsonium* dicitur quic- men usu venit ut pro solo pisce,
quid coquitur, ab ὄψων, quod ab ὀπρω, tanquam delicatissimo cibo, accipia-
coquo, quicquid una cum pane come- tur : unde apud Joan. Evang. vi. 9.
ditur, quicquid in macello venit. Ta- legitur ὄψω δὲ ψάρια apud Matth. et

Megadorus jussit Eucioni hæc mittere.

ST. Cererine, Strobile, has facturi nuptias ? 5

STR. Qui ? ST. quia temeti nihil allatum intellego.

STR. At jam afferetur, si a foro ipse redierit.

ST. Ligna hic apud nos nulla sunt. Co. sunt asseres ?

ST. Sunt pol. Co. sunt igitur ligna ; ne quæras foris.

ST. Quid ? impurate, quanquam Vulcano studes, 10

Cœnæne causa, aut tuæ mercedis gratia,

Nos nostras ædes postulas comburere ?

Co. Haud postulo. STR. duc istos intro. ST. sequimini.

sonium ad nuptias. Megadorus mandarit mittere hæc Eucioni. STA. Suntne celebraturi has nuptias Cereri ? STR. Qui ? STA. Quia video nihil allatum vini. STR. Sed afferetur modo, quando Megadorus redierit a foro. STA. Nulla sunt ligna apud nos. Co. Sunt asseres ? STA. Sunt per Pollucem. Co. Ergo sunt ligna ; ne quæras foris. STA. Quid ais, impure, quanquam servis Vulcano Deo ? Au cœnæ gratia, aut tuæ mercedis, vis nos incendere nostram domum ? Co. Nolo. STR. Introduc istos. STA. Sequimini.

////////

3 *Tibicinam obsoniumque* Hl. 1. a m. pr.—5 *Cererin* Hl. 1. 2. Ven. 1. Bon. al. veti. *Cererin* B. 1. 2. *Cererin' S. estis facturi* Palmer. Spicil. *Cererin mi S. hi sunt facturi* Macrob. Sat. III. 11. *istas facturi* Menrs.—6 *STR. Qua* B. 1. —7 Hl. 1. a m. sec. *si jam a foro.*—11 *Cœnæve* Lgg. C. Pl. 4. Pll. 2. 3. a m. pr. et edd. veti. *Cœnæne* Pll. 1. 5. 6. et Pl. 2. 3. a m. sec.—13 Hl. a m. pr. *intro sequimini.*

NOTÆ

Marc. VI. 38. et Luc. IX. 13. *δύο ἰχθύας* legas. Ab 'opsoniis' dicebantur 'opsonomi' ædiles, quorum erat cura æduliorum in macello.

5 *Cererine*] Servius : 'Aliud est sacrificium, aliud nuptias celebrare, in quibus revera vinum adhiberi nefas erat ;' sed Ambarvalia cum vino celebrabantur.

10 *Impurate*] 'Impure' tam de li-

bidinoso dicitur, quam de alio quovis facinoroso.

Quanquam Vulcano studes] Coci crebro ad ignem, hinc studere dicuntur Vulcano, nisi subsit his verbis jocus in servum semper paratum ad incendendam domum : ignis autem est, injectum metallum de impuro reddere purum.

ACTUS SECUNDI SCENA SEPTIMA.

PYTHODICUS.*

CURATE ; ego intervisam quid faciant coci :

PYTH. Curate interim : ego observabo quid faciant coci. Est cura maxima ut

////////

* Pro PYTHODICUS Lgg. habent FITODICUS.

Quos pol ut ego hodie servem, cura maxuma est :
 Nisi unum hoc faciam, ut in puteo cœnam coquant,
 Inde coctam sursum subducemus corbulis.
 Si autem deorsum comedent, si quid coxerint, 5
 Superi incœnati sunt, et cœnati inferi.
 Sed verba hic facio, quasi negotiî nihil siet,
 Rapacidarum ubi tantum siet in ædibus.

eos observem hodie: nisi curem hoc unum ut coquant cœnam in imo puteo, et educamus inde in altum corbulis quando erit cocta: si vero comedent deorsum quæ coxerunt, sane superi erunt incœnati, et inferi cœnati. Sed hic fabulor, quasi nihil mihi sit negotiî in ædibus in quibus tot sunt rapaces.

////////

1 Hl. 2. *eo intervisum*.—3. 4 Nonius p. 710. 35. *cenam coquam; Inde coctam, &c.* Lgg. *Inde c. subducemus corbulis sursum*; edd. quædam vett. *Coctum inde*; C. Pll. sex, al. *Inde coctam sursum, &c.* Edd. quædam vett. *deducemus*, contra omnes codd.—6 Edd. vett. et Hl. 1. in *litura, sint*; Lgg. C. Pll. Hl. 2. B. 1. 2. al. *sunt*.—7 *Sic verba* B. 1. 2. Pll. sex, Ven. 1. Bon. al. vett. et sic Douza.

NOTÆ

6 *Superi incœnati*] Ludit in verbis *superi, inferi*: quasi dicat, tam absurdum sit quam si *superi*, id est, vivi, incœnati sint, et *inferi*, id est, mortui, cœnati.

8 *Rapacidarum*] Patronymicum Plautinum a 'rapax,' 'rapacidæ'; ut ab 'Æaco,' 'Æacidæ,' a 'Scipione,' 'Scipiadæ'; quasi sit familia quædam furum.

=====

ACTUS SECUNDI SCENA OCTAVA.

EUCLIO, CONGRIO.

EU. VOLUI animum tandem confirmare hodie meum,
 Ut bene haberem filiæ nuptiis.
 Venio ad macellum, rogito pisces: indicant
 Caros; agninam caram, caram bubulam,
 Vitulinam, cetum, porcinam; cara omnia: 5

EUCL. *Tandem volui hodie in animum meum inducere, ut me haberem liberaliter in nuptiis filiæ. Venio ad macellum, rogito quanti sint pisces. Constitunt pretium carum piscibus, carum agninæ, carum bubulæ, carum vitulinæ, ceto, porcine,*

////////

1 *V. tandem animam* Hl. 1. *animum tandem confirmarem* B. 2.—2 *Ut bene me haberem filii in nuptiis* Voss. Both. 1. 2. *habere me* C. a m. sec. *filiæ me in nuptiis* Arg. 3. *in nuptiis* B. 1. *meæ me filiæ in nuptiis* vett. quædam edd. sed

Atque eo fuerunt cariora, æs non erat.
 Abeo iratus illinc, quoniam nihil est qui emam.
 Ita illis impuris omnibus adii manum.
 Deinde egomet mecum cogitare inter vias
 Occepi: festo die si quid prodegeris, 10
 Profesto egere liceat, nisi peperceris.
 Postquam hanc rationem cordi ventrique edidi,
 Accessit animus ad meam sententiam,
 Quam minimo sumtu filiam ut nuptum darem.
 Nunc tusculum emi, et hasce coronas floreas: 15
 Hæc imponentur in foco nostro Lari,
 Ut fortunatas faciat gnatæ nuptias.
 Sed quid ego apertas ædes nostras conspicio?
 Et strepitus est intus: numnam ego compilor miser?
 Co. Aulam maiorem si potes, vicinia 20

cuncta cara. Et fuerunt eo cariora, quod non erat pecunia. Me proripio iratum hinc, quoniam est nihil quo emam. Sic illis impuris valedixi. Deinde occæpi cogitare egomet mecum per vias: si prodegeris aliquid die festo, oportebit egere die profesto, nisi porcus fueris. Postquam attuli hanc rationem cordi et ventri, meus descendit in meam sententiam, ut collocarem filiam quam minimo sumtu: emi nunc thus et has coronas floreas. Hæc imponentur nostro Lari in foco, ut faciat nuptias fortunatas filiae. Sed quid ego conspicio nostras ædes apertas? Et est strepitus intus: an compilor infelix? Co. Pete, si potes, ollam maiorem vi-

////////

τὸ μεὰ ἀβέστ ἀβὸν ὅντων κωδ. Παρεῖ.—5 Vitilinam Lgg.—6 Atque ea B. 1. cariora quia æs Lgg. Alii quo pro quia.—7 Iratus illinc abeo Lgg. Abeo illinc iratus edd. vett. est nil G.—8 Ita illis illam impuris omnibus Pl. 3. Ita illis imp. omnibus Pl. 5. Ita illam Hl. 1. a m. pr. Illam illis Hl. 2. Ita ill' B. 2. adii manum Both. 1. 2. abii inanis Hl. 1. in marg. abii in anis Pl. 3. inter lineas.—10 Hl. 1. prodigeris.—11 Profesto Hl. 1. nisi nisi B. 1. priore expuncto; ubi B. 2. et in marg. nisi a m. sec.—12 Post hanc Hl. 1. 2. B. 1. 2. ventri cordique Lgg. Gæller.—15 Nunc thusculum emi hoc, et coronas Priscian. p. 611. Putsch. Hunc thusculum B. 1. 2. Hl. 1. 2.—16 Hæc imponentur C. Hæc imponantur Pl. 3. Hoc imponetur Pl. 6.—18 Si quid apertas edd. quædam vett. Si quid ego apertas omnes codd. et edd. post Pareum. ædis C. fores nostras Pl. 1. et inter lineas ædes.—19 Edd. vett. numnam compilor.—20 Edd. vett. si pote; Both. 1. 2. Douza, al. si potest; omnes codd. si potes. B. 1. 2.

NOTÆ

6 *Æs*] Apud Romanos perinde atque apud nos, etiannum nummis æreis comparabantur vulgo edulia; quia aptiores sunt cuius parando opsonio et componendo pretio.

8 *Adii manum*] Idem significat hoc Delph. et Var. Clas.

loco Plautus, atque nos vernacula nostra, *Je baise les mains à Messieurs les Bouchers, et à Mesdames les Harangères*. Nam verbum hoc serio dictum obsequii testificationem, joco fraudatam expectationem notat.

Plaut.

S

Pete : hæc est parva, capere non quit. EU. hei mihi,
Perii hercle! aurum rapitur, aula quæritur.
Nimirum occidor, nisi ego intro huc propere propero cur-
rere.

Apollo, quæso, subveni mihi, atque adjuva :

Confige sagittis fures thesaurarios :

25

Cui in re tali jam subvenisti antidhac.

Sed cesso prius quam prorsus perii, currere ?

cinia, hæc est angustior, non potest capere coquenda. EUCL. Hei mihi! per Herculem perii: expilatur aurum, quæritur olla: scilicet interimor, nisi ego accelero celeriter currere huc intro. Apollo, obsecro, auxiliare mihi, atque confige sagittis fures mei thesauri. Mihi subvenisti jam antea in re simili. Sed cesso currere antequam prorsus occidi?

//////////

Hl. 1. a m. pr. Hl. 2. viciniam.—21 *Pote h. p. est* Hl. 1. B. 1. *Hei miser* Hl. 1. *parva est, ei mihi* Lgg.—22 *Perii hodie* Brix. *Perii Dii* J. Gul.—23 *N. occidi* H. Pll. 1. 2. 5. 6. Lgg. *nisi ego huc intro propero currere* B. 1. Pll. sex; *propere* deest etiam in Hl. 1.—25. 26. ‘Hos vss. sedem mutare jussit Bothe: nec male, nec necesse videtur.’ Gæller. *jam deest* in B. 1. *in re talia subvenit antidhac* C. *subvenitur* Pl. 1. *ante hac* Hl. 1. 2. B. 2. et Pll.

NOTÆ

23 *Propere propero*] Celeritate pedum hujus versus exprimitur cursus senis, quem avaritia sua, seu stimulus, precipitem agit.

24 *Apollo*] Apollinem, quasi malorum depulsorem, ad præsidium suum

appellat.

25 *Sagittis*] Sua cuique Deorum arma tribuuntur: sed inprimis Apollini sagittæ: puto quod radii solis ab eo, quasi quædam sagittæ, mittuntur.

ACTUS SECUNDI SCENA NONA.

ANTHRAX.

DROMO, desquama pisces : tu Machærio
Congrum, murænam exdorsua, quantum potes :
Atque omnia, dum absum hinc, exossata fac sient.
Ego hinc artoptam ex proxumo utendam peto

ANTI. *Dromo, deme squamas piscibus: tu detrahe pellem congro et murenæ quam velocissime poteris, atque da operam ut universis ossa eximantur, intereadum absum hinc. Ego co petitum mutam artoptam a Congrione apud Megadorum.*

//////////

1 *Dromades quam aspicias* B. 2. C. *piscis* B. 1. ‘Pll. fere omnes hanc scenam connectunt cum præcedenti.’ Pareus.—2 Hl. *exossa*, et in marg. *exdorsua*.—3 C. Pll. quinque, Lgg. *exossata sient*; Hl. 2. *exossata fac sient*. Hic versus

A Congrione : tu istum gallum, si sapis, 5
 Glabriorem reddes mihi, quam volsus ludiu'st.
 Sed quid hoc clamoris oritur hinc ex proxumo ?
 Coci hercle, credo, faciunt officium suum.
 Fugiam intro, ne quid hic turbæ fiat itidem.

Tu, si sapis, mihi reddes hunc gallum glabriorem quam est Lydius depilatus. Sed quis clamor auditur hinc ex vicinis? Credo profecto coquos implere suum officium : accelerabo intrare, ne turbæ hic fiant pariter.

//////////

deest in Hl. 1.—4 *Ego hic arctoltam* B. 1. 2.—6 *Glabrionem* Pl. 1. 3. 4. 5. 6. Pl. 2. a m. pr. *Lydius est* B. 1. a m. sec. *lidi' est* B. 2.—8 *Sed quid hoc* C. et Pl. sex.—9 Hl. 1. *ne quid turbæ itidem fiat hic mihi* ; Hl. 2. *ne quid t. hic itidem fiat mihi* ; B. 1. *ne quid turbæ hic itidem fiat* ; B. 2. *ne quid turbæ hic itidem fiat congrio.*

NOTÆ

4 *Artoptam*] Coquinarium instrumentum coquendis placens idoneum : une poêle à frîre : une poêle à bignets : sartago.

6 *Volsus ludiu'st*] Adolescentes qui aut a Lydia vocabantur ad ludos, ut

gentes nonnullas certis rebus, et ad dictiores cernimus et aptiores : aut ad exemplum Lydorum instituti, ludos obibant, Lydii vocabantur, quibus quo gratiores erant spectatori- bus, barba convellebatur radicitus.

=====

ACTUS TERTII SCENA PRIMA.

CONGRIO.

OPTATI cives, populares, incolæ, accolæ, advenæ omnes,
 Date viam qua fugere liceat, facite totæ plateæ pateant.
 Neque ego unquam, nisi hodie, ad Bacchas veni in Bac-
 chanal coquinarum,

Co. Carissimi cives, populares, incolæ, accolæ, advenæ universi, facite viam qua possim fugere ; fucite ut totæ plateæ pateant. Ego arbitror me incidisse in Bacchas et Bacchanal, et non in culinam, ad coquendum, adeo me mule exceperunt

//////////

1 *Optati vires* C. *Optati jures* al.—3 C. a m. pr. Pl. 4. 5. 6. *Bachinal.* C. et

NOTÆ

2 *Date viam*] His verbis additis summovebant turbam obviam magistratibus lictores, addito tantum magistratus nomine, ' Date viam Consuli,' ' Date viam Prætori,' &c.

3 *Bacchas*] Bacchæ a Baccho dictæ. Tertio quoque anno Orgia, seu saltationes et cursus, celebrabant ingentibus clamoribus et thyrsis, sen baculis, obvios quosque furiosæ pul-

Ita me miserum et meos discipulos fustibus male contuderunt.

Totus doleo, atque oppido perii, ita me iste habuit senex gymnasium. 5

Neque ligna ego usquam gentium præberi vidi pulchrius: Itaque omnis exegit foras, me atque hos, onustos fustibus. Attat, perii hercle ego miser! aperit Bacchanal: adest: Sequitur: scio quam rem geram: hoc ipse magister me docuit.

fustibus, et meos discipulos. Totus doleo, et plane interii, adeo Euclio sese exercuit in me verberando. Neque ego vidi usquam terrarum ministrari pulchrius ligna. Itaque me ejecit foras, atque omnes hos oneratos fustibus. Attat ego interii per Herculem, infelix. Aperit locum baccharum. Adest: sequitur. Scio quid agam: fugiam. Magister ipse me docuit hoc.

//////////

Fest. coquitatum; Hl. 1. coquatium.—6. 7. Hi versus desunt hic in B. 1. 2. et Hl. 1. Itaque omnis B. 2. exigit Hl. 1. a m. pr.—8 At at p. h. miser, ah perii! Bacchinal nonnulli codd. ap. Pareum; Attat ego perii hercle ego B. 1. Attat p. ego miser hercle B. 2. Vss. 6. 7. hic inseruntur in B. 1. 2.—9 Hl. 1. quam geram rem.

NOTÆ

sabant. Huc alludit Congronis oratio.

5 *Gymnasium*] Flagri videlicet.

6 *Præberi*] *Præbere*, παρέχειν, unde πάροχοι. Horat. i. Sat. 5. 'Proxima Campana ponti quæ villula, tectum Præbuit, et parochi, quæ debent, ligna salemque.' Unde translatum ecclesiasticum verbum, Parochia, *Paroisse*: nisi sit a παροικία, locus in

quo plures juxta habitant.

8 *Bacchanal*] Locus et spatium quod clamoribus suis infestabant Bacchæ, aut etiam sacrarium et adytum Bacchi. 'Virginal' a Prudentio locus in quo virgines commorantur: unde 'Virginalia' dici possunt cœnobia virginum.

9 *Docuit*] Fugere quando insequitur.

ACTUS TERTII SCENA SECUNDA.

EUCLIO, CONGRIO.

EU. **REDI**, quo fugis nunc? tene, tene. Co. quid, stolide, clamas?

EU. Quia ad tresviros jam ego deferam tuum nomen. Co. quamobrem?

EUCL. *Revertere. Quo fugis jam? tene, tene. Co. Quid vociferaris, stolide?*
EUCL. *Quia ego jam deferam tuum nomen ad tresviros. Co. Quapropter?*

EU. Quia cultrum habes. Co. cocum decet. EU. quid
comminatus

Mihi? Co. istuc malefactum arbitror, quia non latus fodi.

EU. Homo nullus est te scelestior qui vivat hodie, 5

Neque cui ego de industria amplius male plus lubens faxim.

Co. Pol etsi taceas, palam id quidem est: res ipsa testis
est.

Ita fustibus sum mollior miser magis, quam ullus cinædus.

Sed quid tibi nos, mendice homo, tactio est? quæ res?

EU. Etiam rogitas? an quia minus quam æquom erat feci?

Co. Sine: at hercle cum malo magno tuo, si hoc caput
sentit. 11

EU. Pol ego haud scio quid post fiat, tuum nunc caput
sentit.

Sed in ædibus quid tibi meisnam erat negotii,

Me absente, nisi ego jusseram? volo scire. Co. tace
ergo.

EUCL. Quia habes cultrum. Co. Decet cocum habere. EUCL. Quare mihi com-
minatus es? Co. Arbitror male me fecisse, quod non defixi in latus. EUCL. Est
nullus homo nequior te, qui vivat hodie, neque cui ego male fecero lubentius data
opera. Co. Per Pollucem etsi taceas, id profecto patet: res ipsu est testis. Adco
centritus sum fustibus, ut sim jam mollior ullo cinædo. Sed quare nos pulsasti, men-
dice homo? Quæ res? EUCL. Etiam rogas? An quia pulsari minus quam erat par?
Co. Sine me. At per Herculem cum tuo magno malo, si hocce caput sentit.
EUCL. Per Pollucem ego nescio quid fiat postea de tuo capite. Sentit nunc. Sed
quidnam negotii erat tibi in meis ædibus, ut, me absente, venias in eas injussus?

~~~~~

1 EUCL. Dedi Lgg.—2 Hl. 1. a m. pr. tris viros ego; Lgg. jam perfero nomen
tuum; Hl. 1. 2. B. 1. 2. etiam nomen tuum.—3 Acidal. quin comminatus, omisso
signo interrogandi; quid cominatus C. Pll. 1. 4. 5. 6. quid eo minatus al.—4 C. et
Pll. istud. Hl. 1. gr. non l. fodi.—6 Neque quoi Lgg. mali G. malis H. libens
C. et sex Pll.—7 Pol etsi tu taceas Hl. 1. a m. sec.—8 Nonius p. 487. 23.
mollior magis quam ullus cinædus; B. 1. magis miser; nonnulli submollior; et
sic Both. 1. 2. sum deest in Hl. 1.—9 Sed tibi quid Hl. 1. B. 1. Sed quod tibi
Lgg. quæ res est edd. quædam vett. est deest in C. et Pall. sex.—10 Bothe
rogas. Lgg. erat æquum.—11 Lgg. magno malo tuo; C. Pll. 3. 4. 5. 6. B. 1.
malo tuo magno. Pll. 1. 2. non habent rō at. Edd. quædam vett. hocce caput,
contra omnes codd.—12 Nonnulli ap. Pareum, post fuit. Hic versus deest

NOTÆ

2 Tresviros] Tresviri, iudices ca-
pitaies. Supra in Amphitr. latins.

8 Cinædus] Cinædi apud Romanos
erant juvenes, quorum erant flexiles
inprimis artus ad saltationem. Quo-
niam vero hoc genus theatris et spec-

taclis assnetum, ut plurimum volup-
tatibus deditum erat, juvenes effæ-
minati, sive saltationibus darent ope-
ram, sive non, cinædi sunt appellati
a κινέω, moveo.

11 Caput sentit] In hoc versu caput

Quia venimus coctum ad nuptias. EU. quid tu, malum,
curas 15

Utrum crudum an coctum edim; nisi tu mihi es tutor?

Co. Volo scire, sinas an non sinas nos coquere hic cœnam?

Eu. Volo scire item ego, meae domi meane salva futura?

Co. Utinam mea mihi modo auferam, quae attuli, salva!

Me haud pœnitet, tua ne expetam. EU. scio: ne doce, novi.

Co. Quid est, qua prohibeas nunc gratia nos coquere hic
cœnam? 21

Quid fecimus? quid diximus, tibi sequius, quam velles?

Eu. Etiam rogitas, sceleste homo, qui angulos omnis

Mearum ædium et conclavium mihi perviam facitis?

Volo scire. Co. Sile ergo. Quia venimus coctum ad nuptias. EUCL. Quid curas tu, malum, utrum edam crudum an coctum, nisi tu es meus tutor? Co. Volo scire, patiaris an non patiaris nos coquere hic cœnam. EUCL. Ego volo item scire utrum mea bona sint futura salva in meis ædibus. Co. Utinam auferam modo salva ea quae attuli! non curo tua expetere. EUCL. Scio, ne doce, novi. Co. Quid est? Qua causa nos prohibeas nunc nos coquere hic cœnam? Quid fecimus? Quid diximus tibi sequius quam velles? EUCL. Etiam rogitas, nequam homo, qui mihi facitis pervios omnes angulos mearum ædium et conclavium? Non

~~~~~

in B. 1. 2. Hl. 1. 2. et sex Pll.—14 B. 1. volo ego scire.—15 Gœller, quid malum, omisso pronomine tu.—16 Ego utrum Reizius; Ego utrumne Herman. Doctr. Metr. p. 455. coctum ego edim Lgg. coctum edam Hl. 1. 2. B. 2. Verum c. au coctum edam B. 1.—17 Lgg. sinas item sinas; Hl. 2. Volo scire an non, &c. Verba, an non s. n. c. h. cœnam? Volo scire, desunt in Hl. 1.—18 Volo scire ego item Hl. 1. 2. C. Pll. sex, Parei 1. 2. al. vett. item ego B. 1. meae domi mea salva futura B. 1. 2. Pll. sex; meane deest Hl. 1. 2.—19 Hic versus Camerario mutilus videbatur, sed ita legitur in omnibus codd. præter Hl. 1. qui exhibet Utinam mihi mea.—20 Meum haud pœnitet Camer. Me haud penus est B. 2. expectam C. Pll. sex; sed Pl. 4. super me haud, habet mea ut. Quidam editores, Me apud penes est; alii, Mea haud æsus (vel usus) est, ne tua expetam; vel, tua ne expetam.—21 Lips. B. 1. Both. 1. 2. Gœller, prohi- bes.—22 Hl. 1. 2. B. 1. 2. Pll. sex, Ven. 1. Bon. Gœller. secus quam; C. sequi usquam; Rittersh. ap. Sciopp. Snsup. Lectt. p. 200. conj. secius quam; Lgg. tibi seu cuiquam non velles.—23 Parei 2. et al. vett. qui a. hic omnis; sed hic abest ab omnibus codd.—24 C. et omnes edd. ante Camer. pervium; Pl. 3. per eum; Pl. 5. et Pl. 4. a m. sec. per via; Lgg. conclavium pervium, omisso mihi; Hl. 1. 2. B. 1. 2. Pll. 1. 4. 6. servant perviam; Diss. perviam

NOTÆ

sentit, id est, si nullus est mihi sensus honoris, *Je veux que vous me pœniez pour une bête*. In sequenti versu rapit in jocum, *si hoc caput sentit*, et dicit Congrioni ejus ‘caput sentire,’ dolorem videlicet ictuum modo a se inflictorum.

20 *Me haud pœnitet*] A ‘pœna’ est,

unde ‘pœnitentia,’ tam de pœnis quæ ab ecclesia imponuntur ad expianda crimina, quam de dolore mentis. Itaque hoc loco nihil aliud inuit Enclioni Congrio, quam si vernaculo nostro diceret, *Je me mets bien en peine de ce qui vous appartient, et de le désirer*.

Id ubi tibi erat negotium, ad focum si adesses, 25
 Non fissile haberes caput: merito id tibi factum est.
 Adeo ut tu meam sententiam jam jam noscere possis,
 Si ad januam huc accesseris, nisi jussero, propius,
 Ego te faciam miserrimus mortalis uti sis.
 Scis jam meam sententiam? quo abis? redi rursum. 30
 Co. Ita me bene amet Laverna, te jam, nisi reddi
 Mihi vasa jubes, pipulo hic differam ante ædis.
 Quid ego nunc agam? næ ego edepol veni huc auspicio
 malo.
 Nummo sum conductus: plus jam medico mercede opus
 est.

haberes caput fissile, si adesses ad focum ubi tibi erat negotium: tibi factum est id merito. Adeo ut jamjam tu possis noscere meam mentem; si accesseris propius ad januam, nisi mandavero, ego faciam ut tu sis miserrimus omnium mortali-um: tenesne jam meam mentem? Quo abis? Revertere rursum. Co. Ita Laverna me amet bene: nisi mandas mihi reddi mea vasa, te differam hic convicio ante ædes. Quid agam ego nunc? Per ædem Pollucis ego veni huc malo augurio. Sum conductus nummo: jam plus opus est nummo in mercedem medici.

*****

facis.—25 Pl. sex, sic adesses; Lgg. partim, si non adesses.—26 Non fissile B. 1. Non fissile B. 2. Non fissile sic Parei 2. et al. vett. sed sic deest in omnibus codd. Non fissile H. merito id factum est tuo Lgg.—27 Adeo ut meam Gæller. jam non geminatur in C. Pl. sex, Hl. 1. 2. B. 1. 2. Pro quo Pl. 4. habebat a m. pr. idem.—28 Si ad j. hoc J. Gul. hoc tamen servant omnes codd.—29 Douza, mortalium.—31 Ita bene Hl. 1. a m. pr. Laverna Pl. 2.—32 Lgg. C. populo; Pl. 2. 4. a m. sec. Pl. 3. a m. pr. et edd. vett. pipulo; Hl. 1. pipullo. Gæller, differam hic. Edd. vett. te ante; sed pronomem te deest in omnibus codd. Post hunc versum inseruntur in Hl. 1. versus 17. 18. suo loco omisi.—33 B. 1. næ ædipol, omisso pronomine ego.—34 B. 1. Pl. 3. 4. 5. 6. plus jam medio; Pl. 1. 2. plus jam media. Hl. 1. a m. pr. medico opus est.

NOTE

31 *Laverna*] Dea a furibus invocari solita. Horatius: 'Pulchra Laverna, da mihi fallere; Da justum sanctumque videri.' Apud Græcos praxidice Dea, seu potius caput Deæ, quia corpore carebat reliquo.

32 *Pipulo differam*] Id est, nomen tum longe lateque spargam. Pipulus est exsibilatio hominis, qui, quod nullis tabulis convinci potuisset, fraudem fecisset. Quod quidem convi-

cium, auctoritate decemvirorum, fiebat ante ædes hujus qui fraudis esset reus, adhibitis testibus.

33 *Auspicio malo*] 'Auspicium' ab avibus aspiciendis: mala autem auspicia a malis avibus: aves enim aliæ malæ, aliæ bonæ in auspiciis.

34 *Nummo*] Quando nummus dicitur sine addito, nummus intelligitur aureus, qui quidem duobus nummis aureis nostris fere æquivalet.

ACTUS TERTII SCENA TERTIA.

EUCLIO, CONGRIO.

EU. Hoc quidem hercle, quoquo ibo, mecum erit, mecum feram,

Neque istuc in tantis periculis unquam committam ut siet :
Ite sane nunc jam intro omnes, et coci, et tibicinæ.

Etiam introduce, si vis, vel gregem venalium.

Coquite, facite, festinate nunc jam quantum lubet. 5

Co. Temperi : postquam implevisti fusti fissorum caput.

EU. Intro abi ; opera huc conducta est vestra, non oratio.

Co. Heu senex, pro vapulando, hercle, ego abs te mercedem petam.

Coctum ego, non vapulatum dudum conductus fui.

EU. Lege agito mecum, molestus ne sis : i, et cœnam coque, 10

Aut abi in malum cruciatum ab ædibus. Co. abi tu modo.

EUCL. *Per Herculem quemcumque in locum ibo, hæc olla erit mecum : neque commitam unquam ut id versetur in tantis periculis. Introite profecto nunc jam universi, et coqui, et tibicinæ. Introduc adhuc, si vis, vel gregem venalium : coquite, facite, properate nunc jam quantum lubet. Co. Tempestive, postquam onerasti justibus istorum caput. EUCL. Ingredere, cœstra opera est conducta, non oratio. Co. Heu senex ! ego per Herculem a te postulabo mercedem pro ictibus. Jampridem fui conductus ad coquendum, non ad verbera. EUCL. Contende mecum judicio, ne sis molestus : i, et coque cœnam, aut excede ab ædibus in malum cruciatum. Co. Abi tu modo.*

//////////

1 Parei 2. et al. vett. *ibi nunc* ; sed *nunc* deest in omnibus codd.—2 *Nunc istud* B. 1.—3 *Ita* C. Pl. 1. a m. pr. Pl. 2. 4. 6. Hl. 1. *jam nunc* Hl. 1.—4 *Etiam introduce te* Pl. 4. *Etiam huc introduce* Parei 2. et al. vett. *huc* extat in nullo codd.—6. 7 *Hem perii abi*. Ev. *Abi opera*, omissis intermediis, Hl. 1. 2. *Hem perii*. Ev. *Abi opera* B. 1. 2. *Hem perii abii opera* Pl. sex, C. et edd. vett. Lacuna suppletur in C. ad oram manu antiqua. Verbum est deest in Lgg.—8 *Hem senex* Hl. 1. a m. sec. *Eu senex* C.—10 Lgg. H. M. Hl. 1. Both. 1. 2. *ne sis, aut cœnam* ; B. 1. *ne sis* ; et.

NOTÆ

10 *Lege agito*] Est, actionem intendere, *intenter un procès* : ex præscripto Legum XII. Tabularum et Juris Civilis.

11 *In malum cruciatum*] Id est, in malam crucem. Est imprecatio atrocissima.

ACTUS TERTII SCENA QUARTA.

EUCLIO.

ILLIC hinc abiit. Di immortales, facinus audax incipit,
Qui cum opulento pauper homine cœpit rem habere aut
negotium,

Veluti Megadorus tentat me omnibus miserum modis :

Qui simulavit, mei honoris mittere huc causa cocos,

Is ea causa misit, hoc qui surriperent misero mihi. 5

Condigne etiam meus me intus gallus gallinaceus,

Qui erat anui peculiaris, perdidit pænissime.

Ubi erat hæc defossa, occœpit ibi scalpurire ungulis

Circumcirca: quid opus est verbis? ita mihi pectus per-
acuit:

Capio fustem, obtrunco gallum, furem manifestarium. 10

Credo ego edepol illi mercedem gallo pollicitos cocos,

Si id palam fecisset: exemi e manu manubrium.

Quid opus est verbis? facta est pugna in gallo gallinaceo.

Sed Megadorus meus affinis eccum incedit a foro.

EUCL. Illic abit hinc. Dii immortales, orditur facinus audax, qui pauper cœpit habere negotium aut rem cum homine locuplete, velut Megadorus tentat me miserum omnibus modis: qui finxit mittere huc coquos mei honoris gratia, is misit idcirco ut mihi surriperent infelici hoc coquos. Meus gallus gallinaceus, qui erat peculiaris Staphylæ, me etiam perdidit prorsus intus. Occœpit scalpere ungibus circum locum in quo hæc olla erat defossa. Quid opus est pluribus verbis? Mihi adeo movet bilem: capio baculum, obtrunco gallum, furem manifestarium. Per adem Pollucis ego credo cocos pollicitos mercedem illi gallo, si patefecisset id. Eripui coquis ansam furandi e manu. Quid plura? Expugnavi gallum gallinaceum. Sed ecce Megadorus meus affinis venit a foro. Non

//////////

1 Lgg. pauper cepit rem habere aut; al. pauper homo cepit rem habere aut. Pl. 4. a m. pr. agere pro habere.—3 Velut Hl. 1. B. 1. Lgg. Vult B. 2. Veluti me Gœller. me deest in Parei 2. et al. vett.—5 Is mea causa edd. quædam vett.—6 Voss. intus me.—7 C. anui peculiaris p. perussime.—8 Nonius p. 581. 37. scalpurire ungibus. Hl. 1. a m. sec. scalpturire; Pl. 5. scalpere; Pl. 6. sculpulire, postea deletis u et l.—9 Sicut qui legant ira mi pectus.—11 Credo edepol M. H. G. edepol ego Lgg.—12 C. Pl. H. ex manu; Meurs. manubrium.

NOTÆ

10 Furem manifestarium] In manifesto furto deprehensum.

12 Exemi manubrium] Dictum pro-

verbiale, quod aliter effertur, si ansam præscidisse dicas: et utrumque occasionem notat.

Jam hunc non ausim præterire, quin consistam et collo-
quar. 15

ausim hunc præterire jam, quin consistam et confabuler.

—13 Hl. 1. C. Pll. 1. 2. 6. *gallinatio*.—15 B. 1. a m. pr. *ausum*, Hl. 1. a m. pr. *et eloquar*; B. 1. *et proloquar*.

ACTUS TERTII SCENA QUINTA.

MEGADORUS, EUCLIO.

ME. NARRAVI amicis multis consilium meum
De conditione hac. Euclionis filiam
Laudant: sapienter factum et consilio bono.
Nam, meo quidem animo, si idem faciant ceteri
Opulentiores pauperiorum filias 5
Ut indotatas ducant uxores domum:
Et multo fiat civitas concordior,
Et invidia nos minore utamur, quam utimur:
Et illæ malam rem metuant, quam metuunt, magis:
Et nos minore sumtu simus, quam sumus. 10

ME. *Narravi multis ex meis amicis meum consilium de hac conditione uxoria. Prædicant filiam Euclionis: dicunt a me factum sapienter, et bono consilio: nam meo quidem animo, si reliqui faciant idem, ut locupletiores viri ducant domum uxores filias tenuiorum sine dote, et urbs evadat longe magis concors, et nos erimus obnoxii minori invidiæ quam sumus, et illæ timeant magis malam rem, quam timeant, et nos faciamus minores sumtus quam facimus. Id est utilissimum maxi-*

1 Narravi a. meis cons. edd. quædam vett. multis tamen servant omnes codd.—2 De c. ac Euclionis filia Grut. et sic plane legitur in B. 1. Pll. 3. 5. Pl. 1. a m. sec. Al. De cond. hac Euclionis filiæ.—3 Hl. 1. factum sapienter.—4 Hl. 1. inter lineas facerent.—6 Edd. quædam vett. uxorem, contra omnes codd.—8 Lgg. C. Pll. sex, B. 1. minorem nos; B. 2. minorem nos, a m. pr.—9 Hl. 1. minus quam metuunt. In omnibus Pll. C. et Lamb. est magis; unus

NOTÆ

2 Conditione] Id est, conjunctione ‘Conventa conditio dicebatur, cum quæ vinculo matrimonii intercedit. primus sermo de nuptiis, et earum Unde solennia repudii verba erant, conditione, habebatur.’
‘conditione tua non utor.’ Festus:

In maxumam illuc populi partem est optimum.
 In pauciores avidos altercatio est,
 Quorum animis avidis, atque insatietatibus,
 Neque lex, neque tutor capere est qui possit modum.
 Namque hoc qui dicat, Quo illæ nubent divites 15
 Dotatæ, si istud jus pauperibus ponitur?
 Quo lubeat nubant, dum dos ne fiat comes.
 Hoc si ita fiat, mores meliores sibi
 Parent, pro dote quos ferant, quam nunc ferunt.
 Ego faxim muli, pretio qui superant equos, 20
 Sient viliores Gallicis cantheriis.
 EU. Ita me Di amabunt, ut ego hunc ausculto lubens.
 Nimis lepide fecit verba ad parsimoniam.
 ME. Nulla igitur dicat, Equidem dotem ad te attuli
 Majorem multo, quam tibi erat pecunia. 25
 Enim mihi quidem æquom est purpuram atque aurum dari,

mæ parti populi. Superest contentio cum paucis cupidioribus dicitiarum, quorum animis avidis et insatiabilibus neque lex neque tutor est qui possit ponere limites. Nam si quis dicat: Cui nubent illæ divites dotatæ, si statuitur id jus tenuioribus? Nubant ubi placeat, dummodo arrogantia ex dote non eas comitetur. Si hoc fiat sic, sibi comparent meliores mores quos ferant pro dote, quam nunc ferunt. Ego faciam ut muli qui vincunt equos pretio, sint viliores cantheriis Gallicis. EUCL. Ita me Dii amabunt, ut ego hunc audio lubenter: habet orationem nimis festivam ad exprimendam parsimoniam. ME. Itaque nulla dicat: Profecto ego ad te attuli dotem multo ampliorem quam tibi erat pecunia: nam par est profecto ut

~~~~~

Lg. habet minus. Hic vs. deest in B. 1.—11 *In maxima illec p. parte est optima* Hl. 1. B. 1. 2. Pll. *In maxumam illæc optimum* Lgg.—12 *In pauciori avidis* B. 1. 2. Hl. 1. Pll. 1. 2. 5. 6. *In pauciore avidis* Pll. 3. 4.—13 *Lgg. avidis nec ne ins. C. in satietatibus.*—14 *Lgg. C. Pll. 4. 6. Pl. 1. in marg. tutor capere; Meurs. legit, tutor pacere; al. cavere, vel parcere, præter codd.*—15 *Neque hoc* B. 1. 2. Hl. 1. 2. Pll. 1. 2. 3. 4. 6. *quod dicat* Pl. 4. *Cum ille* Hl. 1. a m. sec. *Al. Quoi illæ; vel, Quoi lubeat; n. d. d. ne fuit comes; vel, Nam quod qui, absque codd. auctoritate.*—16 *Dotata es* B. 1. 2. C. Pll. 1. 2. 3. 4. 5. *Dotata* Hl. 1. *Dotatæ illud* Lgg.—17 *Quo jubeant* B. 1. 2. Hl. 1. 2. Pll. 1. 2. 3. 4. 6. *Ven. 1. Bon. Quoque jubent* C. Pl. 5. *Quoque lubeant* C. a m. pr.—18 *Hoc ita si edd. quædam vett. fiet* B. 1. Hl. 1.—19 *Pariant* Hl. a m. pr.—20 *Ego f. nulli* Hl. 1. *Ego f. nulli in quibusdam vett.*—21 Pll. 1. 2. 3. 5. 6. *cantheriis.*—22 *Ita Di me B. 1. auscultabo* Hl. 1. a m. sec.—23 B. 1. 2. C. Pll. sex, *ad*

NOTÆ

21 *Gallicis cantheriis*] Cantherius hoc distat ab equo, quod majalis a est equus sectus. Adducebantur autem equi hujusmodi e Gallia, non ita magni pretii. Festus: 'Cantherius verre, capus a gallo, vervex ab ariete.'

Ancillas, mulos, muliones, pedissequos :

Salutigerulos pueros, vehicula qui vehar.

EU. Ut matronarum hic facta pernovit probe !

Moribus præfectum mulierum hunc factum velim. 30

ME. Nunc quoquo venias, plus plaustorum in ædibus

Videas, quam ruri, quando ad villam veneris.

Sed hoc etiam pulchrum est, præ quam ubi sumtus petunt.

Stat fullo, phrygio, aurifex, lanarius :

Caupones, patagiarii, indusiarii, 35

Flammearii, violarii, carinarii,

mihi des purpuram atque aurum, ancillas, mulos, muliones, pedissequos, pueros ad salutem ferendam, vehicula quibus vehar. EUCL. Ut hic tenet penitus facta matronarum! Optarem præfici hunc moribus mulierum. ME. Nunc unde unde venias, videas plus currum in ædibus, quam ruri, quando veneris ad villam. Sed hoc est vel jucundum præ eo quod fit quando sumtus repetunt : nam astat fullo, phrygio, aurifex, lanarius ; caupones patagiarii, indusiarii, flammearii, violarii, carinarii, aut

//////////

parsimoniam.—26 Enim non mihi Hl. 1. a m. sec.—27 Hl. 1. mullos mulliones. Pl. 5. 6. pedissequas.—28 Saluti gerulos B. 2. C. Sandaligerulos conj. Douza. Lgg. ferar pro vehar ; Hl. 1. vehat ; B. 1. vehant.—29 Lgg. omittunt τὸ hic. —30 Codd. Lambini omittunt factum ; quod tamen exhibent omnes Pl. C. Hl. 1. 2. B. 1. 2. Ven. 1. Bon.—33 Hl. 1. a m. pr. B. 1. pulcherrumum ; B. 1. pulcrum ; Lgg. polcrum. B. 1. præ q. divisim ; B. 2. perquam.—34 Voc. fullo est in litura in Hl. 1. Phullo Pl. 4. phrygio C. Pl. 4. linarius C. a m. pr.—35 Ciniplones quædam edd. ap. Pareum. inclusiarii Pl. 2. 3. indusarii B. 1. inclusarii Pl. 5.—36 Flammarii H. M. C. Pl. sex, et B. 1. Hæc vox deest in B. 2. coriarii Non. p. 795. 11. at p. 790. 19. citat carinarii ; B. 2. carrinarii. Al. carinarii, de quibus Ovid. Art. Am. iii. 164. vel cultularii, a colore cultulæ.—

NOTE

28 *Salutigerulos*] ‘*Salutigeruli*’ dicebantur pueri qui mittebantur ad salutandum et ad rogandum vale-retne amicus, unde fortasse vernaculo nostro, *valet*.

30 *Moribus præfectum mulierum*] Erant apud Græcos constituti viginti, qui mulierum ornatui præessent, γυναικοκόσμοι dicti. Cicero : ‘Nec vero mulieribus præfectus præponatur, qui apud Græcos creari solet ; sed sit censor, qui viros doceat morari uxoribus.’

34 *Phrygio*] *Un brodeur*. Virgilius : ‘*Picturatas auri sub tegmine vestes.*’

35 *Caupones*] Non de iis tantum qui vinum emtum revendunt ; sed etiam

de aliis quibusvis qui emta a se de-nuo vendunt. Igitur sunt, caupones patagiarii, caupones indusiarii et flammearii, &c.

Patagiarii] Qui vendebant patagia, id est, clavos aureos illustrandis vestibus mulierum, et forte conserendis et committendis fibularum loco, ut jam lautiores nodos habent argenteos, deanratos, *boutons d'orfèvrerie*.

Indusiarii] Nonius : ‘Indusium vestimentum est quod corpori intra plurimas vestes adhæret.’

36 *Flammearii*] Flammenm lutei coloris peplum, *une écharpe, une cappe*. Festus : ‘Flammeum est litem tegmen quo matronæ velabantur.’

Aut manulearii, aut murobathrarii,
 Propolæ, linteones, calceolarii,
 Sedentarii sutores, diabathrarii, 40
 Solearii astant, astant molochinariï,
 Petunt fullones, sarcinatores petunt.
 Strophiarïi astant, astant semizonariï.
 Jam hosce absolutos censeas: cedunt, petunt.
 Trecenti cum stant phylacistæ in atriis,
 Textores, limbolariï, arculariï ducuntur: datur 45

manulearii, aut murobathrarii, propolæ, linteones, calceolarii, sedentarii sutores, diabathrarii, solearii astant, molochinariï astant, fullones petunt, sarcinatores petunt, strophiarïi astant, semizonariï astant. Jam putes istos dimissos: cum alii accedunt, petunt. Cum trecenti phylacistæ stant in atriis, textores, limbolariï,

//////////

37 *Aut mamillearii, aut mirobatharii* B. 1. *manuelarii* C. Pl. 2. 4. 6. *manulcarii* Pl. 1. *manuelarii* Pl. 3. *mammiellarii* Pl. 5. *murobanarii*, vel *cinobatrarii* Lgg. *myrobrecharii* cod. Meurs. Arg. 3. *murrobathrarii* C. Pl. 5. *mirobatarïi* Pl. 5. G. Al. *murobathrarii*, vel, *mirebrecharïi*.—38 *Probolæ* B. 1. *Propolæ* linteones C. *calceonarii* Pl. 1. 3. 4. 5. 6. *carceolarii* Pl. 2. *calcolarii* Pl. 6. a m. pr. *calteolarii* C.—39 *Quidam* codd. *Sedentarii sutates*; Pl. 3. *sutades*; Pl. 4. *sucates*; C. a m. pr. *sutares*; Hl. 1. *sudates*; C. et Pl. 1. 2. 3. 6. *diobathrarii*; B. 1. *diobatharii*; B. 2. a m. pr. *diobathariis*; Hl. Pl. 4. *cliobatharii*; Pl. 1. a m. sec. et Pl. 5. *dyobaltharii*.—40 *Solarïi* Pl. 5. *moloci narii* C. Pl. 1. 2. 4. 5. 6. et Pl. 3. a m. sec.—41 *Petunt ciniflones* cod. Meurs. quod recepit Gœller. *Vulgo fullones*; sed hi jam memorati sunt vs. 34.—42 B. 1. 2. Hl. 1. 2. C. Pl. sex, *semisonarii*.—44 *Treceni constat* Pl. 2. 3. *Tercentum adstant* Pl. 5. *Treceni cum stant* Pl. 6. *Trecenti constant* Hl. 1. et ab al. m. *cum adstant*; *Tercenti cum stant* al. ap. Pareum.—45 C. *linbuarii*; Pl. sex, Hl. 1. 2. B. 1. 2.

NOTÆ

Violariï] Qui violaceo colore vestes inficiunt.

Carinariï] Qui cerino colore inficiunt pannos. Nam *cera* Dorice *καρὸς* dicitur, quæ alias *κνρὸς*, *couleur de circ*.

37 *Manulearii*] Qui vestes manicatas vendunt: unde 'manuleata vestis' toga est manicata.

Murobathrarii] Unguentarii, seu qui vestes suavis odoribus imbuunt.

38 *Propolæ*] Est a pro præpositione Latina, et *πωλέω*, *vendo*, non a *πρὸ* præpositione Græca. Alioquin pro in *propola* esset breve, quod tamen est longum. Sic Lucilius: 'Sicuti cum ficus primus *propola* recentes

Attulit, et pretio ingenti dat primitu' paucos.'

39 *Diabathrarii*] Calcei Græci genus diabathrum.

40 *Molochinariï*] Qui colorem miscet ad purpuram inclinantem, qualis est ille malvarum, quæ *μολδαί* dicuntur, *cranoisi*.

42 *Strophiarïi*] Strophium est fascia pectoralis mulierum. Nonius: 'Fascia brevis, quæ virginalem papillarum tumorem cohibet.' Catull. 'Non tereti strophio lactentes vincta papillas.'

44 *Phylacistæ*] Custodes mancipiorum in ergastulis.

45 *Limbolariï*] Qui limbo vestium oras prætexunt et muniunt: *linbus*

Æs: jam hosce absolutos censeas,
 Cum incedunt infectores crocotarii;
 Aut aliqua mala crux semper est, quæ aliquid petat.
 EU. Compellarem ego illum, ni metuam ne desinat
 Memorare mores mulierum: nunc sic sinam. 50
 ME. Ubi nugigerulis res soluta est omnibus,
 Ibi ad postremum cedit miles, æs petit.
 Itur, putatur ratio cum argentario,
 Impransus miles astat, æs censet dari.
 Ubi disputata est ratio cum argentario, 55
 Etiam plus ipso ultro debet argentario.
 Spes prorogatur militi in alium diem.
 Hæc sunt atque aliæ multæ in magnis dotibus
 Incommoditates, sumtusque intolerabiles.
 Nam quæ indotata est, ea in potestate est viri. 60

arcularii inducuntur. Datur argentum. Jamque putes hosce dimissos, quando accedunt infectores crocotarii, ut est semper aliqua alia mala crux quæ flagitet aliquid. EUCL. Ego illum compellarem, ni metuam ne desinat commemorare mores mulierum. Nunc sic sinam verba facere. ME. Quando res est soluta cunctis nugarum architectis, ad postremum miles accedit. Petit argentum: statur, putantur rationes cum trapezita: miles astat impransus, sperat sibi dandum æs. Quando rationes disputatæ sunt cum argentario, ipse maritus etiam debet ultro plus argentario; procrastinatur spes militi in alium diem. Hæc sunt incommoda atque multa alia in magnis dotibus, et sumtus intolerabiles. Nam uxor quæ indo-

//////////

limbuarii. Pl. 3. dicuntur. Edd. quædam vett. his datur Æs, omisso ducuntur. —46 Vulgo ante Pareum, jamque hos.—47 Tum Hl. 1. a m. sec. crocaturum B. 1. 2.—49 Compellem Gœller, e conj. Acidalii. Pl. 1. 2. ni metuam desinat. —51 Ubi nugivendis G. Pl. 4. a m. sec. Pl. 3. 5. B. 1. ed. Tarvis. 1482. Tarzac. Ald. Junt. al. vett. et Lamb. et sic Nonius p. 566. 9.—52 Camer. vedit miles.—54 Miles impransus Hl. 1. 2. B. 1. 2. C. Pl. sex, Lgg. Ven. 1. Bon.—55 Ubi dispuncta Walth.—56 Lamb. et Bothe delent plus. Post hunc versum Pareus et al. inserunt, Pro illis crocotis, strophis sunt uxorio, qui versus solius Nonii auctoritate nititur.—58 Hæc sunt Lgg.—59 Pl. plerique, intollere-

NOTÆ

ille olim purpureus.

47 *Crocotarii*] Qui vestes croceas faciunt.

52 *Miles*] Tribunes singuli nonnihil Romæ pensitabant annuatim in sumtus publicos, et a tribubus dicebatur 'tributum.' Varro: 'Tributum dictum a tribubus, quod ea pecunia, quæ a populo imperata erat, tributum a

singulis pro proportionem census exigebatur. Ab hoc ea quæ assignata erat, attributum dictum. Ab eo quoque quibus attributa erat pecunia, ut militi reddant, tribuni ærarii dicti. Id quod attributum erat, æs militare: hoc est, quod ait Plautus, 'Cedit miles, æs petit.'

Dotatæ mactant et malo et damno viros.

Sed eccum affinem ante ædes : quid ais, Euclio ?

tata est, est in potestate viri: dotatæ uxores mactant viros et malo et damno. Sed ecce affinem Euctionem ante ædes. Quid ais, Euclio?

////////

rabiles.—60 Namque Hl. 1.—61 Nonius p. 678. 10. citat, Do date mactantem malo et damno viros.—62 C. Pll. sex, Acidal. Gæller. quid agis; edd. vett. quid agitur.

=====

ACTUS TERTII SCENA SEXTA.

EUCLIO, MEGADORUS.

EU. NIMIUM lubenter edi sermonem tuum.

ME. Ain' ? audivisti ? EU. usque a principio omnia.

ME. tamen,

E meo quidem animo, aliquanto facias rectius,
Si nitidior sis filiæ nuptiis.

EU. Pro re nitorem, et gloriam pro copia 5

Qui habent, meminerint sese unde oriundi sient.

Neque pol, Megadore, mihi, neque cuiquam pauperi,

EUCL. Devoravi auribus tuam orationem nimium libenter. ME. Dicisne? Audivisti? EUCL. Universa usque ab initio. ME. Attamen e mea quidem sententia facias melius, si sis aliquanto lautior in nuptiis filiæ. EUCL. Qui habent nitorem pro re familiari, et gloriam pro copia, recordentur unde sint oriundi. Per eadem Pollucis, Megadore, res familiaris non est melius instructa apud me, aut apud

////////

1 N. l. di audivi sermonem C. a m. pr. N. l. undixi s. tuum Hl. 1. 2. B. 1. 2. Pll. sex, Sambuc. od? s. tuum Acidal.—2 An audivisti Hl. 1. B. 1. C. a m. sec. An audistis B. 2. E tamen Mco, &c. Gæller et Acidal. contra omnes codd.—3 Tamen et meo Hl. 1. quid aliquando idem codex; paulo f. rectius Gæller.—4 Lgg. si es filiæ; Acidal. Si n. sies in filiæ; Pll. Sis n. filiæ; Gæller, filii; Hl. 1. nuptiis filiæ.—5 Præ re . . . præ copia Gæller ex emend. Scioppii Susp. Lect. p. 181. et pro copia gloriam Lgg.—6 Lgg. Hl. a m. pr. meminerunt.

NOTÆ

5 *Pro re nitorem*] Quasi dicat Euclio Megadoro : Suades mihi ut lautior sim in nuptiis filiæ : vis videlicet de me dici, quod nitorem quæram, et non opes, et fastum pro opi-

bus. Tibull. ' Nam mihi cum magnis opibus domus alta niteret.' Horatius : ' Res ubi magna nitet domino sene.'

Opinione melius res structa est domi.

ME. Immo est, et Dii faciant uti siet,

Plus plusque istuc sospitent quod nunc habes. 10

EU. Illud mihi verbum non placet : Quod nunc habes.

Tam hoc scit me habere, quam egomet : anus fecit palam.

ME. Quid tu te solus e senatu sevocas ?

EU. Pol ego te ut accusem merito meditabar. ME. quid est ?

EU. Quid sit, me rogitas ? qui mihi omnis angulos 15

Furum implevisti in ædibus misero mihi :

Qui intromisisti in ædibus quingentos cocos,

Cum senis manibus, genere Geryonaceo :

Quos si Argus servet, qui oculus totus fuit,

quenquam egenum, quam putant. ME. Immo est, et Dii faciant ut sit dudum, fortunet magis magisque id quod habes nunc. EUCL. Illud dictum non mihi placet : Quod habes nunc. Hic scit me habere thesaurum, tanquam egomet : Staphyla indicavit. ME. Quare te segregas tu solus de senatu ? EUCL. Per adem Pollucis ego meditabar merito quemadmodum ego te accusem. ME. Quid est ? EUCL. Me rogas quid sit ? qui mihi infelici implevisti omnes angulos furibus ; qui apud me induxisti quingentos coquos in ædes cum senis manibus genere Geryonis, quos si Argus, quem Juno addidit quondam custodem Ioni, servet, qui fuit totus

////////

—7 B. 1. 2. *nec quoquam ; C. neque quisquam.*—8 C. *melius restructa est.*—9 Grut. conj. *Immo est, immo est ;* edd. quædam, *Immo est diu, et Di, &c.* sed illud diu in nullo codice est, nec ed. vet. Lgg. *ut sit ;* B. 1. et al. Lgg. *ut siet.*—10 *Plus plusque sosp. istuc* C. *istuc* non habent Pll.—11 *Illud v. non mihi placet* B. 1.—12 *Tam hic scit* Pll. 3. 5. *Tam hic scit* cod. Camer. Brix. al. vet. et Gæller. Pronomen *me* deest in Hl. 1. ‘Hic vs. ob similem terminationem τοῦ habes, in omnibus edd. fuit omissus ; sed extat in C. et Pll.’ *Pareus.*—13 Lgg. *solum e senatu evocas ; C. e senatus evocas.*—14 *Acidal. conj. ut te accusem meditator. MEG. Mene tu ? quid est ? C. accussem.*—15 *Quid sit rogitas* B. 1. *Quid si me r.* B. 2. *omnes* B. 1. a m. pr.—16 *Furum in ædibus implevisti* Hl. 1.—17 *Qui mihi intromisisti* Hl. 1. B. 1. 2. *Qui intromisti* Lgg. Pll. 1. 2. *Qui immisisti* edd. quædam vet.—18 Hl. 1. *geryonæo ; C. Pll. 4. 5. gerronæo ; Pll. 1. 2. geridnatio ; Pl. 3. gerionio ; Pl. 6. gerionico, et a m. pr. gerionæo.*—19 *Quo si*

NOTÆ

8 *Res structa*] Horat. ‘et structis in altum, Divitiis potietur hæres.’

11 *Non placet*] Graphica descriptio senis suspensiones ex vocola captantis : putat enim Euclio proditum esse secretum suum de olla et auro.

13 *E[de] senatu*] Id est, de cætu.

18 *Geryonæo*] Geryone rege His-

paniæ fabuloso, cui corpus triplex, sena brachia.

19 *Argus oculus*] In eo tot erant oculi, ut videretur esse unus oculus. Unde Græcis *παιωντης* dictus. Non absimili phrasi Ovidius dicit Famam ‘totam esse ex ære sonanti,’ vel ‘ex ore sonanti.’

Quem quondam Ioni Juno custodem addidit, 20
 Is nunquam servet: præterea tibicinam,
 Quæ mihi interbibere sola, si vino scatet,
 Corinthiensem fontem Pirenem potest.
 Tum opsonium autem! ME. pol vel legioni sat est.
 Etiam agnum misi. EU. quo quidem agno, sat scio, 25
 Magis curiosam nusquam esse ullam belluam.
 ME. Volo ego ex te scire qui sit agnus curio.
 EU. Qui ossa atque pellis totus est, ita ut cura macet.
 Quin exta inspicere in sole etiam vivo licet,
 Ita is pellucet quasi laterna Punica. 30
 ME. Cædundum illum ego conduxī. EU. tum tu idem
 optimum est

oculus, nunquam servet. Præterea tibicinam, quæ sola potest siccare fontem Pirenem Corinthiensem, si scatet vino. Tum autem opsonium. ME. Per Pollucem hoc opsonium vel satis est legioni. Misi quoque agnum. EUCL. Quo quidem agno sat scio esse nusquam ullam belluam magis curiosam. ME. Ego volo scire ex te quis sit agnus curio. EUCL. Qui est totus pellis et ossa, ita aet cura, quin etiam illi vivo licet inspicere exta in sole. Is pellucet sicut laterna Carthaginiensis. ME. Ego illum conduxī occidendum. EUCL. Tum est bonum, ut tu idem loces efferen-

~~~~~

Hl. 1. *Quod si Priscian. vi. p. 686. Putsch. oculus C.*—20 *Quem condam B.*
 1. *Yoni Pll. 1. 2.*—21 *C. prærea.*—22 *Pll. 3. 4. 5. 6. Lgg. Hl. 1. scatet;*
Lamb. Turneb. Gæller, scatat.—23 *Pyreneu Ven. 1. Pirineum C. et Pireneum*
Tarvis. 1482. et Piræneum Hl. 1. Pyrenem Brix.—24 *Acidal. autem pol vel,*
§c. B. 1. Lgg. Pll. sex, C. a m. pr. ME. Pol vel leoni; B. 2. ME. Polleoni;
al. autem vel leoni. C. a m. pr. sata est.—25 *Acidal. misi quo, §c. et sic B. 1.*
2. scio satis Hl. 1. a m. sec.—26 *M. Curionem Douz. Both. 1. 2. Gæller. Pll.*
1. 2. pro nusquam habent haud; Pl. 6. non habet ullum.—27 *Volo ex ted ego*
scire edd. quædam vett. contra omnes codd. quid Pll. sit a curiosus Hl. 1. et
C. et Pl. 3. a m. sec.—28 *Quia ossa C. Pll. 1. 2. 4. 5. 6. ac pellis Lgg. B. 1.*
Hl. 1. 2. Pll. C. Ven. 1. Bon. et Nonius p. 771. est totus Hl. 1. crura macet
edd. quædam vett. ita curam ægei C. a m. pr. ita cura magei Pl. 1. ita cura
mage Pl. 2. ita cura macet Pl. 5.—29 *Quin extra B. 1. in sole vivo C. a m. pr.*
erivo C. a m. sec. et vivo Pll. sex, B. 1. Hl. 1. etiam vivo edd. quædam vett.
 30 *Pll. 3. 4. 5. 6. lacerna; C. lanterna.*—31 *Nonius p. 539. 53. Cædendum con-*

NOTÆ

20 *Ioni]* Io Inachi filia, commissa
 Argo custodienda oculo a Junone.

23 *Pirenem]* Fons Acrocorinthis,
 de Phrygia tibicina bibacissima. Hyperbole.

26 *Curiosam]* In quo impingnando
 cura incredibilis collocata est.

27 *Agnus curio]* Id est curiosus,
 cura factus macilentus. Festus:
Delph. et Var. Clas.

‘Curionem agnum Plantus pro macro dixit, quasi cura macruisset.’

29 *Extā]* Sunt cor, jecur, pulmo,
 et nobiliora viscera.

Extā inspicere in solē] Cedrenus de Leone Imperatore narrat, quod ‘sive ante, sive post, cum ignis esset, per ventrem ejus ac dorsum pellucebat.’

30 *Laterna Punica]* Laternæ Punice
Plant.

T

Loces efferendum: nam jam credo mortuus est.

ME. Potare ego hodie, Euclio, tecum volo.

EU. Non potem ego quidem hercle. ME. at ego jussero
Cadum unum vini veteris a me afferrier. 35

EU. Nolo hercle: nam mihi bibere decretum est aquam.

ME. Ego te hodie reddam madidum, sed vino, probe,
Te, cui decretum est bibere aquam. EU. scio quam rem
agat.

Ut me deponat vino, eam affectat viam:

Post hoc, quod habeo, ut commutet coloniam. 40

Ego id cavebo, nam alicubi abstrudam foris.

Ego faxo, et operam et vinum perdiderit simul.

ME. Ego, nisi quid me vis, eo lavatum, ut sacrificem.

EU. Edepol næ tu, aula, multos inimicos habes,

dum; nam, credo, est jam mortuus. ME. Ego rolo potare tecum hodie, Euclio. EUCL. Per Herculem ego quidem non potabo. ME. Sed ego mandavero afferri a me unum cadum vini veteris. EUCL. Nolo per Herculem: nam mihi decretum est bibere aquam. ME. Ego te reddam hodie ebrium egregie, sed vino, te qui statuisi bibere aquam. EUCL. Novi quid moliat, inquit eam viam, nimirum ut me sternat vino, ut postea thesaurus eat in aliam coloniam. Ego videbo ne id fiat: nam abscondam alicubi foris. Ego faciam ut perdat et operam et vinum una. ME. Ego eo lavatum ut sacrificem, nisi me vis uliquid. EUCL. Per ædem Pollucis, olla,

duxi ego illum. Lamb. pro conduxi vult legi locari. Lgg. optumst; Pl' 5. optimum 'st; C. optimus est.—33 Edd. quædam vett. tecum h. Euclio rolo.—34 mehercule edd. quædam vett. At jussero B. 1.—35 Hl. 1. a m. pr. ad me afferrier.—36 Hl. 1. B. 1. 2. aquam est.—37 B. 1. 2. si vino; Pl. sex, omnes Grut. H. M. G. C. a m. sec. al. si viro; Lgg. madidum vino probe.—38 Tibi an decretum B. 1. Hl. 1. cod. Meurs. Pl. 3. Tibi cui decretum C. Pl. 1. 2. 4. 6. B. 2. Hl. 1. a m. sec. Tibi tibi bibere decretum est Pl. 5. Al. Tibi qui, vel Tibi cur, vel Te cui, teste Pareo.—43 Hl. 1. vis me.—

NOTÆ

cæ erant, ut hinc conicere est, inprimis pellucidæ.

35 *Vini veteris*] Vetustas vinum semper commendavit, præsertim apud senes.

39 *Ut me deponat*] Id est, ut me nimio vino sternat.

40 *Coloniam*] Metaphora ducta a coloniis deducendis in eas regiones, quæ aut essent antea incultæ, aut armis Romanorum occnpatæ.

42 *Operam et vinum*] Dicit Plau-

tus, ut 'oleum et operam.'

43 *Lavatum*] Institutum erat veterum, ut si quid gravioris momenti susciperent, qualis est collocatio filiæ, a sacrificiis ordirentur, quo Deum haberent propitium, neque illoti ad aras et sacrificia accederent.

44 *Inimicos habes*] Ollam, et aurum olla contentum alloquitur. Rogatus Diogenes 'cur esset aurum pallidum,' respondit, 'quia multos haberet insidiatores.'

Atque istuc aurum, quod tibi concreditum est. 45
 Nunc hoc mihi factum est optimum, ut te auferam
 Aulam in Fidei fanum: ibi abstrudam probe.
 Fides, novisti me et ego te: cave sis tibi,
 Ne tu in me mutassis nomen, si hoc concreduo.
 Ibo ad te, fretus tua, Fides, fiducia. 50

habes multos inimicos, et istud aurum quod tibi est concreditum. Nunc est mihi optimum factu, ut te deferam, o olla, in templum Fidei: abscondam recte ibi. Fides, me novisti, et ego te. Cave tibi, si vis, ne tu mutaveris nomen in me, si confido hoc. Proficiscar ad te, Fides, fretus tua fiducia.

////////

45 C. concreditum.—46 Lgg. factu; Both. 1. 2. Gæller factu. Both. 1. 2. et edd. quædam vett. ut auferam; Gæller, ut ted auferam.—47 Ted Aula Both. 1. 2. Aula Gæller. et sic legitur in Hl. 1. Aulam omnes alii codd. ibi te abstrudam M. Both. 1. 2. Vid. Davis. ad Cic. Leg. II. 16.—49 Ne tu immutassis edd. quædam vett.—50 Hic vs. abest a Pl. 4. 6.

NOTÆ

46 Factum est optimum] Sumtum fuisset religione loci communien-
 ex veteri formula edictorum, Et vous dum.
 ferez bien.

47 In Fidei fanum] Ærarium Romanum erat in æde Saturni, prorsus Fidei, et monet de Fide infidam esse
 quasi adversus hominum cupiditatem appellandam, ut creditum sibi aurum
 custodiat diligenter.

ACTUS QUARTI SCENA PRIMA.

STROBILUS.

Hoc est servi facinus frugi, facere quod ego persequor:
 Nec moræ molestiæque imperium herile habeat sibi.
 Nam qui hero ex sententia servire servus postulat,
 In herum matura, in se sera condecet capessere.
 Sin dormitet, ita dormitet, servom sese ut cogitet. 5

STRO. Id est officium boni servi, facere quod ego conor, ne mandatum heri impleatur cum mora et molestia. Nam servus qui sibi proponit servire hero ex animi sententia, debet esse relox in rebus herilibus, tardus in suis: si dormitet, ita dormitet, ut cogitet se esse servum. Num qui servit hero amanti, quemadmodum ego

////////

1 B. 1. 2. et edd. quædam vett. prosequor.—2 Ne moræ B. 1. 2. Hl. 1.—3 Hunc et antecedentem vs. transposuit Gæller. servire servos Hl. 1.—4 Hl. 1. a m. pr. campescere.—5 Lgg. si dormitet; C. a m. pr. dormitat; Hl. 1.

Nam qui amanti hero servitutem servit, quasi ego servio,
Si herum videt superare amorem, hoc servi esse officium
reor,

Retinere ad salutem: non eum, quo incumbat, eo impel-
lere.

Quasi pueri, qui nare discunt, scirpea induitur ratis,
Qui laborent minus, facilius ut nent, et moveant ma-
nus: 10

Eodem modo servom ratem esse amanti hero æquom censeo,
Ut toleret, ne pessum abeat, tanquam * *

Herile imperium ediscat, ut quod frons velit, oculi sciant;
Quod jubeat, citis quadrigis citius properet persequi.

Qui ea curabit, abstinebit censione bubula, 15

*servio, si videt amore superari herum, arbitror id esse servi officium retinere ad salutem, non eum impellere eo quo propendet. Quemadmodum ratis scirpea subji-
citur pueris qui discunt natare, ut laborent minus, ut nent facilius, et moveant
manus; eodem modo censeo esse æquom, servum esse ratem hero amanti, ut toleret,
ne corrumpat pessum, condiscat imperium heri; ut oculi intelligant quid velit frons,
acceleret implere velocius velocibus quadrigis id quod præcipiat herus. Qui curabit*

////////

*et ita dormitet.—6 Hl. 1. servit servitutem.—7 B. 1. officium esse reor.—
8 Lgg. et C. non enim. Pll. 1. 2. 3. quo incubat.—9 Quasi pueris Pll. 3.
5. B. 1. Both. 1. 2. inducitur Pll. sex, C. a m. pr. B. 1. 2. scirpo in-
ducitur ratis Fest. p. 204. 28.—10 Qui laborant Hl. 1.—12 Ut tolleretur Hl. 1.
C. Ut coleret ne p. habcat Pll. 1. 2. non ut p. abeat Pl. 5. habcat etiam Pl. 4.
et Pl. 3. a m. pr. Omnes codd. et edd. hunc vs. mancum habent, ut sit la-
cuna post tanquam, quam explere tentavit Lambinus, addens, tanquam catapi-
rates maris. Bothe edidit, Quasi pueris qui nare discunt, scirpea induitur ratis:
| Ut toleret, ne pessum abeat, et uti facilius moveant manus: | Eodem modo ser-
vom ratem esse amanti hero æquom censeo; | Tanque imperium ediscat, ut quod
frons velit, oculi sciant.—13 B. 1. Hl. 1. ut q. non os velit. Al. ap. Pareum,
non hos, in eos, nam os, nam hos.—14 Quod lubet Hl. 1. citiu properet C. prose-
qui B. 1. et Hl. 1. a m. pr.—15 C. censione bibula; Hl. 1.*

NOTÆ

8 Quo incumbat] Cicero: 'Satis est homines imprudentia lapsos non erigere: urgere vero jacentes, aut præcipitantes impellere, certe est inhumanum.'

9 Scirpea ind. ratis] Subjiciebatur puero natate molienti, 'fasciculus scirpeus,' ut jam incurbitæ. Est inde id Horatii, 'sine cortice nare.'

12 Tanquam] Sequitur lacuna quam Lambinus explendam putat, tanquam

catapirales maris, vel tanquam calapi-
rateria. Isidoro, καταπειρητήρ, linea
cum massa plumbea qua maris altitudo
tentatur.

14 Citis quadrigis] Celeritatis sin-
gularis exemplum crebro in quadrigis
positum; quia in ludis publicis cre-
bro quadrigæ obversabantur.

15 Censione bubula] Pro 'censura
bubula,' aut ut melius 'vindicta bu-
bula,' quam nunc 'nervum bubulum'

Nec sua opera rediget unquam in splendorem compedes.
 Nunc herus meus amat filiam hujus Euclionis pauperis:
 Eam hero nunc renuntiatum est nuptum huic Megadoro
 dari.

Is speculatum huc misit me, ut, quæ fierent, fieret parti-
 ceptus.

Nunc sine omni suspitione in ara hic assidam sacra. 20
 Hinc ego et huc et illuc potero, quid agant, arbitrarier.

ea, non sentiet scuticas bubulas, nec rediget in splendorem unquam compedes sua opera. Nunc meus herus amat filiam hujus Euclionis pauperis: nunc renuntiatum est hero eam dari nuptum huic Megadoro. Is me misit huc speculatum, ut fieret certus eorum quæ fierent. Nunc assidebo hic in ara sacra, procul ab omni suspitione. Hinc ego potero speculari huc et illuc quid agant.

////////

B. 1. *censeo nebulula*; B. 2. *censeo nebululam*.—16 Hl. 1. a m. pr. *compendes*.—18 Hl. 1. *Megadori*.—19 Hl. 1. *huic misit*. B. 1. *particeps fieret*; C. a m. pr. *furet particeps*.—21 *Hinc ego huc* edd. quædam vet.

NOTÆ

vulgo dicimus, un *nerf de bœuf*, une pitis nonnullis, eæque in aperto non-
étrivière, une laisse de cuir de bœuf. nunquam.

20 *Ara*] Erant aræ in viis et com-

=====

ACTUS QUARTI SCENA SECUNDA.

EUCLIO, STROBILUS.

EU. Tu modo cave cuiquam indicassis, aurum meum esse
 istic, Fides.

Non metuo ne quisquam inveniatur: ita probe in latebris
 situm est.

EUCL. Tu modo, Fides, vide ne indicaveris meum aurum esse hic: non metuo ne quisquam reperiatur: adeo est bene sepultum in latebris. Per ædem Pollucis ille

////////

1 B. 1. 2. Hl. 1. C. a m. sec. *cave quicquam*. Pl. et C. a m. pr. *quicquam*.—

NOTÆ

1 *Cave c. indicassis*] Hinc Fidei, quia Fides tecta esse debet et velata.
 manu panno involuta, sacrificabatur;

Edepol næ illic pulchram prædam agat, si quis illam invenerit

Aulam onustam auri: verum id te quæso ut prohibeas, Fides.

Nunc lavabo, ut rem divinam faciam, ne affinem morer, 5
Quin ubi arcessat me, meam extemplo filiam ducat domum.
Vide, Fides, etiam atque etiam nunc, salvam ut aulam abs te auferam.

Tuæ fidei concredidi aurum: in tuo luco et fano modo est situm.

ST. Di immortales! quod ego hunc hominem facinus audio loqui?

Se aulam onustam auri abstrusisse hic intus in fano. Fides, 10

Cave tu illi fidelis, quæso, potius fueris, quam mihi.

Atque hic pater est, ut ego opinor, hujus, herus quam amat.

Ibo hinc intro: perscrutabor fanum, si inveniam uspiam

Aurum, dum hic est occupatus: sed si repperero, o Fides,

Mulsi congialem plenam faciam tibi fideliam. 15

auferat egregiam prædam, qui invenerit illam ollam plenam auri: verum te rogo, Fides, ut caveas id. Nunc lavabo ut obeam rem divinam, ne retardem Megadorum affinem quominus ducat extemplo domum meam filiam, quando me accerset. Vide etiam atque etiam nunc, Fides, ut auferam abs te ollam salvam. Commisi aurum tuæ fidei, sepultum est nunc in tuo luco et fano. ST. Dii immortales, quam rem audio ego loqui hunc hominem, condidisse se hic intus in fano ollam refertam auro! Fides, cave, quæso, ne tu illi fueris fidelis potius quam mihi. Et est hic pater, ut ego arbitror, illius virginis quam meus herus amat. Ibo hinc intro: perlustrabo templum, si inveniam uspiam aurum dum hic est occupatus. Sed si repperero, o Fides,

2 Hl. 1. *ut quisquam*.—3 Lgg. *poteram* pro *pulchram*. Hl. 1. *a m. pr. si quis eam*; edd. *quædam vett. et Gæller. si qui illam*.—5 *Nunc laudo* Hl. 1.—6 Both. et Gæller delent pronomen *me*. Mox *meam* deest in Hl. 1. *a m. pr. ex templo* B. 1. 2.—7 Hl. 1. *et nunc atque et nunc*; Lgg. *etiam nunc salvam abs te aulam ut auferam*.—8 B. 1. *id in tuo luco*; Hl. 1. *in tuo luco meum et fano mō sitū est*; ubi *luco* est inter *lineas*; Gæller *est situm*. Edd. Florent. et Colon. non agnoscunt *id modo*.—10 Hl. 1. *abstruxisse*; B. 1. *obtrusisse*. Accidental. in *fano Fide*; Parm. et Gæller, in *fano fides*; C. Pl. sex, Hl. 1. 2. B. 1. 2. in *fano Fidei*.—11 Lgg. *potius eris*.—12 Edd. *quædam vett. herus meus*; sed *illud meus* abest ab omnibus codd.

NOTÆ

15 Congialem] Congius erat sextarius, trois pintes: sextarius, chopine: unde, semisextarius, demise-

tier.
Faciā] Libabo, sacrificabo.
Fideliam] Vas in quo colores dilue-

Id adeo tibi faciam: verum ego mihi bibam, ubi id fecero.

tibi fundam fideliam congialem plenam mulsi. Id adeo tibi faciam: sed ubi fecero, id ego bibam mihi.

NOTÆ

bantur: unde 'duos parietes de ea- etiam quo bibatur largius.
dem fidelia dealbare: ' hoc loco est

ACTUS QUARTI SCENA TERTIA.

EUCLIO.

Non temere est, quod corvos cantat mihi nunc ab læva manu.

Semel radebat pedibus terram, et voce crocibat sua.

Continuo meum cor cœpit artem facere ludicram,

Atque in pectus emicare: sed ego cesso currere.

EUCL. Non est frustra quod corvus mihi cantat nunc a læva: scalpebat semel terram pedibus, et crocitabat sua voce. Statim meum cor cœpit facere artem ludicram, et subsilire in pectore. Sed ego cunctor currere.

////////

1 Hæc Scena sequenti subjungitur in Hl. 1. B. 1. 2. Pl. sex. Nonius p. 740. 17. *cantat nunc mihi*; et sic Hl. 1. *a læva* idem cod. *manu* deest in B. 1. *manum* exhibet B. 2.—2 *Simul* Pl. 5. Pl. 3. 6. a m. sec. C. et edd. quadam vett. ita quoque citat Nonius p. 508. 40. *chrocibat* Pl. 6. *crohinabat* Pl. 1. *crocitabat* Hl. 1. et Pl. 1. a m. sec. *grocibat* B. 1. Pl. 3. Pro sua, Both. et Geller habent *fera*.—3 *Continuo mecum* C. a m. pr. et Parei 2.

NOTÆ

1 *Corvos*] Corvi, picæ, bubones, sinistra cava prædixit ab illice cor-
&c. aves mali ominis. nix.'

Ab læva] A læva si comparerent 3 *Artem facere ludicram*] Moveri
aves, auspiciū credebatur sinis- gravius in pectore. Quod accidit
trum et infaustum. Virgil. 'Sæpe præ metu graviore.

ACTUS QUARTI SCENA QUARTA.

EUCLIO, STROBILUS.

EU. FORAS, lumbrice, qui sub terra crepsisti modo,

EUCL. Foras, lumbrice, qui irrepsisti mox sub terra, qui nusquam appa-

Qui modo nusquam comparebas: nunc, quom compares, peris.

Ego edepol te, præstigiator, miseris jam accipiam modis.

ST. Quæ te mala crux agitat? quid tibi mecum est com-
mercii, senex?

Quid me afflictas? quid me raptas? qua me causa ver-
beras? 5

EU. Verberabilissime, etiam rogitas? non fur, sed trifur?

ST. Quid tibi surripui? EU. redde huc sis. ST. quid tibi
vis reddam? EU. rogitas?

ST. Nihil equidem tibi abstuli. EU. at illud, quod tibi
abstuleras, cedo.

Ecquid agis? ST. quid agam? EU. auferre non potes.
ST. quid vis tibi?

EU. Pone. ST. equidem pol, te datare, credo consuetum,
senex. 10

EU. Pone hoc sis: aufer cavillam: non ego nunc nugas ago.

rebas mox: nunc, quando appares, periisti. Per ædem Pollucis, o præstigiator, ego te excipiam jam modis miseris. ST. Quæ mala crux te agitat? Quid negotii est tibi mecum, o senex? Quid me afflictas? Quid me trahis? Quare me pulsas? EUCL. Rogas etiam, verberibus dignissime, non fur, sed trifur? ST. Quid tibi suffuratus sum? EUCL. Redde hoc, si vis. ST. Quid vis tibi reddam? EUCL. Rogas? ST. Profecto ego nihil abstuli a te. EUCL. At cedo illud quod pro te abstuleras. Quid agis? ST. Quid agam? EUCL. Non potes auferre. ST. Quid vis tibi? EUCL. Depone. ST. Per Pollucem credo te consuetum datare, senex. EUCL. Depone hoc, si vis: aufer cavillationes: non ego nugas nunc. ST.

////////

1 *Foras, foras* G. Camer. Both. 1. 2. Gæller.—2 *Qui m. n. comparebas, modo compares, peris*, M. *Qui non comparebas modo* G. *Qui nusquam comparebas modo, modo quom compares, peris* Both. *nunc eum compares* Hl. 1.—3 *Ego pol te* Lgg. *prestrigintor* C. *jam jam* Hl.—6 *Edd. quædam vett. etiam rogas.* Lgg. *omittunt etiam.*—7 *C. subripui.*—8 *C. a m. pr. abstoli.* Hl. 1. *At tibi illud q' abstuleras; C. abstoleras.*—9 *Hæc quid* C. Voss. 1. *He ecquid aliqui* Lgg. *Hem quid edd. quædam vett. Ecquid reliqui* Lgg. *omnes* Pl. Hl. 1. 2. B. 1. 2.—10 *ST. Di quidem pol* C. Pl. 3. 4. 5. B. 1. 2. *Di quid pol* Hl. 1. *id qui-*

NOTÆ

1 *Lumbrice*] 'Lumbricus,' vermiculus est qui quidem profert sese ab imo. Strobilus, tum cum non compareret antea, sicut lumbricus e terra, sese aperit, et ab Euclione cernitur. Lumbricus etiam dicitur novus homo e-
mersus ad honores.

6 *Verberabilissime*] A 'verberabilis'

positivo 'verberabilissimus' per analogiam fit; sed licentia comica. Interdum in vernaculo nostro hujusmodi facimus superlativa, sed non scribimus. Sic dicimus 'bellissime,' 'grandissime,' &c.

10 *Datarc*] Vox obscæna.

11 *Cavillam*] 'Cavillari' est jocos

ST. Quid ego ponam ? quin tu eloquere quicquid est, suo nomine.

Non hercle equidem quicquam sumsi, nec tetigi. EU. ostende huc manus.

ST. Hem tibi! EU. ostende. ST. eccas. EU. video : age ostende etiam tertiam.

ST. Larvæ hunc atque intemperiae insaniaeque agitant senem. 15

Facisne injuriam mihi, an non ? EU. fateor, quia non pendes, maxumam.

Atque id quoque jam fiet, nisi fatere. ST. quid fatear tibi ?

EU. Quid abstulisti hinc ? ST. Di me perdant, si ego tui quicquam abstuli.

EU. Nive adeo abstulisse vellem. Agedum, excutedum pallium.

Quid ponam ego? Quin eloquere tu quicquid est suo nomine. Per Herculem equidem non quicquam sumsi, nec tetigi. EUCL. Ostende mihi manus. ST. Hem tibi unam! EUCL. Ostende alteram. ST. Ecce ambas. EUCL. Video: age ostende adhuc tertium. ST. Larvæ atque intemperiae et insaniae vexant hunc senem. Mihi ne facis injuriam, an non? EUCL. Fateor me tibi facere magnam injuriam, quia non pendes: atque id fiet jam quoque, nisi fatere. ST. Quid tibi fatear? EUCL. Quid abstulisti hinc? ST. Di me perdant, si ego abstuli quicquam quod ad te pertineat. EUCL. Aut si vellem abstulisse: agedum excutias pallium. ST. Tuo

*****

dem conj. Parens. data re B. 2. Hic versus deest in quibusdam edd. ante Parenm.—11 Quædam edd. vett. carillum.—12 Quid ergo Lgg.—13 Lgg. non hercle quicquam. Hl. 1. unde huc.—14 Hem tibi ostendo: eccas Hl. 1. H. Pl. 5. Hem tibi ostendi eccas B. 1. 2. etiam etiam B. 1. 2.—16 Facio, quia, &c. Donza. Hæc verba, quia non pendes, non sunt in Lgg. non perdes B. 1. 2.—17 Atque deest in Lgg.—19 Nive ado Hl. 1. Nive a. a. vellem. EU. Agedum Gøeller.

NOTÆ

certare: tricis forensibus 'cavillari' est leguleiorum, 'cavere' jurisconsultorum.

11 *Nugas*] 'Nugæ' et 'næniæ' idem; in *Asinaria* Plautus: 'hæ sunt non nngæ: non enim mortalia.' Næniæ autem carmina sunt incondita, a præficiis olim in exequiis cantari solita. In aliis auctoribus nngæ interdum opponuntur seriis, ut levia solidis.

14 *Ostende etiam tertiam*] *Ridiculum* quo Enclio id quod edixerat antea, confirmat, servos, et inprimis

Strobilum, esse de genere *Geryoneo* senis manibus. Hic tertiam rogat, visis duabus.

15 *Larvæ*] A *Laribus* dicebantur mortuorum genii mali, qui hoc a *Laribus* differunt, quod hi certis sedibus addicti salutare sint, illi sedibus incertis vagentur. Dicuntur et lemures, quibus infestæ sunt nonnunquam et ædes et viæ.

18 *Di me perdant*] *Imprecationis* formula.

ST. Tuo arbitrato. EU. ne inter tunicas habeas. ST. tenta qua lubet. 20

EU. Vah, scelestus, quam benigne! ut ne abstulisse intellegam.

Novi sycophantias: age! rursum, ostende huc manum Dexteram. ST. hem! EU. nunc lævam ostende. ST. quin equidem ambas profero.

EU. Jam scrutari mitto: redde huc. ST. quid reddam? EU. ah nugas agis,

Certe habes. ST. habeo ego? quid habeo? EU. non dico: audire expetis. 25

Id meum quicquid habes, redde. ST. insanis: perscrutatus es

Tuo arbitrato, neque tui me quicquam invenisti penes.

EU. Mane, mane: quis illic est, qui hic intus alter erat tecum simul?

Perii hercle! ille nunc intus turbat: hunc si amitto, hic abierit.

Postremo jam hunc perscrutavi: hic nihil habet: abi quo lubet. 30

arbitrato. EUCL. Ne habeas intra tunicas. ST. Tentu qua roles. EUCL. Vah! sceleste, quam ultro! novi sycophantias, ut non animadvertam te abstulisse: age rursum, ostende huc manum dextram. ST. Hem! EUCL. Nunc ostende lævam. ST. Quin equidem profero ambas. EUCL. Mitto jam scrutari: redde huc. ST. Quid reddam? EUCL. Vah! nugaris: profecto habes. ST. Habeo ego? Quid habeo? EUCL. Non dico, optas audire: restitue id quicquid habes meum. ST. Desipis, perscrutatus es tuo arbitrato, neque invenisti quicquam quod sit tuum penes me. EUCL. Mane, mane: quis est ille alter qui hic erat tecum intus? Perii hercle! Ille turbat nunc intus: si dimitto hunc, hic abierit. Denique hunc excussi jam:

~~~~~

minime adeo G. M.—21 Vah scelestissimus Hl. 1. B. 1. 2. abstulisse quid B. 1. intelligam quid Hl. 1.—22 G. rursus; quod receperunt Bothe et Gæller. hanc manum Hl. a m. sec.—23 En. Ev. Nunc, &c. Hl. 1. a m. pr. Em C. profero deest in Lgg. profecto Pl. 2.—24 An nugas Hl. 1. B. 1. 2. Pl. sex. Ha nugas C. Ac nugas, omisso agis, Lgg.—25 Hl. 1. B. 1. 2. audire et petis.—26 Illud quod meum habes Lgg.—27 Lgg. panes.—28 C. Pl. 1. 2. 4. 5. 6. quis hic intus; Hl. 1. 2. B. 1. quis intus hic; B. 2. quis it ut intus; edd. quædam vett. quis ille intus alter, contra codd.—29 Edd. quædam vett. si omitto; B. 2. hunc si admitto! Bothe hinc abierit.—30 Nonius p. 664. 46. hunc jam per-

NOTE

22 *Sycophantias*] Α σύκων et φάτω ne quis ficus ex urbe efferret, et accuso. Lege cantum erat Athenis, pœna in inobsequentes posita. Qui

Juppiter te Dique perdant. ST. haud male agit gratias.

EU. Ibo hinc intro: atque illi socienno tuo jam interstringam gulam.

Fugin' hinc ab oculis? abin' hinc, an non? ST. abeo.

EU. cavesis te videam.

hic nihil habet: abi quō placet. Jupiter omnesque Dii te perdant. ST. Haud agit male gratias. EUCL. Ibo hinc intro, ibo atque interstringam jam gulam illi tuo socio. Fugisne hinc ab oculis? Abisne hinc, an non? ST. Abeo. EUCL. Cave si vis ne te videam.

////////

scrutavi, nihil habet; Pl. 2. 3. nihili habet.—31 Juppiter te Dique omnes perdant. EU. Haud male agit gratias C. omnes deest in Lgg.—32 Ibo intro Ald. Junt. hinc servant omnes codd. et edd. ante Aldum. Ibi hinc intro Lgg. illi socio Pl. 1. 2. 4. 5. Pl. 6. a m. pr. et Hl. 1. a m. pr. intus stringam B. 1. interfingam B. 2.—33 Fuge hinc Hl. 1. a m. pr. Cave sis revideam Both. 1. 2. Cave revideam Gøller; Cave si te videam B. 1. 2. Hl. a m. pr. videam mortuum tres codd. ap. Pareum.

NOTÆ

quempiam ficus extulisse, seu meriphanta appellabatur: deinde de solis to, seu immerito, deferebat, sycocalumniatoribus dictum.

=====

ACTUS QUARTI SCENA QUINTA.

STROBILUS.

EMORTUUS ego me mavelim leto malo,
Quam non ego illi dem hodie insidias seni:
Nam hic jam non audebit aurum abstrudere.
Credo referet jam secum, et mutabit locum.

STRO. *Ego malim me emori malo fato, quam ego non struam hodie insidias illi seni: namque hic non audebit jam abstrudere aurum. Credo referet jam secum, et*

////////

1 Hei mortuum Pl. 6. unus Lg. Mortuum B. 1. Emortuum Hl. 1. Heu mortuum ceteri Pl. Hec mortuum ceteri Lgg. Hec mortuum M. Emortuum Both. et Gøller. leto malo Lgg. et C. a m. pr. lecto malo Hl. 1.—3 Namque hic edd. vett. Both. Gøller. Jam hic non audebit Hl. 1. Nam hic jam omnes Pl. jam deest in edd. quibusdam vett. obstrudere B. 1.—4 Credo hoc efferet B. 1. 2. C. hoc feret Hl. 1. 2. Pl. Lgg. edd. vett. C. hæc feret C. C. eferet

NOTÆ

1 Leto malo] Hoc aliis verbis 'bona mors' et honesta bonis et honestis 'malam crucem' appellavit. Porro nestis est in votis.

Atat foris crepuit! senex eccum aurum effert foras, 5
Tantisper hic ego ad januam concessero.

mutabit locum. Sed foris crepuit. Ecce senex effert aurum foras. Ego concessero huc tantisper ad ostium.

Sciopp. Susp. Lect. p. 115. Both. 1. 2. Gœller.—5 C. aurum *effert*; omnes Pl. aurum *fert*, sive *effert*; B. 2. aurum *fert*. Totum h. l. e Nonio p. 673. ita legit Sciopp. Susp. Lect. p. 31. *Atat foris crepuit: sed (vel et) fano egreditur foras, Tantisper hic ego ad januam concessero. Hinc ex occulto sermones satos sublegam.* Gœller conj. *Atat foris crepuit! e fano egreditur foras. Hinc ex occulto stans sermonem sublegam. Tantisper hinc ego ab januam concessero.*

ACTUS QUARTI SCENA SEXTA.

EUCLIO, STROBILUS.

EU. FIDEI censebam maxumam multo fidem

Esse: ea sublevit os mihi pænissime.

Ni subvenisset corvus, periissem miser.

Nimis hercle ego illum corvum ad me veniat, velim,

Qui indicium fecit, ut ego illi aliquid boni

5

Dicam: nam quod edit, tam duim, quam perduim

Nunc, hoc ubi abstrudam, cogito solum locum.

Sylvani lucus extra murum est avius,

EUCL. *Existimabam esse habendam fidem multo maximam Fidei: ea me decepit penitus. Nisi Corvus succurrisset, interiissem infelix. Per Herculem ego velim nimis illum corvum qui indicavit, ut veniat ad me, ut ego illi dicam aliquid boni. Nam perderem id quod illi darem ad manducandum. Nunc cogito hoc, solitarium locum in quo occultabo hoc aurum. Est extra murum lucus Sylvani, avius, oppletus*

1 Fide Meurs. ἀρχαϊκῶς et sic Gœller.—2 C. ea *subluit*; Pl. 6. B. 1. *eam sublevit*; Pl. 1. 2. 4. *Esse eam subluit*; Hl. 1. a m. pr. *ea sublevit*. Pl. tres, *pænissime*; quædam edd. *plenissime*.—3 Nisi B. 1. *perissem* B. 1. 2. Hl. 1.—6 B. 1. *nam quicquid dicat tandiu*; Hl. 1. *tam diu*; B. 2. *nam quo dedit tam diu*; C. *tam dium quam perduim*; Pl. omnes, *quo dedit tam diu est, quam perditum*.—7 Hl. 1. *obstrudum*.—8 S. *lucus* C. S. *locus* Pl. 2. *est aulus* C. B. 1. 2. Hl. 1.

NOTÆ

2 *Sublevit*] Moris est in eos qui dormiunt, quidvis audere; idem in eos qui hebetiori sunt ingenio. 'Os sublinere' idem significat atque 'illudere': iis enim quibus os quovis

colore illinitur, vulgo illuditur.

6 *Tam duim, quam perduim*] Pro, *tam perduim, quam duim*.

8 *Sylvani lucus*] Sylvanus Deus sylvarum et lucorum.

Crebro salicto oppletus : ibi sumam locum.

Certum est, Sylvano potius credam, quam Fidei. 10

St. Euge! euge! Dii me salvom et servatum volunt.

Jam ego illic præcurram, atque inscendam aliquam in arborem :

Indeque observabo, aurum ubi abstrudat senex.

Quanquam hic manere herus me sese jusserat,

Certum est, malam rem potius quæram cum lucro. 15

crebro salicto : sumam ibi locum. Certum est credere potius Sylvano, quam Fidei. St. Euge, euge, Dii volunt me salvum et servatum. Jam ego præcedam illuc, et conscendam in aliquam arborem, et inde speculabor in quo abstrudat aurum. Tametsi herus mandaverat me sese expectare hic, constitui apud me quærere lucrum etiam cum periculo.

////////

a m. sec. Hic vs. et sq. desunt in Hl. a m. pr.—9 C. a m. pr. ubi sumam.—10 *Certust* Lgg. *Fide* Both. Gæller.—11 *Euge, euge* B. 1. C. Pl. sex. *salvon* B. 1.—12 Pl. 6. *procurram*; C. *percurram*. Hl. 1. *in arborem aliquam*. Lgg. Pl. 1. 2. 6. omittunt in. Pl. 3. 5. *aliqua in arborem*.—13 *Inque* Hl. 1.—14 C. Pl. sex. al. *me erus*; Lgg. H. M. *me herus*.—15 *Certust* Lgg. *quæram* C.

=====

ACTUS QUARTI SCENA SEPTIMA.

LYCONIDES, EUNOMIA, PHÆDRIA.

LY. DIXI tibi, mater : juxta rem mecum tenes,

Super Euclionis filia : nunc te obsecro,

Fac mentionem cum avunculo, mater mea :

Resecroque, mater, quod dudum obsecraveram.

Ly. Tibi dixi, mater : seis rem perinde atque ego de filia Euclionis : nunc te obsecro, confer cum meo avunculo, mea mater : resecratione solvo, o mater, quod pri-

////////

1 Hl. 1. *justa*.—2 Lgg. omittunt *nunc*.—4 *Resecro te* B. 1. 2. Pl. 1. 2. *Resecroque te* Hl. 1. *Reobsecroque* Pl. 5. *Re obsecroque* Lgg. Hunc vs. ante ter-

NOTÆ

3 *Fac mentionem*] Id est, postula Phædriam mihi in matrimonium. Vide not. in act. 1. 2.

4 *Resecroque*] Obsecraverat jamdudum Lyconides matrem, ne quid

diceret de vitio Phædriæ illato : nunc, quoniam est tempus aperiendæ rei, solvit : permittit Eunomiæ ut dicat. Obsecrabant, interposito nomine alicujus Dei : idcirco nefas erat

EU. Scis tute, facta velle me, quæ tu velis; 5
 Et istuc confido a fratre me impetrassere.
 Et causa justa est, siquidem ita est ut prædicas,
 Te eam compressisse vinolentum, virginem.
 LY. Egone ut te advorsum mentiar, mater mea?
 PH. Perii, mea nutrix! obsecro te, uterum dolet. 10
 Juno Lucina, tuam fidem! LY. hem, mater mea,
 Tibi rem potiolem video: clamat, parturit.
 EU. I hac intro mecum, gnate mi, ad fratrem meum,
 * Ut istuc quod tu me oras, efficiam tibi,*
 Ut istuc quod me oras, impetratum ab eo auferam. 15
 LY. I, jam sequor te, mater: sed servom meum
 Strobilum miror ubi sit, quem ego me jusseram

dem obsecraveram. EUN. Nosti tu me velle fieri quæ tu optes, et confido me impetraturum istud a fratre. Et ratio est æqua, siquidem est sicut prædicas, te ebrium cognovisse eam virginem. LY. Egone ut mentiar adversum te, o mea mater? PH. Perii, o mea nutrix! te obtestor. Uterus dolet. Juno Lucina, tuam fidem! LY. Hem! mea mater, video rem tibi faciliorem, clamat, parturit. EUN. Introi hac mecum, gnate mi, ad meum fratrem, ut tibi præstem istud quod tu a me postulas, ut consequar ab eo illud quod me rogas. LY. I, jam te sequor, mater: sed miror ubi sit servus meus Strobilus, quem ego jusseram me expectare hic. Nunc

~~~~~

tinum locant Both. et Gæller.—5 Edd. ante Ald. *facta velle æque tu velis*; Hl. 1. B. 1. *vellem æque velis*; Pll. 1. 2. 3. 4. 6. B. 2. et C. *vellem æque tu velis*; Pl. 5. *vellem æque quæ tu velis*.—6 Lgg. B. 1. *confido fratre*; C. Pll. 3. 5. 6. Ven. 1. *confido fratri*. B. 1. Hl. 1. *impetrare*.—8 *Te eam oppressisse* Hl. 1. a m. sec. in marg. *vinolentum* C.—9 *Egone te* Lgg. Vide Non. p. 613. 30.—10 Lgg. *uterum doleo*; B. 2. Pl. 4. a m. sec. Pll. 1. 2. 3. 5. *uterus dolet*. Nonius p. 613. 50. non habet pronomen *te*.—12 Hic versus deest in Hl. 1. a m. pr.—13 *Ei hac* intra Lgg. C. a m. pr. *I* deest in Pall. *hac* deest in aliis ap. Pareum.—14. 15 Edd. vett. C. Pll. 3. 4. 5. 6. B. 1. *Ut istuc quod me oras, efficiam tibi, impetratum ab eo auferam*, nisi quod iidem omnes uno versu cuncta includant. Pll. 1. 2. non habent illa, *impetratum ab eo auferam*. Ed. Paris. *Ut istuc quod me oras officium tibi impetratum ab eo auferam*; et sic C. nisi quod pro *officium* habet *efficiam*. Parei 1. *Ut istuc quod tu me oras impetratum ab eo auferam*; Parei 2. *Ut istuc, quod me oras, efficiam tibi; impetratum ab eo auferam*. Vs. 15. deest in B. 2. Hl. 2. Nihil de his duobus vs. habent Lgg. nisi hæc, *quod me oras efficiam tibi impetratum*.—16 *Jam sequor* Lgg. Hl. 1. C. a m. pr. B. 1. 2. *Jam ego sequor* edd. vett. *ego* deest in Pll. sex. *mater mea* Lgg.—

NOTÆ

violare obsecrationem. Id in Asinaria videre licet, in qua Libanus herum fuerat obstatus per Deum Fidei. Resecrabant quando religione obsecrationis liberabant.

11 *Juno Lucina*] Donatus: 'Juno Lucina, Junonis filia, Græcis Εἰλεθυία dicitur.' Juno a 'juvando' dicta: *Lucina*, quod ejus opera veniant in 'lucem' partus.

Hic opperiri: nunc ego mecum cogito,
 Si mihi dat operam, me illi irasci injurium est.
 Ibo intro, ubi de capite meo sunt comitia.

20

ego statuo mecum, si mihi dat operam, est injurium me illi irasci. Introibo, ubi ineuntur consilia de mea vita.

////////

19 *Sed mihi* Hl. 1. a m. pr.

NOTÆ

20 *Comitia*] In rebns publicis tractum id quod dicit Lyconides.
 tandis habebantur comitia: inde

=====

ACTUS QUARTI SCENA OCTAVA.

STROBILUS.

PICI divitiis, qui aureos montes colunt,
 Ego solus supero: nam istos reges ceteros
 Memorare nolo, hominum mendicabula.
 Ego sum ille rex Philippus: o lepidum diem!
 Nam ut dudum hinc abii, multo illuc adveni prior, 5
 Multoque prius me collocavi in arborem:
 Indeque expectabam ubi aurum abstrudebat senex.
 Ubi ille abiit, ego me deorsum duco de arbore;
 Effodio aulam auri plenam: inde ex eo loco

STR. Ego supero solus divitiis Picos, qui tenent montes aureos: nam nolo commemorare istos alios reges, mendicabula hominum præ me. Ego sum ille rex Philippus: o diem jucundum! Nam quando modo excessi hinc, adveni multo prior illo, meque collocavi in arborem, indeque speculabar ubi senex couderet aurum. Ubi ille abiit, ego descendo sensim de arbore: effodio ollam plenam auri. Inde video

////////

1 *Dites* B. 1. 2. Pl. 1. 2. 3. 5. Pl. 4. a m. pr. *Picis divitiis* C. *Picos* Douza.—5 C. *abi*, et a m. sec. *abii*. Edd. quædam vett. *illo veni*.—7 Pl. 3. 4. B. 1. *spectabam*; Parei 2. *espectabam*; al. *Inde aspectabat*. B. 1. Pl. sex, C. *aurum ubi*. Lgg. *aspectabam aurum ubi*.—8 Nonius p. 645. 51. *abit*, e. m. *duco deorsum*; Sciopp. Susp. Lectt. p. 183. *abiit*, e m. *duo deorsum*. Lgg. *ex arbore*.—9 *Exfodi* Pl. 6. Hl. 1. *Exfodio* C. Pl. 3. 4. *inde deest* in Pl. 6. *utor ex colo*

NOTÆ

1 *Pici*] Nonius: 'Picos veteres esse volnerunt, quos Græci γρύπας appellant.' Vocat Herodotus χρυσοφύλακας, dicitque esse magno numero apud Arimaspos in Scythia. *Aureos montes*] Mela: 'In Scythia Europæa Rhipæis montibus affini egesto terræ auro incubant gryphes.'

Video recipere se senem : ille me non videt ; 10
 Nam ego modo declinavi paulum me extra viam.
 Attat ! eccum ipsum : ibo, ut hoc condam domum.

senem recedere ex eo loco : ille me non videt ; nam ego me arcti modo paulisper a via. Atat ! ecce illum : ibo domum, ut abscondam hoc aurum.

//////////

Pl. 3. *inde ex eo illico Video*, &c. J. Gul. quod in textum recepit Both.—11 *Nam ego nō* Hl. 1. C. Pl. 4. 5. 6. *modo* deest in Pl. 1. 2. *paulum* deest in Lgg. *Nam ego non me d. paulum* Both. 1. 2.—12 *Atat senem eccum* edd. quædam vett. *Atat eccum* Lgg.

=====

ACTUS QUARTI SCENA NONA.

EUCLIO, LYCONIDES.

EU. PERII ! interii ! occidi ! quo curram ? quo non curram ?
 Tene, tene ! quem ? quis ? nescio, nihil video, cæcus eo ;
 atque
 Equidem quo cam, aut ubi sim, aut qui sim, nequeo cum
 animo
 Certum investigare : obsecro vos ego, mihi auxilio,
 Oro, obtestor, sitis, et hominem demonstretis, qui cam
 abstulerit, 5
 Qui vestitu et creta occultant sese, atque sedent quasi
 sint frugi.

EUCL. Perii, interii, occidi ! quo radam ? quo non radam ? Tene, tene ! quem ? quis ? nescio, nihil video, eo cæcus, atque equidem non possum invenire cogitatione quo cam, aut ubi sim, aut qui sim. Ego vos obtestor, sitis mihi auxilio, oro, rogo ut demonstretis hominem qui eam abstulerit ; qui sese condunt veste atque fuce, atque

//////////

1 Hl. 1. *quo nunc curram*, a m. sec.—3 Hl. 1. *aut ubi sum*, a m. sec. C. Pl. B. 1. 2. verbo *Nequeo* ordiuntur versum quartum. Vide Herm. Doctr.

NOTÆ

2 *Tene, tene*] Vox insequentium facinorosos, ut nos vernacule, *arrête, arrête*.

6 *Creta*] Usus albarum vestium

et cretatarum multus erat Romæ in exequiis, in candidatu magistratum, et aliis : et hoc indicio candidati morum innocentiam profitebantur.

Quid ais tu? tibi credere certum est: nam esse bonum, e
vultu cognosco.

Quid est? quid ridetis? novi omnes, scio fures esse hic
complures.

Hem, nemo habet horum! occidisti: dic igitur, quis ha-
bet? nescis!

Heu me miserum, miserum! perii male perditus! pessume
ornatus eo 10

Tantum gemitu et malæ mœstitiæ hic dies mihi obtulit,
Famem et pauperiem: perditissimus ego sum omnium in
terra.

Nam quid mihi opus est vita, qui tantum auri perdidit,
Quod custodivi sedulo? egomet me defraudavi,
Animumque meum, geniumque meum: nunc eo alii lætifi-
cantur, 15

Meo malo et damno: pati nequeo.

LY. Quinam homo hic ante ædis nostras ejulans conque-
ritur mœrens?

Atque hic quidem Euclio est: est, opinor, oppido ego in-
terii! palam est res.

*sedent quasi sint boni. Quid ais tu? Statui apud me tibi credere; nam vultu cog-
nosco esse bonum. Quid est? quid ridetis? Novi omnes. Scio esse hic complures
fures. Hem! nemo horum habet! occidisti! Dic igitur quis habet? Nescis? heu
me miserum! infelicem! interii male perditus! Eo sordidatus, tantum hic dies at-
tulit gemitu et malæ mœstitiæ, famis et egestatis: ego sum perditissimus omnium
mortalium. Nam quid mihi opus est vita, qui amisi tantum pecuniæ, quod ser-
vari diligenter? egomet me defraudavi, et meum animum et meum genium: nunc
alii eo lætificantur meo malo et damno: nequeo pati. LY. Quinam hic homo mœ-
stus conqueritur ante nostrum ostium? Atque hic quidem Euclio est, opinor: atque*

////////

Metr. p. 411. Lips. Elect. r. 13. et Gæller ad h. l.—5 C. quis eam; at Pl. omnes, qui eam.—7 Pl. 1. 2. et Pl. 4. a m. sec. te vultu; Lgg. C. Pl. 6. et vultu.—8 C. quod ridetis. B. 1. novi orans; edd. vet. novi homines. Lgg. hic esse.—9 Em C. et nonnulli Pl. di igitur Lgg.—10 Heu me miserum perii G. et B. 1. Heu me miserum male perii Hl. 1. a m. pr. Heu me miserum misere C. a m. sec. et sic edidit Pareus. perditus penissime Lgg. pessimus edd. quædam ante Pareum.—11 T. g. et muli B. 1. 2. Pl. 3. 4. 6. T. g. mali mœstitiæque Nonius p. 758. 41. et sic Pl. 5. T. g. mali et mœstitiæ mihi hic dies obtulit Mercer. e Mss. T. gemitæ C. a m. sec. T. gemitæ mœstitiæ C. a m. pr. T. genite et m. inest hic Pl. 1. 2. optulit C.—12 Gæller, perditus penissime omnium.—13 Lgg. opust vita.—14 Quod custodivi C. ego met met fraudam Hl. 1. me fraudavi M. G. H. B. 1. 2.—16 Meurs. legit patiri nequeo; G. nequeo

NOTÆ

16 *Pati nequeo*] Alii *patiri*, ut alibi ‘gradiri,’ ‘moriri.’

Delpb. et Var. Clus.

Plaut.

U

Scit peperisse jam, ut ego opinor, filiam suam : nunc mihi incertum est,

Quid agam ? abeam an maneam ? an adeam ? an fugiam ?
quid agam edepol nescio. 20

ego plane perii : res patefacta est. Scit jam suam filiam peperisse, ut ego arbitror. Nunc incertum est quid faciam ? Abeam an maneam ? an adeam ? an fugiam ? Per adem Pollucis nescio quid agam.

////////

pati.—17 Q. hō hic añ Hl. 1. ædes B. 1.—18 *Euclio'st ut opinor* C. Pl. Parei 1. 2. *Euclio est ut opinor* Hl. 1. B. 1. *Euclio est, oppido sunt res* Lgg. *palam'st res* C. Pl. Hæ tres voces desunt in Parei 2.—19. 20 Bothe edidit : *nunc mi incertum est, Abeam an maneam, adeam an fugiam. Quid agam edepol nescio ; Gæller. nunc mihi i. est, Abeam an maneam ? fugiam an adeam ? quid agam, edepol nescio ; Benth. ad Terent. Phorm. v. 1. 10. Quid agam ? abeam an maneam ? adeam an fugiam ? Verbum nescio deest in Lgg. Quid agam habeam C.*

=====

ACTUS QUARTI SCENA DECIMA.

EUCLIO, LYCONIDES.

EU. QUIS homo hic loquitur ? LY. ego sum. EU. immo ego sum miser, et misere perditus,

Cui tanta mala, mæstitudoque obtigit. LY. animo bono es.

EU. Quo obsecro pacto esse possum ? LY. quia istuc facinus quod tuum

Solicitat animum, id ego feci, et fateor. EU. quid ego ex te audio ?

EUCL. Quis homo loquitur hic ? LY. Ego sum. EUCL. Immo ego sum miser et misere perditus, cui tot calamitates et mærores erenerunt. LY. Esto æquo animo. EUCL. Quomodo, quæso, esse possum ? LY. Quoniam ego feci illud facinus quod angit tuum animum, et ego fateor. EUCL. Quid ego audio ex te ? LY.

////////

1 LY. ego sum, miser. EU. immo ego sum et misere Acidal. et Gæller.—
2 Quoi B. 1. mæstitudo optigit edd. vett. et Gæller.—5 Id quod verum C.

NOTE

2 *Animo bono es*] Hinc ars poëtæ multos versus. Frustratio est et er-
elucet : nam Euclio de olla loquitur, ror jucundissimus.
et Lyconides de Phædria ; idque per

LY. Id quod verum est. EU. quid ego emerui, adolescens, mali, 5

Quamobrem ita faceres, meque meosque perditum ires liberos?

LY. Deus impulsor mihi fuit, is me ad illam illexit. EU. quo modo?

LY. Fateor peccavisse, et me culpam commeritum scio.

Id adeo te oratum advenio, ut animo æquo ignoscas mihi.

EU. Cur id ausus facere, ut id quod non tuum esset tangeres? 10

LY. Quid vis fieri? factum est illud. Fieri infectum non potest.

Deos credo voluisse: nam ni vellent, non fieret, scio.

EU. At ego Deos credo voluisse, ut apud te me in nervo enicem.

LY. Ne istuc dixis. EU. quid tibi ergo meam me invito tactio est?

LY. Quia vini vitio atque amoris feci. EU. homo audacissime, 15

Id quod est verum. EUCL. Quid ego commerui mali, o juvenis! quamobrem ita mecum ageres, et perderes et me et meos liberos? LY. Deus me impulit huc, is me pellexit ad illam. EUCL. Quomodo? LY. Confiteor me peccavisse, et scio me commernisse culpam: id adeo advenio te rogatum, ut mihi condones æquo animo. EUCL. Quare ausus es tangere id quod non erat tuum? LY. Quid vis fieri? Illud est factum, nequit esse non factum. Existimo Deos voluisse: nam scio nisi vellent, non fieret. EUCL. Sed ego existimo Deos voluisse ut te enecem apud me in vinculis. LY. Ne dixeris id. EUCL. Igitur quare tetigisti meam me invito? LY. Quia feci culpa vini et amoris. EUCL. Homo audacissime, impudens, tene ausum

~~~~~

Pol quod verum est G. verum'st Pll. ego emerui adulescens Lgg. et vett. quid ego de te merui Donz. quid ego merui Pll. 3. 5. 6.—6 C. a m. pr. et Pll. sex, perditum iri.—7 Edd. quædam ante Pareum, mihi impulsor. Hl. 1. mihi impulsor.—8 F. me peccavisse C. et Pll. 1. 2. 3. 4. me hunc culpam vett. edd.—9 H. et B. 1. exoratum advenio; Lgg. oratum venio.—10 B. 1. tuum non esset; G. M. tuum non esset.—11 Pronomen illud deest in Lgg. infestum B. 1.—13 Gæller, apud me te. Acidal. conj. ob te, i. e. propter te, tua causa. C. Pll. sex, B. 1. 2. enecem; Lgg. enicem.—14 Ne i. dixeris B. 1. 2. mea me B. 1. tactio'st C.—

NOTÆ

7 *Deus impulsor*] Ethnici utrumque suorum scelerum, et inprimis impudiciæ, conscientiam leniebant hoc errore quo existimabant ad ea Deos esse impulsores. De Cupidine Plantus hic loquitur.

13 *Nervo*] Nervus significat ferrum

quo includuntur pedes, manus, et ipsum collum.

14 *Tibi ergo meum me i. tactio est*] Id est pecuniam, pro 'tu tetigisti meam pecuniam.' Phrasis Plauti promodum unius.

Cum istacin' te oratione huc ad me adire ausum, impudens?

Nam si istuc jus est, ut tu istuc excusare possies,

Luce claro deripiamus aurum matronis palam,

Post id, si prehensi sumus, excusemus, ebrios

Nos fecisse amoris causa: nimis vile 'st vinum atque amor, 20

Si ebrio atque amanti impune facere, quod lubeat, licet.

LY. Quin tibi ultro supplicatum venio ob stultitiam meam.

EU. Non mihi homines placent, qui, quando male fecerunt, purgant.

Tu illam scibas non tuam esse: non attactam oportuit.

LY. Ergo quia sum tangere ausus, haud causificor quin eam 25

Ego habeam potissimum. EU. tun' habeas me invito meam?

LY. Haud te invito postulo: sed meam esse oportere arbitror.

Quin tu eam invenies, inquam, meam illam esse oportere, Euclio.

ad me adire huc cum hac oratione? Nam si est istud æquum, ut tu possis excusare sic istud, diripiamus palam luce clara aurum matronarum: postea si deprehensi sumus, excusemus nos, quod nos fuerimus ebrii propter amorem. Vinum est nimis vile, et amor, si licet ebrio atque amanti facere impune quodlibet. LY. Quin accedo deprecatum veniam ob meam stultitiam. EUCL. Homines non mihi probantur, qui, quando peccaverunt, sese excusant. Tu sciebas illam non esse tuam, non oportebat attingere. LY. Igitur quia ausus sum tangere, non recuso quominus eam habeam potissimum. EUCL. Tunc habeas meam, me invito? LY. Haud postulo te invito; sed arbitror oportere esse meam. Quin tu invenies, Euclio, inquam, illam

////////

16 *Cum istae te* B. 1. 2. Pll. 1. 2. 3. 5. 6. *Cum istac in te* C. Ven. 1. Bon. *Cum istac re* Pl. 4.—17 *Lgg. est, vel istuc*; Parei 2. *ut sic tu istuc*; verba sic et *istuc* desunt in C. Pll. 1. 3. 4. 5. 6. *et tu istuc* habet Pl. 2.—18 *Luce clara* Hl. 1. B. 1. 2. C. Pll. sex, *Lgg. Ven. 1. Bon. Ald. Junt. Luce claro* Nonius p. 602. *Luci claro* Gæller. Vide Benti. ad Terent. Ad. v. 3. 55.—19 C. et Pl. 3. *prensi. Mox, G. fuerimus*; *Lgg. prensi sumus*; aliquot edd. *simus*.—20 *Non Lgg. vile 'st* Pl. 3. *vil' est* *Lgg. vile est* B. 1. 2.—22 *Edd. quædam vett. advenio*.—24 B. 1. *non atractari*; B. 2. *non attractari*; Pll. 1. 2. *obtrectare*; al. Pll. *attractam, sive ottrectari, sive attrectari*; *Lgg. non tactum*.

NOTÆ

18 *Luce claro*] 'Lux' ambigui generis.

20 *Nimis vile*] Id est: non potest nam vitiarat, aut eam indotatam ducebat, aut dotabat.

EU. Nisi refers. LY. quid tibi ego referam? EU. quod surripuisti meum.

Jam quidem hercle te ad prætorem rapiam, et tibi scribam dicam. 30

LY. Surripio ego tuum? unde? aut quid id est? EU. ita te amabit Jupiter,

Ut tu nescis? LY. nisi quidem tu mihi, quid quæras, dixeris.

EU. Aulam auri, inquam, te reposco, quam tu confessus mihi

Te abstulisse. LY. neque edepol ego dixi, neque feci. EU. negas?

LY. Pernego immo: nam neque ego aurum, neque istæc aula quæ siet, 35

Scio, nec novi. EU. illam, ex Sylvani luco quam abstuleras, cedo.

I, refer: dimidiam tecum potius partem dividam.

Tametsi fur mihi es, molestus non ero: i vero, refer.

meam esse oportere. EUCL. Nisi refers. LY. Quid ego ad te referam? EUCL. Quod jam surripuisti meum. Per Herculem quidem te rapiam ad prætorem, et tibi scribam litem. LY. Ego surripui tuum? Unde? aut quid id est? EUCL. Ita te amabit Jupiter, ut tu nescis? LY. Nisi profecto tu mihi dixeris quid quæras. EUCL. A te reposco ollam auri, inquam, quam tu mihi confessus es te abstulisse. LY. Neque ego dixi, neque feci. EUCL. Negas? LY. Pernego immo: nam neque ego scio, nec novi, neque aurum, neque quæ sit ista olla. EUCL. Cedo illam quam attuleras e luco Sylvani: I, refer, partiar potius tecum dimidiam partem. Quamquam mihi es fur, non ero molestus: i vero, refer. LY. Tu non es

////////

Vid. Aul. Gell. N. A. 1. 7.—28 B. 1. *esse oportet*.—29. 30 Hos vss. transponunt Acidal. et Gœller. *quod tibi surripuisti meum* M. *ne si ego tibi surripuisti quidem hercle te ad prætorem* Lgg. *hercle ad prætorem* Pl. 5. *ad deest* in Pl. 1. 2.—31 *Surripui* B. 1. 2. Pl. sex, H. M. Parci 2. Gæller. *Surripio unus* Lg. C. Ven. 1. Bon. *Surripui* ceteri Lgg. *aut quid id est* Hl. 1. *te ambit* C. et Pl. 1. 2. 4. a m. pr.—32 Hl. 1. *qui quæras*.—33 Edd. *quædam vett. quam tum*.—34 B. 1. *edepol dixi*.—35 B. 1. *immo neque aurum*; B. 2. *imo nanque ego aurum*. Verba neque ego desunt in Hl. 1. Mox, Acidal. *istanc*, vel *istam aulam*. C. *que siet*.—36 *Nescio* Hl. 1. *ex non agnoscunt* Lgg. et C. a m. pr.—37 Lgg. *dimidium*.—38 Herald. legit e Mss. *non ero furi: refer*; et sic Pl. sex, B. 1. 2. Hl. 1. et Ald. Junt. Both. Gæller, edd. Camer. priores. Falso Parenth notare arguit Gruterus, in C. initio fuisse *furi*, atque ex interpolatione factum *ivero*, sive *fucro*. Immo, ait, illud *vero* totum est sine correctione, solum prima litera scalpellum passa est, adeo ut verisimile fiat fuisse initio

NOTÆ

30 *Scribam dicam*] Καὶ σοὶ γράψω δίκην, tibi litem intendam, Je t'actionnerai.

LY. Sanus tu non es, qui furem me voces : ego te,
Euclio,

De alia re rescivisse censui, quod ad me attinet. 40

Magna est res, quam ego tecum otiose, si otium est, cupio loqui.

EU. Dic bona fide : tu id aurum non surripuisti? LY. bona.

EU. Neque scis quis abstulerit? LY. istuc quoque bona.

EU. atque id si scies,

Qui abstulerit, mihi indicabis? LY. faciam. EU. neque partem tibi

Ab eo, quiqui est, inde posces : neque furem excipies?

LY. ita. 45

EU. Quid si fallis? LY. tum me faciat quod volt magnus Juppiter.

EU. Sat habeo : age nunc loquere quid vis. LY. si me novisti minus,

sanus, qui me appelles furem. Ego putabam te rescivisse de alia re, quod ad me spectat. Euclio, est magna res, quam ego opto loqui tecum otiose, si otium est. EUCL. Dic bona fide : tu non surripuisti id aurum? LY. Bona. EUCL. Neque scis quis abstulerit? LY. Istud quoque bona. EUCL. Atque mihi indicabis qui abstulerit, si id scies? LY. Indicabo. EUCL. Neque posces inde partem pro te ab eo, quiqui sit, neque excipies furem? LY. Ita. EUCL. Quid si fallis fidem? LY. Tum magnus Jupiter faciat quod volet. EUCL. Sat habeo : age loquere nunc quid vis. LY. Si me non novisti, neque quo genere sum procreatus ; hic Megado-

////////

fuero, quomodo erat in Lgg. ex his autem ita enotatum : mihi es molestus, non ego fuero, refer ; alii eorum, mihi es molestus, non ego furi.—40 Herald. quæ ad me attineat ; B. 1. quæ ad me attinet.—41 C. si ocium'st.—42 LY. bona non Hl. 1. B. 1. 2. Pll. sex.—43. 44 Pll. sex, Hl. 1. B. 1. 2. EU. Istuc quoque bona utque si scias abstulerit, Neque scis qui abstulerit, mihi indicabis. LY. faciam. C. a m. pr. LY. Istuc quoque bona. EU. Atque ut si sciesque abstulerit ; postea factum, Atque id si scies qui, &c. Edd. vet. neque id scis, quis abstulerit. G. indicassis.—45 Tibi ab eo quod sit indispices B. 1. Tibi ab eo cuique est inde posces B. 2. cui sit indispices Pl. 1. a m. sec. Hl. 1. cuiquam est inde posces Pl. 1. a m. pr. cuiquam est Pl. 5. cuiquam est dinispices Lgg. Pll. 2. 6. 5. C. Nonius p. 556. 59. citat, Nec partem tibi adeo cui sit indispices, neque furum excipies ; at p. 651. 21. Neque partem ab eo, qui qui est, inde posces, neque furem excipias. Vet. quoque ed. Menrs. H. M. G. indispices. Mss. aliquot Nouii, inde posces. C. et Pl. a m. pr. excipies.—46 EU. Id fallis B. 1. 2. Hl. 1. It fallis C. a m. pr. Id si fallis Pll. sex ; Si id fallis Pl. 1. a m. pr. Si fallis

NOTÆ

42 Dic bona fide] Formula quæ exigimus.
etiamnum viget apud nos, qua rei 45 Inde posces] Alii indispices.
veritatem sacramento interposito

Genere qui sim gnatus : hic mihi est Megadorus avunculus :
 Meus fuit pater Antimachus : ego vocor Lyconides :

Mater est Eunomia. EU. novi genus : nunc quid vis ? id
 volo 50

Noscere. LY. filiam ex te tu habes. EU. immo eccillam
 domi.

LY. Eam tu despondisti, opinor, meo avunculo. EU. om-
 nem rem tenes.

LY. Is me nunc renunciare repudium jussit tibi.

EU. Repudium, rebus paratis, atque exornatis nuptiis ?

Ut illum Di immortales omnes Deæque, quantum est, per-
 dunt, 55

Quem propter hodie auri tantum perdidisti, infelix, miser.

LY. Bono animo es, et benedice : nunc quæ res tibi et
 gnatæ tuæ

Bene feliciterque vortat. Ita Di faxint, inquito.

EU. Ita Di faciant. LY. et mihi ita Di faciant : audi nunc
 jam.

Qui homo culpam admisit in se, nullus est tam parvi
 pretii, 60

Quin pudeat, quin purget se : nunc te obtestor, Euclio,

Si quid ego erga te imprudens peccavi, aut gnatam tuam,

rus est meus avunculus : Antimachus fuit meus pater : ego vocor Lyconides : Eunomia est mater. EUCL. Novi genus : nunc quid vis ? Volo id noscere. LY. Tu habes ex te filiam. EUCL. Immo ancillam domi. LY. Tu eam despondisti, arbitrator, meo avunculo. EUCL. Tu scis omnem rem. LY. Is me jussit tibi renunciare repudium. EUCL. Repudium, rebus comparatis, atque nuptiis instructis ? Ut omnes Dii immortales Deæque illum perdant, quantum est, propter quem perdidisti hodie tantum auri infelix, miser. LY. Esto bono animo, et benedic. Nunc res quæ tibi bene vertant et feliciter, dic Dii faciant sic. EUCL. Dii faciant ita. LY. Et Dii mihi faciant ita : audi nunc jam. Est nullus homo tam parvi pretii, qui admisit culpam in sese, quin pudeat, quin excuset sese. Nunc te obsecro, Euclio, ut mihi ignoscas, si quid ego peccavi imprudens erga te aut tuam filiam, et eam mihi

*****

Pl. 6. a m. sec. et Lgg.—47 M. et G. quodris.—48 Genere quo sim Hl. 1. Lgg. Gæller.—50 C. a m. pr. id voco.—51 Noscere ex te M. G. Gæller. Noscere filiam B. 1. 2. e cillam C. Pl. 1. 2. 3. 4. 5. eccillum Pl. 6.—52 LY. Jam tu Hl. 1. B. 1. 2. meo av. opinor Hl. 1.—53 Is me repudium nunc renunciare jussit Hl. 1. Is nunc me Lgg. Gæller.—54 EU. Repudium B. 1. Nonius p. 543. 20. hunc citat versum sine ulla verborum discrepantia.—55 C. et Pl. sex, perdunt.—57 Lgg. et Gæller, benedice nunc, quæ, &c. C. que res.—58 B. 1. vortant.—59 Lgg. audi jam, omisso adverbio nunc.—60 Lgg. nullus tum, omisso est.—61 B. 1. 2. Gæller, quin p. sese.—62 Ut quod erga te B. 1. Uti si quid

Ut mihi ignoscas, camque uxorem mihi des, ut leges jubent:

Ego me injuriam fecisse filiæ fateor tuæ,

Cereris vigiliis, per vinum, atque impulsu adolescentiæ. 65

Eu. Hei mihi! quod facinus ex te ego audio? Ly. cur ejulas?

Quem ego avom feci jam ut esses filiæ nuptiis:

Nam tua gnata peperit, decumo mense post: numerum cape:

Ea re repudium remisit avunculus causa mea.

I intro, exquire, sitne ita, ut ego prædico. Eu. perii oppido! 70

Ita mihi ad malum malæ res plurimæ se agglutinant.

Ibo intro, ut quid hujus veri sit, sciam. Ly. jam te sequor.

Hæc propemodum jam esse in vado salutis res videtur.

Nunc servom esse ubi dicam meum Strobilum, non reperio.

des uxorem, ut leges præcipiunt. Ego confiteor me fecisse injuriam tuæ filiæ vigiliis Cereris, per vinum, atque impulsu adolescentiæ. EUCL. Hei mihi! quod facinus ego audio ex te? LY. Cur ejulus? Quem ego feci hodie ut esses jam avus in nuptiis filiæ; nam tua filia peperit decimo mense post: numerum cape; ea re avunculus remisit repudium mea causa. I intro, exquire utrum sit ita uti ego prædico. EUCL. Occidi oppido, ita plurimæ malæ res me circumstant. Introibo ut sciam quid veri sit hujus. LY. Jam te sequor. Hæc res videtur esse ferme jam in vado salutis. Non reperio nunc ubi putem meum servum Strobilum esse: hic opior ad-

erga te C. a m. pr. Ut quid ego erga te Pll. 1. 2. 4. 5. Ut qui erga te Pl. 6. Ut quod ego erga te B. 2.—63 Id mihi edd. quædam vett. contra omnes codd. mihi uxorem des B. 1. jubeant Pll. tres.—64 Pll. sex, Lgg. C. B. 1. filiæ fecisse; B. 2. filiæ fateor fecisse tuæ.—66 Ei mihi C. Lgg. ego ex te audio edd. quædam ante Pareum. curre i. rias B. 1. 2. curre cirtas C. curre in rias Pll.—67 Quem ego avom B. 1. Quem hodie ego, &c. edd. quædam vett. contra omnes codd.—68 Nouins p. 628. 10. decimo.—70 I intus Pl. 4. Intro C. a m. pr. Pll. 1. 2. 3. I intro Hl. 1. 2. B. 1. 2. Pll. 5. 6. et Pl. 3. a m. sec. exquere B. 1. Pll. 3. 4. I intro, exquære vet. cod. Meurs. et Priscian. i. p. 561. Putsch. exquære etiam Pl. 2. et H.—71 Edd. quædam vett. sese.—72 B. 1. ve si sit; B. 2. ne si sit; Lgg. viri sit; Pl. 5. G. et vett. rei sit; Bothe, verum sit;

NOTE

70 Exquire] Alii exquære.

vado, id est, in securitate; nam ut in profundo periculum, in vado securitas.

72 Hujus veri sit] Alii, quid hujus rei sit.

73 In vado salutis] Donatus: In

Nisi etiam hic opperiar tamen paulisper; postea intro 75
Hunc subsequar: nunc interim spatium ei dabo exqui-
rendi

Meum factum ex gnatæ pedisequa nutrice anu: ea rem
novit.

*huc paululum, postea subsequar hunc intro. Nunc interim ei dabo tempus investi-
gandi meum factum ex pedisscua filiae nutrice anu. Ea novit rem.*

//////////

Pll. 1. 2. 4. 6. *vesisit.*—73 *Nec B. 1. invado B. 1. 2.*—76 *Hinc subsequar Lgg.
exquirenti Pl. 1.*—77 *C. pedisscua; Lgg. pedisequa: an vera novit; B. 1. 2.
Pll. sex, nutrice: an vera novit; C. an verum novit.*

ACTUS QUINTUS.

STROBILUS, LYCONIDES.

ST. Di immortales, quibus et quantis me donatis gaudiis!
Quadrilibrem aulam auro onustam habeo: quis me est di-
vitior?

Quis me Athenis nunc magis quisquam est homo, cui Di
sint propitii?

LY. Certo enim ego vocem hic loquentis modo me audire
visus sum. ST. Hem!

Herumne ego aspicio meum? LY. video ego hunc Stro-
bilum, servum meum? 5

ST. Ipsus est. LY. haud alius est. ST. congregiar. LY.
contollam gradum.

*St. Dii immortales, quibus et quantis gaudiis me donatis! habeo ollam quadri-
librem plenam auro: quis est locupletior me? Quis homo est Athenis nunc quis-
quam, cui Dii sint magis propitii quam mihi? LY. Ego visus sum me audire hic
vocem loquentis. ST. Egone aspicio meum herum? LY. Egone cerno hunc Stro-
bilum meum servum? ST. Est ipse. LY. Haud est alius. ST. Congregiar.*

//////////

1 *Acidal. quibus meo oneratis gaudiis.*—2 *Lgg. ego habeo. B. 1. quis est me.*
—3 *Edd. quædam ante Parenm, usquam, pro quisquam.*—4 *Personæ notatio-
nem omittunt B. 1. 2. et Lgg. modo deest in edd. quibusdam vett. et mox
Hem, pro quo tres Pll. heri.*—5 *Lgg. video hunc Strobulum servum meum?*
Ipsus, &c. alterum ego deest in G. videon ego nunc B. 1. videon' ego hinc Lamb.
video ego ñc Hl. 1. nunc etiam Pl. 4.—6 *Ipsus est, haud alius est: congregiar*
Lgg. sine personarum notatione. Pll. sex et C. aliud. Mox, est deest in

Credo ego illum, ut jussi, eampse anum adisse, hujus nutricem virginis.

ST. Quin ego illi me invenisse dico hanc prædam, atque eloquor?

Igitur orabo ut manu me mittat : ibo atque eloquar.

Repperi. LY. quid repperisti? ST. non, quod pueri clamitant, 10

In faba se repperisse. LY. jamne autem, ut soles, deludis?

ST. Here, mane, eloquar, jam ausculta. LY. age ergo loquere. ST. repperi hodie,

Here, divitias nimias. LY. ubi nam? ST. quadrilibrem, inquam, aulam auri plenam.

LY. Quod ego facinus audio ex te? ST. Euclioni huic seni surripui.

LY. *Accelerabo gradum: ego puto illum adisse eampse anum nutricem hujus virginis, ut imperavi. ST. Cum ego illi dicam me invenisse hanc prædam, atque eloquar? Igitur orabo ut me munimittat: ibo atque eloquar. Reperi. LY. Quid reperisti? ST. Non quod pueri clamitant se reperisse in faba. LY. Jamne autem deludis, ut soles? ST. Here, mane, eloquar: jam attende. LY. Age ergo loquere. ST. Inveni hodie, here, nimius opes. LY. Ubinam? ST. Ollam, inquam, quadrilibrem, plenum auri. LY. Quid ego audio ex te? ST. Surripui huic seni Euclioni. LY.*

////////

duobus Pll.—7 *Credo illum ego H. 1. LY. Credo, &c. Lgg. Gæller. eam ad se anum B. 1. 2.—8 Verbum dico deest in Hl. 1. a m. pr. Edd. quædam vett. eloquor; sed Pll. et C. habent eloquar.—9 C. ut m. mee mittat; unde Pareus, ut m. me emittat; B. 2. ut me manu mittat. Mox, in quibusdam codd. iboque atque eloquar; et sic B. 1. 2. eloquor Lgg.—10 C. a m. pr. quod reperisti.—11 B. 1. jam nunc ut soles. Pro deludis, Palmer. Spicil. p. 663. legit delicis; al. me ludis.—13 Repperi quia here divitias magnas; et mox quadrilibrem aulam, omisso τῷ inquit, Lgg. Repperi hodie here B. 1. Here divitias miras Hl.*

NOTÆ

9 *Manu me mittat*] Me libertate donet. Nam dominus apprehendebat servum aut capite, aut humero, aut manu, et hæc solennia verba mittebat: 'Hunc hominem liberum esse volo;' et manu dimittebat.

11 *In faba se repperisse*] Curenlium videlicet, vel Midam, vermiculum in fructibus nasci solitum. Invenit hoc loco Strobilus suam illam lætitiā non esse pueri lætantis in

minimis rebus, qualis est ille vermiculus.

13 *Quadrilibrem*] Quatuor librarum. *Libra* Græce λίτρα, τ in β, ut in τέρετρον terebra. *Libra* vulgo nostro dicitur λίτρον. Utrum autem 'libra' hæc nova respondeat veteri, quæstio est hoc difficilior enodatu, quod eodem nomine diversum plane mensuræ genus exprimitur,

LY. Ubi id est aurum? ST. in arca apud me: nunc volo me emitti manu. 15

LY. Egone te emittam manu, scelerum cumulatissime? ST. abi here, scio

Quam rem geras: lepide, hercle, animum tuum tentavi: jam

Ut eriperes, apparabas: quid faceres, si repperissem?

LY. Non potes probasse nugas: i, redde aurum. ST. reddam ego aurum?

LY. Redde inquam: ut huic reddatur. ST. ah, unde?

LY. quod modo fassus es esse 20

In arca. ST. soleo, hercle, ego garrere nugas: ita loquor.

LY. at scin'

Quomodo? ST. vel hercle enica, nunquam hinc feres a me.

Ubi est aurum? ST. In arca apud me: nunc volo me manumitti. LY. Egone te manumittam, cumulatissime scelerum? ST. Abi: scio, here, quam rem geras: lepide per Herculem tentavi tuum animum: jam apparabas ut eriperes: quid faceres si invenissem? LY. Nequis probasse nugas: redde aurum. ST. Ego reddam aurum? LY. Redde, inquam, ut reddatur huic. ST. Ah unde? LY. Quod es fassus mox esse in arca. ST. Certe ego soleo garrere nugas: ita loquor. LY. At scisne quomodo? ST. Vel eneca per Herculem, nunquam feres hinc a me.

*****

1. a m. sec.—14 Quo ego C. a m. pr.—15 Ubinam B. 1. manu me emitti Gœller ex emend. Acidalii.—16 C. cumulatissime.—17 C. Parei 2. temptavi.—18 Lgg. et vulgg. si non repperissem.—19 Lgg. nugas: redde.—20 C. B. 1. 2. non agnoscunt particulam ah. Pl. 1. vide quomodo; Pl. 2. 3. 4. 5. 6. vide quod modo.—22 B. 2. hinc feras. Hic finem fabulæ faciunt omnes Pl. et C. qui nullum addit 'Explicit,' sicuti ceteris fabulis omnibus subungi solet. Quintus actus deficit. Hactenus reperta hæc fabula B. 1. Aulularia non est tota B. 2. Imperfecta fabula Ald. In margine ed. Ald. penes editorem lii exarati sunt versiculi manu antiqua:

Nunquam hinc feres a me. LY. non occidam, sed cruciabo diu
Quotidie, ut pereas sapius, ni aula meus statim habeat sucer,
Unde uxori meæ det dotem. ST. ain vero tuu'st sucer
Hic Euclio? Ædopol gratulor, et lubens aurum dabo.
Sed jube sim liber: erunt festiviores nuptiæ.
LY. De istoc post videro, soceri arbitratu. Vos plaudite.

NOTE

16 *Scelerum cumulatissime*] Deprecatur a se Lyconides injuriam concessæ libertatis homini nequam, quia libertas in jus civitatis vocabat, quo non donari scelestus, nisi a scelesto putabatur.

SUPPOSITA.*

Quid hic quondam pervicus addit?

Non feram' unquam? ST. quod non habeo. LY. efferaris cave,
Nisi actutum seni id auri redditio est. ST. sive perpensus ferar
Libitinaris, sive pollinctorius efferar, nunquam dabo nisi fodiam
Noviter *arrogiam*. LY. vah capiti tuo! ST. immo senis et capiti
Et pectori, qui auri tantum perdidit. LY. quis repperit? 6
ST. Quem repperisse vis. LY. qui in arca illud subreptum ha-
bere

Autumat. ST. quam pulcre tibi, here, conniverent oculi, si id
Factum fateor! ludo: quod lusi tecum, non par est identidem
Serio vortier. LY. at nunc jam ne me irritassis, i, et aurum 10
Redde: susque deque haud agites. ST. here, id si reperibitur,
Certum est geminam te lanceam confitentem icere. LY. i, et
redde.

ST. Vis crassum? LY. i, et redde. ST. atat incassum quæritas.
LY. I, et redde: ego ad senem propero, ut quid comitiis
Proxumis videam. Senex aulam auri perdidit, Megadorus 15
Repudium renuntiat. Filiam peperisse vitio rescit. ST. hero
Meo, quantum ego video, nemo est benignior. Alii non quod
Inventum est non oculunt, modo negant: oculunt vaniloqui.
Sed aliud post aliud si qua sit opportunitas, harpagatum
Volunt, si Eleusinie sit, facilem Deam creduant; si Cotytto: 20
Non videre quem batuat. Ita neque amicis, neque cognatis,
Neque Dis parcent, dum bene parcant sibi: istic quidem,
Ne miserum faciat senem, aut illius familiam opulentam,
Auri aulam, grandem, onustam, plenam, referri jubet,

////////

* Sequuntur supplementa duo mutilæ in fine fabulæ, quorum prius non exhibet solum ed. Mediol. 1500. Carpentar. 1513. Gryph. 1540. Colon. Longolii et Hervag. 1568. sed invenit id etiam in cod. suo Ms. et a Plauto ipso profectum censet Meursius Exc. Crit. 1.

1 Nonins v. 'Pervico,' hic quidem p. custodem addidit; Ald. p. 1409. et qui eam ed. exprimunt, hic quidam, &c. Paris. 1511. pervicus totidem addit.—2 Mediol. ne efferaris cave.—5 Both. væ capiti tuo.—7 Q. r. vis? Mediol.—12 Mediol. confitente.—13 Mediol. atat massum; Meurs. correxit, atat incassum.—17 Mediol. hodie vidco.—20 Volunt. Si Eleusinae Mediol. credunt conj. Bothie. Cotytis Mediol.—21 Mediol. quod batuat.

Ut se faciat olim miserum, atque suam familiam. Ast ego par-
tem 25

Impartiri malim, unde redimar. Quod vortet bene, picus
A sinistris cantitat, qui auri custos hercle olim traditur.
Ibo, et aulam referam : quod illæc mihi bene avis occinat.

S U P P L E M E N T U M

AULULARIÆ.

ANT. CODRO URCERO,

ITALO SCHOLASTICO ET PROFESSORE BONONIENSI, AUCTORE,
QUI VIXIT SUB IMPP. SIGISMUNDO ET FRIDERICO III. AUG.

STROBILUS, LYCONIDES.

Quadrilibrem aulam senis, quam non habeo. LY. feram,
Velis nolis ; cum te quadrupedem strinxero :

Et herniosos testes ad trabem tibi

Divellam appenso. Sed cur in fauces moror

Hujus scelesti ruere ? et animam protinus

Cur non compello facere iter præposterum ?

Das, an non ? ST. dabo. LY. des ut nunc, non olim volo.

ST. Do jam : sed me animam recipere sinas te rogo.

Ah ah ! quid, ut dem, poscis, here ? LY. nescis, scelus ?

Et aulam auri plenam quadrilibrem mihi

Audes negare, quam dixi modo

Te arripuisse ? heia, jam ubi nunc lorarii ?

ST. Here, audi pauca. LY. non audio : lorarii,

Heus, heus !

* * * LY. Feram, sive velis, sive nolis, quando alligavero sicut quadrupedem ad pulum, et jussero direlli tibi pendenti testes herniosos. Sed quid moror involare in fauces hujus nefarii ? et cur non cogo ejus animam exire statim per posticam ? Dusne an non ? ST. Dabo. LY. Volo ut des nunc, non olim. ST. Do jam : sed te rogo, sine me respirare. Ah ah ! quid poscis, here, ut dem ? LY. Nescis, scelestè ? et audes mihi negare ollam quatuor librarum plenam auro, quam dixisti modo te surripuisse ? Heia, ubi sunt lorarii ? ST. Here, audi pauca. LY. Non audio : Lorarii, heus, heus.

LORARI, LYCONIDES, STROBILUS.

LOR. Quid est? LY. parari catenas volo.
 ST. Audi, quæso, post me ligare jusseris
 Quantum libet. LY. audio: sed rem expedias ocyus.
 ST. Si me torqueri jusseris ad necem, vide
 Quid consequare: primum servi exitium habes: 5
 Deinde, quod concupisces, ferre non potes.
 At si me dulcis libertatis præmio
 Dudum captasses, jamdudum votis fores
 Tuis potitus. Omnes Natura parit liberos,
 Et omnes libertati natura student. 10
 Omni malo, omni exitio, pejor servitus:
 Et quem Juppiter odit, servom hunc primum facit.
 LY. Non stulte loqueris. ST. audi reliqua nunc jam:
 Tenaces nimium dominos nostra ætas tulit:
 Quos Harpagones, Harpyas et Tantalos 15
 Vocare soleo, in opibus magnis pauperes,
 Et sitibundos in medio oceani gurgite:
 Nullæ illis satis divitiæ sunt, non Midæ,
 Non Cræsi: non omnis Persarum copia
 Explere illorum Tartaream ingluviem potest. 20
 Inique domini servis utuntur suis,
 Et servi inique dominis nunc parent suis:
 Sic fit neutrobi, quod fieri justum foret.
 Penum, popinas, cellas promptuarias
 Occludunt mille clavibus parci senes. 25
 Quæ vix legitimis concedi natis volunt,

LOR. Quid est? LY. Volo distringi catenas. ST. Audi, quæso, postea jubebis me ligari quantum volueris. LY. Audio: sed expedi celeriter quid tibi relis. ST. Si jusseris me torqueri ad necem, vide quid assequare. Primum, habes exitium servi: deinde non poteris accipere ollam quam optas. At si me captasses mercede grata libertatis, jampridem esses compos votorum. Natura parit omnes homines liberos, et omnes student libertati a natura. Serritus est pejor quovis malo et quovis exitio: et Jupiter facit servum illum quem odit. LY. Non loqueris stulte. ST. Accipe nunc cetera: nostra ætas tulit heros nimium avaros. Soleo illos vocare Harpagones, Harpyias et Tantalos, pauperes in magnis opibus, et sitientes in medio oceano: nullæ divitiæ sunt satis illis, non Midæ, non Cræsi: non omnes copię Persarum possunt explere illorum ingluviem Tartaream. Domini utuntur inique suis servis, et servi obtemperant male suis dominis. Sic non utrobique fit quod æquum esset fieri. Senes avari claudunt mille clavibus penum, popinas, cellas promptuarias. Servi furaces, versipelles, callidi reserant ea quæ sunt clausa mille

Servi furaces, versipelles, callidi,
 Occlusa mille clavibus sibi reserant;
 Furtimque raptant, consumunt, liguriunt,
 Centena nunquam furta dicturi cruce: 30
 Sic servitutem ulciscuntur servi mali
 Risu jocisque. Sic ergo concludo, quod
 Servos fideles liberalitas facit.
 LY. Recte quidem tu, sed non paucis, ut mihi
 Pollicitus. Verum si te facio liberum, 35
 Reddes, quod cupio? ST. reddam: sed testes volo
 Adsint: ignoscas, here; parum credo tibi.
 LY. Ut lubet; adsint vel centum; jam nil moror.
 ST. Megadore, et tu Eunomia, adeste precor, si libet.
 Exite: perfecta re mox redibitis. 40

clavibus, quæ vix parci senes volunt concedi natis legitimis. Furtim raptant, consumunt, liguriunt, qui si agantur in crucem, nunquam fateantur centesima furta. Sic mali servi ulciscuntur servitutem risu jocisque. Ergo sic concludo, quod liberalitas reddit servos fideles. LY. Tu quidem recte perorasti: sed non paucis, ut eras pollicitus. Sed si te facio liberum, reddesne quod cupio? ST. Reddam: sed volo testes adsint: ignoscas, here; parum credo tibi. LY. Ut lubet; adsint vel centum, jam nihil moror. ST. Megadore, et tu, Eunomia, adeste, precor. Si libet, exite: redibitis mox, re perfecta.

MEGADORUS, EUNOMIA, LYCONIDES, STROBILUS.

ME. Qui nos vocat? hem Lyconide. EU. hem Strobile, quid est?
 Loquimini. LY. breve est. ME. quid est? ST. vos testes voco.
 Si quadrilibrem aulam auri plenam huc affero,
 Et trado Lyconidæ, Lyconides me manu
 Mittit; jubetque juris esse me mei. 5
 Itane spondes? LY. spondeo. ST. jamne audistis hoc
 Quod dixit? ME. audivimus. ST. jura enim per Jovem.
 LY. Hem quo redactus sum alieno malo!
 Nimis procax es: quod jubet, faciam tamen.

ME. Quis nos evocat? Hem Lyconide! EUN. Hem, Strobile, quid est? Loquimini. LY. Breve est. ME. Quid est? ST. Vos voco testes, si affero huc aulam quadrilibrem auri plenam, et trado Lyconidæ, Lyconides me manumittit, et jubet me esse mei juris. Spondesne ita? LY. Spondeo. ST. Jamne audistis hoc quod dixit? ME. Audivimus. ST. Jura etiam per Jovem. LY. Hem! quo redactus sum alieno malo! Nimis procax es. Faciam tamen quod jubet. ST. Illeus

ST. Heus tu, nostra ætas non multum fidei gerit : 10
 Tabulæ notantur : adsunt testes duodecim :
 Tempus locumque scribit actuarius ;
 Tamen invenitur rhetor, qui factum neget.
 LY. Sed me cito expedi sis. ST. hem silicem tibi.
 LY. Si ego te sciens fallam, ita me ejiciat Diespiter 15
 Bonis, salva urbe et arce, ut ego hunc lapidem. Satin'
 Jam feci tibi? ST. satis : ut ego aurum apportem, eo.
 LY. I Pegaseo gradu, et vorans viam redi.

tu, nostrum sæculum non multum fidei habet : consignantur tabulæ, adsunt duodecim testes, actuarius scribit tempus et locum ; tamen invenitur causidicus qui neget factum. LY. Sed expedi me celeriter, si vis. ST. Hem ecce silicem accipe. LY. Si ego te fallam, Diespiter ita me ejiciat bonis, salva urbe et arce, ut ego hunc lapidem jacio. Tibine jam satisfeci? ST. Satis : eo ut aurum apportem. LY. I Pegaseo gradu, et redi vorans viam.

LYCONIDES, MEGADORUS, EUNOMIA.

LY. Grave est homini pudenti morologus nimis
 Servus, qui sapere plus volt hero suo.
 Abeat hic Strobilus in malam liber crucem,
 Modo mihi apportet aulam auro puro gravem ;
 Ut Euclionem socerum ex luctu retraham 5
 Ad hilaritatem, et mihi conciliem filiam,
 Ex compressu meo novam puerperam.
 Sed ecce redit onustus Strobilus : ut reor,
 Aulam apportat : et certe est aula, quam gerit.

LY. Servus qui plus æquo sapit, et qui vult videri magis sapere quam suus herus, est admodum molestus homini verecundo. Hic Strobilus abeat in malam crucem, postquam manumisero, modo ad me afferat ollam plenam auro puro, ut abstergam lacrymas Euclionis soceri, et eum cumulem gaudio, et ineam gratiam Phædriæ ejus filiæ, quæ peperit nuper ex meo compressu. Sed ecce revertitur onustus Strobilus. Ut reor, affert ollam : et certe est olla, quam bajulat.

STROBILUS, LYCONIDES, MEGADORUS, EUNOMIA.

ST. Lyconide, apporto inventum promissum tibi,
 Aulam auri quadrilibrem : num serus fui?

ST. Lyconide, ad te apporto id quod inveni, sicut pollicitus sum ; nimirum ollam

LY. Nempe: o Dii immortales, quid video, aut quid habeo?
 Plus sexcentos Philippeos ter et quater.
 Sed evocemus Euclionem protinus.

5

quadrilibrem auri. Num desii esse servus? LY. Nempe. O Dii immortales, quid video, aut quid teneo? Plus ter aut quater sexcentos Philippeos. Sed evocemus Euclionem protinus.

LYCONIDES, MEGADORUS, EUNOMIA, EUCLIO,
 STROBILUS.

LY. O Euclio, Euclio! ME. Euclio, Euclio! EUCL. quid est?

LY. Descende ad nos: nam Dii te servatum volunt.
 Habemus aulam. EUCL. habetisne, an me deluditis?

LY. Habemus, inquam: modo, si potes, huc advola.

EUCL. O magne Juppiter! o Lar familiaris, et

5

Regina Juno, et noster thesaurarie

Alcide, tandem miserari miserum senem!

Oh, oh, quam lætis, aula, tibi amicus senex

Complector ulnis, et te dulci capio osculo!

Expleri nequeo mille vel complexibus.

10

O spes, o cor! luctum depulverans meum.

LY. Auro carere semper duxi pessimum

Et pueris, et viris, et senibus omnibus.

Pueris prostare cogit indigentia,

Viros furari, mendicari ipsos senes.

15

At multo pejus est, ut video nunc, supra

Quam quod necesse est nobis auro opulescere.

Heu quantas passus est ærumnas Euclio,

Ob aulam paulo ante a se deperditam!

EUCL. Quoi meritas referam grates? an Diis, qui bonos

20

LY. O Euclio, Euclio! ME. Euclio, Euclio! EUCL. Quid est? LY. Descende ad nos: nam Dii te volunt incolumem. Habemus tuam aulam. EUCL. Habetisne, an me deluditis? LY. Habemus, inquam: modo, si potes, huc advola. EUCL. O magne Jupiter! o Lar familiaris, et Regina Juno, et noster thesaurarie, Alcide, tandem te miseret calamitosi senis. Oh, oh, olla, quam te complector lætis ulnis amicus senex, et te oecupo dulci osculo! Nequeo expleri vel mille complexibus. O spes! o cor! mihi abstergis luctus. LY. Semper duxi esse pessimum et pueris, et viris, et senibus omnibus auro carere. Indigentia cogit pueros prostare, viros furari, senes ipsos mendicare. Sed est multo pejus nobis, ut animadverto nunc, ditari supra quam quod est necesse. Heu! quantas ærumnas passus est Euclio propter ollam quam perdiderat paulo ante! EUCL. Cui referam meritas gratias? An

Delph. et Var. Clas.

Plant.

X

Respectant homines? an amicis, rectis viris?
 An utrisque? utrisque potius. Et primum tibi,
 Lyconide, principium et auctor tanti boni,
 Hac ego te aula auri condono: accipias libens:
 Tuam hanc esse volo, et filiam meam simul, 25
 Præsente Megadoro, et sorore ejus proba
 Eunomia. LY. et habetur, et refertur gratia,
 Ut meritus es, socer exoptatus mihi, Euclio.
 EUCL. Relatam mihi satis putabo gratiam,
 Si donum nostrum, et me ipsum, accipias nunc libens. 30
 LY. Accipio, et Euclionis volo mea sit domus.
 ST. Quod restat, here, nunc memento, ut sim liber.
 LY. Recte monuisti: Esto merito liber tuo,
 O Strobile, et turbatam jam intus cœnam para.
 ST. Spectatores, naturam avarus Euclio 35
 Mutavit: liberalis subito factus est.
 Sic liberalitate utimini vos quoque:
 Et, si Fabula perplacuit, clare plaudite.

Diis, qui respectant bonos viros? an amicis, rectis viris? an utrisque? Utrisque potius. Et primum te, Lyconide, qui es principium et auctor tanti boni, ego te dono hac olla auri: accipe libenter: volo hanc esse tuam, et meam filiam simul, præsente Megadoro, et sorore ejus proba Eunomia. LY. Et habeo gratiam, et referto, ut meritus es, Euclio, socer mihi exoptate. EUCL. Putabo mihi satis relatam esse gratiam, si accipias nunc libens, et nostrum munus, et meipsum. LY. Accipio, et volo domus Euclionis mea sit. ST. Quod restat, here, memento nunc, ut sim liber. LY. Recte monuisti: Esto liber tuo merito, o Strobile, et para intus nunc cœnam turbatam. ST. Spectatores, avarus Euclio mutavit naturam: subito factus est liberalis. Utimini etiam liberalitate: et si Fabula placuit, plaudite clare.

EXCURSUS I.*

AD I. 1. 38. 39.

FAMIANI STRADÆ

ROMANI PRÆLECTIO PLAUTINA II.

De Plautina litera disputatio.

SUNT, qui nullam certam literam designari putent, sed characteres solito grandiores atque palmares, ut possint ab omnibus procul legi. Ita par eruditorum nobile, Dionysius Lambinus et Adr. Turnebus Adv. xxiv. 31. Sunt qui non dissimili ratione literas interpretentur, quæ nominibus præponi solent, et capitales appellantur. Alii, in quibus nomen proficitur suum Joseph. Castalionis Observ. Crit. II. 9. literam L; alii Græcam Λ; alii T esse Plauto literam longam arbitrantur. Sed primos acriter insectatur J. Lipsius de Pronunc. c. 8. tanquam oblitos Romanorum moris, apud quos olim minuscule, quibus nunc utimur, usurpatæ non fuere notæ. Sed immerito eos carpit mea quidem sententia. Neque enim ignoraverunt illi, unum Quiritibus fuisse scribendi genus: sed cum scirent, illud potuisse aut produci grandibus et maximis literis, ut ait Cicero, et cubitum longis, ut ludit Plantus Pœn. IV. 2. 15. Rud. V. 2. 7. aut minutis literis, ut loquitur idem Cicero; existimarunt Plantinum jocum ad aliquam ex literis cubitalibus esse referendum. Potius convicio Lipsiano vapulare debuerant secundi, qui longam Plauti literam primum in unaquaque sententia characterem, et veluti ductorem elementarii agminis interpretantur. Nec minus aberrant, qui ad L confugiunt, cum figuram hujus literæ non magis pedibus expriment, qui pendent, quam qui suis humi vestigiis insistant. Nam qui ad flexum obstipumque collum id forte referrent, invertere deberent elementum. Adde, quod isti imperite sentiunt, L sicut apud nos, ita apud veteres fuisse ceteris longiorem, siquidem, uti dicebam, literæ olim Romanis quadratæ ac pares erant. Nec mihi sententiam suam satis probant, qui hominem pendentem divaricatis cruribus cum Λ comparant, quasi eadem utriusque figura sit. Hi enim non videntur inter hominis partes enumerare caput et pectus, quas in Λ non reperiunt. Doctius interpretamentum est Cælii Rhodigini A. L. x. 8. qui ad elementum T Plautinas ambages ait referri oportere: quia qui pendet, ejus plane literæ reddit imaginem. Pendulum enim libratumque corpus lineam a summo ad imum productam exprimit, tignum vero aut trabs, ex qua laqueus demittitur, transversum literæ

* Ex editione Franc. Gæller, Colon. ad Rhen. 1825.

ductum fingere videtur. Atque hinc est, quod iudicio vocalium Lucianus tom. i. p. 70. ed. Bipont. facete inducit Σ obloquentem adversus T litteram furacem ac dignam quæ supplicium in sua figura sustineat atque in crucem ac furcas, quas ipsa exprimit, extollatur. Sed hæc, quanquam erudita, non tamen ostendunt, T litteram esse longam eminentemque, quod ad Planti jocum explicandum necessarium erat. Quare longe iis, quos adhuc nominavi, perspicacius homo omnium oculatissimus J. C. Scaliger de Causis L. L. x. 40. a quo mutuatus idem videtur J. Lipsius, unum vidit inter elementa characterem ceteris proceriorem ac pendentis staturæ accommodatum, I litteram loquor, quæ ex gemino I I sæpe ab veteribus contrahebatur in unum I ac supra ceteros apices litterarum extendebatur. Ut graphice quidem videatur referre eum, qui se ipso productior oblongiorque sit, dum rectus pendet. J. Palmerius in Spicil. p. 671. sic legendum iudicavit: *quam ex me ut uvam faciam, aut litteram Longam*. Quod ut ridiculum commentum traducit Gruterus in ultima sua editione, quæ ‘venenorum omnium pyxis Pandoræ altera.’ Verum quamvis hæc ita se habeant, ingenioseque dicta sint omnia; tamen ex animo nunquam avelli potuit injecta pridem suspicio insignioris alicujus mendii, quo locus ille vitiatus frustra viros doctissimos in isthæc dissidia velitationesque distulerit, donec me Hieron. Aleander conjectura in h. l. sua mirifice confirmavit. Etenim hic, quod præter alia indecorum ei videretur, anum et servam argutari de re literaria, literatisque tantum viris cognita, admonuit me, quem in Plautina illa litera hærentem animadverterat, ut viderem, numquid alio transferri posset Planti jocus, et alterutro ex his modis loqui, aut, *neque quicquam melius est mihi, Ut opinor, quam ex me ut uvam faciam linea Longa, mi laqueo collum quando obstrinxero*. Sic enim non modo personæ decorum servatur, siquidem muliercularum potius est, uvam ad domesticos usus filo suspendere, quam literas facere, sed etiam ad nomen Σταφυλή, h. e. uva, quo nomine anus illa vocabatur, alluditur. Id quod insolens Plauto non esse, ex nominis significatione jocum captanti, quis ignorat? Aut, quoniam *litteram* et *longum* constantissime legitur, hoc in libris manu exaratis, illud ubique, minore litterarum varietate: *neque quicquam melius est mihi, Ut opinor, quam ex me ut uvam faciam ad litteram, Longum mi laqueo collum quando obstrinxero*. Nempe *ad litteram*, et nominis sui similitudinem Staphyla ut uvam faceret, si se pendulam demitteret. Quæ conjectura ut simillima vero videatur mihi, faciunt profecto tum, quod ea locutio ab uva ad spondium translata plane Plautina est. Sic enim ipse alibi Pœnulus. 1. 2. 98. cum adolescens servum alloquens dixisset, ‘Ausculta mihi modo ac suspende te;’ respondentem audit servum, ‘Siquidem tu es mecum futurus pro uva passa pensilis:’ tum quod ‘longam lineam’ lego in hanc sententiam apud Colum. viii. 11. 15, dum ‘ligato pede,’ inquit, ‘longa linea, gallina custoditur;’ tum denique quod fili flexus circa racemi caput, ac nodi complicatio, uvæque demissio multo melius rem ipsam objicit oculis, quam cujuslibet literæ conformatio. Post hanc Stradæ disputationem jam inclinat animus eo, ut legam, *Ut opinor, quam ex me ut uvam faciam linea Longa, mihi laqueo collum quando obstrinxero*.

EXCURSUS II.

Ad II. 4. 28.

De hiatu in penthemimeri senariorum a Plauto admisso Osanni disputatio in Anal. Crit. p. 113. sqq.

Hoc loco semel tangam hiatus apud Latinos usum, quem, cum hac in re a viris doctis diversissimas in sententias discedi animadverterim, fusius alibi dabitur locus examinandi: nunc id solum agendum, ut hiatum in penthemimeri admissum defendam, quem etsi non Terentio, certe Plauto concedendum jam vidit Bentleius ad Ter. Eun. III. 1. 18. Apponam exempla, quæ innumeris fere locis augeri possunt, evidentia aliquot, quibus rem nunc volo non tam illustrari, quam confirmari. Amph. Prolog. vs. 89. 'Quid admirati estis? quasi vero novum.' Bothius, *estis admirati*. Aulul. II. 4. 28. 'Immo equidem credo. An sciu' etiam quomodo?' IV. 6. 13. 'Indeque observabo, aurum ubi abstrudat senex.' Post *observabo* Bothius de suo adjecit, *ego*. Capt. I. 1. 6. 'Estne invocatum, an non? Est planissime.' ubi Bosscha dedit, *Estne invocatum, an non est? est planissime*. Curreul. III. 16. 'Edepol nã ego hic me intus explevi probe.' vs. 28. 'Nam illæ catapultæ ad me crebro commeant.' vs. 45. 'Quia vestimento, ubi obdormivi ebrius.' Cas. Prolog. vs. 51. 'Puellam exponi: adit extemplo ad mulierem.' I. 4. 'Quasi umbra, quoquo ibis tu, te persequi.' Bothe *quoquod*. II. 8. 35. 'Tibi et Chalino: ita rem gnatam intellego.' Cist. I. 3. 33. 'Peperisse gnatam, atque eam se servo illico.' Bothe, *servulo e loco*. II. 3. 9. 'Extimuit tum illo? Horret corpus, cor salit.' vs. 31. 'Servate me Di, obsecro. At me perditis;' etsi legere posses *Divi*. II. 5. 61. 'Quid istuc est verbi? Ex priore muliere.' Bothe, *verbi est*. vs. 75. 'Ego eam projecit: alia mulier sustulit.' Bothe, *mulier alia*. vs. 76. 'Ego inspectavi: herus hauc duxit postibi.' Bothe, *duxit herus*. Pæn. II. 8. 'Iratus: vetui exta prosicariet.' Bothe, *exta vetui*. Rud. III. 6. 21. 'Ego hunc scelestum in jus rapiam exulem.' Reiz. *Scelestum rapiam jam in jus*. Hiatus contra Bothius bene expulit Aulul. III. 6. 33. 'Potare ego hodie, Euclio, tecum volo.' Neque aliter Bothe in ed. minore. Cas. IV. 1. 10. 'Vestitus laute exornatusque ambulat.' Bothe, *Vestitus, exornatus laute, obambulat*. Vet. Cod. Cam. ut vulgo. Pall. teste Pareo, *Vestitus laute exornatus obambulat*. Alii, in his Helmst. *lauteque*. Legerim, *Vestitus lauteque exornatus ambulat*.

EXCURSUS III.

Ad II. 4. 33.

C. A. Böttigeri de tonstrinis veterum ad Sabinam excursus p. 330. sqq.

Vel nomina *koupevs* et *tonsor*, præter vocabula inde ducta, satis probant, proprie a tondendis capillis profectum esse totum negotium, quod recentiorum linguæ ei, qui *barbier* dicitur, tribuunt, nomen ducentes a voce barbarica, 'barbatorius,' quæ tamen vox jam in lingua rustica apud Petronium

reperitur. Cum enim veteres tum Græci tum Romani multo prius atque frequentius capillos circum circa caput tonderentur, quam morem ex Oriente et Ægypto ad Græcos ætate Alexandri^a traditum barbæ ponendæ sequerentur; longe prius fuerunt, qui capillos quam qui barbam tonderent. Verumtamen hæc tota disquisitio, specie quidem levior, sed ad mores et historiam artium minime spernenda, ad narrationem de vario barbæ radendæ usu pertinet, cui quidem post Hotomanni de Barba libellum multa addi poterunt (v. Fabric. Bibliogr. Antiq. p. 850. sq.), sed adhuc opus desideratur, quo et ex doctrina antiquitatum varius ille usus et quam vim habuerit in mores cultumque hominum, exponatur. Caremus omnino libro, quo de technologia veterum et opificiis exponatur, qui ope Onomastici Pollucis et Anthologiæ Græcæ si conscribatur; præclare hoc argumentum tractari possit additis Beckmanni et Schneideri ad singula hujus disciplinæ observationibus. Hoc quidem loco ista sufficiant: Negotium tonsoris apud veteres multo gravioris momenti erat, quam apud nos, quoniam antiquis temporibus viri quotidie fere mane in tonstrinis cultui corporis et munditiæ operam darent; domi enim neque pectine, neque speculo, neque cetero apparatu curando corpori utebantur.^b Hinc magni illi hominum et aliorum et garrulorum præcipue conventus in tonstrinis.^c Sed apud veteres tonsor idem, ut etiamnum in Anglia hinc illinc usu venit, capillos ornabat, barbam tondebat, idem unguis præsecabat. Lautioribus tantum hominibus apparatus ei cultui accommodatus domi fuit; iidem propriis ad illam rem curandam servis utebantur. Quin etiam speculum multi tantum in tonstrina reperiabant, in qua tonsuram capitis inspicerent.^d Triplex erat tonsorum opera, ut primum capillos tonderent, cui operæ non tam forfices adhibebant, quam cultris variæ et magnitudinis et aciei capillos per pectinem tondebant.^e Itaque Lucianus, ubi apparatus tonstrinæ describit, inter alia magnam copiam cultellorum memorat, neque apud Pollucem, qui duobus locis instrumenta tonsorum enumerat, nisi cultri tonsorii leguntur. V. Polluc. II. 32. x. 140. et Lucian. adv. Indoct. c. 29. tom. III. p. 124. ed. Bip. In primis memorabile hoc est, quod pro pulcherrimarum una tonsurarum quæ habebatur (tonsura autem solus tunc temporis capillorum ornatus fuit) *μία μάχαρρα*, i. e. *tonsura unius cultri*, dicebatur. V. Aristoph. Acharn. vs. 849. Sed etiam bini cultri componebantur, ut quasi forficis usum præberent. Hoc erat *διπλῇ μάχαρρα* tonderi, ut ait Pollux. II. 32. V. Vales. ad Hesych. t. II. p. 599. 14. Cuius autem tendendis capillis appellabatur *ψαλς*, sive simplex fuit (Pollux x. 140.) sive duplex, unde quod instrumentum nos *scheeren* dicimus, ortum est. V. Jacobs. ad Anthol. vol. II. P. I. p. 171. Solenne autem vocabulum fuit *μάχαρρα* (v. Lucian. Pisc. c. 46. t. I. p. 613.) unde vox *scheere*, omissa prima syllaba, facta esse videtur. In tonsura autem, ut patet ex Horat. I. Sat. 3. 31. et I. Epist. 1. 94. maxime spectabatur æqualitas.

^a V. Chrysippi fragm. ap. Athen. XIII. 2. p. 565. A. B. V. Bagneti Comment. de Chrysipp. p. 267. sqq.

^b V. Artemidor. Onirocrit. I. 23. p. 23. ubi disertis verbis dicitur, omnem virum venustiore tonstrinas

adire.

^c V. Casaubon. ad Theophrast. Charact. I. XI. p. 137.

^d Plutarch. de Audit. c. 6. t. VII. p. 140. Hutten.

^e V. Lobeck. ad Phryn. p. 60.

Conf. Salmas. de Coma p. 23. sq. ideoque tonsores artis peritiores post tonsos capillos, qui forte capilluli eminent, eos diligentissime sublegebant, quam operam Pollux II. 34. παραλέγεσθαι dictam docet.^f Alterum negotium fuit barbæ curatio, quæ si fieret, tonsores veterum quoque mantile, ut in usu tum erat, villosum intonsumque, quo detergeretur qui tondebatur, humeris circumdabant. Quod mantile quia constabat lino non tosto, ὠμόλινον Græci dicebant. V. Plutarch. de Garrul. p. 511. 4. Plautus lusu allegorico appellat 'involvere' Capt. II. 2. 17. V. Casanbon. ad Athen. p. 698. et Mercurial. V. L. VI. 2. p. 324. Tertium denique, cui operam dabant, unguinum resectio in manibus, (nam pedum quidem in balneis resecebantur,) cui rei propria nomina ὀνυχίζειν, ἀπονυχίζειν indiderunt. V. Aristoph. Eq. vs. 706. ibique Schol. Pollux II. 146. et Kühn. ad Polluc. VII. 165. Sed postea discrimen hoc statutum est, ut ὀνυχίζειν esset, ad præsectum unguem exigere; ἀπονυχίζειν, ungues præsecare. V. Menrs. ad Phrynich. Eclog. p. 126. sq. Cui operæ qui cultelli adhibebantur appellati sunt ὀνυχιστήρια. Pollux X. 140. ibique Jungerm. Hinc facit jocosa apud Plantum Euclionis avaritiæ descriptio Aulul. II. 4. 34. 'Quin ipsi pridem tonsor ungues demserat, Collegit, omnia abstulit præsegmina,' ubi Gruterus oblitus est, vel tenuissimum tonsoris ad ungues præsecandos opera usum esse. Hinc Martialis cinædum quendam, qui operam illam tonsoris variis emplastris pissinis supervacaneam sibi reddiderat, 'quid facient ungues?' interrogat, i. e. quis tibi ungues resecat? V. epigr. III. 74. ibique Ramirez. p. 272. Hinc Tibullus, ubi effœminatum illum Marathum describit I. 8. 11. 'ungues' memorat 'artificis docta manu sectos,' ubi V. Brœkhuys. Jam sensus intelligetur epigrammatis Martialis in cultrum tonsorium: 'ferramenta tonsoria' XIV. 36. Magis etiam qui memoretur dignus est lusus in tonsorem Eugathem Phaniæ in Anal. t. II. p. 53. 6. ubi totus apparatus capillorum illius concinnatoris recensetur. In illo etiam panniculus pili de pileo usu jam detrito memoratur ad cultrum abrasendum, quem Tonp. Emend. ad Suid. t. III. p. 451. Lips. errat, cum pileum tonsoris *shaving cap* intelligit, neque verum vidit Jacobs. in commentariis ad h. l. ceteroquin lectu dignissimis.

EXCURSUS IV.

Ad IV. 9. 9.

De toga candida Lipsii dissertatio in Elect. I. 13.

De colore vestium apud Romanos itemque de candidatis, sordidatis, palliatis non satis plana hodie res est. Ego paulo uberius dicam, quam qui ante me: et quicquid in his arduum aut clivolum explanabo exorsus rem a capite, et quod Aristophanes ait, ἀπὸ βαλβίδων.

Romanis in vestitu placitum reperio colorem album, sive quia is, ut Plato alibi vult, lætitiæ proprins et Deorum: sive potius agrestis illa et

^f Ceterum constat ex Plutarchi libello de Garrul. p. 510. 11. tonsorem priusquam opus faceret, 'quo

modo te tondeam?' interrogare solitum esse.

prima gens, spretis accersitis coloribus, lanæ nativum retinuit i. e. album. Ita toga Romanorum alba et tunica fuit, et calcei, et omnis quotidiana vestis. Toga, inquam, alba. Titinnius, poëta vetus, 'Qui in togis candidis sunt, tunicis sordidis.' A. Gellius N. A. III. 4. 'eumque, cum esset reus, neque barbam desisse radi, neque non candida veste uti, neque fuisse solito cultu reorum,' de Africano dicit. Plautus Cas. II. 6. 9. 'At candidatus cedit hic mastigia,' de Olympione, qui jam libertus. At liberti novi in toga apparebant, i. e. communi civium veste. Tertullian. de Resurrect. Carnis : 'Si famulum tuum libertate mutaveris, et vestis albæ nitore, et aurei annuli honore, et patroni nomine, ac tribu mensaque honoratur.' Toga igitur alba. Statius in Sylvio, 'Albentique humeros induxit amictu,' albentem amictum togam appellat virilem, ab eodem colore Græcis modo λευκήν, modo ad discrimen prætextæ, dictam ὀλολευκήν. Eandem circumscripsit Persius : 'totaque impune Suburra Permisit sparsisse oculos jam candidus numbo.' Candidus numbo synecdochice, pars pro ipsa veste. Nam umbones in toga agnoscit Tertullianus de Pallio, et describit eos eleganter. Apuleius lib. XI. in palla. Martialis etiam album colorem togæ aliquot locis dat, ut, 'Et toga non tactas vincere iussa nives ;' item, 'Non amet hanc vitam, quisquis me non amat, opto : Vivat et urbanis albus in officiis.' Albus non ad pallorem, sed ad vestem : quoniam officia hæc anteambulorum in toga alba. Ideo Juvenalis, 'niveosque ad fræna Quirites.' Et exempla plura sunt, quæ mox opportune reddam. Objiciunt ista : Si togæ vulgo albæ, cur qui prensabant induebantur toga candida, ut hac quasi nota intelligi et excerni possent a reliqua plebe? Respondeo : albi coloris togas vulgo fuisse, non candidi. Albus color nativus lanæ est ; candidus proprie splendens ille et qui est ab arte. Ideo Polybius λαμπρὰν dicere maluit petitorum togam quam λευκήν et Latine commode eam dixerimus splendentem. Seneca, 'Non splendeat toga, nec sordeat quidem.' Spernit enim a sapiente hunc colorem eximie candentem. Subtilia hæc videntur? Sunt vera. Nam petitores non contenti insito lanæ colore cretam addebant in vestem ut candesceret, immo splenderet. Hac ergo nota discreti a vulgo et dicti candidati. Isidorus, 'Fit toga addito quodam cretæ genere candidior.' Persius huc alludens, 'quem ducit hiantem Cretata ambitio.' Livius IV. 25. 'Placet tollendæ ambitionis causa tribunus legem promulgare, ne cui album vestimentum addere petitionis causa liceret. Parva nunc res, et vix serio agenda videri possit, quæ tunc ingenti certamine patres ac plebem accendit.' Emendo, 'ne cui album in vestimentum addere,' auctoribus libris et sententia ipsa, quoniam non alba vestis interdita (absurdum id), sed additio albi in vestem, i. e. cretæ.

Objiciunt item de diebus festis. Romani, inquit, saltem per dies festos in veste alba erant : non ergo quotidianas togas censendum candidas. Horatius, 'Ille repotia, natales, aliosque dierum Festos albatus celebret.' Xiphilinus die celebri Romæ ob ingressum Tiridatis maxime ait, forum impletum hominibus fuisse ; dimidium ejus populus candidatus et laureatus centuriatum obtinuit ; dimidium exercitus splendide armatus. Latinus Pacatus in Panegyrico ad Theodosium, 'Quid ego referam festum liberæ nobilitatis occursum? conspicuos veste nivea senatores?' Vopiscus in Flo-

riano, 'Tantum illud dico, senatores omnes ea esse lætitia elatos, ut domibus suis omnes albas hostias cæderent, albatì sederent.' Persius, 'negato Jupiter hoc illi, quamvis te albata rogarit.' Sed expedio me ab hoc nodo et dico non aliud fuisse in eo more, quam ut per dies privatum aut publice lætos togas recentes sumerent et usu nondum sordidas aut obsoletas. Pollux 1. 25. id exprimit, ἵπὸ νεουργῆ στολῇ, ἵπὸ νεοπλυνεῖ ἐσθῆτι. Clare discimus ex Prudentio ad Symmachum, 'Exultare patres videas, pulcherrima mundi Lumina, conciliumque senum gestire Catonum Candidiore toga, niveum pietatis amicum Sumere:' et ex Ovidio Fast. 1. 80. 'Vestibus intactis Tarpeias itur ad arces: Et populus festo concolor ipse suo est.' Ecce ait 'vestes intactas,' et bene Persius in re simili, 'recentes:' 'Scilicet hoc populo pexusque togaque recenti Et natalitia tandem cum sardonynche albus Sede leges celsa.' Color enim ille a principio in omni toga niveus habendo sordes trahebat et squalorem: quod in vulgata toga ferebant, non ferebant per dies festos. More plane gemino moribus nostris. Inde est, quod per ludos apud Martialem et alios candidati leguntur: inde quod apud Plautum *Aulularia* scribitur, 'Qui vestitu et creta se occultant et sedent quasi sint frugi.' In homines, nisi fallor, tenuiores, quibus cum copia mutandæ togæ non esset; tamen ut nitidi et melioris fortunæ apparerent, sub dies ludorum togulam suam incretabant. Potest et referri ad servos, qui ut liberos mentirentur, fortasse cretam addebant in vestem, ut in cavea fallerent permixti. Nec Romani solum in lætitia aut in sacris adhibebant hunc colorem, sed etiam, ut observatum mihi, externi. Liv. XLV. 20. de Rhodiis: 'Inter multas Asiæ Græciæque legationes Rhodiorum maxime legati civitatem converterunt. Nam cum primo in veste candida visi essent, (quod et gratulantes decebat, et, si sordidam habuissent, ingentium Persei casum præbere speciem poterant,) postquam consulti,' &c. Sueton. Aug. c. 99. de Ægyptiis: 'Forte Puteolanum sinum prætervehenti vectores nautæque de navi Alexandrina, quæ quidem tunc appulerat, candidati coronatique et thura libantes fausta omnia et eximias laudes congesserant.' Propter has togas albas fullonum apud veteres creberrimus usus; rarus tinctorum: fullonum, qui maculas scilicet ac sordes e toga eluebant, et addito sulfure ac creta iterum eam candefaciebant. Adi Plinium de utroque H. N. xxxv. 15. et 17. Comædiæ plenæ fullonum, testes togatæ. Et eorum munus expressit eleganter Titinnius apud Nonium: 'terra hæc est, non aqua Ubi tu solitus argutarius pedibus Cretam dum compescis vestimenta que lavas.' Argutationem pedum vocat id quod Seneca 'fullonium saltum.'

Alba igitur toga, et ea quamdiu communi in usu, discrimen nullum inter cives fuit a colore vestis, nisi quod divites, munduli, elegantes semper in toga sua a fullone nivea, vulgus fere sordidiores essent, togisque magis pallentibus, ac, ut proprie dicam, obsoletis. Ideo Seneca Ep. cxv. per sordidos intelligit vulgum: 'Mirari quidem non debes,' inquit, 'corrupta excipi non tantum a corona sordidior sed ab hac turba quoque cultiore. Togis enim inter se isti, non iudiciis dissident.' Ait diserte, 'togis.' Sed et viri illustres ac nobiles rei facti per dies iudicii sumebant hanc togam sordidam, posita nivea, ut miserabiliores essent in veste plebeia. Itaque rei in sordi-

bus esse dicuntur aut sordidati, non pullati, ne quis erret; qui color tantum funebris. Viri etiam graves ac rigidi non amabant eximium illum candorem, et ab hac re simia illa apud Horat. 1. Ep. 19. 13. 'Exiguæque togæ simulat tesquore Catonem.' Recta illa lectio. Male vulgo, *textore*. Duo enim lauti homines amabant in toga laxitatem et candorem, spreverat utrumque Cato arcta toga contentus et ea squalenti. Id enim Horatio 'tesquor : ' sed vide Feam ad h. l. Hæc olim. Multa republica et imperio labente mirum quantum mutaverit vestis.

M. ACCII PLAUTI
CAPTIVE I.*

DRAMATIS PERSONÆ.

ERGASILUS, *Parasitus*.
HEGIO, *Senex*.
LORARIUS, }
PHILOCRATES, } *Captivi*.
TYNDARUS, }
ARISTOPHONTES.
PUER *Hegionis*.
PHILOPOLEMUS.
STALAGMUS.
GREX.

ARGUMENTUM, UT QUIBUSDAM VIDETUR, PRISCIANI.

CAPTUS est in pugna Hegionis filius.
Alium quadrimum fugiens servus vendidit.
Pater captivos commercatur Alios,

Philopolemus *filius Hegionis captus est in certamine ab Eliensibus*. Stalagmus *servus ejusdem Hegionis fugitivus vendiderat antea alterum filium Hegionis, nomine Pægnium sen Tyndarum*. *Hegio emit captivos Elienses eo consi-*

~~~~~  
\* *Incipit fabula Captivorum Plauti C. non Captivorum*; neque aliter est in omnibus Pll. sed Argumenti ἀκροστυχὺς arguit, non aliter scribendum ἀρχαῖως. Inscibitur *Captivi duo* in V. 2. 3. J. *Captivi* simpliciter in B. 1. 2. Hl. 1. V. 1. Captivos Plauti Camerarius putabat intercidisse, huic autem, quæ ad nos pervenit, Comædiæ titulum fuisse *Captivi duo*.

1 *Captus fuit* Camer. *Captus* Bosscha in ed. sua, Amstel. 1817. *Egionis* Hl. 1.—3 *Aleos* C. Parei 2. *Alios* Pll. *alteros* edd. quædam ante Pareum.—

NOTÆ

3 *Alios*] Id est Elios, ab urbe Elide.



*Tantum studens, uti natum recuperet.*

*Et in ibus emit olim amissum filium.*

5

*Is suo cum domino veste versa ac nomine,*

*Vt amittatur fecit: ipsus plectitur.*

*Et is reduxit captum et fugitivum simul,*

*Iudicio cujus alium agnoscit filium.*

*lio, ut recuperaret Philopolemum suum filium: et inter illos captivos emit imprudens filium Tyndarum, quem amiserat olim. Tyndarus facit ut Philocrates dominus dimittatur, versis nominibus ac vestibus. Ipse dat pœnas pro Philocrate domino. Philocrates reducit Philopolemum, et Stalagnum servum fugitivum cum eo: cujus fugitivi indicio cognoscit Tyndarum alium filium.*

////////

4 Hl. 1. B. 1. 2. *ut natum*; edd. quædam vett. *uti natum suum*; Lgg. *uti gnatum reciperet*; Arg. *recuperet suum*.—5 *Et inibi* Hl. 1. H. C. Pl. Lgg. al. ap. Bossch. *Et interibi* edd. quædam vett. *Et mihi* al. ap. Langium.—9 Hl. 1. a m. sec. *coius*; V. 3. *ejus*. Hl. 1. J. *cognoscit*.

#### NOTÆ

5 *Et in ibus*] Pro 'iis.' 'Is' enim, tiæ declinationis in *is*, in dativo et secundum analogiam nominum ter- ablativo plurali debet habere *ibus*.

---

#### ALIUD ARGUMENTUM CAMERARII.

FABULÆ huic nomen CAPTIVI DUO. Inter Plantinas omnes hæc et argumento et expositione optima est et elegantissima. Ipse etiam poëta hanc commendat ut publice scriptam. Multæque bonæ sententiæ in hac insunt, et eximiæ fidei exemplum servi erga herilem filium. Cum enim bellum esset inter Ætolos et Elienses, capitur Philopolemus Ætolus, Hegionis filius, itemque Eliensis Philocrates. Hunc Hegio una cum servo Tyndaro emit, quod speraret, posse aliqua permutatione captivorum, recuperare se filium suum. Sed inter dominum et servum convenit, ut servus se dominum esse simularet. Ita dimissus æstimatus Philocrates ut servus, rediit in patriam. Fraude detecta per alterum captivum Aristophontem, vehementissime irascitur senex, et Tyndarum compeditum in lapidicinas conjicit. Hic erat filius ipsius, furto surreptus ætate puerili a servo. Interea revertitur Philocrates, et adducit filium Hegionis, et servum etiam illum furem. Itaque agnitus Tyndarus in libertatem et familiam suam restituitur. Argumentum ita est sumtum quasi res geratur in Ætolia.

## PROLOGUS.

Hos quos videtis stare hic captivos duos,  
 Illi qui astant, hi stant ambo, non sedent.  
 Vos vos mihi testes estis me verum loqui.  
 Senex qui hic habitat, Hegio est hujus pater.  
 Sed is quo pacto serviat suo sibi patri, 5  
 Id ego hic apud vos proloquar, si operam datis.  
 Seni huic fuerunt filii nati duo,  
 Alterum quadrimum puerum servus surpuit,  
 Eumque hinc profugiens vendidit in Alide  
 Patri hujusce: jam hoc tenetis? optimum est. 10  
 Negat, hercle, ille ultimus: accedito.  
 Si non ubi sedeas locus est, est ubi ambules.  
 Quando histrionem cogis mendicariet,  
 Ego me tua causa, ne erres, non rupturus sum.  
 Vos qui potestis ope vestra censerier, 15

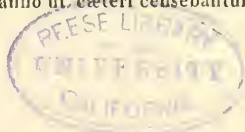
*Hi gemini captivi, Philocrates et Tyndarus, quos conspicitis hic stantes, illi ambo qui stant, stant, non sedent. Vos vos appello testes me dicere verum. Senex qui manet hic est Hegio pater hujus Tyndari. Ego aperiam vobis quomodo est Tyndarus servus sui patris, si attente audiat. Hic senex habuit duos natos, Philopolemum et Tyndarum. Mancipium Stalagmus suffuratus est alterum puerum Tyndarum, quatuor annis natum, arreptaque hinc fuga, eum vendidit in Elide patri hujusce Philocratis. Intelligitis nunc id? Bene est. Profecto ille qui in ultima area est, negat audire. Accede: si non est spatium in quo sedeas, est in quo ambules. Quandoquidem adigis histrionem ad inopiam, ut qui gratis audis, ego non mihi ilia rumpam propter te: ne ignores. Vos qui potestis in censum re-*

1 Nos quos Pl. 1. 2. 4. 5. 6. hic stare Lgg.—2 Illi qui stant H. M. Pl. 1. 2. 3. 4. 6. V. 1. J. B. 1. Hl. 1. quidem stant Pl. 5. G. qui stant instant L. 1.—3 Hoc vos C. a m. sec. et Parei 2. Hos vos C. a m. pr.—4 L. 1. qui habitant; Lgg. habitat hujus est pater.—6 Id ego id hic B. 1. proloquor V. 3.—8 Alium V. 1. Bossch. al. vet. subripuit V. 1. Pl. Hl. 1. surripuit B. 1. surripuit Lgg. C. Parei 2.—9 Eum hinc Lgg. fugiens V. 2. 3. J. in Alide Hl. 1. B. 1. 2. Pl. in Alida Lgg.—10 Hujusce patri Bosscha.—11 Sed negat h. se illic Arg. 3. Negat, mehercle, i. u. discedito Bosscha.—13 C. Pl. 1. 2. 3. hystrionem;

## NOTÆ

1 *Hos quos videtis*] Pro 'hi quos,' non solum Plauti, verum etiam Terentii, et omnium illius sæculi scriptorum, est, ut relativum et antecedens, quemadmodum substantivum et adjectivum casu eodem efferant.

15 *Vos qui potestis . . . censcrier*] Vos quibus est satis divitiarum, ut in censum referri possitis. Qui censu carebant, civitatis jure excludebantur, neque a censoribus quinto quoque anno ut cæteri censabantur, sen



Accipite reliquom : alieno uti nihil moror.  
 Fugitivus ille, ut dixeram ante, hujus patri,  
 Domo quem profugiens dominum abstulerat, vendidit.  
 Hic postquam hunc emit, dedit eum huic gnato suo  
 Peculiarem : quia quasi una ætas erat. 20  
 Hic nunc domi servit suo patri, nec scit pater.  
 Enimvero Di nos quasi pilas homines habent.  
 Rationem habetis, quomodo unum amiserit.  
 Postquam belligerant Ætoli cum Aliis,  
 Ut fit in bello, capitur alter filius. 25  
 Medicus Menarchus emit ibidem in Alide.  
 Coepit captivos commercari hic Alios,

*ferri vestris opibus, audite cetera. Non curo placare abalienatos. Hic Stalagmus fugitivus, sicut dixeram antea, vendidit Theodoromedi Philocratis patri, dominum quem surripuerat aufugiens domo. Hic Theodoromedes postquam coëmit hunc, dedit suo filio Philocrati peculiarem, quia erat fere eadem ætas. Hic ministrat jam suo patri domi, nec pater scit. Nam Dii nos jactant homines veluti pilas. Tenetis qua ratione perdidit unum. Intereadum Ætoli bellum gerunt cum Eliensibus, alter Hegionis filius Philopolæmus capitur sicut in bello accidit. Medicus Menarchus emit eum ibidem in Elide. Hegio instituit commercium Eliensium*



V. 2. *histriones*. Pl. 2. *medicariet*.—17 Lgg. *Fugitivos*. Hl. 1. J. *ut ante dixeram*.—18 V. 2. 3. J. *Domino*. In L. 1. et Lgg. *deest quem*. C. a m. pr. *profugiens*.—19 V. 2. *dedit ei*. Nonnullæ edd. non agnoscunt *huic*.—22 *Est vero*. Di V. 1. 2. 3. L. 1. *Ast vero di* Lgg. *Est vero divos* Pl. 6. *Est vero δῶπας* Pl. 5. *Est vero dives* Pl. 3. *Est vero dinos* Pl. 1. 2. 4. *Enim vero Di C*. *Et vero Di nos B*. 1. *Est vero nos Dii* Hl. 1. *homines* *deest* in J.—24 *Alidis* V. 1. Lgg. *Aulidis* Hl. 1. B. 1. V. 2. 3. L. 1. J. Pl. *Aliis* edd. quædam vett.—25 *Uti fit* Bosscha. *Ut in bello fit* edd. vett.—26 *Merenchus* V. 2. *in aulide* Hl. 1. B. 1.

#### NOTÆ

in Instrum et censum referebantur.

22 *Di nos quasi pilas homines habent*] Festus : 'Pilæ et effigies viriles et muliebres ex lana Compitalibus suspendebantur in compitis, quod hunc diem festum esse Deorum inferorum, quos vocant Lares, putarent; quibus tot pilæ, quot capita servorum; tot effigies, quot essent liberi, ponebantur; ut vivis parcerent, et essent his pilis et simulacris contenti.' Unde forsitan Lares pingebantur cum pila in manu. Plato dictitabat homines esse Θεῶν ἀνθρώματα, *Deorum ludus*. Alius appellat παίγνια,

*ludus puerorum*. Interrogatus Æsopius, quid agerent Dii, respondit, εὖ τὰ μὲν οἰκοδομεῖν τὰ δὲ καταβάλλειν, *struere et destruere*.

24 *Ætoli*] Ætolia Græciæ regio, Epiro, Acarnaniæ, et Locris contermina.

*Cum Aliis*] Alii *cume*. Veteres dicebant 'cume,' 'tame,' 'quame,' pro 'cum,' 'tam,' 'quam;' et aliquando *d* interserebant, 'cumde,' 'tamde,' 'quamde.'

27 *Alios*] Elis, regio Græciæ in Peloponeso, et urbs quæ est regionis caput.

Si quem reperire posset, cum quo mutet suum  
 Illum captivum: hunc suum esse nescit, qui domi est.  
 Et quoniam heri inde audiuit, de summo loco 30  
 Summoque genere captum esse equitem Alium,  
 Nihil pretio parsit, filio dum parceret,  
 Reconciliare ut facilius posset domum;  
 Emit hosce de præda ambos de quæstoribus.  
 Hicce autem inter sese hunc confinxerunt dolum, 35  
 Quo pacto hic servus suum herum hinc amittat domum.  
 Itaque inter se commutant vestem et nomina.  
 Illic vocatur Philocrates, hic Tyndarus.  
 Hujus illic, hic illius hodie fert imaginem,  
 Et hic hodie expediet hanc docte fallaciam, 40  
 Et suum herum faciet libertatis compotem,  
 Eodemque pacto fratrem servabit suum,  
 Reducemque faciet liberum in patriam ad patrem,  
 Imprudens: itidemque ut sæpe jam in multis locis

*captivorum, ut inveniret quempiam quem commutaret cum filio captivo apud Elienses. Ignorat Tyndarum qui est domi, esse suum filium. Et quia accepit heri hinc captum esse equitem Eliensem illustri loco, nobilissimo sanguine, nulli parcat suntui, dum recuperet filium, ut posset revocare domum; emit a quæstoribus hos duos de præda. Hi vero machinati sunt hunc fraudem inter sese, qua ratione hoc mancipium dimittat hinc ad patrem suum dominum. Quocirca commutatis inter se vestibus et nominibus, ille appellatur Philocrates, hic Tyndarus. Hujus illic, hic gerit hodie habitum illius, et hic explicabit callide hodie illam astutiam, et reddet Philocratem suum dominum compotem libertatis. Eodem modo erit salutaris suo fratri Philopolemo, reducetque liberum in patriam Ætoliæ ad patrem. Hegionem inscius: et itidem ut plerumque etiam in compluribus locis non desunt qui*

\*\*\*\*\*

*in Alide Lgg.—27 C. Pll. commercari; Lgg. commercare.—28 Pl. 2. cum qui; V. 3. J. quo cum; et cum deest in L. 1. et Bossch.—29 Illum captivum suum Lgg.—30 Parens, ind. audiuit, e. codd. C. et Pll.—31 Hl. 1. B. 1. V. 3. J. unus Lg. Pl. 3. 5. equitem altum; V. 1. equitem aleum; L. 1. militem alium; V. 2. et nonnulli Lgg. equitem alterum; Pl. 1. 2. M. militem altum; Pl. 6. equitem alium.—32 Vox parsit est in litura in Hl. 1.—33 L. 1. facilius est.—34 Emit hosce ambos Lgg. ambo Pl. 1. in marg. H. M. V. 2. J. B. 1. Hl. 1. a quæstoribus Pl. 2.—35 Hisce J. V. 1. 2. C. a m. pr. Pll. hunc deest in Hl. 1. B. 1. V. 2. L. 1. J.—36 Quo p. is M. B. 1. Hl. 1. a m. sec. Pl. V. 2. 3. L. 1. Quo p. his C. a m. pr. servos C. V. 2. 3. L. 1. servos servom J. setum herum M.—37 J. V. 3. inter sese. L. 1. ac nomina.—40 Hl. 1. a m. pr. hanc totam fallaciam.—42 C. servavit.—44 Pl. Hl. 1. B. 1. 2. V. 2. 3. L. 1. J. G. H. M.*

#### NOTÆ

34 Quæstoribus] Inter alia munia divenderent, quorum pretium in æra-  
 id erat quæstorum, ut spolia hostium rium publicum conferrent.

Plus insciens quis fecit, quam prudens boni. 45  
 Sed inscientes sua sibi fallacia  
 Ita compararunt et confinxerunt dolum :  
 Itaque hi commenti de sua sententia,  
 Ut in servitute hic ad suum maneat patrem :  
 Ita nunc ignorans suo sibi servit patri. 50  
 Homunculi quanti sunt ! cum recogito,  
 Hæc res agetur nobis, vobis Fabula.  
 Sed etiam est, paucis vos quod monitos voluerim.  
 Profecto expedit, Fabulæ huic operam dare.  
 Non pertractate facta est, neque item ut ceteræ ; 55  
 Neque spurcidici insunt versus immemorabiles ;  
 Hic neque perjurus leno est, nec meretrix mala,  
 Neque miles gloriosus. Ne vereamini,  
 Quia bellum Ætolis esse dixi cum Aliis.

*afferant plus emolumentum imprudentes, quam scientes. Sed inscientes sic concinnarunt, et architectati sunt fraudem. Itaque hi invenerunt suo Marte, ut unus maneat servus apud suum patrem. Sic ministrat nunc ignarus suæ sortis suo patri. Quanti homines sunt æstimandi ! si bene reputemus uobiscum eorum sortem, id a nobis repræsentabitur ut res gesta, quamvis est fabula. At est præterea cujus vos monuerim. Sane utile erit audire attente hanc Fabulam. Non constat stylo vulgari et solito, non sordet carminibus impudicis de memoria abolendis. Abest hinc impudicitæ minister infidus, non infame scortum, non miles inflatus. Ne mirum videatur, si monui esse bellum Ætolis cum Eliensibus : pugna committen-*

~~~~~

itidem et sæpe. Mox, jam deest in Lgg.—45 Hl. 1. a m pr. quid fecit. Edd. quædam vet. quam sciens.—46 Hl. 1. fallacia dolum. G. sed hi inscientes.—47 V. 1. confixerunt. Lgg. dolis ; τδ dolum deest hic in Hl. 1.—50 Itaque nunc Hl. 1.—51 B. 1. quom pro cum. Hl. 1. B. 1. 2. Pl. 1. 2. 3. 4. 5. V. 2. J. G. M. H. et cod. Barth. rem cogito ; Pl. 6. rem cognito.—53 Edd. quædam vet. quod monitos vos voluerim.—55 Nam V. 3. J. Pl. 1. 6. Hl. 1.—56 Neque spurcidi Hl. 1.—57 Hic nec L. 1. pejurus Lgg.—58 Hl. 1. B. 1. C. a m. pr. gloriosus esse ne vereamini ; Lgg. gloriosusne vereamini.—59 Alidis Lgg. C. Aulidis

NOTÆ

55 *Non pertractate*] Id est, nova fabula est: quasi dicat, nunc primum inditur hæc fabula. Non repetitur ut alia, quæ jam spectatæ sæpius reponuntur. Alii *prætextate*, id est, scurriliter. 'Prætextatum' pro obscæno veteres ponebant. Aulus Gellius: 'Non prætextatis, sed puris honestisque verbis,' &c. Ma-

crobius: 'Impudica et prætextata verba jacentis.' Alii *peractate*, id est, juveniliter, lascive. Nam 'peractati' olim juvenes dicebantur. Lucilius apud Nonium, 'Inde peractate chlamides ac barbula prima.' Idem, 'Tum ephæbum quendam, quem vocant peractatum.'

Foris illic extra scenam fient prælia. 60
 Nam hoc pæne iniquum est comico choragio,
 Conari de subito nos agere tragœdiam.
 Proin, si quis pugnam expectat, lites contrahat :
 Valentio rem nactus adversarium
 Si erit, ego faciam ut pugnam inspectet non bonam : 65
 Adeo ut spectare postea omneis oderit.
 Abeo. Valet, iudices justissimi,
 Domi, bellicæ, duellatores optumi.

tur illic foris extra theatrum. Hoc enim est propemodum inconueniens apparatusi comico, si aggrediamur de repente exhibere tragœdiam. Itaque si quis desiderio tenetur pugnae, morent rixam. Si incidat in hostem robustiorem, ego efficiam ut spectator sit certaminis non ita iucundi, adeo ut vereatur deinceps spectator esse cuiusvis pugnae. Abeo. Valet, iudices, æquissimi, pace et armis strenuissimi duces.

Pll. Hl. 1. B. 1. 2. esse deest in Hl. 1. B. 1.—60 V. 2. *fiant*.—61 Lgg. et Bossch. *iniquom'st*.—62 V. 1. J. Hl. 1. B. 1. 2. *de subitontos*; V. 3. *de subitentos*. C. Pll. *Tragœdiam*.—63 Proinde Pll. 1. 2. 6. *expetat* V. 1. *expetet* V. 2. *spectet* Lgg.—65 *Sin erit* Hl. a m. pr. B. 2. J. *ego faxim nonnulli vett. ut p. cernat Bos*.—66 Pll. sex, C. *omnis*.

NOTÆ

61 *Choragio*] Est apparatus scenicus exhibendis tragœdiis et comædiis cum differebat a comico.

ACTUS PRIMI SCENA PRIMA.

ERGASILUS.

JUVENTUS nomen indidit scorto mihi,
 Eo quia invocatus soleo esse in convivio.

ERG. *Juvenes me insignierunt nomine scorti, propterea quod consuevi esse invo-*

1 *Juv. indidit scorto mihi nomen* L. 1.—2 Lgg. *in convivium*.—4 C. *ao* ;

NOTÆ

2 *Invocatus*] Est joens in hoc vocabulo: amatores enim in conviviis invocant amicarum nomina, sed non invocabant parasitorum. 'Invocatus' autem, quia significat et quem invocant, et quem non vocant; id-

Delph. et Var. Clas.

Plaut.

Y

Scio absurde dictum hoc derisores dicere,
 At ego aio recte: nam in convivio sibi
 Amator, talos cum jacit, scortum invocat. 5
 Estne invocatum, an non? est planissime.
 Verum, hercle, verum nos parasiti planius,
 Quos nunquam quisquam neque vocat, neque invocat,
 Quasi mures semper edimus alienum cibum.
 Ubi res prolatae sunt, cum rus homines eunt, 10
 Simul prolatae res sunt nostris dentibus.
 Quasi cum caletur, cochleae in occulto latent,
 Suo sibi succo vivunt, ros si non cadit:
 Item parasiti rebus prolati latent

catus in cœnis. Intelligo eos qui ridet detorquere hoc verbum aliorum: ut ego contendo id apposite dici. Nam amans invocat scortum quando mittit talos. Invocatur, an non? Invocatur sine dubio. Hoc constat per Herculem: sed in nobis parasitis magis constat, qui neque vocati, neque invocati, obligurimus semper cœnam alienam, veluti mures. Quando judicia sunt procrastinata; quando potentiores proficiscuntur rus, uno tempore res sunt procrastinatae nostro ventri. Quemadmodum cum æstus est, limaces sese continent in tenebris, vicitant suo proprio humore, si ros non depluit; sic parasiti abscondunt se in

////////

quod tamen ambigue scribitur, quasi *clio*; ad oram habet, *ut dico*; quod retinent Pll. sex. *dico* Hl. 1. 2. B. 1. 2. V. 1. 2. 3. L. 1. J. *nam scortum in* Hl. 1. B. 1. 2. Pll. V. 1. 2. L. 1.—5 *Sibi amator* Hl. 1. 2. B. 1. 2. Pll. C. *scortum* deest Pl. 5. V. 3. *invocat scortum* Hl. 1.—6 V. 1. 2. 3. L. 1. J. Lgg. Pll. Hl. 1. B. 1. 2. *an non planissime*; C. *an non planissime*. Vs. 6. 7. 8. desunt hic in Hl. 1. sed inseruntur post vs. 10.—7 *Verum h. vero* Pl. 1. Pl. 3. a m. sec. *Verum h. vere* V. 2.—8 J. *nec vocat, nec*.—10 *Voc. rus* deest in L. 1.—12 *Quasi cum calet* B. 1. *calet* est in litura in Hl. 1. *calcetur* Lgg. *cocleae* C. *cocle* Pl. 6. *cocleae* Pll. 1. 2. 3. 4. 5. *occleo* Lgg. L. 1. V. 1.—13 Lgg. C. Pl. 1. a m. sec.

NOTÆ

circo Ergasilus 'invocatum' se dicit, non quod invocetur, sed quod non vocetur. 'Invocare' est, usurpare alta voce nomen ejus quem invocant, quando jaciuntur tali ad sortiendam vicem bibendi, hoc ferme modo: 'Ergasile, te invoco.' Id fieri solebat ab amatoribus qui invocabant nomen amicarum, tanquam Numinum et Venerum suarum, ad hunc ferme modum: 'Te invoco, mea Philenium,' si jaceret talos Argyrippus scorta et parasiti ad convivia vocari soliti; et invocari soliti iidem in conviviiis, quando

jaciebantur tali ad sortiendas bibendi vices, ntpote voluptati servientes.

3 *Derisores*] Triplex parasitorum genus: Derisores, plagipatidæ, seu Lacones, et adlatores, qui vel ex suo nomine satis cognoscuntur: nam derisores erant, qui, ut asymboli cœnarent, risum e re quavis captabant: plagipatidæ erant ii in quos licebat quidvis audere: adlatores erant subdoli et vani admiratores et factorum et dictorum ejus ad ejus mensam sedere liceret.

14 *Rebus prolati*] Est rei in aliud tempus translatio. Igitur res para-

In occulto, miseri victitant succo suo, 15
 Dum ruri rurant homines quos liguriant.
 Prolatis rebus parasiti venatici
 Sumus: quando res redierunt, molossici
 Odiosicique et multum incommodistici.
 Et hic quidem, hercle, nisi qui colaphos perpeti 20
 Potis parasitus, frangique aulas in caput,
 Vel ire extra portam trigeminam ad saccum licet.
 Quod mihi ne eveniat, nonnullum periculum est.
 Nam postquam meus rex est potitus hostium,
 Ita nunc belligerant Ætoli cum Aliis. 25
 Nam Ætolia hæc est: illic captu'st in Alide

latibus iustitio indicto, infelices vitam tolerant suo succo. Interea homines quos possunt parasitari, ruri commorantur. Parasiti sumus famelici, cœnis procrastinatis: sed cum res redeunt, voraces, odiosique, et valde importuni. Et hic profecto eundem est ad saccum extra portam trigeminam, nisi qui parasitus est, potest perferre alapas, et offerre caput frangendis ollis. Est quoddam periculum ne hoc mihi accidat, postquam meus nutritus in potestatem venit hostium. Ita Ætoli bellum gerunt jam cum Eliensibus. Nam est hæc Ætolia. Philopolemus filius

~~~~~

succo. Hl. 1. *si non codit.*—15 *C. suo succo*; Lgg. *succo suo*.—16 Lgg. *ligurriant*.—17 Hl. 1. B. 1. 2. C. Pl. sex, V. 1. 2. 3. J. *venatici canes*; L. 1. *venaticique canes*.—19 Pl. 4. C. V. 1. 3. J. *incomodistici*; Pl. 1. 2. 3. 5. 6. Lgg. Hl. 1. 2. B. 1. 2. *incomodestici*.—21 *Potest* Pl. sex, V. 2. 3. L. C. J. Hl. 1. B. 1. 2. *Potes* V. 1. C.—22 *Vel extra portam* Bossch. L. 1. *poram* C. a m. pr. *ad saccum* J. Hl. 1. 2. B. 1. 2. Pl. 1. 3. 4. 5. 6. *ad sacculum* Pl. 2.—23 *Lamb. periculum est nunc*.—24 *Nam postquam* Pl. 5.—25 *Aulidis* Hl. 1. B. 1. 2. Pl. sex, V. 2. 3. L. 1. J. *aliis* Lgg. *Alidis* C. V. 1.—26 V. 2. 3. J. Hl. 1. B. 1.

NOTÆ

sitorum prolata, sunt cœnæ procrastinata, seu iustitium dentium, esuriales feriæ.

17 *Venatici*] Tam homines quam canes venationi dediti minus sunt obesi propter exercitationem crebram, atque adeo famelici inprimis, unde nata proverbialis similitudo Gallica, *affamé comme un chasseur*.

18 *Molossici*] Canes allati ex Molossia regione Epiri, ingluviei profundæ: inde comparatio cum parasitis.

19 *Odiosici*] 'Odiosicus' ab odio: 'incommodisticus' ab incom-

modo, Plantina vocabula.

20 *Colaphos perpeti*] Parasiti homines, alioquin liberi, quo lautius cœnarent, quidvis patiebantur, ut servi et vilia mancipia: et hi plagipatidæ.

22 *Portam trigeminam*] Porta Ostiensis trigemina, a tribus Horatiis et Curiatis trigemina. Extra hanc portam obsidebant vias mendici cum saccis, in quos mitterent quicquid erogaretur.

24 *Rex*] Reges appellabant parasiti eos a quibus alerentur, idque, ut videre est, per adulationem parasiti-

Philopolemus hujus Hegionis filius
 Senis, qui hic habitat: quæ ædes lamentariæ
 Mihi sunt: quas quotiescumque conspicio, fleo.
 Nunc hic occepit quæstum hunc filii gratia 30
 Inhonestum, maxume alienum ingenio suo.
 Homines captivos commercatur, si queat
 Aliquem invenire, suum quicum mutet filium.
 Nunc ad eum pergam: sed aperitur ostium,
 Unde saturitate sæpe ego exii ebrius. 35

hujus Hegionis senis, cujus adest domus, comprehensus est in Elide: quod quidem domicilium mihi genitum extorquet. Quoties video hoc, collacrymor. Hic instituit hoc commercium illiberale, et maxime alienum a suo ingenio, in gratiam sui filii. Coëmit viros bello captos, ut possit habere quempiam quocum permutet suum filium. Jam ibo ad eum: sed reseratur janua, ex qua ego excessi sæpe temulentus et satur.

////////

illic est captus in Hl. 1. 2. B. 1. 2. Pl. Aulide.—27 Philopolemeus h. Egionis C. Egionis Lgg.—29 Lgg. aspicio.—31 Inhonestum, et maxime Lgg.—33 B. 1. V. 2. Pl. C. qui commutet; Pl. 1. a m. sec. qui cummutet; V. 1. 3. L. 1. quicum mutet; J. quicum commutet. Hl. 1. qui cū commutet.—34 Pl. sex, C. hostium.—35 G. M. et Both. exivi.

NOTE

cæ germanam sororem: et hi adulescentes. inter hæc verba ostendit spectatoribus faciem theatri, in qua representabatur Ætolia.

26 Nam Ætolia hæc est] Parasitus

ACTUS PRIMI SCENA SECUNDA.

HEGIO, LORARIUS, ERGASILUS.

HE. ADVORTE animum sis tu: istos captivos duos,
 Here quos emi de præda, de quæstoribus,
 His indito catenas singulares;
 Istas majores, quibus sunt vincti, demito.

HE. Audi, Lorarie, injice catenas singulas singulis captivis quos mercatus sum heri de spoliis hostium a quæstoribus: aufer illas graviores, quibus sunt constricti.

////////

1 Avorte Lgg. Advorte animum: sis tu istos, &c. L. 1. Advorte animum sis: tu, &c. J. V. 2. duo G.—2 Heri Pl. C. G.—4 L. 1. vincti devincto; J. vincti

Sinito ambulare, si foris, si intus volent: 5
 Sed uti asserventur magna diligentia.
 Liber captivus avis feræ consimilis est:
 Semel fugiendi si data est occasio,
 Satis est: nunquam post illam possis prendere.
 Lo. Omnes profecto liberi lubentius 10
 Sumus, quam servimus. HE. non videre ita tu quidem.
 Lo. Si non est quod dem, mene vis dem ipse in pedes?
 HE. Si dederis, erit extemplo mihi, quod dem tibi.
 Lo. Avis me feræ consimilem faciam, ut prædicas.
 HE. Ita ut dicis: nam si faxis, te in caveam dabo. 15
 Sed satis verborum est: cura quæ jussi, atque abi.
 ER. Quod ego quidem nimis quam cupio ut impetret;
 Nam ni illum recipit, nihil est quo me recipiam.
 Nulla juventutis est spes: sese omnes amant.
 Ille demum antiquis est adolescens moribus: 20

Concede incedere, si lubeat seu foris, seu domi. At ut custodiantur, singulari opus est vigilantia. Solutus captivus est similis avi minime cicuri: si via aperta est semel evadendi, sufficit. Nequeus eam tenere deinceps. LOR. Sine dubio sumus universi lubentius liberi, quam servi. HE. Non tu sane mihi videris ejusmodi. LOR. Si non habeo quod impendam, sinisne ut me dem in fugam? HE. Si aufugeris, habebo statim plagas quas tibi largiar. LOR. Evadam similis avis feræ, evolabo quemadmodum dicis. HE. Non ita male; nam si fugeris, te includam in caveam. Sed est satis dictum: cura quæ imperavi, et proficiscere. ERG. Equidem quam magnopere exopto ut id assequatur: nam nisi recipiat Philopoleum, non est quo me recipiam. Nulla est spes in juventute ponenda: quivis sese amant: uno verbo ille juvenis est vetustis moribus. Nunquam exhilaravi

////////

dimitto.—7 V. 1. C. Pl. 1. 2. 3. 4. avis fere; L. 1. animus ferre.—9 Pl. 6. post illa; C. postillā; V. 1. G. Ald. Junt. Bossch. postilla. Hl. 1. prehendere; V. 1. prætere. —10 Hæc usque ad non videre Hegioni tribuuntur in V. 1. 2. 3. L. 1. J.—11 C. non de re ita; Hl. tu ita quidem. Pl. et C. hæc et totum versum seq. attribunt Lorario.—12 Hl. 1. ipse impedes.—14 V. 1. 2. L. 1. J. Pl. sex, Lgg. ut prædixisti; C. ut prædixisti; V. 3. ut prædixisti.—16 J. est verborum.—17 Quod quidem ego Hl. 1. 2. B. 1. 2. Pl. sex, C. Lgg. V. 1. 2. 3. L. 1. J. impetret J. imperet C. et Pl. 1. 2. 3. 4. 5. Hæc omnia usque ad vs. 26. L. 1. Hegioni tribuit.—18 L. 1. V. 3. quod me.—19 Nulla est spes juventutis V. 1. 2. 3. L. 1. B. 1. Pl. sex, C. Nulla est j. spes Hl. 1. Nulla spes est juventutis J.—20 Hl. 1. B. 1. 2. V. 1. 3. L. 1. J. adolescens est; C. est adhu-

NOTE

12 *Si non est quod dem*] Si non habeo quod dem tibi ad me redimendum, me dabo fugæ, ut me redimam.

15 *In caveam dabo*] Lusus est in hac

voce: nam 'cavea' et septum est includendis avibus contextum, et custodia retinendis hominibus facta, nos vernacule *cachot*.

20 *Antiquis est adolescens moribus*]

Cujus nunquam voltum tranquillavi gratiis.

Condigne est pater ejus moratus moribus.

HE. Ego ibo ad fratrem, ad alios captivos meos:

Visam ne nocte hac quippiam turbaverint.

Inde me continuo recipiam rursum domum. 25

ER. Ægre est mihi, hunc facere quæstum carcerarium,

Propter sui gnati miseriam, miserum senem.

Sed si ullo pacto ille huc conciliari potest,

Vel carnificinam hunc facere possum perpeti.

HE. Quis hic loquitur? ER. ego, qui tuo mœrore maceror,

Macesco, consenesco, et tabesco miser. 31

Ossa atque pellis sum misera macritudine.

Neque unquam quicquam me juvat quod edo domi:

Foris aliquantillum etiam quod gusto, id beat.

gratis ejus animum: ejus pater est similibus institutis ornatus. HE. Ego proficiscar ad fratrem, ad meos alios captivos: video ne egerint aliquas turbas hac nocte. Hinc uno tempore repetam rursum domum. ERG. Est mihi permolestum, quod infelix senex instituit commercium captivorum, propter captivitatem sui filii. Verum si ille potest revocari huc ulla ratione, possum perferre hunc exercere vel carnificinam. HE. Quem audio hic? ERG. Me qui discrucior tuo dolore, macesco, deficio, et conficior infelix. Nihil sum nisi ossa et cutis deploranda macie. Neque unquam quicquam quod manduco domi, me delectat: id quod comedo foris,

~~~~~

lescens.—21 Hl. 1. 2. B. 1. 2. J. V. 3. tranquillavit; et sic V. 1. a m. sec. gratus V. 1. 3. gratis V. 2.—22 C. puter est Hl. 1. B. 1. V. 1. 2. 3. J. Bossch. —23 Edd. quædam vett. atque alios.—24 C. quippiam.—26 Egre est . . . questum C.—28 Sed sin ullo B. 1. Sed si illo Hl. 1. a m. pr.—30 Quis loquitur Hl. 1. B. 1. V. 1. J.—32 C. a m. pr. Parei 2. V. 3. Bossch. sum misera; Lgg. sum misere a; J. sunt misera.—34 J. aliquantulum. Lgg. non agnoscunt τδ

NOTÆ

Quia 'antiqui mores' erant a fucio alieniores, simplicioresque. Idem in *Trinummio*: 'Antiquis vivo moribus.' Virgilius: 'Prisca et cana fides.' Terentius: 'Homo antiqua virtute et fide.' Cicero: 'Homines antiqui, qui ex natura sua ceteros fingerent.' Idem: 'In qua muliere vestigia antiqui officii remanent.' Tacit. 'Piso vultu habituque moris antiqui, et recta æstimatione severus.' Ennius: 'Moribus antiquis res stat Romana, virisque.' Quare autem laudatiores fuerint mores an-

tiquorum, alii alia dicunt; sed vera germanaque ratio est, quia homo a Deo ad Dei imaginem factus, quo vicinior est fonti suo et auctori Deo, hoc simplicior, candidior, innocentior.

26 *Quæstum carcerarium*] Hinc apparet vile fuisse et inhonestum captivorum servorumque commercium, ut nunc equorum.

29 *Carnificinam facere*] Odio sunt et contemptui carnifices, ut fuerunt semper.

HE. Ergasile, salve. ER. Di te bene ament, Hegio. 35

HE. Ne fle. ER. egone illum non fleam? egone non defleam

Talem adolescentem? HE. semper sensi filio

Meo te esse amicum, et illum intellexi tibi.

ER. Tum denique homines nostra intelligimus bona,

Cum quæ in potestate habuimus, ea amisimus. 40

Ego, postquam gnatus tuus potitu'st hostium,

Expertus quanti fuerit: nunc desidero.

HE. Alienus cum ejus incommodum tam ægre feras,

Quid me patrem par facere est, cui ille est unicus?

ER. Alienus ego? alienus ille? ha, Hegio! 45

Nunquam istuc dixis, neque animum induxis tuum.

Tibi ille unicu'st, mihi etiam unico magis unicus.

HE. Laudo, malum quom amici tuum ducis malum.

Nunc habe bonum animum. ER. eheu! HE. huic illud dolet,

adhuc suave est tantisper. HE. Ergasile, salve. ER. Dii te diligant bene, Hegio. HE. Noli lacrymari. ER. Egone non illum deplorabo? Egone non lugeam ejusmodi juvenem? HE. Semper animadverti te esse amicum mei filii, et novi tuum illum esse. ER. Quando privati sumus iis quorum compotes fuimus, tum demum agnoscimus nostra bona. Postquam tuus filius venit in potestatem hostium, ego agnovi quanti fuerit: nunc ejus desiderio tencor. HE. Quandoquidem alienus tam doles ejus vicem, quid est æquum me testari patrem, cui est unicus? ER. Alienus ego? alienus ille? Ah Hegio! nunquam dixeris istud, neque induxeris in tuum animum. Habes unicum, habeo magis unicum unico. HE. Æstimo, quia existimas malum amici esse tuum malum. Nunc esto bona mente. ER. Eheu! HE. Id

////////

etiam.—35 Ergo sile salus C. Egio Pl. sex, C.—36 Egone illum fleam? Hl. 1. B. 1. 2. L. 1. J. V. 2. Pl. sex, C. ego me non defleam Hl. B. 1. 2. L. 1. J. V. 2. Pl. sex.—37 Pl. tres, adolescentem.—39. 40 Hi versus in V. 1. 2. et L. 1. Hegioni tribuntur.—41 Hl. 1. B. 1. potitus est. C. ostium.—45 V. 1. L. 1. Pl. 1. 4. 6. ah hegio; Lgg. alienus: a Hegio; interjectio deest in Pl. 3.—46 L. 1. dixeris; V. 1. induxisti.—47 Hl. 1. B. 1. unicus est. Edd. quædam vett. qui mihi est unico.—48 Lgg. et al. ap. Bossch. dicis.—49 Eheu Hl. 1. J.

NOTÆ

39 *Tum denique*] Expressum ex Sophocle in Ajace, Οἱ γὰρ κακοὶ γινώμαιοι τὰ γὰθον χερσὶν ἔχοντες, οὐκ ἴσασι πρὶν τις ἐκβᾶλῃ. Mali qui habent in manibus bona, non agnoscunt donec amiserint. Horatius: 'Virtutem incolumem odimus; Sublatum ex oculis quærimus invidi.'

44 *Unicus*] *Unicus* non dicitur qui unus sit sine fratre, sed qui unice dilectus. Græci unicum dicunt ἀγαπητόν. Salomon de se in Proverbiis, 'Cum tener essem et unicus coram matre:' plures enim erant filii David ex Bersabea.

49 *Huic illud dolet*] Hæc ad spec-

Quia nunc remissus est edendi exercitus. 50
 Nullumne interea nactus, qui posset tibi
 Remissum, quem dixisti, imperare exercitum?
 ER. Quid credis? fugitant omnes hanc provinciam
 Quoi obtigerat, postquam captus est Philopolemus tuus.
 HE. Non pol mirandum est, fugitare hanc provinciam. 55
 Multis et multigeneribus opus est tibi
 Militibus: primum dum opus est pistoriensibus;
 Eorum sunt genera aliquot pistoriensium:
 Opus paniceis, opus placentinis quoque,
 Opus turdetanis, opus est ficedulensibus: 60
 Jam maritimi omnes milites opus sunt tibi.
 ER. Ut sæpe summa ingenia in occulto latent!

hic iniquo animo fert, quia exercitatio edendi est nunc intermissa. Nullumne nactus es interea qui posset tibi instaurare exercitationem quam dixisti intermissam? ERG. Quid arbitraris? Omnes declinant hoc munus, postquam tuus Philopolemus, cui contigerat, captus est. HE. Per Pollucem non mirum si fugitant hoc munus. Conducendi sunt multi et multi generis homines. Primo est opus pisto-ribus: sunt quædam generu pistorum. Opus panificis, opus etiam placentariis, opus turdorum mercatoribus, opus ficedularum, jam omnes coqui maritimi tibi sunt opus. ERG. Ut

////////

He heu B. 1.—50 V. 3. B. 1. edundi remissus; Hl. 1. remissū est edundū.—51 Lgg. nactus es; Bossch. nactus; L. 1. natus.—52 Lgg. C. quem dixit; L. 1. quem dixisti; Pl. 3. quem dix, sine vocis ommissa.—53 V. 2. fugitant homines. V. 3. hanc omnes.—54 Quod Hl. 1. B. 1. 2. V. 1. 2. 3. L. 1. J. Pll. sex, C. tuus delet Bossch.—55 B. 1. V. 3. fugitare mirandum est.—56 B. 1. Voss. 1. 3. multis generibus; Leid. 1. duo Pll. multis gentibus. Lgg. opu'st tibi.—57 Meursii codex et Pl. 3. primo dum. Lgg. V. 1. 2. 3. L. 1. J. C. Pll. sex Pistorensibus.—58 Hl. 1. B. 1. V. 1. 3. aliquot genera. Lgg. G. H. M. Pistorensium.—59 Opus est paniceis Pl. 5. O. p. est L. 1. J. Lgg.—60 O. turdenta-

NOTÆ

tatores conversus Hegio.

56 *Multigeneribus* . . . *Militibus*] Id est, servis ad ministrandum mensis, qui Promocondo duce et imperatore ultro citroque comeant cum variis armis convivalibus.

57 *Pistoriensibus*] Pistorium oppidum Italiæ, unde per allusionem ad incolam hujus Urbis patronymico vocabulo pistoros exprimit.

59 *Paniceis*] Et patronymicum joculare est,

Placentinis] Planum est et patronymicum, et allusio.

60 *Turdetanis*] Turdetani Gadium accola, a turdis Græc.

Ficedulensibus] Patronymicum a Ficedula avicula, quæ, ut ipsum sonat verbum, ficos edit ut plurimum. *Pivoine*.

61 *Maritimi omnes*] Inde et patronymica fingere potest quilibet a piscatoribus, a piscibus.

Hic qualis imperator nunc privatus est!

HE. Habe modo bonum animum: nam illum confido domum

In his diebus me reconciliassere. 65

Nam ecce hic captivum adolescentem Alium,

Prognatum genere summo, et summis divitiis:

Hoc, illum me mutare, confido fore.

ER. Ita Di Deæque faxint. HE. sed num quo foras

Vocatus ad cœnam? ER. nusquam, quod sciam. 70

Sed quid tu id quæris? HE. quia mihi est natalis dies;

Propterea te vocari ad cœnam volo.

ER. Facete dictum. HE. sed si pauxillum potes

Contentus esse. ER. næ perpauxillum modo:

Nam istoc me assiduo victu delecto domi. 75

HE. Age sis, rogo. ER. emin' tu? HE. nisi qui meliorem afferet.

plerumque excelsæ animæ latent in abscondito! dux stat inter privatos. HE. Esto jam a quo animo. Nam spero fore ut cum ego revocarero domum intra hos dies. Etenim ecce mihi est hic adolescens captivus Eliensis, ortus illustri familia et amplissimis opibus: spero fore ut ego eum permutem cum illo. ERG. Ita Dii Deæque faciant. HE. Verum invitatusne es ad convivium aliquod foras? ERG. Nullo modo sane, quod norim. Sed quare a me petis tu id? HE. Quoniam hic meus est natalis dies: idcirco cupio te invitare ad convivium. ERG. Lucunde dictum! HE. Sed si potes csse contentus paucis. ERG. Certe perpauxillo fuero: nam delector isto victu quotidiano domestico. HE. Age si vis rogo. ERG. Emptumne vis? HE. Nisi qui meliorem conditionem afferet. ERG. Quæ conditio

////////

nis Hl. 1. B. 1.—61 *Jamjam J.*—64 *Voc. modo deest* in V. 1. 3. J. Hl. 1. B. 1.—65 *Nonnulli Pl. reconciliasse.*—66 Hl. 1. *hic captum, et captivum* in marg. *adolescentem capteivom* V. 2. 3. *adolescentem alium captivum nonnulli* Lgg. *captivum hic Pl. hic ecce a. captivum* B. 1.—69 *Lgg. quo fueras; Hl. 1. sed num quoque foras.*—70 *Vocatus es ad Pl. 1. a m. sec. Pl. 3. a m. pr. nusquam pot, quod sciam* Ald. *Junt. nusquam equidem, quod edd. quædam vet. nusquam, quod equidem* Bossch.—71 *Sed q. dum id Hl. 1. V. 2. 3. J. Sed q. diu id* V. 1. L. 1. *quia deest* in B. 1. *mi natali'st* Bossch.—72 Hl. 1. *ad cenam te vocari; C. a m. pr. vocari ad te nam volo.*—74 *Pl. 1. 2. Contentus; C. Contemptus. Lgg. ne per pauxillum.*—75 *C. meas si duo victu.*—76 V. 1. 2. 3. L. 1. J. Hl. 1. B. 1. 2. *roga. Hl. 1. emptum nisi quis; B. 1. emptum nisi qui. Pl. sex, C.*

NOTÆ

63 *Hic qualis imperator]* Ergasilus jocum joco remittitur, et statim imperatorem Hegionem salutatur, ut cum eo cœnet.

71 *Natalis dies]* Mos semper fuit, ut quivis natalis diei maxime recorde-

tur, et quibus potest lætitiæ signis, maxime vero cœna celebret.

76 *Rogo [roga]* Conventiones scripto consignatæ, seu verbo tantum expressæ, certis verbis constant. Itaque *roga*, id est interroga. Em-

ER. Quæ mihi atque amicis placeat conditio magis ?

Quasi fundum vendam, meis me addicam legibus.

HE. Profundum vendis tu quidem, haud fundum mihi.

Sed si venturus, tempori. ER. hem ! vel jam otium est. 80

HE. I modo, venare leporem : nunc erim tenes.

Nam meus scruposam victus commeet viam.

ER. Nunquam istoc vinces me, Hegio ; ne postules :

Cum calceatis dentibus veniam tamen.

HE. Asper meus victus sane est. ER. sentisne esitas ? 85

HE. Terrestris cœna est. ER. sus, terrestris bestia est.

HE. Multis oleribus. ER. curato ægrotos domi.

arrideat plus mihi atque amicis? Quasi in vendendo fundo me subijciam meis conditionibus. HE. Tu sane mihi vendis profundum ventrem, non fundum agri: sed si tempestive veneris. ERG. Hem! vel jam otium est. HE. I sane, venare leporem, nunc accipitrem habes; nam mea cœna constat cibis minime delicatis, et duris. ERG. Nunquam me superabis hac ratione, Hegio, ne expectes: tamen adero cum dentibus calceatis. HE. Meus cibus est profecto non mollis. ERG. Comedisne repes? HE. Est cœna terrestris. ERG. Aper terrestris est fera. HE. Vescor oleribus. ERG. Curam ægrotorum gere domi. Numquid vis? HE.

////////

emtum.—77 *Quem C.*—78 *Bossch. et edd. quædam vett. vendens. Hl. 1. a m. pr. meisque adicam; Leid. 1. J. meis me abdicam.*—79 *Proh fundum Hl. 1. B. 1. Lgg. L. 1. J. V. 1. 3. haud fumum Lgg.*—80 *Lgg. temperi. Hl. 1. B. 1. emulis jam otium est; J. emulis jam otium est; Pl. 2. emtis j. o. est; Pl. 1. in marg. filius j. o. est; Pl. 1. a m. pr. em lis jam otium est; V. 1. silvis jana o. est.*—81 *Immo Lgg. venire Pl. 5. venare est in litura in Hl. 1. itym cenes Hl. 1. grim cenes V. 3. itim canes B. 1. itim cenes J. irim tenes V. 1. Lgg. ihrims tenes L. 1. ithim tenes al. Lgg. Pl. 2. ytim tenes V. 1. Pl. 1. grim tenes Pl. 4. itim tenes Pl. 3. 6. retim tenes Pl. 5.*—82 *Num meus Lgg. Nom meus al. Lgg. Non meus V. 1. 2. 3. J. Non meum L. 1. commetat V. 1. 2. 3. Lgg. B. 1. Hl. 1. in marg. et Bossch. commetat C. Pl. 1. 2. 4. 5. commutat Pl. 3.*—83 *V. 3. istec. C. Hejo.*—84 *Cum calciatis B. 1. V. 3. Num calcentis Scal. Cum calciatis J.*—85 *est sane Hl. 1. B. 1. sentisne hæsit as Hl. 1. B. 1. V. 2. 3. L. 1. J. et hæc verba Hegioni tribuunt. V. 1. sentisne? essitas.*—87 *M. holeribus C.*

NOTÆ

tionem enim ordiebantur ab his verbis, ‘Emisne?’ Quod cum efferatur per interrogationem, quando Hegio ad parasitum ait, *roga*, id est, dic mihi, Emisne? jocus in parasitum, qui se proponat venalem pro cœna.

Emin’ tu] Moris erat ut in vendendo quopiam, qui venderet clara voce diceret emtori, ‘Emisne?’ responderet emtor, ‘Emtum:’ et his duobus verbis ultro citroque prola-

tis, res erat emtoris quasi consignatis tabulis.

Meliorem afferet] Supple ‘conditio-nem.’ Ellipses ejusmodi vulgo fiunt in iis quæ adeo crebra sunt, ut uno verbo intelligantur. Non est alsimile id vernaculi nostri, *On m’en donne davantage, supple d’argent.*

79 *Profundum]* Id est, ventrem.

81 *Erim [cirim] tenes]* Accipitrem.

87 *Multis oleribus]* Ex parasiti responsione patet curatos illis tempori-

Nunquid vis? HÆ. venias tempori. ER. memorem mones.
 HÆ. Ibo intro, atque intus subducam ratiunculam,
 Quantillum argenti mihi apud trapezitam siet. 90
 Ad fratrem, quo ire dixeram, mox ivero.

Adesto tempestive. ERG. Mones memorem. HÆ. Introibo, atque subducam intus nonnullam rationem, quantum mihi sit pecuniæ apud argentarium. Modo proficiscar ad fratrem, quo dixi me iturum.

Hæc verba Ergasilo tribuuntur in L. 1. et V. 3.—88 Lgg. C. *temperi*.—
 90 *Quantulum* Hl. 1. *mihi* deest in V. 1. *mi* V. 1. 2. L. 1. J. Bossch. *trapeze-*
tam Lgg. *fuet*, pro *siet*, V. 1.—91 C. Pll. sex, Hl. 1. B. 1. 2. *mox iero*.

NOTÆ

bus ægrotos oleribus et herbis. 90 *Trapezitam*] Trapezitæ dahatur
 89 *Subducam ratiunculam*] Digitis pecunia, quo fœnus majus esset, vel
 numerabo. tanquam depositum.

ACTUS SECUNDI SCENA PRIMA.

LORARIU, PHILOCRATES, TYNDARUS.

Lo. Si Dii immortales id voluere, vos hanc ærumnam
 exequi,
 Decet id pati animo æquo: si id facietis, levior labos erit.
 Domi fuistis, credo, liberi:
 Nunc servitus si evenit, ei vos morigerari mos bonu'st,
 Eamque herili imperio ingeniis vestris lenem reddere. 5

Lo. Si Dii immortales statuerunt vos perferre hunc mœrorem, oportet cum tolerare mente æqua: si præstetis id, molestia erit tolerabilior. Fuistis liberi apud vestros, ut credo. Nunc si servitus accidit, est rectæ frugi ei vosmet subijcere, et eam efficere suavem vestra industria, parendo ultro mandato domini. Oportet

1 *Si* deest in Hl. 1. B. 1. 2. L. 1. V. 1. 3. *hanc* vos V. 3. *volverunt* vos *hanc*
 Lgg.—2 Pll. sex, Hl. 1. B. 1. V. 3. J. *æquo animo*.—4 *Servitus* nunc L. 1. V.
 3. *si eveniet* L. 1. *bonus est* Hl. 1. B. 1. 2.—5 *Eamque et herili* V. 1. 2. 3.

NOTÆ

2 *Levior*] Horatius: 'Durnum: sed bellum, concordia; cetera, quorum
 levius fit patientia, Quicquid corri- Adventu manet incolumis natura abi-
 gere est nefas.' tuque: Hæc soliti sumus, ut par est,
 4 *Evenit*] Lucret. 'Servitium con- eventa vocare.'

tra, libertas, divitiæque, Paupertas, 5 *Herili imperio*] Curtius: 'Regum

Indigna digna habenda sunt, herus quæ facit. PH. oh!
oh! oh!

Lo. Ejulatione haud opus est: oculis multam miseriam
additis.

In re mala animo si bono utare, adjuvat.

PH. At nos pudet, quia cum catenis sumus. Lo. at pigeat
postea

Nostrum herum, si vos eximat vinculis, 10

Aut solutos sinat, quos argento emerit.

PH. Quid a nobis metuit? scimus nos

Nostrum officium quod est, si solutos sinat.

Lo. At fugam fingitis: sentio quam rem agitis.

PH. Nos fugiamus? quo fugiamus? Lo. in patriam.

PH. apage: haud nos id deceat 15

Fugitivos imitari. Lo. immo edepol si erit occasio, haud
dehortor.

vos existimare ea esse justa, quæ herus gerit injuste. PH. Oh! oh! oh! Lo. Non est ingemiscendum: adjicitis luctum luctui. Si sit mens constans, adjurabit in adversis. PH. Sed nos pudet, quoniam sumus in vinculis. Lo. Sed nostrum dominum pigeat modo, si vobis adimat vincula, et patiatur eos quos mercatus est pecunia, esse solutos. PH. Quid a nobis metuit? scimus nos quod est officium nostrum, si sinat solvi. Lo. Sed meditamini fugam: intelligo quid moliamini. PH. Nos fugiamus? Quo fugiamus? Lo. In patriam. PH. Apage! dedecet nos imitari fugitivos. Lo. Immo per ædem Pollucis, si erit locus fugæ, non deterreo. PH. Concedite

~~~~~

J. L. 1. Hl. 1. B. 1. 2. Pl. sex, C. *et herile imperium* Bossch.—6 Oi, eoi, ci Bossch. oho, hoh V. 2. 3. C. Pl. 2. oho, oh V. 1. Pl. 4. ho, ho L. 1. ohoh Pl. 3. 6. oh, oh J. ho, hoh Lgg. oh, oh, oh, Pl. 5.—7 V. 1. J. *opus est multa. Oculis multa misera cuditis*; L. 1. o. est multa. O. m. miradicitis; V. 1. C. Lgg. o. est multa. Oculis multa miraculitis; V. 3. o. est multa. O. m. miraculitis miraditis; Hl. 1. o. est multa: oculi multa mira cuditis; B. 1. Pl. 1. a m. sec. Pl. 3. 4. 5. o. est: multa oculis multa mira cuditis; Pl. 6. multa multa miseriu cuditis; Pl. 2. *Ejulationem: aut o. est multa oculis multa: mira dicis*; Ven. 1. Bon. multa mira dicis; al. *multam miseriam additis*. Alii aliter. Vss. 7. 8. transpositi sunt in Hl. 1.—9 C. *cum catenatis*; Pl. sex, *cum catenis*; Parei 1. 2. *quia concatenati sumus. C. od pigeat*; Lgg. *at pigebit*.—10 N. *erum C. Pl. sex. vos iam si* Bossch.—11 *Haud solutos V. 3. sinatque quos L. 1.*—14 *At fugiam fugitis J. V. 1. 2. 3. L. 1. Hl. 1. B. 1. 2. fugitis Lgg. scio quam J. Hl. 1. B. 1. 2. Lgg. agitis J. V. 1. 2. 3. L. 1.*—15 *Voc. apage deest in J. Hl. 1. B. 1. haud nos decet J. Hl. 1. B. 1. haud id nos decet V. 1. L. 1. haud nos nos decet*

NOTÆ

ducumque clementia non in ipsorum rent, ingeniis sita est. Obsequio modo, sed etiam in illorum, qui pa- mitigantur imperia.

PH. Unum exorare vos sinite nos. Lo. quidnam id est?

PH. ut sine his arbitris

Atque vobis, nobis detis locum loquendi.

Lo. Fiat: abscedite hinc: nos concedamus huc: sed brevem orationem incipesse.

PH. Hem istuc mihi certum erat: concede huc. Lo. abite ab istis. TY. obnoxii ambo 20

Vobis sumus propter hanc rem; eum, quæ volumus nos, Copia est, ea facitis nos compotes.

PH. Secede huc nunc jam, si videtur, procul;

Ne arbitri dicta nostra arbitrari queant:

Neve permanet palam hæc nostra fallacia. 25

Nam doli non doli sunt, nisi astu colas,

Sed malum maxumum, si id palam provenit.

Nam si herus mihi es tu, atque ego me tuum esse servum assumulo,

Tamen viso opu'st, cauto est opus, ut hoc sobrie, sineque arbitris,

Accurate hoc agatur, docte et diligenter. 30

Tanta incepta res est: haud somniculose hoc

nobis implorare a vobis unum. Lo. Quid est hoc? PH. Ut nobis prabeatis licentiam colloquendi sine his testibus atque vobis. Lo. Esto, migrate hinc; nos pergamus huc; sed institute confabulationem brevem. PH. Hem! mihi proponam hanc brevitatem oratori. Veni huc, Tyndare. Lo. Abite ab istis. TYN. Vobis sumus uterque devincti, quando conceditis quod nos rogamus, et nos ejus facitis compotes. PH. Secede huc nunc jam longe, si placet, ne testes audiant nostra verba, et ne detegatur noster dolus. Nam dolus non est dolus, nisi instruat callide. Sed est ingens labes, si id pateat. Nam si tu es meus herus, atque ego fingo me esse tuum servum, tamen est videntium et cavendum ut id geratur accurate, perite, et strenue, et sine testibus. Res tanta est jam instituta, non est ge-

//////////

V. 3.—16 F. i. apage Hl. 1.—17 Lgg. C. Pil. sex, hisce. L. 1. arbitris cæpit.—19 J. V. 3. hinc vos conced. Lgg. V. 3. incepisse; al. incipisse.—21 Lgg. quam volumus; C. Pil. 1. 3. 4. 5. 6. cumque volumus; Pl. 2. cuique volumus.—22 Verbum est deest in Pl. 4. J. et Hl. 1. a m. pr. est ea delet Bossch. Primum copia fucitis Pl. 6.—25 Lamb. pro manet. Mox palam delet Bossch.—26 J. Hl. 1. ni astu colas; C. et Pil. tres, ni astu colas; Hl. 1. a m. sec. colas.—27 J. Hl. 1. palam id.—28 Bossch. tu mihi es. C. assumulo; V. 1. 2. J. servum esse.—29 V. 1. 2. J. cauto est opus; L. 1. V. 3. cauto opus est; B. 1. viso opus est, cauto opus est; Hl. 1. viso opus est, cauto est opus. Mox hoc deest in Hl. 1. a m. pr.

NOTÆ

23 *Secede huc nunc jam*] Philocrates convertit ad Tyndarum, ita ut lora-tes avertit a lorariis orationem, et rii minime audiant.

Agendum est. TY. ero, ut me voles esse. PH. spero.

TY. Nam tu nunc vides pro tuo caro capite,

Carum offerre meum caput vilitati.

PH. Scio. TY. at scire memento, quando id, quod voles, habebis. 35

Nam fere maxima pars morem hunc homines habent: quod sibi volunt,

Dum id impetrant, boni sunt: sed id ubi jam penes sese habent,

Ex bonis pessimi et fraudulentissimi

Sunt: nunc ut te mihi volo esse, esse autumo.

Quod tibi suadeam, suadeam meo patri. 40

PH. Pol ego te, si audeam, meum patrem nominem:

Nam secundum patrem tu es pater proximus.

TY. Audio. PH. et propterea sæpius te, ut memineras, moneo.

rendum id oscitanter. TYN. Ero ut voles me esse. PHI. Spero. TYN. Nam tu animadvertis me obicere nunc meum caput exitio pro tuo capite. PHI. Animadverto. TYN. At recordare te animadvertere id, quando habebis id quod tibi proponis. Nam maxima pars hominum consuerit; sunt boni dummodo consequantur id quod contendunt: sed statim atque habent id in sua potestate, eradunt ex bonis nequissimi et perfidissimi. Nunc existimo te esse ejusmodi erga me qualem optem. Suadeam meo patri id quod tibi suadco. PHI. Per Pollucem ego te appellem meum patrem, si audeam; nam post patrem mihi es proximus. TYN. Audio. PHI. Et idcirco te moneo sæpius ut recorderis: ego non sum tuus

////////

sine arbitris edd. quædam vett.—30 Accurate agatur J. et Bossch.—33 Lgg. capite caro.—34 V. 1. 2. 3. L. 1. et Bossch. me meum.—35 Bossch. at scire tum.—36 Nam pars maxima fere homines habent hunc morem: quod volunt sibi Bossch. habent homines J. quod si volunt B. 1. a m. pr. quod volunt sibi Hl. 1.—37 Bossch. sunt boni. Mox, jam deest in V. 3. id ubi penes iam Bossch. penes Lgg.—39 Fiumt Bossch. nunc, ut mihi te rolo, esse autumo Hl. 1. B. 1. 2. C. Pll. sex, V. 1. 2. 3. J. L. 1. Bossch.—40 Edd. vett. suadeo.—41 Pll. sex,

NOTÆ

36 *Maxima pars . . . homines*] Pro 'hominum.' Enallage. Cicero vocat 'hos astutos et ingratos.' Catullus: 'Qui dum aliquid cupiens animus prægestit apisci, Nil metuunt jurare, nihil promittere parcunt. Sed simul ac cupidæ mentis satiata libido est, Dicta nihil metnere; nihil perjuria

curant.' Callimaclus: *Πρὶν τι λαβεῖν φιλέουσι, ἀτὰρ στρυγέουσι λαβόντες. Ἀντεquam recipiant, amant; frigent postquam receperint.*

40 *Suadeam meo patri*] Proverbialis formula ejus qui cuiquam salutare consilium aperit.

Non ego herus tibi, sed servus sum : nunc obsecro te hoc unum,

Quoniam nobis Di immortales animum ostenderunt suum,
Ut qui herum me tibi fuisse, atque esse nunc conservum
velint ; 46

Quod antehac pro jure imperitabam meo, nunc te oro per precem,

Per fortunam incertam, et per mei te erga bonitatem patris,

Perque conservitium commune, quod hostica evenit manu,
Ne me secus honore honestes, quam ego te, cum servibas mihi, 50

Atque ut qui fueris, et qui nunc sis, meminisse ut memineris.

TY. Scio quidem me te esse nunc, et te esse me. PH.
hem ! istuc si potes

Memoriter meminisse, inest spes nobis in hac astutia.

herus, sed servus. Nunc rogo te hoc unum, quia Dii immortales nobis patefecerunt quid vellent, et se voluisse, me fuisse tuum herum, atque velle nunc me esse tuum conservum : quod antea mundubam pro meo jure, nunc te rogo idem per sortem inconstantem, et per bonitatem mei patris erga te, perque conservitium commune quod accidit hostili manu, ne me afficias majori reverentia, quam ego te, quando mihi ministrabas ; atque, ut recorderis, recordari qui fueris, et qui sis nunc. TYN. Intellego profecto me esse nunc tuum herum, et te esse meum servum. PH. Hem ! si potes recordari istud, est nobis spes in hac astutia.

C. V. 1. 2. 3. L. 1. J. *si te audeam*.—43 Hl. 1. J. *te sapiens*.—44 B. 1. V. 3. *sed tibi servos sum : nunc te obsecro ;* τὸ *sed* deest in L. 1.—45 *Di im. nobis* V. 3. L. 1. J. Hl. 1. B. 1. 2.—46 L. 1. *esse non conservum*.—47 Hl. 1. a m. pr. non agnoscit pro. Parei 2. *nunc oro*, omisso pronomine.—48 Edd. quædam vett. *ted* erga.—50 V. 1. 2. L. 1. Hl. 1. B. 1. Pl. C. Bossch. *honestes, quam quom*. B. 1. 2. Hl. 1. *serviebas*.—51 L. 1. *qui fuerit*. Hl. 1. *nunc sies*.—52 V. 3. *hero istuc*.

NOTÆ

- 47 *Per precem*] Deam. Homerus : numeu est instabile.
Καὶ γάρ τε λίται Διὸς κοῦραι μεγάλοι. 49 *Conservitium*] Bonorum malorumque communio et societas augeat conjunctionem et amicitiam.
Nam preces sunt filiae Jovis magnæ.

48 *Per fortunam incertam*] Fortuna

ACTUS SECUNDI SCENA SECUNDA.

HEGIO, PHILOCRATES, TYNDARUS.

HE. JAM ego revertar intro, si ex his quæ volo exquisivero.

Ubi sunt isti, quos ante ædis jussi huc produci foras?

PH. Edepol tibi ne quæstioni essemus, cautum intellego;
Ita vinclis custodiisque circummœniti sumus.HE. Qui cavet, ne decipiatur, vix cavet, cum etiam ca-
vet. 5

Etiam cum cavisse ratus est, sæpe is cautor captus est.

An vero non justa causa est, ut vos servem sedulo,

Quos tam grandi sim mercatus præsentī pecunia?

PH. Neque pol tibi nos, quia nos servas, æquom est vitio
vortere:

Neque te nobis, si abeamus hinc, si fuat occasio. 10

HE. Ut vos hic, itidem illic apud vos meus servatur filius.

PH. Captus est? HE. ita. PH. non igitur nos soli igna-
vi fuimus.

HE. Ego redibo modo in ædes, si ab iis petivero ea quæ volo. Ubi sunt isti quos mandavi adduci huc ante ædes? PH. Per ædem Pollucis animadverto a te esse provisum ne essemus quærendi, adeo circumventi sumus vinculis et præsiidiis. HE. Qui videt ne fallatur, vix videt quando etiam videt; quando etiam arbitratus est se cavisse, plerumque is observator fallitur. An vero non est justa ratio cur vos custodiam diligenter, quos emi pecunia numerata tam numerosa? PH. Per ædem Pollucis neque par est nos tibi vortere vitio, quia nos custodis; neque debes nobis vortere vitio, si evadamus hinc, si occasio sese offerat. HE. Ut meus filius custoditur illic apud vos, itidem vos hic. PH. Tenemus hominem? HE. Etiam. PH. Nos non extitimus ergo uni imbelles? HE. Secede huc; etenim sunt quæ

//////////

1 Jam revertar J. ex iis L. 1. inquisivero edd. quædam vett.—2 Pl. ædes. Hl. 1. jossi.—3 Pronomen tibi deest in J. ne in questione C. Pl. 5. ne questione V. 1. 2. 3. L. 1. Pl. 1. 2. 3. 4.—4 V. 1. B. 1. circummœniti; Hl. 1. a m. pr. circum mœniti; L. 1. circummœniti.—6 Bossch. ratu'st; M. sæpius cautor. V. 1. raptus est.—7 Edd. quædam vett. cur vos; et sic Lamb.—8 J. sum. B. 1. 2. Hl. 1. J. præsentia pecunia.—9 Neque edipol Hl. 1. J. equom stultio vortere C. a m. pr. æquom stultio Pl. 1. a m. pr. et Pl. 2. stultio etiam V. 1. scultro L. 1. stultitie Pl. 3. 4. 5. 6. V. 2. 3. J. Hl. 1. B. 1. 2.—10 Hl. 1. a m. pr. si fiat.—11 C. aput.—12 Lgg. C. a m. pr. V. 1. ignari; L. 1. non ignari nos soli fui-

NOTÆ

4 Circummœniti] Pro 'circummu- 'pœmœrinum' post 'mœros,' id est
niti' sumus; antique dictum æ pro 'muros.'
n, 'mœri' pro 'muri;' unde mansit 10 Fuat] Ab antiquo 'fuo, fuis:'

HE. Secede huc: nam sunt ex te quæ solo scitari volo, Quarum rerum te falsiloquum mihi esse nolo. PH. non ero, Quod sciam: si quid nescivi, id nescium tradam tibi. 15 TY. Nunc senex est in tonstrina: nunc jam cultros attinet. Ne id quidem involucre injicere voluit, vestem ut ne inquinet.

Sed utrum, strictimne attonsurum dicam esse, an per pectinem,

Nescio: verum si frugi est, usque admutilabit probe.

HE. Quid tu? servus ne esse, an liber mavelis? memora mihi. 20

PH. Proximum quod sit bono, quodque a malo longissime,

Id volo: quanquam non multum fuit molesta servitus: Nec mî secus erat, quam si essem familiaris filius.

TY. Eugepæ! Thalem talento non emam Milesium:

opto accipere a te uno, et nolo te esse falsidicum in iis rebus. PH. Non ero, quod sciam: si aliquid ignorem, tibi dicam me id nescire. TY. Jam senex est in tonstrina, tenet jam Philocrates forfices: ne voluit quidem sese succingere involucre, ne fœdet indumenta. Verum ignoro utrum attondeat an ad cutem, an ad pectinem. Sed si sapit, decurtabit penitus. HE. Quid tu? matissime esse servus, an liber? Dic mihi. PH. Volo id quod sit finitimum bono, et quod remotissimum a malo: quamvis servitus minime fuit incommoda: neque mihi fuerit secus quam si essem filius familiaris. TY. Eugepæ! non mercatus fuero Thalcem Milesium

mus.—13 Lgg. V. 1. 2. 3. J. L. 1. quæ ex te solo.—14 Quorum Hl. 1. falsiloquum C. falsum loquum V. 3. falsiloquum nolo Lgg. mihi te esse L. 1.—15 Quid sciam L. 1. si quod V. 1. 3. nescio C. a m. pr. tradam tibi id nescium L. 1.—16 C. Pl. in tonstrina. Pl. 5. cultros acuit; al. cultros atteret, vel afferet.—17 Ne is quidem Dissald. sc. Philocr. injicere est in litura in Hl. 1. inicere C. Pl. 1. 2. 4. ut deest in J.—18 V. 2. strictimne. V. 1. ad tonsorem. C. adtonsurum.—19 Lgg. frugi'st. V. 1. amutilabit; C. admutila labit probe.—20 Lgg. servos.—21 Codd. quinque Gronovii, H. M. G. bonum.—23 Nec mihi C. et sex Pl.—24 Euge pol talem Hl. 1. Pl. 1. a m. sec. Pl. 6. a m. sec. V. 1. 3. Euge po talem Pl. 4. V. 2. J. Euge ol talem Pl. 6. a m. pr. Euge ob talem Pl. 5. L. 1. Euge ho talem Pl. 2. Euge pe talem Pl. 3. Euge petalem talento C.

NOTÆ

unde manet 'fui,' et quæ ex illo præterito sobolescunt tempora: a 'futurum,' 'futurus.'

12 Non . . soli ignavi fuimus] Heroicis illis temporibus, aut vincendum erat aut moriendum; capi aut fugere, ignaviæ tribuebatur.

16 Nunc senex est in tonstrina]

Delph. et Var. Clas.

Longa et elegans allegoria Hegionis senis, ad quem emungendum accingunt sese juvenes duo, Philocrates et Tyndarus. Hic seorsim et solus secum loquitur.

24 Thalem talento non emam] Gratulatur astutiæ domini sui Philocratis, qui servum simulat, et eum sapi-

Plaut.

Z

Nam ad sapientiam hujus nimius nugator fuit. 25

Ut facete orationem ad servitutem contulit!

HE. Quo de genere natu' st illic Philocrates? PH. Polyplusio :

Quod genus illic est unum pollens atque honoratissimum.

HE. Quid ipse hic? Quo honore est illic? PH. summo, atque ab summis viris.

HE. Tum igitur ei cum in Aleis tanta gratia est, ut prædicas, 30

Quid divitiæ, sunt ne opimæ? PH. unde excoquat se-
vum senex.

HE. Quid pater? vivitne? PH. vivum, cum inde abiimus,
liquimus.

Nunc vivat, nec ne, id orcum scire oportet scilicet.

uno talento : nam ille fuit nimis insulsus, si conferatur cum hujus sapientia. Ut accommodavit festive sermonem ad servitutem! HE. De qua gente ortus est hic Philocrates? PH. Polyplusio : quæ una gens est potens illic et honoratissima. HE. Quis ipse hic? qua gente est illic? PH. Summo et a summis viris. HE. Tum ergo quoniam ei est tanta gratia apud Elienses, ut dicis, quæ sunt divitiæ? suntne pingues? PH. Unde senex excoquat sebum. HE. Quid, pater? vivitne? PH. Quando inde profecti sumus, reliquimus virum : sed si vivat nunc, necne,

//////////

Euge obthalem B. 1. Eugel Thalem Lgg.—25 Arg. Nam is ad. L. 1. V. 2. 3. Parei 2. al. vett. Bossch. hujus ille. V. 1. J. Hl. 1. nimis.—26 Lgg. servitium.—27 Philocrates C. poliplusio L. 1. polifrusio J.—28 Hl. 1. est illic. Mox, pollens deest in Lgg.—29 Quid ipsius L. 1.—30 Aleis Pl. Aliis edd. vett. Mediol. Arg. 3. Ald. Junt. et Bossch. cum in aliis est tanta gratia ut Hl. 1. B. 1. V. 1.—31 Pl. 1. 2. 5. L. 1. V. 2. C. optumæ; J. V. 3. insuntne optumæ; Pl. 3. 4. insunt optume; Pl. 6. ne insunt optume; V. 1. insuntne optume; et in L. 1. post optumæ statim sequuntur verba, unde abivimus liquimus, &c. quæ Phil. tribuuntur, cum reliqua intermedia desunt, Pl. plerique et C. excoquat. Hl. 1. sebum.—32 G. abimus. J. reliquimus; C. a m. pr. liqui-

NOTÆ

entia Thaleti Milesio, uni e septem illis Græciæ sapientibus, tanquam mero nugatori, anteposit.

25 *Ad sapientiam*] *En comparaison.* Terentius : 'Nihil ad nostram hanc.' Cic. 'Nihil ad Persium.'

27 *Polyplusio*] Quia ex re qualibet augurium aucupantur senes. Ad decipiendum Hegionem Philocrates genus fingit quod divitiarum copiam notat. Hinc errare incipit Hegio,

et sumere Tyndarum pro Philocrate.

29 *Ab summis viris*] Hector apud Nævium : 'Lætus sum laudari me abs te, pater, landato viro.'

31 *Unde excoquat sebum senex*] Ut ostendat esse opimas senis divitias, quasi allegoria sumta ab iis quæ sunt præpinguia, non solum ait opimas divitias, sed etiam manare ab iis, et circumfluere sicut liquatum sebum.

TY. Salva res est: philosophatur quoque jam, non mendax modo est.

HE. Quod erat ei nomen? PH. Thesaurochrysonicochrysidēs. 35

HE. Videlicet propter divitias inditum id nomen quasi est.

PH. Immo edepol propter avaritiam ipsius, atque audaciam.

Nam ille quidem Theodoromedes fuit germano nomine.

HE. Quid tu ais? tenaxne pater ejus est? PH. immo edepol pertinax.

Quin etiam ut magis noscas: Genio suo ubi quando sacrificat, 40

oportet inferos scire id scilicet. TYN. Res est integra, est jam non solum mendax, sed etiam philosophatur. HE. Quod nomen habebat? PH. Thesaurochrysonicochrysidēs. HE. Nimirum illud nomen tributum est veluti propter opes. PH. Immo per ædem Pollucis propter ejus avaritiam et audaciam. Etenim ille quidem fuit vero nomine Theodoromedes. HE. Quid ais tu? Ejus pater estne parvus? PH. Immo per ædem Pollucis parvissimus: quin etiam ut cognoscas magis,

~~~~~

mus.—33 At nunc C. a m. sec. et edd. vett.—34 Edd. quædam vett. omittunt jam. Hic vs. Hegioni tribuitur in V. 3.—35 Quid V. 2. Thesauro chrysonicochrysidēs B. 1. Thesaurochrysonicochrysidēs C. a m. pr. Theurochrysonicochrysidēs L. 1. Thesaurocrypsonicochrysidēs al. ap. Pareum.—36 V. 1. 3. Hl. 1. 2. B. 1. 2. id nomen quasi inditum est; J. quasi inditum est.—37 Pl. 1. 3. 4. 5. 6. L. 1. G. avaritiam ejus: edd. vett. atque tenaciam.—38 Nam illi V. 1. 2. 3. L. 1. J. Pl. se, Hl. 1. B. 1. 2. Nam illic C. Lgg. theodoromides Hl. 1. a m. pr.—39 L. 1. V. 1. ejus pater est; verbum est deest in Pl. 6. J. perartinax L. 1. pertenax G.—40 Pl. 3. 5. quandoque sacrificat; Lgg. et al. ap. Pareum

NOTÆ

35 *Thesaurochrysonicochrysidēs*] Nomen item et eodem confictum consilio, quod *thesaurum*, *aurum*, et *victoriam* significat. Alii scribunt *Thesaurochrys-onycho-crysidēs*: in quo nomine est *unguis* significatio, ut notetur hominis avaritia. Unde vs. 37. 'propter avaritiam.' Alii *Thesaurocryso-nico-crysidēs*, in quo nomine est *victoriæ* nomen, ut patet per vs. 37. 'audaciam.' Ego facile crediderim Philocratem abuti consulto utroque nomine, et *unguis* ad significandam 'avaritiam,' et *victoriæ* ad notandam 'ferociam' quam parit in homine

conscientia divitiarum, propter affinitatem pronuntiationis, ad decipiendum senem. Alii vs. 37. adducti scribendum putant *Thesauro-cryps-onico-chrysidēs*: ut insit condendi verbum; nam est avari *κρύπτειν τοὺς θησαυροὺς*, propter avaritiam, et *νικᾶν δύνασθαι τῷ χρυσῷ*, propter audaciam quam afferunt divitiæ prægrandes.

40 *Genio suo sacrificat*] Genius pro Lare accipitur ut plurimum. Ei sacrificabant veteres sub nomine Genii, non Laris, quando lautius erant cœnatarii. Hinc 'genio indulgere,' 'defraudare genium.'

Ad rem divinam quibus est opus Samiis vasis utitur,
Ne ipse Genius surripiat: proinde aliis ut credat vide.

HE. Sequere hac me igitur: eadem ego ex hoc, quæ volo,
exquæsihero.

Philocrates hic fecit, hominem frugi ut facere oportuit:

Nam ego ex hoc, quo genere gnatus sis, scio: hic fassu'st
mihi: 45

Hæc tu eadem si confiteri vis, tua re feceris:

Quæ tamen scito scire me ex hoc. TY. fecit officium hic
suum,

Cum tibi est confessus verum: quanquam volui sedulo

Meam nobilitatem occultare, et genus, et divitias meas,

Hegio: nunc quando patriam et libertatem perdidi, 50

Non ego istunc me potius, quam te metuere, æquum
censeo.

Vis hostilis cum istoc fecit meas opes æquabiles.

Memini, cum dicto haud audebat; facto nunc lædat licet.

quando litat suo Genio, utitur vasis Samiis quibus opus est ad rem divinam, ne Genius ipse suffuretur: proinde vide quomodo confidat aliis. HE. Sequere me hac ergo: ego petivero eadem quæ volo ex hoc. Hic Philocrates egit ut decebat agere hominem bonum: nam ego accipio ab eo qua gente procreatus sis: hic mihi confessus est: consulueris tuæ fortunæ; tu vis fateri hæc eadem, quæ scis tamen me accepisse ab hoc. TYN. Hic functus est suo officio, quando tibi confessus est verum: quanquam volui diligenter dissimulare meam nobilitatem et originem, et meas copias, Hegio: quando amisi patriam et libertatem, ego non existimo esse pur, me timere illum potius quam te. Vis hostilis fecit meas copias æquales cum hoc. Recordor quando minime audebat lædere dicto, nunc licet lædere facto. Sed videsne?

*****

omittunt quando; Pll. 1. 2. ut quando s. al. sibi quando s.—41 Hl. 1. V. 1. 3. J. Bossch. opus est.—42 V. 2. alius et credat; L. 1. alius ut credat inde.—43 S. me hac V. 3. quod volo V. 1.—44 P. hic fecit officium suum, ut, &c. Lgg. oportet Parei 2. oporteat edd. vett.—45 Nam ex hoc quo genere gnatus sis: sis: scio L. 1. ex hoc desunt in V. 1. natus sis Hl. 1. fassus est C. Pll. Hl. 1.—46 Edd. vett. et Bossch. tuæ re; Hl. 1. tuabre; G. tua in re; Both. tuam in rem; Ald. Junt. tua ex re.—47 Lgg. me scire. J. facit.—48 Cum t es L. 1. quem volui Hl. 1. B. 1. Pll. 3. 6. V. 3. J. quam volui L. 1. nonnulli Lgg. C. Pll. 1. 2. 4. quod volui Pl. 5. quom volui al. Lgg. quam quam volui al. ap. Pareum; quæ volui V. 1.—50 Edd. vett. omittunt nunc; V. 1. L. 1. J. Hl. 1. B. 1. 2. omittunt quando. Mox et deest in L. 1.—51 Non e. istuc V. 1. eccum censeo L. 1.—52 L. 1.

NOTÆ

- 41 Samiis vasis] Fictilia. ejus verbis utitur ad decipiendum
53 Memini] Tyndarus servus per- Hegionem.
sonam heri Philocratis sustinet, et

Sed viden'? Fortuna humana fingit artatque ut lubet:
 Me, qui liber fueram, servum fecit: e summo infimum. 55
 Qui imperare insueveram, nunc alterius imperio obsequor.
 Et quidem si proinde ut ipse fui imperator familiæ,
 Habeam dominum, non verear ne injuste aut graviter mihi
 imperet.

Hegio, hoc te monitum, nisi forte ipse non vis, volueram.

HE. Loquere audacter. TY. tam ego fui ante liber, quam
 gnatus tuus. 60

Tam mihi, quam illi, libertatem hostilis eripuit manus.

Tam ille apud nos servit, quam ego nunc hic apud te
 servio.

Est profecto Deus, qui, quæ nos gerimus, auditque et vi-
 det.

Sors res humanas tractat volvitque ut placet: me reddidit servum, qui fueram liber: imum e summo: qui solitus fueram dominari, nunc obtempero mandato alterius. Sane si habeam dominum similem mihi, quando ipse fui dominus familiæ, non timeo ne Hegio mihi imperet injuste aut dure: volueram te admonere hujus rei, nisi forte id tibi est molestum. HE. Dic audacter. TYN. Ego fui antea tam liber quam tuus filius: exercitus hostium illi eripuit libertatem, sicut mihi; ille servit apud nos, tanquam ego servio nunc hic apud te. Est sane Deus qui audit et

////////

quom istoc.—54 Hl. 1. 2. B. 1. Pl. arctatque; Menrs. aptatque. Hic versus deest in L. 1.—55 Voc. servum deest in Hl. 1. a m. pr.—56 Hl. 1. C. Pl. 1. 4. M. Lgg. et edd. vett. insueram; Pl. 2. iuscieram; Pl. 5. consueveram.—57 Equidem J. V. 3.—58 Hl. 1. a correctoris manu, non verebor.—60 Lgg. fui

NOTÆ

54 *Humana*] Id est 'res humanas.' Sallustius: 'Fortuna plerasque res ex libidine sua agitat.' Caius Plinius Secundus: 'Huic omnia expensa, huic omnia feruntur accepta; et in tota ratione mortalium sola utramque paginam facit.' Vide in editione Delphiniana in ipso Auctore i. 7.

63 *Est profecto Deus*] Sophocl. Electra, Ἔστι μέγας ἐν οὐρανῷ Ζεὺς, ὃς ἐφαρῶ πάντα, καὶ κρατύνει. *Est magnus in cælo Jupiter, qui videt universa et continet.* Item: Ἔστι δίκης ὀφθαλμός, ὅστις πᾶνθ' ὁρᾷ. *Est oculus qui videt universa.* Juvenus lib. Hist. Evang. 'Nil absente Deo loquimur; nil abdita clau-

sum Pectoris antra tegunt. Cernit Deus omnia præsens.' Silius: 'Idem justitiæ cultor: quæcumque capesses, Testes factorum stare arbitrabere Divos.' Livius: 'Dum pro se quisque Deos esse, et non negligere humana, fremunt.' Ibid. de Manlio Torquato: 'Est cæleste Numen, es magne Jupiter.' Id usurpabant Ethnici ad calamitatum solatium, et ad deprecandam injuriam. Sallustius ad Cæsarem: 'Namque mihi pro vero constat, omnium mortalium vitam divino numine invisi: neque bonum neque malum facinus pro nihilo haberi, sed ex natura diversa præmia

Is, uti tu me hic habueris, proinde illum illic curaverit :
 Bene merenti bene profuerit, male merenti par erit. 65
 Quam tu filium tuum, tam pater me meus desiderat.
 HE. Memini ego istoc : sed faterin' eadem quæ hic fas-
 su'st mihi ?

TY. Ego patri meo esse fateor summas divitias domi,
 Meque summo genere gnatum : sed te obtestor, Hegio,
 Ne tuum animum avariorem faxint divitiæ meæ : 70
 Ne patri, tametsi unicus sum, decere videatur magis,
 Me saturum servire apud te sumtu et vestitu tuo,
 Potius quam illi, ubi minime honestum est, mendicantem
 vivere.

HE. Ego virtute Deum et majorum nostrum dives sum
 satis.
 Non ego omnino lucrum omne esse utile homini exis-
 timo. 75

Scio ego ; multos jam lucrum luculentos homines reddi-
 dit.

videt quæ nos agimus. Is sicut tu mecum egeris hic, perinde curabit illum illic. Bene profuerit bene merito, erit par male merito. Meus pater me desiderat, tanquam tu desideras tuum filium. HE. Ego recorder hoc, sed faterisne eadem quæ hic mihi fassus est? TYN. Ego fateor meo patri esse summas opes domi, meque genitum summo genere. Sed te rogo, Hegio, ne meæ opes reddant tuum animum avariorem, ne tametsi sum unicus, putet pater magis decere me servire tibi, minime carentem cibo apud te e tua re, et vestibus a te traditis, quam vivere mendicum in patria, ubi minime honeste est sic vivere. HE. Ego sum satis locuples gratia Deorum et majorum nostrorum. Ego non puto quemvis quæstum esse utilem homini. Ego scio, quæstus efficit jam plures homines illustres. Est etiam in quo

////////

liber.—64 Is uti me J. Hl. 1. a m. pr. habueritis J. illum hic L. 1.—65 C. unica dictione parerit.—66 L. 1. V. 3. me pater meus ; τὸ me deest in Hl. 1. a m. pr.—67 M. ego istac L. 1. G. M. fassus est C. Pl. sex, Hl. 1.—69 G. Me quoque summo. C. optestor.—73 P. q. illic Hl. 1. B. 1. 2. J. V. 3.—74 L. 1. nostrorum.—75 Voc. omnino est in litura in Hl. 1. omne lucrum Bossch. existimo Pl. 3.—76 In L. 1. jam deest ; sed in V. 1. reperitur post homines. C.

NOTÆ

bonos malosque sequi.'

72 *Me saturum*] Te obtestor, o Hegio, ne meæ divitiæ te reddant magis avarum, efficiantque ut a patre petas majus pretium ad me redimendum, quam dare poterit. Nam si tantum pretium petas in me redimendo, ut

quando dederit, necesse sit postea me vivere in summa inopia ; tametsi ejus sum filius unicus, tamen me sinet potius vivere apud te in servitute quidem, sed *saturum*, id est, pane et cibis minime carentem, et vestitu, quam in libertate apud patrem in

Est etiam, ubi profecto damnum præstet facere, quam lucrum.

Odi ego aurum: multa multis sæpe suasit perperam.

Nunc hoc animum advortito, ut ea quæ sentio, pariter scias.

Filius meus illic apud vos servit captus Alide: 80

Eum si reddis mihi, præterea unum nummum ne duis:

Et te et hunc amittam hinc: alio pacto abire non potes.

TY. Optimum atque æquissimum oras, optimusque hominum homo es.

Sed is privatam servitutem servit illi, an publicam?

HE. Privatam medici Menarchi. PH. pol hic quidem hujus est cliens. 85

Tam hoc quidem tibi in proclivi, quam imber est, quando pluit.

præstet facere damnum quam lucrum: ego odi aurum; suasit plerumque plura pluribus incassum. Nunc adhibet mentem huc, ut intelligas etiam quid sentiam. Meus filius captus est in Elide, servit illic apud vos. Si mihi illum reddis, præter eum ne dederis unum nummum, dimittam hinc et te et hunc. Nequis demigrare hinc alio modo. TYN. Rogas rectissimum et justissimum, esque optimus omnium hominum. Verum servit illic servitutem privatam, an publicam? HE. Privatam apud Menarchum medicum. PH. Per Pollucem hic profecto est cliens hujus. Hoc quidem tibi est tam in proclivi, quam est imber quando pluit. HE. Fac ut is

//////////

Pl. 4. *lutulentos*; Pll. 1. 6. *loculentos*.—78 L. 1. *multis sese*; J. *multa sæpe multis*.—79 *Nunc huc* Hl. 1. J. *Huc hoc* L. 1. Ald. Junt. *advorte* V. 2. 3. J. L. 1. Pll. *advortite* C. V. 1. *Nunc animum huc advorte* edd. quædam vett.—80 *F. m. illuc* V. 2. *Aulide* Pll. sex, Hl. 1. B. 1. 2.—81 L. 1. *unum minimum*.—82 L. 1. *amittam: hinc alio*, &c.—83 *O precium atque* L. 1. *omnium homo es* J. *esses homo* V. 1. *es homo* Pll. sex, G. et edd. vett.—84 *Sed is servitutem servit illic privatam* Hl. 1. J. *illic* B. 1. 2. V. 3.—86 *Tam hoc tibi* Lgg. in-

NOTÆ

patria mendicantem, id est, in summa egestate.

77 *Est etiam*] Terentius: 'Pecuniam in loco negligere, maximum interdu[m] est lucrum.'

78 *Aurum: multa multis suasit*] Phædr. 'Periculosum semper reputavi lucrum: Sed dicis, Qui rapere divitias, habent. Numeremus ægredum, qui deprelensi perierint:

Majorem turban[is] punitorum reperies.' Hesiod. Μη κατὰ κέρδιαιεν κατὰ κέρδεα, ἰὸ' ἄρσιν. Ne male lucreris: mala lucra æqualia damnis.

84 *Privatam servitutem*] Liberti qui viris publicis ministrabant, ut erant sacerdotes et magistratus, appellabantur 'servi,' non a conditione, sed ab officio et opere. Hi 'publici servi.'

HE. Fac is homo ut redimatur. TY. faciam : sed te id oro, Hegio.

HE. Quidvis, dum ab re ne quid ores, faciam. TY. ausculta dum, scies.

Ego me amitti, donicum ille huc redierit, non postulo.

Verum, te quæso, ut æstimatum hunc mihi des, quem mittam ad patrem, 90

Ut is homo redimatur illi. HE. immo alium potius misero Hinc, ubi erunt induciæ, illuc tuum qui conveniat patrem : Qui tua, quæ tu miseris mandata, ita, ut velis, perferat.

TY. At nihil est, ignotum ad illum mittere : operam luseris.

Hunc mitte, hic omne transactum reddet, si illuc venerit.

Nec quenquam fideliozem, neque cui plus credat, potes 96

Mittere ad eum, nec qui magis sit servus ex sententia :

Neque adeo cui tuum concredat filium hodie audacius.

Ne vereare, meo periculo hujus ego experiar fidem,

Fretus ingenio ejus, quod me esse scit erga se benevolum. 100

HE. Mittam equidem istunc æstimatum tua fide, si vis.

TY. volo ;

homo redimatur. TYN. Faciam, sed te obsecro, Hegio. HE. Quid vis agam, dummodo nihil ores ab re. TYN. Audi, accipies. Ego non rogo me dimitti usque eo dum ille reversus sit ; sed te obsecro ut mihi des hunc postquam æstimaveris, ut mittam ad patrem, ut is homo redimatur illic. HE. Immo misero potius alium hinc illuc, ubi erunt induciæ, qui adeat tuum patrem : qui perferat tua mandata, quæ tu miseris sicut velis. TYN. Sed nihil assequaris si ad illum mittas incognitum : perdidideris operam : mitte illum, hic universa perficiet, si pervenerit illuc ; neque potes ad eum mittere ullum fideliozem, neque cui magis confidat, neque qui sit servus magis ex sententiâ, neque adeo cui confidat hodie Philopolemiu tuum filium securius. Ne formida : ego probabo ejus fidem meo periculo, confisus ejus industria, quia scit se amari a me. HE. Si vis ego mittam istum æstimatum,

//////////

proclive C.—87 Fac sis Sciopp. Facis junctim C. Pl. 3. 4. 5. homo deest in L. 1. sed te oro id Hl. 1. sed id te oro B. 1.—88 V. 1. 2. 3. J. L. 1. Pl. 3. 4. 5. 6. tum scias ; C. tum scias, al. tu scies ; al. ap. Pareum, auscultandum scies.—89 Pl. 2. 3. 5. 6. C. V. 2. donec cum. L. 1. illic huc.—90 Edd. vett. quæso te. C. æstimatum ; V. 1. 2. 3. J. L. 1. extumatum, sive extimatum V. 1. L. 1. des hunc quem.—91 Ut his V. 2. illic V. 1. 2. 3. J. L. 1.—92 Pl. 1. 2. L. 1. V. 3. conrenit.—93 H. M. Hl. 1. 2. B. 1. 2. C. Pl. sex, V. 1. 2. 3. J. L. 1. et edd. vett. quæ tu jusseris.—95 Bossch. hic transactum reddet omne ; τδ hic deest in Hl. 1. a m. pr.—96 Ne quenquam C.—97 C. ne qui.—98 Nequi tuum Lgg. tuum deest in Pl. 6. J. suum habent C. L. 1.—99 Pronomen ego deest in L. 1. experiar vicem fidem V. 2. viæ fidem Parei 2. vice fidem C. Lgg.—100 Bossch. et edd. vett. med esse scio ;

Quam citissime potest, tam hoc cedere ad factum volo.

HE. Num quæ causa est, quin si ille huc non redeat, viginti minas

Mihi des pro illo? TY. optima immo. HE. solvite istum nunc jam,

Atque utrumque. TY. Di tibi omnes omnia optata afferant, 105

Cum me tanto honore honestas, cumque ex vinculis eximis. Hoc quidem haud molestum est jam, quod collus collaria caret.

HE. Quod bonis benefit beneficium, gratia ea gravida est bonis.

Nunc tu illum si illo es missurus, dice, demonstra, præcipe,

Quæ ad patrem vis nuntiari: vin' vocem huc ad te? TY. voca. 110

te sponsore. TYN. Volo id fieri quam velocissime poterit. HE. Estne aliqua causa cur mihi des viginti minas pro illo, si ille non redeat huc? TYN. Immo est optima causa. HE. Solvite istum nunc jam, atque utrumque. TYN. Cumeti Di tibi apportent omnia propitia, quando me afficis tanto honore; cumque eximis ex vinculis: hoc sane non est acerbum quod collum caret collari. HE. Beneficium quod exhibetur bonis, parit bona et gratiam. Si tu missurus es nunc illum illo, dic, ostende, manda quæ vis nuntiari patri. Vis vocem huc ad te? TYN. Voca.

////////

V. 1. 2. 3. L. 1. Hl. 1. 2. B. 1. erga sese; J. med sese sciet erga sese.—101 Hl. 1. a m. sec. B. 1. Pll. C. istum; in Hl. 1. a m. pr. et J. istunc deest. Pll. 1. 2. 3. 5. 6. extunatum. L. 1. si vis tua fide.—102 V. 1. hoc credere.—103 Nunc quæ V. 1. Nunquam causa B. 1. Nunc qua edd. vett.—104 C. optima; Pll. sex, V. 1. J. L. 1. optime.—105 Atque utrinque Hl. 1. a m. pr. optata ferant Lgg. V. 2. Pll. sex, C. B. 1. optata omnia ferant V. 1. 3. J. L. 1.—107 Pl. 5. omittit jam. Lgg. collario caret.—108 Edd. quædam vett. ac gravida.—109 Hunc tu C. si illi es V. 3. dic Bossch. doce, monstra, præcipe Diss.—110 Quod ad L. 1.

NOTÆ

102 *Cedere ad factum*] Perduci ad effectum. Alii *accedere*.

103 *Num quæ causa*] Stipulationis formula.

108 *Quod bonis benefit*] Id est, beneficium est gratia gravida et prægnans bonis.

ACTUS SECUNDI SCENA TERTIA.

HEGIO, PHILOCRATES, TYNDARUS.

HE. QUÆ res bene vortat mihi, meoque filio,
 Vobisque: vult te novus herus operam dare
 Tuo veteri domino, quod is velit, fideliter.
 Nam ego te æstimatum huic dedi viginti minis;
 Hic autem te, ait, mittere hinc velle ad patrem, 5
 Meum ut illic redimat filium: mutatio
 Inter me atque illum ut nostris fiat filiis.
 PH. Utroque vorsum rectum est ingenium meum,
 Ad te adque illum: pro rota me uti licet.
 Vel ego huc vel illuc vortar, quo imperabitis. 10
 HE. Tute tibi ea tuopte ingenio prodes plurimum,
 Cum servitutem ita fers, ut ferri decet.
 Sequere: hem tibi hominem. TY. gratiam habeo tibi,
 Quom copiam istam mihi et potestatem facis:

HE. Quæ res mihi cedat feliciter et meo filio, et vobis! Ego Hegio, tuus novus dominus, volo te obtemperare fideliter tuo pristino hero Philocrati in iis quæ voluerit; nam ego te dedi huic æstimatum viginti minis. Hic autem dicit optare te mittere hinc ad suum patrem, ut redimat illic meum filium, ut fiat commutatio nostrorum filiorum inter me et illum. PH. Ego habeo animum paratum ad omnia. Tu et ille potestis uti me sicut rota. Ego vortar vel huc vel illuc quocumque mandabitis. HE. Idcirco tu tibi es plurimum utilis tuamet industria, quando sic toleras servitutem ut oportet ferri. Sequere hac: hem tibi hominem. TY. Tibi ago gratias quod mihi exhibes istam licentiam et facultatem, ut ego remittam hunc

////////

1 L. 1. vortant.—3 Lgg. fideliter velit.—4 L. 1. extumatum dedi huc; J. dedi hinc; Bossch. te dedi æstimatum huic viginti, &c.—6 L. 1. ut ille.—7 Lgg. fuit filiis; J. Hl. 1. filiis fiat.—8 Utrobique C. a m. sec.—9 At te V. 1. L. 1. C. Hl. 1. et nonnulli Pl. ac te al. Pl. J. V. 3. Ad te atque ad illum V. 1. Ac me Pl. 6. ad illum C. a m. sec. pro rata Hl. 1.—10 V. 1. huc ut illuc. V. 3. L. 1. imperabis.—11 Bossch. tibi a. L. 1. tu apte; Lgg. tuapte plurimum. Hl. 1. a m. sec. et C. prodis.—12 Bossch. uti ferri; edd. vett. uti ferre; C. Pl. Hl. 1. B. 1. 2. V. 1. 2. 3. L. 1. J. ut ferri.—13 Sequere hac Bossch. Sequere

NOTÆ

9 Pro rota me uti] Ut rota quamvis tendo.
 in partem volvitur, sic Philocrates 11 Ea] Sub. 'ratione:' quare, id-
 morigerum se pollicetur, et abitur circo.
 reditumque velocem. Versutus a 'ver-

Ut ego ad parentes hunc remittam nuntium, 15
 Qui me quid rerum hic agitem, et quid fieri velim,
 Patri meo ordine omnem rem illuc perferat:
 Nunc ita convenit inter me atque hunc, Tyndare,
 Ut te æstimatum in Alidem mittam ad patrem:
 Si non rebitas huc, ut viginti minas 20
 Dem pro te. PH. recte convenisse sentio.
 Nam pater expectat, aut me, aut aliquem nuntium,
 Qui hinc ad se veniat. TY. ergo animum advortas volo,
 Quæ nuntiare hinc te volo in patriam ad patrem.
 PH. Philocrates, ut adhuc locorum feci, faciam sedulo, 25
 Ut potissimum quod in rem recte conducat tuam,
 Id petam, id persequarque corde et animo atque viribus,
 TY. Facis ita, ut te facere oportet: nunc animum advor-
 tas volo:
 Omnium primum salutem dicito matri et patri,
 Et cognatis, et si quem alium benevolentem videris, 30
 Me hic valere et servitutem servire huic homini optumo,

nuntium ad parentes, qui perferat omnia ordine ad meum patrem, quid faciam hic et quid velim fieri. Sic convenit nunc inter me atque hunc, Tyndare, ut te mittam æstimatum in Alidem ad patrem: si non repetus huc ut numerem viginti minas pro te. PH. Audio recte convenisse: nam pater operitur aut me, aut quendam nuntium qui veniat hinc ad se. TY. Igitur cupio adhibeas mentem ad ea quæ opto perferre hinc in patriam ad patrem. PH. Philocrates, faciam diligenter, ut feci hucusque temporis, ut postulem id quod faciat potissimum recte in tuas utilitates, et persequar id corde, et animo, et viribus. TY. Agis sicut oportet te facere: nunc cupio adhibeas mentem. Primum omnium dic salutem patri et matri et cognatis; et si videris aliquem amicum, dic me incolumem esse, et servire hic servi-

en tibi Hl. 1. Pl. 5. *Sequere em tibi* C.—15 C. *ad p. meos hunc*; Pll. 2. 5. M. *ad p. hinc*.—16 Lgg. *rerum agitem*.—17 J. *rem perferat*.—19 *Aulidem* Pll. *in* deest Lgg.—20 V. 2. 3. L. 1. J. *reditas*; Pll. *reditas*, vel *redditus*; C. *in* marg. *redeas*.—21 *Dem pro dote* L. 1. *censeo* V. 3.—24 *Quæ te n. J.* Hl. 1. *hic volo* Hl. 1. *hinc volo* J.—25 *Philocrates* deest in Pll. sex, Hl. 1. B. 1. V. 1. 2. J. L. 1.—26 Edd. quædam vett. omittunt particulam *recte*.—27 Bossch. *id-que persequar*; L. 1. Pll. 2. 4. 5. *id prosequarque*; Pl. 3. *id persequar*; Pl. 1. caret voce *id*. B. 1. *corde animo*. Lgg. *et auribus*; C. V. 1. *atque auribus*.—28 L. 1. *ut facere*.—29 O. *primo* Hl. 1. a m. pr. *patri et matri* Hl. 1. B. 1. V. 2. 3. J.—30 B. 1. L. 1. V. 1. 2. J. *et quem*; Hl. 1. *et illis quem*.—31 V. 2. *huic ser-*

NOTÆ

20 *Rebitas*] Vetus et obsoletum *eo, vado, rebito, redeo*.
 verbum a ‘beto,’ quod forte a βαλω,

Qui me honore honestiorem semper fecit, et facit.

PH. Istuc ne præcipias: facile memoria memini tamen.

TY. Nam quidem, nisi quod custodem habeo, liberum me esse arbitror.

Dicito patri, quo pacto mihi, cum hoc convenerit 35

De hujus filio. PH. quæ memini, mora mera est monerier.

TY. Ut eum redimat, et remittat nostrum huc amborum vicem.

PH. Meminero. HE. at quamprimum poteris, istuc in rem utrique est maxume.

PH. Non tuum tu magis videre, quam ille suum gnatum cupit.

HE. Meus mihi, suus cuique est carus. PH. Numquid aliud vis patri 40

Nuntiari? TY. me hic valere, et tute audacter dicito,

Tyndare, inter nos fuisse ingenio haud discordabili:

Neque te commeruisse culpam, neque me advorsatum tibi:

Beneque hero gessisse morem in tantis ærumnis tamen:

Neque med unquam deseruisse te, neque factis, neque fide,

Rebus in dubiis, egenis: hæc pater quando sciet, 46

tutem huic optimo domino, qui me honore afficit in dies singulos magis magisque. PH. Ne admoveas me istius rei, memini facile memoria. TYN. Etenim existimo me esse liberum, nisi quod habeo custodem. Dic patri quomodo mihi convenerit cum hoc de ejus filio. PH. Est perdere tempus me admonere eorum quæ recordor. TYN. Ut eum redimat et remittat huc pro nobis ambobus. PH. Recordabor. HE. Sed illud est utrique in rem maxime id agere quam citissime poteris. PH. Tu non cupis magis videre tuum filium, quam ille suum. HE. Meus mihi est carus, suus est cuique. PH. Numquid vis nuntiari aliud? TYN. Me hic valere; et tu dicito audacter, Tyndare, nos fuisse animo minime discordi, neque te meritum fuisse culpam, neque me tibi adversatum fuisse, et te bene obtemperasse, quamvis constituto in tantis ærumnis, me nunquam te destituisse neque factis neque fide in rebus adversis inopibus. Quando pater accipiet hæc, Tyndare, quomodo fueris uf-

~~~~~

vire.—33 V. 1. 2. L. 1. J. non præcipias.—34 Nam equidem Lamb.—35 Arg. 1514. et Both. cum hoc mihi. Hl. 1. 2. B. 1. L. 1. V. 1. 3. J. convenit.—36 Lgg. qui memini; Hl. 1. J. quæ ego memini mora est me monerier; L. 1. V. 2. mora me est; V. 3. H. quæ ego memini mora mera est me monerier.—37 Hl. 1. J. huc nostrum.—38 L. 2. J. V. 2. poteris: istuc in rem utrique; V. 1. 3. poteris: istuc in rem utique; edd. quædam vett. tam in rem.—39 Lgg. ille suum desiderat.—40 In J. deest aliud; in L. 1. vis.—43 L. 1. Nec te; in J. et V. 2. te deest. Pl. 1. commeruisse quippiam; Hl. 1. B. 1. Neque c. c. te. Lgg. adversatum mihi.—45 Neque me Hl. 1. B. 1. Pl. unquam deest in L. 1.—46 Hl. 1.

Tyndare, ut fueris animatus erga suum gnatum atque se,
 Nunquam erit tam avarus, quin te gratus emittat manu :
 Et mea opera, si hinc rebito, faciam ut faciat facilius.
 Nam tua opera et comitate et virtute et sapientia 50
 Fecisti, ut redire liceat ad parentes denuo ;
 Cum apud hunc confessus es et genus et divitias meas.
 Quo pacto emisisti e vinclis tuum herum, tua sapientia.
 PH. Feci ego ista ut commemoras : et te meminisse id
 gratum est mihi.
 Merito tibi ea evenerunt a me : nam nunc, Philocrates, 55
 Si ego item memorem quæ me erga multa fecisti bene,
 Nox diem adimat : nam si servus meus esses, nihilo secius
 Mihi obsequiosus semper fuisti. HE. Di vostram fidem,
 Hominum ingenium liberale ! ut lacrimas excutiant mihi !
 Videas corde amare inter se : quantis laudibus suum he-
 rum 60
 Servus collaudavit ! PH. istic pol haud me centesimam
 Partem laudat, quam ipse meritus est, ut laudetur laudi-
 bus.

fectus erga suum filium et se, nunquam erit tam avarus, ut non te manumittat gratis. Et si reversus fuero hinc, faciam meopte Murte, ut faciat lætius. Nam fecisti tua industria et humanitate et virtute et sapientia, ut liceat reverti rursus ad parentes, quando confessus es apud hunc et genus et meas copias : quomodo eduxisti e vinculis tuum herum tua sapientia. PH. Ego feci ista, ut commemoras, et mihi jucundum est te meminisse id. Ea tibi evenerunt merito a me : nam nunc, Philocrates, si ego commemorem etiam multa beneficia quibus me affecisti, nox adimat lucem. Nam si esses meus servus, nihilominus fuisti semper morigerus. HE. Dii vestram fidem ! animum ingenium hominum ! ut mihi exprimunt lacrymas ! conspicias inter se diligere corde : quantis laudibus servus affecit suum herum ! PH. Per Pollucem ille minime me laudat centesimam partem, quam ipse est promeritus

L. 1. hoc pater.—47 Tyndarus L. 1. atque se desunt in J.—48 Non erit L. 1. gratis M. V. 2. 3. C. J. L. 1. H.—49 J. Pll. sex, hinc redibo ; L. 1. huc redibo ; V. 2. C. huc redito.—53 Quo facto legi malit Lamb. tuum herum desunt in L. 1.—54 V. 1. istas. In L. 1. deest id.—55 L. 1. tibi ea evenerunt tibi a me.—56 Si ego in te Hl. 1. J. H. G. M. quæ erga me fecisti bene L. 1. bono Pont.—58 Obsequiosus mihi fuisti semper Bossch.—60 Hl. 1. inter sese. V. 1. 2. 3. L. 1. B. 1. quantis laudavit ; in V. 3. superscriptum est laudibus.—61 C. a m. pr. H. G. M. Hl. 1. 2. B. 1. V. 2. 3. L. 1. J. et edd. veit. pol istic me haud.—62 P.

NOTÆ

53 Emisisti [Emisti] Emisisti.

invicem. Propertius : ' Inter nos læ-
 temur amantes.'

60 Amare inter se] Voyez-vous
 comme ils s'entraiment ? Inter se, est

HE. Ergo cum optume fecisti, nunc adest occasio
Benefacta cumulare, ut erga hunc rem geras fideliter.

PH. Magis non factum possum velle, quam opera experiar
persequi: 65

Id ut scias, Jovem supremum testem laudo, Hegio,
Me infidelem non futurum Philocrati. HE. probus es
homo.

PH. Nec me secus unquam ei facturum quicquam, quam
memet mihi.

TY. Istæc dicta te experiri et operis et factis volo:
Et quo minus dixi, quam volui de te, animum advortas
volo: 70

Atque horunc verborum caussa caveto mihi iratus fuas.
Sed te quæso, cogitato, hinc mea fide mitti domum
Te æstimatum, et meam esse vitam hic pro te positam pig-
nori.

Ne tu me ignores, cum extemplo meo e conspectu absces-
seris,

Quom me servum in servitute pro te hic reliqueris; 75

*celebrari laudibus. HE. Igitur quoniam fecisti recte, adest nunc occasio cumulan-
dorum recte factorum, ut geras rem fideliter erga hunc. PH. Non possum op-
tare id fieri tam velociter quam persequar reipsa. Ut scias id, Hegio, appello tes-
tem supremum Jovem, me non futurum infidelem Philocrati. HE. Es bonus vir.
PH. Neque me acturum secus unquam quicquam quam memet mihi. TY. Volo
te experiri ista promissa et officiis et factis; et animadvertas, quæso, me quo mino-
ra dixi de te quam volui, eo plura esse exhibiturum: et vide ne sis iratus mihi
propter ea verba. Verum te obsecro, cogita te dimitti domum hinc æstimatum me
sponsore, et meam vitam esse oppignoratam pro te. Ne tu mei obliviscaris, quando
abscesseris repente a meo conspectu, quando me deserueris hic servum in servitute*

////////

*laudet L. 1.—63 L. 1. ergo opt. quom.—65 L. 1. prosequi.—66 B. 1. V. 1. 2. 3.
L. 1. J. C. Pl. 2. 3. 5. 6. testem do.—67 L. 1. fidelem.—68 Pl. sex, C. a m.
pr. J. V. 1. non agnoscunt quicquam. Mox, quam deest in L. 1.—69 Istæc
te dicta B. 1. te experiri C. me experiri H. J. opera Hl. 1. B. 1. V. 1. 2. 3.
L. 1. J. Lgg.—70 Et quod minus Pl. 1. 4. 5. 6. V. 1. B. 1. Et quidem minus
Pl. 3. dixi deest in Hl. 1. a m. pr. quam nolui Pl. 2.—71 Atque horum Hl. 1. 2.
B. 1. 2. Voss. 1. 2. 3. J. L. 1. Pl. cave mihi Ald. Junt. cave tu mi Bossch.—
72 In V. 1. deest cogitato. V. 1. 2. 3. L. 1. J. hinc te mea.—73 Te deest in J.
esse hic vitam L. 1.—74 Lgg. quin extemplo. J. et Hl. 1. a m. pr. meo conspectu,*

NOTÆ

66 *Testem laudo*] Nonius: 'Lau- 74 *Ignores*] *Ne faites pas semblant*
dare significat prisca lingua nomi- de ne me point connoître,
nare, appellareque.'

Tuque te pro libero esse ducas, pignus deseras :
 Neque des operam, pro me ut hujus reducem facias filium.
 Scito te hinc minis viginti æstimatum mittier.
 Fac fidelis sis fideli: cave fidem fluxam geras.
 Nam pater, scio, faciet, quæ illum facere oportet, omnia. 80
 Serva in perpetuum tibi amicum me, atque hunc inventum
 inveni.

Hæc per dexteram tuam, te dextera retinens manu,
 Obsecro, infidelior mihi ne fuas, quam ego sum tibi.
 Tu hoc age: tu mihi herus nunc es, tu patronus, tu pater :
 Tibi commendo spes opesque meas. PH. mandavisti sa-
 tis. 85
 Satin' habes, mandata quæ sunt, facta si refero? TY.
 satis.

PH. Et tua et tua huc ornatus reveniam ex sententia.
 Numquid aliud? TY. ut quamprimum possis, redeas.
 PH. res monet.

pro te: neque ducas te esse liberum, destituas pignus: sed enitaris ut facias reducem filium hujus pro me: scito te mitti hinc æstimatum viginti minis. Da operam sis fidelis fideli, cave ne sis fide fluxa. Nam pater, scio, geret cuncta quæ oportet illum facere. Serva me tibi in perpetuum amicum, atque tibi compara hunc Hegionem jam comparatum. Hæc rogo per tuam dextram, te retinens manu dextra, ne mihi sis infidior, quam ego tibi sum. Tu age hoc: tu mihi es nunc herus, tu patronus, tu pater: tibi commendo meas spes et opes. PH. Satis præcepisti: estne satis si faciam quæ sunt imperata? TYN. Satis. PH. Huc revertar ornatus ex tua sententia. Numquid cis aliquid aliud? TYN. Ut repetas quam celer-

~~~~~

omissa præpositione.—75 *Quom servum J.*—76 V. 1. J. Hl. 1. B. 1. non agnoscunt rō ducas. V. 1. 2. 3. C. J. Hl. 1. B. 1. et sex Pll. desideras.—77 *Atque des Hl. 1. B. 1. L. 1. J. V. 3. me hujus hujus C.*—78 *Scio V. 1. L. 1. mittere V. 1.*—79 *Fac fidele sis fidelis Bossch. fac fidele: sies fidelis Hl. 1. Fac fidele fideli G.*—80 V. 3. nunc scio pater; V. 1. nunc patrem; J. nunc pater.—81 *Serva tibi in Hl. 1. 2. B. 1. H. M. V. 1. 2. 3. L. 1. J. Pll. G. Serva tibi imperpetuum C. Mox, hunc deest in Lgg.*—82 L. 1. retrahis manu.—84 Edd. quædam vett. tu mihi herus meus es; Bossch. tu mihi nunc meus herus es. L. 1. tu protinus ut pater.—86 L. 1. mandata si refero.—87 *Et tua huc Pll. V. 1. J. L. 1. Hl. 1. B. 1. Lgg. oneratus Hl. 1. B. 1.*—88 L. 1. tu quamprimum redeas;

NOTÆ

76 *Pignus deseras*] Tyndarum, qui quidem pignus et obses pro abeunte Philocrate.

81 *Inventum inveni*] Fac ut jam

tibi devinctum herum tuis officiis, sic singulari beneficio devincias arc-
 tius.

HE. Sequere me, viaticum ut dem hinc a trapezita tibi :
Eadem opera a prætore sumam syngraphum. TY. quem
syngraphum? 90

HE. Quem hic ferat secum ad legionem, hinc ire huic ut
liceat domum.

Tu intro abi. TY. bene ambulato. PH. bene vale. HE.
edepol rem meam

Constabilivi, cum illos emi de præda a quæstoribus.

Expedivi ex servitute filium, si Dis placet.

At etiam dubitavi hos homines emerem, an non emerem,
diu. 95

Servate istum sultis intus, servi: ne quoquam pedem

Efferat sine custode: ego apparebo domi,

Ad fratrem modo captivos alios inviso meos.

Eadem percontabor, ecquis hunc adolescentem noverit.

Sequere tu, te ut amittam, ei rem primum prævorti
volo. 100

rime potueris. PH. Res hortatur. HE. Sequere me hinc, ut tibi dem viaticum a trapezita: eodem tempore accipiam syngraphum a prætore. TYN. Quem syngraphum? HE. Quem hic ferat secum ad legionem, ut huic liceat ire domum. Tu abi intro. TYN. Ambulato bene. PH. Bene vale. HE. Per ædem Pollucis consului recte meis rebus, quando illos emi a quæstoribus de præda. Expedivi filium ex servitute, si Diis placet. At dubitavi etiam diu utrum emerem hosce homines, an non emerem. Servi, servate istum intus, si vultis, ne eat quoquam sine custode. Ego jam proficiscar domum. Ad fratrem invisam mox meos alios captivos. Percontabor eodem tempore, ecquis noverit hunc adolescentem. Tu sequere, ut te dimittam. Volo ante omnia consulere ei rei.

*****

*τὸ ut deest in Hl. 1.—89 Pll. C. V. 1. 2. 3. L. 1. J. Hl. 1. H. M. non agnos-
cunt τὸ hinc.—90 Hl. 1. B. 1. J. V. 3. a p. sumas.—91 Hl. 1. huic hinc ire; τὸ
huic deest in J. ab legione V. 1. domum deest in L. 1.—92 Tu modo abii V. 2.
—93 V. 2. 3. J. Hl. a m. pr. illum emi; B. 1. quom illum.—94 J. de servitute.
—97 Ecferat C. jamjam ego edd. vett. et Bossch.—98 Hl. 1. invisam meos alios;
τὸ alios deest in J. alios in viso meos B. 1.—99 Bossch. ecqui. Mox, hunc deest
in J. Hl. 1. B. 1. et sex Pil.—100 Voc. rem deest Hl. 1. a m. pr. rei vero
habet a m. sec.*

NOTÆ

99 Eadem] Sub. 'opera:' eodem tempore.

ACTUS TERTII SCENA PRIMA.

ERGASILUS.

MISER homo est, qui ipse sibi quod edit quærit, et id ægre invenit:

Sed ille est miserior, qui et ægre quærit, et nihil invenit. Ille miserrimus est, qui cum esse cupit, quod edit non habet.

Nam, hercle, ego huic diei, si liceat, oculos efflodiam libens,

Ita malignitate oneravit omnes mortales mihi. 5

Neque jejuniosiore, neque magis effertum fame

Vidi; nec qui minus procedat, quicquid facere occeperit.

Itaque venter gutturque resident esuriales ferias.

Ilicet parasiticæ arti maximam in malam crucem!

Ita juvenus jam ridiculos inopesque ab se segregat. 10

Nihil morantur jam Laconas imi subsellii viros,

ERG. Homo qui quærit ipse quod manducet, et id reperit difficile, est infelix, verum ille est infelicior, qui et quærit ægre, et reperit nihil. Ille est infelicissimus qui, quando esurit, non habet quod manducet. Nam per Herculem ego eruam lubenter oculos huic diei, si liceat, adeo instruxit universos homines nequitia adversus me: neque consexi jejuniorem neque pleniorē esurie; neque cui succedat minus quicquid instituerit agere. Igitur venter et guttur agitant ferias esuriales. Licet ire arti parasiticæ in malam crucem maximam! adeo juvenus summoet jam a se eos qui movent risum et egenos. Aspernantur nunc parasitos, viros Laconibus

1 Lgg. L. 1. Bossch. qui ipse quod. V. 1. L. 1. Hl. 1. edat.—2 L. 1. sed et ille est.—3 Bossch. cupit esse. B. 1. Hl. 1. a m. pr. L. 1. V. 1. J. edat.—4 Pro-nomen ego deest in L. 1. Hl. 1. a m. pr. B. 1. si licet edd. quædam vett.—5 V. 3. oneravert.—6 C. effertum; Pll. sex, L. 1. V. 1. 2. J. effractum.—7 L. 1. ne qui; V. 1. nec qui; G. H. M. Sarrac. V. 2. 3. J. nec cui; Bossch. nec quoi.—8 Ita venter Bossch.—9 Licet Pll. sex, V. 1. 2. 3. L. 1. J. in deest Hl. 1. B. 1. V. 1. 2. 3. L. 1. J. I licet parasitica ars Heins.—10 L. 1. jam ju-ventus. Lgg. inopes ab se. L. 1. V. 1. 2. 3. J. Hl. 1. B. 1. Pll. sex, C. ab sese.—11 Nihil jam mor. V. 2. Lacones L. 1. V. 1. 2. 3. J. uni subselli C.

NOTÆ

7 Nec qui minus] Qui pro 'quo.'

sic venter et guttur ab edendo ces-sant.

8 Resident esuriales ferias] Id est, agitant sedendo. 'Residere' active positum. Esuriales autem feriæ dicuntur, quia quemadmodum festis diebus ab opere cessant et quiescunt,

9 Ilicet] Id est, licet arti nostræ ire in crucem, aut valeat ars nostra.

11 Laconas] Lacones solebant pue-ros et adolescentes crebro et publice

Plagipatidas, quibus sunt verba sine penu et pecunia.
 Eos requirunt, qui, libenter cum ederint, reddant domi.
 Ipsi opsonant, quæ parasitorum ante erat provincia.
 Ipsi de foro tam aperto capite ad lenones eunt, 15
 Quam in tribu aperto capite sontes condemnant reos.
 Neque ridiculos jam teruncii faciunt : sese omnes amant.
 Nam ut dudum hinc abii, accessi ad adolescentes in foro:
 Salvete, inquam : Quo inus una, inquam, ad prandium ?
 atque illi tacent.
 Quis ait? hoc, aut, quis profitetur? inquam : quasi muti
 silent : 20
 Neque me rident. Ubi cœnamus? inquam, atque illi
 abnuunt.
 Dico unum ridiculum dictum de dictis melioribus,

similes, imorum lectorum, plagarum patientes, quibus sunt verba sine penu et pecunia. Quærent eos, qui, quando manducarint, reddere possint domi. Parant ipsi opsonia, quod erant antea munus parasitorum. Ipsi commeant de foro ad lenones, capite perinde detecto, atque condemnant reos in tribu, capite detecto; neque æstimant tribus uncii eos qui risum movent. Universi sese amant. Nam quando excessi pridem hinc, conveni juvenes in foro: Salvete, inquam! Quo pergimus simul, inquam, ad cœnam? Atque illi silent. Quis dicit illuc? aut quis pollicetur cœnam? alloquor. Tacent velut clingues, ne irident quidem me. Ubi cœnabimus, inquam? Atqui illi abnuunt. Profero unum verbum facetum de acutioribus

//////////

Pll. 2. 3. 4. 6.—12 *Plagipathidas* Hl. 1. B. 1.—13 Hl. 1. a m. pr. cum ederunt; C. comederint.—14 V. 3. quod parasitorum; Hl. 1. a m. pr. opsonia, quæ parasitorum.—15 C. Pll. sex, lenon es; Pl. 4. a m. pr. leones.—16 In tribu quam edd. vetl. et Bossch. Quin in tribu L. 1.—17 Pll. 3. 4. 6. L. 1. Hl. 1. B. 1. tam, pro jam. Pl. 4. terrunci; Pll. tres trunci. Hl. 1. B. 1. V. 2. 3. J. quam sese.—18 Namque ut Bossch. accessit V. 1. ad deest in V. 2. L. 1.—19 G. et Bossch. Quo inus una, ad prandium?—20 Quis agit hoc Hl. 1. B. 1. V. 2. 3. J. Pll. 1. 2. 3. 4. 5.—21 L. 1. at illi; τὸ illi deest in Lgg.—22 Dico unicum

NOTE

verberibus concidere, ad eos ad patientiam indurandos. Laconas appellat parasitos, id est, ad omne contumeliarum genus factos homines.

Imi subsellii viros] Parasiti in ultima subsellia, imosque accumbentium mensæ lectos summovebantur per contemptum. *Imi etiam subsellii dicuntur* in ordine suo omnino minime spectati. Cicero: 'Res longi subsellii' est, quæ multorum indiget de-

liberatione.

12 *Plagipatidas*] Qui plagas ultro patiuntur: idem quod Lacones.

15 *Aperto capite*] Nonnisi involuto capite etiam Ethnici in loca inhonesta ingrediebantur. Parasitus hoc notat corruptos sæculi sui mores.

17 *Ne teruncii faciunt*] Id est, tribus uncii. Pretium certum proverbialiter pro incerto.

Quibus solebam menstruales epulas ante adipiscier.
 Nemo ridet: scivi extemplo rem de compacto geri.
 Ne canem quidem irritatam voluit quisquam imitauer. 25
 Saltem, si non arriderent, dentes ut restringerent.
 Abeo ab illis postquam video me sic ludificarier.
 Pergo ad alios, venio ad alios, deinde ad alios: una res.
 Omnes compacto rem agunt, quasi in velabro olearii.
 Nunc redeo inde, quoniam me ibi video ludificarier. 30
 Item alii parasiti frustra obambulabant in foro.
 Nunc barbarica lege certum est jus meum omne persequi.
 Qui concilium iniere, quo nos victu et vita prohibeant;
 His diem dicam, irrogabo multam: ut mihi cœnas decem
 Meo arbitrato dent, cum cara annona sit: sic egero. 35
 Nunc ibo ad portum hinc: est illic mihi una spes cœ-
 natica:

*verbis quibus consueneram antea consequi epulas in mensem integrum: nemo ridet. Intellexi statim id fieri, veluti de composito: ne unus quidem voluit imitari con-
 iratam: si non arrident, quin saltem stringunt dentes. Postquam animadverto
 me ludificari, sic discedo ab iis, denigro ad alios, deinde ad alios: est eadem res.
 Cuncti gerunt id ex compacto, velut in tabernaculo in quo est oleum venale.
 Jam revertor inde, quoniam animadverto me ludificari ibi. Sic ceteri parasiti;
 versabantur incassum in foro. Nunc statui persequi omne meum jus lege Romana;
 dicam diem iis qui inivere consilium, quomodo nos arceant victu et vita: lata in
 eos, infligam pœnam, ut mihi parent decem cœnas ad meum nutum, quando annona
 erit cara. Sic faciam. Nunc proficiscar hinc ad portum. Mihi offulget illic spes*

//////////

edd. quædam vett.—23 Qui s. Douz. Quibus s. dico Hl. 1. ante epulas Lgg.
 —24 C. et sex Pll. rem compacto.—25 Nec canem V. 2. 3. J.—26 V. 2. arri-
 dent.—27 Hl. 1. videro.—28 Demum ad alios V. 3.—30 V. 2. 3. J. cum me;
 L. 1. inde, inde cum video; Hl. 1. cum me ibi videro; B. 1. quom me ibi video.
 —31 V. 2. L. 1. obambulant.—32 Nunc barbarica V. 2. lege deest in Hl. 1. a m.
 pr. omne meum J. Hl. 1.—33 Qui consilium L. 1. J. V. 1. 3. qui nos G.—
 34 Pll. 5. 6. multam; Pl. 2. multa.—35 Hl. 1. siet.—36 In J. et Hl. 1. est

NOTÆ

25 *Canem irritatam*] Nudat dentes canis irritata, quamvis sine joco: id optaret sibi exhiberi saltem ab juventute parasitus.

29 *Quasi in velabro olearii*] Qui res easdem venales proponunt, eam sibi legem indicunt, ut eodem pretio di- vendant. 'Velabrum olearii' nihil est aliud quam quod superjicitur, tabernaculi in modum, oleo et olea-

riis ad arcendum calorem solis. Pa- rasitus conqueritur de juvenibus, quibus est eadem agendi ratio; et rejiciendorum parasitorum, quasi facta conspiratione, voluntas.

32 *Barbarica lege*] Id est, Romana. Fingit enim Plantus in Græcia hanc exhiberi Fabulam. Erat autem Ro- mæ lex, ut ne quis auctoritate pri- vata conventum celebraret. Parasi-

Si ea decollabit, redibo huc ad senem, ad cœnam asperam.

una cœnandi : si ea fefellerit, repetam huc ad cœnam insuavem apud Hegionem.

////////

deest : *mi illic* L. 1. *mihi* deest in Lgg.—37 Bossch. *decolabit* ; Pl. 1. *decolaudabit* ; Pl. 2. *decollaudabit* ; Pl. 5. *decollapsit* ; lacuna est in Pl. 3.

NOTÆ

tus reos juvenes dicit hujus sceleris, utpote qui in parasitos, quasi conventu habito, conspirarint.

37 *Decollabit*] Nonius : ' De collo deponet.' *Decollabit*, id est, de collo decidat, cadat. Veteres enim de col-

lo appendebant crumenam. Suetonio 'succollare,' humeris subire. 'Decollare' aliis est 'collum abscindere.' Aliis cum uno *l*, *decolabit*, a liquoribus sumtum qui defluunt per collum.

ACTUS TERTII SCENA SECUNDA.

HEGIO.

QUID est suavius, quam bene rem gerere bono publico?

sicut ego feci heri,

Cum eni hosce homines: ubi quisque vident, eunt obviam,

Gratulanturque eam rem: ita me miserum restitendo,

Retinendoque lassum reddiderunt.

Vix ex gratulando miser jam eminebam.

5

Tandem abii ad prætorem: ibi vix requievi: rogo syngraphum:

HEG. Quid est jucundius quam administrare recte negotium in bonum publicum, quemadmodum egi heri, quando mercatus sum illos homines? Statim atque omnes me conspiciunt, veniunt obviam, gratulantur eam rem. Sic me defatigaverunt infelicem, in me sistendo retinendoque. Vix surgebam jam infelix ex gratulando: tandem profectus sum ad prætorem. Vix consedi ibi; rogo syngraphum.

////////

1 Bossch. *here feci*.—3 Lgg. L. 1. V. 2. 3. *rescitando*.—4 *Retinendo* Bossch. *lapsus* V. 2.—5 H. *Vix e grat*. Pl. 5. *eximebam*.—6 *Tandem adii* edd. quæ-

NOTÆ

5 *Miser*] Miserum se ipse vocat, quod complexu et gratulatione amicorum retentus ac defessus sit.

Eminebam] Inter salutandum de-

mittunt sese, demiseruntque semper homines; unde cum resurgunt, 'eminere' dicit poeta.

Datur mihi : ilico dedi Tyndaro : ille abiit domum.

Inde ilico revortor domum, postquam id actum est, eo :

Protinus ad fratrem inde abii, mei ubi sunt alii captivi.

Rogo, Philocratem ex Alide ecquis omnium noverit ? 10

Tandem hic exclamat, eum sibi esse sodalem : dico esse eum

Apud me : hic extemplo orat obsecratque, eum sibi ut liceat

Videre : jussi ilico hunc exsolvi : nunc tu sequere me,

Ut quod me oravisti, impetres, eum hominem ut convenias.

Mihi datur : illico dedi Tyndaro : ille migravit domum. Inde statim revertor domum, postquam id gestum est ibi : protinus ego conveavi ad fratrem, ubi sunt mei alii captivi. Peto num quis eorum norit Philocratem Eliensem ? Tandem hic exclamat eum esse suum sodalem. Dico cum esse apud me : hic statim rogat obtestaturque ut sibi liceat eum intueri. Mandavi statim hunc exsolvi. Nunc tu, sequere me, ut consequaris quod me rogavisti, ut alloquaris hominem.

////////

dam vett.—7 Bossch. rogo s. mi : Datur : illico, &c.—8 V. 3. Hl. 1. tres Pll. ed. pr. prævortor ; V. 2. pervortor.—10 Lgg. P. Alide. Bossch. norit.—11 Tandem deest in H. G. M. B. 1. a m. pr. Hl. 1. 2. L. 1. J. V. 2. 3. et edd. vett. Hic aristophanes exclamat B. 1. dico eum esse Hl. 1. B. 1.—13 Pronomen tu deest in L. 1.

=====

ACTUS TERTII SCENA TERTIA.

TYNDARUS.

NUNC illud est, cum me fuisse, quam esse, nimio mavelim :

TYN. Nunc ita se res habet, ut malim me esse mortuum, quam vivere : nunc spes,

////////

1 Nunc illuc Hl. 1. a m. pr. quor me fuisse, quam ego nemo mavelim L. 1. nemo

NOTÆ

1 Nimio mavelim] Alii, nimio mavelim. 'Mavolim' et 'volim' antiquitus, o retenta, sicut retinuit 'nolim.' Priscianus : 'Pro 'volam,' 'velim' auctoritas non irrationabi-

liter tradidit dicere : et 'volim' tamen pro 'velim' proferebant antiqui.' Cicero : 'Quo facilius id quod dicere volimus, intelligere possit.'

Nunc spes, opes, auxiliaque a me segregant, spernuntque se.

Hic ille est dies, cum nulla vitæ meæ salus sperabilis est: Neque exilium exitio est; neque adeo spes, quæ mihi hunc aspellat metum:

Nec mendaciis subdolis mihi usquam mantellum est meis: 5

Nec sycophantiis, nec fucis ullum mantellum obviam est: Neque deprecatio perfidiis meis, nec malefactis fuga est: Nec confidentiæ usquam hospitium est, nec diverticulum dolis.

Operta quæ fuere, aperta sunt: patent præstigiæ.

Omnis res palam est: neque de hac re negotium est, quin male 10

Occidam, oppetamque pestem, heri vicem meamque.

Perdedit me Aristophontes hic, qui intro venit modo.

Is me novit: is sodalis Philocrati et cognatus est.

opes, præsidia, recedunt a me, contemnuntque. Hic dies est ejusmodi, ut jam nulla salus affulgeat, neque apparet, quo declinem exitium. Neque adeo est spes ulla quæ depellat a me metum: neque mihi est usquam prætextus meis callidis mendaciis, nec occurrit ullum velamentum sycophantiis et fucis, neque excusatio meis fraudibus, neque est declinatio malefactis: neque est usquam perfugium audaciæ, neque diverticulum fallaciis: ea quæ fuerunt tecta, sunt resecta; præstigiæ patent; omnis res est palam: neque est quicquam quod impediatur quominus dispeream male, et oppetam mortem pro me et pro meo hero. Hic Aristophontes, qui mox ingressus est, me perdedit: is me novit: is est socius Philocrati, et cognatus. Neque Sulus

//////////

mauclim etiam Lgg. J. V. 1. 2. 3.—2 V. 2. *sperant segregantque me*; Pl. 4. *sperantque me*; Hl. 1. B. 1. J. V. 1. 3. L. 1. *spernuntque me*.—3 B. 1. *salus s. est mecum, G. Hic est ille dies, quom . . . salus superabilis, omisso est*.—4 C. Pl. sex, *exitio* 'st. Mox, *metum* deest in Hl. 1. B. 1. *expellat* Pl. 5. *cispellat* Parens.—5 *Neque* edd. quædam vet. *Nec subdolis mendaciis m. u. integumentum* 'st. Bossch. *integumentum* cod. Meldens. ap. Lamb. *tegmentum* V. 2. In J. deerat hic versus, sed alia manus ascripsit.—7 *Neque precatio* Hl. 1. B. 1. J. V. 1. 2. 3. L. 1.—9 *Opera* L. 1.—10 Bossch. *hac de re*.—11 Bossch. *meam*, omisso *quæ*.—12 Hl. 1. B. 1. 2. Lgg. Pl. sex, C. V. 1. 2. 3. J. L. 1. *qui venit modo intro*.—

NOTE

4 *Exilium exitio est*] Id est, qua velandis animo animique vitis idoneum. evadam exitium, sive ab exitio. *Exilium* hic est 'exitus.'

6 *Mantellum*] Paludamenti genus tegendo et occultando corpori aptum, translatum ad prætextum, ob-

7 *Neque deprecatio perfidiis*] 'Deprecari' apud oratores, est cum facinus confitetur reus, sed veniam rogat.

Neque jam Salus servare, si volt, me potest: nec copia est:

Nisi si aliquam corde machinor astutiam. 15

Quam, malum! quid machiner? quid comminiscar? maximas

Nugas ineptiasque incipisso. Hæreo.

ipsa me valet servare, si cupiat: nec est facultas, nisi comminiscor quandam fallaciam in animo. Quam, malum! Quid excogitem? Quid invenium? Incipio maximas nugas ineptiasque. Hæreo.

//////////

14 *Salus me* C. Pl. *servare Salus* Bossch.—15 *Neque si* V. 3. *Nisi si meo* Brunck. Bossch. *al. meo* deest in omnibus codd. in L. 1. deest quoque si. V. 2. *cordis*.—16 *Qua malum* Lgg. *Quod malum* Pl. 2. *quidem machinor* Pl. 1. 2. *qui machiner* Pl. 3. *quid machinor* L. 1.—17 Pl. 5. *ineptias incipisso*; V. 1. C. Mediol. 1500. Arg. 1514. *incipisse*; L. 1. aliquot Lgg. G. H. *incepisse*; Ald. *ineptiasque* haud dubium est, *me cæpisse horreo*. Pl. 6. Parei 2. *horreo*.

NOTÆ

14 *Neque jam Salus*] Hyperbole est quæ innuit tam funditus fortunas esse eversas, ut frustra Salus ipsa succurrat.

16 *Quam, malum*] *Malum* hoc loco

est interjectio impatientis animi. Affines sunt interjectiones, illiberales quidem, sed apud nos plus æquo usitata, *diable! peste!*

ACTUS TERTII SCENA QUARTA.

HEGIO, TYNDARUS, ARISTOPHONTES.

HE. Quo illum nunc hominem proripuisse foras se dicam ex ædibus?

TY. Nunc enim vero ego occidi: eunt ad te hostes, Tyndare. Quid loquar?

HE. Quo nunc ille homo se subduxit ex ædibus? TYN. Nunc enimvero ego interii: hostes veniunt ad te, Tyndare. Quid dicam? Quid loquar? Quid negabo?

//////////

1 *Quo im nunc* Bossch. *Quo nunc illum* V. 3. *foras dicam* Lgg.—2 V. 2. J.

NOTÆ

2 *Eunt ad te hostes*] Quasi dicat, Tyndare, *mets-toi bien sur tes gardes*.

Quid fabulabor? quid negabo? aut quid fatebor? mihi
Res omnis in incerto sita est: quid rebus confidam meis?
Utinam te Di prius perderent, quam periisti e patria tua, 5
Aristophontes, qui ex parata re imparatam omnem facis.
Occisa est hæc res, nisi reperio atrocem mihi aliquam
astutiam.

HE. Sequere: hem tibi hominem! adi, atque alloquere.

TY. quis homo est me hominum miserior?

AR. Quid istuc est, quod meos te dicam fugitare oculos,
Tyndare?

Proque ignoto me aspernari, quasi me nunquam no-
veris? 10

Equidem tam sum servus, quam tu: etsi ego domi
liber fui,

Tu usque a puero servitutem servivisti in Alide.

HE. Edepol minime miror, si te fugitat, aut oculos tuos,
Aut si te odit, qui istum appelles Tyndarum pro Phi-
locrate.

TY. Hegio, hic homo rabiosus habitus est in Alide. 15

Ne tu, quod istic fabuletur, aures immittas tuas;

Nam istic hastis insectatus est domi matrem et patrem.

*aut quid confitear? Omne negotium est positum in ancipiti. Quid credam mea
sorti? Utinam Dii te perdidissent antequam perderes patriam, Aristophontes, qui
efficis ex re instituta rem confusam! hæc res est eversa, nisi adminiscor quandam
fallaciam immanem. HE. Sequere. Hem! tibi hominem: adi, atque alloquere.
TYN. Quis est homo miserior me hominum? AR. Quid est illud, quod fugitas sic
meos oculos, Tyndare, meque contemnis quasi ignotum, quasi me nunquam noveris?
Equidem sum tam captivus quam tu; etsi ego fui liber domi, tu servisti servitutem
in Elide usque a pueritia. HE. Per ædem Pollucis non miror, si a te declinat, et
a tuis oculis, aut si te aversatur, qui eum appelles Tyndarum pro Philocrate. TYN.
Hegio, hic homo creditus est rabiosus in Elide; ne tu adhibeas tuas aures ad ea
quæ iste garrit; etenim iste persecutus est domi patrem et matrem telis. Et ille*

//////////

Hl. 1. a m. pr. G. H. vero occidi, omisso pronomine.—3 Lgg. aut fatebor.
V. 1. 2. 3. L. 1. J. mihi res.—4 V. 2. omnis incerto, omissa præpositione.—5 J.
proprius perderint; Hl. 1. B. 1. J. V. 1. 2. 3. L. 1. quam peristi; Bossch. per-
derent prius, quam peristi e patria, omisso tua.—6 V. 3. Hl. 1. a m. pr. ed.
Tarvis. 1481. re imparatam rem omnem; V. 1. 2. L. 1. J. C. Pl. 2. 3. 4. 6. im-
paratam.—7 Voc. aliquam deest in L. 1.—8 C. em tibi; L. 1. en tibi; V. 2.
hunc tibi. Bossch. adi, et alloquere; Hl. 1. a m. pr. adi atque eloquere. L. 1.
est hominum, omisso pronomine.—9 Edd. quædam vett. oculos dicam fugitare;
Ald. dicam sic fugitare, &c.—12 Lgg. servivisti Alide.—13 M. miror minime.
Hl. 1. B. 1. J. V. 2. G. M. is si te.—15 Non. rubidosus. Lgg. est Alide.—16
V. 1. J. istuc. Hl. 1. in aures.—17 Hl. 1. V. 1. J. patrem et matrem.—18 Et

Et illic isti, qui sputatur, morbus interdum venit.

Proin' tu ab istoc procul recedas. HE. ultro istum a me.

AR. ain', verbero,

Me rabiosum? atque insectatum esse hastis meum memoras patrem? 20

Et eum morbum mihi esse, ut qui me opus sit insputarier?

HE. Ne verere: multos iste morbus homines macerat,

Quibus insputari saluti fuit. TY. atque Aliis profuit.

AR. Quid tu autem, etiam huic credis? HE. quid ego credam huic? AR. insanum esse me.

TY. Viden' tu hunc, quam inimico vultu intuetur? concedi optimum est. 25

Hegio, fit quod tibi ego dixi: gliscit rabies: cave tibi.

HE. Credidi esse insanum extemplo, ubi te appellavit Tyndarum.

TY. Quin suum ipse interdum ignorat nomen, neque scit qui siet.

morbus illum corripit nonnunquam, qui levatur sputo. Proinde tu absiste longe ab isto. HE. Ultro istum a me. AR. Dicisne, mastigia, me rabie percitum? et dicis me persecutum esse cum telis meum patrem, et mihi esse eum morbum quem oportet curari sputo? HE. Ne pudeat te istius morbi: iste morbus vexat multos homines, quibus fuit salutare insputari. TYN. Atque fuit salutare Eliensibus. AR. Quid? tu etiam huic habes fidem? HE. Quid huic credam igitur? AR. Me esse dementem. TYN. Cernisne tu hunc, quam intuetur vultu torvo? est bonum absistere. Hegio, id fit quod ego tibi dixi: rabies invadit: cave tibi. HE. Arbitratus sum eum esse recordem, statim atque te appellavit Tyndarum. TYN. Quin ipse ignorat suum nomen aliquando, neque scit, qui sit. HE. Sed etiam dicebat te

~~~~~  
ille isti L. 1. isti deest in quibusdam edd. vett.—19 Bossch. procul abseedas. Lgg. ain verbiverbio.—20 Lgg. insectatum hastis. Hl. 1. hastis esse.—21 V. 3. Et eum mihi morbum. Hl. 1. a m. pr. Lgg. et Bossch. esse, qui.—22 Hl. 1. iste moribus. Mox, homines deest in C.—23 V. 2. sputari. Hl. 1. B. 1. V. 2. 3. L. 1. J. C. et nonnulli Pll. atque his; aliquot Lgg. et Pll. et V. 1. a m. pr. atqui iis; reliqui Lgg. atque eis.—24 Quid autem L. 1. huic etiam V. 2.—25 Voc. intuetur deest in V. 1. optimum Lgg.—26 L. 1. J. V. 3. sic quod; V. 1. sit quod; V. 2. si quod. Edd. quædam vett. ego tibi dixi; H. M. Ald. Junt. omittunt pronomen ego.—27 Voc. extemplo deest in Lgg. ubi te desunt L. 1. apellavit C.—28 Quia suum C. Pll. sex, V. 1. 2. L. 1. interdum ipse B. 1. ipse deest in

#### NOTÆ

18 Qui sputatur, morbus] Comitialis est, seu Herculeus, ad cujus arcendam contagionem despuendum esse censebant medici, si quis in eum incideret qui hoc morbo jactaretur.

Porro instinctu nescio quo despuimus, si aut putre aliquod vulnus conspiciamus, aut tetro aliquo odore occupamur.

26 Gliscit] Id est, augecit, ignes-

HE. At etiam te suum sodalem esse aiebat. TY. haud vidi magis.

Et quidem Alcmaeo, atque Orestes, et Lycurgus postea 30  
Una opera mihi sunt sodales, qua iste. AR. at etiam,  
furcifer,

Male mihi loqui audes? non ego te novi? HE. pol planum  
id quidem est

Non novisse, qui istunc appelles Tyndarum pro Philocrate.  
Quem vides, eum ignoras: illum nominas, quem non  
vides.

AR. Immo iste eum sese ait, qui non est, esse: et qui vero  
est, negat. 35

TY. Tu enim repertus, Philocratem qui superes veri-  
verbio!

AR. Pol, ego ut rem video, tu inventus, vera vanitudine  
Qui convincas: sed quæso, hercle, agedum aspice ad me.

TY. hem. AR. dic modo,

*esse suum socium. TYN. Nunquam vidi hominem; Alcmaeo, atque Orestes et Lycurgus, sunt mei sodales perinde atque iste. AR. Sed etiam, furcifer, tu audes male loqui de me? ego non te novi? HE. Per Pollucem id profecto est apertum, te non novisse eum quem appellus Tyndarum pro Philocrate. Ignoras eum quem cernis, nominas illum quem non cernis. AR. Immo iste dicit sese esse eum qui non est; negat vero se esse qui est. TYN. Tu enim inventus es qui vincas Philocratem sinceritate in verbis! AR. Per Pollucem, ut ego animadverto, tu es repertus qui vera dicentem vincas vanis dictis. Sed agedum per Herculem, aspice ad me, quæso. TYN. Hem! AR. Dic jam, negas te esse Tyndarum? TYN. Nego,*



Hl. 1. a m. pr. et J.—29 *At etiam suum te* Hl. 1. *Ac etiam* V. 1. 2. L. 1. *audiri Di magis* J. V. 3. *O, audivi, Di, magis* Lgg. *audiri Dii magni* Hl. 1. B. 1. *audiri Di magni* al. ap. Bossch.—30 *Alcinous* Hl. 1. B. 1. nonnulli Pl. V. 2. 3. *Alcineus* L. 1. *Alcious* J. *Alcmeus* C. V. 1. *Alcmæus* Lgg. *Alcious* Pl. 4. *Alcynous* Pl. 5. *Horestes* Hl. 1. B. 1. *Licurgus* C. Pl. 2. 4.—31 *Tua opera* edd. quædam vett. *qua et iste* Hl. 1. a m. sec.—32 *Male mihi l. mihi audes* C. *non ego novi* Hl. 1. a m. pr. *num ego novi* J. *phanum, vel phanom* codd. ap. Bossch. *phanō* Hl. 1. *phanum* B. 1.—33 *Voc. istunc deest* in Hl. 1. L. 1. V. 2. 3. J. *appellas* V. 2. J.—35 Lgg. *esse: qui. Mox, vero deest* in J.—36 *Tum enim* L. 1. V. 2. *Philocrates q. s. verbo* L. 1.—37 *Pol, ut rem* J.—38 *Quid* V. 2.—39 *Tu*

#### NOTÆ

cit. Est a Græco γάσχωμαι, *appeto*. Virgil. 'accenso gliscit violentia Turno.'

30 *Alcmaeo, atque Orestes, et Lycurgus*] Tres furiosi insignes. Pri-

mus, Amphiarai et Eriphilæ filius, imperio patris matrem interemit. Alter, Agamemnonis et Clytemnæstræ filius, matrem necavit. Lycurgus Thracius, quia vitibus excisis in

Te negas Tyndarum esse? TY. nego inquam. AR. tun' te Philocratem esse ais?

TY. Ego inquam. AR. tune huic credis? HE. plus quidem, quam tibi aut mihi: 40

Nam ille quidem, quem tu hunc memoras esse, hodie hinc abiit Alidem

Ad patrem hujus. AR. quem patrem, qui servus est? TY. et tu quidem

Servus et liber fuisti, et ego me confido fore, Si hujus huc reconciliasso in libertatem filium.

AR. Quid ais, furcifer? tun' te gnatum memoras liberum?

TY. Non equidem me Liberum, sed Philocratem esse aio.

AR. quid est? 46

Ut scelestus, Hegio, nunc is te ludos facit!

Nam is est servus ipse, neque præter se unquam ei servus fuit.

TY. Quia tute ipse eges in patria, nec tibi, qui vivas, domi est,

Omneis inveniri similes tibi vis: non mirum facis. 50

*inquam. AR. Tune dicis te esse Philocratem? TYN. Ego, inquam. AR. Cre-  
disne huic tu, Hegio? HE. Magis profecto quam tibi aut mihi. Nam ille quidem  
quem tu loqueris hunc esse, abiit hodie hinc in Elidem ad patrem hujus. AR. Quem  
patrem, qui est servus? TYN. Et tu quidem fuisti servus et liber, et ego spero  
me fore liberum, si reduxero in libertatem filium Hegionis. AR. Quid ais, fur-  
cifer? Tune dicis te natum liberum? TYN. Ego profecto non dico me esse libe-  
rum, sed esse Philocratem. AR. Quid est quod hic nefarius, Hegio, te ludificatur  
nunc! nam is ipse est servus, neque unquam ei fuit servus præter se. TYN. Quo-  
niam tu ipse es inops in patria, nec tibi est domi quo vivas, vis cunctos reperiri tibi*

////////

*negas te T. esse? tun' te, &c. Bossch, tu te Hl. 1. B. 1. V. 1. te tu L. 1.—40  
Ego me Bossch. tu hinc Hl. 1.—41 V. 1. 3. L. 1. J. quem tu mem. esse; in Hl.  
1. B. 1. deest hunc. In V. 1. Alidem deest.—44 Si hujus hunc C. V. 1. huc  
deest in Pll. 1. 2.—45 J. tuum te g. m. libertum; Ald. gnatum esse huic m.  
liberum.—47 Hegioni huic isste Douz. nunc iste V. 1. 2. 3. L. 1. J.—48 Pll.  
V. 2. 3. L. 1. J. Hl. 1. B. 1. præter eum quisquam ei; Voss. 1. præter eum quam  
ei; sed ei deest in C. a m. pr.—49 Lgg. C. domi'st.—50 Omnis C. V. 1. 2. 3.*

#### NOTÆ

Thracia, et abrogato vini usu, Bac-  
chum offenderat, in furorem actus  
est.

42 Quem patrem] Id Aristophontis

ostendit servos fuisse apud veteres  
sicut belluas, in quibus nulla cura  
est genealogiæ, quo patre sint, et  
cujus prolis auctores.

Est miserorum, ut malevolentes sint atque inuideant bonis.

AR. Hegio vide sis, ne quid tu huic temere insistas credere.

Atque ut perspicio, profecto jam aliquid pugnæ edidit. Filium tuum quod redimere se ait, id neutiquam mihi placet.

TY. Scio te id nolle fieri: efficiam tamen ego id, si Di adjuvant. 55

Illum restituam huic, hic autem in Alidem me meo patri. Propterea ad patrem hinc amisi Tyndarum. AR. quin tute is es;

Neque præter te in Alide ullus servus istoc nomine est.

TY. Pergin' servom me exprobrare esse, id quod vi hostili obtigit?

AR. Enimvero jam nequeo contineri. TY. heus! audin' quid ait? quin fugis? 60

Jam illic hic nos insectabit lapidibus, nisi illum jubes Comprehendi. AR. crucior. TY. ardent oculi: fune opu' st, Hegio.

Viden' tu illi maculari corpus totum maculis luridis?

*similes: non facis mirum, est infelicium ut sint malevolentes atque invidi dicitibus. AR. Vide, si vis, Hegio, ne tu pergas huic credere temere; et, ut animadverto, profecto jam machinatus est aliquid: quia dicit se redimere tuum filium, id nullo modo mihi placet. TYN. Intellego te nolle id fieri; tamen assequar id ego, si Di opitulentur: illum huic reddam, hic vero me reddet meo patri in Elide; ideoque dimisi hinc Tyndarum ad patrem. AR. Quin es tu ipse, neque est ullus servus eo nomine in Elide præter te. TYN. Prosequerisne exprobrare me esse servum, id quod accidit viribus hostium? AR. Profecto non possum me continere. TYN. Heus! audisne quid ait? quin fugis? Ille nos insequetur modo lapidibus, nisi mandas cum teneri. AR. Crucior. TYN. Oculi scintillant: opus est funibus, Hegio: animadvertisne tu corpus universum aspersum maculis luridis? Atra bilis*

~~~~~

J. L. 1. Hl. 1. B. 1. edd. vett. invenire L. 1. J.—51 L. 1. invident.—52 Vide sis Hegio Bossch.—53 Atque ut perspicio V. 2. dedit Sciop.—54 V. 2. quo redimere; L. 1. quem redimere; H. tuum quod se redimere ait, id ne utiquam, &c. Hl. 1. 2. B. 1. J. id ne inquam mihi. Bossch. delet mihi.—55 Scio id te J. Di audiunt L. 2.—57 L. 1. V. 2. hinc admisi. L. 1. tute es.—59 J. servo exprobare id.—60 L. 1. Pl. 2. heus quid agis; Hl. 1. B. 1. V. 1. 2. 3. J. heus tu quid agis?—61 B. 1. L. 1. V. 2. insectabitur. C. Pl. Lgg. nisi illunc.—62 L. 1. J. V. 2.

NOTÆ

63 *Maculis luridis*] Croceis, quia 'lura' est pellis cruda et minime

Atra bilis agitat hominem. AR. at pol te, si hic sapiat senex,

Atra pix agitet apud carnificem, tuoque capiti illuceat. 65

TY. Jam deliramenta loquitur : larvæ stimulant virum.

HE. Quid? quid si hunc comprehendi jusserim? TY. sapias magis.

AR. Crucior lapidem non habere me, ut illi mastigiæ Cerebrum excutiam, qui me insanum verbis concinnat suis.

TY. Audin' lapidem quæritare? AR. solus te solum volo, Hegio. HE. istinc loquere, si quid vis, procul tamen audiam. 71

TY. Namque edepol si adbites propius, os denasabit tibi Mordicus. AR. neque pol me insanum, Hegio, esse creduis,

Neque fuisse unquam, neque esse morbum quem istic autumat.

vexat hominem. AR. Sed per Pollucem si hic senex sapiat, pix atra te agitabit apud carnificem, infundeturque tuo capiti accensa. TYN. Nunc delirat, intemperici præcipitant hominem. HE. Quid? quid si mandaverim hunc capi? TYN. Recte feceris. AR. Crucior me non habere lapidem, ut excutiam cerebrum illi furcifero, qui fingit me esse insanum suis dictis. TYN. Audisne eum quæritare lapidem? AR. Volo te alloqui solus solum, Hegio. HE. Loquere istinc, si ris aliquid; tamen accipiam a longe. TYN. Nam per ædem Pollucis, si accedas propius, tibi eximet nasum ex vultu dentibus. AR. Neque per Pollucem credas me esse dementem, Hegio, neque extitisse unquam, neque esse morbum quem iste dicit: sed

*****

3. opus est; C. et V. 1. *fit opu'st.*—63 L. 1. *maculis liridis.*—64 V. 2. *si hoc agita senex. J. sapit.*—65 *Atra pix agitet te* Hl. 1. *agitat* L. 1. V. 2. *Atra p. apud c. agitet* Bossch.—67 *Hercle quid si* Hl. 1. B. 1. *sex* Pl. Lgg. *sapis* V. 2. —69 V. 2. *qui insanum.*—72 V. 2. B. 1. *si habites*; Hl. in litura, *si abdites*; Hl. 1. in marg. *si adbites.* Mox, in eodem, *os densabit*; B. 1. *os desannabit.*—73 *Mordicibus* Pl. 4. *insanum me* V. 3. J. *Hegio deest* in V. 2. L. 1.—75 J.

NOTÆ

tincta, quæ celeriter lutea fit. Hic color est hominum furore percitorum.

64 *Atra bilis*] Hujus quarti humoris peccatum est vecordia.

65 *Atra pix*] Ludit in verbo *atra*. Porro *pix* in mactandis servis adhibebatur, et de capite accendebatur.

66 *Deliramenta*] Verba inconcinna,

aut bonæ mentis expertia, a 'lira,' seu sulco agri, qui, nisi rectus est, delirus esse dicitur.

Larvæ] Lemures, mali dæmones, Furia, idem sonant. His terreri dicebantur a mente sana dejecti.

72 *Adbites*] Accedes: 'adbito,' vetus verbum, ut 'rebuto,' a 'beŷo' veteri, unde est 'dubito.'

Verum si quid metuis a me, jube me vinciri: volo, 75
 Dum istic itidem vinciatur. TY. immo enim vero, Hegio,
 Istic, qui volt, vinciatur. AR. tace modo: ego te, Philo-
 crates

False, faciam, ut verus hodie reperiare Tyndarus.

Quid mi abnutas? TY. tibi ego abnuto? quid agat, si
 absis longius?

HE. Quid ais? quid si adeam hunc insanum? TY. nugas
 ludificabitur; 80

Garriet quod neque pes unquam, neque caput compareat.
 Ornamenta absunt; Ajacem, hunc cum vides, ipsum vides.

HE. Nihili facio, tamen adibo. TY. nunc ego omnino
 occidi;

Nunc ego inter sacrum saxumque sto; nec, quid fa-
 ciam, scio.

HE. Do tibi operam, Aristophontes, si quid est, quod
 me velis. 85

si metuis aliquid a me, manda me constringi. Volo, modo iste similiter constringatur. TYN. Immo enimvero, Hegio, iste constringatur qui vult. AR. Sile modo, ego efficiam hodie, Tyndare, ut reperiaris falsus Philocrates. Quare mihi innuis oculis? TYN. Ego tibi innuo? Quid faciat, si distes longius? HE. Quid dicis? Quid si accedam ad hunc amentem? TYN. Effutiet nugas; proferet ea in quibus non appareat neque pes neque caput. Nisi quod desunt vestimenta, quando cernis hunc, cernis ipsum Ajacem. HE. Non curo, tamen accedam. TYN. Nunc ego perii funditus, nunc ego sto inter sacrum et saxum, neque scio quid agam. HE. Te audio, Aristophontes, si est aliquid quod me velis. AR. Audies

//////////

metuis a jube. C. vincire.—77 Pll. sex, C. a m. pr. V. 1. 2. 3. L. 1. J. Hl. 1. B. 1. 2. ego Philocrates.—78 Verbum faciam deest in L. 1. τὸ longius in V. 1. 2. 3. L. 1. J. Hl. 1. B. 1. a seq. vs. ad finem hujus retractum est.—79 Quid mihi C. et sex Pll. obnutas V. 2.—81 Lamb. quo neque; al. ap. Pareum, quōi neque.—82 Ornamenta adsunt Hl. 1. V. 1. 2. Hortamenta absunt Pll. sex, V. 3. J.—83 Nihil V. 3. omnino ego V. 1. 2. 3. L. 1. J.—84 L. 1. intra. Hl. 1.

NOTÆ

79 *Abnutas*] ‘Abnutare’ est innuere aliquid non esse dicendum aut faciendum.

81 *Garriet quod neque pes unquam, neque caput*] Absurda effutiet; in quibus neque finis initio, neque medium utrisque cohæreat.

82 *Ornamenta*] Vestes et arma Ajacis absunt; sed adest Ajax ipse,

præceps furore et amentia. Alii, *armenta*.

84 *Inter sacrum saxumque sto*] Proverbum a fœderum inenndorum cærimoniis: feriebatur enim saxo porca in capite: unde ‘ferire fœdus.’ Qui igitur porcā ‘saxumque inter stet,’ necesse est feriri. In eo autem positum est proverbii acumen, quod

AR. Ex me audibis vera, quæ nunc falsa opinare, Hegio.
Sed hoc primum me expurgare tibi volo, me insaniam
Neque tenere, neque mi esse ullum morbum, nisi quod
servio.

At ita me rex Deorum atque hominum faxit patriæ com-
potem,

Ut istic Philocrates non magis est, quam aut ego, aut tu.

HE. eho! dic mihi, 90

Quis igitur ille est? AR. quem dudum dixi a prin-
cipio tibi.

Hoc si secus reperies, nullam causam dico, quin mihi

Et parentum et libertatis apud te deliquio siet.

HE. Quid tu ais? TY. me tuum esse servom, et te meum
herum. HE. haud istuc rogo.

Fuistin' liber? TY. fui. AR. enimvero non fuit, nugas
agit. 95

TY. Qui tu scis? an tu fortasse fuisti meæ matri obstetrix,
Qui id tam audacter dicere audes? AR. puerum te vidi
puer.

TY. At ego te video major majorem: hem rursus tibi!

ex me vera quæ arbitraris nunc esse falsa, Hegio: sed primum volo me purgare tibi de his, me neque insanire, neque mihi esse morbum, nisi servitutis. Sed rex Deorum et hominum nunquam me restituat patriæ, si iste est magis Philocrates, quam aut ego, aut tu. HE. Eho! dic mihi quid est igitur ille? AR. Quem tibi dixi pridem a principio. Si reperies hoc secus ac dico, sit nulla causa quin caream parentibus et libertate. HE. Quid dicis tu? TYN. Me esse tuum servum, et te esse meum herum. HE. Non peto id: fuistine liber? TYN. Fui. AR. Certe non fuit; nugatur. TYN. Quid scis tu? Fuistine forsitan obstetrix meæ matris, qui audes dicere id tam audacter? AR. Te vidi puerum puer. TYN. Sed ego te video major majorem. Hem! id tibi repono. Noli curare meas res, si agas recte:

*****

saccum saxumque.—85 L. 1. si quidem est.—87 Sed istoc Bossch. Sed hæc V. 1. 3. J. Hl. 1. 2. B. 1. expugnare L. 1. V. 3.—88 L. 1. esse nullum.—89 Atque ita L. 1. V. 2. J. Atque me Hl. 1. a m. pr. ac hominum V. 2. L. 1. Hl. 1. B. 1.—91 Quis i. illic est Lgg. Quis illic ergo est L. 1. a principio tibi desunt in V. 2. quam dudum a principio dixi tibi V. 3.—92 Voc. reperies deest in L. 1.—93 C. a m. pr. et L. 1. delinquo.—95 Pl. 3. vero non fuit. In V. 2. desunt nugas agis; V. 3. nugas ait.—96 Quid tu L. 1. obstitrix C.—97 Quod tam id L. 1.—98 J. Hl. 1. major video. V. 3. hem tibi rursus; V. 2.

NOTÆ

‘*dispendio nostro alii pacem ineant, font la paix à nos dépens.*

Meam rem non cures, si recte facias : num ego curo tuam ?

HE. Fuitne huic pater Thesaurochrysonicochrysidēs ? 100

AR. Non fuit: neque ego istuc nomen unquam audiui ante hunc diem.

Philocrati Theodoromedes fuit pater. TY. pereo probe.

Quin quiescis diirectum cor meum ! I, ac suspende te.

Tu sussultas, ego miser vix asto præ formidine.

HE. Satin' istuc mihi exquisitum est fuisse hunc servum in Alide, 105

Neque esse hunc Philocratem ? AR. tam satis, quam nunquam hoc invenies secus.

Sed, ubi is nunc est ? HE. ubi ego minime, atque ipse se volt maxume.

Tum igitur ego deruncinatus, deartuatus sum miser

Hujus scelesti technis, qui me, ut lubitum est, ductavit dolis.

Sed vide sis. AR. quin exploratum dico, et provisum hoc tibi. 110

non ego curo tuas. HE. *Thesaurochrysonicochrysidēs fuitne ejus pater ?* AR. *Non fuit, neque ego audiui unquam ante hunc diem illud nomen. Pater Philocratis fuit Theodoromedes.* TYN. *Pereō plane. Quare non quiescis, o cor ? Quid sic agitaris ?* I, *et te suspende. Tu subsilis, ego infelix rix consisto præ metu.* HE. *Nunc satis jam compertum hunc fuisse servum in Elide, neque hunc esse Philocratem ?* AR. *Adeo satis, ut nunquam invenies secus. Sed ubi est nunc Philocrates ?* HE. *Ubi ego minime, atque ipse se vult maxime. Tum igitur ego dedolatus sum, membratim discerptus, infelix, fraudibus hujus nefarii, qui me circumvenit ut voluit. Sed vide si ris.* AR. *Quin tibi dico exploratum et compertum*

rursus tibi materialis est Non cures.—99 J. *ne cures.*—100 *Fuit num hic* V. 2. *Thesauro-Chrysonico Chrysidēs* Lgg. Ceteri codd. variant ut supra II. 2. 33. —101 V. 3. *audiui hunc.*—102 *Voc. pater deest* in Hl. 1.—103 *Quin quiesce tu dierecte* Lamb. *Quin quiesce* Bossch. *die ereptum . . . suspendere te* V. 2. *die ejectionem* L. 1. *die erectum cor meum ac s. te* B. 1. *cor meum die enatum ac s. te* Hl. 1. *cor meum diirectum* J. *die rectum* V. 1. *die erectum* V. 3. *meum ac* C. Pl. —104 *Tu suffultum* Lgg.—105 *Satin' exquisitum mihi istuc est fuisse servum in Alide hunc* Lgg. *istuc deest* in L. 1. V. 2. J. Hl. 1. B. 1. *mihi deest* in L. 1. *fuisse deest* in V. 2.—106 Hl. 1. B. V. 2. 3. L. 1. J. Lgg. *invenies hoc.*—107 *Sed ubi nunc* V. 3.—108 Pl. 5. *ergo erumnatus*; B. 1. J. V. 3. *ego erumnatus*; L. 1. *ego herum natus*; V. 3. *ego erinatus dearmatur*; Hl. 1. *ego erūpnatus.*—

NOTÆ

103 *Diirectum cor*] Id est, cor, cuius motus est erectus et incitatus. parabili, 'di,' et 'erectus,' quod accidit in vehementi metu.
Vox composita a præpositione inse-

HE. Certon'? AR. quin nihil, inquam, invenies magis hoc certo certius.

Philocrates jam inde usque amicus fuit mihi a puero puer.

HE. Sed qua facie est tuus sodalis Philocrates? AR. dicam tibi:

Macilento ore, naso acuto, corpore albo, et oculis nigris, Subrufus aliquantum, crispus, cincinnatus. HE. convenit.

TY. Ut quidem, hercle, in medium ego hodie pessume processerim. 116

Væ illis virgis miseris, quæ hodie in tergo morientur meo!

HE. Verba mihi data esse video. TY. quid cessatis compedes

Currere ad me, meaque amplecti crura, ut vos custodiam?

HE. Satin' me illi hodie scelesti capti ceperunt dolo? 120

Illic servum se assimilabat, hic sese autem liberum.

Nucleum amisi, reliquit pigneri putamina.

Ita mihi stolido sursum vorsum os sublevare offuciis.

hoc. HE. Certone? AR. Quin nihil reperies unquam magis certum hac re—Philocrates fuit semper meus amicus jam inde usque a pueris puer. HE. Sed quo vultu est tuus socius Philocrates? AR. Tibi dicam, ore macilento, naso acuto, corpore albo, et oculis nigris, subrufus aliquantulum, crispus, cincinnatus. HE. Convenit—TYN. Ut quidem ego per Herculem venerim hodie in medium infauste. Væ illis infelicibus virgis quæ morientur hodie in meo tergo! HE. Video me esse delusum. TYN. Quid cessatis compedes accedere ad me, amplectique mea crura, ut vos servem? HE. Illi nequam captivi mene satis circumvenerunt hodie dolo? Ille se assimilabat servum, hic sese autem liberum! Perdidi nucleum, relictum est in pignus putumen. Sic me suspendere stolidum naso in omnem partem fraudibus. Hic sane nunquam irri-

//////////

110 L. 1. dicto et prov. tibi hoc.—111 J. et Hl. 1. a m. pr. unquam invenies; L. 1. inquam inveneris.—112 In L. 1. mihi deest.—113 Lgg. tuus socius.—115 S. aliquantulum Lgg.—116 Ut q. ego, hercle, in m. ego V. 2.—118 V. mihi esse dicta V. 2.—120 Santin C. capiti V. 2. et C. a m. pr. captivi edd. quædam vett.—121 Illic servum sese L. 1. V. 2. 3. J.—122 Nucleum Lgg. Pl. reliqui Hl. 1. in litura, C. Pl. 2. Pl. 1. a m. pr. V. 2.—123 C. vorsum; Pl. Hl. 1.

NOTE

122 *Nucleum amisi*] Allegoricum tinet e in 'oppignero.'
proverbium, pro decepto rerum corticibus et specie. Alii nucleum, ut Putamina] Sunt quæ sunt resecanda, ut verbum sonat ipsum, quibus olim 'tempulum,' 'templum,' et etiam 'putatis,' puræ putæque res manent.
 'vinculum,' 'vinculum.' 123 *Offuciis*] A 'fuco.'

Pigneri] Vetus pro 'pignori.' Re-

Delph, et Var. Clas.

Plaut.

2 B

Hic quidem me nunquam irridebit. Colaphe, Cordalio,
Corax, 124

Ite istinc, atque efferte lora. LG. num lignatum mittimur?

debit me. Colaphe, Cordalio, Corax, ite istinc, et afferte lora. LG. num mittimur ad concidenda ligna?

////////

B. 1. 2. V. 1. 2. 3. L. 1. J. os deest in L. 1. hos V. 1. J. sublivere Hl. 1. 2. B. 1. 2. Pl. C. a m. pr. officiis Hl. 1. vorsutis os sublevare offuciis J. Gulielm.—125 *Ite istuc* V. 1. 2. 3. L. 1. J. atque hæc ferte V. 1. 2. 3. L. 1. J. Hl. 1. 2. B. 1. 2. ligatum L. 1.

=====

ACTUS TERTII SCENA QUINTA.

HEGIO, TYNDARUS, ARISTOPHONTES.

HE. INJICITE huic manicas mastigiæ.

TY. Quid hoc est negotii? quid ego deliqui? HE. rogas?

Sator sartorque scelerum, et messor maxume.

TY. Non occatorem dicere audebas prius?

Nam semper occant prius, quam sarriunt rustici. 5

HE. At ut confidenter mihi contra astitit!

TY. Decet innocentem servom atque innoxium

HE. Immittite velociter vincula manibus hujus flagrionis. TYN. Quid rei est illud? Quid ego peccari? HE. Postulas? sator artifexque scelerum, et messor maxime. TYN. Non dixisti prius occatorem? nam agricolæ occant semper priusquam sarriunt. HE. At ut mihi astat audacter! TYN. Oportet serrum inno-

////////

1 *Inicite* C. Pl. sex; *Injicite actutum* Ald. Junt. Ven. 1518. &c. *actutum* deest in Pl. C. V. 1. 2. 3. J. L. 1. et in omnibus edd. ante Ald. *manicas huic* Bossch.—2 *Quid hoc est* V. 1. 2. 3. L. 1. J. al. *Quid est* L. 1. *negoti* V. 1. 2. L. 1. J. *rogitas* V. 2.—4 *Non* deest in Pl. sex, L. 2. Lgg. *debebas prius* Lgg. V. 2. 3. J.—5 *Namque semper* Hl. 1. a m. sec.—6 *At confidenter* J. et

NOTÆ

3 *Sator sartorque*] Hinc patet ex Plauti sententia ‘sartorem’ dici, non solum a ‘sartiendo,’ verumetiam a ‘sarriendo,’ id est, sarculo inutiles herbas convellendo. Vernacule *sarcler*. Quasi ‘sarritor:’ nisi quod suo

more Plautus ludere voluerit affinitate duarum vocum *sator* et *sartor*.

5 *Occant*] ‘Occare’ est, grandiores glebas comminuere, ut ne obsint germinanti et surgenti segeti, et quo semen contegatur.

Confidentem esse, suum apud herum potissimum.

HE. Astringite isti sultis vehementer manus.

TY. Tuus sum, tuas quidem vel præcidi jube. 10

Sed quid negotii est, quamobrem succenses mihi?

HE. Quia me meamque rem, quod in te uno fuit,

Tuis scelestis falsidicis fallaciis

Delaceravisti, deartuavistique opes.

Confecisti omnes res ac rationes meas. 15

Ita mi exemisti Philocratem fallaciis.

Illum esse servom credidi, te liberum.

Ita vosmet aiebatis, itaque nomina

Inter vos permutastis. TY. fateor, omnia

Facta esse ita, ut tu dicis, et fallaciis 20

Abiisse eum abs te, mea opera atque astutia:

An, obsecro herele te, id nunc succenses mihi?

HE. At cum cruciatu maximo id factum est tuo.

TY. Dum ne ob malefacta peream, parvi æstimo.

Si ego hic peribo, ast ille ut dixit, non redit: 25

At erit mihi hoc factum mortuo memorabile;

Meum herum captum ex servitute, atque hostibus

centem et innoxium esse audacem, apud suum herum potissimum. HE. Constringite arctissime, si vultis, manus. TYN. Sum tuus, manda amputari etiam eas quæ sunt tuæ. Sed quid rei est, quamobrem irasceris mihi? HE. Quoniam me concidisti, et meas res, quantum fuit in te uno, et dilaceravisti meas opes tuis dolis mendacibus: confecisti omnes meas res ac rationes. Nimirum mihi subduxisti Philocratem fraudibus: existimavi illum esse servum, te liberum, sicut vos ipsi dicebatis; et idcirco permutastis nomina inter vos. TYN. Confiteor cuncta esse gesta sicut tu loqueris, et eum discessisse abs te fraudibus, mea opera et calliditate: an te rogo mihi irasceris idcirco? HE. Sed id commissum est cum tuo maximo cruciatu. TYN. Non est mihi tanti, dummodo non peream propter scelus. Si ergo peribo hic, quia ille non revertitur, ut est pollicitus, hoc mihi erit gloriosum, quando ero mortuus, effecisse mea morte ut meus herus captus ab hostibus, revertatur vin-

HI. 1. a m. pr.—8 HI. 1. suum esse.—10 Pll. sex, HI. 1. B. 1. 2. V. 2. 3. J. L. 1. tu has, pro tuas.—11 Sed quid negoti' st Bossch. Hic vs. deest in L. 1.—12 L. 1. J. V. 3. HI. 1. 2. B. 1. 2. te in uno.—14 Hic et duo seqq. vss. desunt in L. 1.—16 Ita mihi HI. 1. B. 1. C. Pll. sex, J. V. 3. et emisisti J. V. 3. B. 1.—17 C. credi.—18 L. 1. itaque nomina vos; V. 2. ita vos nomina; V. 3. HI. 1. itaque vos nomina.—19 L. 1. V. 2. fateor omnia ita.—20 Facta esse ut dicis L. 1. V. 1. HI. 1. ut dicis C. Pll. 1. 2. 3. 4. B. 1. Facta esse ut dicis ita J.—22 J. id unum nunc.—23 J. id unum factum.—24 Bossch. parvi id æstumo; edd. quædam vett. parvid æstimo; V. 1. 2. 3. L. 1. J. B. 1. Lgg. C. Pll. parvi æstumo; HI. 1. parvi extumo.—25 Si ergo Gronov. Si ego V. 1. 2. 3. HI. 1.

Reducem fecisse liberum in patriam ad patrem,
 Meumque potius me caput periculo
 Præoptavisse, quam is periret, ponere. 30
 HE. Facito ergo ut Acherunti clueas gloria.
 TY. Qui per virtutem peritat, non interit.
 HE. Quando ego te exemplis excruciavero pessumis,
 Atque ob sutelas tuas te morti misero,
 Vel te interisse, vel perisse prædicent, 35
 Dum pereas, nihil interduo, dicant vivere.
 TY. Pol si istuc faxis, haud sine pœna feceris,
 Si ille huc redibit, sicut confido affore.
 AR. Pro Di immortales! nunc ego teneo: nunc scio
 Quid sit hoc negoti: meus sodalis Philocrates 40
 In libertate est ad patrem, in patria: bene est:
 Nec est quisquam mihi, æque melius cui velim.
 Sed hoc mihi ægre est, me huic dedisse operam malam,
 Qui nunc propter me, meaque verba vinctus est.

dicatus ex servitute et hostium manibus, in patriam ad patrem; et ego maluerim obijcere meum caput discrimini, quam is periret. HE. Fac ergo ut celeberris fama apud Acherontem. TYN. Qui cadit ob virtutem, non cadit. HE. Quando ego te mactavero modis crudelissimis, et te demisero leto propter tuas fraudes, laudent te quod vel cecideris, vel perieris: dummodo pereas, non impedio quominus dicant te vivere. TYN. Per Pollucem si feceris illud, haud facies sine pœna, si ille revertetur huc, sicut spero fore. AR. Pro Dii immortales! Ego novi nunc, scio nunc quid sit id rei. Meus sodalis Philocrates est jam liber apud patrem in patria: bene est, neque mihi est ullus cui perinde bene velim. Sed hoc mihi est acerbum, me attulisse illam calamitatem huic qui est jam constrictus mea causa,

2. B. 1. 2. *ast ut ille dixit* L. 1. *reddibit* Hl. 1.—27 *Voc. captum* deest in L. 1.—29 *M. pocius capud* Hl. 1. *me* deest etiam in V. 3. *captum* Lgg.—30 *Peroptavisse* Pl. 5. *Præcipitasse* Pl. 2.—31 *Pll. sex*, V. 1. 2. 3. J. *ducas gloriam*; L. 1. *ducat gloriam*; Lgg. *habent etiam gloriam*.—32 *Non. et Scal. perbitat.* Bossch. *is non*.—33 *Q. ego ex exemplis* Hl. 1. *pessumis excruciavero* V. 1. 2. 3. L. 1. J. Hl. 1. 2. *Pll. sex*, C. Lgg.—34 L. 1. *ob stultitias*.—36 *Pll. sex*, C. Hl. 1. 2. B. 1. 2. Lgg. V. 1. 2. 3. L. 1. J. *nihil interdico*.—37 *Pol si istud* L. 1. V. 2.—38 V. 1. B. 1. C. *Pll. 1. 2. 3. 4. 6. et sicut*; Hl. 1. V. 3. J. *et sic*; V. 2. L. 1. Lgg. *et sicut c. afforet*.—40 *C. negotii*.—42 *Nec quisquam est* Hl. 1. B. 1. C. *Pll. cui melius* Hl. 1. B. 1. V. 3. J.—44 *Qui propter* J.—45 *Votuim* C.

NOTE

31 *Acherunti*] Adverbium in *Acherunte*.

Clueas] A 'clueo,' idem quod κλώω, audio.

36 *Interduo*] Id est, 'interdo,' a veteri 'dno,' quod a δῶω, do. Unde 'duint,' 'perduint.' *Nihil interduo*, nihil interest.

HE. Vetui' te quicquam mihi hodie falsum proloqui? 45

TY. Vetuisti. HE. cur es ausus mentiri mihi?

TY. Quia vera obsessent illi, quoi operam dabam:

Nunc falsa prosunt. HE. at tibi oberunt. TY. optume est.

At herum servavi, quem servatum gaudeo:

Cui me custodem addiderat herus major meus. 50

Sed malene id arbitrare factum? HE. pessume.

TY. At ego aio recte, qui abs te seorsum sentio.

Nam cogitato, si quis hoc gnato tuo

Tuus servus faxit, qualem haberes gratiam?

Emitteresne, necne, eum servom manu? 55

Essetne apud te is servus acceptissimus?

Responde. HE. opinor. TY. cur ergo iratus mihi es?

HE. Quia illi fuisti, quam mihi, fidelior.

TY. Quid? tu una nocte postulavisti et die,

Recens captum hominem, nuperum et novitium, 60

Te perdocere, ut melius consulerem tibi,

Quam illi, quicum una a puero ætatem exegeram?

meorumque verborum. HE. Nonne vetui te mihi dicere quicquam falsum? TYN. Vetuisti. HE. Quare es ausus mihi mentiri? TYN. Quia vera nocuissent illi cui serviebam: nunc falsa prosunt. HE. At tibi nocebunt. TYN. Bene est: sed conservavi herum quem lætor servatum, cui meus herus major, ejus pater, me adjunxerat custodem: arbitrarene id esse crimen? HE. Nequissime. TYN. Sed ego dico optime, qui aliter sentio atque tu. Nam cogita si aliquis tuorum servorum fecerit hoc tuo filio, quam gratiam haberes? Emitteresne manu eum servum, necne? Is servus essetne acceptissimus apud te? Responde. HE. Opinor. TYN. Quare igitur es iratus mihi? HE. Quia illi fuisti fidelior, quam mihi. TYN. Quid? tune postulavisti ut me adduceres servum rudem ac novitium, et nuper em-tum, ut te perdocerem tuis præceptis uno die et una nocte, ex quo sum tecum, ut tibi melius consulerem, quam illi cum quo traduxeram vitam a pueris? HE. Ita-

V. 1. Vocavin Pl. 2. Votavin L. 1. Pl. 4. Notavin Pl. 4. ab al. m. Vetavin Pl. 1. 3. 5. 6. V. 2. 3. J. Votuint, vel Vetavi, Lgg.—46 Vetavisti Pl. 1. 3. 4. 5. 6. V. 2. 3. J. Votavisti C. L. 1. Vocavisti Pl. 2. Notavisti Pl. 4. ab al. m. ausus es L. 1.—48 J. V. 3. optumum est; at est deest in V. 2. L. 1.—49 Atque herum V. 2. Et herum L. 1.—51 Sed male ne Hl. 1. B. 1. factum arbitrare C. Pl. sex, Hl. 1. 2. V. 1. 2. 3. L. 1. factum est, arbitrare J.—52 C. Lgg. sorsum; Pall. sex seorsum.—55 V. 1. eum s. tuum manu.—56 V. 1. is servus apud te. In L. 1. desunt apud te.—57 Responde deest in eodem cod. ingratus mihi es B. 1. tres Pl. Bossch. L. 1. al. ap. Par. et Pont. iratus m. es C. Pl. tres; iratus es mihi Hl. 1. J.—60 Voc. nuperum deest in V. 1. nuperum etiam nov. Hl. 1. nuper et C. nuperum novitium Merc. nuperum et novitium B. 1. Pl. sex.—61 Te perdocerem Hl. 1. a m. pr.—62 C. Pl. sex, al. ap.

HE. Ergo ab eo petito gratiam istam : ducite,
 Ubi ponderosas, crassas capiat compedes,
 Inde ibis porro in latomias lapidarias. 65
 Ibi quom alii octonos lapides effoderint,
 Nisi cotidianus sesquiopus confeceris,
 Sexcentoplago nomen indetur tibi.
 AR. Per Deos atque homines ego te obtestor, Hegio,
 Ne tu istunc hominem perduis. HE. curabitur. 70
 Nam noctu nervo vinctus custodibitur,
 Interdiu sub terra lapides eximet.
 Diu ego hunc cruciabo, non uno absolvam die.
 AR. Certumne est tibi istuc ? HE. non moriri certiu' st.
 Abducite istum actutum ad Hippolytum fabrum, 75
 Jubete huic crassas compedes impingier :
 Inde extra portam ad meum libertum Cordalum,
 In lapicidinas facite deductus siet :
 Atque hunc ita me velle, dicite, curarier,
 Ne qui deterius huic sit, quam quoi pessume est. 80

*que flagita a Philocrate istam gratiam. Ducite Tyndarum ubi oneretur compedi-
 bus gravibus, crassis : inde ibis præterea in lapicidinas, ubi quando ceteri eruent
 octo lapides, nisi quotidie extrahas duodecim, tibi erit nomen Sexcentoplagus, quia
 sexcentis plagis oneraberis. AR. Ego te obsecro per Deos atque homines, ne tu
 perdas istum hominem. HE. Non perdetur : nam servabitur noctu constrictus
 nervo, interdiu effodiet lapides sub terra : ego hunc mactabo lente, non perimam
 uno die. AR. Estne tibi constitutum id ? HE. Non est certius mori. Abducite
 subito illum ad Hippolytum fabrum, mandate huic injici graves compedes : inde
 curate ut deducatur ad meum libertum Cordalum extra portam in latomias : et
 nuntiante me velle sic curari hunc, ne in aliqua re habeatur pejus quam qui deter-*

~~~~~

Bossch. Hl. 1. 2. B. 1. 2. una puero. C. etatem.—63 C. Pll. sex, Hl. 1. B. 1. al. ap. Bossch. gratiam istam ; Lgg. hanc gratiam.—65 Pll. tres ibi porro. Alii ap. Par. rō porro plane omittant, sed contra codd.—66 Hl. 1. B. 1. V. 1. 3. L. 1. Lgg. effodiunt ; C. Pll. sex, effodiunt ; Bipont. effoderint ; al. effodint, vel effodent. Voc. Ibi et effodint desunt in V. 2.—67 Nisi cotidianus sesque opus C. Nisi quotidianus sex qui opus Hl. 1.—68 Sexcentoplago C. Sescento plago Lgg.—69 L. 1. ac homines ergo te.—70 Voc. hominem deest in Hl. 1. perdas, omisso curabitur, V. 2.—71 L. 1. custodietur.—72 Interdiu Hl. 1. B. 1. Pll. sex, V. 1. 2. 3. L. 1. J.—73 Diu hunc ego Lgg. V. 1. 2. C. Pll. sex, al. non numero V. 2. Totas vs. deest in L. 1. curabo, pro cruciabo, J.—74 Voc. tibi deest in quibusdam vet. edd. extat vero in C. Pll. sex, V. 1. 2. 3. L. 1. J. Hl. 1. 2. B. 1. non mori certiu' st desunt in V. 2. non mori certius est Hl. 1. B. 1. non mori certius est C. non emori L. 1.—75 Lgg. fabrum Hippolytum.—78 V. 1. C. diductus.—79 Atque hunc me ita velle Bipont. Bossch. et al. ita me velle V. 1. 3. C. J. itaque hunc ita me velle V. 2. Atque hunc me velle ita d. cruciarier L.

TY. Cur ego te invito me esse salvom postulem ?
 Periculum vitæ meæ stat tuo periculo.
 Post mortem in morte nihil est, quod metuam, mali.
 Etsi pervivo usque ad summam ætatem, tamen
 Breve spatium est perferundi, quæ minitas mihi. 85
 Vale atque salve : etsi aliter ut dicam, meres.
 Tu Aristophontes, de me ut meruisti, ita vale,
 Nam mihi propter te hoc obtigit. HE. abducite.
 TY. At unum hoc quæso, si huc rebitet Philocrates,
 Ut mihi ejus facias conveniundi copiam. 90
 HE. Periistis, nisi hunc jam e conspectu abducitis.
 TY. Vis hæc quidem hercle est, et trahi et trudi simul.
 HE. Illic est abductus recta in phylacam, ut dignus est.
 Ego illis capteivis aliis documentum dabo,
 Ne tale quisquam facinus incipere audeat. 95
 Quod absque hoc esset, qui mihi hoc fecit palam,
 Usque offrænatum suis me ductarent dolis.
 Nunc certum est nulli post hæc quicquam credere.

rime. TYN. Non est quod ego expectem me esse salvum, te invito? *Discrimen meæ vitæ est conjunctum cum tuæ vitæ periculo. Nihil est mali in morte post mortem quod timeam : et si pervixerō usque ad extremam senectutem, tamen spatium est breve patiendi quæ mihi minitaris. Vale atque salve, tametsi mereris ut loquar aliter.* Tu, Aristophontes, sic vale ut meritis es de me : nam id mihi tua culpa obtigit. HE. Abducite. TYN. Sed id obsecro unum, ut si Philocrates revertatur huc, ut mihi facias facultatem ejus conveniendi. HE. Periistis, nisi jam hunc abducitis a conspectu. TYN. Est hæc vis quidem per Herculem et rapī et impelli una. HE. Ille raptus est recta in custodiam, ut meretur : ego docebo illos alios captivos, ne quisquam audeat aggredi tale facinus. Nam nisi fuisset hic Aristophontes, qui mihi patefecit hanc Tyndari et Philocratis fallaciam, esset semper aliquis captivus qui me ludificaretur. Nunc constitutum est nulli confidere in

=====

1. me deest in Gronov.—80 Ne quid Pll. sex, al. ap. Bossch.—81 Hl. 1. postulem salvum me esse ; J. postulem salvom me esse.—82 C. Pll. sex, V. 1. 2. 3. L. 1. J. Lgg. tuo stat ; Hl. 1. B. 1. in tuo stat.—83 In J. L. 1. V. 3. distinguitur post mortem. Heinsius Advers. p. 46. pro in morte, legit in sorte.—84 Etiam si Hl. 1. supervivo C. pervivo Pll. sex.—87 L. 1. ut de me.—88 Namque mihi Lgg. τὸ quæ deest in C. et Pll. omnibus. Nam propter te hoc obtigit mi Bosscha. obtingit V. 2.—89 B. 1. si huc rediet ; Hl. 1. Pll. sex, al. ap. Bossch. si huc reditet ; C. si huc rebitet.—90 Ut mi Bossch. conveniundi potius L. 1.—93 Al. ap. Par. abductu 'st.—96 L. 1. facit palam.—97 Usque offerre natum Hl. 1. B. 1. Pll. 1. 2. 3. 4. 5. al. ap. Bossch. Usque ofere natum C. Usque ofere gnatum Pl.

NOTÆ

89 Rebitet] Redcat.

93 Phylacam] Custodiam, Græcum.

Satis sum semel deceptus: speravi miser
 Ex servitute me exemisse filium. 100
 Ea spes elapsa est: perdidit unum filium
 Puerum quadrimum, quem mihi servos surpuit:
 Neque enim servom unquam repperi, neque filium.
 Major potitus hostium est: quod hoc est scelus!
 Quasi in orbitatem liberos produxerim. 105
 Sequere hac: reducam te ubi fuisti: neminis
 Misereri certum est, quia mei miseret neminem.
 AR. Exauspicavi ex vinclis: nunc intellego
 Redauspicandum esse in catenas denuo.

posterum. Sum satis fraudatus semel, infelix; speravi me eduxisse filium e servitute. Ea spes est elapsa. Amisi unum filium, puerum quadrimum, quem servus mihi furatus est; neque enim inveni unquam servum neque filium: major venit in manus hostium. Quid hoc est? Quasi ediderim in lucem liberos in orbitatem. Sequere hac: te reducam ubi fuisti. Constitutum est misereri neminis, quandoquidem neminem miseret mei. AR. Mea sors me eduxit ex vinculis, nunc eadem me retrudit denuo in vincula.

//////////

6. *Usque oferentatum* Lgg.—100 *Ex serrite* C. *Ex servitute exemisse* Lgg.—101 *Hic vs. deest* in B. 1. L. 1. *elapsa* C. a m. sec. *perdidit meum filium* J.—102 C. Pl. sex, Hl. 1. B. 1. *surripuit*.—103 *Neque eum* al. ap. Bossch.—104 J. Hl. 1. B. 1. *quid hoc scelus?*—105 B. 1. V. 3. *filios perduxerim*; Hl. 1. J. *filios produxerim*.—106 Hl. 1. a m. pr. *nemini*.—107 Lgg. *certum* 'st. τὸ *mei* superscriptum est in C. a manu recentiori; al. ap. Par. *mis miseret*.—108 *Deest* in C.—109 B. 1. V. 2. *in catenis*.

NOTÆ

108 *Exauspicavi*] 'Exauspicare' le cesserint. 'Redauspicavi,' id est, est, auspicium sumere. 'Redauspicare,' malo auspicio huc veni, ideo ad vincula redeo.

=====

ACTUS QUARTI SCENA PRIMA.

ERGASILUS.

JUPPITER supreme, servas me, measque auges opes.

ER. *Jupiter summe, me tueris amplifcasque meas opes, et mihi adjicis maxi-*

//////////

1 *Jupiter summe* L. 1. Voss. 2. J. *supreme* C. *meas usque augens opes* L. 1.

NOTÆ

1 *Auges opes*] Vita parasitica est nni ludo, oblectationi, potationi, epulis inhicare.

Maximas opimitates opiparasque offers mihi :
 Laudem, lucrum, ludum, jocum, festivitatem, ferias,
 Pompam, penum, potationes, saturitatem, gaudium :
 Nec quoquam homini supplicare nunc certum est mihi, 5
 Nam vel prodesse amico possum, vel inimicum perdere.
 Ita hic me amœnitate amœna amœnus oneravit dies.
 Sine sacris hæreditatem sum aptus effertissumam.
 Nunc ad senem cursum capessam hunc Hegionem, cui
 boni
 Tantum affero, quantum ipse a Dis optat, atque etiam
 amplius. 10
 Nunc res certa est, eodem pacto ut comici servi solent,
 Conjiciam in collum pallium, primo ex me hanc rem ut
 audiat :

mas copias uberesque, prædicationem, quæstum, jucunditatem, exultationem, latitiam, otium, celebritatem, supellectilia, potationem, saturitatem, gaudia, et mihi constitutum est pendere a nemine. Nam vel possum prodesse amico, vel nocere inimico. Sic hic dies jucundus me obruit jucunditate jucunda. Adeptus sum hæreditatem copiosissimam sine sacris. Nunc ingrediar iter ad hunc senem Hegionem, cui affero tantum boni, quantum optat ipse a Diis, atque amplius etiam. Nunc res est certa: circumponam humeris pallium eodem pacto ut consueverunt servi

—2 B. 1. Pl. 1. *opimitas*; Pll. 2. 4. *optimates*; Hl. 1. *optumates*; Pl. 3. *ophimates*; Pll. 5. 6. *opimatas*; Ald. *optumitates*.—3 Hl. 1. J. *ludum, lucrum*. L. 1. *festivitates*.—4 L. 1. *potationem*.—5 Pll. 1. 2. 4. 6. Hl. 1. B. 1. et Bossch. *me nunc certum*. Al. ap. Par. *omittunt nunc. Pronomen me deest in V. 1.*—7 *Ita me hic J. Ita hoc me V. 2. oneravi mihi V. 2. oneravit mihi L. 1. V. 1.* 3. Hl. 1. B. 1. C. Pll. 1. 2. 3. 4. *oneravit dies mihi* Hl. 1. a m. sec. Pl. 5. *dies amœnus oneravit mihi* Pl. 6. In Pl. 4. superscriptum, ‘*hic, i. e. dies.*’ In C. est, *me mœnitate*, et supra lin. *pictum a.*—8 *Sine sacris* B. 1. *sum adeptus* Hl. 1. B. 1. Pll. et Lgg.—9 V. 2. *capessam ad hunc*; edd. quædam vett. *Nunc cursum ad senem*, &c. Post hunc vs. B. 1. inserit vs. 101. sc. ult. act. III. *Et spes*, &c.—10 Bossch. contra codd. *ipse a Dis sibi optat*; C. *ipse adis optat*; al. ap. Par. *ipse adipisci optat*; Pll. omnes, Frising. Hl. 1. 2. B. 1. 2. *ipse a Dis optat*.—11 *Nunc certa res est* Hl. 1. B. 1. Pll. sex, C. V. 1. 2. 3. J. L. 1.—12 Pll.

NOTÆ

2 *Opiparasque*] Festus: ‘Opiparum, magnarum opum apparatus.’

5 *Homini supplicare*] Quia hoc fere mortales sibi proponunt, cum potentiorum præsidium ambiunt, ut sibi et suis prodesse possint, et inimicis nocere.

8 *Sine sacris*] Id est, sine sumtu. Nam cuiusvis familiæ erant sua ‘sacra,’

et ad eum ad quem transibat hæreditas, transibant et ‘sacra.’ Unde phrases, ‘transire in gentem et sacra:’ aut, ‘hæreditas cum sacris,’ vel ‘sine sacris.’ ‘Sacra’ autem illa non fiebant sine sumtu. Itaque ‘sine sacris hæreditatem adipisci,’ est quod nos vernacule, *hériter sans charge*.

12 *Conjiciam in collum pallium*] Quo

Speroque me hunc nuntium æternum adepturum cibum.

comici, ut accipiat primo ex me hunc rem: et spero me adepturum escam sempiternam ob hunc nuntium.

quinque et C. Coniciam. Bossch. *ex me primo rem hanc.*—13 *Speroque me ob hunc* Bossch. *Sp. me ob hoc* B. 1. et Hl. 1. a m. sec. *nuntium ærternum* Bossch.

NOTE

expeditiores essent comici servi ad antea: alii etiam genu tenns togam
 obeunda dominorum mandata, rejec- succingebant, unde phrasis Scripto-
 to in utrumque humerum pallio in ræ Sacræ, 'succingere lumbos,' id
 scena versabantur; pallio, inquam, est, sese comparare ad agendum et in-
 quo et lacerti et manus tegebantur cedendum.

ACTUS QUARTI SCENA SECUNDA.

HEGIO, ERGASILUS.

HE. QUANTO in pectore hanc rem meo magis voluto,

Tanto mihi ægritudo auctior est in animo.

Ad illum modum sublitum os esse

Hodie mihi? neque id perspicere quivi?

Quod cum scibitur, per urbem irridebor.

5

Cum extemplo ad forum advenero, omnes loquentur:

Hic ille est senex ductus, quod verba data sunt.

Sed Ergasilus estne hic, procul quem video?

Collecto quidem est pallio: quidnam acturu 'st?

ER. Move abs te moram, atque, Ergasile, age hanc rem.

HE. Quanto magis repeto id in animo, mihi est tanto major dolor, me esse lusum hoc modo hodie, neque potuisse agnoscere id: quando hoc scietur in urbe, irridebor. Extemplo cum advenero in forum, omnes loquentur: Ille senex est lusus, hic deceptus est. Sed estne ille Ergasilus, quem video procul? Est quidem pallio collecto. Quidnam est acturus? ER. Rumpere omnes moras,

1 In Pl. 3. annectitur hæc scena superiori. Hl. 1. B. 1. V. 2. 3. *hanc meo magis rem.*—2 C. et Pl. *quinque ægritudo.*—3 C. *sublitum.*—4 *Hodie* deest in J. Voss. 2. 3. L. 1. Hl. 1. 2. B. 1. *sublitum os esse hodie* Lgg. *mihi os esse al.* ap. Lang. *os esse mi hodie?* Neque id, &c. Bossch.—5 *Quod cum C. scibitur jam* Bossch. *ex ingenio. scribitur* Hl. 1. a m. pr.—6 Lgg. *pervenero.*—7 Lgg. *ductus sunt data;* Hl. 1. a m. sec. *dictus;* Pl. omnes *ductus;* C. a m. pr. *ductus quo.* Al. ap. Par. *quos. Donsa doctus, ut in* Lgg.—8 Lgg. *est h. p. q. nequeo;* Bosscha, *ire video.*—9 Hl. 1. B. 1. *est quidem;* ita quoque J.—10 C. *aps te;* Bossch. *abs te m. omnem, Ergasile, atque age;* L. 1. *at pro atque.*—

Eminor interminorque, ne quis mi obstiterit obviam: 11
Nisi qui sat diu vixisse sese homo arbitrabitur.

Nam qui obstiterit, ore sistet. HE. hic homo pugilatum incipit.

ER. Facere certum est: proinde ut omnes itinera insistant sua,

Ne quis in hac platea negoti conferat quicquam sui. 15

Nam meus est balista pugnus, cubitus catapulta est mihi, Humerus aries: tum genu ad quemque jecero, ad terram dabo.

Dentilegos omnes mortales faciam, quemque offendero.

HE. Quæ illæc eminatio est? nam nequeo mirari satis.

ER. Faciam ut ejus diei locique, meique semper meminerit: 20

et age hoc, Ergasile. Minitor, interminitorque, ne quis obstet mihi in via, nisi ille qui existimabit se vixisse satis diu. Nam qui erit obvius, dabo vultum in terram. HE. Hic homo orditur pugilatum. ER. Constitutum est dare operam ut universi prosequantur iter institutum: ne quis conferat de quoquam suo negotio in hac platea: nam meus pugnus est balista, meus cubitus est catapulta, humerus aries: tum ad quemcumque impressero genu, dabo in terram: efficiam ut universi mortales quos offendero, habeant suos dentes colligendos. HE. Quæ interminatio est illa? Nam nequeo satis mirari. ER. Efficiam ut recordetur semper hujus

~~~~~

11 *Eminor atque interminor* Bossch. *obstiterit mihi obviam* L. 1.—12 *Nisi quis satis* Hl. 1. B. 1. C. Pll. omnes, V. 1. 3. et J. *arbitratur* C. *arbitrabitur* Pll. sex.—13 *Lgg. incipiscit.*—14 *Certum est facere* L. 1. *proin* ut J. *perinde* V. 3.—15 L. 1. *negotiis conferant*; C. *negotii conferat.*—16 C. *pullista*; Pll. 1. 2. *basilesta*; Pll. 3. 4. 5. 6. alii codd. *balista*. Mox, *mihi deest* in Hl. 1. B. 1. L. 1. J. V. 2.—17 *Umerus* C. *quemcumque jecero* V. 3. C. Pl. 5. V. 3. *ad quem iero* alii Pll. *icero* Ald. *ut quemque icero* Bossch. *ad quemque jecero* V. 1. 2. J. *genus ad quemque offendero* L. 1.—18 *Denti tecos* Pl. 6. *Denti decos* Pl. 3. *Dentiloquos* Pl. 5. *quemque offendo* B. 1. *quemcumque offendero* Pll. 1. 5. 6. Hl. 1. *quemquem offendero* al. ap. Par.—19 *Quæ illec* C. *coëminatio* V. 3.—20 L. 1.

NOTÆ

10 *Age hanc rem*] Erat formula conciliandæ attentionis, cum res divina ageretur. ‘Hoc age,’ unde hæc sumta, et in aliis rebus usurpari solita, ‘Age hanc rem,’ idem.

13 *Ore sistet*] Id est, sistet pugnus meum, colapho in os impacto: aut, sternam: *Je lui ferai donner du nez en terre.*

Pugilatum incipit] Ut pugil sese ad pugnam accingit, explicatis lacertis,

complicatis pugnīs.

16 *Balista*] Machina bellica excutiendis in hostes lapidibus idonea. Catapulta erat ad contorquenda tela. Sed duo hæc nomina deinceps promiscue sunt accepta.

17 *Aries*] Machina bellica lignea, evertendis mœnibus apta: feriebat ferro armata, in modum et figuram capitis arietini, unde nomen accepit.

Qui mihi in cursu obstiterit, faxo vitæ is extemplo obstiterit suæ.

HE. Quid hic homo tantum incipissit facere cum tantis minis?

ER. Prius edico, ne quis propter culpam capiatu suam. Continete vos domi, prohibete a vobis vim meam.

HE. Mira edepol sunt, ni hic in ventrem sumpsit confidentiam. 25

Væ misero illi, cujus cibo iste factu' st imperiosior.

ER. Tum pistores scrophipasci, qui alunt furfure sues, Quarum odore præterire nemo pistrinum potest: Eorum si quojusquam scropham in publico conspexero, Ex ipsis dominis, meis pugnis exculcabo furfures. 30

HE. Basilicas edictiones, atque imperiosas habet. Satur homo est: habet profecto in ventre confidentiam.

ER. Tum piscatores, qui præbent populo pisces foetidos, Qui advehuntur quadrupedanti crucianti canterio: Quorum odos subbasilicanos omnes abigit in forum, 35

diei, et loci, et mei: qui occurrerit mihi in cursu, efficiam ut is extemplo ierit contra vitam. HE. Quid hic homo incipit facere cum tantis minis? ER. Edico prius, ne quis in me incidat sua culpa: continete vos domi, prohibete meam vim a vobis. HE. Hæc sunt mira per ædem Pollucis, nisi hic duxit spem explendi ventris. Væ illi infelici cibo, in quem hic factus est propensior! ER. Tum pistores scrophipasci, qui alunt sues furfure, odore quarum nemo potest præterire per pistrinum, si conspexero scropham cujusquam eorum in publico, executum pugnis meis furfures ex dominis ipsis. HE. Condit edicta regia, atque plena auctoritatis: est homo satur: habet certe in ventre confidentiam. ER. Tum piscatores qui vendunt populo pisces foetidos, qui apportantur equo claudio, cui est pes triplex, equites dis-crucianti gravitate incessus, quorum odor arceat quosvis, qui sub basilica ambulant

*****

V. 1. 3. Hl. 1. B. 1. ut hujus diei; sic Pl. omnes.—21 C. opstiterit. Mox, is extemplo desunt in B. 1. extemplo deest in Hl. 1. L. 1. Qui mi in c. o. f. vitæ is obst. Bossch.—22 Voc. tantum deest in Hl. 1.—23 Prius dico edd. quædam vett.—24 L. 1. omittit a vobis.—26 Lgg. et Pl. quinque factus est impensior, ut malint Menrs. Scaliger. alique. Pronomen illi deest in L. 1. iste deest in J.—27 Bossch. fursuri qui alunt, ex conjectura Voss. de Anal. i. 42. furfure C. et Pl. omnes.—28 Hl. 1. odorem.—29 Earum si quo vis quam margo ed. Bossch.—30 Ex ipso abdomine Palm. Ex ipsis dnis, vel dominis, Pl. omnes et C.—31 Pl. 3. 6. L. 1. J. editiones.—32 L. 1. in ventrem.—33 C. Pl. 3. fetidos; V. 3. fetulos.—34 Pl. 3. et C. cruciati.—35 C. subbasilica nos; V. 3. Hl. 1.

NOTÆ

- 31 Basilicas edictiones] Regia edic- caballus tripes, et claudicans, et æ-
ta. rumnosus, et ruptus terga verberare.
34 Crucianti canterio] Ansonio, est Lucilio, 'succussarii.'

Eis ego ora verberabo sirpiculis piscariis :
 Ut sciant, alieno naso quam exhibeant molestiam.
 Tum lanii autem, qui concinnant liberis orbas oves,
 Qui locant cædundos agnos, et duplam agninam danunt,
 Qui petroni nomen indunt verveci sectario ; 40
 Eum ego si in via petronem publica conspexero,
 Et petronem et dominum reddam mortales miserrimos.
 HE. Eugepe ! edictiones ædilitias hic habet quidem :
 Mirumque adeo est, ni hunc fecere sibi Ætoli agorano-
 mum.
 ER. Non ego nunc Parasitus sum, sed regum rex regalior :
 Tantus ventri commeatus meo adest in portu cibus. 46
 Sed ego cesso hunc Hegionem onerare lætitia senem ?

in foro, ego eis feriam os sirpiculis piscariis per ora, ut sentiant quam molestiam inferant naso alieno. Tum lanii qui efficiunt oves orbas agnis, qui conducunt agnos quasi cædendos; sed dant carnem altero tanto vetustiore agnium, qui tribuunt arietibus nomen vervecis sectarii; si ego conspicatus fuero arietem in via publica, reddam et arietem et ductorem miserrimos mortalium. HE. Eugepæ ! hic quidem habet edicta ædilitia, et est mirum adeo, nisi Ætoli fecerunt hunc suum ædilem rerum venalium. ER. Ego non sum nunc parasitus, sed rex magnificentissimus regum: adeo magnus est commeatus ciborum in portu pro meo ventre. Sed ego cunctos cumulare hunc senem Hegionem gaudio, quo homine nemo est perinde

~~~~~

B. 1. Pll. sex, sub basilica nos. C. V. 2. L. 1. J. Pll. 2. 5. 6. et Pll. 1. 3. 4. a m. pr. abegit.—36 *Eis ergo* L. 1. V. 1. *surpiculis* L. 1. V. 1. C. Pll. omnes, al. ap. Bossch. *serpiculis* edd. vett.—39 C. *agnos*. Hl. 1. a m. pr. *datiunt*.—40 V. 2. *induunt v. festario*.—43 *Euge* Pll. omnes; *Euge pe* V. 3. *Eugepæ* C. *edilicias habet hic* in eodem cod. *quidem habet* Hl. 1. B. 1.—44 *Mirum adeo* J. Etoli C.—46 C. *portucibus*; quidam Pll. *porticibus*.—47 *Sed ego concessio* L. 1. *lati-*

NOTÆ

35 *Subbasilicanos*] Otiosos homines, qui in ædificiis publicis, audiendis narrandisque nuntiis passim operam dabant. ‘Subrostranos’ appellat Tullius, a ‘rostris’; quæ erant apud Romanos, quod ‘basilicæ’ apud Græcos. Tales apud nos sunt, qui uno eodemque consilio apud palatium conveniunt iudicium.

40 *Petroni*] ‘Petrones’ arietes sunt, quorum, quoniam prædura est caro, coctumque difficilis ac esu, et quodammodo petrea, ‘Petrones’ dicuntur, a ‘petra.’ ‘Petrones’ eti-

am appellantur rusticani, quoniam vulgo rudes et intractabiles sunt.

Verveci sectario] ‘Vervex sectarius’ est, sectus aries, *un monton*.

43 *Edictiones ædilitias*] Edicta ædilis, minoris videlicet et plebeii, cuius erat statuere de rebus venalibus. Alii ædiles erant, qui majores et curules erant. Hic ludit in verbo, et ‘ædilis’ est ab ‘edo,’ non ab ‘ædibus.’

44 *Agoranomum*] Idem erat apud Athenienses, qui apud Romanos ædilis.

Qui homine adæque nemo vivit fortunatior.

HE. Quæ illæc est lætitia, quam illic lætus largitur mihi?

ER. Heus, ubi estis? ecquis hoc aperit ostium? HE. hic homo 50

Ad cœnam recipit se ad me. ER. aperite hasce ambas fores,

Priusquam pultando vel assulatim foribus exitium affero.

HE. Perlubet hunc hominem colloqui. Ergasile! ER. Ergasilum qui vocat?

HE. Respice. ER. Fortuna quod tibi nec facit, nec faciet, Hoc me jubes: sed qui est? HE. respice ad me, Hegio sum. ER. oh mihi! 55

Quantum est hominum optumorum optume, in tempore advenis.

HE. Nescio quem ad portum nactus es, ubi cœnes; co fastidis.

ER. Cedo manum. HE. manum? ER. manum, inquam, cedo tuam actutum. HE. tene.

ER. Gaude. HE. quid ego gaudeam? ER. quia ego impéro: age gaude modo.

felix. HE. Quæ est illa lætitia quam hic lætus mihi offert? ER. Heu! ubi estis vos? ecquis aperit ostium? HE. Hic homo se recipit ad me ad cœnam. ER. Aperite hasce ambas fores, antequam eis affero exitium, eas comminuendo frustatim. HE. Perlubet alloqui hunc hominem. Ergasile! ER. Quis vocat Ergasilum? HE. Respice. ER. Hoc me mandas facere quod fortuna nec aget nec egit. Sed quid est? HE. Respice ad me, Hegio sum. ER. Oh mihi quam bene est! optime omnium hominum, advenis tempestive. HE. Nactus es nescio quem ad portum ubi cœnes, idcirco aspernaris. ER. Da manum. HE. Manum? ER. Tuam manum, inquam, cedo jam. HE. Accipe. ER. Gaude. HE. Quare gaudeam ego? ER. Quia ego mando, age, gaude modo. HE. Per Pollucem mœror

////////

tiam senem Hl. 1. B. 1. lætitia C.—48 Qui homine hominum adæque V. 2. in margine, et edd. quædam vet. Quo homine adæque Lgg. Qui homine omnium V. 2. Voc. hominum non apparet in Voss. 1. 3. L. 1. J. C. Pll. sex, Hl. 1. B. 1.—50 Heus, heus Hl. 1. cætis vos edd. quædam vet. sed τὸ vos abest ab omnibus codd. hoc deest in Hl. 1. L. 1. pro quo J. habet hic.—51 Recipit ad cœnam J. Hl. 1.—52 V. 2. C. et Pll. sex, vel assulatim; Pll. 4. a m. sec. vel asulatim. Gruter. delet vel.—53 Hergasile C.—54 Respice me Bossch.—55 Pro-nomen mihi deest in Pll. quis est V. 2. 3. L. 1. quid est J. V. 1. respice, Hegio sum Bossch. sed ad me extant in omnibus codd. L. 1. habet ego sum, et omit-tit oh.—56 Hl. 1. a m. sec. optimo in tempore. Voc. advenis inchoat vs. seq.

NOTÆ

54 *Respice*] Id est, retro aspice, spondet Ergasilus non ita cum He-gione fortunam agere, quia aspicit,

HE. Pol, mœrores mi antevortunt gaudiis. ER. noli irascier, 60

Jam ego ex corpore exigam omnes maculas mœrorum tibi. Gaude audacter. HE. gaudeo, etsi nihil scio, quod gaudeam.

ER. Bene facis: jube— HE. quid jubeam? ER. ignem ingentem fieri.

HE. Ignem ingentem? ER. ita dico, magnus ut sit. HE. quid? me, vulturie,

Tuan' causa ædeis incensurum censes? ER. noli irascier.

Juben' an non jubes astitui aulas? patinas elui? 66

Laridum atque epulas foveri foculis ferventibus?

Alium pisces præstinatum abire? HE. hic vigilans somniat.

antevertit mea gaudia. ER. Noli irasci, ego jam tibi abstergam omnes mœrores ex corpore. Gaude audacter. HE. Gaudeo, etsi nescio cur gaudeam. ER. Beneficis. jube— HE. Quid jubeam? ER. Accendi luculentum focum. HE. Luculentum focum? ER. Dico ut sit luculentus. HE. Quid? vulturie, existimasne me incensurum meas ades tua causa? ER. Noli irasci, mandas an non mandas ollas stare ad ignem, abstergi patinas, imponi laridum et epulas foco ardenti, alios proficisci ad emendos pisces? HE. Hic somniat vigilando. ER. Alios pa-

//////////

in C. Pll. sex.—57 *Nescio quem tu ad* Bossch.—60 *P. m. mihi C. et Pll. sex. gaudium* Hl. 1. Pro *noli irascier*, quod omnes fere codd. exhibent, *non ita 'st scies* legitur in edd. quibusdam vett. *noli* deest in V. 3.—61 *Pro exigam*, quod servant omnes codd. Pareus dat *eximam*, Donsa et Gulielm. *etiam*.—62 *Ego gaudeo, etsi* Hl. 1. *quid gaudeam* L. 1. V. 2. 3. et Lgg.—64 *Quid me volt uri* Hl. 1. B. 1. al. ap. Bossch. C. Pll. 1. 2. 3. 5. 6. *volet uri* Pl. 4. *quid in eo volt urier* al. ap. Par. *voluti* V. 3. *quid me Volturi* al.—65 C. et Pll. omnes *ædis*; margo ed. Bossch. *me ædis*.—67 *Lardum* C. a m. pr. *Laridum* vero a m. sec. ut

NOTÆ

non respicit; favet semper, nunquam præterit.

63 *Ingentem*] 'Ingens' est idem ac immensus: Græce, *Τριμέγιστος*. Terent. 'Magnas vero agere gratias Thais mihi?' Gnato Parasitus respondet, 'Ingentes.' Ad quod Cicero: 'Satis erat respondere 'magnas:' 'ingentes,' inquit. Semper auget assentatio id, quod is, cujus ad voluntatem dicitur, vult esse magnum.'

64 *Vulturie* [*vulturi*] Pro *vulturie*. Vulturium vocat Ergasilum, quod

vultur sit avis longe voracissima.

66 *Astitui aulas*] Constitui in pedes ad focum.

67 *Foculis*] Alii legunt *coculis*. 'Cocula' autem sunt vasa ænea, qualia sunt quæ a nobis dicuntur *coque-mar*.

68 *Præstinatum*] Festus: 'Præstinare apud Plantum est emere, et emendo tenere.'

Vigilans somniat] Lucretius: 'Vigilans stertis.'

ER. Alium porcinam, atque agninam, et pullos gallinaceos?

HE. Scis bene esse, si sit unde. ER. pernam atque ophthalmiam, 70

Horæum, scombrum, et trigonum, et cetum, et mollem caseum?

HE. Nominandi istorum tibi erit magis quam edundi copia Hic apud me, Ergasile. ER. mean' me causa hoc censes dicere?

HE. Nec nihil hodie, nec multo plus tu hicedes, ne frustra sis. Proin' tu tui quotidiani victi ventrem ad me afferas. 75

ER. Quin ita faciam, ut te cupias facere sumtum, etsi ego vetem.

HE. Egone? ER. tute. HE. tum tu mi igitur herus es. ER. immo bene volens.

Vin' te faciam fortunatum? HE. malim, quam miserum quidem.

ER. Cedo manum. HE. hem manum. ER. Di te omnes adjuvant. HE. nihil sentio.

ER. Non enim es in senticeto, eo non sentis: sed jube 80

rare porcinam, et agninam, et pullos gallinaceos? HE. Scis edere delicate, si esset unde parares. ER. Pernam et ophthalmia, horæum, scombrum, et trigonum, et cetum, et mollem caseum? HE. Tibi erit magis copia nominandorum istorum opsoniorum, quam comedendorum apud me. ER. Existimasne me loqui hæc mei gratia? HE. Tu edes hodie aliquid hic, nec multo plus solito, ne erres. Itaque offer ad me ventrem qui contentus sit victu quotidiano. ER. Quin efficiam ut optes te facere sumtum, quanquam ego vetem. HE. Egone? ER. Tu. HE. Tum tu es ergo meus herus. ER. Immo amicus. Visne reddam felicem? HE. Malim sane quam infelicem. ER. Da manum. HE. Da manum. ER. Cuncti Dii tibi opitalentur. HE. Sentio nihil auxilii. ER. Quia non es in senticeto,

//////////

in Pll. omnibus. Al. ap. Par. *ebulas pro epulas; et mox coculis pro foculis.*—69 *Alium porcinas* Hl. a m. pr.—70 *Voc. atque deest in V. 3. ophthalmia C. et Bossch. optalmiam Pl. 1. apthalinum Pl. 2. obtalmiam Pll. 3. 5. optalmia Pl. 4. optalimum Pl. 6. ophthalmiam J. V. 1. L. 1.*—71 *Lgg. trigonum cetum.*—74 *V. 1. nec mihi. V. 2. hic tu edes. L. 1. nec f. sis; Hl. ne f. sies; C. et Pll. nef. sis.*—75 *Quotidiani proin tu tui Lgg. coctidiani C.*—76 *L. 1. te ut cupias; V. 3. ut recupias; V. 2. ut te tu cupias, quod recepit Bossch.*—77 *Pro tute, J. Hl. 1. B. 1. V. 1. 2. 3. C. et Pll. quinque habent tune, cum nota interrogationis; al. ap. Par. tu nœ; L. 1. tune? Igitur mihi herus es.*—79 *L. 1. en manum; interjectio hem deest in Hl. 1. adjuvent V. 1. Hæc verba, nihil sentio, in C. et*

NOTÆ

70 *Ophthalmiam*] Plinio 'oculatam' 80 *Senticeto*] Digna parasito allu-
quod appellatio Græca sonat. sio ad 'sentio.'

75 *Victi*] Pro 'victus.'

Vasa tibi pura apparari ad rem divinam cito,
Atque agnum afferri proprium, pinguem. HE. cur? ER.
ut sacrifices.

HE. Cui Deorum? ER. mihi hercle: nam ego tibi nunc
sum summus Juppiter.

Idem ego sum Salus, Fortuna, Lux, Lætitia, Gaudium.
Proinde tu Deum huncce saturitate facias tranquillum
tibi. 85

HE. Esurire mihi videre. ER. mihi quidem esurio, non tibi.

HE. Tuo arbitrato facile patior. ER. credo, consuetus
puer.

HE. Juppiter te Dique perdant. ER. te, hercle, mihi
æquom est gratias

Agere ob nuntium: tantum ego nunc porto a portu tibi
boni.

Nunc tu mihi places. HE. abi stultus, sero post tempus
venis. 90

ER. Igitur olim si advenissem, magis tu tum istuc diceres.

Nunc hanc lætitiā accipe a me, quam fero: nam filium
Tuum modo in portu Philopolemum vivom, salvom, et
sospitem

*idcirco non sentis. Verum mandā tibi comparari vasa pura ad rem divinam, et
celeriter afferri agnum pinguem. HE. Quare? ER. Ut sacrifices. HE. Cui
Deorum? ER. Mihi per Herculem. Nam ego tibi sum summus Jupiter. Idem
ego sum Salus, Fortuna, Lux, Lætitia, Gaudium. Proinde tu tibi reddes hunc-
ce Deum propitium. HE. Mihi videris esurire. ER. Equidem mihi esurio, non
tibi. HE. Patior facile te esurire tuo arbitrio. ER. Credo, consuevisti pati a
puero. HE. Jupiter et Dii te perdant. ER. Per Herculem par est te mihi agere
gratias ob nuntium, adeo est magnum bonum quod tibi affero nunc a portu. Nunc
mihi places. HE. Abi, stulte, venis ad cænam exacto tempore. ER. Ergo si olim
venissem, tum tu diceres id magis. Nunc accipe a me hanc lætitiā quam ad te
affero. Nam vidi modo in navi publica in portu tuum filium Philopolemum vivum,*

~~~~~

Pll. sex adhærent versui seq.—80 Hl. 1. *cho non sentis*.—81 Edd. quædam
vett. *apparari*; C. et Pll. sex, *apparari*.—82 V. 2. *afferre*. Pro *proprium*,
Scal. legit *propere*.—83 V. 3. *nam ego nunc tibi*; V. 1. 2. J. *nam ego tibi nunc*;
voces *nunc sum* desunt in L. 1. *summus sum* Hl. 1.—84 J. *lux, vita, lætitia*.
Hl. 1. *et gaudium*.—85 *Proin, tu* Bossch. et sic Hl. 1. B. 1. *Deum hunc* Hl. 1.
B. 1. *tranquillum facias* Hl. 1.—87 Verba *Tuo arb. &c.* tribuuntur Ergasilo
in codd. *credo* deest in L. 1. J. V. 2. et Pll. 1. 2. 3. 4. 5. *credo consultus* Pl. 6.
—88 C. *mi æquom*.—90 *Non tu mihi pl. abi* edd. vett. *sero* deest in Camer.
extat tamen in C. et Pll. sex.—91 Hl. 1. *magis tutum*.—93 *Tutum modo* V. 2.

Delph. et Var. Clas.

Plant.

2 C

Vidi in publica celoce, ibidemque illum adolescentulum
 Alium una, et tuum Stalagmum servom, qui aufugit domo,
 Qui tibi surripuit quadrimum puerum filiolum tuum. 96

HE. Abi in malam rem: ludis me. ER. ita me amabit
 sancta Saturitas,

Hegio, itaque suo me semper condecoret cognomine,
 Ut ego vidi. HE. meum gnatum? ER. tuum gnatum, et
 Genium meum.

HE. Et captivum illum Alidensem? ER. μὰ τὸν Ἀπόλλω.

HE. et servolum 100

Meum Stalagmum, meum qui gnatum surripuit? ER. νὴ
 τὰν Κόραν.

HE. Jam diu? ER. νὴ τὰν Πραινέστην. HE. venit? ER.
 νὴ τὰν Σιγνίαν.

HE. Certon'? ER. νὴ τὰν Φρουσινῶνα. HE. vide sis. ER.
 νὴ τὸ Ἀλάτριον.

salvum et incolumem, et ibidem illum alium adolescentulum una, et tuum servum Stalagmum, qui aufugit domo, qui tibi surripuit tuum filiolum, puerum quadrimum. HE. I in malam crucem: ludificaris me. ER. Ita sancta Saturitas me amet, Hegio, et ita me afficiat suo nomine, ut ego vidi. HE. Meum gnatum? ER. Tuum filium et meum Genium. HE. Et illum captivum Eliensem? ER. Per Apollinem. HE. Et meum servulum Stalagmum, qui surripuit meum filium? ER. Per Sorem coloniam. HE. Jam pridem? ER. Per Præneste. HE. Venit? ER. Per Signiam. HE. Estne verum? ER. Per Phrusinonam coloniam. HE. Vide si vis. ER. Per Alatreum coloniam. HE. Quare iuras tu per urbes bar-

~~~~~

*salvum, sospitem Bossch.—94 V. 1. 2. J. L. 1. celote.—95 Edd. vett. fugit; C. et Pl. omnes, aufugit.—97 I in malam Lambin. et al. ap. Par. et sic Bossch. saturnitas C. satietas Pl. 5.—100 Matonapollo Hl. 1. B. 1.—101 Hl. 1. ne ten-
 coran; B. 1. nē tam coram; Lgg. νὴ τὰν Σόραν.—102 Ain tu edd. vett. ne ten
 p'nestrein Hl. 1. nē tam præneste B. 1. ne tan sigeam Hl. 1. nē tam sigeam
 V. 2. B. 1.—103 Hl. 1. ne tan frusinonen; B. 1. nē tan frusinonēm. V. 1. ne*

NOTÆ

97 *Sancta Saturitas*] Ita fit ut pro
 Diis Deabusque sint nobis quæ cete-
 ris anteponimus. Non absimile est
 illud Pauli, 'quorum Deus venter
 est,' et illud aliud optimi poëtæ,
 'Nos facimus fortuna Deam.' Pa-
 rasiti Dea, 'sancta Saturitas.'

100 Μὰ τὸν Ἀπόλλω] *Per Apolli-
 nem.* Quod veteres Græci μὰ et νὴ
 proponebant, Latinis erat *me* et *e*.
 Sic 'meccastor,' 'mediusfidius,' 'me-

hercule,' 'ejuno,' 'equirine,' 'ecere,'
 'epol,' 'ecastor.'

101 Νὴ τὰν Κόραν [*Σόραν*] *Pro τὴν,*
 Æolica dialecto. Sora colonia Cam-
 paniæ.

102 Νὴ τὰν Πραινέστην] *Præneste,*
 urbs Campaniæ.

Νὴ τὰν Σιγνίαν] *Signia,* urbs Cam-
 paniæ.

103 Νὴ τὰν Φρουσινῶνα] *Frusinone,*
 urbs Campaniæ.

HE. Quid tu per barbaricas urbes juras? ER. quia enim item asperæ

Sunt, ut tuum victum autumabas esse. HE. væ ætati tuæ. 105

ER. Quippe quando mihi nihil credis, quod ego dico sedulo.

Sed Stalagmus quoque erat tunc nationis, cum hinc abiit?

HE. Siculus. ER. at nunc Siculus non est: Boius est; Boiam terit.

Liberorum quærundorum causa, ei, credo, uxor data est.

HE. Dic, bonan' fide tu mihi istæc verba dixisti? ER. bona. 110

HE. Di immortales, iterum gnatus videor, si vera autumas.

ER. An tu dubium habebis, etiam sancte cum jurem tibi?

baricas? ER. Quia sunt etiam asperæ, ut dicebas esse tuum victum. HE. Væ tuæ ætati. ER. Quippe quia non mihi credis, quando loquor sedulo. Verum cujus nationis erat Stalagmus, quando abiit hinc? HE. Siculus. ER. Sed non est nunc Siculus; est Boius, terit Boiam. Credo, ei data est uxor ad quærendos liberos. HE. Dic, Ergasile, dixistine hæc verba serio? ER. Serio. HE. Dii immortales! videor natus denuo, si dicis vera. ER. An in dubium revocabis etiam,

*****

tan alatrinarum; V. 2. ne tam alatrium; V. 3. νὲ τὴν ἀλῆτριον; B. 1. næ tam aliterium; Hl. 1. ne tan alaterium; Bossch. νῆ τὴν Ἀλᾶτριον. Lgg. νῆ τὸ ἀλᾶτριον. al. ap. Lang. ne tam alatrion.—104 Quid tu barbaricas, omisso per, J. Hl. 1. B. 1. enim ipsæ item Hl. 1. enim ita asperæ B. 1. enim item asperæ C. et Pl. sex. enim asperæ Lgg.—106 V. 2. Quippe quum. L. 1. nihil mihi. Pronomen ego deest in V. 2.—107 V. 1. L. 1. nunc nationis; J. nationis tunc cum; Hl. 1. tunc n. tunc cum.—108 Cujus est nunc. Si cujus nunc ē bolus bolam terit Hl. 1. et a m. sec. boiam; B. 1. Quoius et nunc. PAR. Si quoius nunc ē bolus boiam terit; V. 2. Pl. sex, Cujus et nunc. ER. Si cujus nunc est; L. 1. Cujus etiam nunc. Si cujus est; J. Cujus tuam nunc. Si cui nunc est bolus bolam; Voss. 1. Sicinus et nunc Sicinus non est, bolus est boiam; V. 3. Quoqus et nunc. Si cujus nunc est: bolus et bolam; C. Si cujus. ER. et nunc si cujus non est. 'Siculus... At nunc Siculus non est] Ita a recentioribus edi solet; mihi tamen magis placeret veterum edd. lectio: Quoqus et nunc. ER. Si quoqus nunc est.' Bosscha.—

NOTÆ

Nῆ τὸ Ἀλᾶτριον] Aletrinum, Campaniæ oppidum.

105 Væ ætati tuæ] Imprecatio.

108 Boius est; Boiam terit] Allusio ad Boios Galliæ populos. 'Boia'

antem est vel lorum bubulum, vel collare ferreum.

Terit] Id est, in splendorem dat.

110 Bonan' fide] Erat illius temporis iurjurandum.

Postremo, Hegio, si parva jurijurando est fides,
Vise ad portum. HE. facere certum est: tum intus cura
quod opus est.

Sume, posce, prome quidvis: te facio cellarium. 115

ER. Nam, hercle, nisi mantiscinatus probe ero, fusti
pectito.

HE. Æternum tibi dapinabo victum, si vera autumas.

ER. Unde id? HE. a me meoque gnato. ER. sponden'
tu istud? HE. spondeo.

ER. At ego tuum tibi advenisse filium, respondeo.

HE. Cura quam optume potes. ER. bene ambula et red-
ambula. 120

quando tibi jurabo religiose? Demum, Hegio, si fides est parva jurejurando, perge ad portum. HE. Constat facere, tu cura in ædibus quod opus est, sume, posce, prome, quid plura? Te constituo meum cellarium. ER. Etenim vero certe nisi divinacro recte, pecte me fuste. HE. Tibi decernam victum sempiternum, si dicis vera. ER. Unde id? HE. A me et meo filio. ER. Spondesne istud? HE. Spondeo. ER. At ego tibi respondeo tuum filium advenisse. HE. Cura quam optime potes. ER. Bene ambula, et revertere.

~~~~~

109 C. data'st.—112 *Ain tu* Hl. 1. Lgg. C. Pll. 1. 2. 3. 4. 6. J. V. 2. V. 1. cum ego Hl. 1. B. 1. C. et Pll. sex; *quom ego* V. 1. 2. 3. L. J.—113 *Egio C.*—114 *Viserat portum* V. 1. *certum'st* Lgg. *tu intus* Hl. 1. B. 1. *opus sume* Lgg.—116 Hegioni hunc vs. tribuunt V. 1. 2. 3. L. 1. J. *mantinatus* Pl. 2. *mantiscinatus* Pll. 3. 5. et L. 1. *mantisie natus* Pl. 6. et superscriptum, 'i. e. *vaticinatus*;' at Pl. 4. superscriptum habet *mentibus*; Lgg. *mantissinatus*; J. V. 1. 2. 3. *mantiscinatus*. L. 1. V. 2. 3. *probe hero fuisti petito*; C. a m. sec. *fusti plectito*; Pll. 1. 2. 3. 5. 6. Hl. 1. B. 1. *fuisti petito*; Pl. 4. *fuisti pectito*; Lgg. et C. a m. pr. *fusti pectito*; V. 1. *probe ero, fusti pectito*.—117 Edd. vett. *dapinabo cibum*; Samb. *tibi dabo victum*; Hl. 1. B. 1. Lgg. C. Pll. sex, al. *tibi dapinabo victum*.—118 Lgg. *sponde*. HEG. *Spondeo*; C. *sponde tu istud*; Pll. 1. 2. 3. 5. *sponden' tu istud*. Hl. 1. *tu istuc*.—119 Pronomen tibi deest in J.—120 Pl. 5. et *deambula*.

NOTÆ

116 *Mantiscinatus*] A *μάντις* fac- tuam parasiticam.
tum, quod *vatem* significat. Sed et 117 *Dapinabo victum*] Est fictum a
alludit ad manticam assecclam perpe- 'dapibus' verbum.

ACTUS QUARTI SCENA TERTIA.

ERGASILUS.

ILLIC hinc abiit: mihi rem summam credidit cibariam.

ER. Ille migravit hinc, mihi credidit rem summam cibariam. Di immortales!

Di immortales, jam ut ego collos prætruncabo tergoribus!
 Quanta pernis pestis veniet! quanta labes larido!
 Quanta sumini absumedo! quanta callo calamitas!
 Quanta laniis lassitudo! quanta porciniis! 5
 Nam si alia memorem, quæ ad ventris victum conducunt,
 mora est.
 Nunc ibo ad præfecturam, et jus dicam larido;
 Et quæ pendent indemnatae pernae, eis auxilium ut feram.

ut ego præcidam modo colla tergoribus! quanta pestis accidet pernis! quanta labes larido! quanta absumedo sumini! quanta calamitas callo! quanta lassitudo laniis! quanta porciniis! Nam si memorem cetera quæ conducunt ad victum ventris, longus fuero. Nunc ibo ad præfecturam, et dicam jus larido; et ut feram auxilium eis pernis quæ pendent indemnatae.

////////

1 *Illinc hic* L. 1.—2 Hl. 1. B. 1. V. 2. 3. J. L. 1. *Di immortales, ut;* V. 1. *jam ut.* Hl. 1. B. 1. V. 1. 3. *pertruncabo;* L. 1. *detruncabo tragonibus;* Lgg. *detruncabo tergoribus.*—3 Duo Pll. *laritudo.*—4 Q. s. *absumendo* Hl. 1. L. 1. V. 2. 3. Q. s. *assumendo* B. 1.—6 *Nam alia si* Hl. 1. *Nam si a. admemorem* V. 1.—7 *Nunc ibo ut p.* Hl. 1. B. 1. C. Pll. 1. 2. 3. 4. J. L. 1. V. 1. 3. *Nunc ibo in meam p.* Bossch. *Nunc ibo ad meam p.* Pl. 6. *Nunc ibo ad p.* Pl. 5. et Lgg.—8 Hl. 1. *in dempnate pnis auxiliū;* B. 1. *indemnate pernis auxilium.* Verba, *pernis auxilium habent etiam* Lgg. V. 1. 2. 3. L. 1. J. Pll. sex, *perne auxilium* C.

NOTÆ

2 *Collos*] Colla.

prugnum,' est quod nos dicimus *échi-*

4 *Callo*] 'Callus' sen 'callum a- *née.*

ACTUS QUARTI SCENA QUARTA.

PUER HEGIONIS.

DIESPITER te Dique, Ergasile, perdant et ventrem tuum,
 Parasitosque omnes, et qui posthac cœnam parasitis da-
 bit.

Clades calamitasque, intemperies modo in nostram advenit
 domum.

PUER HEG. *Jupiter et Dii te perdant et tuum ventrem, Ergasile, et omnes parasitos, et qui dabit deinceps cœnam parasitis. Clades et calamitas, intemperies*

////////

1 *Hæc scena in Pll. tribus additur præcedenti; non item ceteris. Erga-*
sile deest in Hl. I. a m. pr. te et Ergasile desunt in J.—2 Pl. 5. *post hæc;*
 C. *post hanc;* sed τδ n expunctum est a m. recentiori.—3 *Cladis* Lgg. C. *Clad-*
 es Pll. *intemperies, calamitasque* Lgg. *Cladis culamitas; quæ intemp. al. ap.*

Quasi lupus esuriens, metui ne in me faceret impetum.
 Nimisque, hercle, ego illum male formidabam: ita frende-
 bat dentibus. 5

Adveniēns deturbavit totum cum carne carnarium.
 Arripuit gladium, prætruncavit tribus tergoribus glandia.
 Aulas, calicesque omnes confregit, nisi quæ modiales
 erant.

Cocum percontabatur, possentne seriæ ferverescere.
 Cellas refregit omnes intus, reclusitque armarium. 10
 Asservate istunc, sultis, servi: ego ibo, ut conveniam
 senem.

Dicam, ut sibi penum aliud ornet, siquidem sese uti
 volet.

incidit mox in ædes nostras. Metui ne faceret quoque impetum in me, quasi lupus esuriens! Per Herculem, illum pertimescebam nimis male, adeo ringebat dentibus. Suo adventu evertit totum carnarium cum carne. Arripuit gladium, abscondit glandulas a tribus tergoribus suilibus: confregit cunctas ollas et calices, præter eas quæ non erant unius modii. Sciscitabatur a coquo, utrum possent seriæ foco impositæ ferverescere: perfregit intus omnes cellas, reclusit armarium. Asservate istum, si vultis, servi. Ego ibo ut adeam senem. Dicam ut sibi adornet alium

Par. *Clades, calamitasque intemperiesque* al. ibid. sed ultimum que in nullis codd. extat. Mox, L. 1. venit.—4 V. 1. metuit ut in. Bossch. et edd. vett. in me quoque; sed quod quoque deest in V. 1. 2. 3. L. 1. J. Hl. 1. B. 1. C. Pll. 1. 2. 3. 4. 5. 6. et edd. recentt.—6 A. describavit Lgg. al. ap. Par. A. modo deturbavit Ald. A. deturbavit C. Pll. sex, Hl. 1. B. 1. Voss. 1. 2. 3. J. L. 1.—7 Hl. 1. B. 1. V. 2. Pll. 5. 6. pertruncavit; C. Pl. 1. 2. 3. 4. detruncavit; Lgg. prætruncavit. Pro tergoribus, quod servant Hl. 1. B. 1. C. Pll. sex, V. 1. 2. 3. J. tragonibus exhibet L. 1. tergoribus Turn. pecoribus Lamb.—8 'C. confringit; unde non nemo divinat confrigit jejune.' Par. confringit etiam Lgg.—9 V. 2. 3. L. 1. J. Hl. 1. possent ne seri referrescere; B. 1. possent nã seri referrescere.—10 Cellas infregit Hl. 1.—11 L. 1. asservare istum si vultis servi.—12 V. 3. pœnam alium . . . valet; V. 2. si quid est sese.—13 Nam hic q. ut ador-

NOTÆ

7 *Glandiâ*] 'Glandium,' pars suis, seu sylvestris, seu domesticæ, qua colum cum capite committitur. A 'glandulis' quæ subsunt, dictum. Hæc in deliciis erat Romanis. Plinius: 'Neque ex alio animali numerosior materia ganeæ: quinquaginta prope saporis, cum ceteris singuli. Hinc censoriarum legum paginæ interdictione cœnis abdomina glandiâ,' &c.

8 *Modiales*] Id ferme fit etiamnum ab insignibus nepotibus, qui calices et cyathos confringunt, qui non videntur satis capaces ad explendam bibendi libidinem.

9 *Seriæ*] *Salob.* Erant seriæ fictiles ut plurimum. Non contentus parasitus depromere frusta suilla e seriis, totas serias vult foco imponi.

12 *Penum*] Hic, hæc, hoc penus, hoc penum.

Nam hic quidem ut adornat, aut jam nihil est, aut jam nihil erit.

penu, si volet uti penu. Nam, ut hic sese accingit, aut nunc est nihil domi, aut modo erit nihil.

////////

net at j. n. e. aut, &c. V. 2. sed aut jam L. 1. Nam hic q. ut ornat J. Nam hic q. ut adornat V. 1. 3. quidem ornat Hl. 1. a m. pr. quidem ut ornat Hl. 1. a m. sec.

=====

ACTUS QUINTI SCENA PRIMA.

HEGIO, PHILOPOLEMUS, PHILOCRATES.

HE. Jovi Disque ago gratias merito magnas,
 Quom te reducem tuo patri reddiderunt,
 Quomque ex miseriis plurimis me exemerunt,
 Quæ adhuc te carens, dum hic fui, sustentabam :
 Quomque hunc conspicio in potestate nostra, 5
 Quomque hæc reperta est fides firma nobis.
 Satis jam dolui ex animo, et cura me satis
 Et lacrymis maceravi. Hoc! satis jam audiui
 Tuas ærumnas, ad portum mihi quas memorasti.
 Hoc agamus. PHILOC. quid nunc, quoniam tecum servavi
 fidem, 10
 Tibique hunc reducem in libertatem feci? HE. fecisti, ut
 tibi,

HE. Merito ago magnas gratias Jovi et Diis, quod te restituerunt reducem tuo patri, et quod me vindicarunt ex plurimis calamitatibus quæ pertuli lucusque prius te, dum fui hic, et quando conspicio hunc in nostra potestate, et quando fides Philocratis est inventa inviolabilis erga nos. Satis dolui jam ex animo, et me satis afflictavi solitudine et lacrymis. Satis audiui jam tuas ærumnas, quas mihi narravisti ad portum. Nunc agamus hoc. PHILOC. Quid facies nunc, quia servavi fidem, et tibi feci hunc reducem in libertatem? HE. Effecisti, Philocrates, ut

////////

2 Hl. 1. a m. pr. reddiderint; C. redderunt.—3 Hl. 1. B. 1. e miseriis.—4 Qui adhuc V. 2. Quas, dum te cavendum hic fuit Bipont. et al. ap. Par. Quæ adhuc te carens B. 1. Hl. 1. 2. Pl. sex, C. alique codd.—5 Q. huncce Bossch.—6 Q. hujus reperta idem; reperta est hæc L. 1. firma in nobis Pl. 2.—7 Sati' dolui ex animo jam Bossch. et me cura Hl. 1. J. satis et Bossch.—8 Lacrymis maceravi. Oh jam satis audiui tuas Bossch. Oh! satis, &c. etiam Bipont. Hoc s. jam audiui desunt in V. 2. Hic Pl. 2.—9 Erumnas C. apud portum V. 2. L. 1. J.

Philocrates, nunquam referre gratiam possim satis,
Proinde ut tu promeritu's de me et filio meo. PHILOC. im-
mo potes,

Pater, et poteris, et ego potero : et Di eam potestatem da-
bunt,

Ut beneficium benemerenti nostro merito muneres. 15

Sicut tu huic potes, pater mi, facere merito maxume.

HE. Quid opu'st verbis ? lingua nulla est, qua negem quic-
quid roges.

PHILOC. Postulo abs te, ut mihi illum reddas servom, quem
hic reliqueram

Pignus pro me, qui mihi melior quam sibi semper fuit :

Pro benefactis ejus uti ei pretium possim reddere. 20

HE. Quod benefecisti, referetur gratia, id quod postulas,
Et id, et aliud quod me orabis, impetrabis : atque te
Nolim succensere, quod ego iratus ei feci male.

PHILOC. Quid fecisti ? HE. in lapidinas compeditum
condidi,

Ubi rescivi mihi data esse verba. PHILOC. vae misero
mihi ! 25

Propter meum caput labores homini evenisse optumo.

HE. At ob eam rem mihi libellam pro eo argenti ne duis.

nunquam tibi queam referre satis gratiam, ut tu promeritus es de me et meo filio. PHILOC. Immo potes pater, et poteris, et ego potero, et Dii dabunt hanc potestatem, ut muneres munus benemerenti nostro merito, sicut tu huic potes facere merito maxime, pater mi. HE. Quid opus est verbis ? Est nulla lingua qua negem quicquid postules. PHILOC. Abs te rogo ut mihi restituas servum quem hic reliqueram pignus pro me, qui mihi fuit semper melior quam sibi, ut possim ei reddere premium pro ejus beneficiis. HE. Referam gratiam quod me affecisti munere, impetrabis quod postulas, et id et aliud quod me rogabis, atque nolim te succensere mihi, quod ego iratus ei feci male. PHILOC. Quid fecisti ? HE. Dedi in latomias vinctum compedibus, ubi rescivi mihi esse data verba. PHILOC. Vae mihi infelici ! labores evenisse optimo viro propter me. HE. Sed non mihi dabis libellam pecuniae

*****

Hl. 1. B. 1. mihi deest in L. 1. J. Hl. 1. B. 1. quas deest in V. 2.—12 V. 3. referre. L. 1. Ven. et Both. gratias. Hl. 1. satis possim.—13 Camer. filio meo ; sed meo deest in H. M. G. C. et Pll. sex : delent itaque Bossch. et Both.—14 Di potestatem Gryph. Ald. Junt. Bossch. et Both.—15 V. 2. bene meriti.—16 Hl. 1. merito facere.—18 Bossch. ut mi illum ; Both. ut mi illum.—20 Voc. ei deest in C. Pll. sex, V. 2. L. 1. J.—21 L. 1. V. 2. 3. J. refertur. L. 1. quid benef.—22 L. 1. Hl. 1. B. 1. J. pro atque habent et ; item V. 2. sed sine te. In J. est a me ; B. 1. quo me.—23 Noli V. 2. L. 1. J. qui ego V. 2. quod ego rei iratus L. 1.—24 Pl. 5. lapidinas.—28 Gratis ut sit a me Hl. 1.

Gratis a me, ut sit liber, abducito. PHILOC. edepol, Hegio, Facis benigne: sed quæso, hominem ut jubeas arcessi.

HE. licet.

Ubi estis vos? ite actutum, Tyndarum huc arcessite. 30

Vos ite intro: interibi ego ex hac statua verberea volo

Erogitare, meo minore quid sit factum filio.

Vos lavate interibi. PHILOC. sequere hac, Philocrates, me intro. PHILOC. sequor.

pro eo ob eam rem. Habete a me gratis ut sit liber. PHILOC. Per ædem Pollucis, Hegio, facis benigne. Sed obsecro ut mandes accersi hominem. HE. Licet. Ubi estis vos? Ite velociter, arcessite huc Tyndarum. Vos ite intro. Interim ego volo sciscitari ex hoc stipite cædendo verberibus, quid sit factum de meo filio minore. Vos lavate interim. PHILOC. Sequere me hac intro, Philocrates. PHILOC. Sequor.

//////////

Gratis ut sit ab me V. 2. J. tecum abducito Lambin. aducito V. 2. J. C. Pll. 1. 4. 6. adducito L. 1. Pl. 2.—30 Ubi vos estis Bossch. accersite C.—31 Pronomen ego deest in Hl. 1. vervecea Pll. sex, Hl. 1. B. 1. L. 1. J. V. 3. ververce avolo V. 1. verretia, sine volo, V. 2. ververea C. ververe a volo Lgg.—33 Vos l. inter ibo C. Pl. 2. et Pll. 1. 4. a m. pr. Vos l. introibi Lgg. Vos l. intus ibi L. 1. Vos l. interibi Pll. 3. 6. V. 1. 2. 3. Hl. 1. B. 1.

NOTÆ

27 *Libellam . . . . argenti*] Id est, ne 'assem' et 'libellam.'
 teruncium quidem, id est, nihil. Mi- 31 *Statua verberea*] Homo qui ver-
 nimam pecuniæ partem dicebant beribus induruit.

ACTUS QUINTI SCENA SECUNDA.

HEGIO, STALAGMUS.

HE. AGE tu illuc procede, bone vir, lepidum mancipium meum.

ST. Quid me oportet facere, ubi tu talis vir falsum autumas?

HE. Age tu, procede illuc, bone vir, mi lepide serve. STA. Quid mihi faciendum est servo, si tu dominus ejusmodi vir dicis falsum? Nunquam ego fui

//////////

1 J. lepidum.—2 Bossch. facere oportet. V. 2. ubi talis, omisso pronomine tu.

NOTÆ

2 *Quid me oportet facere*] Argumen- 'quid mirum si mendax sum?' Men-
 tum a minori ad majus. 'Si herus dadem autem Hegionem probat, quod
 meus est mendax,' inquit Stalagmus, ab eo vocetur 'bonus vir.'

Fui ego bellus, lepidus, bonus vir nunquam, neque frugi bonæ,

Neque ero unquam: ne tu spem ponas me bonæ frugi fore.

HE. Propemodum ubi loci fortunæ tuæ sint, facile intellegis. 5

Si eris verax, tua ex re facies, ex mala meliusculam.

Recta et vera loquere: sed neque vere, neque recte adhuc Fecisti unquam. ST. quod ego fatear, credin' pudeat, cum autumes?

HE. At ego faciam ut pudeat: nam in ruborem te totum dabo.

ST. Eia credo ego, imperito plagas minitatis mihi. 10

Tandem ista aufer, dicque quid fers, ut feras hinc quod petis.

HE. Satis facundu' s: sed jam fieri dictis compendium volo.

bellus, festivus, bonus vir, neque bonæ frugi, neque ero unquam: ne tu speres me fore probum. HE. Vides facile quo loci devenerint tuæ fortunæ. Si vera dixeris, efficies ex tua re, quæ est mala, meliusculam. Dic recta et vera: verum neque recte neque vere fecisti hucusque unquam. STA. Existimasne quantum pudeat quod ego fateor, quia dicis? HE. Sed ego efficiam ut pudeat: nam efficiam ut erubescas totus sanguine. STA. Eia: ego existimo quod mihi minitatis verbera inexperto. Denique amitte minas, et aperi quid tibi velis, ut accipias a me quod postulus. HE. Satis disertus es: sed volo rem contrahi paucis verbis. STA. Fiat

Mox, *salsum autumas* conj. Dan. Heinsius.—3 'Post hunc vs. in Ms. Eustadiensi quidam versum hunc reppererunt, *Atque ubi ego fui in lapidicinis bonus vir: neque frugi bonæ. Sed putem ego errore exscriptoris hinc suffarcinatum ex sc. 4. l. 3. Pareus.*—4 Pll. sex, V. 1. 3. J. *neque spem*; V. 2. *ero nunquam, neque spem*; al. ap. Par. *ne tu in spe. Totus versus deest in L. 1.*—5 Post hunc vs. legitur in Hl. 1. *Atque ego ubi fui in lapidicinis bonus vir nunquam neque frugi bonæ. Vide supra ad vs. 3.*—6 Ald. Junt. Gryph. Bossch. *tuam rem facies.* Pll. 1. 2. *exte.*—7 *Recte et vera* Tarvis. Ven. 1. Ald. Junt. Gryph. Bossch. item Voss. 1. 2. 3. L. 1. J. *loquere mihi* Bossch. *mihi loquere* Lambin.—8 Pll. *quid ego.* V. 3. *fateor, c. p. c. autumas*; al. ap. Par. *cum tu autumes.*—9 C. *in rumorem*; Pll. sex, V. 1. 2. 3. L. 1. J. *roborem.*—10 Hl. 1. B. 1. *ego imperito*; pronomen ego deest in Gronov.—11 C. a m. pr. *dic qui id fers*; Voss. 1. 2. 3. J. L. 1. Pll. *dic quid fers.*—12 *Satisfaciundus: sed* Hl. 1. B. 1. *Satis facundus, sed fieri, omisso τῶ jam,* Ald. Junt. Gryph. *jum* vero extat in omnibus codd.

NOTE

8 Quod ego fatear] Non pudet fieri quod tu affirmas. tem, qui si non vultu ob pudorem, saltem humeris ob vibices rubeat.

9 In ruborem] Jocus in impuden-

ST. Ut vis, fiat. HE. bene morigerus fuit puer: nunc non decet.

Hoc agamus: jam animum advorte, ac mihi quæ dicam, edissere.

Si eris verax, tuis rebus feceris meliusculas. 15

ST. Nugæ istæc sunt: non me censes scire quid dignus siem?

HE. At ea subterfugere potis es pauca, si non omnia.

ST. Pauca effugiam scio: nam multa evenient, et merito meo;

Quia et fugi, et tibi surripui filium, et eum vendidi.

HE. Cui homini? ST. Theodoromedi in Alide Polyplusio Sex minis. HE. pro Di immortales! is quidem hujus est pater 21

Philocratis. ST. quin melius novi, quam te, et vidi sæpius.

HE. Serva, Juppiter supreme, et me et meum gnatum mihi.

Philocrates, per tuum te ingenium obsecro, exi: te volo.

ut postulas. HE. Fuit puer bene morigerus: nunc non decet. Simus toti in hoc uno; et mihi quæ rogabo si vera dixeris, reddideris tuas res paulo meliores. STA. Sunt istæc nugæ: nonne existimas me intelligere quid commoverim? HE. Sed potes declinare pauca, si non universa mala. STA. Arcebo pauca, scio: nam plura evenient et meo merito, quia et fugi, et tibi suffuratus sum tuum filium, et eum vendidi. HE. Cui homini? STA. Theodoromedi in Elide Polyplusio sex minis. HE. Pro Dii immortales! is quidem est pater hujus Philocratis. STA. Quin novi melius, et vidi sapius quam te. HE. Jupiter supreme, serva mihi et me et meum gnatum. Philocrates, obsecro te per tuum genium: exi: te volo.

~~~~~

—13 *Quidvis fiat* V. 1. 3. L. 1. Bossch. *fui puer* J.—14 Hl. 1. B. 1. V. 1. 3. J. Pl. 2. 3. 4. 5. 6. C. *advorte hæc mihi*; Pl. 1. *advorte hoc mihi*; Hl. 1. a m. sec. et V. 2. *advorte huc mihi*.—15 Both. *tua ex re facies ex malu meliusculum*; Bossch. *tuis ex rebus feceris meliusculas*; Ald. Junt. Gryph. *tuas res feceris meliusculas*; Pl. 4. et Camer. *e tuis rebus*; V. 3. Hl. 1. a m. sec. et Bossch. *tuis ex rebus*; V. 1. 2. L. 1. J. Pl. 1. 2. 3. 5. 6. C. Hl. 1. B. 1. *tuis rebus*.—16 *Nugæ istu hæc* V. 1. num me Hl. 1. B. 1. non me Hl. 1. a m. sec. qui dignus siem 1. quod dignum siet L. 1. num me . . . qui dignus siem J.—17 *Pro potis es, C. habet potisses*; Hl. 1. a m. pr. *potis est*.—18 *Hic versus deest* in Hl. 1. B. 1. et V. 3. Vide ad vs. 20. *Pauca efficiam* Hl. 1. B. 1. V. 1. L. 1. J. *Pauca effugio* V. 2.—20 *Quoi homini?* Ald. Junt. Gryph. Bossch. Both. *Theodoro medico* C. Pl. sex, V. 1. 2. 3. L. 1. J. *Theodoromedi* Ald. Junt. Gryph. et recentt. *in deest* in Lgg. *in Alide* Ald. Junt. Gryph. *in Alide πολυπλουσίῳ* Both. Post hunc vs. insertus est vs. 18. in Hl. 1. B. 1. V. 1. 2. L. 1. J. Hic Pl. 5. deficit.—23 *Jupiter summe* L. 1. V. 1. *Juppiter supreme* C. et me meum V. 1.—24 Pl. 3. 4. Hl. 1. B. 1. V. 2. 3. J. *per tuum genium*; V. 1. L. 1. Pl. 1. 2. 6. C. *per tuum ingenium*.

ACTUS QUINTI SCENA TERTIA.

PHILOCRATES, HEGIO, STALAGMUS.

PH. HEGIO, assum: si quid me vis, impera. HE. hic
gnatum meum

Tuo patri ait se vendidisse sex minis in Alide.

PH. Quamdiu id factum est? ST. hic annus incipit vice-
simus.

PH. Falsa memorat. ST. aut ego, aut tu: nam tibi qua-
drimulum

Tuus pater peculiarem parvolum puero dedit. 5

PH. Quid erat ei nomen? si vera dicis, memora dum mihi.

ST. Pægnium vocitatu 'st: post vos indistis Tyndaro.

PH. Cur ego te non novi? ST. quia mos est oblivisci ho-
minibus,

Neque novisse, cujus nihili sit faciunda gratia.

PH. Dic mihi: isne istic fuit, quem vendidisti meo pa-
tri, 10

Qui mihi peculiaris datus est, hujus filius?

HE. Vivitne is homo? ST. argentum accepi, nihil curavi
ceterum.

HE. Quid tu ais? PH. quin istic ipsu 'st Tyndarus tuus
filius,

PHI. Adsum, Hegio: si vis me aliquid, manda. HE. Hic ait se vendidisse in
Elide sex minis meum filium tuo patri. PHI. Quamdiu id est factum? STA. Hic
annus vicesimus incipit. PHI. Dicit falsa. STA. Aut ego, aut tu dicis: nam tuus
pater tibi addidit puero parvulum quadrimum, peculiarem servum. PHI. Dic mihi
igitur quod nomen ei erat, si dicis vera. STA. Vocatus est Pægnium, postea ros
dedistis Tyndaro. PHI. Quare ego non te nori? STA. Quia est mos hominibus
oblivisci, neque norisse cujus gratia nihili sit faciunda. PHI. Dic mihi, illene fuit
istic, quem vendidisti meo patri, qui mihi additus est peculiaris, hujus filius? HE.
Is homo vivitne? STA. Accepi pecuniam, ceterorum nihil curavi. HE. Quid
dicis tu? PHI. Quin iste est ipse tuus filius Tyndarus, ut quidem hic indicat

////////

1 Ego adsum V. 2.—3 C. et Lgg. vicesimus; Pl. 1. 2. 3. 4. 6. vigesimus.—
6 Quod erat Hl. 1. B. 1. J. V. 1. 2. 3. L. 1.—7 Pecniam Pl. 6. C. Pecnion Pl. 3.
in marg. Primum vero in textu; Pecinum Pl. 2. Pecinium Pl. 4. Pegnium
edd. antiq. vocatus est V. 2. J. vocatu'st C. Pl. 1. 2. 3. 4. 6. indidistis Hl. 1.
B. 1.—8 Cur ego non Parens. mos oblivisci hominibus est Hl. 1. obliviscier V. 3.
—10 Verbum fuit deest Hl. 1. a m. pr.—11 Brunck. et Bossch. datus est?
St. Istic, hujus filius.—13 V. 2. quin istuc.—15 B. 1. educatus est; verbum est

Ut quidem hic argumenta loquitur : nam is mecum a puero
puer

Bene pudiceque educatu 'st usque ad adolescentiam. 15

HE. Et miser um, et fortunatus, si vos vera dicitis :

Eo miser sum, quia male illi feci, si gnatus meu 'st.

Eheu ! cur ego plus minusque feci, quam æquum fuit !

Quod male feci, crucior : modo, si infectum fieri possiet !

Sed eccum, incedit huc ornatus haud ex suis virtutibus. 20

signa : nam is educatus est mecum puer a puero usque ad adolescentiam bene pudiceque. HE. Sum et fortunatus et infortunatus, si vos dicitis vera : idcirco sum miser, quia illi malefeci, si est meus filius. Eheu ! cur ego feci plus minusque quam par fuit ! Crucior modo quod ego malefeci, si possit fieri infectum. Sed ecce accedit huc ornatus haud ex suis meritis.

deest in Hl. 1. a m. pr. ad adolescentiam Lgg.—16 L. 1. Et miser et fort. sum ; V. 2. si vera dictites ; L. 1. J. Pl. 1. 2. 6. si vera dictetis ; V. 1. si vera dicitis ; V. 3. si vera dicces ; Pl. 3. si vera dictitetis ; al. ap. Par. si vera dictutis ; Hl. 1. B. 1. C. Pl. 4. si vera dicitis.—18 Heheu quom ego plus m. f. illi quam æquom Ald. Junt. Eheu quam C. Pl. 1. 2. 3. 4. 6. Eheu quom Lgg. V. 1. 3. L. 1. Heu quom J. V. 2. illi quam habet etiam Bossch. plus minusve Brunck. plus mali, minus boni Lambin. Hic vs. deest in Hl. 1.—19 Qui male V. 2. Quam male V. 3. fieri posset Hl. 1. B. 1.—20 C. Pl. 1. 2. 3. 4. 6. ornatus audax suis virtutibus ; V. 1. ornatur audax suis virtutibus ; L. 1. V. 2. 3. Hl. 1. B. 1. ornatus audax suis viribus.

NOTÆ

15 Bene pudiceque] Ea est præcipua educationis puerilis laus, si ' pudica ' sit.

19 Crucior] Sed infectum esse non potest quod factum est, haud ex suis virtutibus, id est, meritis.

ACTUS QUINTI SCENA QUARTA.

TYNDARUS, HEGIO, PHILOCRAATES, STALAGMUS.

TYN. VIDI ego multa sæpe picta, quæ Acherunti ficerent

TYN. Ego vidi plerumque multos cruciatus depictos, qui infligerentur in in-

1 Acheronti V. 2. 3. J. L. 1. sub Acheronte Ald. Junt. Gryph.—2 Eædem

NOTÆ

1 Acherunti] Patet hinc illis temporibus depicta fuisse in tabulis supplicia, quibus reorum animæ post

mortem mactantur ; idque ad aver-tendos a vitio homines.

Cruciamenta; verum enimvero nulla adæque est Ache-
runs,
Atque ubi ego fui in lapidinis. Illic ibi demum est
locus,
Ubi labore lassitudo omni 'st exigunda ex corpore.
Nam ubi illo adveni, quasi patriciis pueris aut mone-
dulæ, 5
Aut anates, aut coturnices dantur, quicum lusitent:
Itidem hæc mihi advenienti upupa, qui me delectet, data
est.
Sed herus eccum ante ostium, et herus alter eccum ex
Alide
Rediit. HE. salve, exoptate gnate mi. TY. hem! quid,
gnate mi?
Attat, scio cur te patrem assimules esse, et me filium: 10
Quia mihi, item ut parentes, lucis das tuendæ copiam.

feris: sed nulli inferi sunt similes lapidinis a quibus prodeo. Est ille locus in quo omnis defatigatio suscipienda est membris. Nam ubi accessi ad hunc locum, quemadmodum dantur aut monedulæ, aut anates, aut coturnices pueris patriciorum, quibuscum lusitent; itidem hic malleus mihi datus est advenienti ad me oblectandum. Verum ecce herus ante januam, et ecce alter herus reversus est ex Elide. HE. Salve, gnate mi exoptate. TYN. Hem! quid, gnate mi? Atat, scio cur fingas te esse patrem, et me filium: quia mihi tribuis facultatem intuendæ lucis,

////////

edd. nullus adæque 'st, contra omnes codd.—3 *Atque ego ubi* L. 1. V. 3. *in lapidinis* C. *ibi* erasum est ex Hl. 1. *illic demum'st* Lgg.—4 C. Pl. 1. 2. 3. 4. 6. Hl. 1. B. 1. Ald. Junt. Gryph. *est omnis*; Bossch. *lassitudo'st exigunda*; V. 1. 2. 3. L. 1. J. *lassitudo'st omnis exigunda*.—5 *Particula aut deest* in Hl. 1. a m. pr. *monerulæ* Lgg. C. Pl. 1. 3. 4. 6. *monerulæ* Pl. 2.—6 *Aut anites* C. Pl. 1. 2. 3. 4. 6. *aut coturnices* Pl. 6. *a coturnices* C. et a m. sec. *quis cum* Hl. 1. *qui cum* V. 3. J.—7 *Itidem mi hæc* L. 1. *I. huc mihi* Ald. Junt. Gryph. *I. mihi hoc* V. 1. 2. 3. *I. mi huc* J. *quæ me delectet* Pl. 3. Ald. Junt. *que mihi delectet* Pl. 2. *qui me delectem* Pl. 1. V. 3. ut conj. Dousa; et sic edidit Bossch. *que me delectem* Pl. 4. *qui me delecter* Pl. 6. *qui me delectat* V. 2. L. 1. *qui me delectat* C. Hl. 1. B. 1. J. *data'st* Lgg. V. 1. 2. 3. L. 1. J. C. Pl. 1. 2. 3. 4. 6. Ven. 1. 2. Bon. Ald. Junt.—8 *Sed herum* V. 1. 2. 3. J. L. 1.—9 *Redit* C. V. 1. 2. 3. J. L. 1. Ven. 1. Bon. Ald. Junt. *salve tu* Bossch. *hunc qui gnate mi* L. 1. V. 2.—11 *Qui mihi* J. V. 1. Ald. Junt. *itidem ut* J. *tuendi* Lgg.—

NOTÆ

7 *Upupa*] Jocus sumtus ab oblectamentis puerilibus *upupa* dicitur, et de ave hujus nominis *hupe*, et de ligone, cujus forma non absimilis rostro upupino eruendis lapidibus ido-

neo. -

11 *Lucis tuendæ*] Id est, intuendæ. Porro parentum est edere in lucem liberos, ut Hegio e tenebris lapidinarum edit Tyndarum.

PH. Salve, Tyndare. TY. et tu, quojus causa hanc ærumnam exigo.

PH. At nunc liber in divitias, faxo, venies : nam tibi Pater hic est ; hic servus, qui te huic hinc quadrimum surripuit,

Vendidit patri meo te sex minis : is te mihi 15

Parvulum peculiarem parvulo puero dedit.

Illic indicium fecit : nam hunc ex Alide huc reducimus.

TY. Quid, hujus filium ? PH. intus eccum fratrem germanum tuum.

TY. Quid tu ais ? adduxtin' illum hujus captivum filium ?

PH. Quin, inquam, intus hic est. TY. fecisti edepol et recte et bene. 20

PH. Nunc tibi pater hic est : hic fur est tuus, qui parvom hinc te abstulit.

TY. At ego hunc grandis grandem natu, ob furtum, ad carnificem dabo.

PH. Meritus est. TY. ego edepol meritam mercedem dabo.

Sed dic oro : pater meus tunc es ? HE. ego sum, gnate mi.

sicut parentes. PH. Salve, Tyndare. TYN. Et tu, cujus gratia perfero hanc ærumnam. PH. Sed jam faciam ut venias liber in divitias : nam hic est tuus pater, hic servus qui te surripuit huic quadrimum, et te vendidit meo patri sex minis : is te dedit mihi parvulum parvulo puero. Ille fecit indicium : nam hunc revocavimus ex Elide huc. TYN. Quid, hujus filium ? PH. Ecce est in ædibus tuus frater germanus. TYN. Quid dicis tu ? Adduxistine illum ejus filium captivum ? PH. Quin, inquam, est in ædibus. TYN. Fecisti per ædem Pollucis et recte et bene. PH. Nunc hic est tuus pater : hic est tuus fur, qui te abstulit hinc parvum. TYN. Sed ego dabo hunc grandem natu grandis ad carnificem, ob furtum. PH. Meritus est. TYN. Ego per ædem Pollucis dabo huic præmium meritum. Sed dic, rogo, esne tu meus pater ? HE. Ego sum, gnate mi. TYN. Nunc demum

//////////

14 V. 2. huic hunc. Hl. 1. B. 1. C. Pl. 1. 2. 3. 4. 6. surripuit.—15 Vendidit te patri meo sex L. 1. Vendidi patri Ald. Vendiditque al. vett. meo sex Hl. a m. pr. Lgg. iste mihi L. 1. V. 1.—17 Pl. 1. 2. 3. 4. 6. reduximus ; margo ed. Gronov. adduximus.—19 Hl. 1. adduxistin ; C. Pl. 1. 3. aduxtin ; L. 1. J. addistin illum. V. 1. 2. 3. Hl. 1. B. 1. C. Pl. 1. 2. 3. 4. 6. Ven. 1. 2. Bon. filium captivum.—21 Hl. 1. pater h. est : fur tuus qui.—22 At ego nunc H. M. G. V. 1. 2. 3. L. 1. J. Pl. 1. 2. 3. 4. 6. C. Ven. 1. 2. Tarvis. Ald. Junt. At ego hunc Hl. 1. B. 1. C. a m. sec.—23 Ergo edepol C. Pl. 1. 2. 3. 4. 6. V. 1. 2. 3. J. Ald. Junt. Gryph. merito meritam Lambin. et Bossch. huic meritam al. vett. Totus vs. Tyndaro tribuitur in V. 1.—24 Bossch. tunc pater es meus ? HE. Ego is sum,

TY. Nunc demum in memoriam redeo, cum mecum cogito, 25

Nunc edepol demum in memoriam regredior, audisse me Quasi per nebulam, Hegionem patrem meum vocarier.

HE. Ego sum. PH. compedibus, quæso, ut tibi sit levior filius,

Atque hic gravior servus. HE. certum est principium id prævortier.

Eamus intro, ut arcessatur faber: ut istas compedes 30

Tibi adimam, huic dem. ST. cui peculii nihil est, recte feceris.

ego redeo in memoriam, quando cogito mecum; nunc demum redeo in memoriam per ædem Pollucis, me audivisse quasi per nebulam meum patrem vocari Hegionem.
HE. Ego sum. PH. Rogo ut tuo filio eximantur compedes, et addantur huic serco. HE. Constitutum est inde incipere: introeamus ut arcessatur faber, ut tibi adimam has compedes, et dem huic. STA. Recte feceris homini, cui nihil est peculii.

//////////

contra omnes codd.—25 Hic vs. deest in G. *Nunc ego* Camer. *recogito* Osann. Anal. Crit. p. 200. et sic edidit Bossch. Ceterum ex hoc et seq. versu, transpositione verborum, unum conflavit Bothius, hoc modo, *Nunc edepol demum in memoriam regredior, quom cogito.*—26 Voc. *edepol* deest in J. *audissem me* C.—27 J. et V. 2. Hl. 1. *meum patrem.* Pro *vocarier*, quod servant Lgg. Hl. 1. B. 1. C. Pll. 1. 2. 3. 4. 6. V. 1. 2. 3. L. 1. J. H. G. M. Ven. 1. 2. Bon. Med. 1. 2. Ald. Junt. Gryph. *nominarier* legitur in edd. quibusdam ante Par.—28 Bossch. *te quæso.* L. 1. *levior sit.*—29 Quædam edd. ante Bossch. *principio*; et sic Lambin. *id principium prævortier* B. 1. V. 3. *primo id prævortier* Hl. 1.—30 Pll. 1. 2. 6. *arcessatur.* C. *compedis.*—31 C. a m. pr. *peculii.*

NOTÆ

27 *Per nebulam*] Translatio a sensu lagmus quod Hegio dandas esse compedes dicat: ‘Recte,’ inquit, ‘feceris: nam mihi non erat peculium.’

31 *Peculii nihil est*] Jocatur Sta-

CATERVA.*

SPECTATORES, ad pudicos mores facta hæc fabula est.
Neque in hac subagitationes sunt, neque ulla amatio,

GREX. *Hæc Fabula accommodata est moribus castis, o spectatores! neque in hac sunt motus inverecundi, neque ullus amor, nec suppositio pueri, nec defraudatio*

//////////

* GREX V. 1. 2. 3. L. 1. J. Ald. Junt. Gryph. CATERVA C. Pll. 1. 2. 3. 4. 6. Hl. 1. B. 1. Ven. 1. 2. Bon. RECITATOR margo ed. Gronov.—2 C. Pll. 1.

Nec pueri suppositio, nec argenti circumductio,
Neque ubi amans adolescens scortum liberet clam patrem
suum.

Hujusmodi paucas poëtæ reperiunt Comœdias, 5
Ubi boni meliores fiant : nunc vos, si vobis placet,
Et, si placuimus, neque odio fuimus, signum hoc mittite :
Qui pudicitiae esse vultis præmium, plausum date.

pecuniæ : neque ubi adolescens amans manumittat meretricem clam suum patrem. Poëtæ reperiunt paucas Comœdias hujusmodi, in quibus boni fiant meliores. Nunc si hæc Comœdia vobis placet, et si odio non fuimus, vos date hoc indicium : qui vultis dari præmium pudicitiae, date plausum.

////////

2. 3. 4. 6. J. L. 1. V. 1. 2. 3. Ven. 1. 2. Bon. Ald. Junt. *subitæ cogitationes ; Lgg. subigitationes.*—3 Bossch. *aut argenti, contra omnes codd.*—4 Lgg. *adolescens suum patrem ;* B. 1. L. 1. *clam suo patre ;* Hl. 1. *clam suõ patrem pretio ;* C. Pl. 1. 2. 3. 4. 6. V. 1. 2. 3. J. *clam suum patrem.*—7 *Et placuimus* Hl. 1. a m. pr.—8 L. 1. *esse vobis premimui.*

NOTÆ

7 *Signum*] Quo apparet placuisse Fabulam. *Signum autem hoc plausus est.*

M. ACCII PLAUTI
CURCULIO.

DRAMATIS PERSONÆ.

PALINURUS, *Servus.*
PHÆDROMUS, *Adolescens.*
LENA, *Anus.*
PLANESIUM, *Virgo.*
CAPPADOX, *Leno.*
COCUS.
CURCULIO, *Parasitus.*
LYCO, *Trapezita.*
CHORAGUS.
THERAPONTIGONUS, *Miles.*

ARGUMENTUM, UT QUIBUSDAM VIDETUR, PRISCIANI.

CURCULIO missus Phædromi it Cariam,
Ut petat argentum: ibi ille eludit annulo
Rivalem: scribit atque obsignat literas.

Curculio parasitus Phædromi proficiscitur in Cariam, ut roget pecuniam a quopiam sodali suo. Curculio suffuratur annulum ejus rivalis, Therapontigoni militis, in Caria. Scribit literas, et obsignat eodem annulo. Quando Lyco

1 Ald. Junt. missus a P. it in Cariam; Guelm. missu P. it in Cariam; Lgg. H. G. M. C. Pl. 1. 2. 3. 4. 6. missus P. it Cariam. Pareus vero c Lgg. citat missu.—2 H. M. G. C. Pl. quinque, Hl. 1. B. 1. non agnoscunt pronomen ille. Pl. 2. elludit. C. anulo.—3 Ald. Junt. al. vett. et Both. obsignat.—6 Hl.

NOTÆ

1 *It Cariam*] Id est, 'in Cariam.' Caria est regio Minoris Asiæ, inter Lyciam et Ioniam, nunc *Lango*. Ex hac Fabula colligere licet Cariam non

abfuisse Epidaurō, quæ est nrbs Peloponnesi, nisi quatrinduo: quod difficile est statuere de Caria Minoris Asiæ.

Cognoscit signum Lyco, ubi vidit, militis:
 Ut amicam mittat, pretium lenoni dedit.
 Lyconem miles ac lenonem in jus rapit.
 Ipsus sororem, quam peribat, repperit:
 Oratu cujus Phædromo nuptum locat.

5

trapezita videt signum Therapontigoni, id statim agnoscit, et numerat Cappadoci lenoni pretium, ut Planesium amicam Therapontigoni dimittat. Therapontignus vocat in jus Lyconem trapezitam, et lenonem Cappadocem. Therapontignus agnoscit Planesium, quam deperit, esse suam sororem. Planesium Therapontigonum fratrem rogat, ut tradatur nuptum Phadromo.

////////

l. a m. sec. et lenonem.—7 Hl. 1. B. 1. quæ peribat.

=====

ALIUD ARGUMENTUM CAMERARII.

Hujus Comædiæ argumentum est tenue ac simplex, in sola parasiti fraude fortuita paulo plenius. Nam introducitur adolescens amans puellam, a lenone avaro quam ille quidem redimeret, nisi pecunia deesset. Hanc in Caria se posse mutuo sumere sperans, mittit illo parasitum suum, qui petat. Is pecuniam quidem, quam mutuo accipiat, reperit nullam: sed anulum in potu suffratur militis, a quo fuerat ad cœnam invitatus. Atque ut de eodem cognoverat, quod emisset puellam a lenone, et pecuniam sitam esse apud trapezitam, consignat annulo militis literas, easque trapezitæ reddit, atque opera hujus, mulierem abducit, tanquam a milite missus. Venit postea miles, et se circumventum, inque ira et indignatione mulierem illam sororem esse suam cognoscit. Itaque petenti hæc datur Phædromo: et a lenone triginta minæ exiguntur. Res geritur Epidauri.

ACTUS PRIMI SCENA PRIMA.

PALINURUS, PHÆDROMUS.

PA. Quo ted hoc noctis proficisci foras

PA. In quem locum contendis tam propecta nocte, cum illa veste et cum hoc

////////

1 Quo ted hac noctis C. Quo te hac noctis Pl. 2. 3. 4. Quo te hoc noctis Pl. 6. Quo ted hoc noctis Pl. 1. Quo te noctis Hl. 1. sed hoc insertum est inter lineas

Cum istoc ornatu, cumque hac pompa, Phædrome ?

PH. Quo Venus Cupidoque imperat, suadetque amor.

Si media nox est, sive est prima vespera :

Si status conductus cum hoste intercedit dies,

5

Tamen est eundum, quo imperant, ingratiis.

PA. At tandem tandem. PH. tandem es odiosus mihi.

PA. Istuc quidem nec bellum est, nec memorabile :

Tute tibi puer es : lautus luces cereum.

apparatu, Phædrome? PH. Quo Venus Cupidoque jubet, et amor invitat. Sive est media nox, sive advesperascit, sive occurrit dies constitutus, denuntiatus peregrino, tamen ire oportet, etiam invito, quo jubent. PA. Sed demum demum. PH. Demum es mihi invisus. PA. Id profecto nec est pulchrum nec laudabile. Tu tibi

*****

a manu recentiori.—3 Quo V. Cupido imperat C. Pll. 1. 2. 3. 4. Lgg. Quo V. Cupidoque imperat Pl. 6. imperant Ald. Junt. Arg. 3.—4 Sive media eidd. quædam vet.—5 Voc. *conductus* est in litura in Hl. 1.—6 C. Pll. 1. 2. 3. 4. 6. Hl. 1. B. 1. quo imperat. B. 1. *ingratus*; Hl. 1. a m. sec. *ingratis*.—8 Hl. 1. *neque b. est, neque*.—9 Tute t. p. es lautus : luces, &c. C. Pll. 1. 2. 3. 4. 6. Ald. Junt.

NOTÆ

2 Cum istoc ornatu] Suus erat amatoribus apparatus, ut eo uno dignosceres a ceteris, sicut snum erat peregrinorum, nautarum, &c. Ex eo apparatu amatorio erat, quod fax cerea et funalis iis præferretur, præirent servi qui vinum et jentaculum ferrent Veneri: quod vocat Palinnrus 'pompam.'

Phædrome] Est dactylus in Plauto, atque adeo penultima est correpta, quanquam descendat a *Φαίδρωμος* Græce, cujus est penultima producta. Ratio est, quia Latini in pronuntiatione vocum secuti sunt accentum Græcarum a quibus essent factæ. Sic dixerunt 'Idola,' 'Trigonus,' 'Philippus,' 'Aratus.' Et quia in pronuntiatione penultima est brevis, fecerunt et brevem in quantitate Prudentius, Ausonius, Sidonius. Sic 'Sidonius,' 'Marstam,' 'Euripidem,' quia accentus in Græcis est in penultima. Contra 'Nestorem,' 'Hectorem,' temporibus Plauti dixerunt, decepti analogia 'rectoris'

a 'rector,' 'mensoris' a 'mentor.'

3 Cupido] Nonius: 'Cupido et Amor idem significare videntur: sed est diversitas. Cupido enim est inconsideratæ necessitatis; Amor, judicii. Plautus in Curculione discrevit, et vim ejusdem discretionis expressit.'

4 Si media] Si pro 'sive,' ut 'ni' pro 'nive.'

5 Status . . . dies] Festus: 'Status dies est qui judicii causa est constitutus cum hoste, id est, peregrino: ejus enim generis ab antiquis hostes appellabantur, quod erant pari jure cum populo Romano: atque hostire ponebatur pro æquare.'

9 Tute tibi puer es: lautus] In apparatu nuptiali erant pueri elegantes et forma et vestibus, qui lucem præferrent sponsis. Hic sibi ipse lucem ministrat Phædromus.

Luces cereum] Hell. per cereum. Cereum præfers tibi lucentem. Cic. 'Præluere bonam spem,' præferre, ostendere.

PH. Egon' apicularum opera congestum non feram, 10
Ex dulci oriundum, melliculo dulci meo?

PA. Nam quo te dicam ego ire? PH. si tu me roges,
Dicam, ut scias. PA. si rogitem, quid respondeas?

PH. Hoc Æsculapi fanum est. PA. plus jam anno scio.

PH. Huic proximum illud ostium occlusissimum. 15

Salve: valuistin' usque, ostium occlusissimum?

PA. Caruitne febris te heri, vel nudius tertius?

Et heri cœnavistine? PH. deridesne me?

PA. Quid tu ergo insane rogitas, valeatne ostium?

PH. Bellissimum, hercle, vidi et taciturnissimum. 20

Nunquam ullum verbum mittit: quom aperitur, tacet:
Cumque illa noctu clanculum ad me exit, tacet.

PA. Nunquid tu, quod te aut genere indignum sit tuo
Facis, aut inceptas facinus facere, Phædrome?

ipse es minister, scitus præfers facem. PH. Egone non gestarem quod gesserunt parrulæ apes secretum e suari cera, suari melli meo amicæ? PA. Quonam affirmabo ego te cadere? PH. Si tu a me petas, aperiam quo intelligas. PA. Si postulem, quid reponas? PH. Adest templum Æsculapii. PA. Nori id jam amplius anno. PH. Hæc janua junctissima huic contigua. Salve, limen optime junctum, sanumne fuisti semper? PA. Febris tene deseruit hesternæ die, vel a duobus diebus? Et epulatusne es hesternæ luce? PH. Illudis mihi? PA. Quare igitur, amens, tu postulas, valeatne ostium? PH. Per Herculem, animadverti pulcherrimum, et secreto aptissimum; nunquam effert ullum dictum: silet cum panditur: et cum illa egreditur ad me occulte nocte, muta est. PA. Nonne tu agis quod alienum sit a te, aut a tua prosapia, aut auspicaris quoddam crimen, Phædrome?

//////////

Al. pro lautus legunt daucus; al. Tute tibi, puere, lautus lucas, &c.—10 Ego G. et Both.—11 Both. melculo dulci.—12 Nam te quo Hl. 1.—14 Æsculapii Ald. Junt. Gryph. al. vett. plus anno Lgg. plusiam anno al. ap. Lang.—15 Pll. 3. 4. occlusissimum; Lgg. oculissimum.—16 Festus, Lgg. et edd. mediæ, oculissimum, i. e. carissimum; probant Turneb. H. Steph. J. Dousa, et inprimis Muret. occlusissimum Ald. usque deest in Hl. 1. B. 1.—17 Iniitne febris Palm. heri nudius Hl. 1. al. ap. Par.—20 C. Pll. 1. 2. 3. 4. Hl. 1. B. 1. H. M. hercle vide; ita quoque Ms. Boxhornii; Bel. ergo vide Pl. 6. Bel. ergo unde G.—21 Pll. 1. 2. 3. 4. 6. H. M. mittit; Lgg. C. mittit.—22 Quomque Camer. Quom illa C. Pll. 1. 2. 3. 4. 6. Ald. Junt. Gryph.—23 C. et tres Pll. generi.—

NOTE

15 Occlusissimum] Alii, oculissimum, id est, carissimum in oculis.

17 Caruitne febris te] Orationem insulsam domini sui Phædromi irridet Palinurus alia oratione ridicula perinde: nam dicitur ' caret febris,'

non ' febris caret eo.' Valuistine, ostium? et Caruitne te febris? orationes insulsæ ambæ. Palinurus porro subnotat verba heri sui esse hominis, aut ex febris, aut ex largiori cœna delirantis.

Num tu pudicæ cuipiam insidias locas ? 25
 Aut quam pudicam oportet esse ? PH. nemini.
 Nec me ille sinit Juppiter. PA. ego item volo.
 Ita tuum conferto amare semper, si sapis,
 Ne id quod ames, populus si sciat, tibi sit probro.
 Semper curato ne sis intestabilis : 30
 Quod amas, amato testibus præsentibus.
 PH. Quid istuc est verbi ? PA. caute ut incedas via.
 PH. Quin leno hic habitat. PA. nemo hinc prohibet nec
 vetat,
 Quin quod palam est venale, si argentum est, emas.
 Nemo ire quenquam publica prohibet via. 35
 Dum ne per fundum septum facias semitam,
 Dum tete abstineas nupta, vidua, virgine,

An tu insidiaris alicui castæ; aut ei quæ debet esse casta? PH. Nulli, neque ille Jupiter me patitur facere. PA. Ego opto etiam: colloca semper sic tuum amorem, si consultus es, ne si plebs condiscat id quod anas, tibi sit dedecori. Vide semper ne eradus indignus qui testeris: ama quod amas, adhibitis testibus. PH. Quodnam est hoc dicti? PA. Quo nitaris via prudenti. PH. Quin leno hic manet. PA. Nullus prohibet neque vetat, quominus emas hic quod est venale coram, si habes pecuniam. Nemo impedit quenquam ire regia via. Modo non aperias iter per agrum clausum: modo temet continueas a nupta, vidua, virgine, juventute, et pueris

////////

24 C. incæptas.—25 C. Pll. 1. 2. 3. 4. 6. *pudice*.—26 Hl. 1. B. 1. C. Pll. 1. 2. 3. 4. 6. *esse oportet*.—27 *Ne me irriserit Jup.* Lgg. Parens vero ex Lgg. *sirit*: et sic edidit Both. e conjectura Guil. et Mureti.—28 Lgg. *amorem*, ut conj. Muret. *amare* H. 1. B. 1. C. Pll. omnes.—31 H. 1. B. 1. C. Pll. 1. 2. 3. 4. 6. *ama testibus*.—32 In Hl. 1. et B. 1. *verbi* deest. Pl. 3. *caute incedas*, omisso ut. ‘M. C. *tuta ut incedas*.’ margo ed. Gronov.—33 Pl. 6. *nemo hanc*; C. *nemo hic*; Pll. 1. 2. 3. 4. *nemo hinc*.—34 Lgg. *palam* ‘st. Mox, pro *emas*, Hl. 1. *amas*.—35 Ald. *prohibet publica via*; al. ap. Par. *publica vetat via*; C. et Pll. *quinque, publica prohibet via*.—37 *Dum te* H. M. G. C. Pll. *quinque*.—

NOTÆ

28 *Tuum amare*] Pro *tuum amorem*, ut in bono poëta, ‘Scire tuum nihil est.’ Hellenismus. Nos vernaculo nostro dicimus, *ton sçavoir*, saltem in nostra poësi.

30 *Intestabilis*] Ei cui innata erat nota infamiæ, testimonium dicere non licebat, nec testamentum morienti condere.

33 *Prohibet*] ‘Prohibere’ est, avertere et impedire ne quid fiat.

Prohibitoria edicta prætorum. ‘Vetare’ est, dictis resistere. Porro hæc oratio Palinuri quam parum conveniat cum lege Dei, statim agnoscit Christianus. Neque enim satis est ‘abstinere a nupta, virgine, vidua, juventute et pueris liberis,’ sed ab omni prorsus libidine, cujus stabula videtur hac aperire oratione Palinurus.

Juventute, et pueris liberis, ama quid lubet.

PH. Lenonis hæ sunt ædes. PA. male istis eveniat.

PH. Qui? PA. quia scelestam servitutem serviunt. 40

PH. Obloquere. PA. fiat maxume. PH. etiam taces?

PA. Nempe obloqui me jusseras. PH. At nunc veto.

Id uti occepi dicere; ei ancillula est.

PA. Nempe huic lenoni, qui hic habitat? PH. recte tenes.

PA. Minus formidabo ne exedat. PH. odiosus es. 45

Eam volt meretricem facere: ea me deperit.

Ego autem cum illa facere nolo mutuum.

PA. Quid ita? PH. quia proprium facio: amo pariter simul.

PA. Malus clandestinus est amor, damnum 'st merum.

PH. Est, hercle, ita ut tu dicis. PA. jamne ea fert jugum? 50

PH. Tam a me pudica est, quasi soror mea sit: nisi

ingenuis, ama quicquid placuerit. PH. Hæc est domus lenonis. PA. Male istis accadat. PH. Cur? PA. Quoniam subjiciuntur serritati sceleratæ. PH. Obloqueris. PA. Faciam lubenter. PH. Non tacebis? PA. Nimirum mihi statim imperasti ut obloquerer. PH. At nunc veto. Sed accipe nunc sicut cæpi hoc aperire: habet ancillulam. PA. Scilicet hic leno qui hic manet? PH. Bene tenes. PA. Minus pertimesco ne effluat memoria. PH. Odiosus es. Cupit eam prostituere: ea me perditæ amat, ego vero nolo habere mutuum illam. PA. Quare? PH. Quia volo habere peculiarem. Redamo pariter illum. PA. Amor occultus est nequam, est mera perniciēs. PH. Est, per Herculem, ita ut tu affirmas. PA. Jamne cuiquam mancipata est? PH. Est adeo casta ex mea parte, quam si sit mea soror, nisi si

//////////

38 Particula et deest in quibusdam edd. ante Par.—39 Lenonis hæc sunt H. et Both.—41 Edd. quædam vett. etiam tu taces; sed illud tu exulat ab omnibus codd.—43 Inducias occepi Pl. 6. Inducias. PA. Occepi Pl. 1. 2. 3. 4. Hl. 1. B. 1. PH. Ei Pl. quatuor, Hl. 1. B. 1. ei al. ap. Par. ancillola Lgg. Si indutias occ. dic. H. Sed ita ut occ. conj. Muretus.—44 Both. malit, qui hic habet.—45 Nimis formido Pl. 1. 2. 3. 4. 6. Ald. Junt. Minus formidabo H. Lgg. Hl. 1. B. 1. C. ne excedat Pl. 3. ne excidat H. et Both. ne exedat C. Pl. 1. 2. 4. 6. Hl. 1. B. 1. ne excadat al.—47 Boxhorn. cum illo. Pl. 2. 3. facere volo; Lgg. nolo facere.—50 Est ita hercle ut dicis Hl. 1. B. 1.—51 Pl. 6.

NOTE

45 Ne exedat] Si teneo puellam, minus metuo ne exedat, id est, voret leno.

47 Facere nolo mutuum] Cic. 'Quod autem ita scribis pro mutuo inter nos animo, quid tu existimas esse in amicitia mutuum, nescio: equidem hoc

arbitror, cum par voluntas accipitur et redditur.'

50 Jamne ea fert jugum] Pro 'matrimonio' accipitur: unde 'conjug,' 'conjugium,' metaphoricum nomen ab illis belluis sumtum, quæ cum essent antea liberæ et solutæ, jugo sub-

Si est osculando quidpiam impudicior.

PA. Semper tu scito, flamma fumo est proxuma.

Fumo comburi nihil potest, flamma potest.

Qui e nuce nucleum esse volt, frangit nucem. 55

Qui volt cubare, pandit saltum saviis.

PH. At illa est pudica, neque dum cubitat cum viris.

PA. Credam, pudor si cuipiam lenoni siet.

PH. Immo ut illam censes? ut quæque illi occasio est
Surripere se ad me, ubi savium oppegit, fugit. 60

Id eo fit, quia hic leno ægrotus incubat

In Æsculapii fano, is me excruciat. PA. quid est?

PH. Alias me poscit pro illa triginta minas,

Alias talentum magnum; neque quicquam queo

Æqui bonique ab eo impetrare. PA. injuriu's, 65

Qui, quod lenoni nulli'st, id ab eo petas.

PH. Nunc hinc parasitum in Cariam misi meum,

est paulo impudicior osculis. PA. Pro certo habeto flammam esse semper proximam fumo. Nihil potest consumi fumo, potest flamma. Qui cupit comedere nucleum nucis, frangit nucem: qui vult cubare, incipit a saviis. PH. Sed illa est casta, necdum cubat cum viris. PA. Credam, si sit lenoni alicui pudor. PH. Immo qualem censes illam esse? Quando sese offert occasio sese surripiendi, ut veniat ad me, statim atque dedit osculum, fugit. Id fit, quoniam leno æger cubat hic in templo Æsculapii: ille me enecat. PA. Quare? PH. Modo a me petit triginta minas pro illa, modo magnum talentum, neque possum obtinere ab eo quicquam justè ac recti. PA. Injuriam facis homini, ut qui ab eo flagites id quod in nullo lenone est. PH. Jam misi meum parasitum hinc in Cariam, rogatum pecuniam mutuam

quam si soror; Lgg. pudica, quam si soror.—55 Lgg. nucleum.—56 Pl. 1. 3. a m. sec. pangit s. suavium; Pl. 2. prandit s. suavium; Pl. etiam reliqui, et Hl. 1. suavium; B. 1. saviium; Lgg. pandit s. suavis.—58 H. G. Both. et B. 1. si quoiquam; edd. vett. si quoipiam; Lgg. si cuipiam; Hl. 1. si pudor cuiquam.—59 Immo quid censes nonnulli ap. Par. Alii pro illam habent illum; omnes vero codd. servant illam censes.—62 In Æsculapi C.—65 Hl. 1. B. 1. et margo ed. Gronov. ex scriptis, injurium est.—66 PH. Quid? PA. Quod Pl. 1. 2. 3. 4. C. Hl. 1. B. 1. Ald. Junt. Qui quod l. nulli es C. a m. sec. quod quod petas

NOTÆ

jiciuntur, ut hominibus esse utiles possint.

53 *Flamma*] Exactæ pudicitiae est, neque ferre, neque inferre ullum libidinis indicium vel levissimum.

61 *Incubat In Æsculapii fano*] Moris erat ut passim in Deorum templis cubarent, quorum opem expectarent.

Quo fit ut eorum responsa essent fere mera somnia. Virgil. 'cæsarum ovium sub nocte silenti Pellibus incubuit stratis, somnosque petivit.'

64 *Talentum magnum*] Valet centum minas; minæ, centum drachmas. Mina valet septemdecim libras Tironenses cum semisse.

Petitum argentum a meo sodali mutuum :

Quod si non affert, quo me vortam nescio.

PA. Si Deos salutas, dextrovorsum censeo.

70

PH. Nunc ara Veneris hæc est ante horum fores.

Me inferre Veneri vovi jam jentaculum.

PA. Quid? an te pones Veneri jentaculo?

PH. Me, te, atque hosce omnes. PA. tum tu Venerem vomere vis?

PH. Cedo, puere, sinum. PA. quid facturus? PH. jam scies.

75

Anus hic solet cubitare custos, janitrix,

Nomen ei est lenæ, multibiba atque merobiba.

PA. Quasi tu lagenam dicas, ubi vinum solet

a meo sodali. Nisi apportat, nescio quo me vertam. PA. Si salutas Deos, existimo te vertendum esse in dexteram. PH. Hoc altare Veneris est jam ante horum limen. Vovi jam me offerre jentaculum Veneri. PA. Quid? ponesne te ante Venerem pro jentaculo? PH. Me, te, et hosce omnes. PA. Tum tu vis Venerem vomere? PH. Da poculum, puer. PA. Quid facies? PH. Jam intelliges. Vetula solet hic cubitare, et custodire jannam. Vocatur nomine lena multum bibens, et mirum bibens. PA. Tu dicas quasi lagenam, in quam vinum laudatissimum consue-

////////

Lgg.—67 Hl. 1. in caviam; Gronov. in Curiam.—71 Al. ap. Par. *heic est*. Lgg. et C. *horunc fores*.—72 Enim inferre al. ap. Par.—73 Ita Angl. Pontani. Quid antepones Veneri a jentaculo Hl. 1. B. 1. Veneri a jentaculo Pll. 1. 2. 3. 4. 6. Veneri jentaculi Pl. 1. a m. sec. Veneri alentaculo C. et intra lineas, *lentaculum*; al. ap. Par. Ven. pro jentaculo; vett. ap. Both. Veneri.—74 Hl. 1. B. 1. *tun tu Venerem*.—75 Pro puere, quod servant Pll. quinque et C. *pure* legitur in quibusdam edd. vett.—76 Anus hic recubare solet Hl. 1. B. 1. Ven. 1. Bon. Ald. Junt. *cubare solet C. solet cubare* al. ap. Par.—77 Nomen est, omisso τῷ ei, Hl. 1. B. 1. C. Pll. quinque, H. G. M. Ven. 1. Bon. Ald. Junt. Both. *leene* C.—78 Q. tu lagenam ducas Lgg. ubi vinum Chium Solet esse Hl. 1. B. 1. C.

NOTÆ

70 *Dextrovorsum*] Qui Deos venerabantur, versus dextram sese convertebant. ‘Salutare Deos,’ est adorare Deos, venerari. Tacitus, ‘adorare vulgum,’ pro ‘salutare vulgum.’

72 *Inferre Veneri . . . . jentaculum*] Quia esculenta et potulenta fert lenæ et Planesio Phædromus, dicit Palinuro se ferre Veneri jentaculum. Per Venerem intelligit Planesium. Jentaculum est primus diei cibus, ferme usurpatus ab solis pueris. ‘Surgite, jam vendit pueris jentacula pistor.’ Martial.

75 *Sinum*] Vasis genus ventriosum.

Puer] Puer. Varro: ‘Primo gradu usque ad annum decimum quintum pueri sunt dicti, quod puri sint atque impuberes.’ Unde ‘pullus’ a ‘purus.’

78 *Quasi tu lagenam*] Anus vino dedita dicitur ‘lagena,’ ut ab auctoribus corpus nostrum ‘uter,’ ‘cortex,’ ‘follis.’ Varro: ‘Sic invitata anima corpoream corticem facile relinquit.’

Chium esse. PH. quid opu'st verbis? vinosissima est,
Eaque extemplo ubi vino has conspersi fores, 80
De odore adesse me scit, aperit illico.

PA. Eine hic cum vino sinus fertur? PH. nisi nevis.

PA. Nolo hercle: nam istunc qui fert, afflictum velim:
Ego nobis afferri censui. PH. quin tu taces?

Si quid super illi fuerit, id nobis sat est. 85

PA. Quisnam istic fluvius est, quem non recipiat mare?

PH. Sequere hac, Palinure, me ad fores: si mihi obsequens.

PA. Ita faciam. PH. agite, bibite, festivæ fores;
Potate, fite mihi volentes propitiæ.

PA. Voltisne olivas, aut pulpamentum, aut capparim? 90

PH. Exsuscitate vostram huc custodem mihi.

PA. Profundis vinum: quæ te res agitant? PH. sine.

Viden' ut aperiuntur ædes festivissimæ?

Num muttit cardo? est lepidus. PA. quin das savium.

*vit infundi. PH. Quid necesse est verbis? Est vino deditissima: et cum primum infudi vinum huic januæ, extemplo scit me adesse per odorem vini, reserat statim. PA. Eine datur cum vino hic sinus? PH. Fertur, nisi vetas. PA. Nolo per Herculem: nam optem hunc qui fert afflictum casu. Ego existimavi nobis appor-
tari. PH. Quin tu obmutescis? si illi superfuerit aliquid, nobis sufficit. PA. Quodnam hoc flumen est, quod mare non ebibat? PH. Veni hac, Palinure, post me ad ostium, sis mihi morigerus. PA. Sequor. PH. Agite, bibite, festiva limina, potate, estote mihi benevolentes, faventes. PA. Vultis olivas, aut pulpamentum, aut capparim? PH. Exsuscitate mihi huc vestram custodem. PA. Effundis vinum: quæ furia te vexat? PH. Sile: aspicias ut janua festivissima aperitur? Num cardo strepit? est scitus. PA. Quin figis suaviū. PH. Tace; absconda-*

~~~~~
Pll. 1. 2. 3. 4. 6.—79 Quid opus est C. et quinque Pll.—80 Par. extemplo; Pll. quinque, C. Hl. 1. B. 1. extemplo; Hl. 1. vino jam conspersi. Mox, Par. foris; C. fores.—82 Hei ne Hl. 1.—83 Pl. 6. nam istuc quid.—85 C. sat'st.—86 Quid nam Hl. 1.—87 Pll. quinque, si mihi obsequeris; ed. Par. si mihi obsequens.—89 Pll. quinque et C. site mihi. Hl. 1. mihi vos volentes.—90 G. aut pulmentum, ut legi jussit Scal. probante Bentl. ad Terent. Eun. III. 1. 36. Muretus delebat aut utrumque; bis tamen extat in Hl. 1. B. 1. C. Pll. 1. 2. 3. 4. 6. capparim Pl. 1. caparum Pll. 2. 4. caparū Hl. 1. capariam Pl. 6. caparim B. 1. Pl. 3. C.—91 H. hanc custodem.—93 Vidin C. Vide ut Both.—

NOTE

Vinum Chium] Ex insula Chio Ægæi et eas ornare floribus.
maris allatum. 90 Voltisne olivas] Herum irridet
87 Fi] Id est, esto. Horat. 'fi Palinurus.
cognitor ipse.' 94 Quin das savium] Foribus, vide-
88 Bibite] Solebant amatores, et licet irrisio.
effundere merum ad fores amicarum,

PH. Tace : occultemus lumen et vocem. PA. licet. 95
mus lumen, et vocem premamus. PA. Licet.

////////

94 *Non mutit cardo* Pll. quinque.—95 *Voc. lumen* deest in Hl. 1. a m. pr.

=====

ACTUS PRIMI SCENA SECUNDA.

LENA, PHÆDROMUS, PALINURUS.

LE. FLOS veteris vini meis naribus objectus est.
 Ejus amos cupidam me huc prolicit per tenebras.
 Ubi ubi est? prope me est: evax habeo. Salve, anime
 mi,
 Liberi lepos: ut veteris vetusti cupida sum!
 Nam omnium unguentum odor præ tuo, nautea est. 5
 Tu mihi stacte, tu cinnamomum, tu rosa,
 Tu crocinum et casia es, tu bdellium: nam ubi

LE. *Odor vini veteris pervenit ad meas nares: ejus desiderium me proleat huc in tenebris: Ubi ubi est? Est juxta me: profecto teneo. Salve, mi anime, delicia Bacchi, quanto desiderio tencor vetusti vetustioris! Nam odor omnium aromatum est sentina præ tuo: tu mihi flos myrrhæ, tu cinnamomum, tu rosa, tu crocinum et casia es, tu bdellium: etenim in eo loco in quo effusum es, ego peroptem me*

////////

2 *Ejus amor* Pll. omnes, C. M. Arg. 3. Ald. Junt.—4 *Both. vetusta*.—5 *H. odos*; Pll. quinque, C. Hl. 1. B. 1. *odor*. Hl. 1. *ptuo*. Pll. 1. 2. 3. 6. *nausea*.—6 *C. Pll. 2. 4. tu cinnamum*.—7 *Tu crocū* Hl. 1. *Tu crocum* H. G. Pll. 1. 2. 3. 4. 6. *Tu crocinum* Lgg. et C. *Tu croceum* B. 1. *tu telium* C. Pl. 6. *tu pdellium* Pll. 3. 4. et C. in marg. *tu thelium* Pl. 1. *tu pithelium* Hl. 1. et Lgg. *tu ptellium*;

NOTÆ

1 *Flos veteris vini*] Id est, odor vini, vel vinum exquisitissimum, et, ut ita dicam, omnium vinorum flos. Sic dicitur 'flos ætatis,' 'flos gentis,' 'flos amicorum,' &c.

2 *Amos*] 'Colos,' 'vapos,' 'nidos,' 'odos,' 'lepos,' ut etiamnum 'flos.'

4 *Liberi lepos*] Varro: 'Hilaritatis seminarium, medela ægritudinum.' Athenæus: 'Vinum, lac Veneris.' Apuleius: 'Vinum Veneris hortator

et armiger.'

Veteris vetusti] 'Vetus, veteris,' et 'vetustum, vetusti,' id est, vinum vetustissimum.

6 *Stacte*] Theophr. 'Latex oleumve e cinnamomo et myrrha incisa sudans.'

Cinnamomum] Aromæ fragrantissimum. 'Cinnamum' et 'cinamum.'

7 *Crocinum*] E 'croco,' unguentum.

Tu profusus, ibi ego me pervelim sepultam.
 Sed cum adhuc naso odos obsecutus es meo,
 Da vicissim meo gutturi gaudium. 10
 Nihil ago tecum: ubi est ipsus? ipsum expeto
 Tangere, invergere in me liquores tuos
 Sino ductim: sed hac abiit, hac persequar.
 PH. Sitit hæc anus. PA. quantillum sitit? PH. modica
 est,
 Capit quadrantal. PA. pol, ut tu prædicas, 15
 Vindemia hæc huic anni non satis est soli.
 Canem esse hanc quidem magis par fuit: sagax
 Nasum habet. LE. amabo, cuja vox sonat procul?
 PH. Censeo hanc appellandam anum: adibo: redi,
 Et respice ad me, lena. LE. Imperator quis est? 20
 PH. Vini pollens, lepidus Liber,
 Tibi qui screanti, siccæ, semisomnæ
 Affert potionem, et te sedatum it.

sepultam. At quoniam odore afflatus est tantum meus nasus, perfunde etiam gaudio meum guttur: nihil te moror: ubi est ipse odor? Exopto ipsum tenere, patere ut infundam jugiter in meum guttur tuos latices. Sed accessit hæc, occurrat hæc. PH. Hæc vetula sicca est. PA. Aliquantum sitit! PH. Est parvo contenta: siceat vas octo et quadraginta sextariorum. PA. Per Pollucem, ut tu dicis, integra vindemia non sufficit huic uni vetulæ. Præstitit sane illam esse canem: sunt illi nares sagaces. LE. Obsecro, quæ vox auditur a longe? PH. Existimo eam esse aressendum vetulam. Conveniam. Revertere huc, ut aspice ad me, lena. LE. Quis mihi imperat? PH. Vinipotens, festicus Bacchus, qui tibi propinat vinum sitibundæ, screanti, insomni, et accedit ad te sedandam. LE. Quam remo-

////////

B. 1. tu pthelium.—9 C. Pll. 1. 6. odos obsecutus est; Pll. 2. 3. 4. odos subsecutus es.—11 C. tibi est.—12 Hl. 1. inverge; Pll. 4. 6. inungere.—13 Sine ductim C. Pll. quinque, B. 1. et Donsa; Sinodotim Hl. 1. a m. pr.—14 Stut hæc Hl. 1. a m. pr. quantum sitit Pl. 2. quantillum sitit Lgg. C. Pll. 1. 3. 4. 6.—15 Lgg. et Hl. 1. ut prædicas.—16 Lgg. hæc anni non sufficit solo.—17 Lgg. quidem par.—18 Both. quia vox.—20 Pll. 3. 4. 6. me huc lena; sed illud huc

NOTÆ

13 Sino] E sino, vase vinario.

Ductim] Tout d'un trait, ἀπνευστῖ, sans reprendre haleine.

14 Quantillum sitit] Scriptum enim interrogatione; sed commodius citra interrogationem: quasi unus dicat, La bonne femme a soif; et alter, quod fit, aliis verbis ferme idem, Oui, la

bonne femme a un peu soif.

15 Quadrantal] Vas unius pedis in quadrum, quod octo et quadraginta sextarios capit: 'amphora' Græca ab ansis, quibus utrimque tollebat.

18 Nasum] Olim genere neutro.

LE. Quam longe a me abest? PH. lumen hoc vide.

LE. Grandiorem gradum ergo fac ad me, obsecro. 25

PH. Salve. LE. egon' salva sim, quæ siti sicca sum?

PH. At jam bibes. LE. diu sit. PH. hem tibi anus le-
pida.

LE. Salve, oculissime homo. PA. age, effunde hoc cito

In barathrum: propere prolue cloacam. PH. tace

Nolo huic maledici. PA. faciam igitur male potius. 30

LE. Venus, de paulo paululum hoc tibi dabo,

Haud lubenter: nam tibi amantes, propinantes,

Vinum potantes dant omnes: mihi haud sæpe

Eveniunt tales hæreditates. PA. hoc vide, ut

Ingurgitat impura in se merum avariter, 35

Faucibus plenis! PH. perii hercle! huic quid primum
dicam

Nescio. PA. hem istuc, quod mihi dixti. PH. quid id
est?

PA. Periisse ut te dicas. PH. male tibi Di faciant.

*tus a me? PH. Aspice hanc faciem. LE. Accede ergo passu majori ad me, ama-
bo. PH. Salve. LE. Sinne salva? Exæstuo siti. PH. At bibes statim. LE.
Quam longum id jam! PH. Accipe id, jucunda vetula. LE. Salve, vir suavis-
sime. PA. Age inerge id celeriter in gurgitem: imple velociter voruginem. PH.
Sile, ægre fero huic dici convitium. PA. Infligam ergo ei potius malum. LE. O
Venus! tibi propinabo purum vini de paucis, non ultro: etenim amatores liban-
tes tibi quando bibunt, offerunt cuncti merum; non frequenter mihi contingunt
ejusmodi bona. PA. Id aspice, quomodo scelestas vorat avide vinum in se
toto gutture! PH. Occidi per Herculem! quid prius eloquar huic, ignoro.
PA. Hem! id quod mihi locutus es. PH. Quid est illud? PA. Ut cla-*

deest in Pll. 1. 2. C. Lgg. *quis es* Pll.—23 Par. et al. vett. *et sitim sedatum
it*; illud *sitim* extat solum in C. ab aliena manu.—24 Camer. *abest a me*; C.
Pll. quinque, aliique codd. *a me abest*.—25 G. *ergo gradum* Lgg.—26 Hl. 1.
salva siem.—27 Al. ap. Par. *en tibi*, sc. quod bibas; et sic Lambin. *hem tibi* C.
et quinque Pll.—29 H. *tace modo*.—31 Pll. 4. 6. C. *paululum hic*; Pll. 1. 2. 3.
paululum hoc.—33 C. *dant homines*, et in margine *omnes*. At Pll. nullus habet
vel *omnes*, vel *homines*. *Omnes* deest etiam in Hl. 1. B. 1. Al. *Vinum danunt
omnes*, contra codd.—34 *Veniunt* edd. quædam ante Par. *Eveniunt* C. Pll.
quinque, aliique codd.—36 *Plenis faucibus* Hl. 1. B. 1.—38 *Perisse* Hl. 1.—

NOTE

28 Oculissime] Id est, carissime
in oculis. Catullus: 'Ambobus mi-
hi quæ carior est oculis.' 'Oculitus
amare,' impensissime amare.

29 Barathrum] Festus: 'Bara-
thrum Græci appellant locum præ-
cipitem, unde emergi non possit.
Dictum ab eo quod est βαρύς.' Horat.

PA. Dic isti. LE. ah! PA. quid est? ecquid lubet? LE. lubet.

PA. Etiam mihi quoque stimulo fodere lubet te. 40

PH. Tace, noli. PA. taceo: ecce autem bibit arcus; pluet

Credo hercle hodie. PH. jamne ego huic dico? PA. quid dices?

PH. Me periisse. PA. age dice. PH. anus audi: hoc volo

Scire te, perditus sum miser. LE. at pol ego oppido Servata: sed quid est, quid lubet perditum 45

Dicere te esse? PH. quia id, quod amo, careo.

LE. Phædrome mi, ne plora, amabo: tu me

Curato ne sitiam, ego tibi, quod amas, jam huc adducam.

PH. Tibi nã ego, si fidem servas mecum,

Vineam pro aurea statua statuam, quæ tuo 50

Gutturi sit monumentum: qui me in terra æque

Fortunatus erit, si illa ad me bitet,

Palinure? PA. edepol, qui amat, si eget, misera afficitur

mes te occidisse. PH. Dii te perdant! PA. Dic isti. LE. Ah! PA. Quid vis? Ecquid lubet? LE. Lubet. PA. Mihi placet etiam te scindere stimulo. PH. Sile, noli. PA. Silco: ecce vero Iris potat: existimo per Herculem futurum ut pluat hodie. PH. Huicne dico ego nunc? PA. Quid dices? PH. Me perditum esse. PA. Age effare. PH. Ausculta, vetula, id opto te intelligere; perii infelix. LE. Per Pollucem en ego incolumis maxime. Sed quid est? quid lubet affirmare te interiisse? PH. Quoniam eo privatus sum quod depereo. LE. Phædrome mi, noli lacrymari, obsecro: tu vide ne ego sitiam, ego jam tibi adducam huc id quod deperis. PH. Certe ego tibi offeram vineam pro aurea statua quæ sit tuis faucibus monumentum, si mihi sis fida. Quis erit sic beatus ut ego in vita, si hæc ad me veniat, Palinure? PA. Per ædem Pollucis amator, si inops est, expeditur

*****

40 Lgg. fodere te.—41 PH. Tace modo. PA. Taceo, &c. Lgg.—42 B. 1. jamne huic dico; Hl. 1. jamne huic ego dico.—43 Me perisse Hl. 1.—44 Lgg. perditissimus sum.—45 B. 1. et quinque Pll. quod jubet; Hl. quod lubet.—46 Hl. 1. quia eo quod.—47 Phedrome C. et quinque Pll.—48 C. siciam.—49 Tibi ne ego C. et Pll. omnes.—51 Lgg. qui me interea.—53 C. qui amat. Hl. 1. misera ef-

NOTE

‘barathrum macelli’ hellno, qui quicquid in macello est, vorare possit.

41 Bibit arcus] Virgil. ‘bibit ingens Arcus.’ Propert. ‘Purpureus pluvias cur bibit arcus aquas?’ Mar-

tial. ‘Casuras alte si rapit Iris aquas.’ Plantus hic notat curvam senectute annu et arcuatam, et una bibacissimam.

Ærumna. PH. non ita res est: nam confido
 Parasitum hodie adventurum cum argento ad me. 55
 PA. Magnum inceptas, si id exspectas, quod nusquam'st.
 PH. Quid si adcam ad fores, atque occentem? PA. si
 lubet,
 Neque veto, neque jubeo: quando ego te video
 Immutatis moribus esse, here, atque ingenio.
 PH. Pessuli, heus pessuli, vos saluto lubens, 60
 Vos amo, vos volo, vos peto, atque obsecro,
 Gerite amanti mihi morem: amœnissumi
 Fite causa mea Lydi barbari,
 Sussilite obsecro, et mittite istanc foras,
 Quæ mihi misero amanti ebibit sanguinem. 65
 Hoc vide ut dormiunt pessuli pessumi,
 Nec mea gratia commovent se ocyus.
 Respicio, nihili meam vos gratiam facere.
 Sed tace, tace. PA. taceo hercle: quid est? PH. sentio
 sonitum.

luctuosam calamitatem. PH. *Res non ita se habet: nam spero parasitum adventurum ad me hodie cum pecunia.* PA. *Moliris rem magnam, si experiris id quod nusquam gentium existit.* PH. *Quid si accedam ad januam, atque cantem ante eam?* PA. *Si placet, nec prohibeo, nec impero: quoniam ego te animadverto esse institutis aliis et mente, here.* PH. *Pessuli, heu pessuli, vos salutatote volo ultro, vos diligo, vos exopto, vos rogo et obtestor, estote morigeri mihi amanti. Jucundissimi eradite mea gratia, Lydi Italici; saltate rogo vos, atque hanc dimittite foras, quæ mihi ebibit sanguinem infelici amanti. Vides ut absurdi sunt maligni pessuli, neque sese subducunt celeriter mea causa. Video vos flocci facere meam amicitiam. Sed sile, sile.* PA. *Taceo per Herculem: quid est?* PH. *Audio crepitum. De-*

////////

ficit; et a m. sec. misera effietur.—51 C. *rest est.*—59 Lgg. *moribus esse atque ingenio.*—61 *Vos amo, vos volo* Hl. 1. a m. sec.—62 *Idem codex a m. pr. amantissimi.*—63 *Sile* Hl. 1. B. 1. *Lidi* C.—64 *Subilite* B. a m. pr. *Sussilite* Lgg.—66 *Voc. pessuli deest in quibusdam vett.*—68 *Perspicio* Lambin. *Respicio* C. Pll. quinque, Hl. 1. B. 1. Ven. 1. Bon. Ald. Junt. Gryph.—69 *'St, tace, tace* Lambin. *Pro quid est*, B. 1. *habet quidem; et sic C. et quinque Pll.*—

NOTE

60 *Pessuli*] Moris erat apud antiquos ut amicorum fores inscriberent laudibus, coronarent floribus, aspergerent vino, occantarent. Pers. 'dum Chrysidis udas Ebrinus ante fores extincta cum face canto.' Mos ille necdum apud nos desiit: hinc quæ voc-

tu, quæ prima luce symphonix audiuntur. *Les sérénades et les aubades.*

63 *Lydi barbari*] Lydii erant. salutationibus deditissimi, et iis ut plurimum in choreis histriones utebantur. *Barbari* dicuntur, id est, Ita-

Tandem edepol mihi morigeri pessuli fiunt.

70

nique per ædem Pollucis pessuli mihi obsequuntur.

70 C. mihi morieri.

ACTUS PRIMI SCENA TERTIA.

LENA, PLANESIUM, PHÆDROMUS, PALINURUS.

LE. PLACIDE egredere, et sonitum prohibe forum, et crepitum cardinum :

Ne quod hic agimus, herus percipiat fieri, mea Planesium. Mane, suffundam aquulam. PA. viden' ut anus tremula medicinam facit?

Eapse merum condidicit bibere, foribus dat aquam quam bibant.

PL. Ubi tu es, qui me convadatus Veneriis vadimoniis? 5 Ubi tu es, qui me libello Venerio citavisti? ecce me.

Sisto ego tibi me, et mihi contra itidem te ut sistas suadeo.

PH. Assum : nam si absim, haud recusem quin mihi male sit, mel meum.

PL. Anime mi, procul amantem abesse haud consentaneum est.

LE. Prodi placide, atque impedi crepitum januæ, et murmur cardinum, ne dominus sentiat fieri hic quod gerimus, mea Planesium. Sine, instillavero parum aquæ.

PA. Aspice quemadmodum vetula tremens miscet medicamenta : ipsa novit potare vinum, invergît aquam januæ quam potet. PLA. Adesdum qui mihi dixisti vadimonium amatorium? Adesdum qui me vocasti tabulis amatoriiis? Præsto sum. Ego memet offero tibi, atque hortor ut te offeras obvium etiam mihi. PH. Adsum : nam si non adsim, non deprecabor a me quodvis malum, mel meum. PLA. Anime mi, non est æquum profecto amantem distare longe. PH. Palinure, Palinure.

1 G. et strepitum. C. cardium ; Pl. quinque cardinum.—2 Neque quod C. a m. sec.—3 Lgg. Mane, mane. C. vidin ; Pl. quinque viden.—4 E. m. qnom didicit al. ap. Par. condidit Hl. 1. a m. pr. condidicit C. et quinque Pl.—6 Ubi es tu Hl. 1. et mox citasti. Hic vs. deest in Lgg. H. M. G. C. Pl. 1. 2. 3. 4. In Pl. 1. 3. scribitur ad marg.—7 Sisto ades contra Hl. 1. te deest in Hl. 1. B. 1.—8 Assum, si absim Lgg.—9 Anime me Hl. 1. a m. pr. Anime mi,

NOTÆ

5 Vadimoniis] Convadatus, vadi- et illicet vs. 30. a foro translata ad moniis, libello, citavisti, sisto, sistas, res amatorias verba nota sunt.

Delph. et Var. Clas.

Plaut.

2 E

PH. Palinure, Palinure. PA. eloquere: quid est, quod Palinurum voces? 10

PH. Est lepida. PA. nimis lepida. PH. sum Deus. PA. immo homo haud magni preti.

PH. Quid vidisti, aut quid videbis magis Dis æquiparabile?

PA. Male valere te, quod mihi ægre est. PH. male mihi morigerus, tace.

PA. Ipsus se excruciat, qui homo quod amat, videt, nec potitur dum licet.

PH. Recte objurgat: sane haud quicquam 'st magis quod cupiam tamdiu. 15

PL. Tene me, amplectere ergo. PH. hoc etiam est, quam-obrem cupiam vivere.

Quia te prohibet herus, clam hero potior. PL. prohibet, nec prohibere quit,

Nec prohibebit, nisi mors meum animum abs te abalienaverit.

PA. Enimvero nequeo durare, quin ego herum accusem meum:

Nam bonum est, pauxillum amare sane, insane non bonum est: 20

Verum totum insanum amare, hoc est, quod meus herus facit.

PA. Dic: quid est quod Palinurum appellas? PH. Est festiva. PA. Nimis festiva. PH. Sum Deus. PA. Immo homo es parvifaciendus. PH. Quid conspexisti, vel quid conspicias quo propius accedam ad Deos? PA. Quod insanias, hoc indigne fero. PH. Tace, mihi immorigerus. PA. Homo qui conspicit quod deperit, nec fruitor dum licet, se excruciat ipse. PH. Bene obstrepit. Profecto nihil est quod ardentius exoptem dudum. PLA. Tene me, amplectere ergo. PH. Id est etiam cur optem vivere: quoniam dominus vetat, fruor inscio domino. PLA. Nec vetat, nec vetare valet, nec retabit, nisi letum sejunxerit meam mentem abs te. PA. Profecto non possum temperare, quominus ego insimulem dominum meum. Etenim bonum est amare parum sapienter; non est bonum, insipienter: sed amare prorsus insane, id est quod meus dominus committit. PH. Reges servent sua scep-

me procul G. et M. procul quidem amantem edd. quædam vett. τὸ quidem nusquam conspicitur in codd.—11 Lgg. immo haud; C. preti; Pll. p^oci; Hl. 1. B. 1. precii.—13 Male vales ere quod al. ap. Par. te quidem mihi al. ibid.—15 Hl. 1. aut quicquam est; C. aut quicquam 'st; Pll. quinque haud q. est. Douza, quod c. jamdiu.—17 Quia te herus prohibet Ald. Junt. Gryph. et Both.—

NOTÆ

21 Insanum] Insane.

PH. Sibi sua habeant regna reges, sibi divitias divites :
Sibi honores, sibi virtutes, sibi pugnās, sibi praelia :
Dum mihi abstineant invidere, sibi quisque habeant quod
suum est.

PA. Quid tu ? Venerin' pervigilare te vovisti, Phædro-
me ? 25

Nam hoc quidem edepol haud multo post luce lucebit.
PH. tace.

PA. Quid taceam ? quin tu is dormitum ? PH. dormio,
ne occlamites.

PA. Tu quidem vigilas. PH. at meo more dormio : hic
somnu'st mihi.

PA. Heus tu mulier : male merere de immerente inscitia
est.

PL. Irascere, si te edentem hic a cibo abigat. PA. ili-
cet. 30

Pariter hos perire amando video : uterque insaniunt :
Viden', ut misere moliuntur ! nequeunt complecti satis.
Etiam dispertimini ? PL. nulli est homini perpetuum bo-
num.

Jam huic voluptati hoc adjunctum est odium. PA. quid
ais propodium ?

tra, opulenti opes, sibi honores, virtutes, sibi pugnās, sibi certamina, dummodo non mihi invideant, conservet quilibet quod ad se pertinet. PA. Quod tu votum nuncupasti te pervigilatim Veneris celebraturum, Phædrome ? Etenim hoc cælum per ædem Pollucis mox illustrabitur lumine. PH. Sile. PA. Quare silebo ? Quare tu non is dormitum ? PH. Dormio ; ne obloquere. PA. Tu profecto excitatus es. PH. Sed dormio ut soleo, hic mihi est somnus. PA. Heus tu mulier ! amentia est male mereri de immerito. PLA. Molestie feras, si hic te depellat mensa cenantem. PA. Illicet. Video hos perire amando : uterque insaniunt : . . . PL. Nullus homo perenni felicitate fruitur. Hæc molestia hanc sequitur jucunditatem. PA. Quid

~~~~~

21 Verbum est deest in Hl. 1.—23 Non. sibi pugnās, sibi mænia.—24 Hl. 1. et B. 1. sibi habeat quisque. Lgg. suum 'st.—25 Quin tu Hl. 1.—27 Hl. 1. B. 1. ne acclamites.—28 Hl. 1. meo mō, i. e. modo. Douza, hæc somnu'st, sc. Planes. hic som. C. et quinque Pl. —29 Hl. 1. B. 1. mereri.—32 Vidin C. a m. pr. neque queunt Pl. 6. nec queunt al. ap. Par.—33 Et jam C. a m. sec. dispartimini M. et Both. hominū Hl. 1.—34 Hic vs. deest in Pl. 3. hoc adjectum est Pl.

NOTE

22 Sibi sua habeant regna] Est lu- artis.
culenta amplificatio, in qua utinam 30 Illicet] Pro ire licet. Vox erat
esset tantum moris boni, quantum est prætoris judicia dimittentis.

Tun' etiam cum noctuinis oculis, odium me vocas? 35
 Ebriola, persolla: nugæ. PH. tun' meam Venerem vitu-
 peras?

Quod quidem mihi polluctus virgis servus sermonem
 serat.

At næ tu, hercle, cum cruciatu magno dixisti id tuo.
 Hem tibi maledictis pro istis: dictis moderari ut queas.

PA. Tuam fidem, Venus noctuvigila! PH. pergin' etiam
 verbero? 40

PL. Noli, amabo, verberare lapidem, ne perdas manum.

PA. Flagitium probrumque magnum, Phædrome, expergè-
 facis:

Bene monstrantem pugnis cædis, hanc amas: nugas meras.

dicis, infame scortum? Tune vocas me molestum, tu cui sunt oculi bubonis? Ebriola, larvula, nugacula. PH. Tune maledicis meæ amicæ? Quod quidem mancipium concisum virgis mihi ogganniat. Sed per Herculem tu id attulisti tuo magno infortunio. Ecce id tibi persolvo pro istis convitiis, ut queas abstinere probris. PA. Adesto mihi, Venus, quæ noctu vigilas. PH. Addisne quid adhuc, mastigia? PLA. Ne percutias saxum, rogo, ne elidas manum. PA. Committis, Phædrome, ingens scelus et pudendum; percutis pugnis recte monentem, et hanc deperis: nugas

*****

1. τὸ ἐστὶν δεῖσθαι in C.—35 *Tum e. c. nocturnis* B. 1. *Tun' e. c. nocturnis* Hl. 1. *nocturnis* etiam quinque Pll. *noctu in is oculis* C. a m. pr.—36 *Ebriola persollet nuge* C. a m. pr. *Ebriola persolve* Hl. 1. *E. persolvæ* B. 1. *Tum meam* B. 1.—37 *Quem quidem* Hl. 1. a m. sec. B. 1. al. ap. Par. *Quod mihi quidem polluctus* Pll. 1. 2. *Quod quidem mihi pollitus* Pl. 3. *pollutus* Pl. 6.—38 Hl. 1. B. 1. *dixisti tuo*, omisso τῷ id.—39 *Heus tu* edd. quædam vett. *Hem tibi* Hl. 1. B. 1. C. et quinque Pll.—40 *Venus noctu vigila* B. 1. et sic legit Turnebus; *Venus hem noctu vigila* Hl. 1.—41 Hl. 1. *ne perdis*.—42 *Magnum flagitium probrumque* Hl. 1. B. 1. et Pll. quinque; *Flagitiumque probrumque magnum* edd.

NOTÆ

34 *Propudium*] Id est, profigati cili sacra sumta metaphora.
 pudoris.

35 *Noctuinis oculis*] Laus oculorum dicitur, quod tenebras amet, utpote vertitur in probrum ab Palinuro. furtis aptas, et pudoris quasi quodam velamen. Istis compositionibus apud Græcos, apud quos est scena, gaudebant veteres, ad imitationem ut apud Romanos 'nigri,' erant in Græcorum: sed sermo Romanus non pretio. est tam aptus ad compositiones.

36 *Persolla*] Diminut. personula; 'Noctiluca' Luna; somnus 'inter-
 petite sotto. vigilus;' canes 'levisomni.' 'Mar-

37 *Polluctus virgis*] Id est, refer-
 tus, cumlatus virgis. Ab ara Her-
 ri prælium duces.

Hocceine fieri, ut immodestis te hic moderere moribus?

PH. Auro contra cedo modestum amatorem: a me aurum accipe. 45

PA. Cedo mihi contra aurichalco, cui ego sano serviam.

PL. Bene vale, oculo mi: nam sonitum et crepitum claustrorum audio,

Ædituum aperire fanum: quousque, quæso, ad hunc modum

Inter nos amore utimur semper surrepticio?

PH. Minime: nam parasitum misi nudius quartus Cariam, 50

Petere argentum: is hodie hic aderit. PL. nimium consultas diu.

PH. Ita me Venus amet, ut ego te hoc triduum nunquam sinam

In domo esse istac, quin ego te liberalem liberem.

PL. Facito ut me memineris: tene etiam, priusquam hinc abeo, savium.

PH. Siquidem, hercle, mihi regnum detur, nunquam id potius persequar. 55

mcra canis. Idne fieri par est, ut te geras coram cupiditate immoderata? PH. Affer econtra unum amatorem moderatum, numerato auro: accipe a me aurum. PA. Profer mihi econtra aurichalco appenso, cui ego ministrem sapienti. PLA. Bene vale, cor meum: nam exaudio sonitum et crepitum claustrorum, custodem templi aperire templum; ad quod tempus, rogo, usurpamus ambo sic semper amorem furtivum? PH. Nequaquam. Etenim misi a diebus quatuor parasitum in Cariam, quæsitum pecuniam: is redibit hodie huc. PLA. Procrastinas diutius. PH. Ita me amet Venus, ut ego te patiar nunquam tribus hinc diebus manere in istis ædibus, quin ego te in libertatem asseram. PLA. Fac ut recorderis. Accipe etiam osculum antequam hinc proficiscor. PH. Per Herculem si mihi offeratur

//////////

vett. Flagitium probrumque magnum C. et Lgg.—44 Edd. quædam vett. immodestis hic te modereris; Lgg. immodestis hisce modereris; Pll. 1. 3. immodestis hic te moderere; Pll. 2. 6. i. hic te mordere; Pl. 4. C. et Hl. 1. a m. pr. i. te hic modereris.—46 Al. oricalco.—48 Edituum a. f. q. queso C.—50 Acidal. Minimo, sc. temporis spatio.—53 Gold. liberali liberem, sc. causa; liberalem liberem C. quinque Pll. Hl. 1. B. 1.—54 Facito ut memineris Hl. 1. B. 1. Pro

NOTÆ

46 Aurichalco] Du laitton. Melius 'orichalcum,' quam 'aurichalcum.' Horat. 'Tibia non, ut nunc, orichalco vincta.'

48 Ædituum] Ab 'æde tnenda:' quod ait Varro. Apud nos, marguilier.

53 Liberalem liberem] Pleonasmus;

Quando ego te videbo? PL. hem, istoc verbo vindictam para.

Si amas, eme: ne rogites; facito ut pretio pervincas tuo.

Bene vale. PH. jamne ego relinquer? pulchre, Palinure, occidi.

PA. Ego quidem, qui et vapulando et somno pereor. PH. sequere me.

imperium, nunquam accipiam lubentius id, quam ego videbo te. PLA. Ehem! para vindictam hoc verbo præstito: redime, si amas: ne rogites amplius: facito ut superes quemvis pretio. Bene vale. PH. Jamne ego deseror? Palinure, jucunde perii. PA. Equidem pereor ipse vapulando et vigilando. PH. Sequere me.

////////

tene, quod firmant quinque Pll. alii ap. Par. habent tolle.—56 Al. ap. Par. chem; Pll. quinque et C. hem.—57 B. 1. et Hl. 1. a m. pr. ne rogitas.—58 Bene vale jam Hl. 1. ego relinquer pulchre? C.—59 Voces sequere me desunt in C. extant tamen in quinque Pll. Hl. 1. B. 1. H. M. G.

NOTÆ

quasi dicat, liberem libertate. Alia 56 *Vindictam para*] Vindicta erat enim esse potest liberatio, ut a periculo, ab ære alieno. bacillus, quo feriebantur qui manumittebantur.

=====

ACTUS SECUNDI SCENA PRIMA.

CAPPADOX, PALINURUS.

CA. MIGRARE certu'st jam nunc e fano foras,

Quando Æsculapi ita sentio sententiam,

Ut qui nihili faciat, nec salvom velit.

Valetudo decrescit, accrescit labor.

Nam jam, quasi zona, liene cinctus ambulo.

5

CA. Constitui excedere jam ex templo. Nam animadverto sic placere Æsculapio, utpote qui aspernatur meas preces, et sanare non vult. Vires minuuntur, morbus augetur. Etenim jam sum succinctus liene, quasi quodam cingulo: credas me

////////

2 *Esculapii* C.—4 *Valitudo* Lgg.—7 Hl. 1. nisi medius, omisso *ne*; B. 1. nisi

NOTÆ

5 *Quasi zona, liene cinctus*] Revera ut exterius zona. viscus illud interius abdomen cingit,

Geminos in ventre habere videor filios.

Nihil metuo, nisi ne medius disrumpar miser.

PA. Si recte facias, Phædrome, auscultes mihi,

Atque istam exturbes ex animo ægritudinem.

Paves, parasitus quia non rediit Caria.

10

Afferre argentum credo: nam si non ferat,

Tormento non retineri potuit ferro,

Quin reciperet se huc esum ad præsepim suam.

CA. Quis hic est, qui loquitur? PA. quojam vocem ego audio?

CA. Estne hic Palinurus Phædromi? PA. qui hic est homo

15

Cum collativo ventre, atque oculis herbeis?

De forma novi, de colore non queo

Novisse: jamjam novi: leno est Cappadox.

gestare in ventre geminos filios: unum timeo, videlicet ne disrumpar medius. PA. Si facias bene, Phædrome, audias me, atque ejice ex mente illam molestiam. Anxius es, quoniam parasitus non reversus est ex Caria. Spero allaturum esse pecuniam: nam si non afferat, non potuit illic impediri vinculis vel ferreis quominus repeteret huc esum ad suum stabulum. CA. Quis hic est qui loquitur? PA. Cujus vocem audio? CA. Estne hic Palinurus servus Phædromi? PA. Quis est hic homo cum ventre protento, et oculis luridis? Formam novi hominis, non possum nosse colorem. Jam novi: leno est Cappadox. Convenio hominem. CA. Salve, Pali-

*****

me medius.—10 C. redit Caria; Hl. 1. rediit ex Caria.—12 Hl. 1. a m. pr. retineri poterit.—13 Lgg. esum huc. Hl. 1. C. ad præsepe suum; cod. Camer. ad præsepe suum, teste Gronov. in marg. ad presepe suum Pl. 3. ad tormentum suum Pll. 1. 2. ad præsepim suam Nonius; ad præsepem suum Pl. 1. a m. sec.—14 Hl. 1. cojam vocem audio, omisso pronomine; Pll. quinque, B. 1. Ven. 1. al. vett. quojam vocem audio; C. quojam v. ego audio.—15 C. a m. sec. quis hic; Pll. quinque, Hl. 1. B. 1. qui hic.—16 Concollativo Pll. quinque.—18 Capa-

NOTÆ

12 *Tormento . . . ferreo*] Machinæ bellicæ rudentibus contortis contendebantur, quo gravior esset earum in muros hostiles impressio. A 'torqueo,' 'torquimentum,' 'tormentum.' Unde 'contorquere' telum, pro vibrare.

13 *Præsepim suam*] 'Præsepes, præsepis;' aut 'præsepis, præsepis;' 'præsepe, præsepis;' 'præsepia, præsepia;' et 'præsepium, præse-

pii.' Hoc vocabulo movetur in parasitos contemptus, et in eos qui ultro admittunt: illi enim belluæ, hi humanarum nutritii innuuntur.

16 *Collativo ventre*] Distentus venter, ut prægnantis. Festus: 'Magno et turgido: quia in eum omnia edulia conferantur.'

Oculis herbeis] Virides oculi morbum indicant.

Congrediar. CA. salve, Palinure. PA. o scelerum caput,
 Salveto: quid agis? CA. vivo. PA. nempe ut dignus es. 20
 Sed quid tibi est? CA. lien necat, renes dolent,
 Pulmones distrahuntur, cruciatur jecur,
 Radices cordis pereunt, hiræ omnes dolent.
 PA. Tum te igitur morbus agitat hepaticus.
 CA. Facile 'st miserum irridere. PA. quin tu aliquot
 dies 25
 Perdura, dum intestina exputescunt tibi.
 Nunc dum salsura sat bona 'st, si id feceris,
 Venire poteris intestinis vilius.
 CA. Lien dierectu 'st. PA. ambula, id lieni optimum 'st.

nure. PA. O scelerum caput, salveto. Quid facis? CA. Vivo. PA. Nimirum
 ut mereris. Sed quid tibi est? CA. Lien perimit, renes dolent, pulmones distra-
 huntur, cruciatur jecur, pereunt radices cordis omnes, hiræ dolent. PA. Tum te
 igitur vexat morbus hepatis. CA. Facile est miserum jocari. PA. Quin tu per-
 fers aliquot diebus usque eo dum intestina tibi computruerint. Nunc dum salsura
 satis bona est, si id feceris, vendi poteris vilius intestinis ademptis. CA. Lien dis-
 tentus est. PA. Ambula, id lieni salubre est. CA. Omitte ista, rogo, atque repo-

////////

dox Pl. quinque, et C.—19 Congredior Hl. 1. a m. sec.—23 C. Pl. 1. 2. 3.
 a m. sec. chiræ omnes; Pl. 1. a m. pr. Hl. 1. throæ omnes; Hl. 1. a m. sec.
 chrie omnes; B. 1. Pl. 2. a m. pr. Pl. 4. 6. crie omnes.—24 Pl. 3. epatriarius,
 et a m. sec. epatarius; C. Pl. 2. 6. et Pl. 1. a m. sec. epatarius; Lgg. hepa-
 tiarius.—26 Dura dum i. putescant al. ap. Par. Perdura C. Pl. quinque, Hl. 1.
 B. 1. exputescunt Pl. 2. 6. exputescant Lgg.—27 Hl. 1. B. 1. et quinque Pl.
 sultura; C. salsura; Al. ap. Par. Nondum salsura s. b. est, ni id, &c.—28 C. a
 m. pr. vilibus; Pl. quinque et C. a m. sec. vilius.—29 Lien direptus Hl. 1.
 Lien disruptus B. 1. Pl. 1. 3. Lien dirruptus Pl. 2. Liendieructus C. Lien du-
 ruptus Pl. 4. Lien dirruptus Pl. 6. Lien dierectus Lgg. Lien diruptu'st codd.

NOTÆ

23 *Hiræ*] Festus: 'Hira quæ di-
 minutive dicitur hilla, quam Græci
 dicunt νῆστρον, intestinum est quod
 jejunum vocant.'

26 *Exputescunt*] Cicero: 'Ut non
 inscite illud dictum videatur in sue,
 animam illi pecudi datam pro sale ne
 putisceret.'

28 *Venire poteris*] Id est, si intesti-
 na tua condiantur, salsura erunt te
 toto cariora. Hoc dicterio nequi-
 tiam Cappadocis vellicat.

29 *Dierectus*] *Dierectus* apud Plau-

tum ubique idem est ac 'in crucem
 actus.' Hoc loco lien est ita dis-
 tractus ac distentus, ut videatur esse
 in crucem actus. Aliis disruptus, di-
 ruptus.

Ambula, id lieni optimum 'st] Cel-
 sus: 'Vitium lienis quiete augetur,
 exercitatione minuitur.' Id experi-
 entia comprobatum narrat Plutar-
 chus Laomedontis Orchomenii, qui
 in expugnando lienis vitio cursor e-
 vadit præstantissimus. Idem et Ora-
 tori Demostheni contigit.

CA. Aufer istæc quæso, atque hoc responde quod rogo. 30

Potin' conjecturam facere, si narrem tibi,

Hac nocte quod ego somniavi dormiens?

PA. Vah, solus hic homo 'st, qui sciat divinitus.

Quin conjectores a me consilium petunt:

Quod eis respondi, ea omnes stant sententia. 35

ne hoc quod rogo. Potesne interpretari, si tibi referam, quod ego somniavi dormiens hac nocte? PA. *Vah! hic homo est unus qui novit divinare. Etiam ipsi conjectores me consulunt: quicquid eis edixi, omnes manent in mea sententia.*

////////

Lambini.—31 *Potin' tu* Hl. 1. a m. sec.—32 *Hac noctu* Ald. Junt.

NOTÆ

33 *Sciat divinitus*] *Divinus*, *μάντης*. Horatius: 'Imbrium divina avis imminetum.' Idem, 'divina futuri.' Martialis: 'Non sum divinus.' Cicero: 'Falli sperat Chaldæos, ceterosque divinos.' Hoc dicit Palinurus de scipso, velut admota ad pectus manu, ad se demonstrandum: quasi dicat, *Te moques-tu? Il n'y a que Palinure qui y entende quelque chose.*

=====

ACTUS SECUNDI SCENA SECUNDA.

COCUS, CAPPADOX, PALINURUS, PHÆDROMUS.

Co. PALINURE, quid stas? quin depromuntur mihi,

Quæ opus sunt: parasito ut sit paratum prandium,

Quom veniat? PA. manesis, dum huic conjicio somnium.

Co. Tute ipse, si quid somniasti, ad me refers.

PA. Fateor. Co. abi, deprome. PA. age, tu interea huic somnium 5

Co. Quid stas, Palinure? Quin mihi proferuntur quæ sunt necessaria, quæ cæna opponatur parasito cum revenerit? PA. Expecta, si placet, usque eo dum explico hujus somnium. Co. Tu ipse consulis me, si quid somnii fuerit. PA. Confiteor. Co. Proficiscere. PA. Age, tu refer huic interim somnium: tibi sup-

////////

2 Lgg. *sunt parasito, ut sit parasito.*—3 *Conveniat* C. et Pll. *quinque.* *dum*

NOTÆ

4 *Ad me refers*] 'Referre' est verbum narrandis somnis proprium apud conjectores.

Narra: meliorem, quam ego sum, suppono tibi.

Nam quod scio, omne ex hoc scio. CA. operam ut det.
PA. dabit.

CA. Facit hic quod pauci, ut sit magistro obsequens.
Da mihi igitur operam. Co. tametsi non novi, dabo.

CA. Hac nocte in somnis visus sum viderier, 10

Procul sedere longe a me Æsculapium,
Neque eum ad me adire, neque me magnipendere
Visu'st. Co. item alios Deos facturos scilicet.

Sane illi inter se congruunt concorditer.

Nihil est mirandum, melius si nihil sit tibi: 15

Namque incubare satius te fuerat Jovi,

Qui tibi auxilium in jurejurando fuit.

CA. Siquidem incubare velint, qui perjuraverint,

Locus non præberi potis est in Capitolio.

Co. Hoc animum advorte: pacem ab Æsculapio 20

pono pro me, peritiorem me. Etenim quicquid scio, scio illo magistro. CA. Sed audiet. PA. Audiet. CA. Hic præstat quod pauci præstant, ut sit morigerus suo magistro. Audi me ergo attente. Co. Quanquam non nosco te, audiam. CA. Putabam videre dormiens hac nocte Æsculapium sedentem longe a me, neque eum accedentem ad me, neque magnificientem me. Co. Oportet te scire alios Deos facturos idem: sine dubio illi consentiunt una inter se. Nihil mirum, si melius non te habeas: melius fecisses si excubias egisses in templo Jovis, qui tibi auxilio fuit pejeranti. CA. Profecto si excubias illas agant, qui perjuri fuere, non potest esse satis loci in Capitolio. Co. Huc adhibe mentem; postula pacem ab

huic conitio C.—4 Hl. 1. me referes.—6 C. subpono.—8 Hl. 1. B. 1. C. Pl. quinque, et Lgg. magistro obsequens; edd. quædam vett. magistro suo obsequens.—9 Hl. 1. B. 1. et quinque Pl. et si non novi. Al. ap. Par. vovi.—10 Hac noctu Ald. Junt. visus sum tuerier Lambin. v. s. viderier C. Pl. quinque, Hl. 1. B. 1.—13 Visum est B. 1. et Hl. 1. a m. sec.—16 Lgg. incubitare. Pronomen te deest in C. a m. pr.—17 Tibi qui auxilio G. Qui tibi auxilio Hl. 1. Lgg. Pl. 1. 3. 4. 6. Quid tibi auxilium Pl. 2. Qui tibi auxilium C. Tibi qui auxilium j. tulit al. ap. Par. Qui tibi in j. auxilio B. 1.—20 Huc Hl. 1. B. 1.

NOTÆ

6 Narra] 'Narrare' est idem ac
'referre.'

16 Jovi] Vide not. i. 1. 62.

19 In Capitolio] Capitolium olim dicebatur quodvis templum insignis magnitudinis. Alioquin lapsus esset poëta in hoc verbo, ut qui scenam Epidauri esse fingat, ubi non erat

verum Capitolium.

20 Pacem ab Æsculapio Petas] Id est, veniam. 'Pacem' autem 'petere,' est hominis, qui cum reus sit nonnullius delicti, antequam quicquam roget a Deo, reconciliari cum eo debet: alioquin frustra rogaverit, ut hostis ab hoste.

Petas, ne forte tibi eveniat magnum malum,
 Quod in quiete tibi portentum 'st. CA. bene facis :
 Ibo atque orabo. Co. quæ res male vortat tibi.
 PA. Pro Di immortales, quem conspicio ! qui illic est ?
 Estne hic parasitus, qui missu'st in Cariam ? 25
 Heus Phædrome, exi, exi : exi, inquam, ocyus.
 PH. Qui istic clamorem tollis ? PA. parasitum tuum
 Video occurrentem, ellum usque in platea ultima.
 Hinc auscultemus quid agat. PH. sane censeo.

Æsculapio, ne forte tibi accidat ingens malum quod est objectum tibi in somnio. CA. Recte facis : ibo atque deprecabor. Co. Quod tibi infaustum sit. PA. Pro Di immortales ! quem video ? Quis ille est ? Estne hic parasitus qui missus est in Cariam ? Heus prodi, Phædrome ! prodi ! prodi ! prodi, inquam, velociter. PH. Quis est qui ita clamorem tollit ? PA. Prospicio tuum parasitum accurrentem. En illum usque ab extrema platea. Hinc observemus quid faciat. PH. Certe censeo.

//////////

Ven. 1. Bon. Ald. Junt. Gryph.—25 C. et quinque Pll. *Estne Parasitus. C. missus est in Chariam ; Pll. quinque, missus est in Cariam.*—26 Ph. *exi, exi inquam Pll. quinque, Hl. 1. Ph. exi, exi quam ocyus B. 1. ocyus deest in C.*—27 *Qui istinc Hl. 1. Quid istic B. 1.*—28 *Videocurrentem G. et Both. Video occurrentem C. et quinque Pll. Vide oec. B. 1. et Hl. 1. a m. sec. Vidi oec. Hl. 1. a m. pr.*—29 *Hinc a. quid ait Scal.*

NOTÆ

22 *Portentum 'st]* *Portentum* a 'portendo.' 'Portentus, a, um,' 'Portendere' autem est, significare aliquid periculi adventare a longe, idque prodigioso aliquo signo, quod movet ante malum mali metum.

ACTUS SECUNDI SCENA TERTIA.

CURCULIO, PHÆDROMUS, PALINURUS.

CU. DATE viam mihi, noti atque ignoti, dum ego hic officium meum
 Facio : fugite omnes, abite, et de via secedite :
 Ne quem in cursu capite, aut cubito, aut pectore offendam,
 aut genu.

CUR. *Pandite mihi spatium, cogniti atque incogniti, dum ego fungor meo officio : fugite cuncti, absistite et declinate de via, ne in quempiam capite in itinere incur-*

//////////

1 *Date mihi viam Hl. 1.*—2 *Lgg. et Both. abite, de via.*—3 C. et Pl. 4

Ita nunc subito, propere, et celere objectum 'st mihi negotium.

Nec quisquam sit tam opulentus, qui mihi obsistat in via, 5

Nec strategus, nec tyrannus quisquam, nec agoranomus,
Nec demarchus, nec comarchus, nec cum tanta gloria,
Quin cadat, quin capite sistat in via de semita.

Tum isti Græci palliati, capite operto qui ambulant,
Qui incedunt suffarcinati cum libris, cum sportulis, 10
Constant, conferunt omnes sermones inter sese drapetæ:
Obstant, obsistunt, incedunt cum suis sententiis.

ram, aut cubito, aut pectore, aut genu; adeo repente, velociter, et celeriter mihi nunc demandatum est negotium. Nullus sit tam dives qui occurrat mihi in via, nec imperator, nec ullus rex, nec ædilis, nec tribunus plebis, nec vicinagister, nec alius similis conditionis, quin corruat, quin tangat terram capite. Tum isti Græci palliati, qui incedunt capite involuto, qui commeant cum libris, onusti cum sportulis, adstant, miscent colloquia fugitivi: obstant, obsistunt, obambulant cum suis effatis. Hos

~~~~~

incursu; Pl. 1. 2. 3. 6. in cursu.—4 I nunc subito et propere Lgg. et Both. aut c. o. est negotium mihi Hl. 1.—5 Nec quisquam 'st C. et quinque Pl. Nec quisquam est Hl. 1. B. 1.—7 C. comarchus.—8 Pl. 1. 4. 6. in viam de semita; Pl. 2. de via in semita; Pl. 3. et C. in via de semita.—9 Tum isti Pl. quinque, et C. in quo etiam Grati.—10 Pl. quinque, cum liberis.—11 C. conserunt sermones; et a m. sec. conferunt, quod firmant Pl. quinque. Mox, Hl. 1. B. 1.

NOTÆ

6 *Strategus*] Dux, imperator, prætor, e Græco factum.

Agoranomus] Ædilis rerum venalium; præfectus foro et annonæ.

7 *Comarchus*] Præfectus vico, seu vicinagister.

8 *Capite sistat*] Ne levatus a me, in caput præceps affigatur: lui *mettre la tête où il a les pieds*. 'Capite sistere' est idem atque catomio suspendi, *la tête en bas*. 'Catomium' autem est vinculum, quo pedibus in altum versis, dejectoque capite, rei suspendebantur.

In via de semita] Id est, Si mihi occurrat in semita quam inivi, et sequor, supplantatum dejiciam in caput in viam, seu in alterutram regionem viæ, quæ hinc inde est juxta semitam.

9 *Græci palliati*] 'Pallium' Græcis, 'toga' Latinis fuit.

Capite operto] Interdum vel ne cognoscereantur, vel ut calorem, vel etiam ut frigus arcerent, reducta in caput lacinia pallii ambulant. Molliorum erat curiosius caput contegere.

10 *Suffarcinati libris*] Parasitica comparatio; nam ab eduliis est 'suffarcinare' quod idem cum 'farcire.' 'Libri' enim sub axilla pallioque positi, tumidiorem exhibent hominem: quod 'farcimen' in eduliis 'fariendis' facit.

11 *Drapetæ*] Levitas Græcorum hoc vocabulo notatur, quod incertis sedibus et stationibus vagari delectarentur. *A δρέμω.*

Quos semper videas bibentes esse in Thermopolio :
 Ubi quid surripuere, operto capitulo calidum bibunt,
 Tristes atque ebrioli incedunt : eos ego si offendero, 15
 Ex unoquoque eorum exciam crepitum polentarium.
 Tum isti qui ludunt datatim servi scurrarum in via,
 Et datores, et factores omnes subdam sub solum.
 Proinde se domi contineant, vitent infortunio.
 PH. Recte hic monstrat, si imperare possit : nam ita nunc
 mos viget, 20
 Ita nunc servitium 'st : profecto modus haberi non potest.

conspicias perpetuo bibere in cauponis : quando quippiam suffurati sunt, bibunt calidum involuto capite, ambulant tristes atque titubantes : ego si in eos incidero, exprimam a singulis crepitum polentarium. Tum pessundabo omnes servos istos scurrarum, qui colludunt pila in vicis, qui dant pilam, et qui recipiunt. Itaque maneant apud se, declinent perniciem. PH. Hic ostendit bene se dominum esse posse. Nam usus nunc sic invaluit. Hæc servitutis ratio est : sane in officio non potest contine-

//////////

C. et quinque Pll. *inter se*. C. *trapetæ*.—13 Pl. 3. *libentes esse* ; cod. Lipsii *lubentes esse* ; Pll. 1. 2. 4. 6. C. Hl. 1. B. 1. et Pl. 3. a m. sec. *bibentes esse*. B. 1. Hl. 1. *in hermopolo* ; C. et Pl. 6. *in hermopolio* ; Pl. 3. *in thermopolio*, cum glossa, 'ubi venditur vinum calidum ;' Pl. 1. a m. sec. *in ænopolio*. Bothius edidit e cod. Lips. et H. *Quos videas semper lubentes esse in thermopolium*.—14 *Ubi quom sorbuere calidum, operto capitulo bitunt* Acidal. in marg. ed. Gronov. *Ubi quid surripuere* Hl. 1. B. 1. C. et quinque Pll.—16 B. 1. *ejiciam* ; Hl. 1. *citiam* ; Pll. quinque *eiciam* ; C. *extiam* ; edd. quædam vett. *excultiam* ; Lgg. *exciam*.—17 *Tum istos Lgg. datatim* C. *datatim* Pll. quinque.—18 *Et datores et fautores* Long. in marg. ed. Gronov.—19 *Proin se domi* C. et quinque Pll. *vitent infortunia* C. quinque Pll. Hl. 1. B. 1. et margo ed. Gronov. ex Mss.—20 *Pont. in marg. ed. Gronov. si impetrare possint* ; al. ap. Par. *se*

NOTÆ

13 *Thermopolio*] Ubi cibi calidi et molliores apponuntur. Alii *hermopolo*. Forsitan sub signo Mercurii erat caupona.

14 *Operto capitulo cal. bib. Tristes*] Quod *operto* molles, quod *capitulo* leves notantur ; quod *calidum bibunt*, voluptuosi ; quod *tristes* affectata gravitate, ridiculi.

16 *Crepitum polentarium*] Flatum ventris ex comesta polenta natum. 'Polenta' autem erat farina hordei ; cibus Stoicorum Philosophorum quotidianus, ut delicias in cibis vitarent. 'Crepitus' est in vocibus quas nemo,

nisi parasitus, aut parasitica scurrilitate nominet urbane et honeste.

17 *Ludunt datatim*] Id est, pila. *Datores, ceux qui servent* ; factores, *ceux qu'on sert*. In 'factiones' dividebantur 'factores.' Factio, *une partie* ; 'ludere datatim,' *servir* ; 'raptim,' *jouer* ; 'expulsim,' *repousser et renvoyer*. 'Ludere datatim,' *Metaph. S'entr'envoyer la balle*.

19 *Vitent infortunio*] Id est, caveant infortunio. Alii *infortunia*.

21 *Ita nunc servitium 'st*] Tales nunc servi sunt.

CU. Ecquis est, qui mihi commonstret Phædromum genium meum?

Ita res subita est: celeriter mihi hoc homine convento est opus.

PA. Te ille quærit. PH. quid si adeamus? heus, Curculio, te volo.

CU. Quis vocat? quis nominat me? PH. qui te conventum cupit. 25

CU. Haud magis cupis, quam ego te cupio. PH. o mea opportunitas!

Curculio exoptate, salve. CU. salve. PH. salvom gaudeo Te advenire: cedo tuam mihi dextram: ubi sunt spes meæ?

Eloquere, obsecro, hercle. CU. eloquere, te obsecro, ubi sunt meæ?

PH. Quid tibi est? CU. tenebræ oboriuntur, genua inedia succidunt. 30

PH. Lassitudine, hercle, credo. CU. retine, retine me, obsecro.

PH. Viden' ut expalluit! datin' isti sellam, ubi assidat, cito, Et aquarem cum aqua? properatin' ocyus? CU. animo male est.

ri. CUR. Quis mihi ostendat Phædromum, meum Deum? Negotium adeo instat, oportet conveniam hunc hominem velociter. PA. Ille te quærit. PH. Quid, si accedamus? Heus, Curculio, te volo. CUR. Quis appellat? Quis me nominat? PH. Qui exoptat te alloqui. CUR. Non desideras magis, quam ego desidero. PH. O mea felicitas! Curculio optatissime, ave. CUR. Salve. PH. Lætor te reverti incolumem: da mihi tuum munus: ubi sunt spes meæ argentariæ? Dic, rogo, per Herculem. CUR. Dic, te obtestor, ubi sunt spes meæ cibariæ? PH. Quid habes? CUR. Tenebræ obcæcant, genua supplicantur. PH. Lassitudine per Herculem existimo. CUR. Sustine, sustine me, rogo. PH. Cernisne ut expalluit? Date isti sellam, ubi sedeat celeriter, et aquam cum aqua. Accelerate velociter. CUR.

////////

imperare posse; Pl. 4. se imperare possit.—23 Ita res subita 'st C. et quinque Pl. opus est Hl. 1.—26 Pl. 1. 3. 4. 6. et C. oportunitas; Pl. 2. Hl. 1. B. 1. al. opportunitas.—28 Hl. 1. sunt opes meæ.—29 C. et quinque Pl. ted obsecro; pronomen te deest in Hl. 1. te obsecro B. 1.—30 Hl. 1. B. 1. genua media.—

NOTÆ

26 Opportunitas] Dea.

indicia sunt fatiscentis corporis et

30 Succidunt] Lucretius: 'Caligare oculos, sonare aures, succidere artus,'

valetudinis.

PH. Vin' aquam? CU. si frustulenta est, da obsecro, hercle; obsorbeam.

PH. Væ capiti tuo! CU. obsecro, hercle, facite ventum ut gaudeam. 35

PH. Maxume. CU. quid facitis, quæso? PA. ventum. CU. nolo equidem mihi

Fieri ventulum. PH. quid igitur vis? CU. esse, ut ventum gaudeam.

PH. Juppiter te Dique perdant. CU. perii, prospicio parum,

Os amarum habeo, dentes plenos, lippiunt fauces fame,

Ita cibi vacivitate venio laxis lactibus. 40

PH. Jam edes aliquid. CU. nolo, hercle, aliquid: certum quam aliquid mavolo.

Animus deficit. PH. *Visne aquam?* CUR. *Si frustra innatent esculenta, præbe, precor, absorbeam per Herculem.* PH. *Dii te perdant!* CUR. *Obtestor per Herculem, facite ventum ut gaudeam.* PH. *Maxime.* CUR. *Quid agitis, rogo?* PA. *Ventum.* CUR. *Nolo equidem mihi concitari ventum.* PH. *Quid vis igitur?* CUR. *Edere, ut gratuler mihi de meo adventu.* PH. *Jupiter Dique te perdant!* CUR. *Interii! hebescent oculi, amarescitos, dentibus est ærugo, fauces sordescunt inedia; adeo luxa sunt intestina cibo vacua.* PH. *Comedes modo aliquid.* CUR. *Nolo per Herculem aliquid: malo certum quam aliquid.* PH. *Immo si scias quæ super-*

////////

34 Lgg. *da, hercle*, omitta voce *obsecro*. Mox, quædam vett. edd. *absorbeam*; C. quinque Pll. Hl. 1. B. 1. *obsorbeam*.—35 Hl. 1. B. 1. *ventum mihi ut*.—39 Edd. quædam vett. *dentes blennos*; Hl. 1. B. 1. C. et quinque Pll. *dentes plenos*.—40 *Ita cibi vacivitate* C. et quinque Pll. *lassis lactibus* Hl. 1. B. 1. quinque

NOTÆ

34 *Frustulenta*] *Frustis esculentis mixta*.

39 *Os amarum*] *Vas est quod Græci appellant κύστιν χοληδόχον*, quo fel sese insinuat in stomachum ad titilandum famem: sed propter inediam ex stomacho amarities exurgit ad linguæ radicem. Hic Plautum medicum agnosce.

Dentes plenos] *Alii blennos*, a βλέννα, *mucus*, id est, sordidos et impeditos carie et rubigine: quo alludat ad ferrum, quod nisi deteratur usu, rubigine sordescit. Ita dentes parasitici.

Lippiunt fauces] *'Lippitudo'* est hu-

mor crassior qui oculos occupat, prurigne molestus. Revera in inedia insidet faucibus primis humor aliquis perinde molestus nausea quam movet, quam lippitudo est oculis.

40 *Laxis lactibus*] *Hæ lactes pluralis numeri*. *Diætæ a 'lacio'* antiquo, quod intestina sint quæ cibum alliciant. Quæ sint illa intestina, non conveniunt medici. Hoc loco sumuntur pro toto ventre vacuo et pendente. *Alii lassis lactibus*. Sed idem apud antiquos *lassis* et *laxis*, ut *'adassint'* et *'adaxint.'* *'Lactes'* significat etiam *la lecte du poisson*, quod masculorum est, ut sunt ova

PH. Immo si scias, reliquiæ quæ sint. CU. scire nimis lubet

Ubi sient: nam illis conventis sane opus est meis dentibus.

PH. Pernam, abdomen, sumen, suis glandium. CU. ain' tu omnia hæc?

In carnario fortasse dicis. PH. immo in lancibus: 45
Quæ tibi sunt parata, postquam sciimus venturum. CU. vide,

Ne me ludas. PH. ita me amabit, quam ego amo, ut ego haud mentior.

Sed quo te misi, nihilo sum certior. CU. nihil attuli.

PH. Perdidisti me. CU. invenire possim, si mihi operam datis.

Postquam tuo jussu profectus sum, perveni in Cariam. 50
Video tuum sodalem, argenti rogo uti faciat copiam.

Scires velle gratiam tuam; noluit frustrarier,

Ut decet velle hominem amicum amico, atque opitularier:

Respondit mihi paucis verbis, atque adeo fideliter,

fuertint. CUR. Utinam notum esset ubi sint! nam necesse est profecto meos dentes illas reliquias convenire. PH. Pernam, abdomen, nber, jugulum suis. CUR. Dicisne tu cuncta hæc esse? Narras forte esse in carnario. PH. Immo in ferculis tibi paratis, quando novimus te venturum. CUR. Cave me irrideas. PH. Sic me amet quam ego depereo, ut ego minime mentior. Sed nihilo sum certior de his quæ fecisti in Caria. CUR. Nihil attuli. PH. Perdidisti me. CUR. Possim reperire, si me attente andiat. Postquam discessi hinc tuo mandato, perveni in Cariam. Video tuum socium: oro ut commodet pecuniam. Dicam cum optare de te bene mereri: noluit spe inani ducere, ut decet amicum hominem velle amico et opem ferre. Mihi reposuit breviter, atque adeo fideliter, item sibi esse quod tibi est,

Pll. et C.—41 C. *aliquit mavolo*.—42 Idem cod. *requiæ*.—44 Voc. *sumen* deest in Hl. 1. B. 1.—46 C. a m. sec. Hl. 1. B. 1. Pll. 3. 4. 6. *sciinus*; Pll. 1. 2. et Hl. 1. a m. sec. *scivimus*; C. a m. pr. *sciimus*.—49 C. Pll. 1. 3. 4. 6. Hl. 1. B. 1. *possum*; Pl. 2. *possim*. Mox, *si mihi operam datas* Grut. *datis* habent Hl. 1. B. 1. C. et quinque Pll. *duis* al. ap. Par.—52 *Scire velles* Hl. 1. B. 1. *Si ire vellet* Pl. 2. *Scires velles* Pl. 1. *Scires velle* C. Pll. 3. 4. 6. *nolint* Pl. 1.—53 *Ut d. vellem* Hl. 1. *opitulariter* edd. quædam vett. *optulariter* Lgg.—

NOTÆ

fœminarum.

ratio, et ad versum 85. patet luculenta

50 Cariam] Regio Asiæ Minoris, illa, et Plauto digna.
juxta Mæandrum. Hinc incipit nar-

Quod tibi est, item sibi esse magnam argenti inopiam. 55
 PH. Perdis me tuis dictis. CU. immo servo, et servatum volo.

Postquam mihi responsum est, abeo ab illo mœstus ad forum

Me illo frustra advenisse : forte aspicio militem :

Aggredior hominem : saluto adveniens. Salve, inquit mihi, Prehendit dextram, seducit, rogat quid veniam Cariam. 60

Dico me illo advenisse, animi caussa : ibi me interrogat Ecquem in Epidauro Lyconem trapezitam noverim ?

Dico me novisse : quid lenonem Cappadocem ? annuo

Visitasse : sed quid eum vis ? quia de illo emi virginem

Triginta minis, vestem, aurum : et pro iis decem coaccedunt minæ. 65

Dedisti tu argentum ? inquam : immo apud trapezitam situm est,

Illum quem dixi Lyconem : atque ei mandavi, qui annulo meo

Tabulas obsignatas attulisset, ut daret operam,

Ut mulierem a lenone cum auro et veste abduceret.

summam inopiam pecuniæ. PH. Enecas me tuis verbis. CUR. Immo servo, et volo servatum. Postquam mihi respondit, discedo ab illo ad forum, tristis me venisse illo perperam : forte video militem : aggredior hominem. Salve, ait mihi : apprehensa manu seducit, petit quæ mihi causa adventus in Cariam ? Aio me venisse illo oblectationis gratia. Hic a me sciscitatur ecquem cognoscam Epidauri Lyconem argentarium ? Dico me novisse. Quid lenonem Cappadocem ? Annuo vidisse. Sed quid eum vis ? Quia enim de illo virginem triginta minis, vestem, aurum ; et adduntur decem minæ pro iis. Numerasti pecuniam ? dicam. Immo apud illum argentarium sita est, quem nominavi, Lyconem, et imperavi ut daret operam ei qui obtulisset literas obsignatas sigillo meo, ut redimeret virginem a lenone cum auro et veste.

//////////

54 *Mihi respondet Both.*—55 *Quod tibi esset Both. Quod tibi 'st Ald. Junt.*—57 *Ald. Junt. responsu'st. Diss. abeo ab illo ad forum, mæstus Me illo frustra advenisse.*—60 *Prendit Ald. Junt. Both. dextram Both.*—61 *Dico me illo venisse C. a m. pr. sed corr. advenisse, uti in quinque Pll. et Lgg.*—62 *Both. trapezitam Lyconem ; Lgg. Lyconem trapezetam.*—63 *Cappadocem C.*—65 *Mnis triginta G. cod. Meurs. edd. quædam veti. et Both. et pro his M. Hl. 1. B. 1. et C.*—66 *Lgg. trapezetam.*—67 *Liconidem C. Pll. 1. 2. 4. 6. anulo C.*—68 *Meo tabellas Lgg. G. M. al. ap. Both. et edd. antiq.*—69 *Ut mulierem ille quædam edd. ante Par. sed ille deest in Hl. 1. B. 1. C. quinque Pll. et Lgg.*

NOTÆ

62 *Epidauro]* Urbs Peloponnesi.

Delph. et Var. Clas.

Plautus.

2 F

Postquam hoc mihi narravit, abeo ab illo: revocat me
illico, 70

Vocat ad cœnam: religio fuit, denegare nolui.

Quid si adeamus, ac decumbamus? inquit: consilium
placet.

Neque diem decet me morari, neque nocti nocerier.

Omnis res parata 'st: et nos, quibus paratum est, assumus.

Postquam cœnati atque appoti, talos poscit sibi in ma-
num: 75

Provocat me in aleam, ut ego ludam: pono pallium:

Ille suum anulum opposuit: invocat Planesium.

Postquam mihi narravit hoc, recedo ab illo: revocat me statim, invitatur ad convivium: nefas esse putavi non ire, recusare nolui. Quid si adeamus, ac mensæ accumbamus? inquit. Sententia arridet: neque enim parasitum invitatum retardari decet a cœna, ulla hora aut diei aut noctis. Omnis cœna instructa est: et nos adsumus quibus est instructa. Postquam comedimus atque bibimus, talos petit sibi in manum: invitatur ad ludendum secum in aleam. Depono pallium; ille suum sigil-

~~~~~

—71 *Vocat me ad* Hl. 1. B. 1. *denagare* C.—72 *Quid si nunc adeamus, et* Hl. 1. a m. sec. *Quid, si abeamus, decumbamus* Both. *et decumbamus* G. *ac decumb.* Hl. 1. a m. pr. B. 1. M. H. *Quodsi adeamus ac decumb.* C. *Quid si audeamus ac decubamus* Pl. 1. *Quid si adeamus et decubamus* Pll. 2. 3. 4. 6. *abeamus* malit etiam Brantius.—74 *Omnes res paratas omnes et nos* B. 1. Hl. 1. *Omnes res paratas et nos* Hl. 1. a m. sec. *paratas etiam* C. et Pll. *et omnis nos* Pll.—75 *Lgg. atque poti.*—77 *Ille suum a. opposivit* Both. *opposivit etiam* Douza. *anulum* Lgg. *animulum* C. et in marg. *annulum.* Pll. 2. 3. 4. 6. C. Hl. 1. B. 1.

NOTÆ

71 *Religio fuit*] *J'ai fait conscience.*

73 *Me morari*] *Moris erat ut non-nisi sub vesperam, eamque provectam, cibum caperent antiqui: alioquin si de nimia die cœnarent, vitio illis vertebatur. Hic parasitus proficitur se non morari diem; id est, non curare diesne sit adhuc multus, necne: neque si injuriam faciat nocti, ut qui usurpet de die cibum, nocte sola adventante capiendum.*

75 *Talos poscit*] *'Talus' proprie est ossiculum quoddam pedis animalium bisulcorum. Vulgo virgunculæ arietinis cum sphaerula lusiunt, sed nulla compunctis nota. Hic est ossiculum quatuor lateribus detritum, ut*

sunt taxilli nostri, quos vernacule vocamus dez, nisi quod duo coalescant in unum, et in utraque parte extrema vacent punctis. In uno latere punctum unum est, quod vocatur 'Canis,' seu 'Canicula.' Hæc 'damnosa Canicula' dicitur a Persio; quia qui jactaverat, converso in caniculam talo, nummum unum sine lucro deponebat, seu addebat pignori victoriæ e ludo. Ejus oppositum latus septena puncta continet, et 'Venus' seu 'Cous' dicebatur. Conversus in eam partem talus jus dabat in nummos sex sortis lusorii, et in damna caniculæ. Ternarius 'Chius,' et quaternarius 'Senio;' quia lucri nummos quatuor hic, ille tres tribuebat.

PH. Meosne amores? CU. tace parumper: jacit voltorios quatuor.

Talos arripio, invoco aliam meam nutricem Herculem.

Jacto basilicum: propino magnum poculum: ille ebibit: 80

Caput deponit: condormiscit: ego ei subduco annulum.

Deduco pedes de lecto clam, ne miles sentiat.

Rogant me servi, quo eam? me dico ire, quo saturi solent.

Ostium ubi conspexi, exinde me illico protinam dedi.

PH. Laudo. CU. laudato, quando illud quod cupis, effecero. 85

Eamus nunc intro, ut tabellas consignemus. PH. num moror?

lum deponit: invocat Planesium. PH. Meamne amicam? CUR. Sile tantisper: jacit quatuor vultorios: sumo talos: invoco meam aliam nutricem Herculem. Jacto basilicum: misceo victo militi magnum poculum: miles siccit, cubat, indormiscit. Ego ei surripio sigillum: detraho pedes clam de strato, ne miles sentiat. Petunt a me servi, quo vadam? Dico me ire quo bene pransi consueverunt. Ubi vidi januam, ego inde me dedi in fugam protinus illico. PH. Laudo. CUR. Laudabis quando prastitero id quod optas. Eamus jam intro, ut obsignemus tabulas. PH. Num

M. H. G. al. opposuit; Pl. 1. apposit. — 78 Lgg. vultorios; C. voltorios. — 79 Lgg. nutricem Herculeam; Pl. 6. nutricem hercle; al. ap. Par. nutricem Cerem, pro Cererem; al. nutricem Hærem. — 80 Jactobasilicum Pl. 1. 3. Jacto pasiliscum C. Jacto basilicum Hl. 1. B. 1. Pl. 2. 4. 6. — 81 B. 1. quom dormiscit; Hl. 1. cum dormiscit. — 83 Rogitant G. et Both. ego dico me ire Hl. 1. B. 1. et quinque Pl. ego me dico ire M. et Both. dico me ire C. — 84 B. 1. exiit me; Hl. 1. exivi me. — 85 C. et quinque Pl. effecero; al. ap. Pareum, exefecero. — 86 Pl. 2. 3. C. tabulas; Pl. 1. 4. 6. tabellus. Pl. quinque, Hl. 1. B. 1.

NOTÆ

‘Dexter Senio’ dicitur a Persio, quia faustissimus erat post Venerem numerus.

78 Jacit voltorios quatuor] ‘Vulturius’ idem est cum ‘Cane.’ Jactus infaustus sic dictus, quod canis instar et vulturis voret substantiam ludo deditorum.

79 Nutricem Herculem] Moris erat, ut alibi notavimus, ut qui talos jacerent, Denm aliquem invocarent, ut jactus esset felix. Sic milites Martem, amatores Venerem aut amicam. Parasiti invocabant Herculem, quia Herculi decimas offerebant, e quibus

epulum præbebatur tenuioribus civibus, in quibus erant parasiti. Alii nutricem herem. Festus: ‘Herem Martiam antiqui accepta hæreditate colebant, quæ a nomine appellabatur hæredum, et esse una ex Martis comitibus putabatur.’

80 Jacto basilicum [basiliscum] ‘Basiliscus’ jactus idem est qui ‘Venerius,’ quando videlicet facies nulla jactorum talorum quatuor conveniret.

83 Quo saturi solent] Honestè dictum, pro ad exoneramdam, seu alvum, seu vesicam.

84 Protinam] Protinus.

CUR. Atque aliquid prius obtrudamus, pernam, sumen, glandium :

Hæc sunt ventri stabilimenta, panem et assa bubula,
Poculum grande : aula magna : ut satis consilia suppetant.
Tute tabellas consignato : hic ministrabit : ego edam. 90
Dicam quemadmodum conscribas : sequere me hac intro.

PH. sequor.

retineo? CUR. Atque voremus antea quippiam, pernam, sumen, glandium. Hæc sunt ventris stabilimenta, panis et assa bubula, grande poculum : olla capacissima : ut non desint consilia. Tu consigna literas : hic mihi serviet : ego comedam : docebo quomodo scribas. Sequere me hac intro. PH. Sequor.

////////

non moror ; C. et Lgg. num moror.—87 Nonnulli ex Festo emend. prius obstrudamus ; C. et quinque Pll. prius obtrudamus.—88 B. 1. Hl. 1. a m. sec. Mm. Med. 2. Arg. 3. Junt. pane ; Ald. panis ; C. et quinque Pll. panem.—90 Tu tabellas Lgg. Hl. 1. Tute tabulas C. Tute tabellas C. a m. sec. et Pll. quinque ; Tu Tabulas Ven. 6. Tu consignato tabellas Both. hic mihi Camer. et Pareus ; sed illud mihi deest in C. Pll. quinque, Hl. 1. B. 1.

NOTE

88 *Stabilimenta*] Id est, fundamenta. Horatius : ‘ Deficient inopem venæ te, ni cibus, atque Iugens accedat stomacho fultura ruenti.’

Panem] Veteres ‘ pane’ neutrum, et ‘ panis’ efferebant. Nonius : ‘ Panis consuetudine masculino genere dicitur, neutro Plautus Curculione.’

ACTUS TERTIUS.*

LYCO, CURCULIO, LENO.

LY. BEATUS videor : subdixi ratiunculam,
Quantum æris mihi sit, quantumque alieni siet.
Dives sum, si non reddo eis, quibus debeo :
Si reddo illis, quibus debeo, plus alieni est.

LY. *Mihi videor felix : subdixi rationes quantum habeam pecuniæ, quantumque sit alieni.* Dives sum, si non restituo iis quibus debeo : si restituo illis quibus

////////

* ‘ Censent nonnulli in hoc Actu plures Scenas desiderari : sed consensus omnium Mss. refragatur.’ Pareus.—2 Lgg. alieni est ; al. ap. Pareum, alieni

NOTE

1 *Beatus*] Dives.

enim est quod nos aliis debemus : æs

2 *Æris mihi*] Ulpianus : ‘ Æs ali-

sum est quod nobis alii debent.’

Verum, hercle, vero cum belle recogito, 5
 Si magis me instabunt, ad prætorem sufferam.
 Habent hunc morem plerique argentarii,
 Ut alius alium poscant, reddant nemini:
 Pugnis rem solvant, si quis poscat clarius.
 Qui homo mature quæsivit pecuniam, 10
 Nisi eam mature parsit, mature esurit.
 Cupio aliquem emere puerum, qui usurarius
 Nunc mihi quærat: usus est pecunia.
 Cu. Nil tu me saturum monueris: memini et scio.
 Ego hoc effectum lepide tibi tradam: tace. 15
 Edepol næ ego hic me intus explevi probe,
 Et quidem reliqui in ventre cellæ uni locum,
 Ubi reliquiarum reliquias recondere.

debeo, plus alieni æris est. Verum enimvero quando serio mecum reputo, si me urgebunt, patiar potius ad prætorem trahi. Compluribus trapezitis mos est ut mutuo accipiant alius ab alio, reddunt nemini: Solvant controversiam pugnis, si quis petat altiori voce. Qui cito comparavit argentum, nisi eo parce utatur cito, cito esurit. Statui emere quempiam puerum usurarium: opus est mihi et pecunia. Cur. Ne tu adhorteris me bene cœnatum: memini et scio. Ego tibi præstabo lepide hoc officium. Sile. Per ædem Pollucis ego me egregie explevi in his ædibus. Et quidem servavi in ventre unam cellam in qua reponerem reliquias reliquiarum. Quis

////////

inest; Hl. 1. B. 1. C. et quinque Pll. alieni siet.—4 Ven. 6. Junt. Gryph. alieni'st; Lgg. C. Pll. quinque, Hl. 1. B. 1. alieni est.—5 Verum hercle vero viros convellere cogito Both. V. h. non convellere cogito B. 1. V. h. enimvero convellere cogito H. 1. Pl. 3. V. h. enim non convellere cogito H. convellere cogito Pll. 1. 2. 4. 6. compellere cogito edd. quædam vett. cum velle recogito Lgg. V. h. vero convellere illis cogito Ven. 6. cum vere recogito Donza; vero cum belle recogito est ex emend. Gulielmi.—6 Si magis mi al. ap. Parenm; Si n. me C. et quinque Pll.—7 Voc. plerique est in litura in Hl. 1.—9 Pll. quinque a m. pr. rem soleant. Mox, Pll. 1. 3. 4. 6. Hl. 1. B. 1. et Lamb. poscat durius; Lgg. C. poscat clarius. Pl. 2. destituitur tam voce clarius, quam durius.—11 Nisi cæ Lamb. parsat C.—12 Pll. quinque usurariis; correctum tamen in nonnullis.—17 Et deest in Pl. 2. Et equidem C. et Pll. 3. 4. 6. Et quidem

NOTÆ

6 *Me instabunt*] Urgebunt.

10 *Qui homo*] Una hæc est sententia Plantina, quam præter ceteras habebat in ore pater ille populi Ludovici XII. Francorum rex. Quæ quanquam videtur esse hominis in resna, sen tuenda, seu etiam augenda inprimis diligentis et attentis; tamen nullus unquam extitit princeps tam

magnificus. Vel hoc uno intelliget Serenissimus Delphinus manus regias non abhorrnisse a contrectatione hujus nostri molitoris.

11 *Eam parsit* [*parcit*] Pro *ei* *parcit*.

12 *Puerum, qui usurarius*] Puer, quo sen utatur, sen abutatur ad certum tempus, ut in *Amphitryone* uxorem usurariam dixit.

Quis hic est, qui operto capite Æsculapium
 Salutat? attat! quem quærebam: sequere me: 20
 Simulabo quasi non noverim: heus tu! te volo.
 LY. Unocule, salve. CU. quæso, deridesne me?
 LY. De Coclitum prosapia te esse arbitror:
 Nam ii sunt unoculi. CU. catapultæ hoc ictum est mihi
 Apud Sicyonem. LY. nam quid id refert mea, 25
 An aula quassa cum cinere effossus siet?
 CU. Superstitiosus hic quidem est: vera prædicat:
 Nam illæc catapultæ ad me crebro commeant.
 Adolescens, ob rempublicam hoc intus mihi
 Quod insigne habeo, quæso, ne me incomities. 30
 LY. Licetne inforare, si incomitari non licet?
 CU. Non inforabis me quidem: nec mihi placet
 Tuum profecto nec forum, nec comitium.

est ille qui veneratur Æsculapium capite obvelato? Atat! is est quem quærebam: sequere me: fingam me minime nosse. Adesdum: te volo alloqui. LY. Ave, o Cocles! CUR. Amabo, ludificarisne? LY. De genere Coclitum te natum puto: nam illi sunt unius oculi. CUR. Id mihi inflictum est tormento apud Sicyonem. LY. Quid mea interest, an sit ereptus cum cinere olla comminuta? CUR. Profecto hic divinat, vera renuntiat: etenim istæ catapultæ vibrantur frequenter in me. Obsecro, adolescens, ne me voces in comitium, et vituperes, quoniam illam notam insignem gero quam accepi pro republica. LY. Licetne vocare in forum, si non licet vocare in comitium? CUR. Non me vocabis in forum, neque tuum forum et tuum comitium placet. Verum si potes indicare hunc quem quæro, me afficies

~~~~~

Pl. 1.—19 *Esculapium* C.—20 Ven. 6. *atat pol quem*. Verba *sequere me* desunt in Lgg.—22 *Unioculi* Lgg. *Une oculo* C. et quinque Pl.—23 *De cœlitum* B. 1. *pro sapia* Hl. 1. *prosapia* C. *prosapia* Pl. quinque.—24 *Nam hi sunt* Hl. 1. C. Pl. quinque, Ven. 6. Junt. Gryph. *jectum est mihi* C.—25 *Apud Sycionem* C.—26 *An aula qua sa* C. a m. pr.—27 *Suspiciosus* Hl. 1.—28 *Nam illæce* edd. quædam vett. *Nam illæc* Lgg. C. Pl. quinque, Hl. 1. B. 1. Ven. 1. Bon. Ven. 2. 6. Junt. Gryph.—29 *Al. ap. Pareum, hoc incussum est mihi*. Pronomen *mihi* deest in Lgg. *hoc intus mihi* C. quinque Pl. Hl. 1. B. 1. Ven. 6. Junt.—31 *Licetne informare* Hl. 1.—32 Hl. 1. B. 1. C. Pl. quinque, *nec mihi placens*.

NOTÆ

23 *De Coclitum prosapia*] Horatius, revera Cocles, propter virtutem singularem, auctor fuit prosapiæ clarissimæ apud Romanos, de qua qui nascerentur, etiam cum binis oculis, nihilominus Coclites appellabantur. Varro: 'Cocles quasi ocles, qui unum haberet oculum.' Plinius: 'Qui altero lumine orbi nascerentur,

coclitæ vocabantur: qui parvis ntris-que, ocellæ sive ocelli.'

30 *Incomities*] Id est, 'ad comitia vocare.' Festus: 'Incomitari significat, tale convitium facere, pro quo necesse sit in comitium, hoc est, in conventum venire.'

32 *Inforabis*] Ad forum vocabis.

Sed hunc, quem quæro, commonstrare si potes,
 Inibis a me solidam et grandem gratiam : 35
 Lyconem quæro trapezitam. LY. dic mihi
 Quid eum nunc quæris? aut cujatis? CU. eloquar.
 Ab Therapontigono Platagidoro milite.
 LY. Novi edepol nomen : nam mihi istoc nomine,
 Dum scribo, explevi totas ceras quatuor. 40
 Sed quid Lyconem quæris? CU. mandatum 'st mihi,
 Ut has tabellas ad eum ferrem. LY. quis tu homo es?
 CU. Libertus illius, quem omnis Summanum vocant.
 LY. Summane, salve : qui Summanus? fac sciam.
 CU. Quia vestimenta, ubi obdormivi ebrius, 45
 Summano : ob eam rem me omnes Summanum vocant.
 LY. Alibi te meliust quærere hospitium tibi :
 Apud me profecto nihil est Summano loci :
 Sed istum, quem quæris, ego sum. CU. quæso, tune is es
 Lyco trapezita? LY. ego sum. CU. multam me tibi 50
 Salutem jussit Therapontigonus dicere,
 Et has tabellas dare me jussit. LY. mihin'? CU. ita.
 Cape, signum nosce : nostin'? LY. quid ni noverim?

magno et insigni beneficio: quæro Lyconem argentarium. LY. Aperi mihi quare eum quæris jam? aut cujus es? CUR. Aperiam. Venio ab milite Therapontigono Platagidoro. LY. Per ædem Pollucis novi hoc nomen: nam dum scribo, explevi hoc nomine quatuor paginas integras. Verum quare quæris Lyconem? CUR. Mihi imperatum est, ut ad eum deferrem has literas. LY. Quis es tu? CUR. Libertus illius, quem cuncti appellant Summanum. LY. Salve, Summane. Qui? Summanus? fac noscam. CUR. Quoniam quando obdormivi temulentus alicubi, rapio vestimenta eorum quibuscum dormivi, sicut Summanus: idcirco cuncti me appellant Summanum. LY. Præstat te parare domicilium alibi. Sane non est locus pro Summano: sed ego sum iste quem quæris. CUR. Esne tu ille Lyco nummularius? LY. Ego sum. CUR. Therapontigonus mihi mandavit ut tibi dicam salutem, et imperavit me dare has literas. LY. Mihine? CUR. Ita: accipe, agnosce sigillum. Agnoscisne? LY. Cur non noverim? in quo miles clypeatus dissecat ense

////////

—33 Al. ap. Pareum, neque forum.—36 Lgg. trapezetam.—41 C. mandatu'st mihi; Pll. quinque, mandatum est.—42 C. ad eum ferret; Pll. quinque, ad eum ferrem.—43 Ven. 6. Junt. quem omnes; al. vett. quem homines; C. et quinque Pll. quem omnes.—44 Hl. 1. B. 1. quid summanus. Lgg. face sciam.—45 Qui vestimenta B. 1. ubi obdormivit ebrius Scal. ubi obdormivi ebrius C. Pll. quinque, Hl. 1. B. 1. Lgg.—50 Lgg. trapezeta.—51 B. 1. ore dicere.—53 B. 1.

NOTÆ

43 *Summanum*] *Summus manium* tonis more.' 'Submanare' est 'sub
 Deus Pluto. Unde 'summanare' est manes ducere.' Videtur hic jocum
 'rapere.' 'Summani,' id est, 'Plu- captare ex allusione 'manus.'

Clypeatus elephantum ubi machæra dissicit.

Cu. Quod istic scriptum est, id te orare jusserat, 55

Profecto ut faceres, suam si velles gratiam.

LY. Concede, inspiciam quid sit scriptum. Cu. maxime,
Tuo arbitrato, dum auferam abs te id quod peto.

LY. Miles Lyconi in Epidauro hospiti suo
Therapontigonus Platagidorus plurimam 60

Salutem dicit. Cu. meus hic est, hamum vorat.

LY. Tecum oro, et quæso, qui has tabellas afferet

Tibi, ut ei detur, quam istic emi virginem,
Quod te præsentem istic egi, teque interprete,
Et aurum, et vestem: jam scis, ut convenerit. 65

Argentum des lenoni: huic des virginem.

Ubi ipse? cur non venit? Cu. ego dicam tibi:

Quia nudius quartus, venimus in Cariam

Ex India: ibi nunc statuam vult dare auream

Solidam faciundam ex auro Philippeo, quæ siet 70

Septempedalis: factis monumentum suis.

LY. Quamobrem istuc? Cu. dicam: quia enim Persas,
Paphlagonas,

Synopeas, Arabas, Caras, Cretanos, Syros,

elephantem. CUR. Iste mandaverat a te rogare ut faceres quod est scriptum istic, si velles esse ejus amicus. LY. Concede, videbo quid sit scriptum. CUR. Maxime, ut voles, dummodo consequar abs te id quod postulo. LY. Miles Therapontigonus Platagidorus dicit plurimam salutem Lyconi suo hospiti in Epidauro. CUR. Hic est meus, deglutit hamum. LY. Rogo te, et obtestor, ut detur ei qui tibi afferet has literas, ea virgo quam emi hic, quod feci istic te præsentem et te adiutore, ut detur etiam aurum et vestis. Scis jam ut convenerit: da pecuniam lenoni: da illi virginem. Ubi est ipse? quare non venit? CUR. Ego tibi operiam. Quoniam a tribus diebus venimus in Cariam ex India, ubi vult dare nunc statuam auream solidam fundendam ex auro Philippeo, quæ sit septempedalis, ut sit monumentum suorum præclare factorum. LY. Quare istud? CUR. Dicam. Quia ipse Persas, Paphlagonas, Synopeas, Arabes, Caras, Cretanos, Syros, Rhodiam

//////////

nostin' nostra.—54 Hl. 1. B. 1. tibi machæra diligit; Lgg. ubi m. descicit; C. ubi machera dessicit; Pll. 1. 2. 6. ubi m. dissicit.—56 Perfectum conj. Brantius.—58 C. dum adferam; unde Pareus conj. dum abferam, i. e. auferam, uti legitur in Hl. 1. B. 1. et quinque Pll.—61 Ven. 6. cumcum hic est.—67 Hl. 1. ego dicam tibi hodie.—73 Sinopas Hl. 1. B. 1. C. et quinque Pll. Synopas Lgg.

NOTE

54 Dissicit] Dissecat, antique dic- a 'cum' et 'do, das;' non 'condo, tum, ut in usu est 'condo, condis,' condas.'

Rhodium atque Lyciam, Perediam et Perbibesiam,
 Centauromachiam, et Classiam Unomaminiam, 75
 Libyamque oram omnem Conterebromiam,
 Dimidiam partem nationum usque omnium
 Subegit solus intra viginti dies.

LY. Vah! CU. quid mirare? LY. quia enim in cavea si
 forent

Conclusi, itidem uti pulli gallinacei, 80

Ita non potuere uno anno circumirier.

Credo, hercle, te esse ab illo: nam ita nugas blatis.

CU. Immo etiam porro, si vis, dicam. LY. nihil moror:

Sequere hac; te absolvam, qua advenisti gratia.

Atque eccum video. Leno, salve. LE. Di te ament. 85

LY. Quid hoc, quod ad te venio? LE. dicas quid velis.

LY. Argentum accipias, cum illo mittas virginem.

LE. Quid, quod juratus sum? LY. quid id refert tua,

Dum argentum accipias? LE. qui monet, quasi ad-
 juvat.

atque Lyciam, Perediam et Perbibesiam, Centauromachiam, et Classiam Unomaminiam, Libyamque, et oram omnem Conterebromiam, dimidiam partem nationum usque omnium subegit solus intra viginti dies. LY. Vah! CU. Quid admiraris? LY. Quia si essent inclusi in cavea, ut pulli gallinacei, non possent ita circumiri uno anno. Credo per Herculem te pertinere ad illum, adeo deblateras nugas. CU. Immo adhuc plura dicam, si placet. LY. Non curo ista: sequere hac: exequar ea propter quæ advenisti: et ecce eum video. Salve, leno. LE. Dii te ament. LY. Scisne quare ad te venio? LE. Dic quid velis. LY. Accipe argentum, mitte virginem cum illo. LE. Quid, quod juravi traditurum virginem Phædromo? LY. Quid tua interest, dummodo accipias pecuniam? LE. Qui mo-

Arabes Hl. 1. B. C. et quinque Pll. *Arabos* margo ed. Gronov.—74 *Rhodia* C. *Rhodium* quinque Pll. et *perheliam* Hl. 1. B. 1. *Perrehdiam et perheblesiam* C. *rediam et Perheliam* Pl. 6. *Perhediam et Perheliam* Pll. 1. 2. 3. *Perediam* Pl. 4. *Prediam et Bibesiam* Ven. 6.—75 Pl. 4. et *classen unomanniam*.—76 *Contenobromion* C. *cum terebromia* Pl. 3. et Pl. 4. a m. pr. *cum terrebromia* Pl. 6. *Contenebromiam* Lgg. *Conterebromiam* Pll. 1. 2. et Pl. 4. a m. sec.—78 C. *solus intereu*.—80 C. et quinque Pll. *ut pulli*.—82 *Gnil. te esse ab illo jam: ita enim nugas, &c.* C. quinque Pll. Hl. 1. B. 1. alii codd. *nam ita*; Lgg. *illo: ita nugas blattis*; Hl. 1. *blattis*.—84 C. *ted absolvam*. Lgg. *qua venisti*.—90 Hl.

NOTÆ

74 *Perediam et Perbibesiam, ...* vino feracem, aut Baccho sacram, qui *Conterebromiam*] Fictæ sunt a poëta voces. Duæ primæ faciles, ultima ab assiduitate bibendi dicitur 'bromia trita et contrita regio.' Per 'bromiam' intelligit, aut regionem

'Bromius' appellatur. Festus: 'Perediam et Perbibesiam Plantus quando dixit, intelligi voluit cupiditatem edendi et bibendi.'

Sequimini. CU. Leno, cave in te sit mihi mora.

90

net, quasi adjuvat. Sequimini. CUR. Cave, leno, ne me retardes.

////////

1. *siet morari mihi* ; B. 1. Pl. 1. 2. 4. 6. *sit morari mihi* ; C. *mora mihi*. Voces, *sit mihi mora*, desunt in Pl. 3.

ACTUS QUARTI SCENA PRIMA.

CHORAGUS.*

EDEPOL nugatorem lepidum lepide hunc nactu'st Phædromus.

Halophantam an sycophantam hunc magis esse dicam nescio.

Ornamenta, quæ locavi, metuo ut possim recipere :

Quanquam cum istoc mihi negoti nihil est : ipsi Phædromo Credidi ; tamen asservabo : sed dum hic egreditur foras, 5
Commonstrabo, quo in quemque hominem facile inveniatis loco,

CHOR. *Per ædem Pollucis Phædromus invenit pulchre hunc nugatorem festivum. Nescio utrum halophantam an sycophantam appellem. Vereor ne non possim recipere ornamenta quæ locavi, quamvis nihil mihi est rei cum illo. Credidi Phædromo ipsi : tamen custodiam. Verum intereadum hic prodit foras, iudicabo in quo loco reperiat is quemvis hominem, ne laboret plus justo, si velit convenire quempiam vel*

////////

2 *Kalophantam* Pl. 1. 2. 3. 6. et C. a m. sec. *Kalophantem* C. a m. pr. *Olophantam* pro var. lect. in Pl. 1. *Halophantam* Pl. 4. a m. pr. *Halophantam* Gro-nov. *Alopantam* al. ex Festo. *Hunc halophantam an sycophantam esse magis* Lambin. *hunc magis hoc esse* Hl. 1. B. 1. *hunc magis dicam nescio*, omisso τῷ esse, Ven. 6. *Junt. hoc magis hunc esse* Pl. 4. *magis esse dicam* C. Pl. 1. 2. 3. 6.—3 Pl. 1. 2. 3. 4. 6. C. Hl. 1. B. 1. et Lgg. *metuo haud possim*.—5 Pl. 1. 4. 6. *regreditur* ; C. *egreditur*.—6 Voc. *facile deest* in Hl. 1. 2. B. 1. Ven. 1. 6.

NOTÆ

* *Choragus*] *Choragus*, ut Græcum sonat, est qui ducit chorum. Chorus autem est id quod aut dicitur aut canitur inter duos actus. Est et qui e re sua chorum conducit, seu scenam exhilarat choro conductis histrionibus. Hic choragns est, qui locat ornamenta scenica histrionibus.

2 *Halophantam*] Festus legit *Hala-*

pantam : ‘*Halapanta* significat omnia mentientem ; ἀπὸ τῆς ἁλῆς, id est, πλάνης, et ἅπαντα.’ Sed visum est aliis melius *Halophantam*, παρὰ τὴν ἁλα, quo notet *impostorem marinum* ; sicut per *sycophantam*, παρὰ τὸ σῦκον, urbanum. Jamjam enim Curculio reversus mari ex Caria.

Ne nimio opere sumat operam, si quem conventum velit,
 Vel vitiosum, vel sine vitio: vel probum, vel improbum.
 Qui perjurum convenire volt hominem, mitto in comitium.
 Qui mendacem et gloriosum, apud Cloacinæ sacrum. 10
 Ditis, damnosos maritos sub basilica quærito.
 Ibidem erunt scorta exoletæ, quique stipulari solent:
 Symbolarum collatores apud forum piscarium:
 In foro infimo boni homines, atque dites ambulant:
 In medio propter canalem, ibi ostentatores meri: 15
 Confidentes, garrulique, et malevoli supra lacum.
 Qui alteri de nihilo audacter dicunt contumeliam,
 Et qui ipsi sat habent, quod in se possit vere dicier.
 Sub veteribus, ibi sunt qui dant, quique accipiunt fœnore.
 Pone ædem Castoris, ibi sunt, subito quibus credas male:
 In Tusco vico, ibi sunt homines, qui ipsi sese venditant:
 In Velabro vel pistorem, vel lanium, vel aruspicem, 22
 Vel qui ipsi vortant, vel, qui alii subvorsentur, præbeant.

vitiosum vel sine vitio, vel bonum vel malum. Qui vult adire hominem perjurum, mitto in comitium: qui mendacem et superbum, apud fanum Cloacinæ: quæro sub basilica maritos dites profusos. Erunt ibidem meretrices exoletæ, et qui solent facere stipulationes: qui conserunt symbolas apud forum piscium: boni homines et dites expatiantur in foro imo: in medio, juxta canalem, sunt in eo loco ostentatores meri, confidentes, garruli, et malevoli supra lacum. Qui inferunt aliis contumeliam de nihilo, et qui ipsi habent satis quod possit dici vere in se. Sub veteribus tabernis sunt qui dant et recipiunt fœnore. Pone ædem Castoris sunt quibus tu male des pecuniam extemplo. Homines qui sese vendunt ipsi, sunt in vico Tusco: ii qui vel fraudant ipsi pistorem, vel lanium, vel aruspicem, vel qui adjuvant alios in iisdem

Bon. Junt.—9 Al. ap. Pareum, *ito in comitium*.—10 B. 1. *apud clonie sacrum*.—12 Lgg. *extipulari*; C. quinque Pl. Hl. 1. B. 1. *stipulari*.—16 *Confidentes* C.—18 Hl. 1. B. 1. *quid ipsis possit*; Lgg. C. Pl. 4. 6. *quod in se possit*; Pl. 3. *quod ipse possit*; Pl. 2. *quod ipse possit*; Pl. 1. *quod ipsi possit*.—20 Gruter. delet *ædem*.—23 Hl. 1. a m. sec. *ut subvorsentur*; C. et quinque Pl. *vel qui alii subversentur*; Ald. Junt. *subversandos*; al. ap. Pareum, *subvertendos*.—

NOTÆ

9 Comitium] Locus habendis comitiis designatus.

10 Cloacinæ sacrum] Primi Romani cum in cloaca reperissent effigiem, quam esse numinis arbitrabantur, ei eodem loci aram struxerunt, et Cloacinam appellarunt.

11 Sub basilica] Unde subbasilicani, basilicanus, basilicarius.

12 Exoletæ] Festus: 'Exoletus qui olescere, id est, crescere desiit.'

15 Canalem] Festus: 'Canalicolæ forenses homines pauperes, dicti quod circa canalem fori consisterent.'

23 Vortant] Id est, versuram faciunt; id est, æs alienum, contracto ære alieno, alio dissolvunt.

Ditis, damnosos maritos apud Leucadium Oppiam.
Sed interim fores crepuere : linguæ moderandum est
mihi. 25

fraudandis, in Velabro. Apud Leucadium libertam Oppiorum sunt mariti divites prodigi. Sed interea fores crepuere. Parcendum est linguæ.

24 Hunc vs. pro gloss. habet Pareus. Extat tamen in codd. C. Hl. 1. B. et quinque Pll. *Operiam* Pl. 1. a m. pr. et Pl. 2. *namque apud Lecadium Opium* Pl. 6. *Oppiam* in C. et reliquis Pll. item in Pl. 1. a m. sec.

NOTÆ

24 *Leucadium Oppiam*] Intelligit quas erat statio maritis malis. forsitan ædes Oppii cujusdam, ad

ACTUS QUARTI SCENA SECUNDA.

CURCULIO, CAPPADOX, LYGO.

CU. I TU præ, virgo : non queo, quod pone me est, servare.
Et aurum, et vestem omnem suam esse aiebat, quicquid
hæc haberet.

CA. Nemo it inficias. CU. attamen meliusculum est monere.

LY. Memento promisisse te, si quisquam hanc liberali
Causa manu assereret, mihi omne argentum redditum
iri, 5

Minas triginta. CA. meminero : de istoc quietus esto ;

CUR. *Proficiscere tu ante, o virgo! nequeo observare quod est pone me. Dicebat miles et aurum et omnes ejus vestes, et quæcumque illa possideret, ad se pertinere. CA. Nemo negat. CUR. Veruntamen est melius admonere. LY. Recordare te esse pollicitum, si aliquis illam in libertatem assereret, mihi reddendam omnem pecuniam, videlicet triginta minas. CA. Recordabor : esto quietus de hoc ; et*

1 *Prodi virgo* C. *Prode virgo* ab al. m. a tertia vero manu, *Ei tu præ virgo* ; particula *præ* deest in quinque Pll. *Ei tu prode virgo* cod. Camer. in marg. ed. Gronov. *nequeo* Lgg.—2 C. ap. Pareum, *cuique hæc haberet* ; Camer. in marg. ed. Gronov. *cuiquam* ; et sic Lgg. *quicquid hic haberet* Pll. 2. 3. 4. 6. *quicquid hæc haberet* Pl. 1. Hl. 1. B. 1. esse deest in quibusdam edd. ante Pareum ; extat vero in C. Pll. quinque, Hl. 1. B. 1.—5 *Causam* Hl. 1. B. 1. *reditum firi* C. et Pl. 1. *argentum firi*, exclusa voce *reditum*, Pl. 2. *reditum fieri* Pll. 3. 4. *reditum fieri* Pl. 6. *firi redditum* Lgg.—6 Mss. Camer. in marg.

Et nunc idem dico. CU. et commeminissee ego hæc volam te.

CA. Memini, et mancipio tibi dabo. CU. egon' ab lenone quicquam

Mancipio accipiam? quibus sui nihil est, nisi una lingua, Qui abjurant, si quid creditum est: alienos mancupatis, 10 Alienos manumittitis, alienisque imperatis;

Nec vobis auctor ullus est, nec vosmet estis ulli.

Item genus est lenonium inter homines, meo quidem animo, Ut muscæ, culices, pedesque, pulicesque,

Odio et malo et molestiæ: bono usui estis nulli. 15

Nec vobiscum quisquam in foro frugi consistere audet.

Qui constitit, culpant eum, conspuitur, vituperatur:

Eum rem fidemque perdere, tametsi nihil fecit, aiunt.

LY. Edepol lenones, meo animo, novisti, lusce, lepide.

CU. Eodem, hercle, vos pono et paro: parissumi estis iibus. 20

nunc dico idem. CUR. Et ego volam te recordari hujus rei. CA. Recordor, et tibi dabo quasi de mea re. CUR. Accipiamne ego quicquam a lenone, quasi sit id ejus? qui nihil habent nisi linguam, qua negant perjurio, si est creditum aliquid. Capitis manu alienos, mittitis manu alienos, dominamini in alienos; et nullus est qui vobis vendat rem suo periculo, nec vosmet venditis ulli vestro periculo. Lenones sunt inter homines, meo quidem judicio, veluti muscæ, et culices, et pediculi, et pulices. Estis odio, et molestiæ, et incommodo, nulli bono usui, nec quisquam frugi audet versari vobiscum in foro: qui constitit vobiscum, culpatur, conspuitur, vituperatur: dicunt eum amittere rem et fidem, etiamsi agit nihil. LY. Per eadem Pollucis lenones novisti meo animo, lusce, festive. CUR. Per Herculem, vos pono et refero in eundem numerum. Vos estis simillimi iis. Ii certe venales sunt in

~~~~~

ed. Gronov. meminero de istoc, quietus esto.—7 Quidam codd. ap. Pareum, ego hoc; pronomen ego deest in aliis.—8 Edd. quædam vett. egon ut ab lenone; Lgg. egone ab lenone.—9 M. occipiam C. Pl. 3. 4. 6. M. accipiam Pl. 1. 2.—10 Quid a. si quid Pl. quinque; Qui a. si qui C. et Lgg.—12 Nec vobis adactor Hl. 1. a m. pr. ullu'st C. nec v. lestis Pareus et al. vett. nec v. estis C. quinque Pl. Hl. 1. et B. 1.—14 Ut muscæque edd. quædam vett. Ut muscæ, culices Lgg. Hl. 1. B. 1. C. et quinque Pl.—16 Nec quisquam vobiscum Hl. 1.—17 C. a m. pr. et quinque Pl. conspicitur; C. a m. sec. conspuitur.—20 C. Pl. 2. 3. 4. Lgg. B. 1. hibus; et sic legit Priscian. iibus Hl. 1. Pl.

NOTÆ

8 Mancipio dabo] 'Mancipio dare' alicui, est ita dare, ut quod erat antea dantis, deinde fiat accipientis, et evictionis periculum in se recipere: vendre avec garantie.

10 Abjurant] Abjurant est, rem ali-

enam perjurio negare. Virgil, 'abjuratæque rapinæ.'

12 Auctor ullus est] Auctoris est rem periculo suo vendere, vendre avec garantie.

20 Iibus] Id est, iis.

Hi saltem in occultis locis prostant, vos in foro ipso.
 Vos scœnore, hi male suadendo, et lustris lacerant homines.
 Rogitationes plurimas propter vos populus scivit,
 Quas vos rogatas rumpitis: aliquam reperitis rimam:
 Quasi aquam ferventem, frigidam esse, ita vos putatis
 leges. 25

LY. Tacuisse mavellem. CA. au! male meditate male
 dicax es.

CU. Indignis si male dicitur, maledictum id esse dico:
 Verum si dignis dicitur, benedictum 'st, meo quidem animo.
 Ego mancipem te nihil moror, nec lenonem alium quem-
 quam.

LYCO, nunquid vis? LY. bene vale. CU. vale. CA. heus
 tu, tibi ego dico. 30

locis absconditis, vos in foro ipso. Vos voratis homines scœnore, hi male suadendo interimunt in lustris. Populus rogavit complures leges propter vos, quas vos perfringitis rogatas, quando invenitis nonnullam rimam: vos existimatis leges ita sese habere, ut aquam modo ferventem, jam frigidam. LY. Mallem tucuisse. CA. Auh! es contumeliosior, et accedis huc meditatus ad maledicendum. CUR. Si maledicatur immeritis, existimo id esse maledictum: verum si dicitur meritis, est benedictum mea quidem mente. Ego non curo te esse prædem, nec quenquam alium lenonem. LYCO, risne aliquid? LY. Vule bene. CUR. Vale. CA. Heus tu!

1. 6. iibus Ven. 6. Junt. Gryph. et recentt.—21 His C. nnde Pareus conj. Hii, ut extat in Pl. 1. in foro ipso C.—23 Lgg. scivit populus.—25 'Hæ duæ voces, frigidam esse, extant quidem in omnibus Mss. nostris; sed planissime videntur otiosæ.' Pareus. Idem sentit Brantius. ita v. p. legem Lgg.—26 Tacuisse mallem Lgg. C. Hl. 1. B. 1. haud vel in male meditantem B. 1. Pl. 1. 4. 6. haud in male meditantem maledicaris Pl. 2. haud in male vel meditantem Hl. 1. an male meditate maledicax es C. haud in male meditantem male dicassis Ven. 6. Junt. Brix. Gryph. al. vett. Au! in male meditantem male dicax es al. ap. Lang. au male meditare Lgg.—27 Lgg. maledictum esse. Lambin. esse duco; Hl. 1. B. 1. C. et quinque Pl. esse dico.—30 Num quid me vis, omisso nomine LYCO,

NOTÆ

23 *Rogitationes*] Tribunitias leges, male dicassis. Dicassis pro dixeris. plebiscita.

25 *Quasi aquam ferventem*] Comparatio sumpta ex trivio, sed apposita. Aquam videlicet ferventem tangere nemo audet; frigidam factam nemo formidat. Leges recens latæ, formidabiles; vetustæ spernuntur.

26 *Male meditate male dicax es*] Alii et melius, *Haud in male meditantem*

29 *Mancipem te*] 'Manceps,' præses, fideijussor, caution. Pollicetur emtori se periculum præstiturum: garantie.

CU. Eloquere, quid vis? CA. quæso, ut hanc cures, bene ut sit isti.

Bene ego istam eduxi meæ domi et pudice. CU. si hujus miseret,

Ecquid das, qui bene sit? CA. malum. CU. tibi opus est hoc, qui te procures.

CA. Quid, stulta, ploras? ne time; bene, hercle, vendidi ego te.

Fac sis bonæ frugi sies: sequere istum bella belle. 35

LY. Summane, numquid nunc jam me vis? CU. vale atque salve;

Nam et operam et pecuniam benigne præbuisti.

LY. Salutem multam dicito patrono. CU. nuntiabo.

LY. Numquid vis, leno? CA. istas minas decem, qui me procurem,

Dum melius sit mihi, des. LY. dabuntur: cras peti juro. 40

CA. Quando bene gessi rem, volo hic in fano supplicare.

Nam illam minis olim decem puellam parvolam emi.

Sed eum, qui mihi illam vendidit, nunquam postilla vidi:

Periisse credo: quid id mea refert? ego argentum habeo.

Quoi homini Dei sunt propitii, lucrum ei profecto obijciunt. 45

ego tibi dico. CUR. Dic quid vis? CA. Rogo, ut cures hanc, ut sit bene isti. Ego eduxi bene et pudice istam meæ domi. CUR. Si te miseret ejus, quid das, quo sit laute? CA. Malum. CUR. Et tibi opus est hoc quo te cures melius. CA. Quid lacrymaris, insana? ne metue; ego te care vendidi, per Herculem. Du operam ut sis bonæ frugi. Sequere hunc belle. LY. Summane, mihi vis aliquid jam? CUR. Vale et salve; nam præbuisti liberaliter et operam et pecuniam. LY. Dicito patrono multam salutem. CUR. Nuntiabo. LY. Visne aliquid, leno? CA. Numera decem minas, quibus me procurem, intereadum sit melius. LY. Dabuntur: cras manda peti. CA. Quandoquidem bene gessi rem, volo sacra facere hic in templo: num emi illam puellam parvulam olim minis decem. Verum nunquam vidi postea eum qui mihi illam vendidit; credo periisse: quid mea refert! Ego habeo argentum. Dii obijciunt lucrum sine dubio ei homini, cui sunt fauentes. Nunc dabo operam rei divi.

B. 1. *Lyco, num quid me vis* Hl. 1. *ego tibi dico* Hl. 1.—31 C. et quinque Pll. *bene sit isti*; al. *ut bene sit isti*.—33 *Ecquod das quod bene* Lgg. *Ecquid das quod bene* Hl. 1. et *ut bene* in marg. *qui me procurem* al. ap. Pareum; *qui te procures* C. et quinque Pll.—35 *Fac sis bene* Hl. 1. B. 1. *bonæ* Hl. 1. in marg.—37 Hl. 1. *bene præbuisti*; et in marg. *benigne*.—39 *Num quid me vis* Hl. 1. a m. sec.—40 Al. ap. Pareum, *melius sit*; C. et quatuor Pll. *melius fit*. Pll. quinque dabunt.—43 Hl. 1. B. 1. *vendidit illam*.—44 *Perisse* Hl. 1. *quid mea refert*

Nunc rei divinæ operam dabo : certum est bene me curare.

næ. Deliberatum est me bene tractare.

G.—45 Cui h. dii Hl. 1. obiciunt quatuor Pll. C. Hl. 1. *lucrum est profecto optimum* Palm. et Lgg.—46 C. quinque Pll. et B. 1. *certum sit* ; Hl. 1. *certum scit* ; Ven. 6. Junt. Gryph. al. vett. *certu'st* ; al. *certum'st*.

ACTUS QUARTI SCENA TERTIA.

THERAPONTIGONUS, LYCO.

TH. NON ego nunc mediocri incedo iratus iracundia ;
Sed eapse illa, qua excidionem facere condidici oppidis.
Nunc nisi tu mihi propere properas dare jam triginta minas,
Quas ego apud te deposivi, vitam propera ponere.

LY. Non edepol nunc ego te mediocri macto infortunio : 5
Sed eopse illo, quo mactare soleo, quoi nihil debeo.

TH. Ne te mihi facias ferocem, aut supplicare censeas.

LY. Nec tu me quidem unquam subiges, redditum ut red-
dam tibi,

Nec daturus sum. TH. idem ego istuc quom credebam,
credidi

Te nihil esse redditurum. LY. cur nunc a me igitur petis ? 10

TH. Scire volo quoi reddidisti. LY. lusco liberto tuo,

THE. *Ego sum nunc incitatus non mediocri ira ; verum ea illa qua soleo excin-
dere urbes. Nunc nisi tu acceleras mihi numerare celeriter triginta minas, quas ego
deposui apud te, festina oppetere mortem.* LY. *Per ædem Pollucis ego macto jam
te malo non mediocri : verum eo ipso quo soleo mactare eum cui debeo nihil.* THE.
Nec te præbas mihi elatum, aut existimes me tibi futurum supplicem. LY. *Nec
unquam tu me coges ut tibi restituam jam restitutum, nec sum daturus.* THE.
Quando ego tibi credebam illud, idem credidi te redditurum esse nihil. LY. *Quare
ergo a me postulus nunc ?* THE. *Cupio nosse cui reddidisti.* LY. *Tuo liberto*

2 Lgg. *Sed eopse quo.* Pll. quinque qua excidionem ; al. ap. Pareum, *qua
excidionem* ; C. *qua excidionem*.—3 Both. legendum censet, *properas danere
triginta*.—4 C. *apud te.* C. Pll. quinque, Hl. 1. B. 1. Ven. 1. Bon. Ven. 6.
Brix. al. vett. *deposui.* Hl. 1. B. 1. *propera deponere*.—6 *Sed eapse illa qua* Hl.
1. B. 1. et quinque Pll. *eopso* C. *Sed eopso illo quo* Pll. 2. G. a m. sec. *quoi
non debeo* Hl. 1. a m. sec.—7 Ven. 6. Junt. Gryph. *hand supplicare* ; C. quin-
que Pll. Hl. 1. B. 1. *aut supplicare*.—10 Lgg. *quir nunc*.—11 *Lusco, quasi no-*

NOTÆ

1 *Iratus iracundia*] Atticismus primis Romanæ lingvæ sæculis usitatus.

Is Summanum se vocari dixit : ei reddidi,

Qui has tabellas obsignatas attulit. TH. quas tu mihi tabulas ?

Quos tu mihi luscos liberos ? quos Summanos somnias ?

Nec mihi quidem liberatus ullus est. LY. facis sapientius, 15

Quam pars latronum, liberos qui habent, et eos deserunt.

TH. Quid fecisti ? LY. quod mandasti, feci tui honoris gratia ;

Tuum qui signum ad me attulisset, nuntium ne spernerem.

TH. Stultior stulto fuisti, qui iis tabellis crederes.

LY. Quis res publica et privata geritur, nonne iis crederem ? 20

Ego abeo : tibi res soluta est recte : bellator, vale.

TH. Quid valeam ? LY. at tu ægrota, si lubet, per me, ætatem quidem.

TH. Quid ego nunc faciam ? quid refert me fecisse regibus, Ut mihi obedirent, si hic me hodie umbraticus deriserit ?

coclitis : is dixit se appellari Summanum : ei reddidi qui attulit has tabulas obsignatas. THE. Quas tabulas mihi narras ? Quos liberos coclites, quos Summanos mihi narras tu ? Equidem nullum habeo libertum. LY. Agis sapientius quam plerique milites qui habent liberos, et eos deserunt. THE. Quid fecisti ? LY. Feci quod imperasti, tui honoris causa, ne viderer aspernatus nuntium qui ad me attulisset tuum signum. THE. Fuisti amentior amentissimo, qui habuisti fidem iis tabulis. LY. Nonne habere fidem iis quibus res privata et publica administratur ? Ego proficiscor : res tibi est soluta recte. Vule, miles. THE. Quid valeam ? LY. At tu ægrota per me licet, si lubet, et totam ætatem quidem. THE. Quid agam ego nunc ? Quid prodest me adegisse reges, ut mihi obtemperarent, si hic imbellis me ludificatus fuerit hodie ?

~~~~~

men proprium, Lgg. Ven. 6. Junt.—12 Edd. quædam vett. et Both. *ei reddidi* ; C. Pll. quinque, Hl. 1. B. 1. *ei reddidi*.—13 Pronomen *mihi*, quod servant C. Hl. 1. B. 1. et quinque Pll. deest in edd. quibusdam vett. *tabellas* H. M. Ven. 1. 2. Med. Junt.—14 *Tu mihi* Lgg.—15 Ven. 6. Junt. Gryph. *libertus est ullus* ; Hl. 1. B. 1. Lgg. C. et quinque Pll. *libertus ullus est*.—16 *Quam pars latronum* Hl. 1. B. 1. C. quinque Pll. Med. 2. Ven. 1. Bon. Ven. 6. Junt. Arg. 3.—17 *Quid feci, quod* C. *Quid fecisti* quinque Pll. Hl. 1. *gratiam* C.—19 H. G. M. et Both. *qui his tabulis*.—20 Hl. 1. B. 1. *non eis* ; C. *non is*.—21 *Ego habeo tibi res solutas recte* Hl. 1. B. 1. C. et Pll. quinque, Ven. 1. Bon. Med. 2. Arg. 3. Ven. 6. Junt. Gryph.—22 Both. *Qui valeam ?* C. *si juvet per me* ; Hl. 1. Pll. 3. 6. H. *si vives per me quidem ætatem* ; B. 1. Pll. 1. 2. M. *si vivis per me quidem ætatem* ; Pl. 4. *si vivet per me quidem ætatem*.—24 C. *obædirem* ; Pll. quinque, Hl. 1. B. 1. *obedirent*. Hl. 1. a m. pr. *umbratus*.

NOTÆ

16 *Latronum*] Id est, militum.

21 *Bellator, vale*] Lyconis trapezita ad bellatorem Thierapontigonum vox risu plena, admixto contemptu.

24 *Umbraticus*] Vox et per contemptum dicta de trapezita, qui procul ab armis in umbra vivit ; miles in luce et gloria.

ACTUS QUARTI SCENA QUARTA.

CAPPADOX, THERAPONTIGONUS.

CA. QUOI homini Dii sunt propitii, ei non esse iratos puto.
Postquam rem divinam feci, venit in mentem mihi,
Ne trapezita exulatum abierit, argentum ut petam :
Ut ego potius comedim, quam ille. TH. jusseram salvare
te.

CA. Therapontigonoplatagidore, salve : salvus quom ad-
venis 5

In Epidaurum, hic hodie apud me nunquam delinges salem.

TH. Bene vocas : verum vocata res est, ut male sit tibi.

Sed quid agit meum mercimonium apud te ? CA. nihil
apud me quidem.

Ne facias testes : neque equidem debeo quicquam. TH. quid
est ?

CA. Quod fui juratus, feci. TH. reddin', an non, virgi-
nem, 10

Priusquam te huic meæ machæræ objicio, mastigia ?

CA. Vapulare ego te vehementer jubeo : ne me territes :

CA. *Non existimo Deos esse infensos ei homini cui favent. Postquam obivi rem divinam, mihi venit in animum ut petam pecuniam ab argentario : ut ego potius comedam quam ille.* THE. *Mandaveram te salvare.* CA. *Therapontigonoplatagidore, salve : quando advenis salvus in Epidaurum, non delinges salem hodie apud me.* THE. *Invitas urbane : sed es vocatus ad infortunium. Sed quid facit apud te puella quam mercatus sum ?* CA. *Puella nihil facit apud me : ne appelles testes ; neque debeo quicquam.* THE. *Quid est ?* CA. *Feci quod juravi me facturum.* THE. *Restituisme virginem, furcifer, antequam te obrunco hoc meo gladio.* CA. *Ego te jubeo pœnas dare ingentes. Ne me territes : illa est abducta : te sic exci-*

*****

1 Quoi hominum G. Pl. 2. homini deest in Pl. 4.—3 Ne trapezeta Lgg. exulatum C. a m. pr. et Pl. quinque ; exulatum C. a m. sec. ut petat B. 1. et Hl. 1. a m. pr.—4 Edd. quædam vett. jusserim ; C. quinque Pl. Hl. 1. B. 1. jusseram.—5 Therapontigone Platagidore G. M. H. et Both.—8 Sed quid agit Hl. 1. Sed quod agit B. 1. Sed quid agit C. et tres Pl. apud me quidem desunt in Lgg.—11 Pl. 3. et C. obicio. C. machera.—12 C. Pl. 4. a m. sec. Pl. 1. 6.

NOTÆ

5 *Salvus quom advenis*] Ellipsis, quo Somnius Capito refert, tum dici 'gaudeo.' *Vous soiez le bienvenu.* Formula gratulantium de amici adventu. significare, se eos negligere et non

12 *Vapulare*] Festus : 'Vapula Papyria, in proverbio antiquis fuit : de enim Papyria, id est, in Papyrium

Illa abducta est: tu auferere hinc a me, si perges mihi
Male loqui profecto: quoi ego, nisi malum, nihil debeo.

TH. Mihin' malum minitare? CA. atque edepol non minitabor, sed dabo, 15

Mihi si pergis molestus esse. TH. leno minitatur mihi?

Meaque pugnae praeliares plurimae obtritae jacent?

At ita me machæra et clypeus

Bene juvent pugnātem in acie: nisi mihi virgo redditur,

Jam ego te faciam ut hic formicæ frustillatim differant. 20

CA. At ita me volsellæ, pecten, speculum, calamistrum meum

Bene me amassint, meaque axicia, linteumque extersum;

Ut ego tua magnifica verba, neque istas tuas magnas minas

Non pluris facio, quam ancillam meam, quæ latrinam lavat.

Ego illam reddidi, qui argentum a te attulit. TH. quis is est homo? 25

piam, ut sis auferendus alienis manibus, si perges mihi esse molestus: ego non tibi debeo aliud, nisi infortunium. THE. Mihine minitaris malum? CA. Et per ædem Pollucis non modo minitabor, sed instigam, si pergis mihi esse incommodus. THE. Leno mihi minitatur, et mea certamina cruenta innumera jacent contenta? Sed machæra et clypeus ita me bene juvent decertantem in acie; nisi mihi restituitur virgo, ego te jam concedam adeo minutatim, ut formicæ te differant. CA. Sed me volsellæ, pecten, speculum, calamistrum, forfices, et linteum ad extergendum me, ita bene amaverint, ut ego non facio pluris tua magnifica verba, neque istas tuas magnas minas, quam ancillam meam quæ lavat latrinam: ego reddidi puellam ei qui attulit argentum a te. THE. Quis est is homo? CA. Dicebat sese esse Summa-

////////

jubebo; Pll. 2. 3. ridebo; Pl. 4. a m. pr. jubeo.—13 Illa abducta 'st Lgg.—14 Male eloqui Pll. 1. 2. 4. 6. C. Hl. 1. Male loqui Pl. 3.—15 Edd. quædam vett. non minitor; C. et quinque Pll. non minitabor.—17 Meæ pugnae Lgg. prælia res B. 1. Meaque pugnae et prælia, et res plurimæ Lamb.—18 Parei 1. et aliæ edd. et clypeus, et lorica, et cassida juvent.—20 Hl. 1. a m. pr. frustulatum. Forte hinc f. f. deferant: et sic conj. Seriver.—22 Sed amassint C. a m. pr. Sed me a. C. a m. sec. et quinque Pll. exicia Pll. 1. 2. 4. 6. axicia C. et Pl. 3. extersui edd. quædam vett. extersum C. et quinque Pll.—23 Hl. 1. magnas nugas.—25 Lgg. argentum attulit. Hl. 1. ad

NOTÆ

lata, fuit, ne quis in hominem liberum quicquam anderet.

17 *Pugnae praeliares*] Quibus opponuntur velitationes, *de justis combats*.

18 *At ita me machæra et clypeus*] Formula jurandi, et jurando affirmandi, usitata militibus.

21 *At ita me volsellæ*] Juramentum lenonium, ad exsibilandum militare

confictum.

22 *Axicia* [*exicia*] Forex quo secantur capilli. 'Exicare,' 'exsecare:' alii *excucia*, scopæ parvæ, *des brosses*, *des vergettes*.

24 *Latrinam*] Lavatrinam, latrinam. 'Latrina' est balneum privatum.

CA. Tuum libertum sese aiebat esse Summanum. TH. me-
um?

Attat! Curculio, hercle, verba mihi dedit, quom cogito.

Is mihi annulum surripuit. CA. perdidistin' tu annulum?

Miles pulchre centuriatus est expuncto in manipulo.

TH. Ubi nunc Curculionem inveniam? CA. in tritico fa-
cillime 30

Vel quingentos Curculiones pro uno faxo reperias.

Ego abeo: vale atque salve. TH. male vale; male sit tibi.

Quid ego faciam? maneam an abeam? siccine mihi esse
os oblitum?

Cupio dare mercedem, qui illunc, ubi sit commonstret mihi.

num, tuum libertum? THE. Meum libertum? Attat! Curculio, per Herculem, mihi dedit verba, quando ego reputo. Is mihi suffuratus est annulum. CA. Tunc perdidisti annulum? Miles centuriatus est in manipulo expuncto. THE. Ubi reperiam nunc Curculionem? CA. In tritico facillime efficiam ut invenias vel quingentos Curculiones pro uno. Ego abeo: vale, atque salve. THE. Male vale: tibi sit male. Quid faciam? Maneam an proficiscar? Siccine mihi esse illud? Cupio dare mercedem ei qui mihi indicet ubi ille sit.

////////

te attulit; B. l. ad te attulit.—26 Edd. quædam vet. cum codd. Hl. l. et B. l. C. et Pl. quinque, esse aiebat sese.—27 At curculio Hl. l. mihi verba dedit Hl. l. B. l.—28 C. subrupuit. Lgg. præbuit. CA. perdidisti in annulum.—29 Parei l. pulchre excenturiatus; C. pulchre centuriatus est; Pl. quinque, pulchre centuriatus est.—30 C. facillime.—33 Quod ego... siccine C.

NOTÆ

29 *Miles centuriatus*] In centuria scriptus et ascriptus.

Expuncto in manipulo] Centuriati milites, seu scripti, expungebantur, *on les cassait*, quando discedere a militia cogebantur. Lecti milites in tabulas et codices, quos vocabant

'pittacia,' 'breves,' 'laterculum,' 'matriculam,' referebantur. In easdem tabulas referebant nomina mortuorum, et notabant una θ . quia est initium *θάνατος*, mors. Unde et reorum fronti inurebatur θ . ut victimis justitiæ debitis.

ACTUS QUINTI SCENA PRIMA.

CURCULIO.

ANTIQUOM poëtam audiui scripsisse in tragœdia,
Mulieres duas pejores esse, quam unam: res ita est.

CUR. Accepi veterem poëtam scripsisse in tragœdia, duas mulieres esse nequiores

Verum mulierem pejorem, quam hæc amica est Phædromi,
Non vidi, neque audiui, neque pol dici, nec fingi potest
Pejor, quam hæc est : quæ ubi me habere hunc conspicata
est annulum, 5

Rogat unde habeam : quid id tu quæris ? quia mihi quæ-
sito 'st opus.

Nego me dicere : ut eum eriperet, manum arripuit mordicus.
Vix foras me abripui, atque effugi : apage istanc caniculam.

*una. Res se habet ita. Verum non vidi nequiorē mulierē hac amica Phædro-
mī; neque audiri, neque per Pollucem dici potest, nec fingi deterior hac. Stutim
atque vidit me habere hunc annulum, rogat unde habeam. Quare tu rogas id?
Quia mihi opus est quæsito, inquit Planesium: recuso aperire. Arripuit mordi-
cus manum, ut eum eriperet. Vix me proripui foras, et aufugi. Apage istam
canem!*

//////////

1 Lgg. *audiui pol.*—4 Hl. a m. sec. *neque p. d. neque fingi*; Hl. 1. a m. pr. *nec p. d. nec fingi.*—5 Hl. 1. *quam hæc est me quæ ubi hunc habere*; C. *med ha-
bere.*—8 Hl. 1. B. I. C. et quinque Pll. *arripuit.* Hl. 1. a m. sec. *atque au-
fugi.* Hl. 1. Lgg. *apage istum caniculam.*

NOTÆ

5 *Quæ ubi me habere hunc*] Hinc 8 *Caniculam*] Sic Planesium virgo
incipit ἀναγνώστους, id est, agnitio, appellatur, quæ adhibitis dentibus ut
quæ in theatri disciplina vocatur ver- canis, annulum ab Curculione extor-
naculo nostro le dénoûement. quere conata est.

=====

ACTUS QUINTI SCENA SECUNDA.

PLANESIUM, PHÆDROMUS, CURCULIO,
THERAPONTIGONUS.

PL. PHÆDROME, propera. PH. quid properem? PL.
parasitum ne amiseris.

Magna res est. PH. nulla est mihi: nam, quam habui,
absumsi celeriter.

PL. Tene. PH. quid negotii est? PL. rogita, unde is-
tunc habeat annulum:

PLA. Phædrome, accelera. PH. Quid accelerem? PLA. Ne passus fueris
abire Parasitum. Est magna res. PH. Nullam habeo: nam absumsi velocissime
omnemrem quam habui. PLA. Tene Curculionem, ne fugiat cum annulo. PH.
Quare? PLA. Roga unde habeat istum annulum: meus pater portavit istum.

//////////

2 Acidal. PL. *celeriter Tene*, &c.—3 Teneo C. et quinque Pll. *negotiūst*

Pater istum meus gestitavit. CU. at mea matertera.

PL. Mater ei utendum dederat. CU. pater tuus rursum tibi! 5

PL. Nugas garris. CU. soleo: nam propter eas vivo facilius.

Quid nunc? PL. obsecro, parentesne meos mihi prohibeas?

CU. Quid? ego sub gemman' abstrusos habeo tuam matrem et patrem?

PL. Libera ego sum nata. CU. et alii multi, qui nunc serviunt.

PL. Enimvero irascor. CU. dixi equidem tibi, unde ad me hic pervenerit. 10

Quoties dicendum est? elusi militem, inquam, in alea.

TH. Salvos sum: ecomm, quem quærebam: quid agis, bone vir? CU. audio.

Si vis tribus bolis, vel in chlamydem. TH. quin tu is in malam crucem

Cum boletis, cum bulbis: redde etiam argentum, aut virginem.

CUR. *Sed per Pollucem soror meae matris.* PLA. *Mater ei commodaverat.* CUR. *Tuus pater rursum tibi commodaverat!* PLA. *Nugaris.* CUR. *Soleo: nam idcirco vivo facilius.* Quid nunc? PLA. *Obsecro, prohibeasne mihi meos parentes?* CUR. *Quid? egone habeo tuam matrem et patrem inclusos sub gemma?* PLA. *Ego sum nata libera.* CUR. *Et alii multi, qui serviunt nunc.* PLA. *Enimvero irascor.* CUR. *Equidem aperui tibi unde hic inciderit in meas manus.* Quoties est dicendum? *Fefelli militem, inquam, in alea.* THE. *Sum salvus: ecce quem quærebam.* Quid agis, bone vir? CUR. *Audio.* Si vis ludam tribus iactibus talorum, vel in chlamydem. THE. *Quin tu is in malam crucem cum boletis et bulbis: redde mihi jam pecuniam, aut virginem.* CUR. *Quam pecuniam, quas tri-*

~~~~~

Lgg.—4 *Pater istunc* Hl. 1. *gestavit* quinque Pll. *gestitavit* Lgg. et C. *ac pol mea Parei* 1. sed illud *pol* nec in C. nec in Pll. ullis reperitur.—5 Lgg. *pater ejus.* Grut. et Bipont. *rursum mihi*; C. *pater rois risum.*—7 C. et Pll. *quinque, parentisne.*—8 C. *gemma.*—12 B. 1. Hl. 1. a m. pr. *eccomm quærebam*, omisso τῷ quem.—13 Hl. 1. B. 1. *velim chlamydem.* C. *tu eis in.* Lgg. *Suus*

NOTÆ

11 *Elusi*] Donatus: 'Eludere est gladiatorum, cum vicerunt, et ludo finem imposuerunt.'

13 *Tribus bolis*] Βόλος, jactus.

Chlamydem] 'Chlamys,' vestis militaris strictioribus manicis ad genna

descendens, qualem nunc subjiiciunt equites nostri balteo, et quam vocamus nostra lingua, *juste-au-corps*, eique ad arcendam pluviam superjiciunt pallium. *Vel in chlamydem*, supple 'ludam,' id est, in tuam vestem mili-

CU. Quod argentum, quas tu mihi tricas narras? quam tu virginem 15

Me reposcis? TH. quam ab lenone abduxti hodie, scelus viri.

CU. Nullam abduxi. TH. certe eccistam, video. PH. virgo hæc libera est.

TH. Mean' ancilla libera ut sit? quam ego nunquam emisi manu.

PH. Quis tibi hanc dedit mancipio? aut unde emisti? fac sciam.

TH. Ego quidem pro istac rem solvi ab trapezita meo. 20
Quam ego pecuniam quadruplicem abs te et lenone auferam.

cas mihi narras tu? Quam virginem a me repetis tu? THE. Quam abduxisti hodie a lenone, scelestissime vir. CUR. Nullam abduxi. THE. Profecto ecce illam video. PH. Hæc virgo est libera. THE. Meane ancilla, ut sit libera, quam ego nunquam munivisti? PH. Quis tibi dedit hanc mancipio, aut unde emisti? fac intelligam. THE. Equidem solvi pecuniam pro ista a meo argentario: quam pecuniam ego auferam a te et ab argentario, interposita pœna quadrupli. PH.

////////

tribus potus in chlamidem.—14 Cum bollis, cum bullis Lgg. Cum bolis cum bullis reddes argentum B. 1. Cum bolis cum bullis redde etiam Hl. 1. reddin' etiam argentum aut virginem Donza. Cum boleis C. Cum bolis cum bulis Pl. 2. Cum bollis cum bulis Pl. 6. Cum bolis etiam reliqui Pll. redde etiam C. et Pll. quinque.—15 Hl. 1. B. 1. quas mihi tricas.—16 Hl. 1. a lenone.—19 C. mancipio.—20 Parei 1. istac resolti; C. et Pll. quinque, rem solvi.—22 Qui scies C.

NOTÆ

tarem: *Je vous jôuerai vôtre juste-au-corps.*

14 *Boletis*] 'Boletum' est species fungi. A 'bulbo' fit 'boletum.' 'Bulbus' autem est radix rotunda tunicata. Alludit ad 'bolos' superioris versus. Vulgus crassius abundat ejusmodi annominationibus.

15 *Tricas narras*] Nos vernacule, *tricherie*. Lucilius: 'Hic tricosu' bovinatorque ore improbu' duro.'

16 *Me reposcis*] Id est, a me reposcis. *Me* accusativi casus est: ut 'rogo te,' pro 'rogo a te.' Quæ verba, quoniam affinia sunt, nisi quod hoc est supplicis, illud imperantis, affinem etiam habent syntaxim.

Scelus viri] *Scelestissime vir*. Metonymia est adjunctæ vocis pro subiecta, 'sceleris' pro 'scelesto.' Et sita est amplificatio insignis in hac voce: quasi dicas, Non est tam scelestus quam ipsum scelus. Hoc convitium crebro contorquet in Pisones suos, Clandios, Gabinios, Catilinas Tullius.

19 *Dedit mancipio*] Quis tibi hanc sic vendidit, ut in se periculum evictionis receperit? *Qui vous l'a vendue avec garantie?*

21 *Pecuniam quadruplicem*] Lex erat, ut qui in manifesto furto deprehensus esset, pœna quadruplici mularetur.

PH. Qui scias mercari furtivas atque ingenuas virgines,
Ambula in jus. TH. non eo. PH. licet te antestari?

TH. non licet.

PH. Juppiter te male perdat: intestatus vivo.

CU. At ego, quem licet, te. PH. accede huc. TH. servom
antestari! vide. 25

CU. Hem! ut scias me liberum esse. TH. ergo ambula in
jus: heus tibi!

CU. O cives, cives! TH. quid clamas? PH. quid istum
tibi tactio est?

TH. Quia mihi libitum est. PH. accede huc tu: ego illum
tibi dedam, tace.

Veni ad judicem, ut condiscas emere virgines furto ablutas, et natas liberar. THE. Nolo ire. PH. Licetne mihi appellare testes? THE. Non licet. PH. Jupiter te male perdat! vive intestatus. CUR. Sed ego adsum, o Phædrome; potes me vocare testem. PH. Veni huc, ut auriculam apprehendam, o Curenlio! THE. Oportetne servum te testem sistere? Vide. CUR. Hem! ut intelligas me esse liberum. THE. Igitur veni ad judices. Hem tibi alapa! CUR. O cives, cives! THE. Quid vociferaris? PH. Quare cum pulsus tu? THE. Quia mihi libet. PH. Veni huc tu, miles, ego tibi Curculionem dedam: tace. CUR. Phæ-

*****

a m. sec. et quatuor Pll. Qui scias Pl. 2. et ingenuas Hl. 1. a m. pr.—
23 Edd. vett. licet antestari.—24 Te male Jupiter Hl. 1.—25 Hl. 1. te licet;
pronomen te deest in B. 1. et Pl. 4. PH. tu accede Pl. 4. Hl. 1. B. 1. serum
antestari C.—26 Hl. 1. B. 1. hem tibi.—27 Cives, cives C. omitta interjec-
tione: quid istunc Hl. 1. B. 1. et Parei 1. quid istum C. et quinque Pll.—28 Q.

NOTÆ

22 Qui scias mercari furtivas atque ingenuas virgines] Qui quempiam quem sciebat liberum, aut alienum servum, emebat retinebatque domi, vocatus est 'plagiarius;' quia lege Flavia plagis afficiebatur. Hoc loco Phædromus interminatur pœnam plagii Therapontigono, ut qui commercium instituit personarum liberarum in Planesio.

23 Licet te antestari] Visne ut testes vocem, quibus constet quemadmodum recusas in iudicium venire?

Non licet] Quia videlicet nullus adest liber. Porro non licebat servum testari.

24 Intestatus vivo] Et qui moritur nullo confecto testamento, et cujus

hæreditas non est testamento adita, 'intestatus' appellatur. Cicero: 'Intestato moritur,' id est, non scripto testamento. 'Intestabilis' dicitur qui neque testimonium dicere, neque recipere potest. Et erat gravis nota infamiæ homini libero, ut qui in conditionem servilem descendisse videretur. Horatius: 'nter ædilis fuerit, vel Vestrum prætor, is intestabilis et sacer esto.'

25 Accede huc] Et auriculam apprehendam; quia testes, auricula apprehensa, monebantur, et in jus veniendum, et eorum quæ vidissent aut audissent, recordandum.

27 O cives, cives] Solebat ille cui vis aliqua fiebat, si ruri ageret, 'ju-

CU. Phædrome, obsecro, serva me. PH. tanquam me et Genium meum.

Miles, quæso ut mihi dicas, unde illunc habeas annulum, Quem parasitus hic te elusit. PL. per tua genua te obsecro, 31

Ut nos facias certiores. TH. quid istuc ad vos attinet?

Quæritis chlamydem et machæram hanc, unde ad me pervenerit.

CU. Ut fastidit gloriosus! TH. mitte istum: ego dicam omnia.

CU. Nihil est, quicquid ille dicit. PL. fac me certiores obsecro. 35

TH. Ego dicam: surge: hanc rem agite, atque animum advortite.

Pater meus habuit Periphanes. PL. Periphanes!

TH. Is, priusquam moritur, mihi dedit tanquam suo,

Ut æquom fuerat, filio. PL. proh Juppiter!

drome, obsecro, serva me. PH. Te servabo tanquam me, et meum Genium. Miles, obsecro ut mihi aperias unde habeas illum annulum, quem hic parasitus tibi surripuit. PLA. Te rogo per tua genua, ut nos facias certiores. THE. Quid illud spectat ad vos? Quæritis etiam unde hæc chlamys et machæra pervenerit ad me. CUR. Ut ferox est et superbus! THE. Dimitte Curculionem, Phædrome: ego patefaciam omnia. CUR. Quicquid loquitur miles, est nihil. PLA. Obsecro, fac me certiores. THE. Ego dico: surge: hoc agite, et animadvertite. Meus pater Periphanes habuit. PLA. Periphanes! THE. Ille antequam moriatur mihi tradidit, tanquam suo filio, ut par erat. PLA. O Jupiter! THE. Et iste me

~~~~~

m. lubitum 'st C.—29 C. tanqua me.—30 Hl. 1. unde illum.—31 Quo edd. quædam vett. Quem C. Pll. quinque, Hl. 1. B. 1.—32 Hl. 1. ad nos pertinet, et in marg. attinet.—35 Lgg. C. quinque Pll. et Parei 1. quod ille dicit.—36 Ego d. surgite Ven. 6. Junt. al. vett. Ego d. surge C. Pll. quinque, Hl. 1. B. 1.—37 Periplanes Lgg. C. Pl. 3. Peripanes Pll. 1. 2. Periphanes Pll. 4. 6.—

NOTÆ

bilare: si vero Romæ, 'quiritare,' rum esse Curculionem furem annularium.
quod est, 'Quirites conclamare,' ait Donatus, seu 'in auxilium vocare.'

28 *Accede huc tu* Hoc loco videtur Alii *tanquam met Genium meum*, id est, *meum met Genium*, supple 'servat.' *Met* et *med* pro *me*. Alii, et melius, *tanquam met Genius meus*.
37 *Pater meus habuit Periphanes* 'Αναγνώρισιμός.

TH. Et iste me hæredem fecit. PL. pietas mea, 40
 Serva me, quando ego te servavi sedulo.
 Frater mi, salve. TH. qui credam istuc ego? cedo,
 Si vera memoras, quæ fuit mater tua?
 PL. Cleobula. TH. nutrix quæ fuit? PL. Archestrata.
 Ea me spectatum tulerat per Dionysia. 45
 Postquam illo ventum est, jam ut me collocaverat,
 Exoritur ventus turbo: spectacula ibi ruunt:
 Ego pertimesco: tum ibi me, nescio quis, arripit,
 Timidam atque pavidam, nec vivam, nec mortuam:
 Nec, quo me pacto abstulerit, possum dicere. 50
 TH. Meministin' hanc turbam fieri? sed tu dic mihi,
 Ubi is est homo, qui te surripuit? PL. nescio.
 Verum hunc servavi semper mecum una annulum.
 Cum hoc olim perii. TH. cedo ut inspiciam. CU. Sa-
 nan' es,
 Quæ isti committas? PL. sine modo. TH. pro Juppiter!
 Hic est quem ego tibi misi natali die. 56
 Tam facile novi, quam me: salve, mea soror.

scripsit hæredem. PLA. Mea Pietas, tuere me, quoniam ego te servavi sedulo. Mi frater, salve. THE. Quomodo ego credam istud? Dic, quæ fuit tua mater, si vera memoras? PLA. Cleobula. THE. Quæ fuit nutrix? PLA. Archestrata. Ea me tulerat per Dionysia, ad spectandos ludos. Postquam ventum est illuc, cum me collocasset ibi ad spectandum, turbo venti exoritur. Tum ornamenta theatri corruunt: pertimesco: tum nescio qui me comprehendit ibi trepidam atque territam, semianimem; nec possum dicere quomodo me abripuerit. THE. Recordarisne quomodo ista perturbatio acciderit? Sed tu, dic mihi, ubi est hic homo qui te surripuit? PLA. Nescio: sed servavi semper hunc annulum una mecum. Perii olim cum hoc. THE. Da ut inspiciam. CUR. Esne sana, Planesium, quæ committis annulum fidei militis. PLA. Sine modo. THE. Pro Jupiter! est ille quem ego tibi misi die natali. Novi tam bene, quam me novi. Salve, mea soror.

//////////

42 Hl. I. B. I. ego istuc.—45 Dionisia C.—47 C. spectacula; Hl. I. spectatores isti ruunt; B. I. spectatores ibi ruunt.—48 Hl. I. tum tibi nescio quis me.—51 Meministi istanc turba. H. et al. ap. Parenm. Meministin' hanc C. et

NOTÆ

45 *Dionysia*] Festi dies Baccho sacri.

47 *Exoritur ventus turbo*] Apuleius: 'Turbo dicitur, qui repentinus flatibus prosiit, et omnia turbat.' Lucretius: 'Ventus versabundus.'

Spectacula] Moris semper fuit, ut in festis diebus, aut nudinis et mercatibus celebribus exhiberentur spectacula; quia tum frequentiores celebrantur conventus, et spectatorum turba major.

PL. Frater mi salve. PH. Deos volo bene vortere
 Istam rem vobis. CU. et ego nobis omnibus;
 Tu ut hodie adveniens cœnam des sororiam: 60
 Hic nuptialem cras dabit. PH. promittimus
 TH. Tace tu. CU. non taceo, quando res vortit bene.
 Tu istanc desponde huic, miles: ego dotem dabo.
 PH. Quid dotis? CU. egone? ut semper, dum vivat, me
 alat.
 TH. Verum hercle dico, me lubente feceris. 65
 Et leno hic debet nobis triginta minas.
 PH. Quamobrem istuc? TH. quia ille ita repromisit
 mihi:
 Si quisquam hanc liberali asseruisset manu,
 Sine controversia omne argentum reddere.
 PH. Nunc eamus ad lenonem. TH. laudo. PH. hoc prius
 volo, 70
 Meam rem agere. TH. quid id est? PH. ut mihi hanc
 despondeas.
 CU. Quid cessas, miles, hanc huic uxorem dare?
 TH. Si hæc volt. PL. mi frater, cupio. TH. fiat. CU.
 bene facis.

PLA. Salve, mi frater. PH. Cupio Deos vobis vortere bene hanc rem. CUR. Et ego cupio ut tu nobis des omnibus hodie cœnam, sorore reperta in tuo adventu: Phædromus dabit cras nuptialem. PH. Pollicemur. THE. Sile tu. CUR. Non sileo, quia res vertit bene. Miles, desponde tu Phædromo istam: ego dabo dotem. PH. Quid dotis? CUR. Egone? ut me nutriat semper dum vivet. THE. Per Herculem dico verum: egeris me lubente: et hic leno nobis debet triginta minas. PH. Quare id? THE. Quoniam ille mihi sic restipulatus est, si quisquam hanc asseruisset manu ut liberam, ut redderet sine controversia omnem pecuniam. PH. Eamus jam ad lenonem. THE. Volo. PH. Volo prius agere mecum meam rem. THE. Quid est id? PH. Ut mihi hanc despondeas. CUR. Quid moraris, miles, huic dare hanc uxorem? THE. Si hæc vult. PLA. Mi frater, opto. THE. Esto.

////////

Pll. quinque. *Memini istanc...* tum dic Both.—59 *Istam rem nobis C.*—60 *Tu hodie Hl. 1. a m. sec.*—63 *Voc. miles deest in B. 1. et in Hl. a m. pr.*—65 *C. et quinque Pll. me jubente.*—66 *TH. Sed hic leno Pist. et Parei 1. Et leno hic C. et Pll. quinque.*—67 *C. et Pll. quinque, ita re promisit;* edd. quædam ante Parenm non habent *ita.*—69 *C. et Pll. tres redderet;* duo Pll. *reddere.*—70 *PH. hic prius Pl. 6. Ven. 6. Junt.*—72 *Lgg. huic*

NOTÆ

60 *Cœnam des sororiam*] ‘Cœna sororioria,’ quæ sorori repertæ datur; 67 *Repromisit*] ‘Repromittere’ est, ‘adventoria,’ quæ adveniendi e lon- stipulanti promittere, hoc modo:

PH. Spondesne, miles, mihi hanc uxorem? TH. spondeo.
 CU. Et ego hoc idem unum spondeo. TH. lepide facis. 75
 Sed eccum lenonem, incedit, thesaurum meum.

CUR. Recte. PH. *Mihine spondes hanc uxorem?* THE. *Spondeo.* CUR. *Et ego spondeo hoc idem unum.* THE. *Facis festive. Sed ecce leno, meus thesaurus, pergit huc.*

////////

dare, omissa voce uxorem.—74 B. 1. *spondesne mihi miles hanc.*—75 *Et ego huic cibum una spondeo* edd. quædam vett. *Et ego hoc C. et quinque Pl.*—76 *Sed eccum leno al. ap. Pareum; Sed eccum lenonem C. et quinque Pl. incudit Lgg. thesaurum C.*

NOTÆ

‘Sponden’? Spondeo. Promittis? Pro- 76 *Thesaurum meum*] Id est, tri-
 mitto. ginta minæ in ejus potestate positæ.

ACTUS QUINTI SCENA TERTIA.

CAPPADOX, THERAPONTIGONUS, PHÆDROMUS,
 PLANESIUM.

CA. ARGENTARIIS male credi, qui aiunt, nugas prædicant;
 Nam et bene et male credi dico: id adeo hodie ego exper-
 tus sum.

Non male creditur, qui nunquam reddunt; sed prorsum
 perit:

Velut decem minas dum hic solvit omnis mensas transiit.

Postquam nihil fit, clamore hominem posco: ille in jus me
 vocat: 5

CA. *Qui dicunt committi pecuniam male trepezitis, dicunt nugas; nam con-
 tendo committi et bene et male, id adeo ego periclitatus sum hodie. Non male
 committitur iis qui nunquam restituunt; sed perit omnino; sicut dum hic numera-
 vit decem minas, cunctas mensas adiit. Postquam est nihil, flagito hominem cla-*

////////

2 *Nam etiam bene B. 1. Nec bene, nec male al. ap. Pareum; Nam et bene C.
 quinque Pl. et Hl. 1. ego deest in C. extat tamen in Pl. quinque, B. 1. Hl.
 1.—3 Nam male Hl. 1. sed prorsum Pl. 3. sed prorsum C. Hl. 1. B. 1. Pl. 1. 2.
 sed prorsus edd. quædam vett.—4 Quin decem Lgg. Vel ut decem C. Velut hic
 decem al. ap. Parenm; Vel decem minas Lambin. Voces hic et mensas desunt
 in Hl. 1. hic deest in B. 1. qui, pro mensas, habet mensis.—5 Hl. 1. clamorem.*

NOTÆ

5 *Clamore hominem posco*] Id ‘pipu- delictis is cui debebatur, ante ædes
 lum’ antea vocavit Plautus, quo vi- debitoris, conceptis verbis, præsen-

Pessume metui, ne mihi hodie apud prætorem solveret.
Verum amici compulerunt, reddit argentum domo.
Nunc domum properare certum 'st. TH. heus tu leno, te volo.

PH. Et ego te volo. CA. at ego vos nolo ambos. TH. sta, sis, illico,

Atque argentum propere propera vomere. CA. quid mecum est tibi? 10

Aut tecum? aut? TH. quia ego ex te hodie faciam pilum catapultarium:

Atque ita te nervo torquebo, itidem uti catapultæ solent.

PH. Delicatum te hodie faciam cum catello ut accubes,
Ferreo ego dico. CA. at ego vos ambo in robusto carcere,

Ut pereatis. TH. collum obstringe, abduce istum in malam crucem. 15

PH. Quid? quid est? ipse ibit potius. CA. pro Deum atque hominum fidem!

more: ille me vocat in iudicium: magnopere timui ne mihi solveret hodie, facta cessione coram prætore. Sed nostri amici communes compulerunt ut Lyco redderet pecuniam e suo. Nunc libet ire velociter domum. THE. Heus tu, leno, te volo. PH. Et ego te volo. CA. Sed ego vos nolo ambos. THE. Sta, si vis, illico, et accelera celeriter reddere argentum. CA. Quid rei est tibi mecum, aut mihi tecum? THE. Quoniam ego faciam pilum catapultarium ex te, et te ejiciam fune, sicut solent catapultæ. PH. Efficiam ut mollis cubes hodie cum catello, ego dico ferreo. CA. Sed ego efficiam ut vos ambo pereatis in carcere, non in molli, sed in valido. THE. Trahe collo obstricto, adduc eum in malum cruciatum. PH. Quicquid est? ipse ibit potius ultro. CA. Pro fidem Deorum atque hominum!

—6 Hl. 1. *ne minis hodie*; B. 1. *ne memini hodie*.—7 Quidam codd. *reddet*; al. *redderet*; C. quinque Pll. Hl. 1. B. 1. *reddit*; edd. *quædam vett. reddit*. Voc. *domo* non legitur in Pll.—9 Al. *vos volo*; C. quinque Pll. Hl. 1. B. 1. *vos nolo*.—11 M: *quia ex te hodie faciam* Lgg. Hl. 1. a m. pr.—12 C. et quinque Pll. *ut catapultæ*.—14 B. 1. *ambos*; Hl. 1. a m. pr. *amabo*.—15 Lgg. *astringe*. Hl. 1. *crucem ego dico*.—16 *Quicquid* al. ap. Parenm.—17 Arg. 1.

NOTÆ

tibus testibus, debitorem compellabat.

6 *Apud prætorem solveret*] Id est, foro cederet: quod est compendium æris alieni dissolvendi.

12 *Nervo*] Ferrum quo et collum et pedes includebantur, 'nervus' appellabatur. In vincula autem credi-

tori licebat conjicere debitorem, nisi æs intra dies triginta redderet a iudicio lato.

13 *Catello*] Festus: 'Catellus, genus quoddam vinculi, qui interdum canis appellatur: a catena, catella, catellum.'

Hoccine pacto indemnatum atque intestatum me arripi?
 Obsecro, Planesium, et te, Phædrome, auxilium ut feras.
 PL. Frater, obsecro te, noli hunc condemnatum perdere.
 Bene et pudice me domi habuit. TH. haud voluntate id
 sua: 20

Æsculapio huic habeto, quom pudica es, gratiam:
 Nam si is valuisset, jam pridem, quoquo posset, mitteret.
 PH. Animum advortite, si potis sum hoc inter vos com-
 ponere.
 Mitte istunc: accede huc, leno: dicam meam sententiam:
 Siquidem voltis, quod decrero, facere. CA. tibi permitti-
 mus: 25

Dum quidem, hercle, ita iudices, ne quisquam a me argen-
 tum auferat.
 TH. Quodne promisti? CA. qui promisi? PH. lingua.
 CA. eadem nunc nego.
 Dicendi, non rem perdendi gratia, hæc nata est mihi.
 TH. Nihil agit: collum obstringe homini. CA. jamjam
 faciam ut jusseris.

*hoccine modo me arripis indemnatum et intestatum? Rogo, Planesium, et te, Phæ-
 drome, ut feras auxilium. PLA. Frater, te quaeso, noli perdere hunc condemna-
 tum iudicio prætoris: me servavit domi bene et pudice. THE. Si es pudica, id
 habes non ex ejus arbitrio, sed gratia hujus Æsculapii: nam si fuisset sanus, jam-
 dudum misisset quocunque potuisset. PH. Animadvertite si possim componere
 vestram controuersiam. Dimitte hunc: accede huc, leno: aperiarn meam mentem,
 si vultis agere quod decrevero. CA. Tibi concedimus, dummodo per Herculem
 ita statuas, ne quisquam auferat a me pecuniam. THE. An quod pollicitus es?
 CA. Quo pacto pollicitus sum? PH. Lingua. CA. Nego nunc eadem. Hæc
 mihi tributa est loquendi causa, non amittendæ rei. THE. Nagatur, constringe
 collum homini. CA. Mox faciam ut præcepisti. THE. Quoniam es vir bonus,*

*inangentatum; C. quinque Pll. Hl. 1. B. 1. Ven. 1. Bon. Ven. 6. Junt. al. intes-
 tatum. Bipont. abripi.—19 Fris. Ven. 1. Ven. 6. Junt. indemnatum; C. quin-
 que Pll. Hl. 1. B. 1. condemnatum.—21 Pll. omnes, quod pudica; C. quom
 pudica; al. vett. quem pudica.—22 Pronomen is deest in quinque Pll. Hl. B.
 1. Ven. 1. 6. Junt. al. vett. extat vero in C. quoque posset Hl. 1. B. 1.—
 23 Hl. 1. et Lgg. advorte si possum; al. ap. Pareum, Animadvertite, si potis-
 sum; C. et quinque Pll. advortite, si potissimum.—24 Mitte istuc C. Mitte istunc
 quinque Pll. Hl. 1. B. 1. Leno deest in Hl. 1. B. 1.—27 Quodne promisti C.
 Pll. 3. 4. 6. Quodne promisti Pll. 1. 2. et Pl. 4. a m. sec. promisi lingua eadem
 Lgg. quod promisi al. ap. Pareum.—28 Ditaudi Acidal. Dicendi C. quinque*

NOTÆ

17 *Intestatum*] Testibus minime 19 *Condemnatum*] Alii *indemnatum*.
 convictum.

TH. Quando vir bonus es, responde, quod rogo. CA. roga quod lubet. 30

TH. Promistin', si liberali quisquam hanc assereret manu, Te omne argentum redditurum? CA. non commemini dicere.

TH. Quid? negas? CA. nego hercle vero: quo præsente? quo in loco?

TH. Meipso præsente, et Lycone trapezita. CA. non taces?

TH. Non taceo. CA. non? ego te floccifacio, ne me territes. 35

TH. Meipso præsente, et Lycone factum est. PH. satis credo tibi.

Nunc adeo, ut tu scire possis, leno, meam sententiam: Libera hæc est, hic hujus frater est, hæc autem illius soror.

Hæc mihi nubit: tu huic argentum redde: hoc judicium meum est.

TH. Tu autem in nervo jam jacebis, nisi mihi argentum redditur. 40

CA. Hercle, istam rem judicasti perfidiose, Phædrome; Et tibi oberit: et te, miles, Di Deæque perduint!

Tu me sequere. TH. quo sequar ego te? CA. ad trapezitam meum,

responde quod peto. CA. Postula quod lubet. THE. Esne pollicitus te redditurum omnem pecuniam, si quisquam assereret Planesium ut ingenuum. CA. Non recorder me dixisse. THE. Quid? negas? CA. Nego per Herculem: quo præsente? quo in loco? THE. Meipso præsente, et Lycone trapezita. CA. Non siles? THE. Non sileo. CA. Non? ego floccifacio te, ne me terreas. THE. Meipso præsente, et Lycone, actum est. PH. Tibi satis confido. Nunc adeo, ut tu queas tenere meam mentem, leno; hæc est libera, hic est ejus frater, hæc vero ejus soror: hæc mihi nubit: tu redde illi pecuniam. Hæc est mea sententia. THE. Tu vero jacebis jam in nervo, nisi mihi redditur pecunia. CA. Per Herculem judicasti perfidiose hanc rem, Phædrome, et tibi nocebit: et te, miles, Di Deæque perdant! Tu, sequere me. THE. Quo ego te sequar? CA. Ad meum

//////////

Pll. Hl. 1. B. 1. hæc gratia quinque Pll.—30 Hl. 1. vide pro responde.—31 Promisistin Pll. quinque; Promistin C.—32 C. non commeni.—34 Me præsente Hl. 1. B. 1.—35 Alii, non ego te, &c.—40 Tu a. in nervom quinque Pll. Tu a. in nervo C. Hl. 1. B. 1.—43 Edd. quædam vett. ergo te; al. ego tum; Hl. 1. B. 1. C. quinque Pll. Ven. 1. Bon. Ven. 6. Junt. ego te. Lgg. trapezeta.—

Ad prætorem : nam inde rem solvo omnibus, quibus debeo.

TH. Ego te in nervom, haud ad prætorem hinc rapiam, ni argentum refers. 45

CA. Ego te vehementer perire cupio, ne tu me nescias.

TH. Itane vero? CA. ita hercle vero. TH. novi ego hos pugnosc meos.

CA. Quid tum? TH. quid tum? rogitas? hisce ego, si tu me irritaveris,

Placidum ted hodie reddam. CA. age, ergo, recipe actutum. TH. licet.

PH. Tu, miles, apud me cœnabis: hodie fient nuptiæ. 50

TH. Quæ res bene vortat mihi et vobis. Spectatores, plaudite.

nummularium, ad prætorem : nam capio inde unde solvam rem quibus debeo. THE. Ego te rapiam in nervum, non ad prætorem, nisi refers argentum. CA. Ego exopto vehementer te perire, ne tu meam mentem ignores. THE. Itane vero? CA. Sic per Herculem. THE. Ego novi hos meos pugnosc. CA. Quid tum? THE. Quid tum? rogas? Si tu mihi bilem moveris, ego te efficiam hodie mansuetum hisce. CA. Age igitur, accipe modo. THE. Licet. PH. Tu, miles, cœnabis apud me : celebrabuntur hodie nuptiæ. THE. Quæ res mihi vortat bene et vobis. Plaudite, spectatores.

44 Pist. *resolvo omnibus* ; al. *resolve omnibus* ; C. Pll. *quinque, rem solve omnibus*.—45 *Ego te in nervo* H. C. Pll. *quinque*, Hl. 1. B. 1. Particula *ni* est in litura in Hl. 1.—46 Hl. 1. a m. pr. *ne tu me scias*.—49 *P. te hodie* Hl. 1. B. 1. C. et Pll. *quinque*.—51 Hl. 1. B. 1. *vortant*. B. 1. AUCTOR : *Spectatores, plaudite* ; C. Pll. 2. 6. *et vobis ! Spectatores. Plaudite ! Plaudite !*

NOTE

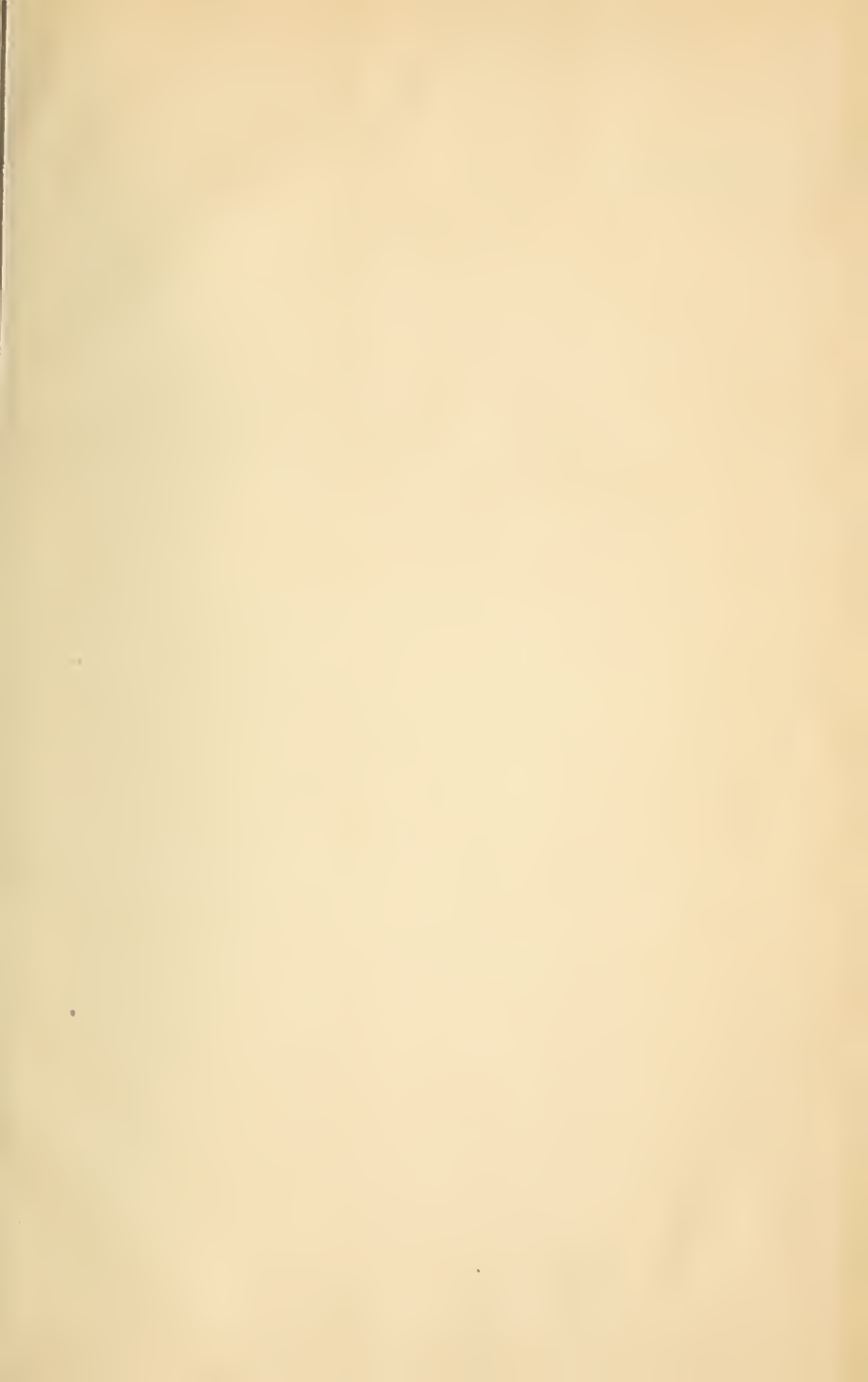
46 *Ne tu me nescias*] Alii *ne tu me* lim' antiqui dicebant pro 'clam,' ut *nocêas*. *Me* pro 'mi,' sive 'mihi.' Sic 'nis' pro 'nobis;' 'sam' pro 'sum' 'nis' olim pro 'nobis.' Festus : "Ca- am ; 'im' pro 'eum.'"

L 007 625 725 2

SOUTHERN BRANCH
UNIVERSITY OF
LIBRARY
LOS ANGELES

UC SOUTHERN REGIONAL LIBRARY FACILITY

AA 000 404 900 3

